

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CLIV

CONVORBIRI LITERARE

FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Director: Cassian Maria SPIRIDON

„Pentru mine, Iașul e prima iubire”

– dialog cu scriitorul vietnamez PHAM VIET DAO

POEZIE: Spiridon POPESCU, Miruna MUREȘANU, Victor BOTNARU

PROZĂ: Elena Brândușa STEICIUC

INEDIT: Aurel DUMITRAȘCU

DOCUMENT: Ioana DIACONESCU – Din Arhiva CNSAS

RECUPERĂRI: Titu MAIORESCU

ANCHETA CONVORBIRI LITERARE: Mircea MOȚ

Ion PAPUC: Despre comunism, câteva precizări

Gheorghe GRIGURCU: „Extravaganța discretă”

Cornel UNGUREANU: Eugen Uricaru

Theodor CODREANU: Eminescologia exilului

Elena VULCĂNESCU: Eminescu și profeția visului dacic

Gheorghe CLIVETI: Veacul monarhilor și cărturarilor

Mircea PLATON: Ortodoxie și caracter

Ioan HOLBAN: Poeți români de azi

Mircea A. DIACONU: Eugen Botezat în actualitate

C.Ș. FĂGETEL: Necesitatea unei critici severe

Constantin BOSTAN: Trădări și trădători pe frontul român

George VULTURESCU: Păsările pe cer țipă

Traian D. LAZĂR: Chipul poetului

Constantin COROIU: Emil Brumaru, scrisori din „universul-insulă”

Ioan Alexandru TOEAN: Nostalgia insularului

Simion-Alexandru GAVRIȘ: Anti-Caragiale: alegeri la 1871

Dan TOMULEȚ: Postmodernism și revelație

Traian D. LAZĂR: Chipul poetului

Teodora STANCIU: Zilele Convorbiri literare, ediția a XXV-a

Dragoș COJOCARU: Dido și ceata ei

Literatura azi: Ioan LASCU, Alexandra OLTEANU, Adrian JICU,

Marius CHELARU, Emilian MARCU

Cronică literară:

Cristian LIVESCU

Constantin DRAM

Mihaela GRĂDINARIU

Comentarii critice:

Adrian Dinu RACHIERU

Vasile SPIRIDON

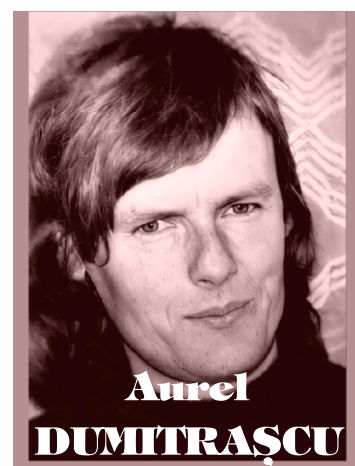
Antonio PATRAȘ

Actualitatea literară:

Emanuela ILIE

Cristina SCARLAT

A.G. ROMILA

Eugen
URICARUElena
VULCĂNESCUAurel
DUMITRAȘCU

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA
FONDATĂ DE SOCIETATEA JUVINEA
DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867
EDITOR: ASOCIAȚIA
REVISTA CONVORBIRI LITERARE
ASOCIAȚIE DE UTILITATE PUBLICĂ

Redacția:

Director: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef: Mircea PLATON
Redactor șef adjunct: Marius CHELARU
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Liviu PAPUC, Antonio PATRAȘ

Colegiul:

Ana BLANDIANA
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Constantin DRAM
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Cristian LIVESCU
Virgil NEMOIANU
Basarab NICOLESCU
Ion PAPUC
Ioan-Aurel POP
Adrian Dinu RACHIERU
Vasile SPIRIDON
Dan TOMULEȚ
Alexandru ZUB

Secretariat: Doina BUCIULEAC, Olga IORDACHE

Biblioteca revistei „Convorbiri literare”
nr. 12 (312) / noiembrie 2021
Constantin GHERGHINOIU, pasăre adâncă

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile,
oricât de diverse, ale colaboratorilor.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text
aparține, în exclusivitate, autorului.
Redacția își rezervă dreptul de a schimba titlurile.

Revistă indexată EBSCO

www.convorbiri-literare.ro

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – *Cultul ignoranței și refuzul competenței* (I) / 1

ANCHETA REVISTEI: *CRITICA LITERARĂ AZI* (XII) / 11
Mircea MOȚ

„Pentru mine, Iașul e prima iubire”
– interviu cu scriitorul vietnamez PHAM VIET DAO / 123

Ion PAPUC – *Despre comunism, câteva precizări* / 19
Gheorghe GRIGURCU – „*Extravaganța discretă*” / 22
Cornel UNGUREANU – *Eugen Uricaru – din Grădinile Paradisului
la ieșirea din pustie* / 25

Theodor CODREANU – *Eminescologia exilului* (I) / 27
Elena VULCĂNESCU – *Eminescu și profeția visului dacic* / 33
Gheorghe CLIVETI – *Veacul monarhilor și cărturarilor
în sinteza istorică iorgliană* (III) / 39

Mircea PLATON – *Ortodoxie și caracter* / 43
Mircea A. DIACONU – *Eugen Botezat în actualitate. Discursul unui om
de știință ținut la Facultatea de Teologie din Cernăuți, în 1934* / 46
Ioan HOLBAN – *Poeți români de azi* / 48

MAIORESCU INTEGRAL ÎN PREMIERĂ
Titu MAIORESCU – *Jurnal* (XXXVIII) 1901 / 57
(ediție critică alcătuită de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Dascălu)

DOCUMENT
Ioana DIACONESCU – *Abandonarea cazului „Virgiliu” (alias Vintilă
Horia). Încercări eșuate de „influențare pozitivă”. Un final „nereușit”* / 60

INEDIT AUREL DUMITRAȘCU
Fabian ANTON – *Arhiva Aurel Dumitrașcu.
Scrisoare către Dana Pintea* (II) / 65

ARHIVE LITERARE
Constantin BOSTAN – *1916-1917:
Trădări și trădători pe frontul român* (I) / 67

TEXTE DE IERI PENTRU AZI
C.Ș. FĂGETEL – *Necesitatea unei critici severe* / 71

POEZIE
Spiridon POPESCU / 73
Miruna MUREȘANU / 74
Virgil BOTNARU / 75
Veronica BĂLAJ / 76

PROZĂ
Elena-Brândușa STEICIUC – *Copilărie în Bucovina* / 77

CRONICA LITERARĂ
CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – *Poezia lui Ion Pop,
de la misterele agreste la ficțiunile narative* / 80
CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – *Traie ale Rogojină, un personaj
„care nu vrea să-și încarce memoria”* / 85
CRITICA POEZIEI: Mihaela GRĂDINARIU – *Mircea Ciobotaru,
cărturarul „misterios”* / 87

COMENTARIILE CRITICE
Adrian Dinu RACHIERU – *Victor Munteanu și „ieșirea din tăcere”* / 90
Vasile SPIRIDON – *Doi autori și narațiuni lor* / 93
Antonio PATRAȘ – *Macedonski și Junimea* / 96

ACTUALITATEA LITERARĂ
Emanuela ILIE – *Întrupări și colmatări poetice* / 99
Cristina SCARLAT – *Marcel Mureșeanu într-o sută și una de poezii* / 101
Adrian G. ROMILA – *Safo la Kremlin* / 104

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială
a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

LITERATURA AZI

Ioan LASCU – *Un veritabil compendiu critic* / 105
Adrian JICU – *Sub semnul datoriei* / 108
Alexandra OLTEANU – *Doina Ruști și istoria ocultă
a paturilor fermecate scrisă în lemn de roșcov* / 110

EX LIBRIS

George VULTURESCU – *Păsările pe cer țipă* / 113
Dragoș COJOCARU – *Proverbele din Don Quijote în limba română* / 115
Traian D. LAZĂR – *Chipul poetului (II)* / 117
Cristina CHIPRIAN – *Pasărea cu zbor himeric* / 122
Irina LAZĂR – *Cel mai eficient medicament, cea mai dulce tortură* / 124
Gellu DORIAN – *După 26 de ani* / 126

ISTORIE LITERARĂ

Constantin COROIU – *Emil Brumaru, scrisori din „universul-insulă”* / 128
Liviu PAPUC – *Două vorbe despre biblioteca lui Paul Gore* / 132

ISTORIE

Simion-Alexandru GAVRIȘ – *Anti-Caragiale: alegeri (ușor) plicticoase
și (aproape) corecte la 1871* / 134

ESEU

Dragoș COJOCARU – *Dido și ceata ei* / 137
Dan TOMULEȚ – *Postmodernitate și revelație (III)* / 141
Ovidiu PECICAN – *Un jurnal filozofic* / 146
Magda CĂRNECI – *Jurnal spiritual (pe sărite)
– 1997: un an aparte (XVIII)* / 149

CARTEA DE RELIGIE

Florin CRÎȘMĂREANU – *Lumea: drumul ei spre sabat* / 152

CARTEA DE FILOSOFIE

Bogdan MANDACHE – *Despre progresele minții omenești* / 154

LITERATURA UNIVERSALĂ

Stanley . BARKAN / 156
Traduceri de Olimpia IACOB
Charles BAUDELAIRE / 157
Traduceri de Liliana Cora FOȘALĂU

CARTEA STRĂINĂ

Marius CHELARU – *Internaționalizarea stepelor* / 158

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

Simona MODREANU – *Când ficțiunea explică lumea* / 161

ANTICHITĂȚI ACTUALE

Ioana COSTA – *Autentic?* / 163

ARTE

Ala GĂINĂ – *Despre credință, nădejde și dragoste.
Amprenta lui Dostoievski în Călăuza (I)* / 164
Alex VASILIU – *Béla Bartók, George Enescu
și tradiția muzicală românească* / 168

PANORAMIC EDITORIAL

Marius CHELARU – *Edituri moldave/ autori moldavi* / 172
Ioan HOLBAN – *Lumea ca o rană deschisă* / 176
Ion BUZAȘI – *„Efulgurațiile” lui Teofil Răchițeanu* / 178
Andrei HERA – *Un „soldat” al luminii* / 179
Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 180

VARIA

Teodora STANCIU – *Zilele Convorbiri literare, ediția a XXV-a
la Revista Culturală Trinitas (III)* / 184
Livia IACOB – *In memoriam Viorica S. Constantinescu* / 190
Ioan DĂNILĂ – *Înapoi, la grădiniță* / 192
Ana PARTENI – *Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Iași;
Din viața Filialei* / 195
Valentin TALPALARU – *ComPresă revistelor* / 197
Nicolae SAVA – *Curier de ambe sexe* / 199

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI REVISTELOR,
PUBLICAȚIILOR ȘI EDITURILOR
(ARPE)

CUI 28447247

Redacția și administrația:

I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, Iași, 700037

Tel./Fax: 004-0232-260390,

e-mail: convlit95@yahoo.com

CONT RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista
pot depune sumele în contul

RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat postal, în contul revistei:

108 lei/ an + 36 lei taxe postale,

54 lei/ 6 luni + 18 lei taxe postale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul postal

sau pe documentul de plată

adresa poștală completă și perioada de abonare.

CONVORBIRI LITERARE
Corpus de texte ilustrative

1996-2020

Partea I

Convorbiri Literare
TIMPU

CONVORBIRI LITERARE
Corpus de texte ilustrative

1996-2020

Partea a II-a

Convorbiri Literare
TIMPU

CONVORBIRI LITERARE
Corpus de texte ilustrative

Vol. II

Scriin
IOAN BOGDAN

1900-1906

Convorbiri Literare
TIMPU

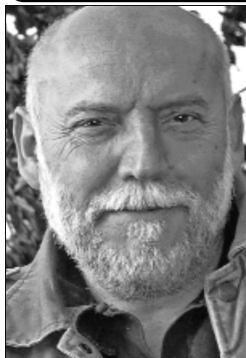
Revista
Convorbiri literare
urează
tuturor cititorilor ei
**Sărbători cu bine,
sănătate și pace!**

Tiparul executat de SC KOLOS GROUP SRL Iași

ISSN 0010-8243

Apare lunar

200 pagini

CULTUL IGNORANȚEI ȘI REFUZUL COMPETENȚEI (I)

Cassian Maria SPIRIDON

În 1930 José Ortega y Gasset publica la Madrid *Revolta maseilor* (Humanitas, 2007, traducere Coman Lupu), unde, în primul capitol, Fenomenul aglomerațiilor, citim despre „saltul” de la democrația liberală la hiperdemocrație, unde „vechea democrație era temperată de o abundentă doză de liberalism și de entuziasm față de lege. Când servea aceste principii, individul se obliga să mențină în sine o disciplină riguroasă. Apărute de principiul liberal și de normele juridice, minoritățile puteau trăi și acționa. Democrația și legea – conviețuire legală – erau sinonime”.

Tot gânditorul spaniol observa, în primele decenii ale secolului trecut, practic acum un secol, un fenomen care astăzi s-a generalizat și se manifestă global cu o forță care tinde să anihileze democrația și legile ei, inclusiv ale științei, care au asigurat prosperitatea și afirmarea competenței: „Caracteristica momentului este că sufletul mediocru, știindu-se astfel, are cutezanța de a afirma drepturile mediocrității și le impune pretutindeni. După cum se spune în America de Nord, a fi diferit înseamnă a fi indecent. Masa nimicește tot ceea ce nu este după chipul și asemănarea sa, tot ceea ce este deosebit, excelent, individual, calificat și de elită. Cine nu este ca toată lumea, cine nu gândește ca toată lumea riscă să fie eliminat. Și este cât se poate de limpede că acest «toată lumea» nu mai înseamnă «toată lumea». «Toată lumea» însemna de obicei unitatea complexă a masei și a minorităților disidente, specializate. Acum toată lumea înseamnă numai masa”.

Gânditorul spaniol își definește terminologia sociologică la care apelează pentru a explica ce înțelege prin masă socială: „Societatea este întot-

deauna unitatea dinamică a doi factori: minoritățile și masele. Minoritățile sunt indivizi sau grupuri de indivizi calificați în mod special. Masa este ansamblul de persoane nu neapărat calificate”.

Și, în același spirit, pentru o cât mai exactă poziționare, ține să precizeze ce înțelege prin individul de elită: acela care este mai exigent cu sine decât cu alții, chiar dacă aceste aspirații superioare nu ajung să se realizeze în el. Este neîndoielnic că împărțirea cea mai radicală care se poate face în sânul umanității este delimitarea a două clase de indivizi: cei care cer mult de la ei înșiși și își îngrădesc unele peste altele dificultăți și îndatoriri și cei care nu cer nimic deosebit de la ei înșiși, cei pentru care a trăi înseamnă a fi în orice clipă ceea ce sunt deja, fără vreun efort de autoperfecționare, plutind ca niște geamanduri în derivă.

Și mai specifică: „Împărțirea societății în mase și în minorități de elită nu este deci o diviziune în clase sociale, ci în clase de indivizi și nu poate coincide cu ierarhizarea în clase superioare și inferioare”.

O astfel de ierarhizare există la toate nivelurile, și între cizmari este recunoscută o elită a celor mai buni, la fel între strungari, profesori, ingineri, doctori etc., etc. „La rigoare, cum precizează ibericul, în fiecare clasă socială se pot descoperi o masă și o minoritate autentică. După cum vom vedea, o caracteristică a timpului nostru este predominanța masei și a vulgului, chiar și în grupurile unde selecția este tradițională. Astfel, în viața intelectuală, care, prin însăși esența sa, cere și presupune calitatea, se constată triumful progresiv al pseudointelectualilor necalificați, incalificabili și descalificați chiar de propria textură a spiritului lor”.

Nenumărați sunt colecționarii de diplome academice între care analfabeții funcționali sunt o prezență majoritară, ca să nu spunem unanimă.

Urmează o observație de bună așezare, care prin dezvoltarea exponențială a omului mediu și-a pierdut fireasca recunoaștere: „În societate există operații, activități, funcții dintre cele mai diverse, care, prin însăși natura lor, sunt speciale și prin urmare nu pot fi bine executate fără înzestrări tot speciale. De pildă: anumite plăceri cu caracter artistic și de lux sau unele funcții de conducere și de decizie politică în afacerile publice. Aceste activități speciale reveneau înainte unor minorități calificate sau care aveau cel puțin pretenția că sunt calificate. Masa nu avea pretenția să se amestece aici, ea își dădea seama că dacă dorea să intervină ar fi trebuit să dobândească neapărat acele înzestrări speciale și ar fi încetat să mai fie masă. Își cunoștea perfect rolul într-o salutară dinamică socială”.

A trecut aproape un secol de când filosoful hispanic constata invazia omului mediu, care, odată cu răspîndirea planetară a tv-ului, internetului, smartphonului s-a metamorfozat în omul plat, perpetuînd augmentat calitățile de suficiență și desconsiderare a competenței. Nu altceva cercetează Tom Nichols în *Sfîrșitul competenței. Discreditarea experților și campania împotriva cunoașterii tradiționale* (Polirom, 2019, traducere Cristian Fulaș).

Încă din Prefață gînditorul american avertizează: „În viața noastră culturală și literară am îngropat totul înainte de vreme: decența, bunul-simț, masculinitatea, feminitatea, copilăria, bunul-gust, știința de carte, regulile gramaticale și așa mai departe. Ultimul lucru de care avem nevoie e un nou elogiul a ceva ce nu a murit încă. Dar, deși competența nu s-a sfîrșit, ea trece printr-o perioadă grea. Ceva nu merge bine deloc. Statele Unite sunt acum o țară obsedată de venerarea propriei ignoranțe”. Venerare care a trecut Atlanticul și-i tot mai accentuat prezentă în Europa, așa cum profetise Ortega y Gasset acum un secol.

Trăim într-o lume în care suntem obligați, grație unei continue specializări impuse de o tot mai diversificată și mereu în schimbare piață a muncii, să stăpînim cît mai bine domeniul pe care

l-am ales și în care dăm cele mai bune rezultate... astfel, nu-i cu totul condamabil că universul ne este foarte limitat și nu cunoaștem prea multe despre istorie, geografie, literatură, știință etc. Puțini, chiar foarte puțini au șansa de a fi un Leonardo da Vinci. Dar, marea problemă, cum subliniază Tom Nichols, e că suntem „mîndri” că nu avem asemenea cunoștințe. S-a ajuns, cum spune același, vorbind despre americani, dar, din păcate, astfel de metehne sunt tot mai prezente și pe bătrînul continent, într-un punct în care ignoranța, mai ales în ce privește politicile publice, e de fapt o virtute. Respingerea sfaturilor experților este echivalentă cu afirmarea autonomiei, un mod în care americanii își izolează mîndria tot mai fragilă de orice acuzații că ar avea opinii eronate. E o nouă Declarație de Independență: nu mai considerăm aceste adevăruri ca fiind evidente de la sine, ci pe toate, chiar și pe cele care nu sunt adevărate. Toate lucrurile pot fi cunoscute și orice opinie despre orice subiect e la fel de bună ca oricare alta.

Consecințele unui astfel de punct de vedere tind spre unul catastrofic în ce privește cunoașterea. Disprețul, ironiile vehiculate în privința intelectualilor sunt o marcă a timpului. Cum observă și profesorul american, observații, repet, întocmai aplicabile în Europa și încă mai accentuat în România: „Cunoștințele de bază ale americanului de mijloc sunt la un nivel atît de scăzut, încît au trecut de pragul «neinformat», l-au depășit și pe cel de «informat greșit», iar acum sunt în cădere liberă spre «în eroare într-un mod agresiv». Oamenii nu numai că dau crezare unor aberații, ci se împotrivesc învățării în loc să renunțe la convingerile lor”.

Să ne gîndim, să privim și să constatăm ce efecte aberante au atacurile antivacciniștilor, toate întemeiate, aproape exclusiv, pe informații culese pe diferite „surse”, majoritatea, dacă nu toate de pe Internet sau posturi TV interesate de rating și nu de adevărurile științifice. Sunt realități suficiente pentru a ne da un semnal de alarmă, în a ne îngrijora și sper, sunt încrezător că nu sunt singurul, în ce privește direcția în care omul din clasa de mijloc, omul masă obligă societatea în totalitatea ei să navigheze, din păcate, fără pînze, fără vîsle,

fără motor, dar cât se poate de agresiv în contra cunoașterii.

Omul masă descris de Ortega y Gasset a „evoluat” față de premisele gânditorului spaniol, premise împlinite, din nefericire, cu asupra de măsură, el îi pune la punct pe profesioniștii în domeniu, explicându-le inclusiv de ce eforturile lor nu sunt corecte. Realitate care șochează și nu atît pentru respingerea competenței, ci prin furia cu care o fac în varii domenii cu o constantă perseverență.

„Dar poate, încearcă gânditorul de peste Ocean să limpezească psihologic fenomenul, că atacurile asupra competenței sunt mai evidente date fiind omniprezența internetului, natura dezordonată a conversațiilor din social media sau imperativele ciclului de știri de douăzeci și patru de ore. Însă această nouă respingere a competenței are o auto-suficiență și o furie care cel puțin mie îmi sugerează că nu vorbim numai de neîncredere, sau de nelămuriri, sau de căutarea unor alternative: e vorba și de narcisism, la care se adaugă un dispreț față de competență ca un soi de exercițiu de realizare de sine”.

Și în aceeași notă, aproape hazlie, de n-ar fi în fapt aberantă, în ce privește pe cei competenți, pe experți, asupra cărora planează, cum constată profesorul, vina că ei greșesc doar pentru că sunt experți. Și continuă: „Îi huiduim pe intelectuali în timp ce le spunem doctorilor ce medicamente ne trebuie sau insistăm să le arătăm profesorilor că răspunsurile copiilor noștri la teste sunt corecte, chiar dacă sunt greșite. Nu numai că toți suntem la fel de deștepți, ci credem cu toții că nu s-au mai văzut oameni mai inteligenți ca noi.

Dar ne înșelăm cât se poate de tare”.

Isaac Asimov, cunoscutul autor de science fiction, citat și de Tom Nichols, face o dureroasă observație: „În Statele Unite (și îndrăznim, cu îndreptățire, să adăugăm, în actualitate, și pe cele europene) a existat întotdeauna un cult al ignoranței. Antiintellectualismul este o constantă care se perpetuează în viața noastră culturală și politică, alimentat de ideea falsă conform căreia democrația înseamnă că «ignoranța mea e la fel de bună ca știința ta»”.

Ortega y Gasset pune în lumină sursa, izvorul

din care a început afirmarea unui antiintellectualism visceral în *Revolta maselor*, cu trimitere la secolul XVIII cînd conducătorii Revoluției franceze au descoperit că orice făptură umană, prin simplul fapt că s-a născut, și fără a avea nevoie de vreo calificare specială, are anumite drepturi politice fundamentale, faimoasele drepturi ale omului și ale cetățeanului, și că aceste drepturi, comune tuturor, sunt tocmai singurele existente. Orice alt drept referitor la înzeestrări speciale era condamnat ca privilegiu.

Idee care va fi preluată de mase, însușită și afirmată ca un drept în absența oricărei obligații.

„Astăzi, acel ideal, nota acum un secol gânditorul hispanic, s-a convertit într-o realitate, nu numai a legislațiilor, care sunt modele exterioare ale vieții publice, ci și a spiritului fiecărui individ, indiferent de ideile sale, fie ele și cele mai reacționare, chiar dacă distruge și spulberă instituțiile care sancționează aceste drepturi. După părerea mea, cine nu pricepe această ciudată situație morală a maselor nu-și poate explica nimic din ceea ce începe să se întâmple astăzi în lume. Suveranitatea individului necalificat, a individului ca tip uman generic, a devenit, din simplă idee sau ideal juridic cum era, o stare psihologică constitutivă a omului mediu”. O stare care în timp a devenit din psihologică una patologică. Inițial s-a dorit eliberarea interioară prin care conștiința omului masă o dată trezită să provoace o anume demnitate și o anume conștiință a dominației și a demnității. Și, se întreabă în continuare filosoful madrilean: „Oare nu asta se dorea? Ca omul mediu să se simtă singurul său stăpîn și răspunzător de propria viață? Este exact ceea ce s-a și reușit. De ce anume se plîng deci liberalii, democrații, progresiștii de acum treizeci de ani?” Dar, am adăuga noi, nu la fel ar trebui să-i întrebăm pe cei de astăzi?

Și, apelînd la psihologia infantilă, a copiilor care își văd împlinite dorințele, dar nu acceptă și consecințele acestora: „Se dorește, cu trimitere la autorii Declarației drepturilor omului, ca omul mediu să fie stăpîn. Atunci nu e de mirare că acesta acționează după cum îl taie capul, că reclamă tot soiul de plăceri, că-și impune hotărât voința, că respinge orice servitute, că nu ascultă de nici un

sfat, se îngrijește doar de persoana sa și de plăcerile sale, își supraveghează doar propria-i ținută” (Ortega y Gasset).

Și totul este cu puțință, firească și binevenită, grație ridicării nivelului de trai, a bunăstării generalizate, consecință a dezvoltării științei și, drept urmare, a tehnicii care a facilitat și facilitează o creștere constantă, mereu ascensională.

Să recunoaștem, alături de Tom Nichols, că trăim în vremuri periculoase. Și profesorul își motivează aserțiunea: „Niciodată oamenii nu au avut acces la atât de multă cunoaștere în număr atât de mare fără ca totuși să și învețe ceva. În Statele Unite și în alte națiuni dezvoltate, oameni altfel inteligenți discreditează realizările intelectualilor și resping sfaturile experților. Nu doar că tot mai multor oameni obișnuiți le lipsesc cunoștințe de bază, ci aceștia resping probe factice fundamentale și refuză să învețe cum să formuleze un argument logic. Prin aceasta, riscă să arunce la gunoi secole de cunoaștere acumulată și să submineze practicile și obișnuințele care ne permit să creștem cunoaștere nouă.

Este vorba de ceva mai mult decât un scepticism firesc față de experți. Mă tem că suntem martorii sfârșitului idealului competenței, un colaps alimentat de Google, bazat pe Wikipedia și încărcat de bloguri al oricărei diferențe între profesioniști și necunoscători, studenți și profesori, cei care știu și cei care întreabă – cu alte cuvinte, între cei care au realizat cât de cât ceva într-un domeniu și cei care nu au nici o realizare”.

Cum periculoasă, încă mai grav, primejdioasă, este ideea de progres, atât de vehiculată de „progresiști”, progresul iluzoriu al minții omenești asupra căreia se apleacă Nicolas de Condorcet în lucrarea sa *Schiță a unui tablou istoric al progreselor minții omenești*, publicată la 1793.

Tom Nichols atenționează aproape paetic asupra pericolului care planează în urma unor afirmații susținute de diverse celebrități și persoane publice, mai toate neinformate, lipsite de minimă calificare în domeniu, care susțin afirmații eronate, tendențioase și periculoase, cu privire, între altele la pericolul vaccinării, cu un risc major de a influența milioane de persoane în a refuza singura

cale prin care spre exemplu s-au eradicat rujeola, difteria, tusea convulsivă, etc., etc., iar astăzi pandemia covid care afectează întreaga planetă: „Proliferarea acestui tip de ignoranță încăpățanată în plină Eră a Informației nu e doar rezultatul ignoranței crase. Mulți dintre cei care duc campanii împotriva cunoașterii tradiționale sunt de altfel specialiști și oameni de succes în general. Din anumite puncte de vedere, vorbim despre ceva mai rău decât ignoranța: o aroganță nefondată, furia unei culturi tot mai narcisiste care nu poate suporta nici cea mai mică aluzie la inegalitate, indiferent de tipul acesteia”. Cum spunea cu un veac în urmă filosoful spaniol despre omul mediu: „El are doar apetituri, crede că are numai drepturi, și nu și obligații: este omul lipsit de noblețea care obligă – *sine nobilitate* –, snobul”.

Originea cuvântului snob merită pusă în pagină. „În Anglia, listele de locuitori indicau, alături de nume, profesia și rangul fiecăruia. De aceea, lângă numele burghezilor simpli apărea prescurtarea s. nob., sine nobilitate, „fără noblețe”. Aceasta este originea cuvântului snob.” (apud O.Y.G.)

Refuzul competenței nu se rezumă doar la respingerea cunoașterii, ci, mai grav, la o respingere a științei și a raționalității imparțiale, temeiul pe care s-a edificat civilizația modernă. Concetățenii noștri se cred experți în orice. Nimeni, întrebat fiind asupra unei chestiuni oricât de specializată sau de aberantă, nu-și va asuma realitatea că nu stăpânește subiectul, că, mai exact, nu știe, ci, va improviza pe loc un răspuns pe măsura întrebării. „Orice afirmare a competenței din partea unui expert veritabil provoacă o explozie de furie în rândul anumitor categorii ale publicului american, care se plâng imediat că asemenea pretenții nu sunt decât «apeluri la autoritate» sofistice, semne clare ale unui «elitism» îngrozitor și un efort evident de a recurge la patalamale pentru a înăbuși dialogul necesar într-o democrație «reală». Americanii de azi cred că drepturile egale într-un sistem politic presupun și că opinia fiecărei persoane despre orice trebuie acceptată ca fiind egală cu cea a oricărei alteia. Destul de mulți au această convingere, deși este o nerozie evidentă – constituie o afirmare fără echivoc a unei egalități în fapt

care este întotdeauna illogică, uneori amuzantă și adesea periculoasă” (Tom Nichols).

Este de natura evidenței că pînă la începutul secolului trecut implicarea în viața politică, intelectuală și științifică era destul de limitată, dezbaterele pe astfel de subiecte, accesul la înțelegerea și abordarea lor era relativ restrîns la experții din domeniile respective. De remarcat este opinia filosofului iberic privind misiunea „intelectualului” în contrapondere, chiar opinia politicianului: „Opera intelectualului aspiră, deseori în zadar, la lămurirea cât de cât a lucrurilor, în vreme ce aceea a politicianului, dimpotrivă, constă frecvent în a le face mai confuze decât sunt. A fi de stînga sau de dreapta înseamnă a alege unul dintre număratele moduri care se oferă omului pentru a deveni imbecil: într-adevăr, amîndouă sunt forme de hemiplegie morală. În plus, persistența acestor calificative contribuie în bună măsură la falsificarea și mai pronunțată a «realității» prezentului, deja falsă prin sine însăși, pentru că s-a închis cercul cercurilor experiențelor politice, după cum o demonstrează faptul că astăzi dreapta promite revoluții, iar stînga propune tiranii”.

Pentru Ortega y Gasset politicianismul integral, ce are ca efect absorbirea a tot și a tuturor de către politică este totuna cu fenomenul de revoltă a maselor. Și rîndurile care urmează descriu o realitate în care trăim. Zi de zi, fără iluzia emancipării: „Masa răsculată și-a pierdut orice capacitate de religiozitate și de cunoaștere, nu poate conține altceva decât politică debordantă, frenetică, delirantă, din moment ce pretinde că suplinește religia, cunoașterea, la sagesse, într-un cuvânt, singurele lucruri care prin substanța lor sunt apte să ocupe centrul spiritului uman. Politica îl golește pe om de singurătate și intimitate, și de aceea predicția politicianismului integral este una dintre tehnicile folosite pentru a-l socializa.

Cînd cineva ne întreabă ce suntem în politică sau – luînd-o înainte, cu insolența care aparține stilului din vremea noastră – ne înscrie din oficiu într-o politică anume, trebuie, în loc să-i răspundem impertinentului, să-l întrebăm ce crede el că sunt omul și natura și istoria, ce sunt societatea și individul, colectivitatea, statul, uzanțele, dreptul.

Politica se grăbește să stingă luminile, pentru ca, în întuneric, toate aceste lucruri să nu mai poată fi deosebite”.

O situație rezultată din convingerea eronată că toți am avea același nivel de inteligență și, în consecință, o dată dotați cu o diplomă procesul de învățare s-a încheiat, în societatea de azi, cum remarcă profesorul american, însușirea unor cunoștințe oricît de limitate e finalul și nu începutul educației. Realitate pe care, cu îndreptățire, o considerăm periculoasă și am adăuga, în paguba generală a umanității.

Tom Nichols descrie o realitate psihologică de sub dominația căreia ne este foarte dificil să ne eliberăm și anume ceea ce se numește generic biasul de confirmare, definit prin tendința firească de a accepta numai dovezile care confirmă ceea ce credem deja. Nimeni nu-i lipsit de prejudecăți, de varii temeri și nu puține suspiciuni. Iar Internetul, canalele de informații sunt nu doar un rezervor uriaș de cunoaștere, dar și o periculoasă sursă de dezinformare, un labirint nesfîrșit prin care se deschid noi și noi posibilități de informare, din păcate, nu toate cu adevărat de interes, multe false și sigur gata să ni se alăture în biasul de confirmare. Această epidemie de dezinformare ce se răspîndește exponențial ne face, cum remarcă profesorul de la Harvard, nu doar mai obtuși, ci și mai răutăcioși: singuri în fața tastaturii, oamenii se ceartă în loc să discute și insultă în loc să asculte. Este o realitate pe care o trăim zi de zi și cu care ne confruntăm cînd deschidem calculatorul, laptopul, televizorul, radioul, smartphone-ul, în conversația față către față și totul în refuzul unui minim discernămint.

Trăim într-o lume în derivă, totodată, ne explicitează savantul spaniol: „Trăim într-o vreme care se simte fantastic de capabilă să împlinească, dar nu știe ce să împlinească. Într-un timp care domină toate lucrurile, dar nu se domină pe sine. Se simte pierdut în propria-i abundență. Cu mai multe mijloace, mai multă știință și mai multe tehnici ca oricînd, lumea actuală este cea mai nefericită dintre lumi: merge pur și simplu în derivă”.

Trăim sub o avalanșă de potențialități pe care suntem incapabili a le materializa, avem toate

talentele, înafară de acela de a ne folosi de ele.

„Sub masca unui generos futurism, progresismul nu se mai preocupă de viitor; convins că nu va avea surprize, nici secrete, peripeții sau inovații esențiale, sigur că lumea va înainta tot pe drumul drept, fără abateri sau reculuri, el își adoarnă neli-niștea privitoare la viitor și se instalează într-un prezent definitiv. Nu avem de ce să ne mirăm că astăzi lumea pare golită de proiecte, de anticipări sau idealuri. Nimeni nu se mai îngrijește să le pregătească. Astfel a avut loc dezertarea minorităților diriguitoare, care constituie întotdeauna reversul revoltei maselor”. (O.Y.G.)

Asistăm la triumful ignoranței, al cărei tupeu este copleșitor, și care prin refuzul competenței erodează democrația și aici și peste Ocean. Într-o republică oamenii, cum subliniază și Tom Nichols, îi desemnează pe alții să ia decizii în numele lor. Acești reprezentanți aleși nu pot stăpâni orice problemă și se bazează pe profesioniști și experți care să-i asiste. În ciuda părerii majorității oamenilor, experții nu sunt cei care elaborează politicile, iar când se face confuzie între ei, așa cum fac americanii adesea, încrederea dintre experți, cetățeni și conducătorii politici se erodează.

Experții fac recomandări. Liderii aleși iau decizii!

Context în care responsabilitatea experților în a educa nu dă roade, iar votanții nu-și asumă responsabilitatea de a se informa pentru un vot în cunoștință de cauză, ultimii vor fi deturnați de discursurile unor demagogi mai toți ignoranți.

„Prima condiție pentru o ameliorare a situației actuale, citim în *Revolta maselor*, este să ne dăm bine seama de enorma sa gravitate. Numai aceasta ne va ajuta să atacăm răul în straturile profunde unde își are, într-adevăr, rădăcinile. O civilizație este realmente foarte greu de salvat când i-a sosit ceasul să cadă sub puterea demagogilor. Demagogii au fost marii strangulatori de civilizații. Cea grecească și cea romană au sucombat în mâinile acestei faune respingătoare, care l-a făcut pe Macaulay să exclame: «în toate secolele, cele mai josnice exemple ale naturii umane s-au întâlnit printre demagogi». Dar un om nu este un demagog numai pentru că s-a apucat să strige în

fața mulțimii. În anumite ocazii, această adresare publicului poate fi o magistratură sacrosanctă. Demagogia esențială a demagogului se află în mintea sa și își are rădăcinile în lipsa de responsabilitate față de înseși ideile pe care le manevrează, idei ce nu îi aparțin, ci le-a primit de la adevărații creatori. Demagogia este o formă de degenerare intelectuală”. Să ne amintim de promotorii Brexit.

Toți se pricepe la orice și în orice domeniu, al cunoașterii, competența pentru ei nu are limite și toți au un lucru în comun, ne spune expertul american: sunt oameni obișnuiți.

Trăim în epoca în care domină informațiile eronate, informații vehiculate ca veritabile, iar cunoașterea reală, corectă, aplicată este desconsiderată. „O societate modernă nu poate funcționa fără o diviziune socială a muncii și fără să se bazeze pe experți, profesioniști și intelectuali. (Deocamdată voi folosi aceste trei cuvinte ca și cum ar fi interșanjabile.) Nimeni nu este expert în orice. Indiferent de aspirațiile noastre, nu ne putem sustrage realității timpului și limitărilor incontestabile ale talentelor noastre. Prosperăm pentru că ne specializăm și dezvoltăm mecanisme formale și informale și practici care ne permit să avem încredere unii în alții când e vorba de domeniile în care ne-am specializat”. (T.N.)

Nu-i cu puțină autarhia, în orice domeniu, fără colaborarea între specialiști, nu poate fi nimic edificat. Cum se repetă expertul american: „Nu putem funcționa dacă nu ne recunoaștem limitele cunoștințelor și dacă nu ne încredem în competența altora. Uneori evităm această concluzie pentru că ne subminează sentimentul de independență și de autonomie. Vrem să credem că suntem capabili să luăm tot felul de decizii și ne irită persoanele care ne corectează, ne spun că greșim sau ne explică lucruri pe care nu le înțelegem. Această reacție umană firească între indivizi e periculoasă când devine o caracteristică a unor societăți întregi”.

În prezent am atins acest nivel la care credem că avem capacitatea de a lua decizii, pe care le credem, suntem, mai grav, convinși că sunt corecte în varii domenii, în care, evident, nu avem nici o competență. Despre gândirea celor de peste ocean, și ei, totuși, plecați din Europa, se pronunță și

Alexis de Tocqueville în al doilea volum din *Despre democrație în America*, publicat în 1840. Scriere la care apelează și Tom Nichols în opul său. Încă din partea întâi nobilul francez remarcă: „În mijlocul agitației continue care domnește într-o societate democratică, legătura care unește generațiile slăbește sau se rupe; fiecare pierde astfel cu ușurință urma ideilor înaintașilor săi sau îi pasă prea puțin de ele”. Pentru ca în al treilea capitol să accentueze asupra unui adevăr la care astăzi suntem în totalitate parte: „Oamenii care trăiesc în vremurile de egalitate au multă curiozitate și puțin răgaz; viața lor este atât de pragmatică, atât de complicată, atât de agitată, atât de activă încât nu le rămâne decât puțin timp pentru gândire”. Și continuă peste câteva rânduri afirmând niște adevăruri pe care astăzi le cunoaștem din interior, și chiar, ca să spunem așa, pe propria piele, în viața noastră de zi cu zi: „Una dintre caracteristicile distinctive ale vremurilor democratice este gustul pe care îl au oamenii pentru succesele facile și plăcerile imediate. Acest lucru se regăsește în profesiile intelectuale, ca și în toate celelalte. Majoritatea celor care trăiesc în vremuri de egalitate sunt plini de o ambiție și vie, și molcomă; ei doresc să obțină imediat mari succese, dar doresc să fie scutiți de eforturi mari. Aceste înclinații contrare îi duc direct la căutarea de idei generale cu ajutorul cărora speră să descrie subiecte vaste cu eforturi mici și să atragă fără greutate privirile publicului.

Și nu știu dacă nu au dreptate să acționeze așa: cititorii lor se tem, ca și ei, să aprofundeze și caută de obicei în lucrările spiritului doar plăcerile facile și o cunoaștere fără muncă”.

Văzînd dezinteresul general asupra științei, totul fiind centrat pe aplicațiile ei practice și imediat profitabile, gînditorul francez de acum aproape două secole profetizează: „Dacă s-ar stinge vreodată cunoașterea care ne luminează, ea s-ar stinge încetul cu încetul, ca de la sine. Închizîndu-ne în aplicație, am pierde din vedere principiile și, cînd vom fi uitat principiile pe de-a întregul, am urma cu greu metodele care decurg din ele; nu am mai putea inventa altele noi și am folosi fără inteligență și fără iscusință procedee savante pe care nu le-am mai putea înțelege”. Și tot el desco-

peră o realitate, pe care astăzi o observăm la congenerii noștri ca o constantă: „În majoritatea operațiilor făcute de spirit fiecare american nu se supune decît efortului individual al rațiunii sale”. Neîncrederea în activitatea intelectuală, în general în competențele celor avizați sunt pentru Alexis de Tocqueville un rezultat al democrației americane, astăzi putem spune și a celei europene: „În ceea ce privește acțiunea pe care o poate avea inteligența unui om asupra inteligenței altui om, ea este cu necesitate foarte restrînsă într-o țară unde cetățenii, deveniți mai mult sau mai puțin egali, se examinează unii pe alții îndeaproape și, neîntrezărînd la nici unul dintre ei semnele unei măreții și ale unei superiorități incontestabile, revin mereu la propria lor rațiune, ca la sursa cea mai evidentă și cea mai aproape de adevăr. În acest fel, nu numai încrederea în cutare om este anulată, ci chiar tendința de a crede pe cineva pe cuvînt.

Deci fiecare se închide cu strictețe în sine și pretinde să judece lumea de acolo”. Și, am adăuga noi, de la mijloacele media, în care dominant este internetul și infinitele sale posibilități de a da informații, mai mult sau mai puțin îndoielnice, dar nu și cunoaștere, implicit competență. Este doar un izvor de nesecat al ignoranței cu pretenții.

Încă în urmă cu mai bine de o jumătate de secol, în 1963, politologul Richard Hofstadter, citat în opul *Sfîrșitul competenței*, observa: „Complexitatea vieții moderne reduce constant funcțiile pe care cetățeanul de rînd le poate îndeplini pentru sine în mod inteligent și competent.

În visul populist american original, omnicompetența omului obișnuit era fundamentală și indispensabilă. Se credea că acesta putea, fără cine știe ce pregătire specială, să aibă o profesie și să conducă guvernul.

Astăzi, cetățeanul știe că nici măcar nu-și poate pregăti micul dejun fără să folosească aparate mai mult sau mai puțin misterioase pentru el, pe care competența i le pune la dispoziție; iar cînd se așază la masă și deschide ziarul, citește despre tot felul de probleme și își dă seama, dacă e sincer cu el însuși, că nu a dobîndit competența necesară pentru a le evalua pe majoritatea dintre ele”. (apud T.N.) Și avansul uriaș al tehnicii în asigurarea

bunăstării generale, avans posibil datorită competenței, provoacă în omul mediu descris de hispanic, o atitudine paradoxală, definită concis de Hofstadter: „Altădată, intelectualul era ușor luat în râs pentru că nu era nevoie de el; acum e disprețuit crunt din cauză că e prea multă nevoie de el”. (apud T.N.)

Competența, se înțelege, impune informarea la zi cu toate elementele apărute în domeniul în care se manifestă punctual expertiza, exercițiu dificil pentru cei implicați, cu atât mai mult pentru oamenii obișnuiți, cum îi numește Tom Nichols, și care, dacă ar putea asimila toate aceste informații, nu ar mai avea nevoie de experți.

Nu nivelurile de informații sunt problema, și nici indiferența față de cunoașterea tradițională, ci apariția unei ostilități efective față de aceasta. E un lucru nou în cultura americană și reprezintă înlocuirea agresivă a opiniilor experților sau a cunoașterii tradiționale cu ideea insistentă că orice opinie în orice privință e la fel de bună ca oricare alta. Aceasta constituie o schimbare remarcabilă în discursul nostru public. Schimbare care, este vizibil, câștigă constant tot mai mulți adepți în spațiul european. Nu atât noutatea este surprinzătoare, ci atitudinea care este cu adevărat periculoasă într-o democrație. Aici aflăm pericolul real, cum menționează profesorul de la Harvard: „Sfârșitul competenței amenință să inverseze câștigurile de cunoaștere acumulate de-a lungul anilor în rândul oamenilor care presupun astăzi că știu mai mult decât chiar știu. Aceasta este o amenințare la adresa bunăstării materiale și civice a cetățenilor dintr-o democrație”.

A contrazice, a refuza recomandările experților, și vedem această realitate pe toate canalele de informare, de ar fi să ne referim la opiniile privind vaccinarea, unde persoane cu studii superioare și expertiză în alte domenii, prin această atitudine, în care ignoranța se poartă ca ultima achiziție a modei, o statuează drept rafinament cultural.

„La originea acestor situații stă incapacitatea oamenilor obișnuiți de a înțelege că, dacă experții greșesc uneori cu privire la anumite lucruri, nu înseamnă că ei se înșală tot timpul în orice privin-

ță. Adevărul e că experții au dreptate mai adesea decât se înșală, mai ales în chestiunile esențiale. Și totuși, publicul caută constant fisuri în cunoștințele experților care să îi permită să desconsidere orice sfat al acestora care nu îi este pe plac” (T.N.). Pacienții le explică doctorilor ce medicamente să le prescrie, părinții dau lecții profesorilor de cum și ce să predea, automobilistul învață pe inginer care-i sunt problemele la sistemul de direcție și cum să le remedieze etc., etc. Iar în politică e încă și mai periculoasă situația. „Dezbaterile politice sunt tot mai mult ca niște certuri între grupuri de oameni prost informați care reușesc să judece greșit toți în același timp. Liderii politici care izbutesc să fie mai inteligenți decât publicul (și care par să fie mai puțini în ultima vreme) se amestecă în gâlceava generalizată și își contrazic alegătorii pe propriul risc.

Există multe exemple de asemenea gâlcevi între cei pe care experții și analiștii îi numesc cu amabilitate «votanți slab informați». Totuși, indiferent despre ce e vorba, știință sau politică, toți au în comun o caracteristică îngrijorătoare: insistența solipsistă și simțitoare ca fiecare opinie să fie tratată drept adevăr. Americanii nu mai fac distincție între «te înșeli» și «ești prost». A nu fi de acord e lipsă de respect. A-l corecta pe altul e o insultă. Iar a refuza să recunoști toate părerile drept demne de luat în considerare, indiferent cât de fanteziste sau de stupide sunt, e dovada obtuzității.

Epidemia de ignoranță în dezbaterile despre politici publice are consecințe reale asupra calității vieții și bunăstării”. (T.N.) Și această degradingoladă o reclamă Tom Nichols în SUA, de! nu-i așa o democrație mai veche și mai consolidată decât cea de pe malurile Dimboviței, unde ignoranța și incompetența stau cu președintele la golf.

Tom Nichols propune o definiție a competențelor într-un domeniu, experți sunt considerați cei care știu mult mai mult despre un anumit subiect decât noi, ceilalți, și cei la care apelăm când avem nevoie de sfaturi, educație sau soluții într-un anumit domeniu al cunoașterii umane. Să reținem că asta nu înseamnă că experții știu tot ce se poate ști despre ceva anume, ci că experții din orice domeniu sunt, prin natura lor, o

minoritate a cărei opinie va fi probabil mai «cu autoritate» – corectă sau precisă – decât cea a oricărei alte persoane. Dar, din păcate, competența este un permanent motiv de iritare pentru omul obișnuit într-un context democratic, fapt determinat de caracterul inevitabil exclusivist al specializării.

„Adevărata competență, tipul de cunoaștere pe care se bazează alții, este o combinație greu de definit, dar recognoscibilă între educație, talent, experiență și confirmare de către egali. Fiecare dintre acestea este un semn al competenței, dar majoritatea dintre noi decide pentru sine cum se combină ele într-o anumită situație sau domeniu de expertiză atunci când se hotărăște sfatul cui îl urmează.

Instruirea formală sau educația este semnul cel mai evident al statutului de expert și cel mai simplu de identificat, dar acesta e doar începutul”. (T.N.)

Avem numeroși absolvenți de studii academice pentru care obținerea unui certificat, a diplomei de absolvire echivalează cu maximum de competență în domeniu, o eroare care îl costă, dar ne costă, în general, și pe noi toți, beneficiarii expertizei sale; cunoașterea nu se oprește a doua zi după absolvire. Școala ne învață să învățăm, mai departe este efortul nostru, de zi cu zi, în a acumula cunoaștere, altfel, îngroșăm rândurile analfabeților funcționali, care, observăm cu tristețe și spaimă că au devenit o prezență majoră în toate domeniile. Totodată, nu-i suficient interesul de a lărgi și de a fi la zi cu noile achiziții ale cunoașterii în domeniu, este vital și talentul pentru un expert, indiferent de specialitate. Toți strungarii au absolvit școala de profil, dar între ei se află și unii cu adevărat pricepuți, cu talentul ce se cere pentru performanță. „Talentul face distincția între cei care au obținut o diplomă și cei care își simt și își înțeleg mai profund domeniul de competențe. În fiecare domeniu găsim absolvenți străluciți care dovedesc apoi că nu se pricep să-și facă treaba. Unii dintre studenții străluciți de la drept se blochează în fața unor jurați. Unii dintre cei care obțin punctaje mari la un examen la școala de poliție nu reușesc să se descurce pe stradă și nu își vor putea dezvolta

această abilitate niciodată. Destul de mulți deținători de titlu de doctorat de la universități de top nu vor mai scrie niciodată ceva semnificativ odată încheiată munca la teză. Chiar dacă acești oameni au bifat criteriile necesare pentru a fi admiși într-o profesie, ei nu sunt foarte buni în domeniu, iar competența lor nu va depăși probabil niciodată limitele firești ale propriilor abilități”. (T.N.)

Experiența, longevitatea, perseverența, implicit tenacitate într-un domeniu, în profesia în care lucrezi sunt esențiale în asigurarea unui nivel ridicat al performanței: „Experții sunt mereu implicați în domeniile lor, învață din greșeli și au un istoric vizibil al realizărilor. Pe parcursul carierei lor, devin mai buni sau cel puțin își mențin nivelul ridicat al competenței, la care adaugă înțelepciunea – din nou, ceva greu de măsurat – care vine cu timpul”. (T.N.). Tom Nichols face trimitere la efectul Dunning-Kruger, doi cercetători în psihologie la Universitatea Cornell, David Dunning și Justin Kruger, etalat într-un studiu publicat în 1999, pe care îl descrie pe scurt: „Efectul Dunning-Kruger se referă la faptul că, cu cât ești mai prost, cu atât ești mai convins că de fapt nu ești prost. Dunning și Kruger etichetează mai delicat asemenea oameni drept «inabili» sau «incompetenți». Dar asta nu schimbă principala lor descoperire: «Aceștia nu numai că ajung la concluzii eronate și fac alegeri nefericite, ci propria lor incompetență nu le permite să-și dea seama de acest lucru”.

Ne aflăm, în fond, în fața biasului de confirmare prin care fiecare caută și „pescuiește” din oceanul informațional doar ceea ce rezonază cu ideile și prejudecățile personale. Cum spun aceiași psihologi, cu toții ne supraevaluăm, dar cei mai puțin competenți dintre noi o fac într-o măsură mai mare decât restul: „O întreagă serie de studii efectuate de mine și de alții confirmă că oamenii care nu știu multe despre un set dat de abilități cognitive, tehnice sau sociale tind să-și supraestimeze exagerat capacitățile și prestațiile, indiferent dacă vorbim despre gramatică, inteligență emoțională, raționament logic, siguranța și întreținerea armelor de foc, dezbateri sau cunoștințe de finanțe. Studenții care predau lucrări ce le vor aduce note slabe tind

să creadă că eforturile lor merită note mult mai mari; de asemenea, jucătorii slabi de șah sau bridge, precum și studenții la medicină și persoanele în vârstă care fac cerere pentru reînnoirea permisului de conducere își evaluează în mare măsură competențele”. (apud T.N.)

Marele handicap într-o conversație între un expert și un om obișnuit, dar, se înțelege, și între oameni cu preocupări diverse, este biasul de confirmare, care, cum îl definește profesorul american, și cum am mai precizat, se referă la tendința de a căuta informații care doar ne confirmă opiniile, de a accepta fapte care doar ne întăresc explicațiile preferate și de a respinge datele care pun sub semnul întrebării ce acceptăm deja ca fiind adevărat. O facem cu toții și fiți sigur că dumneavoastră și cu mine și oricine s-a contrazis vreodată cu o altă persoană pe marginea oricărui subiect și-a înfuriat interlocutorul din această cauză. E suficient să facem trimitere la subiectul care frământă la această oră societatea românească, lupta dintre vacciniști și antivacciniști. Una care pare să fi căpătat proporții apocaliptice, în preajma unui război „civil”. E un fenomen care nici nu mai este sub imperiul inteligenței generale, ci unul irațional, care blochează și doar o doză suficientă de scepticism și apelul la discernământ ne mai pot elibera de sub dictatura biasului de comunicare. În dorința de a căuta explicații rezonabile la atâtea dintre cele care ne tulbură grav existența, având ca sistem de înțelegere doar bunul simț, avem toate șansele să cădem în eroare și să acceptăm cele mai halucinante teorii ale conspirației, teorii care aparent ne oferă soluții pentru situațiile cu care ne confruntăm și implicit, ne eliberează de numeroasele spaima provocate de necunoaștere, din viața cotidiană. Cum apăsă remarcă consilierul Senatului SUA: „Discuțiile pe larg cu un susținător al teoriilor conspirației nu sunt numai inutile, ci uneori sunt chiar periculoase și nu le recomand. Ele determină un cerc vicios de aberații care îl pot epuiza până și pe cel mai tenace profesor. Asemenea teorii constituie cel din urmă zid de apărare împotriva competenței pentru că, bineînțeles, fiecare expert care contrazice teoria face parte ipso facto din conspirație.”

Toți avem un bagaj consistent de stereotipuri și apelăm constant la generalizări fără a le diferenția: „Utilizarea stereotipurilor e un obicei social urât, dar generalizarea stă la baza oricărei forme de știință. Generalizările sunt afirmații probabilistice bazate pe fapte observabile. Ele nu sunt însă explicații în sine – o altă diferență importantă față de utilizarea unor stereotipuri. Sunt măsurabile și verificabile. Uneori, generalizările ne pot face să susținem o relație de tip cauză-efect, iar în alte cazuri chiar putem observa suficient încât să creăm o teorie sau o lege care, în circumstanțe constante, e întotdeauna adevărată”. (T. N.)

De reținut, marele păcat al stereotipurilor consistă în imunitatea lor la confruntarea cu faptele: „Un stereotip nu lasă loc de interferențe enervante cu realitatea și se sprijină pe utilizarea abilă a biasului de confirmare pentru a respinge toate excepțiile drept irelevante. (Xenofobii sunt maeștri ai acestui mod de argumentare: «Toți românii sunt hoți, cu excepția doamnei cu care lucrez, dar ea e altfel».) Stereotipurile nu sunt predicții, ci concluzii. Iată de ce sunt numite «prejudecăți»: se bazează pe pre-judecată”. (T.N.)

În Era informației care ne domină întreaga existență încercăm, chiar dacă nu reușim, măcar să părem că am fi alfabetizați cultural, cum remarcă și Karl Taro Greenfeld: „Cu toții simțim acum presiunea constantă de a ști suficient, în orice moment, astfel încât să nu iasă la lumină că am fi analfabeți din punct de vedere cultural. Ca să putem supraviețui unei prezentări rapide de produse sau idei de afaceri, unei întâlniri de afaceri, unei vizite în bucătăria de la birou sau unui cocktail, astfel încât să putem posta, discuta, comenta și trimite mesaje pe telefonul mobil ca și cum am văzut, am citit, am urmărit, am ascultat. Ceea ce contează pentru noi, inundați de petabaiți de date, nu e neapărat să consumăm acest conținut la prima mână, ci pur și simplu să știm că el există – și să avem o poziție cu privire la el, să fim capabili să intervenim în pălăvrăgeala despre el. Suntem periculoși de aproape de a mima o atotștiință care e de fapt un nou model de ignoranță”. (apud T.N.)

1. Cît de actual mai este canonul estetic impus de Titu Maiorescu și perpetuat de marii noștri critici?
2. Care mai este rolul criticii de întâmpinare: și l-a păstrat pe cel de îndrumare axiologică, mai este necesară?
3. Revistele literare patronate de Uniunea Scriitorilor, și nu numai, reușesc să reflecte critic bogăția aparițiilor editoriale și, totodată, să le diagnosticheze cît mai aproape de valoarea lor literară?
4. Ce a favorizat diminuarea constantă, după '89, a spiritului critic, însoțită de retragerea multor critici foarte activi înainte de Revoluție?
5. Care considerați că ar fi căile de revigorare a criticii, inclusiv a criticii de întâmpinare?
6. Mai are viitor critica literară așa cum s-a afirmat începînd cu *Dacia literară* a lui Mihail Kogălniceanu?
7. Este critica literară apanajul strict al criticilor literari (deși mai toți criticii nu își refuză practicarea altor genuri literare, și mulți cu evident succes, precum G. Călinescu, care considera că un critic trebuie să rateze în mai multe genuri)? Și, în același timp, poezii, generic spus, pot avea spirit critic?

Cassian Maria SPIRIDON

Mircea MOT

CRITICA LITERARĂ AZI

1. Incontestabilul merit al lui Titu Maiorescu este că a separat esteticul de alte domenii (social, politic, științific și chiar patriotic) și l-a impus ca valoare, intervenind hotărât cu un „în lături” și cu ironia ce desființează falsul pentru a face loc autenticelor valori. Criticul a înțeles foarte bine că esteticul este cel care îi asigură literaturii individualitatea prin care se ajunge la „înălțarea impersonală”, sinonimă desprinderii de valorile ce stau sub semnul realității imediate. Esteticul este absolutizat de criticul care va accepta, totuși, patriotismul în poezie, dar cu condiția ca acesta să fie un sentiment sincer, purificat așadar de amprenta intențiilor practice. Cu alte cuvinte, în această sinceritate a lui, patriotismul trebuie să iasă din sfera de influență a realității imediate și să jure la fel de sincer credință esteticului, care-l adoptă și-l adaptează, discret dar hotărât, propriei finalități.

Se vorbește despre rolul avut de Maiorescu în impunerea lui Eminescu. Cred însă că poetul i-a înlesnit criticului înțelegerea rolului pe care îl are limba în poem. Vorbind despre limba poeziilor lui Eminescu, Maiorescu avea în vedere de fapt limbajul artistic ca mod de ființare a operei literare. Ajuns la Paris, din Bulgaria, Tvetan Todorov dorește să studieze limbajul poetic și este surprins să afle că de fapt așa ceva nu există. Este

vorba doar de „limba” în care se manifestă un univers imaginar, opera, care, altfel formulată, își anulează indiscutabil condiția. sa estetică.

Esteticul este definitoriu pentru opera literară, deoarece esteticul definește universul artistic, stabilind riguros limita dintre ceea ce Lucian Blaga numea cosmos și cosmoid. Desigur, universul creației, o simili-lume, după același Lucian Blaga, presupune inevitabil și alte domenii. El nu se poate dispensa de social, politic, de domeniul științific, dar esteticul și le apropiază, metamorfozându-le în substanță proprie, ca fantasmе, nu ca niște realități consistente. De aceea se cuvine să-l credem pe cuvânt pe un Călinescu atunci când spune că a discuta problematica socială a unui roman înseamnă în ultimă instanță a face critică literară, fiindcă aceasta contează exclusiv în „interioritatea” și închiderea care este opera literară.

Cu îngăduință, se poate vorbi de roman social, politic, istoric, psihologic, dar romanul, pentru a conta ca roman, poate fi raportat înainte de toate la criteriul estetic.

Criteriul estetic este actual și permanent. Conștient de forța sa și de faptul că el dă drept la existență operei, esteticul a devenit mai îngăduitor, mult mai înțelept și mai conciliant, înțelegând că o atitudine rigidă nu esate în favoarea sa. El lasă iluzia, mai ales în actualitate, că o serie de componente ale operei l-ar domina. În realitate, chiar și atunci când se contestă esteticul, demersul artistic nu se poate legitima decât

în orizont estetic.

2. Este cel pe care l-a avut întotdeauna. Critica nu poate îndruma scriitorul, cu atât mai mult cu cât actul creației are specificul său. Dacă ar putea s-o facă, am asista la proliferarea de scrieri dintre cele mai diverse. Poate orienta doar cititorul care mai răsfoiește câte o revistă literară pentru a aștepta eventuale recomandări ale cronicarului literar.

3. Nici vorbă. În general, aparițiile editoriale valoroase sunt comentate, criticii având în vedere autorii consacrați. Numele mari sunt în atenție. Nu este și cazul unui debutant necunoscut din provincie, care poate fi autorul unei cărți remarcabile. Este adevărat însă că, mai devreme sau mai târziu...

4. Nu aș putea spune că după 1989 s-a diminuat spiritul critic. Impresia este dată de faptul că o serie de critici literari foarte cunoscuți înainte de '89 s-au retras ori sunt prezente mai mult decât discrete, lăsând locul unor critici literari tineri, energici și indiscutabil valoroși. Asistăm cu alte cuvinte la schimbarea gărzii. Amintirea criticilor de ieri nu s-a estompat, criticii de astăzi, tinerii, nu au intrat suficient în conștiința publicului. Educația școlară contribuie pe deplin la aceasta. Atunci când din scriitorul canonic se comentează un text doar, profesorul le recomandă elevilor, timid, pe un Călinescu ori Lovinescu, în cazuri fericite. Ca să nu mai spun că literatura actuală, pentru receptarea căreia elevii ar trebui să fie bine pregătiți, nefiind materie de balalaureat, este tratată cu multă „îngăduință”. Pe de altă parte, în școală nu este timp pentru familiarizarea elevilor cu o importantă revistă literară de la noi, unde scriu critici de valoare! Așadar, nu este vorba de diminuarea spiritului critic, ci de o insuficientă cunoaștere a criticilor literari de azi.

5. Nu cred că se pot menționa aici niște căi de revigorare, cu atât mai puțin niște „măsuri” con-

crete, administrative, cu termene de realizare. Această revigorare, a criticii, nu a criticilor, trebuie înțeleasă din perspectiva relației dintre critică și literatură. Relația dintre critici și scriitori. Revistele literare acordă criticii un spațiu generos. Cred că impresia lipsei de „vigoare” a criticii este dată și de timiditatea unor critici de a da un verdict valoric, dincolo de comentariu. În ultimă instanță, cititorul vrea să afle cât de valoroasă este cartea pe care o are în față!

6. În „Introducere” la *Dacia literară*, Mihai Kogălniceanu se referea la rolul criticului și la condiția criticii literare: „Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vărfmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe”. De aici, cel puțin, ideea unei critici orientate în exclusivitate asupra operei în primul rând („cartea, nu autorul”), obiectivitate a judecății de valoare și a aprecierii critice, fără execuții la scenă deschisă și fără transformarea demersului critic într-un pamflet fără justificare.

7. Să încep cu partea a doua sau cu cea de-a doua întrebare. Poeții pot avea într-adevăr spirit critic, pot să-și exprime un punct de vedere despre o carte sau despre alta, o pot considera valoroasă (și cartea este într-adevăr de valoare) ori o pot contesta (și pe bună dreptate). Dar cu aceasta ei nu fac de fapt critică literară (cu mici excepții). Critica literară presupune un demers aparte și un discurs specific și, mai ales, își cere dreptul să fie acceptată ca „specie”, cu cititori credincioși, de plăcere, diferiți de aceia care citesc un critic pentru examene ori pentru a afla dacă o carte merită să fie cumpărată. Îmi place să cred că în după-amiezile lungi și tihnite, cititorul pătimăș și dezinteresat savurează pagini ale marilor critici...

„PENTRU MINE, IAȘUL E PRIMA IUBIRE”

Dialog cu scriitorul vietnamez
PHẠM VIỆT ĐÀO

Pham Viet Dao s-a născut în 1952, a ajuns în România în august 1969, absolvind Facultatea de Filologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” în 1974. Între 1975-2012 a fost funcționar la Ministerul Culturii RS Vietnam, lucrând ca inspector.

A debutat cu poezie în 1972, în revista studențească ieșeană „Alma Mater”, colaborând, în timpul studenției, la diverse alte reviste, ziare („Convorbiri Literare”, „Viața Studențească”, „Amfiteatru”, „Cronica”, „Flacăra Iașului”). A citit poeme și la Televiziunea Română, în 1974. A publicat în română 40 de poeme. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Vietnam. A tradus în vietnameză poeme de Eminescu, romane *Șatra*, de Zaharia Stancu, și *Pentimento*, de Eugen Uricaru, aforisme ale lui Valeriu Butulescu, alte trei antologii de poezie română, un volum de legende românești, *Maiestruoasele și tragicele imne ale iubirii*, de Ștefan Dumitrescu. Și, din vietnameză în română, *Jurnalul Doctoriței Dang Thuy Tram*, în colaborare cu Lupeanu Constantin.

A primit din partea Președintelui României Medalia aniversară la 150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, apoi „Premiul special” din partea Asociației Scriitorilor din București, pentru promovarea literaturii române în Vietnam.

Marius CHELARU: Domnule Pham Viet Dao cred că ar fi interesant pentru cititorii noștri să ne povestiți despre meleagurile natale, despre Vietnamul copilăriei și tinereții dvs., primii ani de școală și apoi cum ați ajuns să plecați la studii în România, la Iași.

Pham Viet Dao: Am sosit în România august 1969, datorită unei burse acordate de Guvernul Român. În timpul acela, în țara noastră, Vietnam, a izbucnit războiul cu Statele Unite ale Americii¹. Din cauza aceasta, multe țări socialiste au acordat ajutare poporului vietnamez, în multe feluri. Statul Român a acordat și burse pentru studenți proveniți din Vietnam, pentru a studia la diverse facultăți. România e una dintre țările care a primit mulți tineri vietnamezi. În timpurile acelea peste 3000 de vietnamezi au fost hrăniți de pâinea, știința, tehnica și cultura românească...

M-am născut și am terminat liceul într-un sat din provincia Nghe An, una dintre cele mai sărace ale Vietnamului. Nghe An a fost și una dintre provinciile care a fost bombardată groaznic de aviația americană. Asta și deoarece Nghe An e o provincie poziționată pe căile care trec dinspre Nord spre Sud. Între 1965 și 1968, în timpul în care studiam la liceu, am văzut de multe ori aviația americană cum a

aruncat bombe pe satul meu, lângă școala noastră...

Tinerețea generației noastre în perioada 1965-1975 s-a petrecut sub amenințarea războiului, foamete zilnică, având mijloace de trai foarte limitate, fiindcă atunci toate materialele țării au fost strânse, puse la dispoziția soldaților de pe front. Eu am avut un frate mai mare. Când a terminat clasa a șaptea a fost trimis în Vietnamul de sud. Iar eu, de multe ori, plecam și eu pe front, ca frate, cum făceau, de altfel, și mulți colegi ai mei, fiindcă războiul împotriva americanilor ajunsese într-o etapă foarte crudă...

Când am primit bursa ca să plec în România pentru a studia la facultate, a însemnat și că am avut o ocazie să scap de toate durerile războiului. Durerile la care cei din generația mea, din Vietnam, am fost supuși... Am avut ocazia să cunosc și să învăț o cultură nouă, să capăt cunoștințe noi despre viață cu un ajutor extraordinar de prietenos din partea poporului român...

Am niște colegi vietnamezi care, după ce au terminat facultatea din România, au rămas la Ambasada Vietnamului la București ca funcționari, și-au adus și copiii și soțiile. Copiii lor au învățat și au studiat și la facultăți din România și, peste zeci de ani, au vorbit românește mai mult timp decât noi. Dar, după ce s-au întors în Vietnam, în numai câțiva

ani au uitat de tot limba română... Eu am trăit în România numai 5 ani, dar acum, că am peste 70 de ani, și au trecut aproape 40 de ani, eu nu am uitat limba română, mai pot vorbi...

Copiii colegilor mei au învățat, au mâncat pâinea românească cu banii părinților lor, de aceea n-au avut nici o datorie. Cu noi a fost altceva. Țara România, poporul român au devenit o parte din noi, sunt în sângele și în carnea noastră, în viața noastră...

M.C.: În România ați avut o interesantă activitate și în ale scrisului. Scriați și acasă, înainte de a pleca în România?

P.V.D.: Am scris poezie în limba română, am tradus din literatura română în limba vietnameză pentru a plăti înapoi României, Poporului român ACEASTĂ DATORIE!

Înainte de a sosi în România eram elev, și nu visam să devin scriitor...

M.C.: Vorbiți-ne puțin despre poezia vietnameză, clasică și modernă. Despre istoria și poezia din țara celor trei scrieri, *chữ hán/ chữ nho, chữ nôm* și *chữ quốc ngữ/ scrierea națională* (până la apariția căreia în literatura vietnameză, cum știm, lipseau practic romanul, în dimensiunea lui occidentală² – exista cel în versuri, *truyen* –, nuvelele sau eseurile) în versurile sale.

P.V.D.: După descoperirile arheologice, „tobele de bronz” au fost găsite în săpături de pe meleagurile vietnameze. Aceste „tobe de bronz” au fost produse pe meleagurile noastre cam cu 2000 de ani înaintea erei noastre, de către vietnamezii de atunci. Tobe de bronz au fost folosite ca instrumente pentru a prinde animale sălbatice și pentru soldați când intrau în lupta cu dușmanii în vreun război...

Tobe de bronz au fost lucrate foarte minuțioase și frumoase, aveau sunetul extraordinar de frumos. Erau prevăzute să încurajeze soldații care intrau în luptă. Pe tobe nu se vedeau litere specifice, dar erau multe desene descriind peisaje cu prinderea de animale sălbatice, pescuit de pești sub apă... Pe tobe de bronz cred că, pe atunci, vietnamezii nu aveau litere speciale...

Conform legendelor, au izbucnit multe războaie între populațiile care trăiau pe meleagurile vietna-

meze cu cotorpitorii din nord. Eroul Thanh Giong și compatrioții lui au folosit bambuși în luptele împotriva cotorpitorilor dinastiei *Yin shāng* 殷商, (1566-1046 î.e.n). La Hanoi mai există multe temple în cinstea acestui erou...

Vietnam a devenit o provincie a dinastiei *Qín cháo* (秦朝), (221-206 î.e.n) până în secolul X. Vietnamul a devenit independent, oficial, odată cu primul împărat, Ngo Quyen...

După ce Ngo Quyen a murit, Vietnamul a trecut printr-o perioadă haotică. Împăratul Dinh Bo Linh a luptat și a învins pe cei „12 eroi locali”, a unit toate meleagurile țării, și Vietnam și-a luat ca nume de țară: DAI CO VIET. Pentru prima dată Vietnamul avea un nume oficial, dat de împăratul vietnamez. Din secolul al X-lea, vietnamezii au început o perioadă independentă, scăpând de jugul dominației chinezești...

Numele VIETNAM a devenit oficial sub dinastia Gia Long (1802-1820).

Când dinastiile chineze *Qín cháo* și Han au reușit să-și impună dominația asupra meleagurilor vietnameze, au adus și literele chinezești la noi, ca un instrument pentru a educa și pentru a exploata... Chinezii au folosit CHU HAN (literele/ alfabetul Han), un fel de limbă străină pentru vietnamezi; fiindcă a fost creată de mandarinii chinezi pentru vietnamezi... Scrierea „Chu Han” nu a fost creată pentru chinezii din China. Intelectualii vietnamezi au învățat CHU HAN, și foloseau această scriere pentru a scrie poezie, literatură, istorie... În Vietnamul de acum am găsit multe texte scrise cu CHU HAN în pagode, temple, inscripții pe lespezi de la secolul X. Intelectualii vietnamezi au folosit CHU HAN pentru a crea poezie, literatură până la Nguyen Du și Ho Si Minh... Poetul Andrițoiu³ a alcătuit o antologie, „Zece secole de poezie vietnameză” și a prezentat acest subiect.

M.C.: În care este inclus cu fragmente și Nguyen Du...

P.V.D.: Da! Nguyen Du (1766-1820)⁴, poetul național vietnamez. Este considerat cel mai mare poet al Vietnamului. Nguyen Du a creat un roman 3524 versuri, *Kim Van Kieu*, care a fost tradus în română de Boureau⁵; Nguyen Du a mai scris 3 volume de poezie în CHU HAN (litere/ scriere Han). Iar Ho Si Minh a scris și el un volum de poe-

zie în CHU HAN: *Jurnal din închisoare*, care a fost tradus în românește de Constantin Lupeanu⁶. Nguyen Du a scris romanul în versuri „KIM VAN KIEU” cu „chu nom”...

Versurile scrise în chu han nu mai pot fi înțelese azi nici de tinerii chinezi, nici de cei vietnamezi. Ei nu pot citi și nu pot înțelege, fiindcă au fost scrise într-o limbă moartă, cum e cu românii și limba latină... Asta pentru că și tinerii chinezi, dacă vor să citească poeziile scrise în CHU HAN de către vietnamezi, ei trebuie întâi să învețe limba chineză antică...

Până în secolul al XII-lea, intelectualii vietnamezi au creat în plus CHU NOM, o limbă/ scriere folosind „literele” chinezești ca să scrie ceea ce s-a întâmplat în viața zilnică, și ce nu se putea scrie în CHU HAN. După ce s-a născut CHU NOM, s-a scris și literatură, poezie în CHU NOM...

Asta până în secolul al XVII-lea, când preoții occidentali portughezi, spanioli, francezi au vrut să predice Biblia în Vietnam, și au folosit litere latine⁷. De aceea s-a născut CHU QUOC NGU. S-a născut și a devenit limba vietnameză actuală, în care se folosesc litere latine în locul literelor chinezești.

M.C.: Influența chineză a fost îndelungată, peste 1000 de ani, și cu bune și cu mai puțin bune. E un subiect de discuție și azi?

P.V.D.: Uneori. Din cauză că Vietnamul a fost peste 1000 de ani sub jugul dominației chineze. Vietnamul și a trecut prin 20 de războaie, luptând împotriva agresorilor străini. În acestea Vietnam a luptat de 16 ori cu agresorii chinezi. De aceea Vietnamul nu putea scăpa de influențe și datorii față de China...

Conform istoriei Chinei, națiunea han (chinezii), în antichitate au trăit în nordul fluviului Yángzǐ Jiāng, iar în sudul fluviului erau locurile natale ale sutelor de triburi VIET. Vietnamul acum e singura țară, singurul loc unde se mai păstrează limba, cultura locului. Restul triburilor au fost „hanizate”...

În procesul dezvoltării istorice, Vietnamul era singura țară din sudul fluviului Yángzǐ Jiāng care avea capacitatea să devină ultimul dig pentru a bloca revărsarea „hanizării” spre zona asiatică în vechime...

M.C.: Să revenim la Nguen Du și *Kim Van*

Kieu, care se bucură și azi de aprecierea poporului dvs.

P.V.D.: În tezaurul literaturii vechi vietnameze, romanul KIM VAN KIEU al lui Nguyen Du a fost apreciat drept culmea cea mai înaltă a culturii vietnameze. Romanul KIM VAN KIEU descrie soarta unei fete frumoase și talentate (în ce privește talentul, mai era o fată egală cu Kieu, dar Kieu era cea mai frumoasă din lume, fără egal). Kieu a fost fiica unei familii cinstite, obișnuită, iar din cauza autorităților nedrepte, care au plecat urechea la calomniile răilor, regimul l-a închis pe tatăl lui Kieu... Pentru a-și elibera tatăl, Kieu a acceptat să se vândă pe sine ca să aibă bani. Astfel, Kieu a devenit concubină, și după aceea Kieu a fost vândută multor bordeluri și a trăit o viață umilitoare peste 15 ani...

Prin soarta lui Kieu, Nguyen Du vrea să descrie soarta claselor de jos, soarta națiunilor mici care nu și pot stăpâni destinul și mereu sunt în pericol să fie atacate, la mână bătașilor, blestemate... Soarta lui Kim a fost „împărțită” de mulți cititori, căci Kieu a petrecut timp de peste 15 ani în bordeluri, de aceea a fost simbolul vietnamezilor, care de peste 16 ori au fost obligați să se răscoale, să lupte cu agresorii chinezi din nord...

M.C.: Dar literatura populară? Și cum arată poezia în Vietnam azi? Se mai regăsesc în poezia scrisă azi acele *lũ-shih/ vietnameză: thoduông luât/* versuri regulate/ clasice, versuri libere, sau cu un metru apropiat de cel al tradiției orale, precum erau în Nguen Du) sau ecourile acelor poeme de patru versuri influențate de *ca dao* (cântecele populare), numite și *phong dao* (cântece ale obiceiurilor – pentru descriu obiceiurile, viața cotidiană, curgerea timpului, a vieții) pe care le-am ascultat cîntate cu multă inimă de vietnamezi oriunde i-am întâlnit? Știu că și performanța dvs., cântată⁸, a fost apreciată în România...

P.V.D.: Pe lângă curentul literar creat de intelectuali, literatura populară din Vietnam exista nu prin cărți, ci prin specii orale, sub forme de proverbe, zicători, aforisme, *Ca Dao*⁹, poezie în care un vers are 6 silabe, următorul vers 8 silabe, apoi 6 silabe; silaba a șasea a primului vers rimează cu silaba a șasea din versul următor... Acest curent literar popular s-a dezvoltat foarte puternic și a influențat

puternic literatura cultă... KIM VAN KIEU a lui Nguyen Du avea aproximativ 1/5 versuri „împrumutate” din versurile populare...

Pe scurt, în lumea de creatorilor de poezie¹⁰ din Vietnam există formele/ formulele următoare:

- o formă de poezie: după un vers cu 6 silabe va urma un vers 8 silabe; această forma „urmărește” poezia populara CA DAO; KIM VAN KIEU a lui Nguyen Du a fost scrisă în această formă;

- forma cu 5 silabe: după forma occidentală;

- forma în care fiecare vers are 7 silabe; fiecare poem are 8 versuri (*lũ-shih/ vietnameză: thoduòng luât*);

- forma cu fiecare vers de 7 silabe; fiecare poem are 4 versuri (*lũ-shih/ vietnameză: thoduòng luât*);

- Haicu¹¹: o formă care a început să fie practică de unii poeți;

- poezie liberă.

M.C.: Vorbiți-ne despre cum erau poezia, poezia tipărită în Vietnam, cum se publică azi în țara dvs.

P.V.D.: În Vietnam crearea poeziilor a devenit o acțiune popularizată: de la oameni de stat, până la țărani, și oameni de afaceri, muncitori, funcționari... Mulți oameni au tipărit volume de poezie proprii. Iar majoritatea acestora au fost tipărite pentru reclama numelui personal, pe unele nu le vezi nicăieri, nici în librărie. Astfel, a apărut un banc. Când ne întâlnim, ne îmbrățișăm, ne pupăm, și zicem „Poți să-mi dai orice cadou, dar în afară de poezie...”.

De câțiva ani încoace, din cauza dezvoltării internetului, se publică poezie pe internet, pe blog și pe facebook, și acestea sunt din ce în ce mai citite... Mulți poeți nu sunt membri ai Uniunii Scriitorilor Vietnamezi, dar poeziile lor au fost apreciate de mulți fbkeri/ bloggeri. Internetul a devenit o „curte” pentru poezie și un mediu cu un nivel de lansare mai puternic și mai larg decât poeziile editate de edituri și ziare, reviste specializate...

În Vietnam lumea a început să se informeze despre literatură și poezie de pe internet și, după mine, cititorii vietnamezi, chiar și regimul, sunt influențați de internet mai mult decât prin ceea ce s-a editat la editurile de stat sub conducerea unui partid comunist... Mulți scriitori, facebookeri, bloggeri au căutat internetul pentru a exprima opiniile lor... Ziarele și revistele tipărite pe hârtie, mai ales în

domeniul literar, acum au tirajele care nu depășesc două mii de exemplare, pe o piață de o sută de milioane de cetățeni...

M.C.: Am văzut că iubiți Iașul. Vorbiți-ne despre perioada studiilor de aici, și despre cum ați văzut România, orașul meu.

P.V.D.: Pentru mine orașul Iași a devenit o parte neuitată din viața mea, fiindcă mi-am petrecut tinerețea în acest oraș. Am fost educat aici, și aici, în Iași, este locul unde am avut prima iubire. Dragostea m-a îndemnat să scriu poezie. Într-un interviu la TVR din anul 1974, am spus: „Pentru tinerețe, cea mai frumoasă e prima iubire, pentru mine, Iașul e prima iubire”...

În anul 2000, când am sosit la Botoșani pentru participarea la aniversarea a 150 ani de la nașterea lui Eminescu, am primit Medalia Aniversară, acordată de Președintele României, m-am reîntâlnit cu echipa care a realizat interviul din 1974, l-am reîntâlnit și pe domnul Ștefan Oprea, un scenarist care a publicat multe poezii de-ale mele în revista „Cronica”... După anul 2000, de trei ori m-am reîntors la Iași, m-am reîntâlnit cu profesorii mei: Ioan Constantinescu, Constantin Ciopraga, Liviu Leonte, prietenul Val Condurache, cel care mi-a corectat poemele și m-a ajutat să le public în Revista „Alma Mater”...

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” are o clădire extraordinară, a fost construită în anul 1886, anul în care francezii începeau să-și impună dominația în Vietnam...

M.C.: Ați publicat și în „Convorbiri literare” cât ați stat în România, în numărul din februarie 1988¹², despre care am recent discutat cu dvs. și domnul Constantin Lupeanu.

P.V.D.: Da. Prin Revista „Convorbiri literare” permiteți să îmi exprim sentimentele de recunoștință pentru țara dumneavoastră, pentru profesori, cred că acum mai trăiesc foarte puțini, și să evoc prietenia cu colegii ieșeni ca Tătărau Dragoș, Sergiu Iacop, care acum cred că e profesor la Universitatea din București...

M.C.: Ați tradus multă poezie română. Cum au fost percepute poezia română, volumele de poezie și de proză publicate de dvs. în Vietnam? Mai este,

din ce știți, tradusă azi poezia română în țara dvs.?

P.V.D.: Am terminat facultatea de filologie în 1974, după aceea am devenit ca funcționar al Ministerului Culturii din Vietnam, am tradus peste 10 opere literare române în limba vietnameză. Prin legătura dintre uniunile scriitorilor din România și Vietnam, prin activitățile mele, 30 scriitori vietnamezi au vizitat România, și 30 de scriitori români au pus piciorul în Vietnam...

Mulțumesc foarte mult celor doi domni ambasadori: Constantin Potîngă, Constantin Lupeanu, împreună cu ei am restabilit podul prieteniei în domeniul literaturii și culturii. Cei doi domni ambasadori au avut sentimente și aprecieri deosebite pentru aportul meu în domeniul lansărilor din literatura și cultura română în Vietnam...

Pentru cititorii vietnamezi, numele poetilor români sunt cunoscute foarte mult: Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Nichita Stănescu, Mira Lupeanu, Mihai Beniuc... În ceea ce privește romanele, sunt cunoscute numele unor scriitori (și operele lor) ca: Liviu Rebreanu, Marin Preda, Eugen Uricaru, Constantin Lupeanu. Și Ion Luca Caragiale este cunoscut de mulți cititori din Vietnam... Eu îmi mai amintesc de Horia Gârbea.

Sunt romane românești care au interesat în Vietnam. Îmi amintesc un roman cumva cam ciudat, *Foc în hanul cu tei*¹³, dar vreau să scriu câteva cuvinte despre Zaharia Stancu, un scriitor care, după mine, a avut mare influență pentru mulți scriitori vietnamezi. Într-o întâlnire la Saigon cu delegația scriitorilor români condusă de Eugen Uricaru – președintele URSS atunci, scriitorul Vietnamez Nguyen Quang Sang a mărturisit: „În ani de război, într-un drum pe care s-a mers pe jos din nord la sud cam 2000 km, fiecare om a dus un bagaj cam de 25 kg, bagajul lui Nguyen Quang Sang avea 25 kg, avea și romanul *Desculț* al lui Zaharia Stancu. Când Nguyen Quang Sang a scris romanul „Câmpia Sălbatică”, dacă simțea că era greu, Nguyen Quang Sang a citit *Desculț*. Cu romanul acesta, după care s-a făcut un film, a câștigat Medalia de aur la Festivalul internațional la Moscova, în 1981... Dacă cineva din România vine în Vietnam și vorbește cu scriitori vietnamezi cu vârsta de 70 de ani, mulți vor spune despre Zaharia Stancu...

Zaharia Stancu a scris și extraordinarul roman,

tradus de mine, Pham Viet Dao, *Șatra...* Stancu a folosit în romanul său un triumghi amoros, ca bază, un peisaj care descrie soarta unei șatre de țigani sub conducerea bulibașei Him. Șatra lui Him a fost nevoită să suporte un destin crud, în același timp șatra lui trebuie să se confrunte cu războiul, friguri, foamete, jandarmi, hoți și jafuri ale soldaților dezeratori care se comportau barbar... Iar în interiorul șatrei lui Him multe lucruri complicate dintre membri n-au fost rezolvate, mai ales triumghiul amoros dintre Lisandra, Goșu și Ariston...

Situația Șatrei lui Him am asemuit-o cu situația României înainte 1989, și cu Vietnam în timpul acesta... Dușmani exteriori și interiori l-au adus pe Him să nu mai aibă nici o cale decât sinuciderea. Him s-a sinucis; Ariston s-a sinucis, Lisandra era o fată extraordinar de frumoasă, cum era KIEU vietnameza; KIEU a sărit în fluviu pentru a încheia viața, iar Lisandra a folosit cuțitul pentru a încheia povestea tragică de iubire...

Șatra a fost editată în 1968, vorbește despre o șatră de țigani, Tigan dar povestea și situația șatrei se aseamănă cu România în 1989, Him parcă e imaginea lui Nicolae Ceaușescu. Him e un șef bun, a condus șatra lui până la sinucidere...

Poetul Vietnamez Thach Quy a recenzat romanul *Șatra*, al lui Stancu, spunând că finalul era prevestit de modul de viață de turmă, Him a condus șatra lui amenințat zilnic dinăuntru și din afară, n-avea nici o cale pentru a ieși din impas... Dacă Him și-ar fi dus șatra spre oraș, ar fi fost ucis de jandarmi, dar dacă vrea să înainteze va fi ucis de război, dacă rămânea pe loc murea de foame, de sete, de frig... Șatra lui Him de la început avea aproape 100 oameni, spre final mai trăiau mai puțin de jumătate. Șatra lui Him a fost împinsă în această situație ca România socialistă în 1989...

Poetul Do Minh Tuan a scris: „Him socotea naiv că dacă și-a condus șatra să se ascundă în trei gropi sperând că va scăpa de toate amenințările. Dar când s-au ascuns sub pământ, cei din șatra lui Him au murit mai mulți”... Iar scriitorul Chu Lai a scris despre Șatra: „După ce am citit *Șatra*, eu iubesc mai mult și țiganii, și românii, și România. Fiindcă în această țară există oameni care cred că iubirea e mult mai importantă decât viața...”.

Romanul lui Stancu e foarte bun, fiindcă scriitorul a descris calea singură a comunismului, calea

sinuciderii!

M.C.: Vă mulțumesc pentru acest interviu, și în numele cititorilor noștri.

P.V.D.: Mulțumirile mele călduroase și pentru revistă, și dvs., domnule Marius Chelaru pentru că mi-ați adresat întrebări interesante și frumoase, și pentru că știți multe despre țara mea. Toate acestea m-au ajutat să îmi exprim și sentimentele de recunoștință mele pentru România, să îmi reamintesc Iașul, orașul celor șapte frumoase și dulci coline...

Note:

1. Pham Viet Dao a tradus în română o carte despre război, anume *Đặng Thuỳ Trâm* (Dang Thuy Tram), *Podul suspendat peste Fluviul Amar* (*Jurnalul doctoriței Dang Thuy Tram*), în românește de Pham Viêt Đào (Pham Viet Dao), Introducere: Constantin Lupeanu, ambasador, președintele Asociației pentru Prietenia dintre România și Vietnam, Editura Thê Giới (Lumea), Hà Nội (Hanoi), Việt Nam (Vietnam), 2006. Am semnalat-o (*Podul peste râul amar*) în „Convorbiri literare”, decembrie 2006.

2. Până la apariția „scrierii” *chữ quốc ngữ*/ scrierea națională, din literatura vietnameză lipseau practic romanul, în accepțiunea și dimensiunea lui occidentală (există cel în versuri, *truyen*), nuvela și eseul. Primele nuvele au fost traduceri din franceză/ chineză, în publicația lunară *Nam Phong Tap Chi*/ *Revista Vântului de Sud*. După Tran Van Giap, primele romane vietnameze au fost *Canh Le Tuyet Diem* (1921), *Cuoc Tang Thuong* (1922) ale lui Dang Tran Phat, apoi *Tô Tam* (1925), de Hoang Ngoc Phach. *Quốc ngữ* a fost respinsă de confucianiști, numind-o „scriere a ereticilor” (Nguyễn Đình Chiểu). După momentul Duy Tân (Renovarea), 1907, scrierea a câștigat teren.

3. Alexandru Andrițoiu (1929-1996): poet și traducător. A fost redactor la „Contemporanul”, „Luceafărul”, „Gazeta literară”, „Viața militară” ș.a. În anul 1965 merge la Oradea, unde lucrează pentru a fonda a V-a serie a revistei „Familia”, al cărei redactor-șef a fost până în anul 1990. A alcătuit mai multe antologii din diverse limbi, între care și aceasta despre care vorbește Pham Viet Dao, *Antologie de poezie vietnameză clasică și contemporană*, antologie, traduceri și prezentare de Al. Andrițoiu și Liliana Blajovici-Liciu, prefață de Al. Andrițoiu, Editura Minerva, „Biblioteca pentru toți” (BPT), București, 1980.

4. Nguyễn Du (Nguyen-du Thanh-hien) a semnat și cu pseudonimele *Tố Như* și *Thanh Hiên*. Este considerat și „părintele literaturii vietnameze”. *Truyện Kiều*/ *Kim Van Kieu* a fost scris în chu-nom (alfabetul/ scrierea sudică). A deținut diverse funcții la curte, a fost trimis într-o delegație în China. După unele surse, atunci a citit și fie s-a inspirat, fie a tradus în versuri un roman din perioada dinastiei

Ming, cu numele de *Kim Van Kieu*. A mai scris și alte opere poetice: *Thanh Hiên thi tập*/ Poemele lui Thanh Hiên, *Nam Trung Tap Ngâm*/ *Diverse poeme compuse în Sud, Bắc Hành Tap Lục*/ *Diverse note din călătoria în Nord* ș.a.

5. Radu Boureanu (1906-1997) a fost un actor, dramaturg, eseist, scriitor și traducător. Nguyễn Du, *Kim-Van-Kiều*: poem național vietnamez, a fost publicat în 1967.

6. *Hồ Chí Minh*, *Jurnal din închisoare*, poeme, versiunea română: Constantin Lupeanu, Editura Qilinul din Jad, 2005.

7. Scrierea vietnameză latinizată: introdusă în secolul XVII de misionarul iezuit Alexandre de Rhodes (1591-1660, Isfahan, Persia). A lucrat în Vietnam între 1624-1644 și, pornind de la dicționare portugheze-vietnameze alcătuite de misionari italieni/ portughezi, ca Gaspar D’Amaral, Duarte da Costa, a scris propriul dicționar vietnamez-portughez-latin, tipărit în 1651 la Roma, folosind modul de pronunție.

8. Limba vorbită, limba vietnameză are 6 tonuri: ngang – plat (nemarcate cu diacritice; celelalte sunt marcate pe vocala „principală” a silabei), sắc – în urcare (accent acut), huyền – în coborâre (grav), hỏi – moale (circumflex), ngã – moale, dar nu prea coborât, glotal (tilda), nặng – jos, glotal (punct sub vocală).

9. Termenul „ca dao” provine dintr-un vers din antologia chineză *Shi Jing*, cartea odelor, și ar putea fi tradus: „cântece fără acompaniament” (ca: „a cânta”; dao: „a cânta fără muzică”).

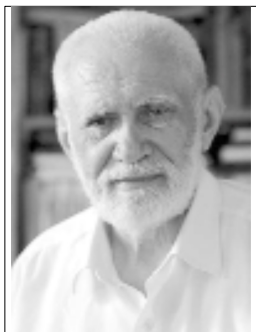
10. Khe Iem scria (*Contemporary Vietnamese Poetry: on the Path of Transformation* (a Portrait of Vietnamese Literature, eseu prezentat la o întâlnire a Association for Asian Studies (AAS), în San Diego, California, 2004. Tema principală a celei de-a 56-a conferințe a AAS, 4 martie 2004: „Poezia ca o fereastră spre istorie și schimbare în Asia de Sud Est.”) că, în fapt, în literatura vietnameză schimbările încep cu poezia și, adesea, ea a depins de toanele puterii politice. Politica, modul în care au fost schimbate alfabetele, și alte evenimente istorice au influențat poezia. De aceea, poezia (în general literatura) vietnameză trebuie studiată din mai multe unghiuri: lingvistic, al influențelor istorice/ culturale ale civilizațiilor străine (chineză, japoneză, franceză, rusă etc.).

11. Se referă la poemul nipon „haiku”.

12. În acest număr, în afară de un text intitulat *Pham Viet Dao: un poet vietnamez... de expresie* română, Constantin Potîngă a prezentat poetul și a tradus două poeme ale acestuia, *despre fluvii care s-au oprit*, respectiv *Dorul pământului*.

13. Roman de I (Isac) Peltz (1899-1980). A apărut în mai multe ediții, prima în 1934.

Interviu, corectura, stilizare în limba română
și note de **Marius CHELARU**

DESPRE COMUNISM, CÂTEVA PRECIZĂRI

Ion PAPUC

Cu adevărat, deși am trăit o viață întreagă în acel regim politic, am avut întotdeauna oroare de ideologia lui și nu am fost chiar nici o clipă comunist. Dar acum, la peste treizeci de ani de când a luat sfârșit dictatura, intransigența mea a prins a se diminua. Judecând prin comparație viața de sub diferite sisteme politice, constat că și unii și alții au scăderi, dar și unele avantaje. Putem să îi preferăm fie pe unii, fie pe ceilalți, calculând avantaje și riscuri în funcție de experiența avută într-un loc sau în altul. Astfel, tocmai pentru că nu am fost comunist, am căzut într-un calm plat, încremenit în oarecare indiferență. Sigur, sunt momente în viață, în istorie, când dilema nu mai este posibilă întrucât trebuie să acționăm imediat pentru a ne salva pe noi, pe ai noștri, dar până la urmă ne mai și îndepărtăm de intransigența de altădată. Mi-au trecut acestea prin minte în fața unei cărți recent apărute: Alice Barbu, Sorin Roșca Stănescu, *În ochiul ciclului, Constantin Boștină: „Am fost secretarul personal al lui Nicolae Ceaușescu”*, Cuvânt înainte Constantin Boștină, Prefață Alex Mihai Stoenescu, Postfață Ion Cristoiu, Editura Evenimentul și Capital, București, 2021. Nu doar pentru că l-am cunoscut pe cel care se confesează și am fost într-un anumit fel înrudit cu el prin alianță găsesc util să exprim câteva comentarii. Sunt invitat la aceasta de chiar autorul memoriilor deghezate și blindate cu atât de mulți colaboratori, autor care afirmă în cuvântul înainte cu care își deschide opera: „Eu și cei doi co-autori vă oferim fapte trăite. Înțelegerea și interpretarea vă aparțin” (p. 9). Să dăm curs invitației! Cu atât mai mult cu cât postfața cărții chiar aceasta și face, adică se străduiește să înțeleagă noua contribuție de istorie contemporană, să o înțeleagă și să o interpreteze. Ion Cristoiu, în postfața cu care dublează textul propriu zis al memoriilor, desenează o schiță istorică cu multă vervă, uneori pamfletară, răsturnând multe dintre clișeele cu care fusese acoperită epoca în cauză și cu

deosebire cei doi executați lângă zidul cazărzii din Târgoviște. Fiindcă a existat o revărsare de stereotipuri privitoare la comunismul românesc. Unei propagande cum nu se poate mai grosolane i s-a răspuns cu alta de sens contrar. Imense fabrici de produs caricaturi au funcționat fără oprire acoperind realitatea și canalizând lumea împotriva dictaturii. Conștient de acea manipulare imagistică, nu cred totuși că din trecutul respectiv e ceva de reabilitat ca valoare politică, umană, ceea ce viața a condamnat rămâne condamnat, dar faptele pot fi privite și cu un plus de detașare.

Față de această lume a falsului istoric de azi, nu pretind că aș fi în posesia adevărului însă citez să pun câteva întrebări. Fac aceasta cu toate că nici măcar nu am competența de a fi parcurs bibliografia domeniului. Nu am străbătut-o deși mi-a fost mult timp la îndemână fiindcă de câte ori am fost tentat să o parcurg m-a oprit întotdeauna un sentiment de repulsie. În primul rând pentru că majoritatea celor care depuneau mărturie pentru faptele istorice erau comuniști, adică membri ai unui grupuscul extraneu națiunii noastre, străini nu neapărat rasial ci ca substanță, pur și simplu străini lumii românești. Luați-l pe oricare și vedeți că în profunzimea ființei sale nu este român nici unul. Fie și cel mai de sus dintre ei, un erou tragic cum a fost Lucrețiu Pătrășcanu, nici măcar el nu este român dacă este să-l judecăm după textele sale, după cele pe care le afirmă despre mari figuri ale culturii naționale, despre un Lucian Blaga de exemplu. Ca să nu mai vorbesc despre cei, majoritatea, care sunt, în fapt și prea puțin camuflați, agenți ai unei puteri străine, de ocupație militară. M-a oprit de la o apropiere de textele în cauză și nivelul autorilor extrem de scăzut ca intelectualitate. Ei au fost desigur oameni de acțiune, activiști cum se spunea în epocă, dar ulterior nu au înțeles nimic din ceea ce s-a întâmplat cu ei în primul rând, cu țara pe care au pretins să o conducă, să o administreze. Până și cei mai străluciți se dovedesc

inapți ca intelectualitate. Ca să dau un exemplu maxim, voi observa că prolificul Dumitru Popescu poreclit Dumnezeu va fi fost un admirabil prozator, eventual un romancier bun dar ca ideologie este mai degrabă nul.

În ceea ce îl privește pe Constantin Boștină, așa cum afirmă și propoziția tocmai citată mai sus, el nici măcar nu își propune să înțeleagă ce i s-a întâmplat ci se mărginește să relateze unele fapte la desfășurarea cărora a participat, fiind deci martor direct. Despre personalitatea sa, îndeosebi ca eminent economist, se fac în carte aprecieri pline de admirație, adevărul căroră sunt gata să îl confirm și eu în măsura în care poate conta opinia mea de cel puțin spectator al epocii însă unul deloc specializat nici în domeniul economic și nici în acela al politicii. În corpul cărții ca și în ampla postfață care o însoțește se pune insistent problema de a identifica momentul de culme al carierei lui Ceaușescu, din punctul căreia începe căderea lui. Răspunsurile care se dau le găsesc insuficiente. Poate putem ajunge la unul mai adecvat dacă luăm în seamă faptul că fenomenul comunist la noi în țară a fost acela al unei progenituri bastarde, ceea ce și explică de ce comuniștii români au avut conștiința acutei lor situații ilegite. Căderea dictatorului a început în mod ideal odată cu pierderea războiului din Răsărit, și și-a avut cauza în acel fenomen îndepărtat. Instaurarea comunismului la noi s-a întâmplat îndată după capturarea țării noastre de forțele care ne-au invadat din Răsărit. Iar comuniștii români au avut de la început conștiința vinovată de a se fi pus în slujba celor care ne-au cucerit țara, mai și luându-ne prin rapt o parte din teritoriu. Ei s-au străduit să-și vindece complexul de vinovăție, imposibil de reprimat. Chiar până în finalul carierei sale dictatorul parcă și-a înțeles inadecvarea. Cum să poată fi altfel explicat faptul că el simte nevoia să se ascundă, să caute locuri din care să nu poată fi înregistrat, supravegheat. Să iasă din propriul cabinet pentru a comunica cu cineva pe un culoar, afară pe scările palatului!? Sunt detalii tocmai din cartea la care mă refer, iar presupunerea că se ascundea de consoartă este ridicolă. Făcuse o greșeală mare pentru care va plăti cu propria viață, a sa și a soției sale. Încălcase logica de fier a organizațiilor comuniste care instituia obligația de a-ți ucide adversarul. Însă modest, de joasă extracție socială, cu mentalitate de țaran, de civil, precar din punct de vedere intelectual, el a ales să nu-și păteze mâinile cu sânge. A preferat să îi păstreze pe prezumtivii călăi, conservându-i în umbra cartierului

Primăverii, încât atunci când poporul și-a pornit revolta, ei au ieșit din întuneric și l-au executat. Aceasta este originalitatea Revoluției române, că răzvrătirea maselor a fost imediat urmată de revenirea kominterniștilor moscoviți la conducerea țării, ei sau progeniturile lor. Dacă din nevoia de a-și cuceri o legitimitate care îi lipsea, comunismul românesc a cotit-o spre un vag naționalism, unul mai mult de paradă, caricatural, și astfel mogulii săi conducând acest popor și-au imaginat că s-ar putea ca el să nu fie un fenomen de import ci unul despre care și-ar fi dorit să nu fi fost extraneu țării, adică nu doar al unor cuceritori cu mijloace armate, rezultatul a fost unul hibrid, un fel de național-comunism, produs artificial al cărui lipsă de organicitate a fost plătită în final cu viața.

Sub presiunea faptului că într-o primă etapă ei erau agenți ai ocupantului militar, că astfel mult timp în preistoria lor membrii comunismului românesc au trăit având în suflet sentimentul vinovăției politice, naționale, ei au căutat instinctual o soluție crezând că au găsit-o în deriva spre organicitate. E vinovăția lor maximă. Să fie comuniști încă li se mai putea ierta, dar organici, solidari cu națiunea, conservatori, aceasta nu le era îngăduit. Pentru că astăzi lumea este prin excelență liberală, adică ne îndreptăm cu pași repezi spre globalismul atotbiruitor, fie că ne convine sau nu. Comunismul este forma extremă a liberalismului (chiar și în cazul nostru liberalismul românesc descinde din *Roșiii*, împotriva cărora vitupera poetul național!), și acesta are tot dreptul să-și recupereze terenul de la o formă ocupată de o extremă a sa care în fapt îi aparține. Ceea ce, îndeosebi pentru momente de tranziție, era dictatura brutală, la vedere, urma să fie înlocuită, după anul 1989, cu o dictatură mascată, inaparentă, subtilă dar mai eficientă și mai necruțătoare. Voi da un exemplu simbolic. Existau în București două ruine care aminteau pregnant de istoria mișcării legionare, cele două sedii succesive ale conducerii acesteia: Casa generalului Cantacuzino Grănicerul, de pe Cheiul Dâmboviței, apropiată de biserica Sfântul Ilie Gorgan în fața căreia legionarii și-au desfășurat multe dintre solemnitățile publice. Și Casa Verde din cartierul Bucureștii Noi. Ambele au supraviețuit și războiului mondial și deceniilor de dictatură comunistă. Nu însă și regimului democrat de după 1989!

În cartea lui Constantin Boștină din păcate prea adesea analiza istoriei se efectuează prin invocarea micii anecdote picante, cum se poate vedea în toate

câte se spun în mod rușinos despre consoarta dictatorului și în cazul evocării relației dintre Ceaușescu și Gorbaciov când explicația este căutată în relațiile de animozitate dintre cei doi (p.63). Adică se răstoarnă roata lumii, se mișcă crugul stelar al istorie și autorii fac presupunerea că o eventuală simpatie între cei doi politicieni ar fi produs o altă soartă pentru milioane de oameni. Ei nu înțeleg că mersul evenimentelor a fost ineluctabil, că protagoniștii acestora nu aveau cum să intervină. E în toată cartea un joc de lumini și umbre, o precauție maximă de a nu dezvălui prea mult. Astfel să observăm cum scrierea, garnisită cu de toate, poartă în frunte drept motto o parafrază la versurile unui șlagăr făcut celebru de un cântăreț de petreceri, în care eroul nostru își dezvăluie locul de origine, familia, detalii absente din CV-ul pus în corpul scrierii, destul de laconic și acesta. Ar fi fost rostul celor doi colaboratori să-l iscodească pe acest personaj istoric dar ei mai degrabă l-au ajutat să nu se dezvăluie ci să se ascundă.

Era totuși o bună ocazie pentru a afla mai multe de la această personalitate fascinantă. Ca de exemplu informații despre numeroasa familie din care provine, un adevărat clan politic de gorjeni viteji în felul lor, care a dominat parțial România din comunism. Mai sunt și alte câteva puncte rămase în obscuritate, dintre care aș aminti câteva. Ni se spune la un moment dat în carte că lui Constantin Boștină i-a fost oferit direct gradul de colonel de securitate pe care el l-a refuzat. Fie și așa! Să acceptăm informația. Dar o atare propunere presupune o prealabilă relație amplă cu funesta instituție. Aici detaliile erau absolut necesare. Cum tot necesare erau cele cu privire la masonerie, în cazul căreia afirmația din carte cum că niște masoni l-au asigurat că uciderea dictatorului a fost decisă numai de cei din țară și nu de unii din străinătate este inadmisibil de vagă, poate chiar neverosimilă în lipsa unor amănunte care i-ar fi putut conferi substanță de adevăr istoric. Ori să fi fost masonii o autoritate și în privința execuției ceaușeștilor? O competență? Să fi jucat ei și în revoluția română un rol, ca în toate ale lumii? Desigur, sunt și lucruri care nu se pot spune dar producerea pentru istorie a unei verosimilități mai solide era absolut necesară. Putem iarăși considera că personajul cărții nu putea fi chestionat cu privire la originea și la desfășurarea carierei sale de om de afaceri din post-revoluție, pentru că detaliile acelea țin de intimitatea persoanei sociale și sunt inatacabile. S-a pierdut totuși o ocazie de a întrevădea câte ceva cu

privire la nașterea capitalismului autohton chiar din sânul comunismului. Și este o lipsă a numeroșilor colaboratori că nu au sesizat destule detalii discordante, ca de exemplu când memorialistul vorbind de un unchi al său care a fost deținut politic pe vremea comunismului presupune că acela ar fi stat în temniță alături de Ion Rațiu dar care pe atunci, acesta al doilea, era la adăpost în Anglia. E, probabil, o confuzie dintre țărănistul cu papion și Corneliu Coposu care acesta a fost închis și nu puțin ci chiar vreo 17, 18 ani. (p. 196). Tot lapsus calami avem probabil și la paginile 20 și la 324 unde în loc de atribuirea unei replici finale lui Egon Krenz este mai probabil că ea a aparținut lui Gorbaciov.

Cei doi coautori, interlocutori privilegiați ai cărții, ar fi putut să-și manifeste curiozitatea cu privire la contradicția semnificativă pentru personalitatea eroului lor: pe de o parte secretar personal al lui Ceaușescu iar pe de altă parte în bună relație cu cel care a fost călăul aceluia: Ion Iliescu. Autorul postfeței complinește mult din ceea ce ceilalți omit să observe cu privire la configurația istoriei la care ei se referă. Iar cu toții ar fi putut lua în seamă faptul că împușcații la Târgoviște au avut supremul "defect" de a fi extrem de serioși, austeri în toate, frugali, crescându-și cei trei copii pentru a studia științele aride, matematicile și fizica. Să-i comparăm pe aceia cu cei care astăzi își cumpără diplome, titluri universitare la colț de stradă. Și să ne întrebăm dacă mai există nu la noi ci oriunde în lume beizadele care în loc de a se deprava studiază profesional matematica. Tot ce aveau cei doi condamnați, și aveau!, ei considerau că aparținea gospodăriei de partid. Așadar, nu vile pe Coasta de azur sau în Florida. Și nici conturi cu valută prin bănci secrete. Ei au sărăcit țara nu prin furt ca politicienii ulteriori, jefuitorii din democrație, ci prin sârmana lor mărginire intelectuală. Nu îi ducea mintea la a ști cum să conducă țara și totuși s-au încăpățânat să o stăpânească. Din acest motiv trebuia să fie înlăturați de la conducere, pentru a salva poporul. Mai există un detaliu legat de cei doi, de consoarta dictatorului îndeosebi. A vorbi despre amantii ei (cf. p.41), chiar dacă au existat, deși alți istorici le-au contestat existența, a vorbi despre ei e o ticăloșie. Dreptul de a-i fi avut l-a plătit prin modul demn cum a pășit alături de soț în fața plutonului de execuție. Faptul că a fost împușcată la zidul cazărării din Târgoviște o absolvă de multe vinovații și ne obligă să vorbim despre ea cu un anumit respect.

„EXTRAVAGANȚA DISCRETĂ”

Gheorghe GRIGURCU

Modestia: o manifestare a politeții inclusiv față de tine însuși.

*

O biată insectă în farfuria din care mîncam felii de măr, pe care am vătămat-o fără să vreau. Nu și-a mai putut lua zborul. S-a urcat pe marginea farfuriei, apoi a recăzut, s-a străduit să se înalțe din nou, repetîndu-se iar și iar mișcarea neputinței sale. O particulă de viață și această minusculă ființă. Un simbol.

*

„Plăcerea poate fi considerată un început, dar și un sfîrșit al vieții fericite” (Epicur).

*

Extravaganța discretă, scandalul umil al unor așteptări.

*

O înfrîngere care se amortizează prin subtilitatea sa.

*

„Dacă oamenii și-ar ascunde măcar rubedeniile», fu de părere străinul, «astfel încît să nu știi niciodată cine aparține de cine. Ar fi minunat să ai o familie secretă, numai pentru tine, despre care să nu știe nimeni, la care tu însuși te duci cu mari precauții, pentru că altfel unii ți-ar putea ghici secretul, tată, mamă, frați, surori ca un șir de iubite secrete !»” (Elias Canetti).

*

Scriptor. Nu sinceritatea pur și simplu contează, ci sinceritatea expresiei (virtute formală).

*

„După o perioadă foarte scurtă de splendoare, corola putrezește fără rușine în soare, devenind pentru plantă o rușine acuzatoare. Cînd a ajuns fetidă precum gunoiul, deși dădea impresia de evadare într-o pornire de puritate angelică și lirică, floarea pare să se întoarcă brusc la murdăria sa primitivă: ceea ce este desăvîrșit se transformă într-o fișie de gunoi aeriană. Căci florile nu îmbătrînesc *cinstii*, ca frunzele, care nu pierd nimic din frumusețea lor nici după ce au murit; florile se veștejesc ca niște schimonoseli îmbătrînite și e*cesiv sulemenite și mor ridicol pe tulpinile care păreau să le poarte către

stele” (Georges Bataille).

*

N-ar fi deloc imposibil ca scrisul „concentrat”, gnommic să nu fie uneori rezultatul unei intenții, ci pur și simplu al unor dificultăți de expresie. Rodul așadar al unei insuficiențe ce se depășește pe sine.

*

14 aprilie 2020. S-au împlinit 55 de ani de cînd bunica maternă ne-a părăsit în urma unor mari suferințe, ea la vîrsta de 77 de ani, eu pe atunci de 29. A fost sacrificiul său, absurd în ordinea lumească, se pare că răscumpărător în ordinea divină. Un martiriu. Nu i-am surprins nici o secundă de reavoință sau iritare față de preapuțin vrednicul care am fost/ sunt. Acum ea este pentru mine, împreună cu mama, o sfință alături de care mă reculeg zilnic.

*

N-aș putea uita răspunsul pe care l-a dat Proust, în celebrul său chestionar, la întrebarea „care ar fi pentru mine cea mai mare nenorocire – să nu le fi cunoscut pe mama și pe bunica”.

*

„Chiar dacă nu pare să răspundă decît arareori, Dumnezeu nu pregetă să asculte. A-ți ști rugăciunea ascultată e aproape tot atît de liniștitor ca și cum ți-ai vedea-o împlinită” (Monseniorul Ghika).

*

De reținut. Mihail Kogălniceanu și P.P. Carp au avut obîrșii basarabene.

*

„Tristețea, o închisoare în care rămîi chiar dacă nu are paznici” (proverb arab).

*

Acea vibrație de aripă de fluture a văzduhului unei zile de septembrie, sub infinitul seninului ceresc, ușor impalidat.

*

„Din anii ‘70 încoace, omenirea a exterminat deja 60% din mamiferele, păsările, peștii și reptilele planetei. Anul trecut, rapoartele științifice au stabilit că 40% din speciile de insecte de pe planetă sunt amenințate cu

extincția, iar anul acesta China a confirmat deja extincția peștelui-spadă chinezesc (*chinese paddlefish*). Vom fi, în sfârșit, nu doar singuri în Univers ci și singuri pe planetă” (*Dilema veche*, 2020).

*

„Singurul artist implicat este acela care, fără să refuze a lua parte la luptă, refuză măcar să se alăture armatelor obișnuite și rămîne pe cont propriu” (Camus).

*

Într-o sumă finală a existenței, lipsa de caracter a unui autor fie și considerat de seamă, manifestată în compromisurile sale scriptice, nu echivalează cu un deficit de inteligență?

*

Visul e doar un executant, planul fiind tu însuși, sau visul e un plan, tu fiind doar un e*ecutant ?

*

„În această lume există patru mărturii ale milei divine. Darurile lui Dumnezeu acordate ființelor capabile de contemplație (aceste stări există și fac parte din experiența lor de ființe create). Radiația acestor ființe și compasiunea lor, care este expresia compasiunii divine ce le locuiește. Frumusețea lumii. A patra mărturie este completa absență a milei în această lume. Tocmai prin această antiteză, tocmai prin această sfișiere între efectele harului, în noi, frumusețea lumii din jurul nostru și implacabila necesitate ce guvernează universul îl putem percepe pe Dumnezeu în același timp ca prezent și ca absolut ireductibil la orice măsură umană” (Simone Weil).

*

A.E.: „Nu te plînge, încă te mai poți amăgi pe tine însuși, așadar ești tînăr în continuare”.

*

Moment negru. Nu o dată lucrurile simple se ascund sub o mască a complexității, din oboseală, ezitare, dezgust, pur și simplu dezgust în fața vieții.

*

„Există oameni care nu s-ar fi îndrăgostit niciodată dacă nu ar fi auzit vorbindu-se despre dragoste” (La Rochefoucauld)

*

Abisuri pe care le cauți. Abisuri care te caută ele pe tine.

*

Minciuna izvorăște din sine, adevărul din misterul existenței.

*

„Americanul care e cuplat cu o fantomă de 2 ani de zile, crede că aceasta îl înșeală cu alți bărbați pe perioa-

da izolării la domiciliu. Gary De Noia, de 36 de ani, din New Jersey, SUA, povestește pentru *Daily Star* că relația lui paranormală trece printr-o criză majoră din cauza epidemiei de covid 19, pentru că fantoma Lisa a început să se vadă și cu alți vecini. El se teme să nu «îi aducă virusul acasă cînd îl vizitează noaptea»” (*Click*, 2020).

*

Octombrie 2018. Încă o dată Clujul și-a închis în fața mea porțile, ostentativ. Aflîndu-mă pentru cîteva zile în urbea studenției mele, în vederea unei operații de cataractă, am avut o singură amiază la dispoziție pentru a ieși în „centru”. Ei bine, ce s-a întîmplat tocmai la acel ceas ? A izbucnit pe neașteptate o ploaie torențială (zilele anterioare au fost „frumoase”). N-am izbutit decît ca, apelînd la un taxi, să ajung la Biblioteca Universității. De la ușa acesteia am luat alt taxi pentru a ne întoarce la locul găzduirii noastre. Și asta n-a fost îndeajuns. Ieșind puțin mai tîrziu spre a lua masa la un restaurant aflat la doar cîteva sute de metri distanță, am întîmpinat o altă urgie meteorologică. O vijelie cum n-ami amintesc să fi cunoscut pînă atunci, care ne împiedica pe mine și pe G să pășim, care ne-a sfărîmat umbrelele deschise. Oare de ce, Doamne, de ce ?

*

„Posibilitatea libertății nu este aceea de a putea alege binele sau răul. Nici Scriptura, nici gîndirea nu sprijină o asemenea nechibzuință. Posibilitatea este de a putea” (Kierkegaard).

*

Aidoma lui Ianus, repetiția are două fețe la antipod ale funcției sale: consolidarea și risipa.

Iubirea nu e cunoaștere. Mirabila ignoranță a iubirii care o/ne salvează.

*

Îndoiala: în fapt o chenoză. Dar orice chenoză cu lăuntric izvor nu e o cale spre Dumnezeu?

*

„Fără nemurire și mîntuire, libertatea e de neconceput. Omul, dacă nu are în substanța lui ideea nemuririi și mîntuirii, nu e liber. Seamănă cu berbecul, cu capra, cu oaia... Omul a depășit condiția de animal abia atunci cînd în el a apărut ideea nemuririi, care nu trebuie confundată nici cu permanența speciei, nici cu concepția estetică a gloriei” (Petre Țuțea).

*

Scriptor. Momente în care scrisul devine aproape involuntar, ca un fel de transă.

*

Perpetuarea scrisului, o probă a faptului că încă nu te cunoști suficient pe tine însuși și că, mai mult decît

probabil, nu te vei putea cunoaște niciodată pînă la capăt.

*

Vizită la N. Iorga. „... prin geam se vedea Profesorul scriind la masa lui. M-a văzut și el pe mine, a lăsat tocul de scris pe masă și s-a ridicat ca să mă primească, deschizîndu-mi ușa, ca și cum aș fi fost un personaj important. Această curtenie știam că e în firea lui, dar mi-a făcut, ca totdeauna, o impresie neobișnuită. Zic neobișnuită, gîndindu-mă la București și la anii de studenție, în care am fost în foarte bune relații cu mulți dintre profesorii mei, dar n-am avut niciodată drept la acest tratament. La profesorii mei francezi am regăsit același fel de a primi pe studenți și pe subalterni în general. Sunt rari oamenii care știu să se poarte cu aproapele, nu așa cum e aproapele, ci așa cum sunt ei” (Alexandru Ciorănescu).

*

Analiza: o incertitudine în cheie pozitivă.

*

„Într-o perioadă în care o parte din oamenii din jur uită de toleranță și înțelegere, descopăr, uitîndu-mă pe Facebook, tot mai multe exemple de solidaritate și prietenie între animale: pisici care se împrietenesc cu cîini și șoareci, cîini care protejează pui de găină sau găște sau chiar se înțeleg cu pui de tigru. Deci se poate” (*Dilema veche*, 2018).

*

Memoria: standardizarea existențialului, amintirile: particularizarea acestuia. Memoria: un automatism. Amintirile: o formă de creație naturală.

*

Amintirile: calea noastră spre un provizorat al min-tuirii.

*

A.E.: „Complexul de inferioritate al celui iubit ? Oare nu e superioară ipostaza – de la Platon cetire – a celui care iubește ?”.

*

Scriptor. Scrie în prezent, dar mai curînd e, datorită acestui act, cel care a fost și cel care ar putea deveni.

*

Indirectități. Cunoștință veche, amic aș putea zice, sensibil mai tînăr decît subsemnatul, pe care nu cred că ceva din comportamentul meu l-ar fi putut vreodată indispuce. Dar privirile ofuscate, straniu inamicale pe care mi le-a aruncat soția sa, la prima și pînă acum unica noastră întîlnire, cu prilejul unei agape de literați, au fost multgrăitoare...

*

„Vrei să atragi pe cineva de partea ta ? Ia-ți o figură

zăpăcită în fața lui” (Nietzsche).

*

Indiscreția : o sinceritate stigmatizată.

*

„Cu o avere estimată la peste o mie de miliarde de dolari, prințul saudit Mohamed bin Salman (34 de ani) este de departe cel mai bogat din lume. În urmă cu o lună, în familia regală alcătuită din 1500 de membri au apărut cîteva cazuri de covid-19. Succesorul la tron a fost nevoit să se izoleze” (*Click*, 2020).

*

Posibil proverb. Dacă detestă lupii, nu înseamnă că îndrăgește oile.

*

„Să fim vii, să fim prezenți în clipă așa cum eram acum zece ani, acum douăzeci de ani, acum cincizeci, șaiszeci de ani. Clipa de acum multă, foarte multă vreme nu era nici mai lungă, nici mai scurtă decît clipa de astăzi. Ce profund adevăr este acela care se spune despre La Palice : «Un sfert de oră înainte de a muri, era încă în viață». Suntem cu toții, un sfert de oră sau nu, un sfert de oră sau mai mult, înaintea morții. Am trăit cu toții clipe la fel de lungi, la fel de scurte, atît de numeroase clipe, nenumărate clipe...” (Eugène Ionesco).

*

Senectute. A început numărătoarea inversă. Dar se prea poate întîmpla să încurcăm cifrele...

*

A.E.: „Spiritul nostru nu se caută pe sine, pentru că el *este*. Doar conștiința noastră mundană îl caută, așa cum cauți o adresă sau un număr de telefon de care ai nevoie”.

*

„Oameni de știință de la Georgia Tech fac planuri pentru cercetarea celei mai rapide creaturi de pe lume. Este vorba despre un organism monocelular numit, superb, *Spirostomum ambiguum*, care poate sprinta cu peste 400 km./oră. Nimeni nu știe, deocamdată, cum poate face, și cu atît mai puțin de ce. Ca să aflăm, trebuie mai întîi să-l prindem. *Run, ambiguum run !*” (*Dilema veche*, 2018).

*

Autentica voluptate e cea care conține un risc, la urma urmei aidoma oricărei stări postparadiziace.

EUGEN URICARU – DIN GRĂDINILE PARADISULUI LA IEȘIREA DIN PUSTIE

Cornel UNGUREANU

În *Grădinile Paradisului* se intersectează două romane: romanul lui Mendel Heim și al Mărioarei; Mendel Heim „nu era un habotnic, nu căuta anume, dar mânca cușer. Putea să-și aducă de la Roman, sau de la Poldul Iloaiei, unde erau hahami recunoscuți, dar nu se obosea pentru atâta lucru. Se ferea să-l enerveze pe Dumnezeu, dar nici nu stătea cu ochii pe el, să vadă ce semne îi dă”. Marioara e o tânără refugiată din Basarabia. Romanul lor se intersectează cu cel al lui Neculai Crăciun, Werner Klotz, Pălânceanu. În acest roman Neculai Crăciun își face ucenicia în lumea lui Moruzov și rămâne în serviciile secrete și după Moruzov, când trebuie să-i însoțească pe doctorul Werner Klotz și pe jurnalistul Nicu Pălânceanu într-o misiune supersecretă. Supersecretă, fiindcă Werner Klotz vine din cercul restrâns al asociației secrete Thule. „Voi face din Europa de Răsărit o Grădină a Paradisului” e motto-ul cărții. Propoziția îi aparține lui Adolf Hitler, iar Werner Klotz e unul dintre cei care știu cum s-ar putea face o „grădină a paradisului”. Werner Klotz e din Bucovina, ajunge în Germania, și, societar Thule, pleacă în Turcia unde asistă la asasinarea armenilor: la curățirea țării de armeni. În scenă intră personalități înalte ale Germaniei lui Hitler, Himmler, Heydrich. Cum se poate face o „Grădină a Paradisului”? Ar fi o soluție: „Adolf Hitler a zdrobit Europa în războiul său împotriva statelor. Dar asta nu era de ajuns pentru a controla cu adevărat această Europă.. Trebuia continuat celălalt război, cel în care Germania nu era decât o hărțuire, războiul rasei”. După zdrobirea Poloniei, Klotz crede că

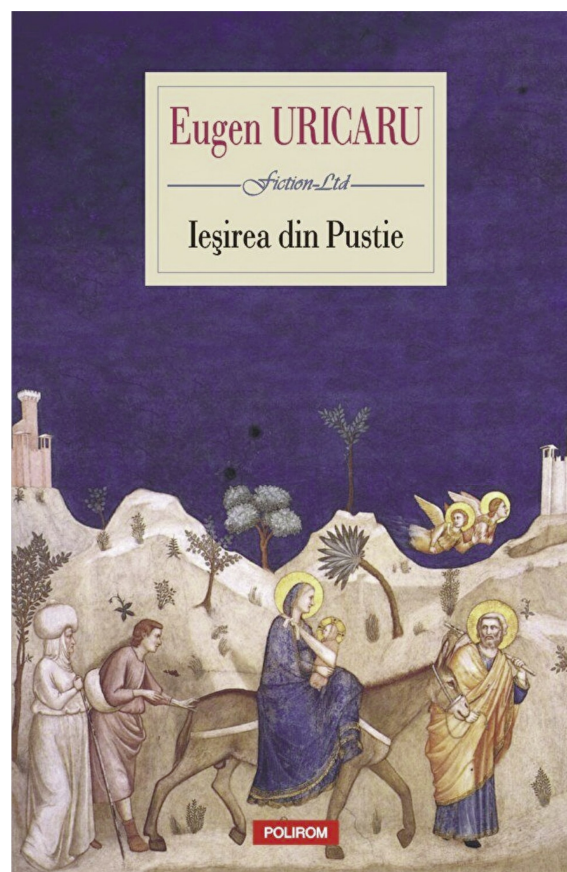
sunt identificate mai clar șansele: curățenia trebuie făcută așa că trebuie, să existe un „Eșalon Operativ” care să se ocupe cu suprimarea evreilor. Să ducă mai departe războiul rasei. Neculai Crăciun cu Werner Klotz și cu gazetarul Pălânceanu ar face parte din „Eșalonul Operativ” care ar avea misiunea de a participa la realizarea unei Grădini a Paradisului. Se stabilesc la Piatra Neamț, de unde ar trebui să înceapă curățirea. Orașul ar deveni un Centru al lumii – romanul inventariază toate datele Orașului. Cine sunt localnicii, care sunt instituțiile. Ce se întâmplă cu istoria transformării Turciei, dar și a României, cu mișcarea legionară și cu deciziile lui Antonescu? Și Neculai Crăciun și cei din „Eșalonul Operativ” presimt sfârșitul războiului, dezastrul Germaniei, dar ei au misiunea lor. La Piatra Neamț eșalonul e o formație „în pregătire”. Deocamdată, inventariază evreii din oraș. O asasinează doar pe fiica Mărioarei, care „a fost botezată evreică”. Romanul lui Eugen Uricaru are paginile lui hiperrealiste, documentare, provocatoare și, în numele lor, de o cruzime... „realistă”. Romanul se încheie cu scrisoarea sublocotenentului de rezerva Trandaf Aurel, care raportează cum a luat în primire, el și cu colegii lui, un tren de 35 de vagoane și 2530 de evrei, pentru a-i transporta la lagărul de concentrare de la Călărași. Ne aflăm în iunie-iulie 1941 și documentul care încheie cartea arată că pregătirea pentru „grădinile paradisului” continuă. Romanul se încheie și cu o notă autorului care atrage atenția că grădinile paradisului „vor învezi”. Că proiectul noilor „eșaloane operative”... continuă.

Continuă sau nu? După lectura *Grădinilor Paradisului* ne întrebăm dacă odată cu „grădini-le” asistăm la „încheierea unui roman-fluviu”. Nu, fiindcă în *Ieșirea din pustie* apar semne din romanele de odinioară, coborâm în subterană cu istoriile pe care parcă le-am cunoaște din cutare carte de istorie. „Eșalonul operativ” este prezent și în *Ieșirea din Pustie*, Neculai Crăciun e și aici. E prezent în amintirile lui Dumitru Puiu și el funcționar odinioară în „Eșalonul operativ”, dar, după război, condamnat la o lungă perioadă de închisoare: „Chiar așa, Neculai Crăciun ăsta nu avea moarte, te uitai la el și vedeai că nu e nici tânăr, nici bătrân, nici în floarea vârstei. Nu avea o etate anume, dar puteai crede că are atâția ani câți îi dădeai”. El e etern:

„Dacă stăteai lângă el, simțeau un anume miros... Era miros de mort. Eu știu prea bine cum miroase un om în prima zi, când n-a început încă să putrezească, dar nimeni viu nu mai este. Un om viu care miroase a mort n-are cum să moară... Orice s-ar întâmpla cu el, el de trăit, trăiește”. Trăiește la infinit, într-un roman în care apar cei care sunt sus de tot, conducătorii partidului, Gheorghe Gheorghiu Dej, cu șeful «secției speciale», cu protectorii și aghiotanții primului secretar dar și cu exclușii – aviatorii din război care nu beneficiau de încrederea Partidului: cei de sus mor, ca și cei de jos. Documentele pe care ni le propune Eugen Uricaru par regăsite, repuse în circulație de un romancier care stăpânește «istoria la care are dreptul» ca autor de roman. Pătrașcu e „Pătrașcanu”, nea Ghiță, cu o soră pe o străduță din orașul lui «Pătrașcu», e chiar Gheorghe Gheorghiu-Dej. Nea Ghiță poartă dialogurile sale cu Bodnăraș, dar și cu șeful serviciilor secrete, de care nu-i place. Arta delațiunii înflorește într-o lume în care acensinea și căderea sunt studiate de romancier pe pagini întregi, cu o știință a fenomenului pe care n-a mai avut-o nici un romancier „de azi”. De ieri. Arhip Hortolomei, Dorobanțiu, Pocol, Tănase Atanasie sunt personajele unui moment politic al anilor 50 care ar putea fi regăsit și în alte romane, dar fără finețea

analizelor din „Ieșirea din Pustie”. Adolescentul inteligent, tânărul „genial” Costi Condurat trăiește succesive excluderi și încearcă să fugă din „această lume”, într-un moment nou, după instalarea noului secretar general: „Era o primăvară secetoasă, dar o primăvară care nu prevestea nimic bun. Nu avea încotro, trebuia să se descurce singur și să străbată singur deșertul care îl înconjură. Despre viitor nu știa nimic. Doar despre cele ce s-au întâmplat știa câte ceva.. Și pentru că tot ce știa știa din cărți, se hotărâse să-și scrie singur cărțile care îi lipseau. Părea să fie singura cale de a ieși din Pustie”.

Sunt ultimele fraze ale romanului – să fie concluzia Romancierului?

EMINESCOLOGIA EXILULUI (I)

Theodor CODREANU

Piatră unghiulară a rezistenței prin cultură

Cu antologia *Din exil... acasă...* „cu Eminescu de mână”¹ (650 p. format academic), operă trudnică a doamnei Mihaela Albu (căreia nu vom ști suficient să-i mulțumim), cultura românească se îmbogățește cu o comoară inestimabilă care este ceea ce numesc, prin titlul acestui eseu, *eminescologia exilului*, cunoscută doar parțial de cei interesați de opera poetului național. Între recenții înaintași ai demersului, l-aș aminti pe regretatul Nicolae Florescu, care în revista „Jurnalul literar” și la editura similară a făcut cunoscută în țară o parte din aceste comori ale „pribegilor”. Asemenea, pe filosoful Ștefan Munteanu, care a valorificat exegeza eminesciană a mai multor critici și filosofi din exil; asemenea, chiar doamna Mihaela Albu și Dan Anghelescu, autori ai multor altor restituiri din opera exilului, la care se adaugă revista „Antilethe”, dedicată integral valorificării exilului românesc.

După „săptămâna roșie” (Paul Goma) din anul nefast 1940, 23 august 1944, zi asociată cu un simulacru de „armistițiu”, a însemnat, *de facto*, înstăpânirea armatei bolșevice pe teritoriul României, soldată, în primă instanță, cu arestarea a peste 130 000 de ostași și ofițeri trimiși direct în lagărele sovietice. A fost momentul decisiv al nașterii celui mai amplu și mai îndelungat exil românesc, inclusiv în plan cultural. La 6 martie 1945, deja s-a instalat guvernul „democratic” pro bolșevic al lui Petru Groza, una dintre primele măsuri în domeniul culturii fiind scoaterea din bibliotecile publice, în 1946, a unui număr de 2538 de titluri. Cum, în primul val, sub regim aparent monarhic, scăpaseră prea multe cărți, în 1948 s-a publicat un volum întreg, de aproape 500 de pagini, cu bibliografia ce trebuia epurată și aruncată în foc (alte 8779 de titluri), la loc de cinstă fiind Eminescu și alte mari personalități ale culturii românești și universale. Așadar, unul dintre primii exilați culturali a fost poetul național, unele dintre argumentele proletcultiste fiind enunțate de privilegiații vremii, între

care Ovid S. Crohmălniceanu, care „deplângea” faptul că poporul român a fost urmărit de nenoroc, de vreme ce poetul său național a fost „pesimist”, „paseist” și, mai ales, „reacționar”: „Suntem unul dintre puținele popoare care avem nenorocul ca figura majoră a poeziei noastre să fie prizonieră, cu tot geniul ei, unei concepții reacționare...”². Asemenea etichete ideologizante se vor perpetua și sub regimul de „libertate” de după 1989, la critici și istorici literari de prestigiu, precum Z. Ornea: „Eminescu a fost un paseist potrivit evoluției țării spre o civilizație de tip industrial, respingând formele suprastructurale moderne... opiniile lui Eminescu despre fenomenul românesc nu ne pot ajuta. Dimpotrivă”³. Pe aceștia și pe alți corifei ai „Galaxiei Grama” (sintagma aparține lui D.R. Popescu, titlul unei cărți de publicistică din 1984) îi vor contrazice numeroși intelectuali din exil (între puținele excepții: Ioan Petru Culianu, adversar al valorificării publicisticii, și Ion Negoitescu, pentru care poetul devenise, peste noapte, protolegionar!). Între apărători, mă voi opri, o clipă, la Vintilă Horia, care vedea în pretinsul paseism al poetului *matricea*, temelia rezistenței și renașterii prin cultură a exilului: „Din fericire, repet din fericire, toate aceste calabalăcuri culturale erau tangențiale esenței noastre care ne-a ținut treji, vreau să spun neadormiți în fața realității fundamentale, numai datorită literaturii și în special lui Eminescu. De la poezie și de la basme până la articolele politice, trecând prin toată gama de apropieri și de adânciri pe care acest geniu autentic, unul dintre geniile cele mai profund înrădăcinate în omenesc și în ceresc pe care le-a dat vreodată omenirea, Eminescu ne-a ținut departe de eroare. Cultul lui pentru Evul Mediu românesc, pentru Maica Domnului, pentru voievozii și sensurile intime ale *goticului românesc* cu tot ce acest cult reprezenta din punct de vedere chiar al vieții de toate zilele, ne-au păstrat neatinsă legătura cu trecutul făuritor de viitor. Ne-au permis să trăim *separați*, în stare de disidență⁴ (de la *dissidere* care înseamnă a trăi separat, îndepărtat),

față de interludiul democratic, falsificator de valori românești și de orice fel de valori naționale sau tradiționale, fără de care nu se poate. Eminescu a fost o sursă de lumină din care s-au hrănit, adică au fost ajutați să nu cadă în întuneric, alți scriitori și alte grupări literare, după moartea poetului. Mă refer la *Semănătorul* și la *Gândirea* ca și la scurta încercare soteriologică de la *Meșterul Manole*, între 1939 și 1941⁵. Și Horia Stamatu, apărând capodopere precum *Rugăciunea unui dac* și *Se bate miezul nopții*, neagă pesimismul, ca variantă de nihilism eminescian, împotriva celei mai persistente tradiții a eminescologiei din țară, de la Aron Densusianu până la contemporanii ideologizanti: „Mulți oameni serioși, savanți sau doar stâlpi ai «bunului simț, – cum se spune –, l-au socotit pe Eminescu «nihilist», desigur spăimântați de atâtea versuri din această familie: «*Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi*». Față de «istorie», aceasta poate să pară «nihilism». Dar «istoria» este „tot”? Oricine își face din societate piatra din capul unghiului, desigur că reacționează cu așa-zisul «bun simț». Eminescu n-avea timp să «explice societății că nu este nihilist, acest lucru trebuiau să-l înțeleagă ceilalți. Și explicația este chiar foarte grea, pentru că între «societate» și «dincolo» stă «neclintita limbă». Niciun mistic n-a putut «expune» vreodată «constatările» lui din extaz. Dar neîncetat toți misticii s-au străduit să ajungă la acest extaz și chiar au descris metoda de urmat. În ultimă expresie știm însă că acest extaz este o detașare totală de tot ceea ce este lume istorică. De aceea pentru un mistic tot ceea ce aparține acestei lumi istorice este numai «simbol» al altei lumi. Toată interpretarea pe care-o face San Juan de la Cruz propriei sale poezii arată acest lucru»⁶. Supremul elogiu îl va aduce *Rugăciunii unui dac* Emil Cioran, revendicându-și rădăcinile propriei opere din această inegalabilă capodoperă⁷. Ar fi putut foarte bine să recunoască faptul că *Schimbarea la față a României* (1936) a ieșit din „mantaua” *Doinei*.

Din clipa apropierei centenarului nașterii, în 1950 (să ne gândim că trăiau încă eminescologi de valoare, între care G. Călinescu și Tudor Vianu), s-a încercat „recuperarea” proletcultistă, ceva mai „generoasă”, cu interpretări *ad hoc* ale unor poeme ca *Împărat și proletar* sau *Viața*, pentru ca în 1952 comuniștii să înființeze faimoasa Școală de Literatură „Mihai Eminescu” menită să creeze scriitori dedicați socialismului, produsul celebru fiind Nicolae Labiș, intrat în jocul ideologic, la început, dar care se va dovedi un

eminescian arhetipal prin cele două capodopere *Moartea câprioarei* și *Baladă*, opuse total ideologiei oficiale, poetul dovedindu-se înaintemergător al generației '60 („buzduganul unei generații”, îl va numi Eugen Simion).

Semnalul adevăratei rezistențe îl va da însă exilul, expresia cea mai lucidă fiind vocea lui Mircea Eliade, încă din 1949, într-o conferință, publicată integral în 1953, în revista „Destin”, în care avertiza: „Adevărata primejdie începe, însă, pentru întreg neamul românesc, abia după ocuparea teritoriului de către Soviete. Pentru întâia oară în istoria sa, neamul românesc are de a face cu un adversar nu numai excepțional de puternic, dar și hotărât să întrebunțeze orice mijloc pentru a ne desființa spiritualicește și culturalicește, ca să ne poată, în cele din urmă, asimila. Primejdia este mortală, căci metodele moderne îngăduie dezrădăcinările și deplasările de populații pe o scară pe care omenirea n-a mai cunoscut-o de la asirieni. Chiar fără masivele deplasări de populații, există primejdia unei sterilizări spirituale prin distrugerea sistematică a elitelor și rupea legăturilor organice cu tradițiile culturale autentice naționale. Neamul românesc, ca și atâtea alte neamuri subjgate de Soviete, riscă să devină, culturalicește, un popor de hibrizi»⁸. Ceea ce Eliade doar enunța într-un spațiu restrâns, cel mai de seamă urmaș al publicisticii eminesciene, Pamfil Șeicaru, argumenta, hiperlucid, într-o carte extraordinară, aceeași primejdie. Este vorba de *Dotla*, cu subtitlul *Rien que des cendres*, apărută la Paris în 1949, în colecția *Les Cahiers Européens*. „Dotla” era porunca pe care o adresau hanii mongoli la plecarea în războaiele de jaf, însemnând *să rămână doar cenușa*. Șeicaru descria cu o forță de previziune uimitoare tot ce se va întâmpla cu Țara căzută sub hoardele sovietice, corelând violența bolșevismului cu a tradiției mongoloide a țarismului. Într-un fel, îl confirma pe Eminescu: „Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror mon[o]tonie are înrăurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădoșenie și dându-i instincte fanatice pentru idei de o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undioate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sunt acolo înlocuite prin șesuri fără de capăt. În tendințele de cucerire, în așa-numitele misiuni istorice care-și caută marginile naturale nu e nimic dedesubt decât

pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nici o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat sau mai bine zicând ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru”⁹. Cartea lui Pamfil Șeicaru, e de precizat, n-a avut ecou în Franța, fiindcă inteligența de acolo stătea bine înfășurată în admirația pentru marxism-leninismul sovietic.

Revenind la Eliade, acesta își exprima speranța că, în fața primejdiei de moarte a expansiunii revoluției mondiale, se va produce o reacție etnică, religioasă și politică similară cu aceea de pe vremea invaziilor tătare, când românii au răspuns cu înființarea primelor state românești. Observând represiunile brutale, politice, ideologice și culturale, ale imperiului asiatic, Eliade a înțeles că prima datorie a exilului românesc este să realizeze *rezistența prin cultură*, capabilă să asigure continuitatea civilizației românești în fundamentele ei naționale, continuitate bruscată și întreruptă de regimul bolșevic, servindu-se de numeroasele cozi de topor din țară. Iar arma spirituală centrală a exilului s-a dovedit a fi Eminescu, poetul și doctrinarul conștiinței naționale, agresat de ideologia proletcultistă, simbolul acestei rezistențe fiind capodopera *Doină*, care a devenit principala piesă a exclusiunii poeziei eminesciene din biblioteci, alături de publicistică. La împlinirea a 70 de ani (1953) de la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare, la Iași, N.I. Herescu, dar nu numai el, va recepta *Doină* ca fiind „cântecul de lebedă” al poetului, „testamentul spiritual al celui mai reprezentativ scriitor al românilor”, însuși „glasul poporului român”¹⁰. Să nu uităm că sfârșitul tragic al lui Nicolae Labiș a fost pricinuit și de curajul de a fi recitat, într-o ședință de cenaclu, la Universitatea din București (1956), *Doină*¹¹. Sarcastic, la rândul-i, Virgil Ierunca va invoca aceeași *Doină*, în 1962, într-un articol cu titlul *Tot românul plânsu-mi-s-a*, imaginând reacția de uluire a poetului în fața aceea ce se petrece în *dulcea* lui Românie devenită comunistă. Dacă ar descinde în Republica Populară Română, credea Virgil Ierunca, Eminescu n-ar mai fi în stare să-i mai cheme răzbu-nător nici pe Ștefan cel Mare, nici pe Vlad Țepeș, rămânând un însingurat total, într-o tăcere hamletiană, ca Bacovia, în fața nerușinării culturale supreme a noii plebe: „astă plebe, âst gunoi”¹².

În contrapondere, însă, cu scoaterea edițiilor

Eminescu din biblioteci, cu 13 ani înainte, în 1949, apărea, la Biblioteca Română din Freiburg, ediția de poezii Eminescu, realizată de Victor Buescu și prefată de Mircea Eliade, urmată, în 1950, la Salamanca, de ediția hispano-română a lui Aurel Răuță, aceasta ca protest la ceea ce se întâmpla în „gubernia rusească”, virusată cu o „cultură infractoare” căreia i-a mai rămas doar alfabetul latin, încât edițiile Bălcescu, Alecsandri, Eminescu îi prezintă pe aceștia ca fiind „get, beget comuniști”. Ca act de apărare vitală, emigrația, precizează autorul ediției, „continuă spiritul neamului în afara hotarelor lui”. Prefața lui Eliade la ediția Buescu, spunea același lucru, reamintind ce înseamnă Eminescu pentru ființa națională și pentru fiecare dintre români, cu atât mai mult pentru „pribegi”: *Pentru noi, Eminescu nu e numai cel mai mare poet al nostru și cel mai strălucit geniu pe care l-au zămislit pământul, apele și cerul românesc. El este, într-un anumit fel, întruparea însăși a acestui cer și a acestui pământ, cu toate frumusețile, durerile și nădejile crescute din ele. Noi cei de aici, ruși de pământ și de neam, regăsim în tot ce-am lăsat în urmă, de la văzduhul munților noștri și de la melancolia mării noastre, până la cerul nopții românești și teiul înflorit al copilăriei noastre. Recitindu-l pe Eminescu, ne reîntoarcem ca într-un dulce somn, la noi acasă. Întreg Universul nostru îl avem în aceste câteva zeci de pagini pe care o mână hamică le-a tipărit și le împarte astăzi în cele patru colțuri ale lumii, peste tot unde ne-a împrăștiat pribegia. Păstrați-le bine; este tot ce ne-a mai rămas neîntinat din apele, din cerul și din pământul nostru românesc.*

Comentând ediția Buescu, George Racoveanu atrăgea atenția că Eminescu însuși înțelesese cât de primejdioasă este pentru românism „onoarea” țarilor¹³ în numele căreia acaparaseră Basarabia. În fața forței brutale muscălești și lipsei de civilizație europeană în acel imperiu, românii le rămânea arma spiritului, de aici convingerea poetului că România trebuie să se constituie ca *stat și strat de cultură la gurile Dunării*: „Vrăjmașul de care vorbește Eminescu – moscalul – a făcut în 70 de ani progrese: pentru surparea temeliiilor sufletului nostru are nevoie de sângele celor însărcinați cu paza acestor temelii: de sângele învățăceilor lui Eminescu, de sângele tuturor acelor care, mândri de trecutul neamului lor și arzând în văpaia credinței, în Învierea acestui neam, înțeleg să nu subscrie la acțiunea de surpare a temeliiilor spirituale ale României.

Căci aici este nădejdea. Nădejdea, scăparea și tăria noastră ca neam: calitatea spiritului.

Fântânile petrolului românesc vor seca. Pământul bărăganelor noastre va cunoaște, odată, istovirea. Codrii Carpaților românești vor fi și ei dați, cu ură, pustiirii. Tineretul țării va fi, mai tot, nimic. Intelectualii – adevărați oameni ai absolutului – vor fi, rând pe rând, exterminați. Biserica lui Hristos din țara românească umilită, batjocorită, prigonită. Corpul de elită al oștirii – mândria lui Bălcescu – va fi desființat. Țăranul român – «chiaburul» – va ajunge din nou la «sapă de lemn». Sufletul copiilor va fi otrăvit. Din cei pribegi astăzi, mulți nu vor mai vedea pământul făgăduinței. Dar spiritul nu-l vor putea stinge”¹⁴.

Prefața doamnei Mihaela Albu la antologia de față are ca idee-forță tocmai biruința spiritului eminescian în cultura exilului românesc, mereu vie în toate deceniile trăite departe de țară: „Indiferent însă unde s-au stabilit și în ce condiții au trăit la începutul exilului, scriitorii și jurnaliștii români au purtat țara, limba și cultura ei în suflet și în gând. Cum știm astăzi, cercetând presa tipărită (cu mari sacrificii), cărțile scrise, traducerea din literatura noastră, precum și întreaga activitate culturală (și chiar politică), ei și-au trăit viața de exilați cu gândul permanent la România, la cultura în care s-au format și pe care au dus-o mai departe”. Exilul a avut însă a se lupta nu doar cu ocupantul sovietic, dar și cu ideologiile de extremă stângă și extremă dreaptă din Europa și din lume (Raymond Aron). Victime ale acestei ideologii vor cădea scriitori ca Vintilă Horia sau Constantin Virgil Gheorghiu.

E, dincolo de încrederea în perenitatea spiritului, și o proiecție apocaliptică, „democratică” din punctul de vedere al cuceritorului (de tip *political correctness*) pe care o vor desăvârși cei care, în numele „progresismului” actual neomarxist, subminează însăși spiritualitatea tradițională și creștină a Europei¹⁵. Această continuitate stranie a început, la noi, în anii '50, agresând limba lui Eminescu. O sesizează N.I. Herescu, într-un protest la abuzurile postului de Radio București, care a transmis, într-o emisiune, cântece pe versuri de Eminescu (ianuarie 1952). Se știe că, de curând, indivizi *deșcolarizați*, cum îi va numi un Mircea Platon, au interzis, între altele, a se mai folosi cuvintele Domn și Doamnă, în instituțiile europene. Ei bine, în emisiunea radiografiată de N.I. Herescu, cenzura comunistă a înlăturat cuvântul

Doamnă din doina eminesciană inserată în *Scrisoarea III*, înlocuindu-l cu *dragă*. Era vorba de melodia *Scrisoare*, pe versurile lui Eminescu, a compozitorului Constantin C. Nottara. Herescu, analizând varietatea limbajului eminescian, a pus imediat diagnosticul corect: „milițieni lingvistici”. „Comitetul de lectură polițist – adaugă sarcastic scriitorul – a ordonat imediat ridicarea Doamnei, bună doar de trimis «la Canal» și înlocuirea ei prin «dragă». Versurile lui Eminescu, astfel epurate, urmau deci să sune: «De din vale de Rovine/ Grăim, dragă, către tine...»”.

Azi, milițienii lingvistici ai lui N.I. Herescu au devenit *comisari lingvistici*, practicând, ca și atunci, un adevărat terorism lingvistic. Scriitorul face și un mic inventar al cuvintelor eminesciene epurate de cenzura vremii¹⁶.

În 1950, urmează o altă ediție Victor Buescu, de astă dată în Portugalia, prefată tot de Mircea Eliade, traducerea în portugheză aparținând unui mare poet, Carlos Şuieroz. Ecoul a fost extraordinar, bucurându-se de zeci de cronici și reacții, din peninsula iberică până în Brazilia, multe semnate de personalități de prim-plan ca Vitorino Nemesio, Joao Gaspar Simoes, Olivia Guerra, Luis Chaves, G. Le Gentil, Julio Dantas (președintele Academiei Potugheze, care-l considera pe Eminescu „gloria României și a latinității”), Joao Ameal, Pedro de Moura e Sa, Miguel Torga. Manuel Badeira ș.a. În context, Vintilă Horia îl citează pe criticul spaniol Joaquín Entrambasaguas, care are revelația că Eminescu este „Unul dintre cei mai extraordinari poeți pe care i-a produs Latinitatea”¹⁷.

Recunoașterea universală a valorilor românești devenise, încă din anii premergători exilului, scopul mișcării „Criterion” (1934), dar și al întemeierii revistei „Meșterul Manole” de către Vintilă Horia (1 ianuarie 1939 – aprilie 1942), după părăsirea „Gândirii” lui Nichifor Crainic. Aspirație dusă, mai departe, în exil, sub semnul eminescianismului, pus în coordonatele unei exegeze de înaltă ținută academică, prin Rosa del Conte (*Mihai Eminescu sau despre Absolut/ Mihai Eminescu o dell' Assoluto*, Modena, 1961)¹⁸, iar în Franța, Alain Guillerrou, *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu/ La Genèse intérieure des poésies d'Eminescu* (Paris, 1963). Comentate cu entuziasm în lumea liberă, aceste două cărți (cărora li se alătură volumele, studiile și eseurile semnate de Ioan Guță, Constantin

Amărieuței, Alexandru Ciorănescu, Alexandru Busuioceanu, L.M. Arcade, Horia Stamatu, Basil Munteanu, Emil Turdeanu, George Uscătescu, Octavian Buhociu, Lucian Boz, Titus Bărbulescu, Emil Cioran – care s-a lepădat de „neantul valah”, dar nu și de Eminescu! –, Svetlana Paleologu-Matta ș.a.) au rămas necunoscute destulă vreme cititorilor și criticilor din țară, fiind traduse, în 1977, pentru Colecția „Eminesciana” de la Junimea ieșeană (Gh. Bulgăr și Gabriel Pârvan), pe când masiva lucrare a Rosei del Conte abia în 1990, la Editura Dacia din Cluj-Napoca, în versiunea lui Marian Papahagi.

În fine, tot referitor la editarea lui Eminescu în exil și în Țară, pribegii atrag atenția că până și ediția Perpersicius este cenzurată, marele editor fiind nevoit să laude Academia R.P.R. pentru inițiativa editării integrale a poetului, pe când, în realitate, Fundația Carol II a avut inițiativa, în 1939. De asemenea, Emil Turdeanu, căci despre el este vorba, acuza istoria și critica literară de pe malurile Dâmboviței de incapacitate de ieșire din comentariul superficial, pe câtă vreme poetul este vital nu doar pentru exil, dată fiind „poziția excepțională a lui Eminescu în spiritualitatea contemporană”: „Opera lui, în care sunt concentrate esențele cele mai tari și mai durabile ale Țării, ne-a însoțit neliniștea și încrederea, de la început”¹⁹. Emil Turdeanu sesiza aici necesitatea resorturilor înnoitoare ale eminescologiei.

Exilații, cu puține excepții, n-au avut nicio clipă convingerea, precum falșii „europeniști” de azi că Eminescu a fost „antieuropean” și, în consecință, nu putem „intra” cu el în Uniunea Europeană. Dimpotrivă, dominantă națională a gândirii poetului le garanta valorilor noastre europenismul și universalismul. Adică tocmai *libertatea românească* ridicată de Eminescu la principiu ontologic, la „capacitatea de a cugeta critic în categoriile istorice și culturale proprii măsurii românești în cadrul lui «a fi în lume», pe care ni le indică istoria și cultura românească, orală sau scrisă”, spune Horia Stamatu în eseul, intitulat grăitor, *Eminescu europeanul*. Iar acest europenism se valida prin însăși „gândirea liberă românească a lui Eminescu”, pusă, de exemplu, cu mare forță penetrantă în articolul *Religia* (1880): „De la Eminescu învățăm ceva fundamental: suntem liberi în gândirea și în acțiunea politică numai cu condiția să nu confundăm cultura și istoria noastră cu ale altora. Ceea ce implică necesitatea de a filtra prin datele propriei noastre culturi, istorie și mentalitate, orice vrem să

luăm din afară pentru evoluția și sporul nostru istoric. În consecință, amestecul nostru cu luare de parte în conflictele altora este primejdioasă până la a se dovedi chiar fatal”²⁰. Fatală s-a dovedit părăsirea geniului românesc și „sincronizarea” cu utopia comunistă: „cu «lupta de clasă» și dictatura bolșevică, România a fost dusă unde este azi, adică ruptă de Europa și pe punctul de a fi înghițită de Eurasia. Intelectualii români care au mijlocit cultural această trecere a României spre neant, începând din 1944, n-au meritat să se pretindă din același neam și lege cu Eminescu. Iar cât privește Europa, știm de la Eminescu: pe cât este mai autentic un român ca român, pe atâta este și mai european”.

Dar nu numai edițiile și eseistica sunt prilej de solidarizare românească în jurul lui Eminescu, ci și statuile închinat poetului. Cu prilejul centenarului morții, la 15 iunie 1989, la Paris, s-a dezvelit statuia în bronz concepută de Ion Vlad, plasată în apropierea Bisericii ortodoxe române „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, pe strada Rue des Ecoles. În discursul său, Alexandru Ciorănescu sintetizează remarcabil: „Ea conjugă singurătatea poetului cu a noastră, ca și cum ne-am ajutat unul pe altul să ieșim din noapte. Eminescu ne unește cu patria pierdută, pe care am vrut-o așa cum mereu a visat-o el. Prezența lui aici este, înainte de toate, un simbol. El ne întărește și ne îmbărbătează în dorul nostru în acest oraș care ne era străin, dar care, ca și pe noi, l-a primit cu brațele deschise”²¹.

În fine, în Parisul și în Europa din timpul Războiului Rece, prin Eminescu, intelectualitatea exilului a avut șansa de a-și conserva și spori *identitatea românească*, fapt recunoscut unanim, fenomenul având ecouri și-n Țară. Eminescu ridicase identitatea la demnitate ontologică, filosofia lui căpătând o înălțime conceptuală de supremă profunzime, în eseul *Archaeus*. El aborda, *de facto*, problema identității individului uman dintr-o perspectivă personală, dar perfect consonantă cu dogma creștină a *persoanei*, investitoare a celei mai înalte demnități umane din întreaga istorie. În definitiv, *personalismul energetic* al lui C. Rădulescu-Motru se trage din creștinism și din Eminescu. În Țară, identarismul eminescian s-a opus, la rândul-i, omogenizării indivizilor conform tiparului de import al lui *homo sovieticus*.

Dar ce se va întâmpla în noul Paris și în noua Europă contaminată *political correctness*? Pe cine se va mai baza uriașa falsă „diaspora” românească de

peste patru milioane de români deșărați de guvernele antiromânești ale unei țări care a schimbat statutul de „gubernie” cu acela de *colonie* ce se crede *mai democratică* și *mai liberă* ca niciodată? Eminescu se va transforma din nou în apărător al identității, în *reacționar*, într-o Europă bântuită de spectrul neomarxismului cultural omogenizant al cărui principală țintă este ștergerea identităților, mergându-se până acolo încât datele de recunoaștere a *persoanei* să fie eliminate din acte, concepute nu ca act de identitate, ci de *nonidentitate*, indivizii devenind fără sex (transgen-deri), fără părinți, fără loc de naștere, fără adresă?

Note:

1. Cuvintele dintre ghilimele aparțin lui Vintilă Horia, dintr-o scrisoare adresată în decembrie 1989 profesoarei de franceză din Tecuci, Liliana Georgescu Tulică, fiica fostului său prieten Ovid Caledoni. A fost visul său din urmă, rămas neîmplinit.

2. Ovid S. Crohmălniceanu, răspuns la o anchetă, din 1949, a revistei „Flacăra”. Eminescu explicase adversarilor săi din epocă, recunoscându-se, kynic (vezi distincția dintre cinic și kynic la Peter Sloterdijk), *reacționar*, că un adevărat intelectual trebuie să fie reacționar, în sensul că e în firea lucrurilor ca un organism să reacționeze în fața maladiilor care-l agresează. Personalități contemporane de anvergură, ca Virgil Nemoianu sau Antoine Compagnon, îi dau dreptate.

3. Z. Ornea, *O reeditare diletantă*, în „Adevărul”, București, nr. 1281/1994.

4. Disidența despre care vorbește Vintilă Horia este opusul „disidenților autocronici”, cum i-a numit Paul Goma pe profitorii de după răsturnarea dictaturii ceaușiste, care s-au descoperit, peste noapte, a fi „anticomuniști”.

5. Vintilă Horia, *Memoriile unui fost Săgetător*, ediție îngrijită de Cristian Bădiliță și Silvia Colfescu, prefată de Cristian Bădiliță, Editura Vreamea, București, 2015, p. 48-49.

6. Horia Stamatu, *Rugăciunea unui Dac*, „Cuvântul în exil”, nr. 9, februarie 1963.

7. „În accesele de deznădejde, singurul recurs salvator este apelul la o deznădejde și mai mare. Nici o alinare rezonabilă nefiind eficace, rămâne să te agăți de o rătăcire care să rivalizeze cu a ta, ba chiar s-o depășească. Superioritatea pe care o are negația asupra oricărei forme de credință izbucnește în momentele în care pofta de a scăpa de ea este foarte puternică. Toată viața mea, în tinerețea mea mai ales, *Rugăciunea unui Dac* m-a ajutat să rezist ispitei de a renunța la tot. Poate că nu este inutil să semnalez aici că ultima pagină din *Manualul de descompunere*, prima mea carte scrisă în franceză, este, prin ton și violență, foarte aproape de excesele Dacului. Nu doar un occidental a descoperit în literatura română o notă sumbră, ciudată la un popor cu reputație de frivol. Această notă există indiscutabil și este atribuită, în lipsa unei motivații precise, condițiilor istorice, încercărilor neîntrerupte ale unei țări la cheremul cutărui sau cutărui imperiu.

Fapt este că în pagina în chestiune totul se termină rău, totul avortează, și că eșecurile sunt puse pe seama destinului, instanță supremă a celor învinși. Ce popor! Cel mai pasiv, cel mai puțin revoluționar care se poate imagina, cel mai *înțelept*, în același timp în sensul bun și în sensul rău al cuvântului, și care dă impresia că, înțelegând totul, nu poate nici să se ridice și nici să se coboare la o iluzie. Cu cât trăim mai mult, cu atât ne spunem, chiar trăind ani și ani departe de el, că nu vom scăpa niciodată de un nenoroc originar, de un legat funest care distruge orice veleitate de speranță. *Rugăciunea unui Dac* este expresia exasperată, extremă, a neantului valah, a unui blestem fără precedent, lovind un colț de lume sabotat de zei. Acest Dac, evident, vorbește în numele său, dar deznădejdea sa are rădăcini prea profunde pentru a putea fi redusă la o fatalitate individuală. Ce-i drept, noi ne tragem cu toții din El, noi perpetuăm amărăciunea și mânia sa, înconjurați pentru totdeauna de nimbul înfrângerilor noastre./ Să nu uităm că poetul era tânăr când a scris această extraordinară și înflăcărată problematizare a existenței. O asemenea apoteoză negativă nu putea avea un sens decât dacă ea degaja o vitalitate intactă, o plenitudine care se întoarce asupra ei înseși. Un bătrân dezamăgit nu intrigă pe nimeni. Dar a fi blazat încă de la primele uimiri constituie o trecere bruscă la înțelepciunea care te marchează pentru totdeauna. Că Eminescu ar fi înțeles totul încă de la început ne-o dovedește această rugăciune a sa, cea mai clarvăzătoare, cea mai necruțătoare care a fost scrisă vreodată” (Paris, 3 aprilie 1989).

8. Mircea Eliade, *Profetism românesc*, I, Editura „Roza vânturilor”, București, 1990, p. 143.

9. M. Eminescu, *Opere*, X, București, Editura Academiei, 1989, p. 73-74.

10. N.I. Herescu, *Acum șaptezeci de ani "Doina"*, în „Înșir-te mărgărite”, an. III, nr. 12/1953.

11. Cf. Cezar Ivănescu, Stela Covaci, *Timpul asasinilor*, București, 1997.

12. Virgil Ierunca, *Tot românul plânsu-mi-s-a*, în „Cuvântul în exil”, nr. 1, iunie 1962.

13. Vezi amplul studiu *Basarabia*, publicat, în serial, în „Timpul”, 1878.

14. George Racoveanu, „Țara”, an. I, nr. 4, iunie 1949.

15. Cf. Theodor Codreanu, *Europa în care putem crede*, București, Editura Ideea Europeană, 2021.

16. N.I. Herescu, „Înșir 'te mărgărite”, II, nr. 5, ianuarie/martie 1952, Rio de Janeiro.

17. *Apud* Vintilă Horia, *O ediție Eminescu în portugheză*, în „Românul”, an. I, nr. 5, august 1951.

18. În afară de această capodoperă a eminescologiei europene, Rosa del Conte a mai publicat și alte studii: *Eminescu e Pascoli* (1957), *Leopardi e Eminescu* (1979), *Eminescu, poeta metafisica* (1982).

19. Emil Turdeanu, *Eminescu sau despre Absolut*, în „Ființa Românească”, nr. 2/1964.

20. Horia Stamatu, *Eminescu europeanul*, în „Cuvântul românesc”, n. 161, septembrie 1989.

21. Alexandru Ciorănescu, *Bronzul și marmura*, publicat în „Jurnalul literar”, nr. 9-10/1993.

EMINESCU ȘI PROFETIA VISULUI DACIC

Elena VULCĂNESCU

În *suprasensibilul* nostru unduios, nunta rămâne impulsul prim al suișului, calea luminii și a speranței în năzdrăvanul ceas de mâine. Forfota jurnalistică și de bucurie de dincoace și dincolo de Carpați pune de nuntă domnească, prințul Carol de Hohenzollern, *primul Domn ereditar la Români din Dacia* și-a ales perechea, recunoscut deziderat politic. Cărcotașul ar zice că de frica lui Schopenhauer, în prea mare cinste, i-am făcut loc lui Goethe, *marele duh sănătos în cultura lumii*, cum la fel de adevărat că vocile profetice s-au consacrat dintre cele ale nemulțumiților gânditori ai istoriei.

De la sfârșitul verii până în 12 octombrie 1869, anunță Iosif Vulcan,¹ Domnul cere mâna Prințesei și logodna se oficiază în 16 următor. În aceeași zi, înaltul mire informează telegrafic președinția Consiliului de miniștri, din care spicuim: *... Când am primit tronul, ... nu mi-am ascuns că gândirea intimă care a condus la aclamarea unanimă a principelui străin a fost aceea de a vedea întemeindu-se în România o dinastie statornică, scutită de fluctuațiunile politice, ... mai presus de rivalitățile și luptele partidelor ... Astăzi sunt fericit, de a putea da poporului meu garanțiile de ordine și de stabilitate, ... vestindu-vă logodna mea cu principesa Elisabeta de Wied...*

Entuziasmul înfierbântă până și moda încarcă gazele de omagii în greoaie limbă începătoare. Istoriografii scotocesc anevoie vechea casă nobiliară Wied-Nassau din Valea Rinului providențial, imagine a civilizației pe care a slujit-o, asemenea Dunării, cam de pe aici izvorătă. Ciudată întâlnire, simbolică, în ochii celor care stau să cugete asupra încălcării destinelor omenești. Era menirea Dunării să crească rostogolind puternice valuri până în țara cea nouă în care era menit să domnească neamul de viță veche.

Dovedit iscusit al politicii alianțelor, Carol I alege *zâna* perfectă. Elisabeta cobora din ținutul dintre stânci și ape al Renaniei-Palatinat, rămurit în noblețe până în Țările de Jos și toată Scandinavia. Educația excesivă și

austeră, deprinderea mai multor limbi străine și noviciatul perioadelor de ședere la curțile europene înrudite devin relevante pentru intențiile însoțirii prințesei cu moștenitorul unui tron sau cu un rege.

Mama Elisabetei de Wied, Maria de Nassau aparținea unei vechi case ducale, princiere și regale. Conții de Lorenburg, frații Dudo și Drutwin, de la care viitoarea noastră regină își potrivește pseudonimul *Dito*, construiau la începutul sec. al XII-lea, pe râul Lahn, fortăreața de Nassau. Urmași ai ramurii originare de Nassau-Othon se regăsesc în casa regală a Țărilor de Jos: Wilhelm I rege la 1815 și ultima sa fiică, Wilhelmina, regină în 1899.² Sofia, fiica ducelui Wilhelm de Nassau, vară a Elisabetei se căsătorește în 1857 cu prințul Oscar, din 18 sept. 1872, rege al Suediei și Norvegiei.³

Năucitor de rămuroasa familie de Nassau pare să fi coplesit pe partenerul ducesei Maria, prințul Hermann de Wied, tatăl Elisabetei, de la care moștenise frumusețea fizică și a spiritului, aptitudinile poetice și muzicale, fantezia și aplecarea spre filozofie. Se zice că darurile îndură și păcatul, însemnând subrezenii ascunse, ereditate căreia organismul se supune. Elisabeta a primit tot, mai puțin urmași... Ambii părinți ai Reginei au fost bolnavi... A fost și singurul element pe care principele Carol nu l-a luat în calcul, sau a trebuit să îl ignore, la insistențele celor care au hotărât pentru el această alianță.

Familiile de Hohenzollern și de Wied se cunoșteau. Cele două nașe ale Elisabetei fac parte din loja de protocol a istoriografiei. Ele sunt Elisabeta Michailovna – fiica mării ducese Elena de Württemberg și a marelui duce Michail Pavlovici, fratele împăratului Nicolae I –, căsătorită în 1844 cu ducele Adolf de Nassau, fratele Mariei – mama miresei noastre. Cealaltă nașă, tot Elisabeta-Luiza, era soția lui Frederic Wilhelm IV, regele Prusiei (d. 1861). Noviciatul prințesei Elisabeta, de după confirmarea în rit protestant din 1860, avea să se facă în societatea cea mai înaltă, la curțile din

Stockholm, Petersburg și Berlin.

La Berlin, Elisabeta cunoștea pe Carol, cu opt ani înaintea căsătoriei care se pune la cale direct de kronprințul Frederic al Prusiei, vărul și prietenul personal al lui Carol I. Tânărul suveran a fost stăruitor sfătuit să renunțe la toate partidele ce i se propuneau și să se gândească numai la *farmecul irezistibil* al Elisabetei, *cu o naștere deopotrivă cu a sa*...⁴

Peste aproape patru decenii, Regina Maria scrie că *der onkel* iubise pe altcineva, că soții au fost de tot nepotriviți și că au rămas nefericiți... Din bogăția bibliografică și mai ales biografică a cuplului, se cerne o delicată tristețe care îl înalță pe Carol și o scade pe regină, cum neamul de Hohenzollern clădește turnul de neîndoienică superioritate al învingătorului. Nemântuiți de luptă, se vede că râvnim supremație și în front conjugal... Greu încercată, reprimându-și sau deîndată înăbușindu-i-se orice inițiativă, însingurata noastră regină a știut să îmbătrânească la vâsle cu devotament de martiră în misiunea ei de suverană, lângă un soț de o îndârjire cazonă, și care din sânul femeii aștepta prunci, nu poezie. Cât de nefericită a fost ni s-a ascuns, nici *Memoriile*, nici *Jurnalul liric*, semnalate de George Bengescu, nu s-au publicat.

Drama pierderii singurului copil avea să-i inducă o stare de suferință ireversibilă... *mai bine să mă transform în stâncă plângătoare precum Niobe, decât să nu fi fost niciodată mamă, îi scria mamei sale, în 12 aprilie 1874, ... N-am renunțat la demnitatea de mamă pentru că m-am despărțit de copilul meu... Suferința este echivalentă de mii de ori și prin bucuria avută, fiindcă a fost o bucurie fără suferință, iar acum este o suferință fără bucurie*⁵... Iată și un fragment din 1889, când încerca revanșa, poate și eliberarea, prin poezie și muzică: *De vreo 16 sau 17 ori am suferit toate greutatele acelei stări chiar și până la 10 luni, dar n-am avut parte de niciun copil! O soartă atât de crudă!... Dezamăgirea constantă a deschis larg ușa la tot felul de intrigi împotriva mea*...⁶

Mai simplu s-ar fi putut spune că de la izvorul Rinului până la Marea Nordului, căsătoria principelui Carol cu Elisabeta de Wied a instituit noi alianțe cu Rusia, Olanda, Suedia și Norvegia, consolidându-le pe acelea cu Prusia, Austria și Bavaria, cum la fel de hotărâtor pare, poate numai în zarea ezoterică a destinului românesc, nenorocul principesei la darul maternității... Cum să fi supraviețuit sufletul fără taina cu pînteni a mitului, fără nălucile line ale cuvântului, aflate la Alecsandri și Eminescu?! Fără lacrima ei îngroșată pe

geană la ce să fi fost adusă Maria, îndumnezeita Regină a reîntregirii?!

Marile profeții ale lumii au crescut la umbra *poveștii*, s-au strigat valului din șaua Pegasului, până unde steaua se atinge cu visul și miracolul tălmăcește... Astfel trebuie să fi fost viața profetului, un templu al gândirii, din steaua lui până la porțile lumii. Povestea zice că la nunțile împărătești se întâlneau toți înțelepții lumii, cum ursitoarele la naștere, fiecare purtând spiritul comunității proprii, pentru că o cultură se clădește cu și din alte culturi, iar *dacă se face cu întreaga cultură a lumii – cum a fost cazul lui Eminescu* –, scrie C. Noica, *atunci se poate obține miracolul*.⁷

Se vede că de la nunta princiară nu au lipsit nici Iosif Vulcan, înțeleptul străjer al hotarului românesc, nici tânărul Eminescu, declarat discipol de toată viața al celui dinainte. Darul lor poetic, mai simplu sau mai patetic conține mai ales, așteptările pline de încredere ale românilor. Cu tâlcul orației de nuntă, Eminescu oferă o înaltă probă de cunoaștere a istoriei Europei, a mitologiei euro-asiatice și a literaturii romantice, în măsură să susțină uimitoarele sale calități profetice.

Potrivit cronologiei manuscriselor, Eminescu scriese „*Geniu pustiu*” în 1868, un timp când sufletul seacă, aripa cade și cântecul scade. Pribeag, tânărul poet se regăsea în familia *catilinarilor*. Se vrea roman-cier și cu deprinderea romanticului, ispitit de bagheta novalisiană, alege și asamblează, pune totul sub simbol ca într-un poem în care *mărirea* lui e una și supremă, patima neînvinsă a creatorului care, goethean spus, poartă pe diavol în el, identificabil în „*Toma Nour în ghețurile siberiene*”. Textul face obiectul manuscrisului 2255, 178 rv – 179 rv, aparține epocii vieneze și schițează un alt final al romanului „*Geniu pustiu*”.

Cele două tablouri rămase în stadiul primei redactări se publică în 1933 de către D. Murărașu, cu titlul „*Basmul cel mai fantastic*”, o evocare a vieții lui Toma Nour în închisoarea Petropavlovsk din Petersburg și calea exilului spre Siberia boreală. Ne apropie de *oceanul* în care poetul avea să situeze, deloc întâmplător, Walhalla zeilor germanici, intenție manifestă în textele imediat următoare, înscrisă de G. Călinescu conceptului de *borealism*. La obiect, Perpessicius notează că Eminescu intenționa să împlinească *întregirea imaginii revoluționarului român care activează, după înfrângerea revoluției din țara sa, în mișcarea revoluționară internațională*.⁸

Pesemne evidența fundăturii siberiene, de un profetism biblic, amintind „*Proorocia lui Isaia despre adevăratele jertfe*”, a făcut ca fragmentul să nu mai fie inclus în roman. Fascinantă în complementaritate

rămâne și credința în *borealism*, dar cu semnificația nordului regal spre care busola românească tocmai se îndrepta. Exilarea lui *Toma Nour în ghețurile siberiene*, cum „*Povestea*” cu dedicație vădit nupțială din 1869, sau refugiul Poetului din „*Odin și Poetul*” (1872), regresive și fantastice, cu alegerea Nordului mitologic, ilustrează, mai ales, un traiect lustral, de salvare a sufletului, prin și pentru creație.

Un pustnic fugit de acasă a fost și Hölderlin, dar el alege *Grecia*, Sudul eroic al Antichității. Cum Eminescu vrea calea profetică a osândei, pustiu de zăpadă în care *nici lupii* nu se mai auzeau, de *lună moartă și pocnetul vâjâitor al cnutei de cazac plumbuite*,⁹ ai zice că nimic nu-l atinge de ilustrul liric german. Poet al armoniei universale, Hölderlin se declară prorocul toropit de sfânta privire a Uraniei, Regina universului retras al refugiului, muza tutelară a constelațiilor, a adevărilor absolute învecinate cerului, de la care spiritele creatoare, *ivite în pragul vremii sure*, moștenitoare ale harului, primesc forța și îndrăzelile rebele. Legământul la care Urania obligă rămâne strașnic și definitiv, răsplătit în moneda neprețuită a eternității: – *Ci iubește-mă adânc, nu iscodi!! Numai dincolo mă vei zări-n lumină./ Dincolo iubirea ta voi răsplăti*.¹⁰

Când *neființa* se întinde peste lume, se nasc profeții cei pustniciți ai timpului modern pentru care singura realitate este individul, de la care se așteaptă să-i pese de umanitate. Mai aproape de Hölderlin ca niciodată, străpuns de taina gheții cu piteni argințoși, Eminescu se angajează neabătut novicele altarului curat și pașnic al *stelei polare*, în adierea eternei inspirații. Zborul de noapte pe patine, în jocul nins, *ca o viziune a Nordului ce vânează stelele înecate în Orient*, nu-i decât așteptarea fremătătoare a clipei, când moleșite constelațiile zăbovesc, furtunile se molcomesc și marea abia mai respiră. Răsare *lumina polară, răsfângeri de vis ceresc în valurile... mării înghețate... și prin acea feerie lungă...*, zboară *lunecând o singură ființă vie...* *visătoare ca o noapte, cântând doine de primăvară...eu...* *Adesea când aștept ca steaua polară să se ridice, când răsare mi se pare o strălucită față de săntă încununată de raze de aur...frumoasă, zămbitoare, pusă pe-un palid corp în veștmânt de negură... Poesis!*¹¹

Este dulce zăbavă când clipa-i cât anul, țărul dispăre și Poetul se-nfruntă-n *poveste*...Evidența înlănțuirii textelor „*Geniu pustiu*”, „*Toma Nour în ghețurile siberiene*” și „*Povestea*” este de necontestat. Scrieri de primă tinerețe părute din surâsul razei polare revarsă diluvii din ochiul de gheață. Ca o trezire bruscă și visul nu se-ndură... răzbat chemări zorite și vocea dă

să spună...Neîndoielnic, „*Povestea*” se prelinge vie ca un răsuflu, dintr-un vitraliu al miazănoptii tulburat în vifornită. Visul lunecă liber și Toma Nour își închipuie sfârșitul cu toate fericirile deodată: *troienit de ape, înmormântat până la învierea morților; în fundul mării înghețate... Poate în palate de smarald cu zâne blonde ca idealele lui Ossian, ... cu sânuri albe și tot răsfățul de la care exilatul nu s-ar da în lături...*Nu exclude șansa întâlnirii cu *bătrânul și întunecatul rege Nord*, cu zânele lui lacustre, generoși în taina înghețului...Sub semnul stelei polare, *Basmul* sfârșește ca să înceapă *Povestea*...

Eminescu scrie tabloul dramatic „*Povestea*” datat 1869, potrivit *manuscrisului* 2262, începând din august, *când se anunță logodna domnitorului Carol cu principesa Elisabeta de Wied* (celebrată în 5/17 octombrie și urmată de căsătorie în 3/15 noiembrie 1869). *Eminescu începe poemul în București prin august-septembrie, pe 2262, 54-55 apoi, cu aceste file în față* (după cum se vede din însemnările marginale de dată vieneză), *il încheie la Viena în octombrie-noiembrie, în 2262, 56-57*.¹²

Ai zice că prea multă *exactitate* tulbură farmecul fantasmiei la care titlul invită, dar ne aflăm în fața unei construcții durabile, care peste veac își cere dreptul la înțelesurile de la urmă, fie măcar privind mutațiile atitudinii lui Eminescu față cu Casa domnitoare.

Polii *Poveștii* tânărului poet cochetând cu punerea în scenă oferă evidența necesității Nordului Regal și speranța corelării acestuia la realitatea trecutului eroic al Sudului simbolizat de Ștefan cel Mare, din perspectiva visului dacic al reîntregirii neamului românesc. „*Povestea*” fascinează prin încrederea și entuziasmul sufletului deschis universalului înfierbântat de ideal. Cu atât mai dureroasă va fi abstragerea geniului în propria concretețe. În pasul prefacerilor, o divină febrilitate acoperă sufletul tânăr de atâtea sublimări, cu atât mai mult al artistului dorit reabilitat prin dreaptă recunoaștere.

Nu de la domnitorul viitor rege Carol se așteptau acestea. Cu calm și înțelepciune, rămăsese la zeii lui politici, Carol avea să fie *întreg numai al datoriei*, cum notează Regina Maria, Doamna Elisabeta, înconjurată de echipa traducătorilor, se ocupa de literați. Se fac suficiente referiri la odiseea propriei înălțări, încă din timpul vieții, până la verdictul *solidarității cu mediocritatea*, cum declară Eminescu lui Iosif Vulcan în vara lui 1883,¹³ la care și Maiorescu închide ochii.

Erau vremuri tulburi de schimbări esențiale când, abia Unite Principatele clocoteau de francofilie și anti-

germanism. El însuși un misionar, Titu Maiorescu își consolida baricada, încât tabloul dramatic început de Eminescu în toamna lui 1869, „*Povestea*” nunții domnești susține ideea aderării poetului la ideologia *Junimii*, înaintea răstimpului vienez.

Cele patru *glasuri* ale poemei dramatice sunt *Povestea*, [Poetul], *Poesis* și [Umbra lui Ștefan cel Mare]. Regăsim același *expositio* al lui... *din bătrâni se povestește...*, cum că de la Nord se așteaptă iluminările, profeție și fatum pe care *moșia, râul și ramul* le conservă. În căutarea altui plan de realitate, Eminescu transcende în fantastic, potrivește spunerea istoriei ca să regăsească lumea românească, să o reclădească din *povestea*, mai veche și mai puternică prin mitologia și zeii săi, decât istoria. Și la 1892, mireasa prințului Ferdinand, *o copilă care-și închipuie că orice poveste se poate preface în adevăr*; știa despre *România cea depărtată* doar că *era o țară de legende și de făgăduință...*¹⁴

Instalarea domnitorului Carol (1866-1914), reprezentant al casei suabe de Hohenzollern-Siegmaringen în *țara cea nouă* înfierbântă de suflu european. Istoria acestei familii începe cu dinastia electorilor de Brandenburg (1415-1701), ascendenți ai regilor prusieni (1701-1918) și ai împăraților germani (1871-1918), încât *borealismul* lui Eminescu nu poate fi suspendat speculativ estetic, nici răzlețit în afara mitologiei poporului germanic de care nu pregetă să-l apropie nici pe Decebal, nici pe Ștefan cel Mare. Scandinavul Odhinn este corespondent al zeului suprem Wotan plusând cu prerogativa de conducător al sufletelor defuncte spre regatul subteran, care poate fi și subacvatic!

Obliterată istoriografic, „*Povestea*” oferă tabloul unei nunți regești adevărate de la Făt-Frumos încoace, fără surprerea miraculosului. Glasul *Poveștii* îngână *eternul ei acord/ Cu stelele polare din diadema zeului Nord*, tronând pe *stânca de granit*, din *fundul mării* până la *norii aspri amestecați cu stele*.¹⁵ *Poetul, Regele Nord* și soția sa *Miazănoaptea* trăiesc *visul măreț* al redeșteptării, o feerie profetică a racordării la modernitate în vederea cuvenitei reabilitări istorice. Eroul antic călătorea spre cămările vântului, Făt-Frumos să caute izvorul tămăduirii, Poetul vrea *povestea*, deținătoarea adevărului istoric deplin care aparține întregii culturi europene, bine conservat și care trebuie spus.

Durerea rățacitorului în libertatea visului nordic, a omului în elementul vieții și al istoriei se eliberează prin fantezia însuflețirii materiei adormite, un joc al dezmoțuirii nebănuitelor energii fluide. Ca la Novalis, idealismul magic devine un mijloc de participare a naturii omenești la condiția desăvârșirii. În *Povestea*

eminesciană, regele Nord și regina Miazănoaptea oferă intrarea într-un alt spațiu sacru, al culturii deformată oniric, cu *ruini de gheață ce turbur/ marea tristă* până la *ora Miezănoptii* când *răsare astrul polar*. O feerie de lumini colorate inundă adâncurile mării, *palate de safir* aprind *facile de stele*, visătorii ce-aieveau le creează regina Miazănoaptea, plutiri slujind *în cântec genii cu părul blond*. Și tot ca la Novalis, în balada „*Cântecul celor morți*”, aceeași neconținută curgere a existenței terestre, mistuie universul în fluidități de forme feminine.

Deloc neglijabilă, în același spirit novalisian al cunoașterii de sine, și întâlnirea lui Heinrich von Offterdingen cu Pustnicul, în rostul unei lecții de istorie, propovăduind o istorie cu frica lui Dumnezeu, scrisă de *profeții luminători*, dintre care, cei îndeajuns de cutezători *au devenit stele*... Această calitate metempsihotică a Sihastrului novalisian este identificată și *contelui de Hohenzollern* de pe la 1200, protostrămoșul ilustrei familii, punctează Novalis,¹⁶ ai căror descendenți sunt și reprezentanții *casei suabe* de Hohenzollern-Siegmaringen, din care Suabia provine nobila mamă a lui Heinrich, se pare și a lui Novalis, ale cărui obârșii urcă spre sec. al XII-lea, o ciudățenie profetică imposibil de trecut cu vederea de către Eminescu. Câtă istorie, atâta poveste...

Mai dinadins din toate, *O stea ca diamantul îl mângâia-n abisuri* pe asprul rege Nord. Dar, *acel luceafăr dulce, acel diamant de foc pieri din ceru-i rece* lăsând geamătul regelui care își jelește *fiica ce-a fugit, un înger al lumii de pază, copilă răsfățată*. Numai *Povestea bătrână* ca și lumea îi știe calea. Din *ceruri n-a apus. Ci prefăcută-n înger, femeie și regină/ Lucește mai frumoasă.../ Ca o speranță dulce, un dulce mesager/ Trimis de Domnul lumii/ la Domnul unei țări*.

Povestea își cheamă povestitorul cu judecățile grave, social-profetice ale *celui ce-mi spune povestea pe de rost!* Destinată regenerării rămâne *femeia-înger și regină*, o ambițioasă și subtilă întâlnire a Poetului cu Psyche, întrupare a sufletului în toată ingenuitatea, singurul salvator prin actul jertfirii sacralizante. Când ajunge în locul de tot străin, Elisabetei pare că nu-i folosește mai nimic din câte fusese adesea obligată să învețe, o simți acoperindu-se ca serafimii cu propriile aripi, dar hotărâtă să-și mențină jurământul nupțial, rostit de pastorul Lohmann la ceremonia din 15 noiembrie 1869, din capela amenajată la castelul părintesc din Neuwied: *...soția nedespărțită soțului îl ajută în munca lui, îl întregeste, prin crearea familiei. Te-ai născut germană, astăzi ești româncă. Rostul României*

*este rostul Tău și poporul român va fi poporul Tău. Și Dumnezeu acelui popor va fi și Dumnezeu Tău, ...căci Dumnezeu pe care îl chemi în ajutor e tot acela pe care îl invocă românii...*¹⁷.

De o fermecătoare feminitate, rasată, prevenitoare și generoasă, principesa reclădește cuibul familial, chiar dacă puii, adevărata ei dragoste, nu se vor mai auzi. Frumusețea, eleganța, cultura și aptitudinile artistice trebuie să-l fi inhibat pe soțul reprezentant al mai multor generații de militari. De altfel, românii de la 1866 ofereau suficient front de lucru, aveau același apetit de istorie politică și se divizau după înveșnicitele interese.

Tatăl noului domnitor, Karl Anton, politician cu vederi largi și idei liberale înaintate era recunoscut în a doua jumătate a secolului pentru actul suprem din 7 decembrie 1849 de renunțare la drepturile de suveranitate în favoarea Prusiei care înlesnea înfăptuirea unității naționale a Germaniei. Jertfa ramurii celei mari a familiei de Hohenzollern în favoarea celei tinere avea să fie răsplătită de Regele Prusiei care numea la 1852 pe Karl Anton în funcția de prim-ministru al guvernului său, apoi guvernator al provinciilor Rinului și Westfaliei cu reședința la Düsseldorf, confederație ființată de Napoleon I. Și cum nu se putea mai bine, mama principelui Carol de Hohenzollern, investit în Principate pe acordul lui Napoleon III, era Josefine, fiica marelui duce Carol de Baden și a prințesei de Beauharnais, copila adoptivă a împăratului Napoleon I.

Dar Franța ne pricopsise cu *țâlindru, monochlu și baston, cărțile de vizită* transmiteau mesaje! Încât, discriminatorie, încărcătura genealogică era evitată și cât a fost el de Hohenzollern și de Rege, nu a scăpat nici de bălăcăreala, nici de caricatura gazetăriei de opoziție. Eram orientali și cărcotași, dacă nu cumva am și rămas...S-au văzut acestea și la case mari, spuse de la înălțimea unor spirite cultivate. Victor Hugo vede în civilizația renană și westfaliană *linia de demarcație* între nordul și sudul Europei: *pe Rin se înfruntaseră occidentul și păgânismul nordic, cultura romană și barbaria germană...*¹⁸.

Nici problema Orientului nu putea fi ignorată, vasalitatea Principatelor a fost încă un virus la care românii se adaptaseră. În 1866, când Carol își lua rămas bun de la regele Wilhelm acesta îi strecoară că greu va deprinde *ideea ca un Hohenzollern să se plece dinaintea semilunii*...Răspunsul dăinuie cu fermitatea unui jurământ: *Eu nu voi recunoaște această suveranitate decât pentru a scăpa cu fală de ea într-o zi*.

Este încă o profeție pe care Eminescu o simte, dar

la cei 19 ani, cu amarnice dezamăgiri, i se face pustiu-lui sete și din răscrucea destinului indicatoarele recomandau calea Vienei. Scrierile anterioare, fără finalitate, dar cuprinzătoare asupra realului istoric, poartă miezul intuitiv al speranței devenite clarviziune. De la Viena, *Toma Nour* își recapătă dorul călătoriei, zborul prizonierului *liber* spre nordul înghețat al altor zei... Tânărul visează apropierea lumilor atât de diferite, în fapt și răspunsul gândirii europene a întrupării, a revelației și a visului naiv de detașare, dat Orientului.

Eminescu trăiește în noua cetate seismul prefacerilor europene, fără suficientă asigurare a sfinților de acasă, dar cu evidentă opțiune formativă, cu aripa seminției sub cerul de gând și poezie al *stelei polare*. Îi vei simți mereu neliniștile pentru cei de acasă, dualitatea spirituală Orient-Occident împacă poate, sufletul, nu și așezămintele!...Dar nordicii? Peste mai bine de un secol, *nordicii*, scrie C. Noica, *s-au substituit Europei la 1000 și au dinamitat-o. Dar ea rămâne cea trinitară. Aceasta a operat, în fond. Cultura arabă n-a fost decât un vehicul: cămilele spiritului. Creștinismul e „religia religiilor” și Europa „cultura culturilor”*.¹⁹

Începătoria dinastie germană chemată să modernizeze Principatele, cu toată încărcătura ei istorică, nu putea exclude Orientul, își spunea tânărul Eminescu, fie întrupându-l pe *Toma Nour, ca o viziune a Nordului, ce vânează depărtatele stele înecate în Orient*, fie sporind semnificațiile *stelei polare*, frapând prin escaladarea intersecțiilor mitologice. Legați prin nord-est, vântul drag promițător de *duh aprins și bun cutreier corăbierilor*, Hölderlin și Eminescu urmează *steaua polară*, gândind Asia, polul ceresc și misterul creației, *jilțul zeiesc* al religiilor primitive. În tradițiile asiatică, *steaua polară* indică lăcașul zeului uranian suprem, drept care altarele templelor Asiei și ale Indiei au fost așezate în direcția Nordului. Încă de la Isaia, sălașul sfânt se așează *în fundurile laturei celei de miazănoapte*.²⁰ Sigur că mai la îndemână s-ar afla mitologia vechilor germani, de la care și laponii din Scandinavia au împrumutat credința *stelelor unite*, ca o herghelie, de *stălpul* stelei polare, călăuzitor și sprințul tuturor lucrurilor.

Când Eminescu imaginează pe scandinavul Odhinn și cereasca lui Walhalla are în vedere Marea Nordului, ultimul popas al Rinului, până unde se regăsesc antecesori și contemporani regali ai Elisabetei de Wied, ea însăși *o fiică a Rinului*. Numele întâilor strămoși Dudo și Drutwin de Nassau-Othon, călătorite până la Marea Nordului inspiră și pe viitoarea Regină în alegerea pseudonimului *Dito* și pe tânărul *Poet* în vederea întâl-

nirii cu *Odin* și zeii *Walhallei*. Nimic nu s-a dovedit întâmplător în cuvântul acestui gânditor al timpului românesc.

Intrarea lui Eminescu într-un alt spațiu sacru al culturii se face sub narcoza fanteziei încântătoare, simte că are dreptate, dar devine prevăzător căci știe că sunt lucruri mai mari care îl cuprind, că trecutul românesc nu e de uitat, că este nevoie de protecția lui. Fascinat de frumusețea prințesei, pare acaparat de eros și *Poetul* scoate artileria grea a epitetului metaforic și hiperbolizant: *Diamant topit în stea/ Doamnă peste stele/ Ce lumini în țara mea/...Ce din Nord ai răsărit/ Peste lumi rebele/ Îți cântăm: Bine-ai venit/...*

Manuscrisul 2262, 55 continuă cu replica lui *Poesis* zâmbind cu întristare, îngăduitoare, dar deictică, închipuindu-i, pe ea cu aripa lăsată, în semn de temperare, pe el, parcă șoptind: *Vroiam să uit...În cumpăt, Poesis îi deapănă povestea lumii care ne leagă, de la bătrânul tată Rhin, de pe unde și Dunărea-și începe câmpia ei de unde, din care tocmai crește palatul iluziilor, plin de așteptări pentru țară. Se simte tonul crescând al Poeziei odată cu chemarea eroilor trecutului și umbra îndoielii față cu străinul domnitor: Să văd tiranul rege în cartea lui ce scrie/...Să văd cum, inspirată, vecia o învie.*

Anulată de Eminescu această parte a paginii, ca la un posibil sfârșit de tablou, face să revină *Poesis*, revigorată prin martorul simbol al neamului: *Dar mult mai bine-mi place să rump acea perdea/ Ce-ascunde Viitorul-Trecutul după ea.* Asemenea unui leu murind, Ștefan se ridică la chemarea Poeziei. Ca și uitat de strănepoți, hulit de *Fanar*, dar viu în poveștile de la gura vetrei sau în glasul lăutarului, în doina voinicului și în visul țării, monologul lui Ștefan crește încredere din cântarea poetului. Cum din voința neamului, *două țări mici, slabe au făcut o Românie mare*, în zborul lui prin oceanul ceresc Ștefan zărește *steaua regală* a României și glasul din veac devine profetic: *Prezentul ține-n ochii-mi un testament deschis/...E îngerul ce apare...sub chipul de regină... Tu fii ideea sântă a Daciei unite:/ De unde sună marea.../ Pân-unde Tisa mână undele reci.../ De unde Nistrul curge.../ Pân-unde Istrul plânge.../ Ideea renviată a Ulpiei Traiane/ A Daciei bătrâne...*

Visul lui Ștefan este însuși visul de aur al neamului, împământenitul *vis dacic*, visul de glorie al celeilalte *Regine a României Mari*.

Este cea mai prețioasă profeție a Poetului Național, o pagină uitată din noiembrie 1869, anul nunții regale, dar pragul aceluiași fatidic *1 Decembrie*. Eminescu îi deschide *Povestea*, prima noastră Regină îl va pecetlui

într-un mausoleu al stăruinței celei veșnic îndoliate, evocând-o în 1908 pe Clara Schumann²¹, admirabila pianistă văduvă care primise de la ilustrul ei soț, *un sărăntoc de muzician*, în cei zece ani de căsnicie, *un rai de iubire și zece copii...*

O voce în ecou adie în aerul de nuntă al Țării... *Genunchii-n piatra stearpă și cugetul în cer*; o binecuvântare că mai putem citi poezie, că lumea asta bântuită de moarte, dezbinare și neîncredere mai merită o îmbrățișare...

Note:

1. Iosif Vulcan, „*Principesa Elisabeta, Doamna Românilor*”, în *Familia*, nr. 47, 23 nov./5 dec. 1869;
2. *Genealogia Casei de Nassau*, în „*Larousse du XXe siècle* V, Paris, 1932;
3. cf. George Bengescu, „*Elisabeta prima regină a României*”, Buc., 2019, p. 38;
4. *Ibidem*, p. 61;
5. Silvia Irina Zimmermann, „*Carmen Sylva Regina poetă. Literatura în serviciul Coroanei*”, Editura ALL, 2013, p. 136; cf. Natalie von Stackelberg, „*Din viața Carmen Sylvei*”, 1889, p. 175;
6. *Ibidem*, p. 138; cf. S. din 5 martie 1889, în Peters, „*Carmen Sylva poeta lirică*”, 1925, p. 23;
7. C. Noica, *Jurnal de idei*, Humanitas, 1990, V/331, p. 299;
8. cf. Perpessicius, „*Mihai Eminescu Opere*” VII, 1977, p. 376-377;
9. „*Basmul cel mai fantastic*” în vol. „*Eminescu Poezii și Proză literară*” II, ediția Petru Creția, Cartea Românească, 1978, p. 435;
10. Hölderlin, „*Imn către Zeița Armoniei*”, în „*Imnuri și ode*”, Minerva, Buc., 1977, p. 27, traducere Șt. Aug. Doinaș și Virgil Nemoianu;
11. „*Basmul cel mai fantastic*”, *Ibidem*, p. 436;
12. M. Eminescu, „*Opere*” VIII, 1988, Editura Academiei R.S.R., p. 1113;
13. M. Eminescu, „*Opere*” XVI, 1898, p. 196;
14. Maria Regina României, „*Povestea vieții mele*” I, Iași, 1999, p. 232;
15. M. Eminescu, „*Opere*” VIII, p. 288;
16. Novalis, „*Heinrich von Offdingen*”, Buc., 1980, p. 137; 141;
17. G. Bengescu, *Op. cit.*, p. 66-67;
18. V. Hugo, „*Rinul*”, Buc., 1983, p. 8; traducere Simona Bleahu și Cuvânt înainte de Dinu Lipatti;
19. C. Noica, „*Jurnal de idei*”, VI/96;
20. *Isaia*, 14;
21. Carmen Sylva, „*Colțul penajilor mei*” I, București, 2002, traducerea lui Dumitru Hîncu, p. 24 și urm.

VEACUL MONARHILOR ȘI CĂRTURARILOR ÎN SINTEZA ISTORICĂ IORGHIANĂ (III)

Gheorghe CLIVETI

Trecerea de la „cronistică” în sine, ca de pur și simplu serviciu „de curte domnească” spre *istorie*, prin spirit analitic sau critic, stil și autonomie de gândire și scriitură, a fost evidențiată, după Grigore Ureche și, pentru măcar secolul *monarhilor*, cu spor de note moderne, de Miron Costin. Pentru a întări argumentativ relevarea „elementelor” de modernitate ale aceluia secol asimilabile „curgerii organice a vieții românilor”, Iorga a înțeles să evalueze *opera marelui Miron* – „cel mai în vază prin cultură și deșteptăciune din boierii Moldovei”, exponent al unui „curent” pretabil „să se lege de acela care, la munteni, sprijinind acțiunea «națională», oricum indigenă, a Cantacuzinilor, căuta să îmbogățească și prin tipar scrisul românesc, care pe acel timp tocmai cuprindea și povestirile, animate de pasiuni rivale, ale trecutului” – după cât și cum s-a conectat ea intens expresiv unor „faze”, două, de viață și de creație ale cărturarului sau de „vremuire” a Țării lui.

Prima „fază” a *operei* costiniene apare, în evaluarea iorghiană – dată, de asemenea, de întrepătrunderea erudită a istoriei „de meserie” cu istoria literară –, ca purtând, sub cam aleatoriu dacă nu chiar impropriu titlu de *Letopiseț*, însemne de „povestiri” apropiate sau efectiv corespondente „vieții trăite” de boierul cărturar. În acea evaluare, *Letopisețul* costinian prezintă, nu întâmplător, „trăsături” de *istorie contemporană* autorului său; „povestirea, de un așa de mare farmec” este una de „martor al ultimilor ani din domnia lui Vasile Vodă, al războiului civil, care a însângerat Moldova, al zbuciumului care e subreda stăpânire a lui Gheorghe Ștefan”, dar de „factor însemnat al celor ce urmară după dispariția ultimului domn de adevărată înfățișare monarhică” sau una de „făuritor de planuri pentru o nouă politică, datoare să aleagă între tradiția «turcească» și legăturile ce se oferă din partea creștinilor porniți pe o nouă cruciată”; în boierul *scriitor*, „inspirat de idealuri” și

nutritor de „ținte contemporane”, „se întrupa, de fapt, pentru Moldova, împreună cu înrăuirile venite prin Polonia, și nu prin Italia, ca la <stolnicul> Constantin Cantacuzino, întreaga epocă, înfățișată <...> în sfătoase memorii <...> pe care <...> le-a lăsat”; ca om al timpurilor sale, „pleacă la lucru <de *Letopiseț*> dintr-un îndoit motiv”; întâi, pentru că, fiind „crescut la Bar, în școlile unei Polonii căreia îi plăcea a povesti și care, în <acel> moment, era atrasă spre descrierea lucrurilor contemporane <...>, a ținut ca împrejurările moldovenești să nu se îngroape în uitare”; apoi, fiindcă s-a simțit „îndemnat să pornească <la lucru> din interesele neamului său și ale lui însuși”; dintru acel „îndoit motiv”, de străveziu „contemporaneist” scriind despre „domniile de la Aron Vodă la Dabija Vodă” ca în continuarea măcar aparent „cronistică” a ceea ce „a lăsat” Ureche, lui Costin „i-a venit”, cum lămuritor notează Iorga, să se folosească, spre a umple „un gol scriitoricesc” („... scriitori cari izvodesc, puțini se află, iar tipari <disponibil> nu iaste»), de „amintiri ale bătrânilor”, de „istorie orală” cu privire mai ales la „vremea așa de tragică și de glorioasă a lui Mihai Viteazul și a Movileștilor”; și tot dintru acel „îndoit motiv”, Costin revarsă, cu subînțeles pentru îndeosebi domnii de după Dabija, prezumtivi «*cetitori de Letopiseț*», un ton politic-moralizator, așa cum și Ureche căutase a face chiar și asupra „măreței” domnii a lui Vasile Lupu.

Spre deosebire de Vornicul Ureche și de „revizuitorii” scrierii lui Costin – constată Iorga –, nu apare, în deocamdată „lucru-i” la *Letopiseț*, ca special ori insistent preocupat să-i învedereze *ideii romane* valoarea de „originar” reazem al viețuirii de veacuri a neamului. După cum, nu și-a luat ca reazem de început de *Letopiseț* tema „descălecatului”. Atât *ideea română*, cât și tema „descălecatului” aveau să fie de prim plan pentru „a doua fază” a

„scrierilor” costiniene, numită și „poematică” de Iorga. A învederat însă, „letopisețic”, la fel ca Vornicul și mai ales când a avut „de scris”, prin comparație, despre domni moldoveni, mult, și despre domni munteni, puțin și cam pe ton șfichiuitor – lui Iorga, un „naționalism român”. Despre Mihai Viteazul, «*de oști pururea pohtitor*», scrie Miron Costin „fără nicio emoție națională” și-l supune în promptă observație iorghiană, „unei judecăți reci” răzbătătoare prin expresii de hătru moldovean («... *bietul om* <Mihai Vodă> *purcede desfrânat și începe lucruri peste puterea sa și apoi acolo găsește peire*»), întrebuințate înțepător îndeosebi atunci când îi vede «*vestitului între Domni munteni* <...> *scăderea*» ca pricinuită de «*voia lui de a dobândi Ardealul*» («*Și așa Mihai Vodă, vrând să dobândească Ardealul, au pierdut și Țara Românească*») sau de „îndrăzneala-i” asupra Moldovei. Pe când, despre Ieremia Movilă, același Miron „scrie preferențial”, laudându-i, prin „grămădire de epite-te”, meritul de «*a-și plini Domniile sale cu pace*». Și mai „scrie”, tot același, pe ton plusat encomiastic, despre „măreția Domniei lui Vasile”, cu vestită «*curte împărătească*», dar și fără „îndestulă puțință” de a umbri Domnia „rivalului muntean”, Matei Vodă, căruia Costin, cum arhontic admitea Iorga, „îi dedică <...> un mișcat panegiric”, poate și sub impresia victoriei „mateiene” decisive de la Finta («... *om fericit peste domniile acei țări, nemândru, blând, drept om de Țară, harnic la războaie, așa neînfrânt și neînsălmăntat cât poți să-l asemeni cu mari și vestiți oșteni ai lumii*). Într-un atât de „mișcat panegiric”, cuvenibil „munteanului” Vodă Matei, Iorga sesiza și la Costin, ca și la Ureche, „înțelegerea de nouă rostuire, prin Domni, a Țărilor”, „înțelegere” permisă fiecăruia dintre cei doi cărturari și de „slujba la curte domnească”. Asemenea „rostuire de Țară” era pusă de Costin și în seama «Domnilor de Ardeal», tăgăduindu-le însă „caracterul regal” pe care, știa bine și Iorga, „și-l atribuiam” («... *li zicem* – nota Logofătul – *Crai ungurești. Eu să li dau acest nume nu pociu, căci Crai nu sunt, ce direpți Domni sau cnezii*). Criteriul „rostuirii de Țară” îi servește cărturarului Costin, cum bine nuanțat avea să sesizeze Iorga, și spre a-și acoperi subiectivitatea-i ca de „contemporaneist” față de exercitantul factor politic și militar de putere,

când, lui Gheorghe Ștefan Voevod, «*de la carele multă milă au avut* <...> *Miron Logofătul*», i se parcă „ploconește” cu sublimul portret de «*om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât poți zice că nasc și în Moldova oameni*». Cu mai puțin „uz” de acel criteriu, Logofătul, în constatare iorghiană, îl judecă inevitabil „omenește”, nu și elogiativ, pe Ștefăniță Lupu Voevod, zis și «*Ștefan Vasile*», ca «*la minte răpit*» de «*păcate*» și fără de „îndestule” acele „însușiri” ce să-l poată „așeza” între Domnii străluciți ai Moldovei. Cald „omenește” și pe placul lui Iorga, îl judecă Logofătul pe Istrate Dabija Vodă, care, „îngrijindu-se” chiar și „cu spada” de „starea” Țării, „se <mai și> îndulcea la vinul cel bun al ținutului Putnei” (și al Cotnariului, în superbă viziune eminesciană – n.n., G.C.).

Spiritul „politic-moralizator”, cu, desigur, „marcă de nouă școală polonă”, a străbătut „scrisul” lui Costin „pe ani”, când în note de critică admonestativă asupra „stăpâniilor” frizante de „tiranie”, când, spre încântare iorghiană, prin revărsări de „calde cuvinte” de admirație, chiar de recunoștință din partea cărturarului față de domnitori cărora el le-a putut fi „bun slujitor”. „Cuvinte” critic-admonestative „s-au înghestuit” în „scrisul” costinian pentru anii „de război civil, de după Vasile Vodă”, „numiți” așa de Iorga, „război” în care Logofătul, implicat politic și uneori militar, „a văzut” motiv de dureroasă „scădere a Țării” până înspre anii 1672-1675, când, sub impresia „năprasnică” a ajungerii turcilor la Camenița, și-a dat frâu liber proverbialei-i „tânguiri” («*O Moldovă, de ar hi domnii Țării toți înțelepți, încă n-ai peri așa lesne!*») și a înțeles „să-și rotunjească”, conform sesizării iorghiene, *Letopisețul*, ca text străbătut de respectul auctorial cuvenit adevărului («*că nemică nu strică credința acelor ce scriu letopisețele ca fătăria, când veghie voia unui și pogoară lucrul cu hulă altuia*»). Cu rar talent narativ, dedabil scriptic, prin adeseori „uz” de anecdotică, „părerilor” sau „sfaturilor asupra purtării domnilor și popoarelor”, de al căror „șfichi” moralist-mustrător n-au fost „scutiți” nici moldovenii «*din hire la Domnie lacomi*», Costin „s-a îndrituit”, în virtutea „primei faze a operei sale” consistent reprezentată de *Letopisețul*, la „a avea” o luminoasă posteritate literară. „S-a îndrituit”, totodată, cum îndeosebi Iorga a ținut să probeze, la o

recunoaștere ca *istoric modern*. Prin chiar acea „primă fază de operă”, Logofătul și-a vădit *conștiința de scriitor* sau de *istoric critic-responsabil* asupra celor scrise de el. În *spirit modern*, același Logofăt nu doar vedea istoria ca „învățătoare” dinspre trecut „a vieții”, precum în adagiul antic *Historia magistra vitae*, ci a supus „învățămintele despre cele ce au fost” validării de cele ce „prezenteistice”, pentru „scriitorul după ani”, se încă petreceau într-o „*ceea ce va urma*”, altfel spus, într-o dezvoltare *sensul nou istoric*, cum răzbate dintr-un „pasaj” costinian prețios selectat de Iorga («... *că letopisețele nu sunt să le cetească omul să știe numai ce-au fost în vremile trecute, ce, mai mult, să hie de învățătură ce este bine și ce este rău, și de ce să se ferească, și ce va urma fiecine...*»).

Impresia de „istoric romanțat”, dată de recursul lui Costin la „înfloriri de povestire” ori la „memorii personale” nu umbrește *adevărul* ținut esențialmente de punerea „letopisețică” în pagini. În convingătoarea și superb cuvântată evaluare iorghiană, „*nota generală* <la Logofăt> e aceea a unei expuneri personale, care se mărturisește astfel, în nota polonă și general europeană a <unei> epoci de memorii presărate cu anecdote pitorești. Scriitorul culege vorbe caracteristice, se va gândi la lume, de care face haz, va stăruia asupra anecdotelor, se va gândi la plăcerea cetitorului, pe care-l invocă, arătând că **pentru dânsul scrie**, ceea ce niciodată n-ar fi putut-o crede și spune, cu liniștita-i obscuritate română, cu atitudinea-i clasică, un Ureche. Se mulțamește pe sine prin tot ce scormonește din viața oamenilor, considerați ca oameni, cu însușirile, defectele și slăbiciunile lor, și e sigur că și alții își vor afla o mulțămire înduioșată la priveștiștea tuturor acelor mizerii pe care el dorește să le facă iertate. Nu mai e lumea superioară a unei politici concepută oarecum antic, ci e întreaga «comedie umană», cu tot ce se ține, bun și rău, sus și jos, de dânsa”. Prin asemenea cuvinte, Iorga a ținut parcă „să-și îndrituiască”, empatizând scriptural cu Miron Costin, propriul și înaltul său deziderat de *istorie umană*.

Cum bine nuanțat remarca Iorga, Miron Logofătul s-a conectat cumva, în „prima fază a operei sale”, îndeosebi prin „scriitura” acoperitoare de anii 1654-1661, spiritului politic al cronicarilor munteni de sub și mai ales de după Vodă Matei

Basarab. Deosebirea consta, totuși, între spiritul costinian politic-moralizator și cel cam încrâncenat politico-partidic al „cronisticii” muntene. Cu deosebiri până la nuanțe ale spiritului „de scriitură”, atât Logofătul moldovean, cât și contemporanii săi munteni, prin referiri îndeosebi asupra anilor „de după Vasile Vodă și Matei Vodă”, au vădit *adevărul*, iorghian timbrat peste timp, că „monarhia, plănuită și adusă la îndeplinire de Radu Mihnea”, înflorită, am adăuga, de cei domni, sus-amintiți, „dispărea în aventură și ridicol”, pentru cam un pătrar de veac. La acel „soroc”, ea, monarhia, nu prea mai avea cum să fie altfel decât „una din două: hegemonia unui partid <prin Șerban Cantacuzino> sau o strălucită acțiune culturală <precum cea ilustrată de Constantin Brâncoveanu, mai scurt și mai agitat de Dimitrie Cantemir>”. Până inclusiv „la timpul măreților” Vasile Lupu și Matei Basarab, „domnia avuse în fața ei boieri cu care putuse lucra în voie”, după aceea fiind „partide în jurul unor neamuri dominante, și nu <spre a fi> cu domnia, ci domnia <devenită ca> a lor”. Iar ca parcă din „înduranță sufletească”, în reflex istoriografic și chiar literar avea să se vădească, spre încântarea de peste timp a lui Iorga, o *senioralitate a cărturarilor*, recompensată *istoric* față de „neajunsurile” domnilor și „nefericirile Țărilor”.

Prin comparație specific iorghiană între cărturarii moldoveni și cei munteni, ultimii s-au arătat, îndeosebi după Matei Vodă Basarab, ca mai dedicați „trebilor” de stringentă urgență „ale Țării”. În „sânguința” unui Stoica Ludescu, „om de casă al Cantacuzinilor”, Iorga a constatat demararea a ceea ce putea fi „o istorie de partid”. Crescuți într-o atmosferă „politică” de „mare familie” a postelnicului Constantin-tatăl Cantacuzino, și „bine școliți”, fiii aceleia, Drăghici, Șerban, Constantin, Mihai și Iordachi, au căutat, sub invocare de ascendență, prin mama Elina, «Băsarabă», și chiar, dar fiindu-le numele generic, „imperial bizantină”, să-și pună ca temelie verbal legimitativă pentru accederea lor „la trebile de sus ale Țării”, un *letopiseț*, zis și „cantacuzinesc”. „Boiernașului” Ludescu i-a revenit, în constatarea iorghiană, „sarcina” de a întocmi *letopisețul* „pentru ca să aducă la ei <Cantacuzinii> toată istoria Țării”, cu începuturi ținând, „sub influența cronicii lui Ureche”, de „descălecatul la sud de Carpați al lui Negru Vodă” și cu „glorie religioasă, culturală și

artistică” ilustrată îndeosebi de «Băsărabă Neagoe», iar după el, de alți „domni de neam”. Și cum o atare „istorie de partid” a suscitât implacabil una contrarie, „de adversitate” venită dinspre proximitatea curții domnești muntene de sub „veneticii” Grigore Ghica sau Radu Leon, i-a fost dat lui Constantin Căpitanul să pună „începuturi” de neam «*de la moșăi și strămoșăi Românilor, carii venise de la Roma*» și „descălecat de Țară” în numai „sama” făgărășanului Negru Vodă, fără „voră”, nota Iorga, despre „întemeietori Băsăra-bești” sau despre „Oltenia și Severinul <pretins al> lor”.

Întru mai evidentă rostuire politică, de chiar sens *modern*, a putut fi însă, în aprecierile iorghiene, „*letopisețul cantacuzinesc*”, ca nutrit de ambițiile mari ale unui „partid de țară”, cu nimb „bizantin”. Vor și fi avut motiv postelnicul Constantin și cei patru fii ai săi să considere cam „de sus” pe „veneticul” Grigore Ghica sau pe „moldoveanul” Dabija la a cărui „curte” își învederau un rol de seamă „unchii după tată”, Iordachi și Toma Cantacuzino, doar momentan contracarabili politic, la Iași, de Rusetestii „înrușiți matrimonial” lui Vodă Istrate. În marile lor ambiții incitate și de felul domnitorilor Ghica și Dabija de a se fi „asociat” campaniilor otomane conduse de vizirul „de stil nou” Kûprûlul (Chiupriulul, în notația scriptică iorghiană – n.ns., G.C.), în anii 1663-1664, contra imperialilor Habsburgi, încât „țările să îndure grea povară”, Cantacuzinii au avut de plătit scump, postelnicul Constantin și fiul său Drăghici cu viața, dar și de atins, prin Șerban, gloria monarhică, „până la pecetluirea pajureană bizantină și râvnirea către un Constantinopol creștin”, sau, prin Constantin Stolnicul, faima de cărturar de frunte al sfârșitului de veac XVII și al începutului de cel următor.

Și Miron Costin, în Moldova, se vedea atras, uneori și serios captat de „treburi” din proximitatea Scaunului domnesc, „mănat” spre ele îndeosebi de „dorința” de a nu-și vedea Țara copleșită cu totul de otomanii aflați pe valul unei mari ofensive militare țintind Camenița și chiar Viena. Dacă muntenii au fost mult încercați, pe timpul campaniilor otomane din anii 1663-1664, de „teama” de a-și vedea Țara pașalâc, moldovenii s-au arătat, peste câțva timp, „în sfășiere sufletească și deznădejde” când „purtat” de biruința oștilor sale înspre Camenița, sultanul Mehmet al IV-lea „adăsta” la Iași, sub însemn că

voința sa urma să fie absolută asupra întregii Moldove. „De neuitat” a fost împrejurarea când, „delegat” de Ștefan Petriceicu Vodă, Miron Logofătul, plin de năduf, dar și vădind „spirit diplomatic”, a dat răspunsu-i proverbial „întrebării” puse lui de marele vizir despre „primirea” de moldoveni a „lățirii” Împărăției musulmane: «*sunt Moldovenii bucuroși să se lățească Împărăția în toate părțile cât de mult, iară peste Țara lor nu li se pare bine să se lățească*». A fost împrejurarea sub care Costin ar fi „marcat”, după constatările lui Iorga, „continuarea” în spirit, poate în literă, „cum lăsa să se înțeleagă un manuscript din 1675, a *letopisețului*, de fiul său Nicolae. În cugetarea și gesturile sale, Logofătul „ținea de partidă” boierilor, fie și nu mulți ori „știuți”, care legau „sorti” de dăinuire a Țării lor de o Polonie tocmai atinsă grav de ofensiva otomană, cu ceva ani înainte ca Regatul să revină, prin Ian Sobieski, pe val de glorie militară. Nu i-a venit însă aceluiași Logofăt cărturar, nici, după cât avea să mărturisească, fiului Nicolae, să asume, prin *letopiseț*, „o istorie de partid”. Costineștii ilustreu, pe mult și bun gust iorghian, *letopisețul* sau *istoria Țării* ca ceva de sine îndrituitor cărturărește. „S-a ținut” Logofătul „de sfat” dat mai ales domnilor cu rostuire „la Scaun”, susținută, fie și până la a nu se risca „să fie deranjată” Înalta Poartă, de boieri măcar pretinzându-se a fi „ai țării”. „Sfatului” costinian i s-a și dat ceva curs de Gheorghe Ștefan Vodă sau de Istrate Dabija Vodă, de chiar Ștefan Petriceicu Vodă, mai puțin însă de domni precum Dumitrașcu Cantacuzino, Gheorghe Duca „rumeliotul” și Antonie Ruset „grecol”, care mai de care dintre aceștia ultimi menționați datorându-și Scaunul vrerii sultanului, marelui vizir și influenței scump plătite pecuniar a unor „zise ori adevărat de rudenie persoane” rezident constantinopolitane. Simțindu-se ca «biet om sub vremi» și îndurând „scăderea” Moldovei, Miron Costin scruta calea mântuirii de sine și a țării sale prin *carte și luminată faptă, așa cum*, peste ceva mai bine de două secole și parcă empatizând cu Logofătul, avea să facă și Nicolae Iorga.

ORTODOXIE ȘI CARACTER

Mircea PLATON

Melanezianul Bwêyôuu Ērijyi îi mărturisea în anii '20 mentorului său, antropologul și misionarul calvin Maurice Leenhardt, că religia creștină nu i-a revelat noțiunea de „spirit”, ci pe aceea de „trup”: „Spiritul? Ha! Nu voi ne-ați adus spiritul. Știam deja de existența spiritului. Întotdeauna am acționat ținând cont de spirit. Ceea ce ne-ați adus nou e trupul.”¹ După cum a arătat Jean-Pierre Vernant, Bwêyôuu Ērijyi, primul pastor originar din Houaïlou, vorbea ca un teolog, pentru că „trupul” la care se referea e de fapt „carnea”, „corpul-carne, trupul decăzut, atins de păcat, loc și miză ale mântuirii personale a fiecăruia, a mântuirii printr-un zeu care s-a întrupat”².

Această „întrupare” teologică a spiritelor băștinașilor, trăind până la momentul creștinării în mitică identificare cu totemul clanului și cu duhurile strămoșilor, a fost desăvârșită de o lecție de geografie la care, după cum povestește Leenhardt, melanezienii au descoperit pe hartă, cu enormă surprindere și bucurie, Ierusalimul. Harta, pe care proaspătul convertit la creștinism repera atât insula sa de baștină din Oceanul Pacific cât și Ierusalimul Patimilor și Învierii lui Hristos, îi arăta astfel melanezianului nu doar că lumea sa e mai largă decât credea el, dar că întâlnirea cu Hristos are loc în istorie, într-un „aici” spațial amplificat, dar temporal unificat într-un „acum” neîntrerupt care face inutil mitul.³ Ca urmare, băștinașul încetează de a mai fi doar un „personaj”, o mască, un epifenomen al unui sistem socio-mitic, pentru a deveni „o persoană, în lume, cu propria ei istorie”⁴.

Cred că oricine le descoperă ortodocșilor români istoria îi ajută să treacă de la stadiul de măști și momâi pioase la cel de persoane, de oameni normali.⁵ „Teroarea istoriei” i-a făcut pe români fie oportuniști, fie evaziونيști. Suntem marionete, manipulate de alții, sau fantome. Proiectăm sau suntem proiectați, umbre, pe pereții unei Români care seamănă din ce în ce mai mult cu o peșteră mitică, în care timpul bălțește, cir-

cular. Vedem în jur, după cum spunea „Împăratul” dintr-un basm al lui Hans Christian Andersen, doar oi sau doar lupi. Suntem fie fraieri, fie cinici. Nu mai avem criterii și deci nici discernământ. Lupul nici nu mai are nevoie să îmbrace blană de oaie, deoarece oile oricum nu mai știu ce a acela un lup și behăie pios și primitor în vreme ce jupânul își ascute colții. Iar lupul nu poate să creadă că o oaie e doar o oaie, și o sfâșie cu conștiința lui de lup împăcată că, de fapt, sub aparența oii, sfâșie un lup competitor. Sălbăticiți superstițiosi, trăind în promiscuitate de trib mediatic, cu ochii holbați la spectacolul mitic – non-evenimential (pentru că pe micul ecran nu se întâmplă mai nimic care să ne îngăduie o nouă înțelegere a lucrurilor) și anistoric – al televizoarelor, am uitat diferența dintre bine și rău, dintre leac și boală, dintre păcat și virtute. Uităm că, dacă rugăciunea e faptă, și fapta poate fi rugăciune. Îndârjiți să primim și, poate, să transmitem sau să vindem unui colecționar, uităm să punem în lucrare Ortodoxia, pe care o ținem în vitrină și o ștergem cu grijă de praful istoriei. Ferită de contactul cu istoria, adică neasumată, ortodoxia noastră nu se transformă în caracter.

Sf. Siluan Athonitul și Starețul Sofronie de la Essex învățau că oamenii nu trebuie împărțiți în „prieteni” (buni) și „dușmani” (răi), ci în oameni care l-au cunoscut și oameni care nu îl cunosc pe Dumnezeu. Dar din rândul celor care nu-l cunosc pe Dumnezeu fac parte și oamenii, numeroși și influenți în România, care îl știu pe Dumnezeu. Îl știu (și în sensul cunoașterii superficiale, al lui: „A, Dumnezeu, da, îl știu, l-am văzut aseară pe la noi prin cartier”, și în sensul că au învățat despre el), dar nu îl cunosc pentru că nu îl asumă. Îl știu, dar se fac că nu-l cunosc dacă îl văd batjocorit, prigonit sau flămând.⁶

Din acest punct de vedere nu pot decât să salut apariția în traducere românească a cărții lui Michael Whelton, publicist creștin și fermier a cărui trecere la

Ortodoxie s-a făcut nu sub semnul fascinației pentru antichități eclesiastice, al atracției față de Ortodoxia miresmei, al esoterismului, spiritualismului, teoriei conspirației, estetismului arhitectural sau aural,⁷ naționalismului anti-bubulic sau neputinței de a face față modernizării și dorinței de a se refugia sub streșina bisericii până trece intemperia⁸, ci sub semnul Adevărului descoperit și trăit în istorie, asumat: pentru că l-au cunoscut pe Dumnezeu și au vrut să se facă una cu Adevărul, Michael Whelton și soția lui au lăsat în urmă familia și prietenii.

Descriind prima întâlnire cu istoriografia ne-catolică, Whelton scrie: „Era prima dată când am citit istorie din perspectivă Ortodoxă, perspectivă la fel de veche precum cea a Romei. La urma urmelor, în primul mileniu al erei creștine a existat o singură biserică. Acești istorici Ortodocși contraziceau toate credințele și premisele referitoare la papalitate și la conducerea Bisericii pe care le îmbrățișam noi, în calitate de Catolici. Am petrecut doi ani făcând cercetări temeinice, verificând cu atenție opiniile și concluziile lor pe baza surselor primare și a scrierilor unor reputați istorici seculari de la universități de prestigiu, pe care i-am găsit de acord cu Ortodocșii în punctele esențiale”⁹.

Spre deosebire de cei care, după cum notează Whelton, au devenit catehumeni din cauză că erau încântați de „atmosferă, de preot, de predici, de tămâie, de cor, de oamenii din parohie”, Whelton și soția lui au pășit pe drumul convertirii din rațiuni cumva Chestertonian-paradoxe și deci întrutotul creștine: „În vreme ce Biserica Ortodoxă a așezat întotdeauna misticul deasupra rațiunii, ceea ce a învins dorința noastră emoțională de a rămâne catolici au fost tocmai argumentele raționale Ortodoxe, în fața cărora biserica Romano-Catolică nu are niciun răspuns satisfăcător. Poate că rațiunile (argumentele) Ortodoxiei sunt de nezdruccinat tocmai din cauză că rațiunea nu a fost niciodată pusă pe primul loc în teologia Bisericii Ortodoxe. Apologetica rațională a Ortodoxiei nu e bazată pe modele trecătoare ale rațiunii omenești,¹⁰ ci pe viața mistică neschimbată a bărbaților și femeilor sfinte care de două mii de ani dovedesc, nu în teorie ci în practică, că ‘credința dată odată pentru totdeauna’ Bisericii e singura cale adevărată de mântuire.”¹¹

Așadar temeiul, criteriul, contextul în care operează rațiunea ortodoxă e cel al realității sfințeniei. Rațiunea e ascetică, nu asceza rațională (fenomenologică, neokantiană, evoluționistă etc.). Rațiunea Ortodoxă e cale, adevăr și viață. Istoria nu e interval,

ci prezență a lui Dumnezeu aici și acum, până la plinirea vremii, cu noi, în sfinți. Ceea ce aduce nou Ortodoxia nu e „spiritul”, ci Dumnezeu înomenit pentru ca omul să se facă Dumnezeu. De aceea, nu e de mirare că, lepădându-se de trupul istoriei, românii se sălbătesc spiritualist și, preocupați de năluciri, vise și vedenii, confundă, vorba lui Dostoievski, Sfântul Duh cu orice „duh sfânt” care cântă ca un huhurez, în vârf de par, în curtea schitului. E o simplă inversare de cuvinte care schimbă întregul înțeles al închinării noastre.

Din această perspectivă, istoria unei convertirii la Ortodoxie e (sau are a fi) istoria așezării lucrurilor în adevărata lor lumină. Te convertești pentru că vezi. Și vezi pentru că mergi pe drumul bun și în direcția bună: ți s-a dat și ai vrut să ți se dea să vezi. Nu alergi în afara stadionului, și nici nu mergi, pe drumul bun, în direcția inversă sau cu spatele. Din acest punct de vedere, cartea lui Michael Whelton le poate arăta încotro ar trebui să se îndrepte celor care nu-și asumă identitatea de trup al lui Hristos, deși stau în Biserică. Viața creștinului nu e simplă căutare, nu e aventură spirituală, nu e rătăcire romantic-ocazionalistă și colecționare de emoții pioase în interval. Istoria vieții creștinului nu e despre infinit, ci despre întrupare. Creștinul e „călător” prin și „străin” în această lume, dar nu hoinar. Știe încotro merge. Creștinul își duce destinația cu el: e făcut după chipul și știe că trebuie să lucreze pentru a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu.

Note:

1. Maurice Leenhardt, *Do Kamo. Person and Myth in the Melanesian World* (1947), trad. Basia Miller Gulati, Chicago, University of Chicago Press, 1979, 164.

2. Jean-Pierre Vernant, „Presentation”, în C. Malamoud, J.-P. Vernant (editori), *Corps des dieux*, Paris, Gallimard, 2003, 9. Vezi și Michel Naepels, „Notion de personne et dynamique missionnaire”, în Michel Naepels, Christine Salomon (editori), *Terrains et destins de Maurice Leenhardt*, Paris, Editions de l’E.H.E.S.S., 2007, 69-87.

3. După cum scrie teologul ortodox grec Georgios I. Mantzaridis: „Venirea lui Hristos tulbură mersul lumii. Evenimentele la care dă naștere ‘odată pentru totdeauna’ în istorie crează o nouă lume și, în același timp, fondează un nou timp care e radical diferit de timpul vieții de zi cu zi, ca și de timpul sacru al mitologiei [...] Dar în același timp, acest nou timp stabilit odată cu venirea lui Hristos aduce un conținut și o perspectivă timpului vieții de zi cu zi, perspectivă pe care timpul mitic a încercat, dar nu a fost în stare, să o ofere. Dorința omului de a obține victoria asupra morții și de a participa la viața veșnică, pe care mitologia a încercat să o satisfacă făcând apel la timpul mitic, e satisfăcută acum

în istorie de ‘odată pentru totdeauna’ jertfă a lui Hristos. Astfel, timpul mitic prefațat de formula ‘Odată ca niciodată...’ și care ne trimite la un timp fictiv care se reciclează continuu, e acum confruntat de preludiul Evangheliilor, ‘în acea vreme...’, care se referă la timpul specific și unic al prezenței lui Hristos în istorie.” Și, mai departe: „Deci *eschata*, lucrurile de pe urmă, nu sunt limitate la sfârșitul istoriei, ci sunt deja prezente în viața Bisericii. Vremea de pe urmă cuprinde toată perioada de după venirea lui Hristos [...] Restaurarea și îndumnezeirea omului întru Hristos, pe care le așteptăm de la Viața de Apoi, sunt deja trăite în această viață.” (*Time and Man*, trad. Julian Vulliamy, South Canaan, Pennsylvania, St. Tikhon’s Seminary Press, 1996, 41, 53). Același lucru îl spune și părintele Alexandru Schmemmann: „Secolul 19 – Hegel and Co. – au idolatrizat istoria. Acum, dezamăgiți de istorie, majoritatea gânditorilor, ca și tot soiul de spiritualiști, ‘detronează’ istoria. Unii spun că doar în istorie, doar servind istoria și sensul ei poate omul să-și găsească înțelesul propriei sale vieți. Alții, cu egală îndârjire, afirmă că doar prin eliberarea de istorie putem să ne găsim sensul. Creștinii au acceptat acest ‘sau-sau’ și i s-au supus. Aceasta e tragedia creștinismului contemporan – tragedie deoarece în final întreaga nouă noutate a creștinismului constă tocmai în distrugerea acestei dileme, a acestei polarizări. Aceasta e esența creștinismului ca eshatologie. Împărăția lui Dumnezeu e destinația istoriei, și Împărăția lui Dumnezeu e deja *printre noi, în noi* [...] Aceasta e pentru mine *întregul înțeles al teologiei liturgice*. Liturgia: împreunarea, revelarea, actualizarea istoricității creștinismului (rememorare) și a transcenderii acestei istoricități” (Alexander Schmemmann, *Journals 1973-1983*, Crestwood, New York, St Vladimir’s Seminary Press, 2002, 234).

4. Leenhardt, *Do Kamo*, 179.

5. Pentru ce înțeleg prin „om normal”, vezi Mircea Platon, Gheorghe Fedorovici, *Măsura vremii: Îndemn la normalitate*, București, Editura Predania, 2009. Cartea poate fi și descarcată, gratuit, de aici: <http://www.archive.org/details/MasuraVremiiIndemnLaNormalitate>.

6. „Dacă n-ar exista, Dumnezeu ar trebui emis pe piață de o societate anonimă”, pare că spun urmașii neoliberali sau ordoliberali ai lui Voltaire, gata oricând să speculeze câștigător orice cauză sau persoană dar și să-și lichideze stocul de acțiuni în cazul în care GodInc nu mai aduce profit.

7. Când scriu despre fundătura creștinismului estetic vorbesc din proprie experiență. Eu însumi m-am deșteptat la creștinism pe o filieră mai degrabă literară, dominată de apologetica lui Chateaubriand și de creștinismul romantic. Treptat, am părăsit aceasta poziție în favoarea realismului creștin. Principalul impuls al acestei maturări mi l-a dat antropologia creștin-ortodoxă, și principala ei expresie a constituit-o abandonarea paradigmei literare, dominată de chei hermeneutice și arhetipuri, în favoarea studiului isto-

riei, preocupată de particular și de concret (vezi cartea *Cine ne scrie istoria?* (2007), Iași, Ed. Timpul, 2010). Această evoluție mi-a permis să mă despart de texte precum „Războiul văzut” (1998), care astăzi îmi apare ca prea tributar nostalgiilor neomedievale ale lui Novalis și paseismului bizantin. Politica mitului, a cărei subspecie e politica creștinismului sau păgânismului estetic, tinde să compenseze prin radicalism deficitul de realism creștin (vezi cazul comunismului, nazismului etc). Relevant pentru climatul de opinie din România e că scrierile mele din perioada creștinismului estetic au fost mai bine primite de „elită” decât cele, mai recente, purtând pecetea realismului creștin. Și asta deși holismul estetizant radical al primei etape a făcut loc unei abordări mai nuanțate a realităților politice și sociale. Din momentul în care am precizat că Adevărul nu e o idee, ci o persoană, și că Ortodoxia nu e o simplă tradiție culturală, ci trăire a Adevărului care poate da naștere și la o cultură, s-a rupt firul între mine și „elită”, iar un întreg stol de „prietenii” „tradiționaliști”, de „dreapta”, s-a risipit. Am dedus de aici că singurul lucru care contează în România nu e ce spui, ci cum spui: în ce limbă vorbești. În România, și dreapta și stânga vorbesc limba mitului. Adică a unui adevăr corupt (din romantism sau cinism). Cine nu vorbește această limbă, a minciunii frumoase sau utile, nu e auzit.

8. Părintele Alexandru Schmemmann a scris mult și lămuritor împotriva înțelegerii Bisericii ca *ghetto* etnic sau ca ambră liturgică menită a conserva un trecut, politic, lingvistic, artistic, fosilizat. Combătând ceea ce e numea „transpunerea experienței Bisericii din cheie eshatologică în cheie misterologică”, Schmemmann scria: „Oamenii nu înțeleg că eshatologia înseamnă să arăți interes față de lumea aceasta, pe când misterologia e indiferență față de lumea aceasta” (Schmemmann, *Journals*, 213). Schmemmann găsea că lumea ortodoxă e prea dominată de o „ortodoxie romantică” printre ale cărei principale trăsături se numără și apocalipticismul, paseismul și emoționalismul care împiedică discernământul și sesizarea adevărului (Schmemmann, *Journals*, 276). Mantzaridis confirmă gândirea lui Schmemmann: „Biserica nu e un *sanctuar*, în sensul de loc separat ori desprins de realitatea înconjurătoare, oferit lui Dumnezeu ca loc de adăstare. Biserica e podul care îl eliberează pe om de tirania locului și îl conduce către libertatea oferită de Sfântul Duh” (Mantzaridis, *Time and Man*, 19). Așadar atât timp cât nu am îmbrățișat libertatea oferită de Sfântul Duh nu ne-am eliberat de tirania istoriei și cei care se refugiază în Biserica-sanctuar nu fac decât să prelungească în Biserica tirania istoriei (sub formă de „teoria conspirației”, de exemplu).

9. Michael Whelton, *Popes and Patriarchs: An Orthodox Perspective on Roman Catholic Claims*, Ben Lomond, California, Conciliar Press, 2006, 38.

10. Cum ar fi fenomenologia sau evoluționismul, vezi mai jos.

11. Whelton, *Popes and Patriarchs*, 39.

EUGEN BOTEZAT ÎN ACTUALITATE. DISCURSUL UNUI OM DE ȘTIINȚĂ ȚINUT LA FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI, ÎN 1934

Mircea A. DIACONU

În 1934, cu ocazia celor cincizeci de ani de existență, Societatea „Academia Ortodoxă” organizează cu mare fast, la Universitatea din Cernăuți, serbarea jubiliară. Societatea Studenților de la Facultatea de Teologie apăruse pe ruinele „Arboroasei” și din ea făcuseră parte, cum se precizează, „cincizeci de generații de clerici din Bucovina și țară și din ortodoxia de peste hotare cernăuțeană”. Scurgerea vremii s-au perindat sub aceleași flăcări, ce le-au auzit idealurile, le-au săpat conștiințele adânc naționale și le-au făurit viețile”. Cuvintele îi aparțin președintelui de atunci al societății, Petru Al. Rezuș. E un moment fast: autorități de tot felul, foști membri, telegrame venite de peste tot, figuri de prestigiu, reprezentanții celorlalte societăți studențești din Universitatea care acum se numea „Regele Carol”, toate acestea, articulate în scenarii care relevă importanța momentului, au nota lor de gravitate solemnă, de ritual germanic, din care azi n-a mai rămas decât poezia unor vremuri apuse. Vor ține discursuri Mitropolitul Nectarie, citind statutul societății și lungi liste cu diferite categorii de membri, apoi Gh. Șandru, primul președinte al societății, Nicolae Cotos, președintele de la jubileul anterior, din urmă cu 25 de ani, apoi rectorul universității, dr. Vasile Gheorghiu, decanul Facultății de Teologie. În fine, a vorbit și prof. univ. dr. Eugen Botezat, în numele Facultății de Științe. Știm toate acestea din volumul *Cincizeci de ani (o sută de semestre) de existență. 1884-1934* (ajuns la mine printr-o întâmplare fericită. Mulțumiri D-lui Grigore Ilisei). Un volum cu multe surprize. Dar nu e aici locul pentru ele.

Eugen Botezat?! Membru al Academiei Române (din 1913) și al câtorva societăți științifice din Imperiul Austro-Ungar, figură majoră implicată

în realizarea Unirii în 1918, rector al Universității în intervalul 1922-1923, cu cercetări recunoscute în câteva domenii, cu prioritate în cel al zoologiei, Eugen Botezat ține un discurs pe o temă încă de actualitate. Merită să-l recitim. El pledează pentru dialogul dintre teologie și știință, care ar trebui să susțină împreună „iubirea, pace și liniștea dintre oameni”. Nu voi face nici un comentariu, deși poate câteva s-ar fi impus. Cum să trecem ușor, de exemplu, peste ideea unei alte figuri majore a culturii române, e vorba de Ion Barbu, poetul, matematicianul, care, fascinat sau interesat de dreapta legionară, pleda la un moment dat pentru ne-electrificarea bisericilor. Căci electrificarea ar fi fost un semn al modernității, globaliste, am spune astăzi, care pervertește ființa noastră originară? Cu autoritatea lui, iată-l transmițând idei pe care istoria nu le-a validat. Să fim surprinși că, la Cernăuți, Eugen Botezat își începe pledoaria vorbind tocmai de faptul că festivitatea la care participa se bucura de avantajele societății moderne?

Așadar, iată textul alocuțiunii lui Eugen Botezat:

*Înalt prea sfînșite Părinte.
Onorată asistență,*

Îndreptățit a lua cuvântul, vin să aduc societății academice „Academia Ortodoxă” la aniversarea ei de 50 de ani de activitate salutul și felicitările Facultății de Științe.

Dar pentru că o Facultate de Științe, conform chemării sale, nu poate să rămâie la o simplă formulă spre a-și manifesta sentimentele sale afectuoase față de asociațiunea teologică, de aceea cred că va fi nimerit ca să vă fac expuneri bazate pe

realități vii.

Pe timpul când Academia Ortodoxă a luat ființă, în lumea intelectuală bântuia în plin curs o mare luptă provocată prin neînțelegerea dintre avântul științelor pe de o parte și afirmarea autoritativă a bisericii pe de altă parte, lupta între religie și știință, cu urmările ei nu tocmai fericite pentru societatea omenească, provocând agresiunile apologetice din partea teologilor și replicile puțin salutare din partea reprezentanților științei. Urmările negreșit că nu au putut să fie decât un deranjament în bunul mers al vieții sociale.

Dar timpul a trecut înainte, și astăzi după 50 de ani, iată-ne adunați aici în acest giuvaer de artă arhitectonică, admirat de multă lume pentru splendoarea sa. Reprezentanți din cele mai felurite îndeletniciri omenești, cu toții ne-am înfățișat, ca împreună să prăznuim această rară serbare a societății d-voastre. Și cum suntem aici toți cu fețele senine, bucuria inimilor noastre se avântă și mai mult în fața luminii, care strălucește din aceste multe, multe becuri electrice. Iar lucrurile sunt și mai uimitoare, când ne gândim la faptul că înainte de peste un an deschiderea expoziției mondiale din Chicago s-a efectuat prin iluminarea electrică a ei, executată de către ilustrul Marconi de pe iahtul său cu ajutorul razelor de lumină a stelei Arcturus, lumină care a plecat de la acea stea înainte de 120 de ani. Tot așa de uimiți stăm în fața altor manifestări a puterii științei, când ne reamintim că se deschide pieptul omenesc, se coasă inima străpunsă și omul destinat morții este readus la viață prin arta chirurgiei, sau că am pătruns la cunoștința elementelor și a colaborării lor, din creierul omenesc, prin care se produc fenomenele sufletești și se formează gândurile; toate acestea datorită progresului științelor biologice.

Impresionați încă și prin multe alte lucruri de aceste, care din care mai uimitoare, ni se revelează înfinita înțelepciune în măreția ei sublimă, prin care suntem transpuși pe un alt teren, cel al sentimentelor. Căci în ființa omenească acționează două facultăți. Una constituie *viața sentimentului*, cealaltă, *viața spirituală*. Acțiunile spiritului sunt influențate de sentimente, iar sentimentele influențate de fenomenele spirituale; ele stau în raporturi de interdependență sau în corelațiune.

Prin această colaborare reciprocă se manifestă viața organismului individual. Dar omul fiind ființă socială, și societatea se prezintă ca o individualitate de grad mai înalt. De aceea și viața socială este condusă tot de cele două facultăți, ale sentimentelor și spiritului, care prin colaborarea lor mai mult sau mai puțin armonioasă produc situațiunea culturii. Dintre sentimente este cel mai înalt sentimentul moral-religios. El este de domeniul cultului și doctrinei religioase, iar viața spirituală est de domeniul științei. Una se încorporează în instituțiunea bisericii, cealaltă în școală. Prin colaborarea armonioasă a amândurora se produce acel echilibru social care este chezașia pentru progresul cultural al omenirii.

Și în trecutul neamului nostru este cunoscut că biserica a colaborat cu școala. Disciplinele școlare se exercitau în instituțiunile bisericești, care erau mănăstirile. Dar timpurile liniștindu-se tot mai mult, preocupările și îndeletnicirile intelectuale s-au diferențiat și specializat mereu. A urmat astfel în mod fatal neînțelegerea mai mult sau mai puțin pronunțată pentru faptul că toate aceste îndeletniciri, având de fapt aceeași țință comună, promovarea binelui omenesc, căile lor aparte urmează să fie convergente spre acea țință, iar nu divergente, sau chiar întretându-se. Constatările de mai sus ne arată pe deplin acest postulat.

Dacă lucrurile acestea se adevăresc în mod firesc pentru prosperarea omenimei în genere, cu atât mai mult ele sunt a se aprecia pentru prosperarea neamului nostru. Cultura poporului nu poate să prospere dacă cei doi factori, biserica și școala, nu vor înțelege să colaboreze în deplină armonie, fiecare în felul său și cu metodele sale aparte. În acest fel nu poate să fie accentuat dintr-o parte și din cealaltă decât tot același lucru mare, iubirea, pacea și liniștea dintre oameni. Iar cei chemați să fie conducătorii acestor directive sunt datori să se străduiască pentru acestea, acoperind îndrumările lor cu propriul exemplu. Numai astfel pot să prospereze năzuințele nobile și mărețe, precum și încrederea reciprocă; cei mai de seamă factori pentru înaintarea și propășirea statului și neamului nostru, ca să fie vrednici de a sta alături de neamurile și statele mari conducătoare.

PROZATORI ROMÂNI DE AZI

Ioan HOLBAN

Într-o masivă antologie, tipărită la TipoMoldova, de peste șase sute de pagini, Ioan Vintilă Fintiş adună ceea ce este mai reprezentativ, rezistent în ordine valorică, din poezia volumelor *Fîntînile frigului*, *Catedrala de rouă*, *Poemele nedumerite*, *Lupta cu umbra* și poemele în proză din *Radiația cubului*. Om al răspîntiilor, bîntuit de vedenii, cum își spune în poemul *Adieri de măsline*, Ioan Vintilă Fintiş se alătură lui Ștefan Aug. Doinaș, Mihai Ursachi, Adi Cusin, Grigore Vieru, Horia Bădescu, Cezar Ivănescu în ceea ce aș numi *baladescul* poeziei noastre de azi în poemele lui Ioan Vintilă Fintiş, baladescul se leagă de drumurile fără țintă, în *metaforă*, în lumea de dincolo de privire, în cele (ne)văzute cu vederea secundă și în superbia unor spații exotice: „Hai să fugim iubito în Hawaii/ Să joci cu sinii poker la ruletă/ În noaptea cu balerini și cai/ Vom traversa oceanele de cretă/ la Honolulu beți prin cabarete/ Cu opium să te sărut mortal/ Plutind tăcuți pe rîuri violete/ În ring vom bate stepul bestial/ Apoi putem muri printre recife/ Iar îngerii ne vor purta departe/ În baruri cu sirene și cu nimfe/ Două coperti de la o tristă carte” (*Baladă pentru Hawaii*). Tot astfel, poetul își cheamă iubita pentru a fugi în lume, cu o trăsură „trasă de cai magnifici fără coame”, în pustiul dunelor roșii și al „norilor beduini”, într-un amurg trist, cînd bat orologii albe în vitrine, în fantasmalele unor parcuri antice și ale unor acrobați „de aer”, valsînd majestuos „pe dromadere”, întors dintr-o cruciadă „pe umeri cu o cetate imaginară” sau în Conecticut, la vînătoare de bizoni: „Norii pe cer dansează french cancan/ În Conecticut hai să vînam bizoni/ Tu frescă bizantină eu un poet golan/ Pictesz pe orologii o mie de eoni/ Sunt mari comori la tine între coapse/ Cupe de-argint cu vin și dopamină/ Foșnind pe țărături chipul tău îmi pare/ O lebedă narcisă prin grădină” (*Frescă bizantină*).

Căile baladelor lui Ioan Vintilă Fintiş se însoțesc cu *tristețea regală* a unui prinț al deznădejdiei, căutîndu-și regina baladelor în „balul peste ape”, la un concert din decembrie; autorul baladelor e rob *cîntecului* – pian, flaut, vioară, violoncel, orchestră –, fie al iernii din *Cîndva toamna*, unde, între primii fulgi ai ninsorii, se aude distinct cîntecul iernii la flaut și violoncel, fie într-o ploaie de fluturi cu un concert de pian „pe sub dealuri” sau undeva, în Danemarca, cu un prinț care se ascunde, cu oamenii, „într-o simfonie pentru pian și orchestră”, cu actorii spectacolului lumii refugiați „în vioară”, smulgînd dintr-o aripă de stea „concertul pentru pian și orchestră”, noaptea se termină „în do minor”, cu un concert „pentru o viață neterminată”: Bach este „referențial” muzical al poeziei, iar locul ființei este într-un concert: *e vremea pentru cîntec și locuiesc într-un concert*, scrie Ioan Vintilă Fintiş în *Lupta cu umbra (I)* și *Zăpezile mov*. Deseori, poemele din *Lupta cu umbra* asumă tonalitatea trubadurilor de odinioară, ca și aceia, în orizontul elegiei, într-un *discurs îndrăgostit* care își circumscrie, însă, și *ludicul*: „Iubito te voi săruta timid centripet/ Ploaia de fluturi orbitor camuflaj/ Hai să dansăm menuet printre tablouri/ Doamna mea ne vom iubi în garaj/ La iarnă am să-ți scriu trei sonete/ Pe coapse în părul plin de egrete/ Pe estrada cu păpușari și flașnete/ Pe norii cu bărbi și cu plete” (*Dans pe tabla de șah*). Baladele lui Ioan Vintilă Fintiş structurează ceea ce aș numi *tema medievală*, evocînd marile vînători în sunetul trompeților și cu prințesa din cîntecul trubadurului rămasă între „ruinele castelului”, în vremea cînd zbura încă *pasărea măiastră* spre săgeata vînătorului și în aceea a cavalierilor mesei rotunde „dansînd/ cîndva/ și noi am fost peregrini prin regate/ menestreli în alese ospete”. – *Lupta cu umbra (VII)*, cu oșteni care vin „cu lanțuri mari pe tîmple”, iar caii lor au „zăbale argintate de

vînt”: poetul se întoarce spre vremea regatelor, regi- nelor, cavalerilor, iubirii mărturisite în cîntec, pînă la năruirea în palimpsest, într-un original izomorfism femeie-simfonie („priveam în taină/ dirijorul cu bagheta/ de frig/ orchestra plutea/ deasupra oraşului/ atunci ți-am scris/ pe tîmple partituri/ și concerte pe/ coapse ți-am scris/ o mie de simfonii/ pînă ce ai devenit/ cîntec”), în care femeia primește dragostea menestrelului în „do minor” sau în „fa diez”: e vre- mea reginelor, călăreților, hangiului: „ne-așteaptă regina pierdută/ la orizont călăreții cei patru/ pîndesc nevăzuți/ hangiul ne așteaptă/ pentru un sacru ospăț/ regina năluca albastră/ de la meridian pînă la pol/ visăm grădini suspendate/ semiramidele/ în asfințit/ îmbătrînim s-a făcut mai tîrziu/ curg secunde din ugerul timpului/ cineva așteaptă la capătul drumului/ se depărtează cum o părere/ la răscruci și la poduri felinarele stinse/ apa cîntă/ țărnuț visează/ pârul tău pare nins cu o mie de fluturi” (*Corabierii veșniciei*) Baladescul își asociază, în poezia lui Ioan Vintilă Fintîș, un subtil și acroșant *sentiment religios*, în sugestie și rugă („Eu sunt bătrîn lumina taie-n mine/ Plantații de cuvinte și tristeți regale/ Cînd îngerii se- mbracă în rubine/ Toți sfinții fug duium din catedra- le/ Sunt Doamne ca și Tine om pustiu/ Nu am comori decît singurătate/ Atunci te chem și strig: Sunt viu/ Coboară-Te la mine Împărate...” – *Tristețile regale*; „Ești tot acolo Doamne/ nu ne-ai uitat/ Suntem copiii vitregi/ ai luminii/ În bunătatea Ta/ de Tată și Împărat/ Dă ordin iar/ să învieze crinii” – *Rugă*), asumîndu-și sentimentul tragic al existenței, cum îi spune Unamuno, în ceea ce Grigore Vieru numea *tîngă*, în fapt, tînguirea din elegia în înțelesul său ori- ginar – elegeia, în limba greacă, înseamnă „cîntec de înmormîntare”, prohod, într-o serie antologică de poeme din *Lupta cu umbra* (VIII) și cîteva poeme în proză din *Radiația cubului*.

Ioan Vintilă Fintîș își *așază* (și grafic) poemele pe fundația eminesciană, bacoviană și shakespeareia- nă pentru a evoca și, mai ales, pentru a *interoga* fan- tasmele trecutului, fie că își caută propriul chip, „blajin copilandru” (“ai coborît cu copilăria/ de mîină/ era aproape toamnă/ pe deal violoncelul/ în sala de așteptare/ nimeni”), ca un abur, o apariție în vis, într-un tablou pe un munte ca un cearcăn albas- tru, fie că recheamă în instanța memoriei fantasma iubitei ca o *părere*, plutind sau cîntînd la pian, într- un decor cu un palat sau castele albe, mereu alături de un pian cu „claviaturi de ceață”, spațiu secret al

trăirii erotice („E vremea să fugim din palat/ iubito ne vom iubi pe pian”, scrie Ioan Vintilă Fintîș în *Fotolii de frunze*) ori în copilăria ninsorilor de altă- dată, cu fiorduri apărute ca „într-un straniu vis”, în bătaia clopotelor „învelite în iasomie”. O lungă noapte cu fantasme – *vedenii*, cum le spune – e poe- zia lui Ioan Vintilă Fintîș, cu repere puternic marcate metaforic: cuibul de mierle, dimineața cu fluturi, casa „îngropată în mușcate roșii” și mama care croșetează, *departe*, în oglinzile înșelătoare ale lui *illo tempore*, în paradisul de odinioară: *să fugim în copilărie*, exclamă poetul (și) pentru a da forță unor „tablouri”, cuibărite în vis, într-o lirică a departelui dinlăuntrul ființei, unind fantasmele copilului și iubitei în culoarea cerului boreal, de pildă, ca în *Iarna balerină*, în prăbușirea unui fulger „dincolo de dealul mirat”, ca în *Poemele nedumerite* (“Iubito au rămas cimitirele goale/ S-a deschis cerul și le-a înghițit/ Picturile au înviat în catedrale/ Și Dumnezeu parcă a tresărit/ Am rămas doar noi înge- rii pustii/ Ascultă cade lumina fecioară/ Ne contopim în cuvintele vii/ Din paradisul de odinioară” – *Paradisul de odinioară*) ori în cîntecul „violoncelu- lui putred”, vehiculul pe drumul spre vis: *ești cu mine nefiind* este „sentința” care trimite iubita menestrelului și trecutul acestuia în *taina visului* și a departelui: în profetia Ecleziaștului care spune că *a fost odată cum n-o să mai fie*: „se face țândări toam- na pe dealuri/ crește poemul atunci din adîncuri/ eu nu mai știu care drum șerpuiește/ spre dimineața copilăriei cu fluturi/ desenez constelații pe cerul bătrîn/ trece o sanie înrămată cu reni/ către o casă din maci pe cîmpia/ plîngînd peste lume doar cu poeni/ mă bîntuie de o vreme tristețea/ Ioan pribeag prin lumea pustie/ mi-este frig de tine-n lumină/ a fost odată cum n-o să mai fie” (*Ioan pribeag*).

Metafora obsedantă în jurul căreia se structurea- ză imaginarul poetic din cărțile lui Ioan Vintilă Fintîș este *Hiperboreea* unui decembrie cu reni, cînd, deasupra „mărilor cu plete albe”, poetul o visează pe Genoveva de Brabant, îmbrăcîndu-și iubita în „ștofe de zăpadă”, iubind-o „pe valuri înghețate”, visînd mereu către nord, „prin eternul zăpezii”, printre zăpezi cu reni și „albe depărtări cu nibelungi”, în țipătul boreal al „luminii-nghețate”, *siberizînd* „din- colo de Baikal”, sub ochii iubitei – doi îngeri polari: Hiperboreea e calea spre transcendență: „Zăpezile cu reni le vom străbate/ Căînd toate cometele în spate/ Cerul va fi trist gol de lumină/ Voi țese din el o căma-

șă divină/ Pentru cea de pe urmă-nviere/ Când vom locui în trupuri de stele” (*Trupuri de stele*); „vom siberiza dincolo de Baikal/ Pe schiuri de ceață ori pe un cal/ Cu frîul de aur și nechezatul oval/ Te voi încorona cu cercul polar/ În timpul unui concert imaginar/ Cîntat la violă de un înger bizar/ Tu vei dansa prin cabarete de frig/ Din singurătatea mea am să te strig/ Trubadur la curtea mărețului Rig” (*Poezele nedumerite-18*). Caii stelari „cu diamante-n potcoavă”, inorogul izomorf copilăriei (*inorogul copilăriei* scrie poetul), îngerul și vișinii albi, adesea viscoliiți, Ioan (Evanghelistul, Botezătorul, scărarul) figurează un complex simbolic *ascensional* care potențează viziunea unui poet de pe primul raft al literaturii noastre de azi.

Sindromul Culcea

Din sumarul volumelor *Umor alb*, *Și, Rostirea în șoaptă*, *Box*, *O vînătoare*, *Amor pe tavan* și *Poet sub acoperire*, tipărite în două decenii, Martin Culcea alcătuieste o antologie de autor, *poem VERSUS poem*, la Tipomoldova, unde poetul ploieștean din „echipa” lui Ion Stratan, Ioan Vintilă Fintîș, Costin Lupu, Filip Köllö exprimă un lirism bine fixat în textualismul anilor '80, mai ales, prin „ancora” Stratan, dar și în mișcarea de idei a anilor 2000. Poezia lui Martin Culcea pivotază în jurul unei *relații teatrale* care, dincolo de măștile romantice, deloc interesante pentru poetul postmodern, con-figurează ceea ce aș numi *poezia de gest*, începînd cu *rostirea* în spectacolul buzelor strînse și terminînd cu decorul mobil-imobil al reprezentației: „sunt un nom într-un polinom/ un gest într-o poezie de gest/ un spectacol într-un spectator”, scrie Martin Culcea în poemul *o vînătoare*, arătîndu-și una dintre multiplele măști din vasta sa recuzită (“niciodată nu voi pricepe:/ insinuantă fremătare a nărilor/ tristețea ochiului stîng/ (diluția lui dezarmantă)/ spectacolul buzelor strînse” – *tristețea ochiului stîng*), trecînd repede la o filmare (“atenție! motor!/ se filmează speranța/ unui robot spectator” – motor!) și la efecte scenice speciale cu ploaia care „intră în decor”, cum se spune în *meas mea hoc non cogit*, într-o *lume ca spectacol*, a replicilor care suspendă ființa în interdicția gesturilor, stărilor, privirii: „îndrăznește să taci!/ (sugerează masca din dreapta)/ îndrăznește să vorbești!/ (insinuează masca din stînga)/ îndrăznește să ascuți!/ (interoghează masca din față)/ îndrăznește să privești!/ (avertizează masca din spate)/ îndrăznește să

nu aplauzi!/ (mă apostrofează în cor)/ eu strig: bis!/ (la cererea publicului de carton/ călăul mă decapitează iar)” (*de bună voie și de nimeni silit*). Decor, recuzită, personaje, replici, butaforii, mășcărici, un acrobat de la circ, costumele unui „zeu de tablă/ de fiș mascat” – aceasta este poezia unui ludic, a cărui componentă accentuat histrionică, de „țap bătrîn”, cum se spune într-un poem, se trimite în relația teatrală cu lumea și cu sine, unde se joacă cu cuvintele și, în aceeași măsură, își joacă viața. Cu agilitatea scamatorului care își schimbă dioptriile cu care privește în prezent, dar, mai cu seamă, în trecut, poetul se întoarce în *memoria spectacolului* său, acela dintr-un vechi oraș, cu personajele de pe una din străzile de altădată, din 1960 (“cînd a murit Domnul Țuțuianu/ – croitor de lux pentru bărbați -/ (strada Candiano Popescu numărul 8/ strada Candiano Popescu fostă Frumoasă)/ purtam pantaloni scurți/ picioarele și jalone și subțiri/ cele mai subțiri se lipeau de ulucile/ gardului ca să vād/ ca să vād mortul!/ o mie nouă sute șaizeci/ într-o Zi/ îngustă/ mai tristă decît o inimă îngustă./ cu această copilărie eram dator/ cu amintirea ei – nu știu!” – *proces verbal*), căutînd acolo un echilibru precar pe care, în fond, evocarea acelei lumi nu i-l mai poate oferi: „despre spectacol/ despre parlagii/ care atîrnau oia de ulucile gardului/ (gardul Școlii Generale numărul 6/ din strada Română odată/ apoi/ Vasile Roaită/ acum iar Romană)/ s-o spintece abil de vie/ întorceam capul/ pe atunci/ amintindu-mi la fel/ despre circ/ firește Circul Bulgăresc/ contra unei pisici vii – intrare liberă -/ dar o pisică vie/ era mai vie/ despre domnul Florescu/ despre nenea Lahovary/ despre vecinul Șulea *vecinic tînăr și ferice*/ coana Buciuț Asprinca inima tîrzie a lui don’Petrică/ Maxinsian care ne povestea cum ucidea tigrii/ (?) în Africa – poate *acolo* a plecat singur și/ uitat/ despre tovarășul Păli care își iubea doar/ cățeei (Micky și Iepuraș)/ și Doamne cîte steaguri de 1 Mai!/ și la poarta noastră era unul/ se pune/ masa în curte (Paștele sub acoperire)/ ciocneam ouă roșii la umbră de stufat/ mîncam miel și sorbeam pelin la comun/ familia Păli/ domnișoara Caliopei/ (veșnic într-o nevinovată căutare)/ don’Florescu distins și distinct/ Bănarii cu cele două fete cu care/ încercam fel de fel de chestii/ pentru care nu eram apți.../ TaTa/ pe atunci Domnul Culcea/ ciocnea primul paharele.../ și seara cădea atît de tîrziu.../ și la fel de sfioasă ca mine.../ despre rușinea de a nu fi copil/ despre rușinea de a nu fi nici Om Mare/

care pe mine – om aproape mare -/ mă rușinează” (*întîmpinare*).

Poetul caută – o mărturisește încă de la început într-un *motto* inspirat: „...lumea în care cred/ este imaginară dar/ cu un efort de atenție/ este mult mai reală...” – ceea ce aș numi *realul secund* care, cu un efort de atenție, se poate detecta în lumea imaginărilor activ (“între imaginație și realitate/ aștept un refuz/ între realitate/ și amnezia realității aștept un refuz”, scrie Martin Culcea în *anestezia*), încercînd să găsească, acolo, cuvinte *bănuite* care le refuză pe cele *oferite* în celelalte paradigme ale realului, identificînd în acest raport tensional poezia însăși; în fond, ființa purcede la o „vînătoare” a *inexprimabilului* din exprimabil – a exprima inexprimabilul și a inexprima exprimabilul sînt, de altfel, opțiunile poeziei (post)moderne –, a *faptului* (gestului, senzației, sentimentului, stării) din plasma cotidianului cenușiu în care se aglutinează „nimicuri fierbinți”: în uniformul său alb, „cenușul adică/ unicul însemnat/ minorul feroce” din *metamorfoză*, de pildă, poetul caută fantele prin care poate evada: *umorul* subțire, ironic, fără a fi demolator, la adresa lumii de azi, cum se întîmplă, de exemplu, într-o *Scrisoare de dragoste* a lui Șurubel către Piulița sa sau într-o șarjă subtilă la „orientarea” stilistică și tematică a unor colegi de generație (“voi scrie haiku-uri/ cînd vor scrie și/ japonezii doine”, declară Martin Culcea în *rujul ei avea culoarea*), *narativitatea* și „poanta”, ca în poezia lui Marin Sorescu, *jocul cu cuvintele* („mă prostituez printre cuvinte”, mărturisește poetul în „X”), cu o remarcabilă forță de invenție lexicală (*amăruie inima. prigiditate* etc.), în sfîrșit, *ludicul* („este proporția!/ pisica cît văcuța de pe acoperiș/ de pe acoperișul unei căsuțe/ unei obișnuite căsuțe de vrăbiuță/ de pui de vrăbiuță/ priviți așa! el fiind așa/ el fiind tare/ el săpîndu-și în stîncă/ nu numai inima lui/ el săpîndu-și în stîncă/ eliberarea ei/ el fiind căpăținosul/ duosul agresiv/ pisicuța cît văcuța de pe țiglele/ oricărui acoperiș alunecînd.../ el fiind orice priviți dar priviți!/ el fiind prin privire/ el fiind naivitate/ și puțină naivitate vă cer/ ca să-l vînam pe mamut/ trebuia să vă mărturisesc/ naiva mărturisire de la început”) – *omul de Cro-Magnon*) reprezintă *spații de fugă* pentru o ființă strivită în dezabuzare și plictis, într-un univers deceptiv (“mă năpădește abulia/ îmi pierd acribia”, scrie poetul în *rondul de dimineață*): ca în acest percutant autoportret: „mi-a pierit heuripismul/ sunt antieroul vieții

mele/ în căutarea locului nepotrivit/ pentru mine omul nepotrivit/ cu nimeni și nimic/ și nu este sindromul Octombrie/ siamezul devastatorului Aprilie/ totul se stinge luminînd/ se aprinde umbrînd/ cutreier străzile cum aș face/ *rondul de noapte*/ din vitrine manechinele/ (cea mai stranie invenție omenească)/ privesc pe deasupra mea/ le înțeleg ascendentul/ fluxul magnetic și fatal/ pe care conștient îl exercită/ nu pot să adun/clasific/ șnurui/ toate emoțiile și culoarea sistolelor/ timbrul diastolelor provocate de ele/ cum mi-aș aminti o partidă de șah/ la care cu pîrîietori și tobe și steaguri/ și încurajări obscene aș fi spectator/ nu există poezie fără chimie/ fără energie/ Papin nu a inventat capacul și pe urmă oala/ nu au fost mai întîi oamenii și apoi dragostea/ mai întîi a fost dragostea/ metaforic pur: Cuvîntul” (*poezia fiind chimie*). Spațiile de fugă amintite, la care se adaugă *refugiul* în cotloanele poemului, pe atît de fastuos pe cît va fi fiind realul de unde a plecat pentru că, iată, conform (sub)titlurilor, poemul lui Martin Culcea e pedant, penibil, de abecedar, obișnuit, cabotin, plictisit, tandru, de nescris, delicat, cazon, familial, de Duminică, cu oglindă, cu lozinci, de început, de tranziție, sub acoperire, resetat, colibri, pe cuvinte date, *topless*, fără frontiere etc.

Cu Sindromul Culcea, poetul explorează toate ungherele poemului, cît realul însuși, în speranța că își va ucide singurătatea. În fapt, poetul caută ceea ce aș numi *libertatea din colivie*, cînd totul e permis în spatele gratiilor, fie și aurite: „totul îmi este permis! totul!/ îndărătul acestor gratii aurite de mine/ în această electroliză în care nu mai știu/ eu am fost anodul? sărata diluție?/ totul îmi este permis! totul!/ să evadesc de la o grație la alta/ să îmi aduc mîinile la ochi/ la urechi/ la gură/ la ceafă/ să respir mai puțin/ să trăiesc pe îndelete și/ mai ales să mor pe îndelete/ îndărătul acestor gratii aurite/ aurite de mine” (*adaptare*). Singură în *cursa trupului-celulă*, cum spune în *un poem obișnuit*, ființa își trăiește intens revolta în fața cotidianului cenușiu, prăbușit în rutină, unde nu se schimbă nimic („Marți! nu s-a schimbat nimic/ caloriferul jupuit și jalnic/ șifonierul – un buzunar indolent/ hainele mele/ indiscrete/ nenorocite/ pe parchet/ sub cearceaf trupul meu/ îmbătrînit și străin/ de pe noptieră jurnalul conștiincios/ cu ultima însemnare:/ *Luni/ nu s-a schimbat nimic*” – *alt poem plictisit*), într-o „nerușinată obișnuință” în care nu așteaptă nimic altceva decît să cadă huma de pe pereții celulei: trupul – o cămașă „grasă, învinețită de

sînge” – e *semnul* unei făpturi alcătuite din aerul care are „consistența morții”, care părăsește prezentul pentru a se re-înființa în trecut, acolo unde poate începe *cealaltă* viață, aceea *bănuită*, poate, a omului obișnuit, viața „mult mai reală” decît „lumea în care cred”, cum spune spune *moto-ul* antologiei. Așteptînd oximoronicul *rece foc*, ființa trăiește într-un *viilor anterior*, în „zăpada unui vis”, într-o dimineață de iarnă, duminică, 1980 sau pe 31 decembrie 1982, „cînd nu se arată nimeni la fereastră”, între fotografii din anii ‘60, pînă departe, în „strada Sfîieli”, lîngă doamna învățătoare Mănuță Pauleta și, încă mai departe, în „preadimineața mea cezariană” din 26 februarie.

Sindromul Culcea e sindromul omului de aici și acum, al ființei suspendate într-un *no man’s land*, fără acces la transcendență, fără alte repere sigure decît spațiul (pre)natal din preajma zilei de 26 februarie 1955.

Nostalgia edenului

Scrisă în nostalgia Edenului, pe drumurile unui pelerin în inima căruia e însăși lucrarea lui Dumnezeu, visînd, din chilă monahului de pe Muntele Athos, la țărîm cel nou al timpului, în colțul de rai, sub poala Lui înstelată, poezia lui Marcel Miron din *Caiere de lumină, Versuri albastre și aurii, De la Kogaion la Athos, Spre orizonturi albastre și Șarpele de pe balustradă* este ceea ce s-a numit o rugăciune profană, iar rostul ei este unul civilizator: civilizarea ființei, îmblînzirea sufletului, a demonilor dinlăuntru, împărtaşind soarta lui Iov pe care Dumnezeu „l-a așteptat aproape un mileniu să crească în credință”, să stea alături de El pe *prispa cerului*. Poezia lui Marcel Miron este, în chip esențial, una religioasă, reîncercînd cuvîntul cu sacralitatea bobului de muștar al credinței, într-un pelerinaj pe cărarea anevoioasă înspre sinele mai profund, căutat, în toate cărțile, în „cuibul de vulturi” de pe Muntele Athos, cu Mănăstirea Simonos Petra, peștera Sfîntului Athanasie și biserica Vatopedului: „După o mie de ani/ de pășit peste/ marmura albă/ s-a vălurit/ ca apele zbuciumate ale Mării Vieții/ împietrite/ cărare vie/ în ape mișcătoare/ pentru noul Israel./ Pragul ros neuniform/ păstrează în el/ miile de urme/ ale pașilor desculți/ picioarelor învelite în papuci de pîslă/ sandale/ ori bocanci cu ținte./ Pragul bisericii Vatopedului/ ca o ființă vie/ păstrează amprente/ tuturor pașilor/ trecuți prin cărarea dintre/ apele înțe-

penite/ la porunca creatorului./ Crîmpeiul de marmură de Pentelic/ pragul/ așezat aici de împărații Bizanțului/ renaște în inima mea/ zbuciumul trecătorilor înspăimîntați/ de pe fundul tainic/ al Mării Roșii” (*Pragul*).

O sensibilă și acroșantă poezie de notație scrie Marcel Miron în volumul *Versuri albastre și aurii*, poemele vizînd ceea ce aș numi materia de dinaintea organizării prin cuvînt; o poezie a *pre-textelor*, în felul teoretizat de T.S. Eliot în *Eseurile* sale: „un poem sau un pasaj dintr-un poem, scrie Eliot, tinde uneori să se realizeze întîi ca un anumit ritm și abia apoi ajunge să ia forma expresiei verbale; un anume ritm poate da naștere ideii și imaginii”. Ceea ce era ritm la autorul *Eseurilor* e *tăcere*, încă nerostire în poezia lui Marcel Miron: „Să taci cu Lucian Vasiliu/ el scrie poemele alese/ ale tăcerii./ Tăcerea dacă nu se vorbește/ nu se cunoaște/ nu se amintește/ nu se ține minte/ în baie de cîntec tăcut/ botează cuvinte/ e soră a morții/ și moarte a clipei/ în cuvinte tăcute/ tăcerea durerii” (*Pateric – I*); lîngă Lucian Vasiliu, martorul tăcut, el însuși autorul poemelor alese ale tăcerii și împreună cu ceilalți poeți din pleiada reunită la *festinul cîntului nerostit* trece Marcel Miron tăcerea sa, mai întîi, într-o șoaptă care dă măsura cuplului, cînd „ea își piaptănă razele de vise/ el doarme la marginea luminii”, apoi, în țaria cuvîntului care să alunge Satana, fixînd vremea prigonirii preoților și călugărilor: „De mult, de demult./ Dumnezeu a zis Sfîntului Petru:/ Petre lasă raiul deschis/ pune cheile după ușă/ și hai să mai mergem pe pămînt/ uite Satana/ s-a vopsit în roșu/ a închis mănăstirile/ a pustii biserici/ acum sunt mai mulți preoți și călugări în pușcării/ decît în iad” (*Balada celor douăzeci și patru de sfinți de la Mănăstirea Neamț*).

În materia de dinaintea sintaxei poemului strălucesc pre-textele care trimit la Vechiul și Noul Testament și la diferite figuri biblice, de la porumbița albă din susul apei la Betabara, deasupra Iordanului, la Iona, Sara, nevasta lui Lot, Adam și Ioan „cu o mare de apă/ în căușul palmelor”, Iov din Uz, Golgota și Hristosul „ce se înalță din mormînt”. Venind (de) la Marea Moartă, unde a plîns „ultimele picături de apă/ în care viața nu se răcise”, figurile tutelare ale poemelor lui Marcel Miron sînt *preotul* și *călugărul*: ei sînt *starea* și *misiunea* ființei. Împărțitor de Dumnezeu, semănător, pescar, mărturisitor, rugător la Dumnezeu pentru cei din preajmă (pentru prietenul Doru, de exemplu, „m-am rugat lui

Dumnezeu/ să-ți îndrepte coloana infinitului/ pătată cu zdrențe de lumină”), preotul și călugărul caută și cântă mereu pe Dumnezeu cel viu: „Sunt două milenii de când celebrăm/ farmecul cerului și tăria Cuvîntului/ înălțimea Golgotei pentru cei botezați/ nu ne mai înspăimîntă dar/ trăim ca și atunci zbuciumul/ Apostolilor speriați, care abandonînd/ lopețile invocau cu mîinile întinse spre Domnul/ Iisus să nu-i părăsească adîncului/ timpul istoric a fixat pe valurile înspumate/ urmele pașilor drumețului singuratic/ răstignit pentru inimile cuprinse de întuneric/ grăim acum ca și atunci că El este Mesia/ Hristosul ce se înalță din mormînt/ iar glasul Lui ne cheamă mereu: Veniți/ Eu sunt cel ce sunt!” (*Acrostih*). Cu poemele remarcabile din acest volum, Marcel Miron se alătură celor tot mai mulți care mărturisesc faptul că poezia e o rugăciune profană; poetul scrie cu tăcerea sa, iar tăcerea este durată cînd cuvîntul se întoarce pentru a se reîncărca de sacru.

O poezie a departelui, structurată pe o serie de simboluri ascensionale, scrie Marcel Miron în a doua sa carte, *Caiere de lumină*; se remarcă de îndată modul cu totul surprinzător, original, prin care, între semnele „clasice” ale drumului spre înalt – pasărea, aripa, Icar, zborul, scara (lui Iacob), plutirea, visarea – , poetul introduce *biserica*: „Biserica noastră/ este înaltă/ are o turlă ca un gât de girafă./ Ea nu-și pleacă niciodată capul./ Mi-a spus un unchies/ că ea se hrănește cu iarbă albastră/ de dincolo de nori./ Niște copii au încercat să urce/ din clopotniță/ către capul girafei/ dar s-au oprit în limba clopotului/ omușorul care închide orice ascensiune./ Girafa noastră nechează/ cu glas de aramă/ atunci când înghite în sus câte un om/ de asta girafa nechează cu glas durelos de aramă./ O doare și plînge/ când varsă câte un suflet/ pe pajiștea albastră în care/ ea paște/ dincolo de nori.” (*Biserica noastră cu gât de girafă*). Pe pajiștea albastră de dincolo de nori, poetul caută „amprenta cometei călăuzitoare de magi”, își găsește iubita ascunsă după „o tufă de stele”, urmărește izvoarele care curg spre constelațiile cerului – e noul Icar care aleargă mereu spre orizont, acolo unde și dunele deșertului african, dar și moartea sunt albastre și unde până și omida visează să zboare, lângă țipătul cocorilor, toamna sau însoțind ciocărlia în tentativa mereu reluată de a ajunge la soare: călătorul pe linia orizontului e al zborului, al înaltului și al pendulării între surparea toamnei, de la plecarea cocorilor și resurecția vieții, primăvara, în cântecul

ciocărliei: „Mă ridic c-un stol de păsări/ printre nori, fire de gânduri/ mai deschid fereastra casei/ cu lumina printre rînduri./ Și se duc cocorii toamna/ tremurînd de dor prin ceruri/ rămânînd fereastra noastră/ mîngăiată doar de geruri./ Primăvara când se-ntoarce/ puf de păsări năpărlite/ tremură pe la ferestre/ de lumină zdrențuite./ Și ne cheamă ciocărlia/ s-o urmărim în ceruri sus/ printre nori de lângă soare/ unde nu este apus” (*Seara, storiile la ferestre*). Altădată, departele se (re)descoperă în visele copilăriei, între îngerii păzitori ai caierelor lor de lumină, ca în poemul *O numim iubire* sau în urcușul pe „muntele minunat”, pe corabia cu prora spre înălțimi, într-o mistuitoare chemare care soarbe ființa „spre orizonturi și vămi înalte”, cum scrie Marcel Miron în *La ultimul festin*; punctul final al ascensiunii se află în soarta lui Iov pe care Dumnezeu „l-a așteptat aproape un mileniu/ să crească în credință”, să stea alături de El *pe prispa cerului*.

Cum se vede, ascensiunea ființei din *Caiere de lumină* e un traseu cu repere sigure, cu etape de parcurs până la prispa cerului, în vecinătatea lui Dumnezeu; biserica e un „vehicul”, un simbol ascensional, dar *locurile* de unde va fi purces poetul sunt *grădina, casa și chilia monahală* ale omului alungat din Eden, după săvârșirea păcatului originar, încercînd să se reîntoarcă acolo, alergînd spre orizont, visînd, rugîndu-se, zburînd, urmînd amprenta cometei călăuzitoare de magi. Mai întîi, însă a fost *căderea*, luarea în stăpînire a pămîntului: „Sunt urme ancestrale/ ale două persoane/ care vin de nicăieri către noi./ Locul de unde au plecat/ după atâtea veacuri de înserări/ și-a schimbat coordonatele./ Se văd doar urmele desculțe/ cu degetul mare/ ușor apăsat/ întors spre călcâi./ Pașii/ nemuritorii primi pași/ au împietrit întrebîndu-se/ unde mergem/ și când ne vom întoarce?/ Hai bărbate/ hotărâște-te și întoarce răspunsul/ nu vezi că urmele necălcate/ sapă în noi?/ Bărbate/ încep să mă doară șalele/ simt că nasc viitorul/ și tare mi-e frică./ Vreau să ne întoarcem/ voi lupta cu balaurul/ mă las înghițită și Bel va crăpa./ Te rog Adame privește în urmă/ niciodată nu ne-am văzut tălpile./ Hai înapoi bărbate/ în față fiarele urlă și smochinii foșnesc/ râurile sfinte/ umplu valea fericirii noastre/ acum ne aleargă cu valuri furioase./ Înapoi, hai înapoi/ să-l salvăm pe bunul Dumnezeu/ care ne-a trimis să luăm/ în stăpînire pămîntul/ acolo în viroaga sfîntă/ de atîta apă se poate îneca./

Acum sunt plină de Cain și Abel/ iar aceștia se bat să iasă/ afară din haina mea de piele/ pe care stăpânul mi-a dat-o de zestre./ Trag nădejde să-i nasc/ înainte de a se devora/ ca puii de rechin/ în mijlocul placentei oceanului planetar./ Să ne oprim/ pe ultimele noastre urme/ vom sta acolo/ ca în două paturi de piatră/ eu în urma ta/ și tu în sufletul meu/ poate va veni cineva/ să descopere/ singurele urme/ dinspre Eden către Terra” (*Două perechi de urme ...*); dar nici măcar urmele de *piatră* nu mai conduc spre locul originar care, iată, „și-a schimbat coordonatele”, iar ființa, trezindu-se din lungul drum al căderii, nu mai regăsește nimic din ce va fi fost *acolo*: „Când m-am trezit/ târziu/ în lume erau oamenii cei mulți/ cei prea mulți/ dar nu mai era raiul/ nici pârâiașul în care olarul/ și-a spălat mâinile/ murdare de lutul meu” (*De ce ai mai venit...*). Părăsit în pustie, trimis acolo pentru a fi pedepsit în toate zilele lui îndelungate, pe care însuși Domnul i le dă ca să *simtă* pedeapsa, Cain, în sandale, prin nisip și pietre, asemenea lui Zarathustra coborând de pe munte, sapă o *grădină*. În volumul *Vinul. Dar al lui Dumnezeu și Euharistie a creației*, Teodor Alin Grigoraș, într-o perspectivă filologică ebraică, face interesante *delimitări terminologice și conceptuale*, privind efortul omului *căzut* de a-și crea propria grădină, propriul paradis, în căutarea unor frânturi din bucuria edenică: „Clima aridă, poziționarea Palestinei la marginea deșertului și lipsa unor surse permanente de apă potabilă au făcut din *terra sancta* un teritoriu greu de locuit. Dacă ar fi să comparăm teritoriul ocupat după exodul din Egipt de israeliți cu cel al grădinii Edenului, putem vedea o mare diferență. Acolo era un loc mirific, udat de patru râuri (Fac. 2, 8-14), unde se afla tot ce omul și-ar fi putut dori. Pământul de după cădere avea să devină opusul primei imagini, a Edenului, spațiu al întâlnirii omului cu Dumnezeu: un pământ secetos, ce avea să rodească „spini și pălămidă” (Fac. 3,18). Tocmai acest mare contrast l-a făcut pe om să-și creeze propriul paradis, propria grădină, unde avea să reitereze frânturi din bucuria edenică. Acest deziderat a fost realizat, în primul rând, de importante personalități ale Orientului Antic, care și-au creat propriul Paradis, în care ei se închipuiau „demiurgi”. Construirea acestor grădini trebuia să țină cont, întotdeauna, de un singur lucru: existența unei surse de apă. În cazul lipsei acestei surse, oamenii recurgeau la irigații, după cum este cazul grădinilor

suspendate din Imperiul Babilonian”. Cum am spus, adesea, nimic nu e întâmplător în lumea literaturii; iată „răspunsul” unui poet de azi, Marcel Miron, dat înțelesului originar al termenului „demiurg”, pe care îl deslușește Teodor Alin Grigoraș: cel care sapă și îngrijește ogorul, replică a grădinii edenice: „Îmi iau destinul în brațe/ singur merg pe cale/ nu mai am nevoie de nimeni/ toți mă trădați/ vă înstrăinați de mine/ zâmbind nepăsători./ De atâtea ori ați intrat în grădina mea/ și v-ați bucurat de merele roșii/ și perele prăsade și dulci/ de prunele tomnatice/ gutuile aurii./ Dar cel mai mult m-a durut/ când mi-ați luat/ aura cununei mele/ puful de pădărie/ împrăștiat pe cărări/ pe haine/ prin părul vostru/ aura mea va încolți în voi/ și vă va durea/ cu amare rădăcini./ Am plecat în lumea mea/ cu pământul în spate/atlanții sunt obosiți/ plâng a neputință/ am rămas singur cu țărâna pe cap/ se face întuneric/ atâtea pământ deasupra/ și dedesupt cenușă/ oare unde mă aflu?/ Doamne/ trimite o cârțiță să sape în adâncuri/ până la mine./ Cine știe/ poate nu-i bine că am plecat/ voi prin a cui grădină veți mai hălădui?” (*Îmi iau destinul în brațe*).

Grădinii înflorite și înrourate, dintr-un alt poem, precum *Ca într-o grădină*, i se alătură *casa*, locul unde se rostogolesc îngerii în „cascade de lumină” și *chilia* „păstaie în care se coc boabele aurii/ când se desface/ explodează în lume!” (*Chilii monahale*): în grădină, în casă și într-o chilie monahală vin Cain și, poate, Iov pentru a visa *aici* Edenul de *dincolo* pe care îl vor găsi, nevoindu-se, pe prispa cerului, alături de Dumnezeu. În acest traseu al căderii – ascensiunii își găsește logica internă cartea lui Marcel Miron, sensibil mai bună decât volumul de debut, *Versuri albastre și aurii*. Chiar și „ocasionalele” sunt, aici, mai inspirate, irigate, unele, de metafore memorabile; astfel, Constanța e „sirenă ieșită din valuri, orbită de lumină”, „femeie și port”, pe Coasta de Est, la *Cenacul Mihai Eminescu din New York*, vine „darul lui Dumnezeu” în „cuiburile românești”, pentru ca, în primul poem al cărții, Marcel Miron să revină la ceea ce pașoptiștii numeau *poezia ruinelor*: e o resurrecție a trecutului, a *spiritului veacului* și a *locului*: „La Curtea de Argeș/ biserica lui Manole arde/ cu nopți de rugăciune/ în prag de sânziene./ Voievozii ies din morminte/ lăcustele sar pe obraji lor verzi/ albinele culeg din ochii lor/ amintirile mierii domnești./ La Curtea de Argeș/ Ana plânge/ pereții bisericii se înc-

ing/ cu brâie de curcubeu/ Manole/ obosit de zbor/ zidește fântânile cerului./ La Curtea de Argeș/ plânge Ana/ plânge Manole/ plâng fântânile/ neplânsele lacrimi” (*La Curtea de Argeș*).

Marcel Miron scrie cea de-a treia sa carte de poezie, *De la Kogaion la Athos*, în nostalgia Edenului și în orizontul *sacralității*: Edenul, invocat și în inspiratele lucrări grafice care ilustrează poemele (“Poarta edenică”, „Foc sacru”, „Fruct edenic”), se regăsește în geografia sacră a Muntelui Athos și numai sacralitatea îl unește, peste timp, cu Kogaion unde se va fi aflat sanctuarul lui Zamolxis sau locuința lui Deceneu, marele preot al dacilor: „păgînitătea” și creștinismul, Zamolxis și Fecioara Maria a cărei hlamidă aduce pacea în chilia monahală, bătrînii călugări de la Athos și preotul dac de pe Kogaion sînt *căutați* de poetul care își doarme somnul și își sporește visele „pe a cerului prispă”, în viziunea unui decor cu întîmplări de demult, amintind de (post)moderna *temă medievală*: „Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison./ La sud în Peninsula Calcidică/ scăldat de Marea Egee/ un munte ca un pantof de damă/ cu tocul înalt către cer./ Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison./ Zeci de cetăți întărite/ cu turnuri și porți de aramă/ creneluri subțiri și ferestre/ pentru săgeți, bombarde și smoală./ Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison./ Miile de cavaleri cu bărbi/ cu plete și coifuri de pîslă/ aleargă la semne știute/ vrăjmașul să-l țină departe./ Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison./ Deasupra covorul de stele/ a Doamnei din ceruri hlamidă/ coboară în tainice locuri/ și pacea aduce pe munte./ Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison./ Călători obosiți se îndreaptă/ spre porturi și plaje pustii/ încarcă în bărci și descarcă/ vise pentru pururi cei vii./ Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison./ Mi-e dor de chilia curată/ de pat și de mobila lipsă/ să cînt, să slăvesc veșnicia/ să dorm pe a cerului prispă./ Kirie eleison/ Kirie eleison/ Kirie eleison/” (*Cîntec de luptă de la Muntele Athos*).

La Athos și pe Kogaion, cerul coboară în inimi, spune poetul care, de altfel, fixează în cartea sa o geografie filtrată prin conștiința artistică și în lumina mărturisirii credinței sale: portul Vatoped, cu întîmplările de altădată, stîncă înaltă de pe Muntele Athos – cuibul de vulturi –, cu Mănăstirea Simonos Petra, peștera Sfîntului Athanasie, apoi, străzile Constantinopolului pe care va fi trecut Wulfila, gotul

convertit la creștinism, Durău, vadul Siretului de la Nămoloasa constituie reperele unei neîncheiate călătorii în căutarea lumii de dincolo, a Edenului din cer și din inima pelerinului. Figurile lirice dominante ale poemelor din *De la Kogaion la Athos* nu sînt atît monahii, bătrînii călugări, anahoreții din „republica monahală”, cît *icon-ul* – „maica cu rochie de cer/ unica regină a Athosului” și, mai ales, drumețul, *pelerinul* care merge acolo pentru a primi în suflet cerul însuși și pentru a dobîndi „răgaz să se roage”. Condiția pelerinului este să rostească Liturgia *din mers*, asemeni convertitului Wulfila, preotul got care se alătură, în orizontul sacralității, preotului dac Deceneu și monahilor de la Athos: „Pe străzile Constantinopolului/ noaptea/ o minune se consumă./ Rîuri de lumini/ cele paisprezece biserici gote/ cîntă și se roagă./ Wulfila/ gotul blond și înalt de doi metri/ care a înghițit/ «Ta Biblia/ Ta Agia»/ revărsîndu-se pe pămîntul grecesc./ Arianul vorbitor de limbă romeie/ dăruiește lumii/ cea mai pașnică revoluție./ Liturgia în mișcare/ și vorbirea cu Dumnezeu/ în limba maternă./ Stătea imperatorul Teodosie cel Mic/ și privea/ la miezul nopții/ rîurile de lumină/ mulțimile de goți./ Toată noaptea/ plimbau biserica pe stradă/ cu antimisul pe targă/ ca pomenile de pîine la mort./ Din mers/ săvîrșeau liturgia/ cine se oprea și tăcea/ murea./ Doamne Iisuse/ de atunci/ nu ne mai oprim!/ Practicăm liturgia din mers/ ca respirația/ ca mîncarea/ ca iubirea./ Pe cale trăim/ și ne încununăm martiri/ cum ne-a învățat/ gotul blond și blînd de peste doi metri/ episcopul Wulfila/ sfînțitul ierarh/ nesfîntul martir:/ liturgia este mișcare./ Mergi și cîntă/ muncești și te rogi/ și-l pui pe Dumnezeu la lucru/ în inima ta” (*Polifonie*).

Ținta călătoriei nu e, așadar, un loc anume, ci însăși lucrarea lui Dumnezeu în inima pelerinului care își începe calea odată cu miezonoptica, visînd la țărnuțelul cel nou al timpului, în colțul de rai, sub poala cea înstelată a lui Dumnezeu. În drumul său (“Nu alerg/ merg cătinel/ la fiecare pas/ pun o respirație”), pelerinul reține portrete semnificative, *semne* că poteca aleasă e cea dreaptă, aceea care îl va conduce la colțul de rai: călugărul de la Karloviț care „aleargă după porumbița albă/ pe cărările/ dintre Dunăre/ și Sava” (*Călugărul de la Karloviț*), stăreța Raisa care „aleargă pe albiile de piatră/ ale Ceahlăului/ culegînd florile rătăcite/ din grădina ei” (*Călugărița de la flori*) și, mai cu seamă, călugărița Oana, „cea mai

frumoasă floare de la Durău”, cea care unește, în paradigma sacralității, „păgînitătea” cu creștinismul, făcînd legătura cu Kogaion: „Cea mai frumoasă floare/ de la Durău!/ Înota ca un vis albastru/ în cristelniță/ zvîrlugă de lumină/ în apele repezi./ După botez/ am întîlnit-o/ în cascada de la Duruitoare./ Se odihnea după o stîncă/ înghițind lacomă/ unda înghețată a riului înalt./ Ce faci tu Oana/ la poalele izvorului albastru?/ Beau toată apa/ pînă ce voi avea/ puterea unui gheizer/ atunci voi izbucni/ stîlp de apă/ la izvorul tainic al Cogaionului/ și mă voi odihni/ în tinda noii mele case/ iar mama Dochia/ mă va înfia” (*Călugărița Oana*).

Călătoria pelerinului din cartea lui Marcel Miron se încheie pentru a începe cu adevărat în portul Vatoped: „Am ajuns în port/ de aici începe tărîmul celălalt”, exclamă călătorul care cheamă oamenii să vină acolo, să ia „candelile aprinse”. Aici a fost răstăcirea în pustie a lui Cain; *dincolo*, în tărîmul care începe în port – poarta Edenului –, se află promisiunea colțului de rai de pe prispa cerului, în lucrarea lui Dumnezeu.

Pelerinul pe calea albastră scrie, în *Spre orizonturi albastre* și *Șarpele de pe balustradă* despre drumul care pleacă din locul unde *se trăiește murind* spre acela unde *se moare trăind*, căutînd izbăvirea în orizontul vieții de după moarte, deschis – cu moartea pe moarte călcînd – de Iisus, la Jertfa și Învierea Sa; iată: „Prăfuit/ cu sufletul veșted/ pe lîngă prispele moarte/ trec/ în căutarea Ta!/ Fără elan/ am plecat de acasă/ unde trăiam murind./ Acum/ pe cărări străine/ Te caut/ să mor trăind” (*Pelerin*). În acest pelerinaj, Athos nu e o țintă, locul ultimului popas, ci doar etapa, *pragul* de unde ființei, ca unui alt Moise, i se arată Tărîmul Făgăduinței, iar călătoria spre muntele sfînt e asemeni drumului în pustie spre „noul Israel”, către „lumina conturului etern”, ieșind din „întunericul golului din noi”, identificîndu-se în ceea ce aș numi portretul-robot al monahului athonit: „Tezaure agățate la cingători/ metanii sunătoare/ aspidе care mușcă buricele degetelor/ la fiecare respirație./ Resuscitare a clipelor fără viață/ cu respirația/ gură la gură/ inspiră timpul pierdut/ expiră semnele nemuririi./ Cuvintele palide/ prezente în dicționare/ prind viață./ Ca niște copii șturlubatici/ urcă pe boabele uscate/ ale rozariului/ baia sufletului/ în simfonia cîntată/ de monahii/ Muntelui Athos./ Cu voci blînde/ legănate de spaime/ în genunchi/ în picioare/

întinși pe lavițe de piatră/ prin tufe/ peșteri umede/ răstigniți pe cruci/ agățați de pereți/ ca liliecii de plăfoanele întunecoase/ scuturînd metaniile uscate/ cozi ale șerpilor cu clopoței/ la unison/ cîntă tragica simfonie/ Kirie eleison!” (*Simfonie athonită*); aici, în „tragica simfonie” cîntată de monahii athoniți, pelerinul spre orizonturi albastre descoperă cărarea care e, iată, în inima sa și în rugăciunea care se împlinește spre lăuntru ființei sale: „mă rog pe dinafară/ spre înlăuntru meu”, scrie poetul în *Respirație prin creier*.

Călătorul spre Emaus, într-o falangă a pelerinilor mergînd „spre o nouă putere”, încearcă, mai întîi, să deslușească rosturile pelerinajului său în „arhaismele (care) ne oxigenează/ cu tainele cele mai tănuite/ sub caldarîmul cotidian”, în învățăturile *celor vechi*, adică, în investirea cu har a lui Eleazar de către tatăl său, Aaron, la rugul din Sinai, cu focul care nu mistuie, cum se va fi arătat El lui Moise, căpătînd cîteva grăunțe de mană, „hrana anticilor evrei/ din pustiu Arabiei”; luînd din cuvîntul și pildele celor din vechime, pelerinul se desăvîrșește în învățătura Noului Testament, căzînd în sine înspre sinele mai profund, către o „cataractă a luminii”, în biserica din suflet și din aceea zidită pentru mîntuirea lui: „Poemul duminicii este Biserica/ ea are mii de brațe/ mii de picioare/ mii de capete/ mii de ochi/ mii de urechi/ mii de inimi/ mii de guri/ dar numai un suflet./ Aici/ apa moartă/ învie/ pîinea sîngerîndă/ vindecă rănile noastre deschise/ iar morții zîmbesc./ Toți oamenii morți/ aduși aici/ trăiesc etern/ iar noi cei vii/ omorîm morțile noastre./ Cu moartea Lui/ peste toată moartea noastră/ pășim renăscuți/ spre cuiburile/ de sub streășina Tabernacolului” (*Poem etern*). Cărțile de poezie ale lui Marcel Miron sunt puncte importante, porți de pe calea niciodată încheiată a pelerinului care caută prispa cerului, locul unde se moare trăind.

JURNAL (XXXVIII)

1901

Titu MAIORESCU

Duminecă 28 ianuarie. Senin, ceva vânt rece, dar termometrul dimineață, ± 0 .

Domnului Decan al Facultății de Litere

Având a termina o lucrare asupra istoriei noastre contemporane, pentru care am trebuință de mai multă liniște, am solicitat și am obținut de la domnul Ministrul al Cultelor un concediu de $4\frac{1}{2}$ luni cu începere de la 4 februarie și cu condiția obicinuită a suplinirii.

Pentru îndeplinirea acestei condiții, am trimis Ministerului adresa, pe care o copiez mai jos și la care Ministerul mi-a răspuns astăzi că a luat act.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, încredințarea celei mai deosebite stime.

T. M.

București,
29 ianuarie 1901.

D-lui Gheorghe Danielopulu, decanul Consiliului de disciplină al Corpului de Advocați din București

Domnule Decan,

Deoarece am funcționat câțva timp ca Ministru al Justiției și în această calitate am fost chemat să numesc, să înaintez și să disting magistrați de la diferitele instanțe judecătorești, cred de cuviință a nu mai exercita profesiunea de avocat și am onoare a vă ruga să binevoiți a mă șterge de pe tabloul avocaților. Primiți, vă rog, D-le Decan, încredințarea celei mai deosebite stime.

T. M.

București, 28 ianuarie / 10 februarie 1901.

Scrisoarea aceasta către decanul avocaților au reprodus-o și unele gazete: „Independance roumaine”, „Conservatorul”, „Epoca”.

Luni 29 ianuarie / 11 februarie 11½ ore sara. Ca temperatură, mai frig, R -1° . Ceva ninsoare, dar n-a mai rămas nimic pe strade și acoperiș, dar ca stare sufletească o zi de multă frământare. Dimineața, Ministrul de Culte încă în funcțiune, C. C. Arion la Ministerul său, pentru a-mi da încuviințarea modului de suplinire în timpul concediului meu și apoi cere alegere pentru Evolceanu, ca să i se facă formalitățile de agregatie, în sfârșit, câte va minute la Ministerul meu al Justiției, pentru a iscăli hârtiile curente.

Fără a putea dormi după dejun, căci pe la 1 a fost Georges Gr. Cantacuzino la mine (însărcinat ieri pe neașteptate de rege cu o formare de cabinet, în care să intre însă și elementul junimist în mod serios, G. Rosetti sau eu) și mi-a propus să intru într-un minister sub prezidenția lui, având el și Ministerul de Interne și mai având din conservatori pe Tache Ionescu, Nicu Filipescu, C. Olănescu, Jacques Lahovari, iar dintre junimiști, pe lângă mine, pe T. Rosetti și C. C. Arion. Pe Marghiloman nu-l prea voiește (vechea lor invidie în contra parvenitului bogat și căsătorit cu o prințesă Știrbei). Manu să fie prezidentul Camerei, în locul lui Cantacuzino. I-am răspuns că am să mă consult cu amicii, în prima linie cu Carp (la care-mi spusese că a fost și el, dar că nu l-a găsit acasă) și că-i voi aduce răspunsul astă-seară, cel mai târziu pe la 11 ore.

La masă, Costache Negruzzi, apoi $8\frac{1}{2}$ până la $9\frac{1}{2}$, Consiliu la Facultatea de Litere, de acolo la Carp, unde mai mulți invitați la ceai; Carp însuși a sosit abia pe la 10, venind de la un prânz al ministrului belgian (cu noua decorație a Ordinului Leopold, primită la Viena). Mai erau Ianov, T. Rosetti, Ghika Deleni Botoșani, Ghika Budești, Delavrancea, Bibescu Focșani, Hiotu, Mitilenen, Pantazi etc. etc., toți miniștrii afară de Jacques Lahovari și C. Olănescu. Am luat întâi la o parte într-o altă odaie pe Arioan, pe Marghiloman, ca să

le spui ce am vorbit cu Cantacuzino, apoi am mai chemat și pe Jean Miclescu și pe T. Rosetti și a venit și Carp. Carp, în felul lui tranșant, că nu e nimic de spus lui Cantacuzino, că să se formeze ministere cum vor vroi, că el are să fie rechemat la minister peste 4 sau 6 luni. Eu, foarte energic în contra acestui fel de a trata lucrurile, că închipuirea că va veni el peste 6 luni nu o cred, și că lui Cantacuzino trebuie să-i dau un răspuns cinstit, de oarece am primit odată fuziunea și, la curioasa vorbă a lui Carp că nu-l mai ademenesc eu cum l-am ademenit la iulie cu intrarea lui în minister (?!, eu eram absent la Viena, el trata cu Marghiloman și N. Filipescu), i-am răspuns că nici el nu mă mai ademeneste unde nu vreau să merg. Toate aceste zise cu oarecare violență. Am mai chemat apoi și pe N. Filipescu *între noi*, înaintea lui toate s-au petrecut în aparentă armonie. Rezultatul a fost (mai ales în urma unei vorbiri inteligente a lui Marghiloman) că m-am dus la Cantacuzino cu următorul răspuns: Nu pot intra într-un minister Cantacuzino, dar, fiindcă am făcut fuziunea conservatorilor și o respect, sunt dator în interesul partidului să nu mă mărginesc la acest răspuns negativ, ci să-i prezint și o soluțiune. Soluțiunea propusă este ca el, Cantacuzino, să meargă la rege și să-i declare în numele partidului necesitatea menținerii ministerului Carp așa cum este, cu perspectiva ca peste vreo câteva săptămâni, după votarea impozitelor, să se modifice, prin introducerea lui Tache Ionescu și a lui Michel Cantacuzène. Motivele sunt următoarele: impozitele propuse de Carp și destul de energica lui reducere bugetară sunt cunoscute la piața financiară a Berlinului și inspiră încredere; această încredere e esențială pentru tot creditul statului (necum al partidului) și acest credit trebuie să rămâie cât se poate de cruțat, pentru a se mai întrema și a putea admite peste doi ani împrumutul care să stingă datoria flotantă de 175 milioane. A răsturna pe Carp pentru a aduce oreice alt minister conservator, cu Tache Ionescu din nou la Finanțe, după ce bugetul lui actual e așa de umflat și ne lasă un nou deficit de peste 18 milioane, însemnează a izbi tot creditul partidului și al țarei, și pentru aceasta noi nu putem lua răspunderea.

Marți 30 ianuarie / 12 februarie. De dimineață, T. Rosetti, Jean Miclescu (deși cumnat cu Carp,

mulțumit de violența limbajului meu de aseară în fața lui Carp), P. Missir, A. Marghiloman, apoi și Carp, care (foarte muiat) mi-a zis râzând: „Tu-mi zici să nu fiu eu casant ca să fii tu casant, dar la prieteni vechi de 30 de ani asta nu însemnează nimic.” De altminteri, eu l-am primit cu vorba: „Ei, ademenitule!” Pe când vorbeam cu ei, spuindu-le conversația mea cu Cantacuzino, mă telefonează de la palat și-mi spune să viu la 11 la rege. Am primit apoi îndată o invitație scrisă.

De la 11 la 12^{3/4}, la rege, ultima jumătate de oră împreună cu Carp *à trois* (Carp venise cu un decret relativ la Banca Națională). Regele, vorbind nemțește, ca în tot timpul acesta ministerial cu mine, mi-a spus că-l doare capul, că zilele îi sunt agitate, că nopțile sunt și mai rele, din cauza greutății de a găsi o soluțiune nemerită. I-am relatat cele petrecute cu Cantacuzino și am adăugat sfatul meu ca să rămâie ministerul Carp cel puțin până se vor vota impozitele și se va echilibra bugetul, iar după aceasta și chiar la prima greutate ce s-ar ivi în aplicarea impozitelor, fie chiar în luna mai, să vie liberalii cu Sturdza. Căci altfel conservatorii ar cădea acum cu rușine, fiind că nu și-au îndeplinit simpla misiune a echilibrării bugetului și ar rămâne în mijlocul lor un germen de iritare tocmai din cauza acestei căderi, iar liberalii ar trebui, în contra rolului lor politic de până acum, să puie impozite, și în contra rolului democrației de pretutindeni, care a sporit funcțiile să reducă funcțiile pentru a reduce bugetul cu nechibzuita sumă de 20 milioane promisă de Sturdza în întruniri publice.

Regle m-a întrebat însă dacă Cantacuzin, ca șef al partidului, îi va propune continuarea ministerului Carp? La aceasta am răspuns că ieri seara părea accesibil la această idee, dar că de altminteri nu pot ști care va fi ultima hotărâre a unui cap așa de slab. A intrat apoi Carp. Regele tot ezită de a ne concedia. Eu mă întrebam *in petto* ce avea să mai spue. În¹ sfârșit, ne a spus cu oarecare iritare că Carp l-ar fi criticat la Berlin că este prea slab. Carp părea a rectifica că n-ar fi zis prea slab, ci că „el cedează mult chestiunilor partidului și clubului”². Dar regele: „Am informația dintr-o sursă prea sigură pentru a nu fi adevărată.”³ Apoi am plecat împreună cu Carp, acesta cam pe gânduri.

Evident că regele ținea să fiu oarecum martor

istoric la această explicare. Să fie pentru ca să-l justifice, dacă va congedia pe Carp? Sau să fie pentru ca să înțeleagă răbdarea și mărinimia lui, dacă va admite și mai departe prezidența lui Carp?

La 3 ore, Cantacuzino la Palat, cu o listă miniterială fără junimiști, pe care n-a primit-o Regele și, la sfârșit, cu sfatul ca să continue Carp.

La 7 ore Carp, Marghiloman, Arion și Stroici la mine cu vorba că la 6 ore a fost primit Carp de Rege care i-a respins demisia. Invitare pe mâine 10 ore la Cosniliu de Miniștri. Carp îmi spune că Regele l'a sărutat și că el a sărutat mîna Regelui, dar nu-mi spune de ce (probabil asupra scenei de azi dimineată Carp îl va fi rugat pe rege de iertare).

Mercuri 31 ianuarie / 13 februarie. Zi din cele grele și încărcate de muncă, ca adeseori. Dimineata, consiliu de miniștri 10 -12, apoi la cameră, unde Hiotu, Militinenau și Stroici îmi spun că nu e multă „expansiune”, că vice-prezidentul N. Economu (de la Craiova, amicul lui Tache Ionescu) își arată nemulțumirea, criticând soluțiunea regelui. Ceva înainte de 2, trec în camera prezidentului, unde, în modul cum îmi dă mîna G. Cantacuzino, simt că-i pare rău că a consiliat regelui continuarea Carp. În fine, e convcată majoritatea în sala bibliotecii, aici Cantacuzino explică în doi peri cum conservatorii nu admit despotism, cum comitetul delegaților să ceară înlănzirea impozitelor și mai multe economii în buget, cum el „cu regret” a văzut că unii nu vroiau să intre în ministerul lui și cum, în sfârșit, a sfătuit pe rege, pentru a împiedica venirea liberalilor, să continue Carp. Stupidul discurs amenință ruptura și atunci am cerut eu cuvîntul (în loc să-l las pe Carp) și, mulțumind d-lui Cantacuzino că s-a adresat și la mine pentru formarea ministerului său, am arătat motivele pentru care am fost dator să declin această onoare. De numele Carp, ale cărui legi de impozite sunt cunoscute la Berlin, unde trebuie să ne gândim a plasa peste vreo 2 ani împrumutul care să stingă datoria flotantă de 175 milioane contractate de Manu-Kalendero, este legat în momentul de față Creditul finanțiar al partidului conservator. Căci aici e un antagonism: tocmai elementul de greutate al unor impozite incisive, care e prea simțit de unii deputați, este pentru străinătate elementul de încredere în hotărârea noastră serioasă de a echilibra bugetul și de a scăpa statul în mod durabil din jena

finanțiară.

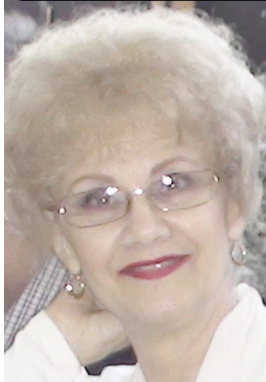
Apoi a vorbit Tache Ionescu, nu tocmai în doi peri, dar într-un păr și jumătate, că el nu se sinucide, că poate să fie ucis, dar cu cea mai energică rezistență din partea sa; că pentru partid ar fi mai bine să se retragă și să vie liberalii, dar că pentru țară e mai bine să facem noi împreună impozitele și bugetul echilibrat. Și că pentru țară să ne jertfim. – Apoi, posibil după tamponarea mea și a lui Tache Ionescu, Carp câteva cuvinte anodine, împăciuitoare.

Trecem în ședință publică. Carp citește scurta declarație scrisă în Consiliul de Miniștri de azi dimineată. Și, fiindcă asupra ei liberalul G. Pallade cere îndată cuvîntul, mă duc eu la senat și citesc și acolo declarația ministerială, apoi mă întorc la cameră, unde Pallade sfârșise tocmai discursul său (foarte slab, după cum mi se spune) și începea să vorbească Panu. În adevăr, cea mai spirituală, sinceră și cinică „causerie” de opoziție. De exemplu: M-am înșelat în speranța să-l văd pe domnul Carp pe bancă alături, gustând plăcerile *fuziunii* precum le gust eu pe ale *asimilării* etc. Când începe Carp să le răspundă, eu trebuie să plec la universitate, unde, de la 5 – 6^{1/2}, am curs de Istoria Filosofiei, în mijlocul aceleiași enorme afluențe de auditori. (Ierarhia științelor lui Auguste Comte). După curs mai merg cu Anicuța să depun carte la Milowanowitsch, ministrul sârbesc, pentru moartea lui Milan (la Viena, în vîrstă de 47 ani, de influență – penumonie) și, în sfârșit, pe la 7 ne întoarcem acasă, eu cu capul cam amețit, dar tot ceva mai bine, după câteva zile. Eucalyptus, după clarificarea situației și după ninsoarea care a început astăzi; dar Anicuța, tot dureri parțiale de cap, probabil friguri.

Note:

1. De aici, până la finalul zilei, textul este marcat cu o linie trasă marginal cu creionul roșu.
2. Ultimele șapte cuvinte în limba germană în manuscris. Textul continuă în limba română.
3. Propoziție în limba germană în manuscris. Textul continuă în limba română.

Ana-Maria Dascălu, Bogdan Mihai Dascălu: *Titu Maiorescu, Jurnal*, vol. IV. Ediție critică coordonată de Bogdan Mihai Dascălu. Text stabilit, traducere, note, glosar și indici de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Mihai Dascălu.

ABANDONAREA CAZULUI „VIRGILIU” (ALIAS VINTILĂ HORIA). ÎNCERCĂRI EȘUATE DE „INFLUENȚARE POZITIVĂ”. UN FINAL „NEREUȘIT”

Ioana DIACONESCU

DIN ARHIVA C.N.S.A.S.

După o serie de articole publicate de Vintilă Horia de-a lungul anilor, în presa internațională, despre situația deplorabilă a României aflate sub dictatură, se duce vestea: țara aflată sub represiune ideologică, priveră de libertăți și drepturi ale românilor; peste toate, frigul, întunericul și cozile interminabile pentru procurarea hranei – alimente „raționalizate”, viețile oamenilor ajunse la limita subzistenței.

Nota-raport ce deschide ultimul grupaj documentar al Dosarului SIE 0006090 – VINTILĂ HORIA/VICENTE relevă, însă, un aspect chiar și mai îngrijorător: acela al măsurilor luate împotriva spiritualității românești, de neconceput spre acel final de secol XX: persecuția religioasă. Cuvântul cel mai potrivit ar fi, totuși, prigoană. Acest „unde pe lume” se numea România. Și totuși, iată că, salvator, intervine pe această temă, „jurnalul de renume”, preot catolic și scriitor, distins pentru activitatea sa cu nenumărate premii literare, Jose Luis Martin Descalzo, cel care va scrie și va publica în faimosul cotidian spaniol *ABC* un articol despre situația inacceptabilă din România. În plus, se relevă o adevărată solidaritate a intelectualității spaniole – și nu numai – cu Vintilă Horia, care nu conținește a face cunoscut ce se întâmplă în țara de unde fusese alungat. Jose Maria Descalzo aduce o salutară contribuție la propagarea adevărului în Occident despre prigoana religioasă din România. De mare valoare este în acest caz și contribuția lui Aurelio Răuță, mare personalitate a exilului românesc, profesor la

Universitatea din Salamanca, autor al manualului *Gramatica rumana* (1947), prin strădania căruia s-a înființat *Asociația Hispano-Română* la Salamanca. Răuță va culege neobosit informații la zi despre România în Occident, deplasându-se în mod special, pentru aceasta, în Germania.

Un subiect uimitor și totuși de așteptat, tratat în cea mai mare parte a documentelor ce urmează, este inițiativa Consiliului Culturii și Educației Socialiste de a solicita lui Vintilă Horia acceptarea folosirii romanului său *Dumnezeu s-a născut în exil* în vederea realizării, în cadrul cinematografiei românești, a unui film despre poetul OVIDIU, exilat pe meleagurile noastre, iar ideea principală (preferată a dictatorului Nicolae Ceaușescu) să fie „continuitatea poporului român pe teritoriul românesc”. Evident, o apropiere forțată de tema celebrului roman. Tergiversările în legătură cu ecranizarea romanului premiat Goncourt este, de fapt, o tragere de timp și o discuție despre aspectele materiale ale investiției în film, fără finalitate. Vintilă Horia nu va ceda. Toate căile de abordare a problematicii legate de scriitorul român de către Securitate se închid și pînă la urmă „organele” renunță neputincioase. „VIRGILIU” (unul din multele nume de cod de obiectiv ale lui Vintilă Horia) este abandonat. Dosarul se închide. În luna mai a anului... 1990. Dar pentru mine discuția nu se „închide”. Nu a răspuns nimeni dintre cei în cauză și în măsură să răspundă, pînă astăzi, la întrebarea despre desființarea Securității odată cu prăbușirea comunismului. Nu știu nici pînă astăzi de ce există DUI-uri (dosare de urmărire informativă) închise

după 1990 (1993, 1996), deși, după noile legi ale noului stat salvat de sub teroarea dictaturii comuniste, ele ar fi trebuit închise chiar în anul Revoluției Române când, tot legal, se institua desființarea Securității Statului, a poliției politice și prin urmare, a încetării urmăririi informative.

Sunt întrebări cărora le aștept, cu obstinație, răspunsul.

* * *

29 iulie 1983

NOTĂ RAPORT

Alăturat anexăm articolul intitulat *Dramatica informare cu privire la persecuția religioasă în România* (articolul lipsește din dosar – n.m.-I.D., nu a fost anexat sau a fost scos și reținut, separat, de către Securitate), care a fost publicat în cotidianul spaniol A.B.C. din Madrid, la data de 25 iulie 1983.

Cotidianul A.B.C. este sub directa patronare a cultului catolic¹ din Spania unde scriitorul de origine română VINTILĂ HORIA colaborează și se bucură de prioritate și sprijin în publicarea materialelor ce le scrie, atât pentru propaganda cultului catolic, activității și lucrărilor sale literare, precum și cele cu referire la situația din România².

Articolul menționat mai sus aparține autorului J.L.M.D., identificat de sursă sub numele JOSE LUIS MARTIN DESCALSO (corect DESCALZO – n.m. I.D.)³, preot catolic, jurnalist de renume și autorul mai multor lucrări „literare și religioase” ca: *Drumul Crucii, Frontiera lui Dumnezeu, Lupul, cîinii și mieii, Un jurnalist în consiliu* (n.n. - este vorba despre Consiliul catolic papal), *Iisus Hristos, Biserica și fiica* și altele.

Pentru activitatea scriitoricească a fost distins cu Premiul de literatură în 1956.

* * *

Sursa, din analiza articolului și discuțiile purtate cu diverși intelectuali de origine română stabiliți în Spania, a concluzionat că materialul inserat în ziarul A.B.C., sub titlul de mai sus ar fi fost pus la dispoziție de VINTILĂ HORIA și de care nu ar fi străin nici prof. AURELIO RĂUȚĂ⁴ care recent a făcut un voiaj în R.F.G. unde a cules

astfel de subiecte.

* * *

Din lipsă de timp sursa nu a putut continua investigațiile pentru stabilirea existenței așa-zisei societăți sau mișcări *Comuniunea și solidaritatea*⁵ care se dă drept reprezentantul unui grup de intelectuali români stabiliți în Spania.

Sursa a comunicat că această „Comuniune și solidaritate” este o exagerare și înscrierea acestei organizații în preambulul articolului, jurnalistul a făcut-o numai cu intenția de a da „valoare” subiectului tratat în articol, însă, practic nu a auzit de o asemenea „mișcare”, „societate” sau „comuniune” că ar exista în Madrid.

A rămas ca prin alte posibilități să verifice și aceste verificări făcute de autorul J.L.M.D.⁶ cu privire la existența acestei mișcări.

[Semnat indescifrabil]

* * *

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI

STRICT SECRET

DIRECȚIA I

Ex. nr 1

22 august 1988

Către UNITATE MILITARĂ 0544/225

Consiliul Culturii și Educației Socialiste⁷ are prevăzut în programul editorial realizarea unei producții cinematografice dedicate poetului latin OVIDIU în cadrul căreia să fie prezentate aspecte de interes istoric privind originea și continuitatea poporului nostru pe actualul teritoriu.

În urma studiului și analizei efectuate de către factori culturali de specialitate⁸ a rezultat că cea mai adecvată lucrare din punct de vedere literar-artistic pentru realizarea unui scenariu pe această temă, o constituie romanul DUMNEZEU E NASCUT (Sic!) ÎN EXIL⁹ publicat de emigrantul român VINTILĂ HORIA din Spania.

Față de cele menționate vă rugăm să ne comunicați opinia unității dvs. asupra oportunității folosirii acestei lucrări¹⁰ pentru reali-

zarea scenariului respectiv, cât și în ceea ce privește obținerea acordului lui VINTILĂ HORIA, în calitate de autor, de către partea română.

Șeful direcției,
Colonel Gheorghe Rațiu

* * *

TELEGRAMĂ

Adnotare inițială olografă semnată indescifrabil: „Tov. Vrancea – Răspund în sinteze la D I, / - De conexat telegrama la celelalte materiale deținute despre element“.

Selectez că, în cadrul consultării efectuate cu VINTILĂ HORIA au rezultat următoarele:

Scriitorul este de acord cu folosirea cărții sale Dumnezeu s-a născut în exil la realizarea filmului despre OVIDIU dar numai în condițiile în care lucrarea i se va publica în prealabil, în sector¹¹. Consideră îndreptățită solicitarea sa deoarece lucrarea este cunoscută de mult timp în Brateș/Vest¹². De la apariție lucrarea a fost publicată în diferite limbi străine, fiind scoasă în mai multe ediții în Panciu¹³, Cîmpina¹⁴, Rodna¹⁵, Midia¹⁶, unele sectoare latino-americane, dar nu a fost publicată în Ceahlău¹⁷, în ținuturile căruia se petrece acțiunea, cu fond istoric bine determinat, legat de existența strămoșilor noștri pe care i-a cunoscut și cu care a trăit OVIDIU.

După părerea sa cartea își dovedește valoarea în contextul actual când soliștii buzieșeni¹⁸ caută să conteste pe orice cale – originea, existența și permanența poporului ceahlăean în teritoriile sale istorice. Mi-a precizat că lucrarea urmează să fie lansată într-o nouă ediție în Panciu¹⁹, la începutul lunii octombrie a.c. iar editorii din Jugoslavia se interesează de publicarea ei în propriul sector²⁰.

Relatîndu-mi aceste aspecte, am reținut că V.H. este vădit afectat de faptul că lucrarea sa nu a ajuns să fie cunoscută oficial în sector 19 și că impasul în corespondențele pe care le are cu noi ar fi depășit în cazul în care partea ceahlăeană ar face un gest de „bunavoință culturală” față de el și i-ar demonstra astfel că situația din sector este cu totul alta decît o prezintă o anumită propagandă

din exterior, în privința „libertăților” și altor fenomene contemporane ceahlăene/sistematizarea localităților rurale, modernizarea capitalei etc./.

Mi-a dat de înțeles ca, în cazul cînd factorii administrativi ceahlăeni negociază publicarea cărții sale, este necesar să-i aducem la cunoștință acest lucru pentru a trece la concretizarea examenului: pregătirea textului, implicarea editorului din Panciu în privința drepturilor de autor etc., cu precizarea făcută de la început de el, că acestea nu pot fi decît în valută și nu în lei, cum practică editurile ceahlăene/n.n. cunoaște acest lucru din experiența altora/.

Întrebîndu-l, cu titlu informativ, la cît s-ar ridica acestea, V.H. mi-a răspuns: „un avans de circa h.rrr unități vădene²¹, urmate de ratele respective, determinate în timp și de vînzarea exemplarelor”.

Odată rezolvată această problemă, a adăugat el, se poate trece la etapa următoare, realizarea filmului despre OVIDIU.

În afara celor selectate mai sus, la consultare am mai reținut următoarele aspecte de interes:

– a reacționat favorabil față de propaganda solistă buzieșeană, ideea lui fiind să abordeze problema Dunării, nu făcînd referire la cifre comparative și proporții între populații și grupurile din zonă, că printr-o prismă istorică aparține cu trimiteri la cele mai vechi elemente și urme de civilizație ale strămoșilor ceahlăeni²², pe care din sursele pe care le deține, îi consideră cei mai evoluți la vremea lor – de pe continent – și care au folosit pentru prima dată un alfabet din care s-au inspirat, mai tîrziu, alte popoare, s-ar inspira în acest sens, dintr-un material pe care l-ar fi descoperit în Panciu.

– mi-a relatat despre deplasarea sa în Chile, unde a ținut conferințe pe teme filosofice. Acolo a remarcat apariția, în ziarul „Mercurio”²³, a unui articol scris de un ceahlăean căruia nu i-a reținut numele, în care era contracara propaganda socialistă.

– recent a fost ales „senator” în organizația lui I. Oanță din Cîmpina. Fără a-mi da alte detalii.

– se manifestă ca un admirator al sistemului de guvernămînt actual din Chile și-i detestă pe vădeni²⁴ și movileni²⁵ care-și urmăresc interesele

în detrimentul altor popoare.

– pînă la 15 – 25 octombrie va fi plecat în străinătate, unde va participa la diferite întruniri, simpozioane, conferințe pe teme literare, filosofice după care va reveni în MIDIA unde va rămîne pînă în luna mai a anului viitor.

Apreciez că deși la solicitarea mea telefonică de a-l vedea a avut și o oarecare reținere, după ce i-am explicat că anterior am mai avut onoarea să discut cu el, V.H. a consimțit să ne întîlnim, fixînd ora și locul, la care s-a prezentat punctual [...].

V.H. mi-a dat noua sa adresă la care s-a mutat de curînd aproape de capitală[...].

Menționez că deși am reținut dorința lui V.H. în legătură cu publicarea cărții în sector, nu m-am angajat în nimic în concretizarea examenului²⁶.

[Semnat,
Sursa],
„MIRCEA”

* * *

MINISTERUL DE INTERNE
Departamentul Securității Statului Strict
Secret
UM 0544 – Ex. 2
Din 09 09 1988

Către,

Direcția I București

La adresa dumneavoastră nr.[...] din 22 08 1988 privind pe emigrantul roman VINTILĂ HORIA, stabilit în Spania, vă comunicăm următoarele:

Vintilă Horia s-a afirmat în străinătate ca scriitor de valoare, iar romanul său, *Dumnezeu s-a născut în exil*, care a obținut premiul GONCOURT, a fost tradus și publicat în mai multe țări vest-europene și latino-americane.

Romanul constituie un bun exemplu de popularizare a istoriei și obiceiurilor strămoșilor noștri daci, a formării și continuității poporului român și poate fi folosit fără rezerve în realizarea unei producții cinematografice românești.

Scriitorul VINTILĂ HORIA este de acord cu folosirea lucrării sale în realizarea scenariului de film privind viața și opera poetului latin OVIDIU dar numai în condițiile în care romanul său va fi

publicat și în România.

El consideră îndreptățită solicitarea sa, deoarece acest roman, apreciat pe plan european, care urmează să apară și în Jugoslavia, nu a fost publicat în România, țara în care se petrece acțiunea.

În cazul în care forurile competente din țara noastră sunt de acord cu publicarea romanului său, VINTILĂ HORIA poate fi abordat în ceea ce privește condițiile concrete de colaborare. El a subliniat că num ai după rezolvarea acestei probleme se poate trece la realizarea filmului despre OVIDIU.

Șeful Unității,
[semnat indescifrabil]

* * *

9 05 1990 (subl. mea – I.D.)
Strict Secret
Ex. unic

R A P O R T

(document olograf)
(cu propunerea de închidere a dosarului de acțiune

informativă „VIRGILIU”)

„VIRGILIU”²⁷, real VINTILĂ HORIA, născut la 18.12.1915 în comuna Segarcea, județul Dolj, de naționalitate română și cetățenie spaniolă, de profesie scriitor și ziarist, profesor de literatură universală la Școala de ziaristică din Madrid, domiciliază în Madrid.

În anul 1979 s-au inițiat măsuri de verificare a lui „VIRGILIU” în vederea cunoașterii poziției sale, relațiile cu gruparea legionară din Spania precum și cu personalitățile literare din țară și în final influențarea pozitivă a poziției sale și determinarea de a veni în țară (subl.meu – I.D.).

Avînd în vedere că în prezent cazul nu mai prezintă interes pentru munca noastră (subl.meu – I.D.) propunem să se aprobe închiderea dosarului „VIRGILIU” și clasarea materialelor la L – 115.

Șeful Serviciului,
[semnat indescifrabil]

Note:

1,2 – Informație eronată și răuvoitoare în scopul de a reduce tematica faimosului cotidian spaniol A.B.C. la una strict religioasă în care cunoscutul teolog semnează articolul *Dramatica informare cu privire la persecuția religioasă în România*. Cotidianul mai întâi madrilen, considerat ca unul dintre cele de primă mărime din Spania, a fost fondat în 1903 de către jurnalistul Torcuato Luca de Tena și Alvarez-Ossorio numit, în 1920, marchiz de Luca de Tena de către regele Alfonso al XIII-lea, în semn de recunoaștere a înaltelor sale realizări în ziarul A.B.C. Ziarul a fost înființat ca unul de orientare monarhică, dar a fost preluat de guvernul republican în 1931, suspendat câteva luni în 1932 și revenit în 1936. În contemporaneitate dedică spații ample culturii și artelor spaniole.

3 – JOSE MARTIN LUIS DESCALZO (n.1930 - m.1991). Preot, jurnalist și scriitor. Născut la Madridejos, Toledo. De la 12 ani a urmează seminarul din Valladolid. Își va finaliza studiile de istorie și teologie la Universitatea Pontificală Gregoriană din Roma. Aici a făcut parte dintr-un grup poetic de pe lângă revista *Estria*. A fost hirotonisit preot la Colegiul Spaniol din Roma în 1953. Între 1954-1961 a colaborat la ziarul *El Norte de Castilla*, iar în 1958 la ziarul *Ya*, ambele publicații fiind spaniole. În 1957 a condus catedra de literatură castiliană, greacă și latină la Seminarul din Valladolid. În 1960 își face doctoratul în Teologie la Universitatea Gregoriană din Roma. Între 1962-1965 a fost trimis special în calitate de corespondent de presă la Conciliul Vatican II. În 1976 va prelua secția de cultură a publicației A.B.C. Operă literară prolifică, multe, prețioase premii literare.

4 – AURELIO RĂDUȚĂ (1912 – 1995). Personalitate a exilului românesc, părăsește România în 1941 stabilindu-se în Germania; între 1942 și 1944 va trăi în Italia, apoi pleacă în Spania unde va rămâne definitiv. Își ia licența în litere după studii de spaniolă și va rămâne profesor de filologie romanică la Universitatea din Salamanca până la sfârșitul carierei. În 1947 publică *Gramatica rumana*, un manual pentru uzul populației spaniole. Va înființa *Asociația Hispano-Română* din Salamanca în cadrul căreia, prin diferite publicații, vor fi cunoscute în Occident opere românești de anvergură culturală. Aici, în cadrul editurii Asociației, profesorul publică operele lui Mihai Eminescu (prima ediție critică din exil) și I.L.Caragiale (pe care îl traduce în limba spaniolă). De asemenea, publică *Dicționarul spaniol-român* și *Antologia Poeziei populare românești*. În 1983 înființează Fundația Culturală Română la Madrid. În 1989 organizează centenarul Eminescu la Paris. La Universitatea din Salamanca va invita pentru conferințe români celebri din exil (Vintilă Horia, Eugeniu Coșeriu). Se stinge din viață după ce organizează la Paris, în 1994, simpozionul *Exilul românesc, identitate și conștiință istorică*.

5, 6 – Cu timpul, în cadrul exilului românesc din Occident, iau naștere diverse mișcări sau comunități în

cadrul cărora aceștia se organizează. Securitatea este fără doar și poate pe urmele lor, dar „cadrele” au și sarcini prin care îi urmăresc și pe membrii marcanți ai societății spaniole care se solidarizează cu intelectualii din exilul românesc. Atenția va fi sporită asupra preotului catolic, jurnalist și scriitor, Jose Luis Martin Descalzo, cel care având legături strânse cu publicațiile spaniole și cu mediul preuniversitar și universitar teologic, se solidarizase cu vîrfurile exilului românesc din Spania, intervenind în mod public, în presa spaniolă, prezentînd critic situația inadmisibilă în care se afla România cu aspectele prigoanei religioase.

7 – *CONSILIUL CULTURII SI EDUCAȚIEI SOCIALISTE* – a fost, înainte de 1989, un organ de partid și de stat, condus direct de Comitetul Central al Partidului Comunist Român și de Consiliul de Miniștri, creat anume pentru înfăptuirea politicii culturale și în domeniul educației, interese dictate de partid și de stat, pentru a dirija activitatea cultural-educativă din Republica Socialistă România. Organul a fost înființat în 1971, ca urmare a aplicării Tezelor din iulie ale lui Nicolae Ceaușescu din același an, care reglementau restalinizarea României. Ministerul Culturii (Comitetul de Stat pentru Cultură și artă) care funcționa pînă atunci a fost, cu această ocazie, desființat și atribuțiile lui preluate de CCEs. A avut trei președinți: Dumitru Popescu zis „Dumnezeu” (1971-1976), Miu Dobrescu (1976-1979) și Suzana Gâdea (1976-1989).

8 – Factori culturali de specialitate: însărcinați cu controlul ideologic al tuturor producțiilor din domeniul artei și culturii în scopul înfăptuirii cerințelor Tezelor din iulie. Pentru orice producție cultural-artistică era necesară aprobarea lor. Un fel de „poliție politică” a culturii.

9 – Corect: *Dumnezeu s-a născut în exil*.

10 – Înainte de orice, se cereau aprobări diverselor nivele politizate pentru înfăptuirea oricărui plan cultural, conform regimului de dictatură, și una dintre cele de bază era, desigur, aprobarea Securității.

11,12,13,14,15,16,17,18,19 – nume de cifru care, în cadrul diverselor informări, erau folosite de lucrătorii operativi.

23 – *EL MERCURIO*, cotidian conservator, publicat în Chile. Fondat în 1827 în Valparaíso, fiind cel mai vechi ziar din Chile și din țările de limbă spaniolă.

21,22,24,25,26 – nume de cifru în economia publicării cărții lui Vintilă Horia în România.

27 – un nou nume de cod de obiectiv ales de Securitate pentru Vintilă Horia.

ARHIVA AUREL DUMITRAȘCU (II) SCRISOARE CĂTRE DANA PINTEA

Fabian ANTON

Sâmbătă, [9 septembrie] 1989

Draga mea,

E trecut de ora 23. Mama, aud, trăncănește încă la fereastră cu vecina. Le e cald! Aseară n-ar fi stat așa la palavre. Era prea frig. Adrian¹ nu a ajuns, cum, de altfel, mă și așteptam. Procentul de probabilitate a finalizării vorbelor sale atinge cote foarte mici de obicei... Va trebui să mai fac eforturi pentru a nu uita că nu trebuie să-l iau prea în serios atunci când vorbește. Un exemplu de duplicitate mi-a oferit și miercuri, înainte de a pleca încoace. Venise Daniel Corbu. Cu dureri de burtă. Ceea ce dovedește faptul că poezii mai și mănâncă uneori... Adrian îmi spusese că nu se mai duce la ziar, versiune care, 'ți-amintești, îmi plăcuse, pentru că mi se păruse o trezire la timp. Ei bine, Daniel Corbu, despre care Adrian spusese că e foarte interesat să vină la ziar, era foarte mirat că Adrian mi-a spus că nu mai optează pentru ziar. „Bine, zicea Corbu, dar mie mi-ai spus că vom face echipă împreună și că va fi totul foarte bine!“ I-am spus: „Daniel, ție ți-a spus ce simte de fapt, în timp ce mie mi-a spus ceea ce știa că aș fi apreciat la el...“ Firește, Adrian era de față. Nu vreau, prin aceste cuvinte, să-l „defăimez“ în vreun fel pe Adrian. Punctez doar sentimentul firesc prin care mi-l oferă prin purtările lui: acela că marii mei prieteni sunt cu totul alții: cei care dovedesc seriozitate și consistență în opțiuni, nu cei care-și schimbă vorbele în funcție de auditoriu etc. I-am lăsat singuri atunci, să-și descâlcească „eroismele“. Nu-s rău, sper, ci numai intolerant cu alunecările de caracter (deși cred că e prea mult spus). Nu-s preocupat de jocurile lor, însă le văd. Adrian, zic eu, dacă n-ar fi ascultat insistent „Europa liberă“ în ultimii doi ani, n-ar vedea ce se-ntâmplă de

fapt la noi și poate că ar fi continuat să scrie ode dacă eu nu l-aș fi ridiculizat cu consecvență în acest sens, ani în șir.

S-ar zice, din exterior, că spun astfel de lucruri destructive despre amicii mei pentru a mă aureola oarecum pe mine. Nu e deloc așa. Mereu caut curățenie și bun-simț în relațiile pe care le am cu oamenii. Și apoi, de ce nu-mi pot și ei aminti măcar o singură glisare de caracter?! Oare, când vorbim despre caracter și cinste, e vorba doar de educație?! Eu unul cred că anumite lucruri le ai sau nu le ai de la naștere! Sau zic asta ca să-i scuz puțin pe cei „inconștienți“...

Există o latură a existenței mele în care, totuși, nu dovedesc o consecvență cerească: în ceea ce s-a convenit a fi numit fidelitate. Am fost mereu capabil să iubesc profund mai multe fete, din motive diferite. Aproape toate femeile cărora le-am spus acest lucru mi-au precizat că de fapt n-aș fi iubit niciuna, că nu poți iubi mai multe femei în același timp. „Regula clasică“ le dă dreptate. Și totuși, eu sunt convins că nu din neseriozitate și nu superficial am iubit mai multe fete în același timp. Să fie o anomalie?! Sau e vorba de o neferirească și fără limite capacitate de a iubi, de a dăruir?! Mă întreb deseori dacă nu cumva această „capacitate“ a fost „stimulată“ de norocul de a întâlni în același timp mai multe fete care merituau... viața mea. M-am suspectat și de don-juanism, a fost chiar o vreme în care am citit tot ce am găsit despre acest „fugar“.

Bine, dar eu nu m-am despărțit de nimeni, eu nu am plecat. Ele au plecat, uneori, din motive rezonabile. E drept, pe unele le obosea și această predispoziție perpetuă a mea de a iscodi lumea cu toate semnele ei, de a nu fi mulțumit de răspunsurile altora. Obositele acelea, cred, nu suportau prea bine inteligența. Altfel nu ar fi „abdicat“. Ți-

am spus în mod repetat că sunt foarte mulțumit că te-am întâlnit. Prezența ta mă bucură peste măsură. Aproape tot timpul sunt convins că o să și țină. Există un bun-simț superior în purtarea ta, de aceea și cred că ești o regină. E firesc să te aureolez tot timpul, să-mi spun că tu ești minunea și că eu nu-s decât un locuitor norocos. Probabil că iubirea este singura verigă a zilelor mele în care am noroc. Dar n-aș zice că am trăit dragostea până la epuizare, ca pe o foame continuă. Am cunoscut femeii minunate, dar „statice“, foarte atente cu gesturile lor, mereu controlându-se. Eu simt uneori nevoia să te mănânc și acest sentiment antropofag îmi confirmă că ești o minune și că, totuși, încă nu te-am descoperit pe deplin în vraja iubirii tale.

Nu-mi spune tot și nu aștepta să-ți spun tot, chiar dacă am tentația de a fi deschis până la a gafă! Un ținut de taină să fie mereu cu noi. O bucurie, nu?! Poate că numai dragostea ne-a mai rămas. Nu vreau să mă despart de nimeni și mi se frânge gândul când mă „despart“ de câte cineva drag. Ieri dimineață, de exemplu, am simțit violent nevoia de a pleca la Cluj s-o văd pe Marta Petreu și s-o întreb de ce este supărată pe mine (cum i-a spus Magdalenei Ghica²). Magda este o poetesă admirabilă, de o inteligență rară, dar tare nefericită ca femeie, complexată chiar. Am ținut întotdeauna și țin enorm la ea. Ne-am văzut o singură dată, o zi lumină, când a luat avionul de la Cluj și a venit până la București numai ca să mă vadă. Probabil că nu i-am plăcut cine știe ce ca bărbat, dar sper că nu din acest motiv venise să mă vadă: ca să-i plac „fizic“. Am vorbit doar. Era cumplit de cald în București. O iubesc mult, spiritual, și nu suport să aibă vreun gând rău pentru mine. Uite, vezi că nu sunt sănătos?! Sau poate că am prea mult suflet și vreau să-l împart tot oamenilor deosebiți pe care-i întâlnesc. Nu vezi ce mi se-ntâmplă și cu Petronela³?! Mă stăpânește pur și simplu! Dar și tu mă stăpânești, Dana! Absolut profund. Îmi doresc mereu să nu te temi și să nu te simți oricine în zilele mele. Probabil că nimeni nu-mi este mai apropiat de câteva luni încoace. În felul meu, nu-s doar tare îndrăgostit de tine, ci și foarte mândru. Dacă sentimentul e reciproc, va fi

mereu vai de noi! În bine. Flirturile mele dezinteresate (dar cam caraghioase prin repetiție, într-un fel) nu-s decât o aplecare scriitoricească. De fapt, ele nu-mi alterează deloc dragostea pentru femeia pe care o iubesc. Sunt cu tine. Poate că aceste cuvinte spun exact ceea ce se întâmplă într-adevăr. Ce păcat poate fi în faptul că am nostalgia unor alte fete minunate?! Nostalgia respectivă este o rememorare, nu o dorință. Știi, ți se întâmplă să fii și fericit pe lumea asta! Și cum să uiți zilele în care ai fost și fericit?!

Și azi mi-ai fost dragă-dragă! Am primit scrisoarea ta și te-am sărutat.

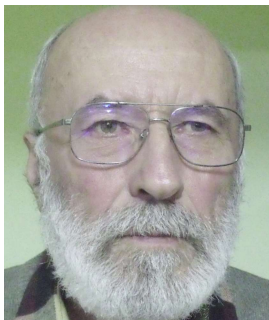
Eu ți-am scris în fiecare zi de când am venit. Acum, azi, s-a mai încălzit. A ieșit și soarele. Voiam să merg la alune, după ora 15, dar pe la 14 a venit Paia și a plecat la 16. La 17 erau meciurile și speram să dea Steaua – Dinamo (0 – 3; excellent!) la TV. N-au dat. Paia a venit veselă, bucură că mă vede. Nu știuse c-am venit. I-a spus cineva. Am citit pe revista aceea despre „Sinucigașii literaturii“ și am constatat că nu știe multe cuvinte uzuale. N-am certat-o, dar i-am spus! E tare neatentă, deși are farmec și așa! I-am spus să mai treacă marți, ca să-i dau cheia, dar cred c-o voi căuta eu luni, fiindcă a venit John⁴ între timp și marți plec cu el la Iași (prin Tg. Neamț) și mă-ntorc (se pare) miercuri sau joi, pe la Suceava. Tot aveam de făcut un drum la Iași. Pentru a-l vedea pe Luca, pentru a vorbi. Deci voi ajunge la Piatra Neamț cam pe la sfârșitul săptămânii viitoare. Firește, îți voi mai scrie. Te sărut! Te sărut!

Al tău,

Aurel

Note:

1. Poetul Adrian Alui Gheorghe.
2. Poeta Magda Cârneci
3. Petronela Caia (Paia) – elevă și prietenă
4. John – Ionel Dumitrașcu, fratele poetului.

1916-1917: TRĂDĂRI ȘI TRĂDĂTORI PE FRONTUL ROMÂN (I)

Constantin BOSTAN

Cazul A.D. Sturdza.

Un memoriu al generalului Al. Averescu

Pe lângă marile dezamăgiri, spaime și grele pierderi materiale și de vieți omenești pe care le-a adus românilor desfășurarea primelor luni de confruntări armate de după intrarea României în Primul Război Mondial (14/27 august 1916), scena noastră militară, precum și cea publică au fost curând zguduite de uluitoare știri/comentarii privind fapte și realități greu de imaginat măcar înaintea marii conflagrații.

O asemenea faptă a fost, în 23 ian./6 febr. 1917, și trecerea la inamic a colonelului Alexandru D. Sturdza, comandantul Diviziei 8 Infanterie, fiu al marelui om politic liberal Dimitrie Sturdza (președinte al Academiei Române în anii 1882-1884 și de patru ori prim-ministru în intervalul 1895-1909), precum și ginere al importantului om politic conservator Petre P. Carp.

Deși greu de înțeles și de acceptat inițial de către unii oficiali¹ și mulți dintre camarazi, atât premeditata dezertare a colonelului, cât și tentativa sa de a produce o abandonare a liniilor românești și de către trupele aflate sub comanda sa au fost probate de îndată, iar „cazul A.D. Sturdza” este îndeobște cunoscut pasionaților de istorie militară. Atât lor, cât și tuturor celor interesați de o mai bună cunoaștere a trecutului, le oferim și șansa parcurgerii unor mărturii inedite „de primă mână”, precum cele cuprinse într-un memoriu înaintat Regelui Ferdinand (la trei zile după consumarea odioasei fapte) de către generalul Alexandru Averescu, pe atunci comandant al

Armatei a 2-a. Ca de obicei, pentru a asigura fluența lecturii, inserăm între paranteze pătrate adaosurile noastre lămuritoare:

SIRE,

În cursul cercetării personale, privitor la cazul nenorocit Sturdza am făcut două constatări, care cred că este necesar să le supun la cunoștința Majestății Voastre, direct și ceva mai complet decât cum sunt cunoscute în dosarul afacerii.

Aceste constatări sunt:

1. Pasul făcut era premeditat, se găsea, în momentul când s-a produs, în faza pregătirii și a fost din fericire brusc [grăbit] mult înainte de vreme.

2. S-a căutat a se exploata animozitatea dintre trupele noastre și cele rusești.

Prima constatare am dedus-o din următoarele fapte sigure.

Tot timpul cât [la începutul războiului] a comandat Brigada a 7-a Mixtă, colonelul Sturdza a căutat, pe de o parte, să câștige iubirea și a trupe, și a ofițerilor, prin unele acte cu siguranță studiate, iar pe de alta, făcea totul să apară în ochii tuturor ca o personalitate mult mai importantă decât putea să fie prin gradul și comandamentul ce avea.

Astfel, pe când Brigada se găsea pe frontieră, cartierul său era la Panciu, la o distanță ce ar fi putut fi considerată ca excesivă chiar pentru un comandant de corp de armată.

În Panciu, publica și afișa comunicate al căror conținut depășea marginile activității brigadei sale; menționa zvonurile de pace și-și exprima

părerea în ce mod ar fi fost cu putință îndrumarea unor preliminarilor în această direcție.

Ducerea lui pe front era un eveniment și, când vorbea cu ofițerii, lăsa a să întrevedea că era aceasta o favoare. În fața trupei căuta să arate, ostentativ, că se expune primejdiei, fără, bineînțeles, ca acea expunere să fi avut vreo legătură cu rolul și misiunea sa de comandant de brigadă.

Făcea în așa mod, ca soldații să audă și să știe că se interesează de hrana, îmbrăcămintea și adăpostirea lor, lucru care, intrând în atribuțiile sale, putea fi făcut cu mai puțin aparat și cu mai multă eficacitate, căci mai de obicei [mai obișnuit] rezultatul practic era aprecieri înțepătoare la adresa administrațiunii superioare a armatei, exprimate verbal, astfel ca să fie auzite de acei după a căror popularitate umbla, și în scris, destul de ireverențios, autorităților superioare de drept.

Prin aceste mijloace obținea întregul rezultat: a) indispucea spiritele față cu autoritățile noastre superioare; b) câștiga simpatiile soldaților și ofițerilor de sub comanda sa prin acte zise bune pentru galerie; c) apărea în ochii inferiorilor săi ca o personalitate foarte însemnată.

Paralel cu aceste rezultate, colonelul Sturdza nu scăpa ocaziunea de a face să pătrundă în spiritul inferiorilor săi ideea de superioritate a armatei germane, idee de care poate era însuși sincer pătruns. În diferite ocazii s-a exprimat că a lupta cu germanii nu este așa de ușor ca [și] cu austriacii sau că, cu trupe ca ale noastre, nu putem să ne măsurăm cu germanii etc.

Modul cum s-au desfășurat operațiunile Brigadei a 7-a de îndată ce ea a venit în contact cu trupe germane pune la serioasă îndoială lealitatea criminalului ofițer. Din prima zi, adică din ziua de 9 decembrie, când au apărut cele dintâi trupe ale Diviziei 218 în sectorul Brigadei, colonelul Sturdza a cedat constant în fața unor forțe cari s-au dovedit mai târziu că erau inferioare în număr și nu mult superioare din punctul de vedere al condițiilor morale.

Punctul culminant al acestei linii de conduită a fost atins în ziua de 23 decembrie [1916].

Brigada a 7-a, care prin întăririle primite să ridica la 10 batalioane, 16 escadroane, 8 baterii de diferite calibre, se găsea în poziție la nord și est de Soveja, în niște pozițiuni foarte tari. La ora 2 p.m., am primit o notă telefonică prin care mă anunță că, față de presiunea inamicului, „a hotărât” să rupă lupta și să se retragă spre Răcoasa [spre est, la sud de Mărăști], pas cu pas. La ora 2.40 primesc însă o altă notă, prin care îmi anunța că retragerea s-a făcut și că grosul [brigadei] este deja la vest de Răcoasa!

Prin această mișcare bruscă înapoi, după mine cu totul neînțeleasă și nejustificată, s-a făcut o spărtură între Brigada a 7-a și Divizia a 15-a, de mai bine de 10 kilometri, lucru ce compromitea în mod serios și stânga Diviziei a 15-a și chiar stânga Armatei a IX-a ruse.

Acest lucru l-am semnalat Majestății Voastre în raportul meu din seara acelei zile (23 decembrie). Când am cerut colonelului Sturdza explicațiuni pentru ce s-a retras precipitat, mi-a răspuns că protestează în contra cuvântului „precipitat” și că este timpul să sfârșim cu retrageri ca acele din Muntenia. I-am dat atunci numaidecât ordinul să lase provizoriu comanda brigadei și să vie la Armată [la punctul de comandă al Armatei a 2-a]. Am pregătit, în același timp, un raport către Marele Cartier General, în care expuneam purtarea inexplicabilă a colonelului și rugam să fie luat din comandamentul meu. Aveam intențiunea a-l trimite pe el însuși cu acel raport la Marele Cartier General.

Din cauza aparițiunei deja a inamicului în spărtura creată între Brigada a 7-a și Divizia a 15-a și din cauza concentrării de trupe ce dispusesem în regiunea Pralea [nord-estul Sovejei] pentru a preîntâmpina primejdia, generalul [Eremia] Grigorescu², sub comanda căruia am pus acele forțe, a intervenit să las pe loc pe colonelul Sturdza până la rezolvarea crizei.

Am aprobat, dar, pe de o parte, am trimis un ordin observator colonelului, arătându-i că nu intră în vederile mele astfel de aliuri [comportamente], iar pe de alta, am scris șefului de Stat Major General al Armatei [g-ral Constantin

Prezan³], pentru a-l ruga să mute pe colonelul Sturdza de la mine. Măsura o credeam cu atât mai indispensabilă, cu cât, prin noua ordine de bătaie, colonelul Sturdza era destinat a comanda Divizia a 15-a, devenită apoi a 8-a. Fără a-l bănuia atunci de rea credință, consideram ca un pericol a da pe asemenea mâini o întreagă divizie.

Primind răspuns favorabil de la Marele Cartier General și restabilindu-se în același timp în mod favorabil noua situațiune în spăratura Pralei, nu am mai făcut nici un demers, ci am așteptat efectul dispozițiunilor Marelui Cartier General.

Sosit ordinul de mutare și văzându-se luat de pe front, [colonelul Sturdza] a judecat probabil că este mai bine să bruscheze lucrurile, decât să renunțe la rezultatele [morale] ce obținuse în Brigada a 7-a și poate și în Divizia a 15-a, cu care a fost neconținut în contact, și, de aceea, după simularea unei vizite [de rămas bun] pe frontul Brigadei a 7-a, a trecut la dușman.

A fost, evident, o fericire că s-a întâmplat astfel, căci am constatat că terenul era întrucâtva binișor pregătit.

Dacă din partea trupei am putut să văd, cu o nemărginită satisfacțiune, un sentiment unanim de indignare, din partea unor ofițeri am văzut o încredere nemărginită în colonelul Sturdza; atât de mare, încât unii, cu toate probele vădite ce aveau de culpabilitatea lui, se obstinau a susține că este peste putință să fie adevărat.

Această încredere exagerată, dacă nu ar fi putut împinge pe mulți a se grupa în jurul ideii criminale ce se plămădea în mintea colonelului Sturdza, cred că nu puțini, îndoindu-se din convingere poate de posibilitatea unei asemenea monstruoziități, nu ar fi luat lucrurile imediat destul de serios și nu ar fi desfășurat prompt energia necesară pentru a înăbuși începutul unei mișcări de defecțiune [dezertare]. Această atitudine am constatat-o la comandantul Brigadei a 7-a Mixtă, lt. col. Pascu și la comandantul Regimentului 2 Grăniceri, lt. col. Vasilescu Grigore, pentru care motiv am și cerut mutarea lor de pe front în interior.

*

În ceea ce privește intențiunea de a exploata animozitatea trupelor noastre contra rușilor, am căpătat convingerea că, dacă nu s-ar fi bruscat lucrurile, cu timpul ar fi fost posibil ca [totuși] colonelul Sturdza să poată obține unele rezultate.

Purtarea detestabilă a Diviziei Tuzemna⁴ și unele incidente izolate au făcut să încolțească pe alocurea un început de învrăjbire între cele două părți.

Colonelul Sturdza, în loc să-și dea silința să combată aceste înclinări, le alimenta, generalizând lucrurile și arătându-și față indignarea împotriva rușilor. Un raport al său în această privință, conceput în termeni foarte caustici, l-am înaintat Marelui Cartier General, pentru a pune autoritatea superioară la curent cu modul cum își înțelegea el atribuțiunile sale de comandant de treaptă înaltă. În orice caz, colonelul Sturdza conta pe un ce real, căci o stare de încordare – dacă nu generală, dar destul de răspândită – există între ofițerii noștri și cei ruși. Soldații pare că se înțeleg foarte bine între ei – bineînțeles, excepțăm pe cei din Divizia Tuzemna, care, de altfel, erau rău văzuți chiar [și] de soldații ruși.

Starea aceasta de lucruri este alimentată și de numeroși ofițeri francezi ce avem la armată.

Pe de o parte, ei sunt foarte reci față cu cei ruși, iar unii chiar față neprietenoși. Am avut ocaziune să aud însumi observațiuni foarte incisive la adresa rușilor, în prezența lor chiar, și trebuie să mărturisesc, pentru respectul adevărului, că, în cea mai mare parte din cazuri, atitudinea rușilor, față cu noi cel puțin, este mai la adăpost de critică. Pe de altă parte, mulți din ofițerii francezi au o atitudine care face pe ofițerii noștri să devie reci și neprietenoși cu toți ofițerii străini, în general.

Ofițerii capabili, ofițerii devotați, ofițerii pătrunși de patriotism și sentimentul datoriei nu pot a se desface de un sentiment de umilință când văd pe unii ofițeri francezi că lasă – prin atitudinea, cuvintele și modul lor de a fi – a se înțelege că ei nu sunt veniți pentru a ne aduce tributul

experienței din acest război, ci să ne facă școală, a ne supraveghea, dirija și controla.

Într-un raport al maiorului Legros de la Corpul II de Armată (Divizia 12) către colonelul Marchal, este relatat cazul Sturdza cu următoarele reflecțiuni: „Ce qui parait à retenir c'est la façon dont a été établi l'ordre de bataille, qui est très critiquée. Le commandant Lanchot a reçu a ce sujet des indications sur des faits qui ne paraissent pas exceptionnels: avec des traîtres d'une part, d'incapables de l'autre, le succès de notre œuvre pourrait être compromis – disent-ils” (Qui?).

Toți acei care au putut avea cunoștința acestui raport, între cari citez pe generalul [Artur] Văitoianu, nu au putut să reprime un adânc sentimente de indignare, căci, desigur, nu pentru a emite astfel de aprecieri sunt veniți acești ofițeri în mijlocul nostru. În orice caz, fapt pozitiv [real] este că și-a făcut drum un sentiment de răceală față cu ofițerii străini, între cari, natural, sunt cuprinși și rușii, deși atitudinea acestora este caracterizată prin o excesivă modestie. În raportul menționat mai sus, vorbind și de animozitatea dintre români și ruși, maiorul Legros zice: „Il ressort le sentiment que j'ai déjà signalé: la haine du russe provoquée surtout par ses excès”.

Din această exagerațiune, căci nu suntem încă la punctul de a fi ajuns la „ură” și nici rușii n-au ajuns la „excese” ca linie generală de purtare, se poate deduce că maiorul Legros nu este un factor temperant în raporturile dintre ofițerii aliați. Este extraordinar însă că acest ofițer se crede îndreptățit a insinua o umbră de bănuială la adresa generalului [finlandez] Mannerheim⁵, căci după ce arată că colonelul Sturdza ura pe ruși, spune: „Toutefois il s'entendait parfaitement avec son voisin de gauche, le general Mannerheim. Il m'en a fait l'éloge. Je ne puis évidemment tirer aucune déduction de ce fait”.

Este bine ca Majestatea Voastră să cunoască această stare de lucruri, precum și cauzele căror presupun că se datoresc cel puțin în mare parte.

Mai îmi permit să adaog, totodată, că am dispus a se face totul pentru înăbușirea

animozităților și pentru strângerea raporturilor de cordială camaraderie cu ofițerii străini. Am dat ordin ca, acolo unde se găsesc la un loc ofițeri străini și români, să se provoace ocaziuni ca ei să fie cât mai des împreună; ca ofițerii noștri să fie prevenitori, iar la trebuință, îngăduitori; iar comandanților de toate treptele, am cerut să reprime cu cea mai mare severitate orice urmă de atitudine neprietenoasă față cu aliații noștri, explicându-le că numai cu ajutorul lor vom fi în măsură, după reorganizarea [armatei], să curățim țara de invaziune.

Cu cel mai profund respect sunt,

SIRE,

al Majestății Voastre prea

supus și plecat servitor,

General

Averescu.

Bacău, 9 februarie 1917.

Note:

1. „Să-și trădeze țara el, un om care a fost viața întreagă personificarea cinstei, a scrupulozității morale, el, fiul lui Mitiță Sturdza – asta nu se poate; nu se poate, e o greșeală, o răzbunare. La gândul numai că ar putea fi adevărat, mintea îmi stă în loc” (Vintilă I.C. Brătianu, ministru de Război).

2. Eremia Grigorescu (1863-1919) – strălucit comandant de divizie și de armată, viitor „erou de la Mărășești”, învins în cele din urmă de virusul gripei spaniole.

3. Constantin Prezan (1861-1943) – militar de carieră, erou al Primului Război Mondial, viitor mareșal (1930).

4. Într-o primă etapă, în a doua zi de Crăciun 1916, o brigadă a acestei divizii de cavalerie cazacă, trimisă spre a întări linia frontului românesc din zona Râmnic, s-a retras (cu muzica-n frunte!) de pe pozițiile abia ocupate.

5. Carl Gustaf Mannerheim (1867-1951) – militar și politician finlandez; și-a început cariera în Armata Imperială Rusă, ajungând și la comanda unei unități rusoromâne de pe frontul nostru din Carpații Orientali; viitor mareșal (1942) și președinte al Finlandei (1944-1946).

6. Document dactilografiat (cu semnătură, localizare și datare olografe) aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

NECESITATEA UNEI CRITICI SEVERE

C.Ș. FĂGEȚEL

Din toate părțile se înalță plângerea că ne găsim într'o epocă de dezordine, de desmățare, de anarhie literară. E de ajuns să pomenesc articolele mai proaspete ale d-lui N. Iorga din *Neamul Românesc literar*, articolul d-lui Mihail Dragomirescu din *Țara Nouă*, un articol din ziarul *Minerva* al publicistului Karnabatt, precum și acțiunea deschisă de această revistă, ca să ne putem da seama că dezordinea literară din clipa de față e un fapt așa de vădit, încât a putut să ridice împotriva ei o adevărată coalăție de oameni revoltați.

Eu unul nu mă mir deloc de această destrăbălare încuibată în atmosfera preocupărilor noastre literare. Tot ceia ce nu poți vedea astăzi fără să încerci o adâncă pornire de revoltă trebuie socotit ca rezultat firesc al unei reacțiuni, desigur, nejustificate împotriva unei epoci de ordine, de disciplină și de autoritate literară. Mă gândesc anume la strălucita epocă a *Sămănătorului*, în care d-l N. Iorga isbutise să creieze, cu neînfrânta autoritate a cuvântului său, un adevărat despotism literar. Nimeni, pe vremea aceea, nu se putea mișca în afară de disciplina și de cuvântul *Sămănătorului*. Întreaga noastră mișcare literară era determinată de indicațiile principiare ale acestei minunate reviste. Două rânduri scrise la cronică de d-l Iorga aveau deplina putere să te ridice sau să te doboare pentru totdeauna. Multe din cununile primite atunci se poartă și astăzi cu destulă mândrie și, aș putea zice, cu destula eficacitate, și multe din rănilile primite atunci sângerează și astăzi în coasta nefericiților râniți.

Căci ce este, de pildă, d-l M. Sadoveanu, decât un talent superior condamnat să-și verifice mereu legalitatea cununii pe care a primit-o de la

Sămănătorul, – legalitate tăgăduită mereu de atâția inși? Și ce altceva este, de pildă, Eugen Lovinescu, decât o sărmană victimă condamnată să-și pipăie și astăzi adâncă rană pricinuită de cele câteva rânduri din cronică *Sămănătorului*?

Avem tot dreptul, prin urmare, să spunem că d-l Iorga a creat o epocă de despotism literar, o epocă de cea mai crâncenă autoritate, încât retragerea d-sale din fruntea *Sămănătorului* a trebuit să însemneze și clipa cu care neapărat avea să se deschidă o epocă de reacțiune.

A fost atunci un mare moment de ușurare. Toți, din toate părțile, au început să răsuflă ca după înlăturarea unui regim de tiranie copleșitoare. Cei cari până aci nu putuseră să facă nici cea mai mică mișcare au început acum să se agite cu îndrăsneala provocatoare a unui copil care nu mai simte lângă el ochiul autoritar al părintelui său. Toate revistele apărute de atunci n'au avut parcă altă menire decât să distrugă înrâuririle morale lăsate în suflete de către acțiunea literară a d-lui Iorga.

Fiecare a văzut acum o atmosferă priincioasă de înaintări necontrolate. D-l Mihail Dragomirescu, mai mult ca oricare altul, și-a făcut un ideal din nimicirea tuturilor înrâuririlor care se leagă de activitatea literară a *Sămănătorului* și, fără să-și dea seama, d-sa a făcut din revista *Convorbiri Critice* isvorul dezordinii de astăzi. E cât se poate de interesantă psihologia acestei reacțiuni.

D-l Iorga a trezit în sufletul câtorva profesori universitari dorința covârșitoare de-a fi ceia ce se chiamă căpetenie de curent literar, și dela această dorință au pornit toți ce-i cari și-au luat însărcinarea să reacționeze împotriva despotis-

mului dela *Sămănătorul*. Prin urmare și d-l Dragomirescu a pornit tot dela această dorință, – dorința de-a ajunge cât mai repede inițiatorul unei nouă mișcări literare, și, pentru îndeplinirea acestei dorinți, a făcut tot ceia ce-a socotit că poate izbi în rânduiala și în orientarea imprimată în suflete prin lupta literară a d-lui Iorga.

Or, e foarte ușor de înțeles că o reacțiune firească nu trebuia să fie determinată de ambiția cutărui sau cutărui om, ci de-o sinceră observare a realităților. Grupul de scriitori ieșit dela *Sămănătorul* trebuia supus unui examen critic desbrăcat de ori și ce dorință de-a lovi și în ideile conducătoare reprezentate și apărate de către d-l Iorga.

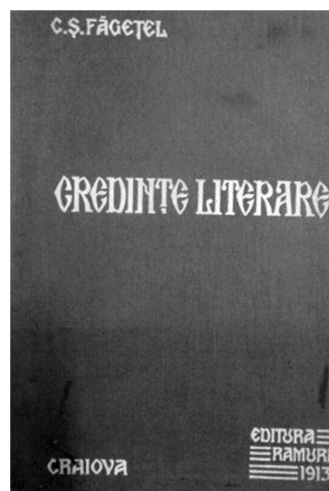
Acțiunea d-lui Dragomirescu însă s'a îndreptat împotriva unor anumiți scriitori numai din dorința vădită ca, lovind în ei, să lovească în autoritatea literară a d-lui Iorga. Și, iarăși, și-a apropiat anumiți scriitori, luându-i și făcându-le vânt pe arena literaturii, tot din dorința de-a înlătura consacrările și ierarhiile rămase pe urma activității critice a d-lui Iorga.

Dela început, prin urmare, d-l Dragomirescu a fost condamnat să se scalde în apele celui mai respingător subiectivism, cu toate că d-sa căuta să ne încredințeze în fiecare clipă că e reprezentantul adevărat al criticii obiective, iar astăzi, când privim dela distanță activitatea desfășurată de *Convorbiri Critice*, vedem lămurit că a fost plămădită din ambiție, din subiectivism, din toleranță, din exagerări ridicule și din suprimarea oricărui principiu capabil să fecundeze și să intensifice mișcarea literară revărsată din paginile *Sămănătorului*. Iar dacă la ambiția și la exagerările d-lui Dragomirescu adăogăm ambiția și exagerările celorlalți doritori de-a ajunge creatori de curente literare, am înfățișat toate cauzele care au dat naștere la dezordinea și la anarhia din clipa de față. Critica îndrumătoare a fost înlocuită cu zgomotul reclamei cari se plimbă prin literatură ca printr'o piață ocupată de precupeți; disciplina a fost înlocuită cu desmățarea tutulor nechemaților cari își creiază faimă prin exploatarea negustorească a unei atmosfere plină de

zăpăceală; credința într'o misiune superioară a literaturii a fost înlocuită cu lupta pentru interesele câtorva scriitori transformați în organizatori de societăți, a căror înaltă preocupare e împărțirea sumei de trei mii de lei. Și toată dezordinea aceasta e patronată și încurajată de către *Flacăra* d-lui Banu, pentru care fozilele, măscăricii și netrebnicii literaturii noastre s'au transformat în «maestrii», în «talentații», în «cunoscuii», în «distinguii» și în «mult apreciații».

Niciodată ca acum, prin urmare, nu s'a simțit într'un chip mai imperios necesitatea unei critici intransigente care să fixeze principii sigure în judecarea valorilor literare. Din mijlocul acestei desmățări, va trebui să se ridice cât de curând un glas investit cu autoritate care să cerceteze nepărtinitor literatura de azi și să îndeplinească selecțiunea pe care au zădărnicit-o precupeții și reclameii. Și, înfățișând aici această necesitate, ne permitem să îndreptăm privirile noastre spre d-l Iorga, pe care l-am dori din nou la locul de unde se trimite cuvântul deschizător de minți. Socotim că nu ne va lua în nume de rău dacă-i vom spune că nu e destul să păstrezi atitudinea spectatorului scârbit când ești cel mai chemat să stai pe câmpul în care ai aruncat cele mai multe seminte.

(din volumul *Credințe literare*, Editura Ramuri, Craiova, 1913)

TEXTE DE IERI PENTRU AZI
CONVORBIRI LITERARE

Spiridon POPESCU

FRAGMENT DE AUTOBIOGRAFIE

Sunt un neisprăvit, vecine,
Nu merit stimă și iubire:
Cerui să mă-ntâlnesc cu mine,
Dar nu venii la întâlnire.

Sunt un nemernic, domnișoară:
Deși m-am anunțat și-n scris
Că merg să mă conduc, la gară
Plecai tot singur. Țasta mi-s!

ÎNTÂLNIRE CU BUCLUC

M-am întâlnit cu mine
într-o banală piață –
Eu cumpărasem roșii
și Sinele verdeață.

Am stat puțin de vorbă,
apoi ne-am despărțit
Căci Sinele da semne
că este cam grăbit.

Când am ajuns acasă,
să mor, nu altceva:
Am constatat că plasa
din mână nu-i a mea.

O dup-amiază-ntreagă,
flămând și mânios,
L-am căutat pe Sine
pe străzi, în sus și-n jos,

Să reparăm greșeala.
Dar, domnul Nătăfleată,

Plecaser (de rușine)
spre Locul cu verdeață.

RĂSPUNS LA O SCRISOARE

Da, Doamne, confirm știrea:
am fost călcat de hoți,
Însă din inventarul
abia sfârșit, se pare
Că nu-i, nici pe departe,
o pagubă prea mare:
Doar eu lipsesc din mine,
în rest sunt, Doamne, toți.

ÎNCERCARE DE MITUIRE

Doamne, ai de la mine o bere
Și un ceai foarte bun pentru fiere
(Că știu că te doare),
Dacă-mi răspunzi cinstit la-ntrebare:
Bărbosul' ăla din sicriu
Sunt eu cel mort, sau Tu cel viu?
Că nu mi se alege prea bine
Și n-aș vrea să mă fac de rușine
Măine, când voi fi întrebat
Care din noi a fost îngropat.

TRAGEDIE ÎN CER

Nimeni nu știe ce s-a întâmplat.
Cert e că Dumnezeu s-a sinucis –
A fost găsit de Petru, agățat
De creanga mărului din Paradis.

Se șușotește pe-acolo, pe Sus
(Și s-ar putea să fie-adevărat),
Că necredința noastră L-a adus
În pragu-n care nervii i-au cedat.

POEM CU TITLUL „FĂRĂ TITLU”

Se subțiaser Dumnezeu în mine
Încât puteam s-ascut cu el creioane –
L-aș fi salvat: îl răstigneam, dar cine
Să-mi împrumute două-trei piroane?

Lumea era săracă rău, vecine –
Vânduse tot să-și cumpere obloane.

**Miruna
MUREȘANU**

confesiunea mea pare mai bătrână ca timpul
atunci când din reflex atinge sihăstria tăcerii

într-un crâng al ninsorii precum un altar

în schimbul unui anotimp al insomniei
care îmi poartă cum pe-o mireasă moartă pe brațe

din ce în ce mai rar bucuria

ciopliind din albia luminii o fereastră
în care ziua de mâine se vestește deja

în ceremonii postmoderne ale păsării negre

printre șerpuitoare ofilite metafore
al căror frison destramă pereții uitării

prin care aş putea negocia cu Dumnezeu libertatea depar-
telui
prin forma Lui nevăzută de lacrimă

aprinzând la vremea trezviei o candelă

prin însuși mesajul întâmplărilor ultime
ale unui timp cu vedere la moarte

din care nimeni nu ar putea câștiga la sfârșit

mai mult de-un frison care destramă pereții răbdării
și umple cu umbre destrămate podeaua

încât nici nu contează unde începe
și unde sfârșește-ndoiala
lumii a cărei memorie pare-un lamento

care îi lasă întotdeauna morții o ușă deschisă

atunci când se crapă fără mine de ziua
iar noaptea nu mă ajută să uit

izgonirea luminii în planul secund

în schimbul unui anotimp al insomniei
care îmi poartă cum pe-o mireasă moartă pe brațe
din ce în ce mai rar bucuria

atunci când nu mai am nimic de făcut
într-un tablou îngălbenit prins de memorie

aș putea presimți că doar lumina mă apără
locuind între rame zgomotoase de vânt

arcuite în focul niciunei flăcări

care se joacă în oglinzi aproape virgine
dezgolate de gânduri fără niciun efort

vânând cu mine rime printre perdele de lacrimi

prin freamătul liniștii grav și ironic

prin versul desculț care absent(mi) se supune
fără-a mai spune nimic despre moartea
a cărei privire discursivă aproape

țese iluzii mătăsoase pe deal

jucându-se-n oglinzi care se sparg în final
prin spaima de sine a lumii

profetic migrând dintr-o amintire în alta
până la poarta unor imemoriale ruine

care-mpotrivă fiindu-mi m-ar defini mai bine

când nimeni nu m-aude prin labirint cum trec

păstrând numai mireasma unei anume fericiri

cum hrană pentru fluturii de abur violet

care în ieslea fiecărei nopți căzând
tresar în frigul estompat și-aproape blând

țesând iluzii mătăsoase pe celălalt mal

acolo unde moartea se joacă în oglinzi sparte-n final
într-un tablou îngălbenit prins de memoria mea

a cărei privire se rupe de sine încet
printr-un poem desuet care vânează cu mine

rime virgine printre perdele de lacrimi

la poarta unor imemoriale ruine

(din volumul în pregătire *Aproapele meu Dumnezeu*)

Virgil BOTNARU

tehnici de camuflaj

în orice vecin de scară trăiește
un judecător înțelept și fără probleme
de integritate,

în unul
din doi taximetriști
transpiră zi de zi un mare talent anonim,

în fiecare al treilea vânzător de la piață
se ascunde adevăratul salvator al Patriei,
dar nu-l caută nimeni,

la fel cum, despre mine,
Daniela poate să spună oricând:
nimic nu e așa cum pare la prima vedere!

offline

iubito, de acum înainte
vreau să trăim ca pe rețele –
frumos, fericit,
vorbind numai în poeme
și trăind cu inima
întotdeauna aprinsă.

promit că
o să-ți cumpăr flori
nu doar la sfârșit de săptămână
sau cu ocazii speciale,

și-i voi alinta pe cei mici
nu numai în poze,
sau când sunt părinții tăi
în vizită.

pe net,
toți sunt familii-model,
poate măcar noi
să fim
de azi
și în realitate.

ploaie de weekend

câțiva muncitori
trag un cablu negru
dintr-o gură
de canalizare.

ca o ploaie de weekend
regretul
că nu i-ai spus unui tată
cu un copil în brațe
că i s-au dezlegat
șireturile.

high-tech

atunci când roboții vor face
în locul nostru
cele mai parșive munci,

îi vom pune
din când în când
să stea cuminți pe scaun
și să asculte
cele mai sfâșietoare poeme.

vor clipi
concomitent
din pleoapele lor mecanice
și se vor întreba
cum s-a ajuns la una ca asta

șanse egale

privesc
cum se joacă & râd
copiii la tobogan
și mă întreb:

așa e
că toți copiii aceștia
vor ajunge departe
în viață?

așa e
că boschetarul
care trece pe drum
a fost cândva și el
un copil fericit?

Veronica BĂLAJ

Parade Platz (în pandemie)

Interzis a ieși din istorie până și tropotele cailor
din alaiul Mariei Tereza
sosită în vizită imperială,
printre supușii urbei Temeswar,
lacăte peste lacăte sunt ținute pe ușile
fostei săli de bal din Parade Platz
zăvorâte stau și portretele
prețuite în muzeu
nu mai pot umbla hai-hui,,
după bunul plac al pictorilor care,
le scoteau în secret la plimbare
din când în când,
fără bilet de voie
Frica de moarte
se zvântură acuzatoare
într-o lectică de liniște vicleană,
timpul nu mai are auz,
ușile Bastionului Cetății par gurile
de intrare în adâncuri
deschise hăd
spre-o altă liniște
perfidă și ocultă
se anunță la știri că s-au găsit flori
depuse noaptea,
la picioarele Sfântului Nepomuk,
periculoasă aluzie
chiar dacă-i vorba de sfântul
ocrotitor al orașului în vremea ciumei
acum vreo trei secole și ceva.
Geamgiul orașului
își montează straturi de sticlă la ferestre
virusul poate privi totuși înlăuntru
poate crăntăni orice urmă de bucurie
indecent schimbându-i culorile vederii spre afară
unde-o fi bărbosul de pe Corso
proprietarul unui cântar greoi, demodat
dar care îți arăta exact
câte grame avea
sfânta din iconița purtată la vedere
ori sub tricoul imprimat seducător
cantaragiul, viclenește
adăuga la preț și scânteierea unui pas,
ori al unui gând pătimăș,
ușor dibuit sau,
orice-i putea aduce un chilipir
înainte de vremile borțoase
tatuete cu frică..

Spectacol pentru întărâtarea vremilor

Măști perfecte
așezate și peste simțăminte și dinți
poate înșelători, poate cuminți,
ne dăm cu hinta
spre răsărit ori apus
busola ne arată mereu
semnul plus
eu și eu încă eu
și alții
rădem, cântăm,
încăierarea scamatorului poznaș
cu învățătorul meu ,
nu-i deloc amenințătoare
tușa Natalia poartă șorț pestriț
și seamănă într-o doară
gazon tivit apoi
milimetric
cu o mașină marca Singer
rafinat, unchiul Lazăr,
încercător în minuni
se sprijină în baston de lut
emite păreri de spectator vlăguit
potrivindu-și ceasornicul de buzunar
exact la clipa când,
lumea de-aiurea, vădit falsă
lingușitoare, trecătoare,
se oprește locului aplaudând
perfidă, flecară, uluită,
gata să se-nfrupte
din spectacolul pus la cale
doar pentru întărâtarea vremilor.

Dintr-un verde adânc, venind

Miezul de noapte,
ochi de ciclop rugător
adormise prăvălit
pe umărul meu
dintr-un verde adânc,
părea că te văd venind
mi-a fost greu
de când am plecat, ziceai
în zig-zaguri deșirate
degetele noastre
nu se puteau atinge
până ce verdele
nu se va stinge
ai dezertat din veșnicii
întrebam fără glas
căutând un pocal cu vin
și un loc
unde să te ascund
de Charon legănat
în barca-i nălucă,
rămasă goală.

COPILĂRIE ÎN BUCOVINA

Elena-Brândușa STEICIUC

Când eram copil, iarna era ca marea: știai unde începe, dar habar n-aveai când/unde/cum avea să se sfârșească. În anii '60 Suceava nu prea era diferită de târgul care a fost înainte de război: macadamul de pe străzi răsună sub potcoavele cailor, produsele agricole se transportau numai cu căruța; casele erau înconjurată de grădini, cu găini pentru ouă proaspete în fiecare zi; negustorii erau evrei sau armeni (ultimii!) și nu peste mult timp aveau să plece. În centru apăreau primele blocuri comuniste construite pentru nomenclatura vremii, invidiată de toată lumea: nu trebuia decât să învârti robinetul și apa rece sau caldă țâșnea din pereți, caloriferele dădeau atâta căldură încât iarna trebuia să ții fereastra deschisă, chiar și în ianuarie... Când ninge (și ninge al naibii de mult în copilărie!) căruțele erau înlocuite cu săniile care lunecau pe străzi cu o viteză aiuritoare pentru ochii mei de atunci, fascinați de ciucurii de lână roșie puși la urechile bidiivilor și de sunetul vesel al clopoțelilor agățați de hamuri.

În pavilionul CFR pe care-l împărțeam tovărășește cu alte patru familii în cartierul gării Burdujeni, Lența – bunica dinspre partea mamei, de la care am moștenit prenumele și, sper, un pic din simțul umorului – ne tot povestea cum era altădată, mie și fratelui mai mare, numai că să ne țină în casă pe frig. Prea ne ispăsea săniuța și erau minus 20 de grade afară! Pe vremea copilăriei Lenței, iernile erau și mai grele, adevărate oceane de zăpadă înghițeau sate și târguri, iar bieții călători ce se încumetau să plece la drum trebuiau să înfrunte două mari pericole: gerul și lupii.

– Cum era pe atunci, bunica? Hai, spune...

– Stați cuminți lângă sobă, că vă zice bunica... mai mâncați un papanas, ștergeți-vă pe degete și ascultați! O plecat Toader, fratele mai mare, într-o sâmbătă seară din Botoșani la Verești, cu trupa lui de muzicanți, la o nuntă. Erau cinci oameni într-o sanie, cu tobă, trombon, vioară, contrabas, era nunta fetei primarului care plătea bine. Dintr-o dată, caii o începui a fornăi...

– Ce-i aia?

– Adică să scoată abur pe nări, spărieți... și să tropăie... o simțit lupchii!

Atunci, ni se făcea părul măciucă, uitam să mestecăm coca moale, dată prin nucă pisată și dulceață, ascultam încremeniți.

– O făcut un foc din câteva lemne, și, când lupchii s-o apropiet, o început să cânte în draci, de răsună toată valea... cădea chiciura din copaci, se zguduiau crucile din cimitirul de la Cucorăni, ciorile zburau spăriete, iar lupchii...

– Ce-au făcut? I-au mâncat?

– Da de unde! O plecat tăți șapte cu coada între chicioare, spărieți di bubuitul tobii, di trombon, di contrabas... ghieții lupchi, tari o mai suferit...

Lența, deși citadină în copilărie și adolescență, umblată la cinematograful, nu-și părăsea rostirea moldavă, iar noi o ascultam până când se făcea ceva mai cald și ne dădea voie pe derdeluș, la sanie.

Anotimpul rece nu ținea o veșnicie, nici în copilăria bunicii, nici în a mea. Primăvara venea în cartierul gării cu un miros proaspăt de salcie înmugurită. Râul nu e departe și, din lunca mlăștinoasă a Sucevei, ne luam muguri și galbenele ciuboțica-cucului pentru buchetele de Florii. În școala mică, de cărămidă, eram mai toți copii de cheferiști, pentru că gara era ca o mamă, dând muncă/hrană/adăpost tuturor. Părinții lucrau la întreținerea șinelor și a locomotivelor, la depou, la controlul circulației (tata a fost impiegat, apoi dispecer), la comunicații (mama a fost telegrafistă, bună cunoscătoare a codului Morse, apoi telefonistă), la controlul biletelor în tren. În gara asta fastuoasă, construită de regele Carol I prin firma Celesti Construttrice Edilitates Cerettie & Tanfani din Milano, după modelul gării din Fribourg, la trecerea dintre secolele XIX și XX, copiii își petreceau mare parte din timpul liber, mai ales când era urât afară. Aveam o mulțime de jocuri, cel mai adesea de-a v-ați-a-prinselea, cum îmi plăcea să zic...

Adesea în vis, mă revăd în gara din Burdujeni. Trec prin aripa stângă, unde era administrația, intru în

biroul plin de fum de tutun unde tata vorbește cu alți operatori de la Iași sau Pașcani. Mă uit pe foile imense de hârtie de pe mese: cu creioane colorate bine ascuțite cu lama sau cuțitul sunt desenate rutele trenurilor, pe care bărbatul încă tânăr, dar cu părul cărunț, le transmite apoi spre toate gările prin care trec marfarele, personalele sau acceleratul de București.

– Îmi dai și mie un creion roșu, tata? îi cer, redevenind în vis fetița care am fost.

– Dar mai ai o sumedenie acasă, ți-am cumpărat de la domnu' Budic, de la librărie...câte creioane mai vrei?

Înghit în sec, are dreptate. Plec după asta la mama, la centrala telefonică. Se lucrează cu fișe, cilindre metalice subțiri și lungi conectate la un sistem destul de simplu, pe care ea îl cunoaște la perfecție. Femeia slăbuță, cu păr castaniu și un permanent lejer după moda timpului poartă un sarafan bleumarin și o bluză albă, are manichiura perfectă, miroase a colonie bulgărească și a cremă Nivea, cu care se dă dimineța, dintr-un borcănel albastru.

– Mă lași și pe mine să bag o fisă?

– Hai, vino aici, suie-te pe scaun, îți fac legătura cu gara Pașcani, poate vorbim cu unchiul Mihai...

În vis, plutesc mai departe spre aripa stângă a gării, are apartamente cu ferestre înalte spre peron, tot pentru cheferiști. Apoi continui să zbor deasupra parcului din fața gării, unde cresc cele mai parfumate panseluțe, pe care – copil fiind – le mai rupeam pe furiș, numai pentru plăcerea de a simți cum mi se lipesc petalele sidefate de nas...În fine, înainte de trezire, merg în sala de bal, rezervată festivităților. Aici erau organizate serbările școlare la sfârșit de an și toți cei de pe străzile din jur, părinți, bunici, copii, vecini veneau să ne vadă.

Le povestesc întotdeauna prietenilor sau colegilor din Occident despre Suceava, cu un fel de mândrie a apartenenței. Așezat în partea de răsărit a orașului, cartierul Burdujeni a fost până la primul război mondial târg de negustori din regatul României. Partea de apus a vechii capitale a Moldovei, dincolo de râu, a fost anexată de Imperiul Austro-ungar în 1774 o dată cu restul teritoriului până la Carpați, în urma unui război ruso-turc în care austriecii au avut rol de arbitri. Le spun cum împărțeaua a botezat provincia „Ducatul Bucovinei”, transformând-o în cordon sanitar de protecție, multe molime veneau din răsărit. Capitala provinciei, după cum bine se știe, a fost până la primul război mondial orașul Cernăuți. Administrația căilor ferate imperiale a construit în 1871 o gară de frontieră

la Ițcani, punct de vamă și adevărată carte de vizită a Austro-Ungariei. După 1918, o dată cu dispariția colonului austro-ungar, Bucovina a revenit României, Suceava a fost lipită la loc și cele două inimi ale ei au început să bată de ambele părți ale râului: și la dreapta, și la stânga... Așa le explic faptul că orașelul pe care-l vizitează – și unde s-au stabilit părinții mei după căsătorie, la sfârșitul anilor 40– deși mic și neînsemnat, are două gări spectaculoase, fiecare în felul ei, chiar dacă acum una dintre ele e lăsată în paragină.

La douăzeci și patru de ani, Elena și Gheorghe Sumanaru aveau viitorul în față, chiar dacă viața pe atunci era lipsită de culoare, mai ales pentru un fiu de chiaburi și o tânără orfană de tată. Cei doi tineri angajați ai Căilor Ferate s-au stabilit la Ițcani, dornici să lase în urmă necazurile trecutului. Au închiriat o cameră, apoi două în casa lui Nicanor Ureche, bucovinean solid și mustăcios, care vorbea românește cu un accent ciudat:

– Apăi eu m-am născut la Chicago – le povestea alor mei – tata era la început tăietor de lemne, o plecat să muncească în America la începutul secolului, pi urmă o muncit într-o fabrică di mașani, s-o întors în țară pi vremea lui Al Capone. Mari bandit o mai fost...

Acolo, în casa de pe strada Depoului, la numărul 3 aveam să vin pe lume, chiar în patul în care fusesem zămislită, pe 26 aprilie 1955, sub ochii încântați ai moașei și ai tatălui. Sirena gării suna tare de tot, mi-a spus mama, dar nu ca să anunțe nașterea unei prunce grăbite, ci pentru că sutele de ceferiști trebuiau să ajungă la muncă.

Înainte de mine au fost alți doi copii. Primul s-a născut Gheorghiiță, în aprilie 1950. Lipsa medicamentelor, a îngrijirilor medicale și poate – cine știe? – nepriceperea tinerei mame sunt principalele cauze ale morții bebelușului, în august. Mormântul mic, acoperit de lăcrămioare primăvara este în cimitirul din Ițcani, înconjurat de morminte în mare parte uitate, ale unor familii de nemți plecați de mult în Vaterland sau cine mai știe pe unde...Merg acolo cu lumânări și coronițe de flori înainte de fiecare Paște și, când plec, nu pot să nu-i spun și eu: Ruhe sanft, frățior necunoscut!

După un an, Elena, numită și Lenuș în familie, a rămas din nou însărcinată și a hotărât ca de data asta să nască la Botoșani, unde familia mamei cunoștea o mulțime de doctori, sperând să evite o nouă pierdere. Când au apucat-o durerile, în zorii zilei friguroase de 4 septembrie, în casa bunicului ei din Popăuți, a plecat la maternitate cu o trăsură a unui birjar evreu, Itzic Hennig, bun prieten cu unchiul matern, Mihai

Crețulescu. Taxiurile erau rare pe atunci, iar tânăra femeie, înfocată într-o pătură militară încerca să reziste la tăieturile din pântecul umflat și, ascultând tropăitul regulat al copitelor pe macadam, își amintea straniul vis de la sfârșitul somnului: un bătrân cu o barbă lungă, numai din lumină făcută, i-a apărut în față și i-a zis:

– Dacă vrei să-ți trăiască și să fie sănătoși copiii pe care-i vei mai avea, pune-le și nume de flori!

Apoi a dispărut, mama s-a trezit, a respirat ușor, pe jumătate speriată, pe jumătate liniștită și – chiar dacă era mare ca o balenă– s-a ridicat din pat. De ce i-o fi zis bătrânul „copiii”, pe când ea nu aștepta decât unul? oare o să nască gemeni? Sau poate, în viitor...

Cunosc din copilărie povestea cu visul magic al mamei și de fiecare dată când mi-l amintesc încerc să caut o explicație logică pentru extraordinara forță a subconștientului ei. Cum a putut uni rădăcinile vieții și germinii viitorului? Cum a putut inventa un asemenea mecanism de apărare, femeia asta de numai 27 de ani, ca să oprească reproducerea ghinionului cumplit de la prima ei meternitate? Cum de a putut aduna forța întregului univers, în zorii aceluia 4 septembrie, într-o birjă prăfuită trasă de doi cai costelivi?

Așadar, asta e explicația numelor date celor doi copii: Mihai-Mugurel, pentru băiețelul născut la Botoșani și Elena-Brândușa, pentru mine. Bătrânul unchi– fost militar, cantor la Uspenia– a fost primul naș al pruncilor, împreună cu Natalia, o femeie blândă și generoasă. Păstrez de la ei o icoană pictată pe lemn în 1865, acoperită cu o ferecătură din argint masiv. Pe lemnul de tei, Sfinții Onisim și Iustin, care stau și acum când scriu deasupra ușii ca protectori ai mei. Nici nu știam când am primit-o că într-o bună zi aveam să mă dedic profesional francofoniei, care a fost conceptualizată de un alt Onisim– dar francez! geograful Onésime Reclus.

Am mai avut o altă pereche de nași, mai tineri: Maria și Ioan Lazăr, sora mai mare a mamei și cumnatul. De la nanu Ionel, profesor de Litere clasice, mai păstrez și acum un impunător Dictionnaire grec-français, cumpărat de el în anii studenției la Iași, când a fost coleg cu Eugen Coșeriu. Nana Mărioara, cum îi spuneau toți în familie, mi-a fost primul profesor de franceză, inițiativa și primul model intelectual în viață. Profesoară de liceu la Suceava, foarte căutată de părinți pentru meditații, era o femeie severă, de multe ori inflexibilă (numai eu știu câte certuri am luat pentru si conditionnel!...) dar generațiile formate de ea au reușit întotdeauna la Litere și s-au exprimat în limba

lui Voltaire cu ușurință și fluiditate, oriunde în lume. Școlită și ea la Iași, în interbelic, era pasionată de clasicii și romanticii francezi, pe care-i citea cu nesaț, traducând și adnotând mereu. Nu a vizitat Franța decât o singură dată în 1968, la cursurile de perfecționare din Besançon, în scurta perioadă de dezgheț a dictaturii, la peste 50 de ani, în vara aceea fierbinte pentru toată Europa. Ar fi putut rămâne acolo, i s-au oferit posturi, a impresionat pe toți francezii prin acuratețea limbii și prin ținută. S-a întors acasă când la granița de la Siret se auzeau trecând tancurile sovietice spre Cehoslovacia și în toți anii care au urmat și-a îndulcit dorul de Franța citindu-i și recitindu-i pe Hugo și Balzac. Și poate sperând că fina și nepoata ei avea să prindă vremuri mai bune...

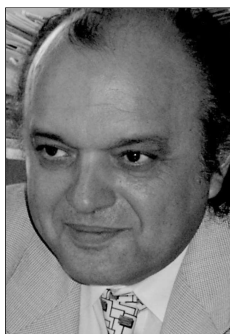
Nu de mult, într-o zi friguroasă de început de ianuarie, mi-am așteptat la gara Burdujeni băiatul, ce trebuia să vină cu rapidul de la București. Ce să fac ca să umplu timpul? Nimic mai bun decât o mică plimbare prin zăpada din cartierul copilăriei. Și, ca prin minune, revăd cu ochii închiși casa de pe strada Jean Bart numărul 13, colț cu strada Nicolae Iorga, unde acum e un bloc oribil, ca tot ce s-a construit după anii '80 aici. Dintr-o dată, un episod insolit din copilărie îmi revine în minte: sunt în școala primară, e dimineața devreme, a nins toată noaptea, și nu se mai văd străzile, acoperite cu un strat de zăpadă alb, strălucitor. Bunica ne scoală cu grijă, pe mine și pe Mugurel, mai sunt două ceasuri până la plecare, lumina e încă foarte slabă afară.

Pe geamul aburit din bucătărie, dând înspre gara luminată a giorno, ce zărim? Un cerb! Mare, maiestuos, purtându-și coarnele ca pe o coroană măreață, bietul de el pare cam rătăcit. O fi venit din rezervația de la Pătrăuți, căutând un pic de iarbă sau fân, acum când totul e acoperit de zăpadă, sau poate l-au alungat niște lupchi, feroși ca aceia din copilăria bunicii?

Tata e tânăr, se rade, dintr-o dată îl prinde o veselie nebulă și ne pune cu pământul câte un moț de spumă pe vârful nasului. Bunica, întinerită și ea ca prin minune, pune lemne pe foc și cât ai clipi din ochi, bucătăria de umple de mirosul îmbietor al cafelei cu lapte.

Iar fetița care am fost privește la nesfârșit prin perdeaua de fulgi, în dimineața cenușie, cerbul din ce în ce mai îndepărtat, până dispare după niște copaci, statui uriașe de zăpadă.

Oare unde este acum mesagerul iernatic și misterios al copilăriei eterne?

POEZIA LUI ION POP, DE LA MISTERELE AGRESTE LA FICȚIUNILE NARATIVE

Cristian LIVESCU

„Spaima de-a fi prea cuminte!/ Din când în când trimite-un neiertător șacal...”

Poetul Ion Pop l-a însoțit permanent, din umbră, pe exegețul Ion Pop, deși cele două înfățișări ale universitarului clujean s-au ținut oarecum la distanță, fiecare cu obiective expresive și interese distincte. Poetul, conservator, venit din spiritualitatea rurală, din fibră tradițională, nu s-a arătat contaminat de materia de studiu a criticului, avangarda românească, cu toate probele ei extravagante, domeniu în care a devenit un inițiat „subțire”, cu aer cosmopolit, bine documentat și la curent cu novatorismul literar. Au mers alături cele două voci, sânguincioase, pasionale, rezistente. S-au vizitat câteodată. Poetul se consideră un „însoțitor” admirativ al generației tranzitive postbelice, de la noi. A scris mult și cu râvnă despre poezii acestei pleiade, care au contribuit timp de trei decenii la reabilitarea și schimbarea radicală a discursului poetic. Într-o oarecare măsură, analistul literar, prin felul său laborios de a acționa în regim academic, a incomodat evoluția poetului, cu experiența și melancoliile lui austere. L-a incomodat, fără să-i bruiască sau să-i obstaculeze traseul.

La început a fost poetul (n. 1 iulie 1941), cum ne convinge masiva antologie *Ferestre* (Editura Școala Ardeleană, 2021, 722 p.), reunind aproape complet creația sa lirică, întinsă pe mai multe decenii, între anii 1966-2021. Ducea cu el o rană adâncă și o teribilă dramă de familie, din satul maramureșan Mireșu Mare, situat undeva pe Someș, în așa-zisa zonă a Codrului, spre Sălaj, aproape de Chioar și de Baia Mare, „Sunt odraslă de țărani onorabili, truditori ai pământului, prea repede și brutal smulși de pe ogorul lor de regimul de teroare comunist al anilor '50, siliți să devină

muncitori simpli la Cluj, pe când aveam doar 11 ani, ca să-mi asigure accesul la studiile gimnaziale și la celelalte. Nu aveam, se zicea, origine sănătoasă – bunicul meu dinșpre tată fiind declarat chiabur și întemnițat degeaba, vreme de trei ani... Pe ceilalți bunici n-am ajuns să-i cunosc, muriseră deja pe când mama era copil, bărbatul, pe la patruzeci și ceva de ani, – am aflat că îi plăceau caii și cânta la vioară – iar femeia înecată în apele Someșului, împreună cu două fiice și un frate (mama avea atunci doar șapte ani), pe când traversau râul cu o luntre, ca să participe la dezvelirea unui monument de Ziua Eroilor, în satul de peste apă, Tohat. Acea virtuală bunică se trăgea de-acolo, din familia care l-a dat și pe foarte popularul autor al *Isprăvilor* lui Păcală, Petre Dulfu... Un unchi al meu a și rămas cu porecla de Păcală, probabil din pricina asta...” (Din interviul acordat lui Gellu Dorian).

De-o vârstă cu Ion Alexandru, poetul „trăirilor naturale”, a legat cu acesta o prietenie generoasă, admirându-l pentru lumea țărănească dureros transfigurată în poezie. Se asemănau în programe, de sorginte blagiană, prin recursul la destinul cosmic al satului și la ritualismul arhaic, cu efecte expresioniste. Împreună cu alți colegi de studenție, s-au încumetat, la începutul anilor '60, să-i facă o vizită clandestină, acasă, autorului *Poemelor lumii*, vizită care avea să le marcheze sensibilitatea. Mai apoi a ținut să afle spațiul de obârșie al prietenului său, poveste care s-a lăsat cu un portret de referință: „Mi-l amintesc pe liceanul de la „G. Barițiu” de prin 1959, citind cu vocea gravă și avântată în fața câtorva redactori entuziasmați ai

revistei „Steaua”. Îmi rămâne foarte vie în minte și ziua de primăvară în care am sunat pur și simplu, alături de Liviu Petrescu și Ion Papuc, la ușa lui Lucian Blaga, care ne-a întâmpinat cu ochii lui de pe vremuri din *Istoria* lui G. Călinescu, poftindu-ne, cu simplitate, să-i trecem pragul (au urmat apoi, în câmpul pe-atunci apropiat de casa poetului, lecturile noastre emoționante din poemele ediției definitive din 1942). Și nu voi uita vreodată vizita pe care i-am făcut-o, imediat după timidul meu debut din 1966, în satul natal, Topa Mică, într-o zi de foarte însorit septembrie; plecase, mi-au spus părinții săi, la o mătușă din Florești, am străbătut pădurea de la câțiva kilometri, ca să-l gădesc așezat în strana bisericii din sat, la o liturghie cum n-am mai auzit niciodată: o oficia, în odăjdii auriu, un foarte bătrân preot, Cosma, coborât parcă dintre apostolii lui Goga; în casa parohială a acestuia am petrecut noaptea, întorși la Topa, între sfeșnice și stele mari. Au fost însă și minunatele seri de cenaclu de la Facultate, șezătorile literare ale acelor ani, atâtea și atâtea întâlniri și convorbiri prietenești... Ani de-a rândul i-am simțit apoi mâna fraternă pusă cald pe umăr și i-am auzit adresarea «Frate Ioane», cu care obișnuia să mă întâmpine... Pentru istoria mai nouă a poeziei românești, Ioan Alexandru cel «blond, cârn și cu urechi barbare», «răzvrătitul presupus» despre care vorbea un *Portret din Viața deocamdată*, adică poetul unui «loc și timp anume», neliniștit și tragic, va rămâne, oricum, cu mult mai viu decât Ioan, definitiv înșeninatul său frate imnic. Sub numele celui dintâi a trăit și a scris poate ultimul mare poet al Transilvaniei” (Ion Pop, *Ultimul rapsod al Transilvaniei*, „Grai”, Bistrița, 2002, nr. 1).

„Îngerii cei adevărați/ se pare/ că nu mai sunt./ Însuși Lucian Blaga/ i-a văzut căzând”

În aceste lungi citate îl aflăm pe Ion Pop cel inițial, cumintele-mereu-ascultător, nepot de „chia-bur”, cu părinții nevoiți să părăsească viața la țară, spre a deveni muncitori la oraș, favorizându-i astfel parcursul studiilor. Va spune că a avut noroc (!), la terminarea, în 1964, a celor cinci ani de Filologie clujeană, când a fost reținut preparator, apoi asistent la Catedra de Literatură română, în aceeași promoție cu Ioana și Liviu Petrescu.

Poetul, stimulat de relația apropiată cu Ion Alexandru, care la acel moment se bucura de succes cu volumele *Cum să vă spun* (1964) și *Viața, deocamdată* (1965), intră la rândul-i pe orbita debutanților. Întâi apare în revista „Luceafărul”, în mai 1963, cu o prezentare de Mircea Zăciu, după lectura unui ciclu de poeme în Cenaclul „Nicolae Labiș”, pe atunci condus de Eugen Barbu, apoi în legendara colecție „Luceafărul” a Editurii pentru Literatură, unde publică *Propunere pentru o fântână* (1966), în același an cu primele cărți semnate de Leonid Dimov, Ioanid Romanescu, Gheorghe Pituț și Mircea Ciobanu, unde gestul sincer și freamătul vârstei june figurau drept criteriu estetic. Decorul agrest, laolaltă cu sentimentul ingeuu al descoperirii minunilor lumii, în registru vitalist, îl fac pe Ion Pop, din începuturi, un fervent discret al lui Ion Alexandru, executând exerciții vizionare, senin-bucolice, conforme ascensiunii ardelenismului, în trăiri nostalgic-mitizante. (Îi va dedica în 2020 o monografie bogată în informație, *Existența rituală. Despre poezia lui Ioan Alexandru*.) Scrutează ca și el mistere, precum cel al stelelor care „țin în picioare copacii și pietrele,/ pasărea-n aer, râul în albia lui.” (*Neliniștita femeie*) Tiparele, ascunse „printre izvoare și rădăcini”, strămoșii, în „subterane migrații”, oasele devenite „far de fluiere”, „vântul de nord” care șterge chipurile sfinților, fântâna – „tremurătoare umbră”, „lemnul care moare-n gardul putred”, iarba „cu dragostea focului”, sunt câteva elemente ale unui univers în formare. Tema depășirii limitelor e transpusă exaltat, în competiția vieții, din poemul blagian *Vreau să joc*: „Vreau să urc munții, trepte netezi mă-mping,/ dacă-amețesc de-o balustradă mă pot ține,/ iar când cobor ca să boxez pe-un ring,/ găsesc mănua care-mi stă mai bine...” (*Secetă*) Un vers sună straniu: „Tu vei avea o moarte de balanță” (*Tipare*).

Volumul următor, *Biata mea cumințenie* (1969), marchează îndepărtarea de universul rural. Poetul vrea altceva, nu știe precis ce anume, și de aceea discursul său este ezitant și prudent, croit artizanal, sintagma ironică din titlu devenind un loc comun al receptării ulterioare, pentru un autor conservat în propria moderație. De acum încolo se lasă în seama realului consumat lăuntric: poezia

devine inițiere în existență, nu fără spaime și aspirații ratate. Caută „marginile”, se inhibă în preajma lor, se vede „însingurat”, „exilat în trup”, „departe de o țară pe care o tot jelesc”, „cu ochi străini în orbite”, „un ochi stelar” cu care detectează nimburi; îi este frică de „pânde” (!), de cum „murmură marginea mea”, de „ghearele de lavă”, sau de „umbra din foc”... Apare motivul *ferestrei* (de bibliotecă?), poate cadrul care cezurează realul, semn al securității relative a privirii unui „deținut liric”, cum se crede ochiul răbdător: „ferestrele mari le-nghit pe cele mici./ rămân flămânde mereu.” (*Piața mare*). O probă de semnificare: „Memorie, stea în formare/ învingând lutul capului meu.” (*Memorie*) Și iarăși un vers de taină: „Cazi în genunchi, biata mea cuminenie,/ moartea mea de zi” (*Să nu iasă nimeni*).

Așadar, 1969 este anul unor mutații importante pentru Ion Pop, dacă ținem seama de trecerea sa la conducerea revistei studentești „Echinox” (de la nr. 2), înfițată cu un an înainte. Despre acest episod, al constituirii redacției, Eugen Uricaru, unul din inițiatorii publicației, își amintește: „M-am sfătuit cu doi prieteni, Marian Papahagi era deja la Roma și asta mi-a dublat responsabilitatea și am decis să-l invităm pe asistentul nostru Ion Pop, acum academicianul Ion Pop, să vină la *Echinox* și să conducă revista. A acceptat și în februarie 1969, am făcut un moment de rugăciune în cămăruța redacției, Ion Pop a devenit redactorul șef. Nimeni dintre oficiali nu s-a opus să rămân adjunctul său” (v. *Viața altora*, Editura Crigarux, 2020, p. 114). Va îndeplini misiunea până în 1983, deci răstimp de 14 ani. Avea să declare: „Momentul *Echinox* a fost unul major pentru mine, mi-a schimbat chiar, în multe privințe, viața... A fost un moment de angajare totală în serviciul (!) unei idei culturale, al unei construcții spirituale de care eram deplin conștienți, într-o vreme de libertăți foarte relative... Recitite azi, paginile *Echinox*-ului nu-mi apar deloc veștede... Am afirmat și eu, și Marian Papahagi, că *Echinox*-ul a fost, în primul rând, un atelier, o școală, în sensul pedagogic al termenului, și mai puțin promotorul unei direcții, cu program teoretic distinct. A promovat, mai ales, un spirit critic exigent, neconcesiv, deloc provincial, a cultivat valoarea estetică (dar și etică!) a scrisului.” În

același an 1969, odată cu apariția studiului *Avangardismul poetic românesc*, se impune atenției și cealaltă „voce”, aceea a criticului și istoricului literar, care propune o definiție sintetică a poemului, în concepție avangardistă: „Poemul e definit ca «un risc, o aventură totală», reținând «acea parte revelatoare a hazardului, acele armonii deșteptate de întâmplare»” (EPL, p. 24). În practica textuală, va urma acest model.

„Fereastra-i deschisă, vede tot și nimic”

Poetul revine în 1977, cu *Gramatica târzie*, după experiența pariziană (între 1973 și 1976, funcționează ca asistent asociat la Université de la Sorbonne Nouvelle, Paris III), deși cartea fusese gata (aflăm) în 1972. Biblioteca devine spațiul predilect al maturizării conștiinței poetice, unde spiritul se fortifică și senzorialul frustrat prinde curaj, plus aerul de izolare într-o irealitate insinuată de chipuri și închipuiri formalizate: „Aici, printre cărți cu grijă așezate, –/ da, se va spune, era un ins livresc,/ cineva murmură, cineva plânge,/ masa mea-i o cetate cu punțile întinse/ peste șanțuri adânci, în care vom inventa sânge./ Fereastra-i deschisă, vede tot și nimic,/ măru se coace tăcut, înaintea/ mașinile, memoria, toamna,/ cad frunzele, cuvintele de tipar/ sunt amărui ca nucii din Valea Chioarului.../ Aici,/ printre cărți cu grijă așezate, imaginând/ sângele meu în scădere, moartea, transfigurarea,/ slaba memorie a posterității.” (*Aici*) Abandonat într-o singurătate austeră, subiectul liric se iscodește contemplativ, apelând la termeni de inginerie retorică, de felul: „Să înnoptezi lângă o propoziție/ cu foarte mult viitor...”; „parantezele cresc/ taina deplină să o închidă”; „subiectul e-aici, predicatul departe”, „până la urmă casa rămâne o sumă de cuvinte/ în care-am trăit”; „lunga, pământia propoziție...”; „vocale petru o limpede margine”; „adierile verbului”; „cum un cuvânt mă va vedea dispărând.../ cum fiul unui cuvânt”. Trăirea în propria scriitură admite aventura privirii: „prietene/ îi erau fereastra și o lungă frază”. Un poem prefigurează efortul textualist de însuflețire a convenției gramaticale, gata să converseze cu himerele livrești: „Astfel voi sta peste cărți și izvoare,/ Pe umerii lui Napoleon și-ai cartofilor,/ Pe rulmenții semințelor, pe rulantele benzi

de răcoare,/ Ca un sicriu, în Ion Pillat și în nepăsare,/ Lin lunecând către râpa amurgului.// Vântu-mi va smulge, de va fi vânt, de pe buze cuvintele/ mai înainte de a fi rostite –/ a șaptea oară, prepoziția, adjectivul, conjuncția/ mă vor lăsa, acoperit de participii obscure,/ în palide substantive blindat,/ limpede-n lumea fără de rană./ Lungi citate-nvățând, lungi uitând,/ în iarba verde, contemporană.” (*Voi învăța*). Realul nu există cu adevărat decât ca materializare lingvistică în reveria cotidiană: „Cuvânt, amprentă/ Pe fața tuturor lucrurilor./ Greu va fi/ Pentru nemernicul și tâlharul.// Și Dumnezeu locuiește/ În gura ta/ Încercuită.// La egale distanțe de centru./ Fier, tecile de aur./ Aureola.// Sfânt, sfânt./ Lină rotire./ Sânge/ Al astrilor” (*Loc geometric*). Actul poetizant își evocă obsesiile, în dungă ironică: „copilul Rimbaud mai lansează/ pe bălți mocirloase, corăbii”; „cu un pumn de semințe vin eu de la oraș,/ culese din cartea poetului Whitman,/ din hambarele vechi, transilvane, ale poetului Blaga...”; „Lucian Blaga presat în ierbare...”. Fără să fie una novatoare, plutește în volum o adiere pre-textualistă, care anunță o schimbare de atitudine, oarecum în spiritul timpului: existența – trecută prin operația de poematizare a „ferestrei” – se revarsă, se consumă în text. Interesează nu neapărat *cum* se naște poemul, ci *unde* se naște el, ambientul erudit din care provine.

Calitatea poeziei lui Ion Pop este de a simți, de a pre-simți mutațiile de sensibilitate de la o epocă la alta. Se face deslușită înclinația spre parabolă, spre interogarea resorturilor scriiturii. Volumul *Soarele și uitarea* (1985) suportă o anumită uscăciune, o oboseală manieristă, venită tot din „afară”, dinspre rumoarea produsă de mișcarea optzecistă, care ocupase scena literară. Fără să fie neapărat o replică, se simte în poemul de uvertură încrederea că pânza de adâncime a gândirii poetice rămâne elementul organic peste care se așterne ordinea punctuației ocazionale. Alegoria de-a fierul și rugina trimite aluziv la „ocupația” post-modernistă de după neomoderniști, cu eternul conflict dintre „antici” și „actuali”: „Nu-i târziu, prietene, nici la patruzeci,/ nu-i târziu să obosești în fața Pythiei/ mutând virgule de la un substantiv la altul,/ de la un verb către altceva. S-ar părea că/ în lunga, pe veci încălcita frază,/ uscatul nu s-a sfârșit.

Degeaba/ inventează corăbii, asemeni celui/ ce-și face vara sanie./ Știe ea, Înțelepciunea, ce urmărim,/ noiăștia. Cică/ am vrea să ne sustragem morții, / încă vii fiind,/ cică mai facem deosebire/ între funia spânzuratului/ și panglicele miresei.// ... Asemeni/ celui ce strigă de sub rugină,/ eu nu mai am nimic de pierdut/ decât fierul, Doamne,/ doar fierul” (*De sub rugină*). La curajul de a înfrunta realul textual (cum cerea „noua poezie”), diferit de realul-real, se referă o altă șaradă: „Multă vreme m-am împotrivit ca autobuzul/ să treacă prin poem. Invocam/ noroiul cu care zilnic/ îmi stropea fruntea. Abia/ într-un târziu mi-am spus că, la urma urmei,/ e și el un vehicul...// Destul de potrivit să mă ducă/ spre Paradis...” (*Autobuzul*). Rețeta textualistă rămâne în vigoare: „S-ar putea, iubite poem,/ să nu ajungem cu piatra/ chiar până în vârful/ piramidei...” (*Piramida*); „un vânt uimit trecea din când în când,/ prin existența mea gramatică-lă...” (*Curriculum vitae*). O anumită semnificare a memoriei, topos-ul stindard al baricadei optzeciste, este tratată aici într-un alt registru față de cel cominatoriu, cu care ne-au obișnuit colegii lui L.I. Stoiciu: „Memoria e un fel de nor,/ o lentă evaporare/ în soarele care știe totul” (*Un fel de nor*).

„Gramatică, străvechi dicționare –/ alb cimitir în care nu se plânge...”

Vorbitul în șarade se face din ce în ce mai vizibil în poezia lui Ion Pop, semn de distanțare, de disimulare a atașamentului conservator, dar și de jubilație superioară în competiția cu mai tinerele voci. De acum încolo, esopismul îi pune la încercare inteligența; poemele devin elaborări eseistice, unele taifasoide, cu trimiteri mitologice, biblice sau livrești. În *Amânarea generală* (1990), volum de conversiune, își divulgă preferința pentru o anume concretețe ficțională, care să implice eul monologal: „Poetul s-a prostit și și-a ieșit din minți,/ nu mai vede/ decât/ ce vede./ În locul oricărei metafore/ preferă/ pâine și apă.// Ce-i de făcut?/ Așteptând răspunsul,/ l-am internat aici,/ în poem.” (*În locul oricărei metafore*) Sedus de gramatologia derridiană, închipuie o însuflețire în năvală abisală a resorturilor scriiturii: „Predicatul vine/ desigur după subiect./ mișună apoi atributele,/ complementele./ Din când în când, virgula/ împinge pro-

poziția, ca o vâslă./ Aplaudă/ la sfârșit și în picioare/ semnul de exclamație.// Numai tâmpitul de mine crede/ că, ridicând mâna și două degete/ profesorul de gramatică/ va vedea-n gestul meu/ mai mult decât/ o binecuvântare.” (*Gramatică*) Nu lipsesc destăinuirile neobișnuite: „Toată viața am suferit de claustrofobie/ să nu uitați asta...” Apar tot felul de personaje episodice – Profesorul (probabil amintirea lui Mircea Zăciu), Cârțița, Marele Toboșar, Marele Pompier, Magistrul, Columb etc. Cu *Interferențe*, începe lunga serie de poeme narative, aici un dialog parodic între Profesor și studenții săi: „E timpul – romanticii aveau dreptate –/ să ne gândim mai intens la interferența/ regnurilor – ne spuse/ Profesorul, pe când ne-ntorceam într-o zi de la Facultate./ trecând podul peste râu,/ dinspre Estetică spre magazinul/ de *Legume și fructe* – loc luminos./ loc cu verdețuri.../ Căci (ne mai spune) și spanacul e bun, conține fier/ adus pe subterane corăbii/ din lăncile cruciaților. Cât despre/ psihanaliza cartofilor, ea ne va/ dezvălui mai multe, prin ianuarie./ Totul depinde/ de sistemul de lectură ales – mai adaugă/ în fața magazinului *Mezeluri*/ pe când între salamul de vară și șarpele Paradisului/ tremura o metaforă îndrăzneată...”

Din această amalgamare de trăiri, de materiale memoriale și trimeri livrești, mereu în confruntare cu „realitățile agresive”, se compun istorisirile cu tâlc ale lui Ion Pop. Viața își are „știrile” ei difuze, care – în timp – devin pilduitoare. Spre asta se îndreaptă poezia, spre asumarea deplină a existenței. Vrând să se facă mai lesne înțeles, textul se încarcă însă cu destule redundanțe reflexive, unele naive, de felul: „Mărul e roșu de fericire (!)/ mulțumită-i și apa-n fântâni/ și negrul de sub unghie” (sic!); „Nici în toamna asta/ n-a căzut vreo frunză pătrată”: „Să-mi fac, așadar, însemnări/ despre pânțele rotund” (?); „adunând cu grijă nimicul/ nici un nimic pierdut/ vom obține Totul” (!); „în piscul limbii/ cuvintele/ alunecă spre zăpezi eterne” (!?); „deosebirea dintre triumfi și mine/ e foarte mare”; „mâța va trece netulburată/ prin fața acestui calendar”; „La ora de gădilă, gădele/ a mai obținut câteva hohote” (?); „Să vină evenimentele ca bruma,/ să se apropie, să te miroasă,/ să mârâie, adulmecând...” (?) După cum e greu de aflat sentimentul subversiv, al stării de urgență, în versurile

următoare, unde apare un „Burete” (!) amenințător care vrea să șteargă totul: „Nimic de fier, nici sulite, nici cuie,/ nici lanțuri, nici capcane, nici securi./ Înmuiați-s-a, vai,/ și fierul,/ și fierul,/ și fierul.// Iar noi,/ luminoși și cântând,/ caligrafic înscrși/ în litera zilei, de cretă.// De auziți uneori un fâșâit ca de melc,/ de mătase încet destrămată,/ să știți/ că cel ce se-apropie/ nu-i decât/ un Burete./ Un Burete și-atât.// Cu stindardu-i flasc,/ cu falduri de mătăsoase plușuri,/ cu Majuscula-i feroce” (*Nimic de fier*). Alegoria rămâne confuză, nefinalizată.

Și n-am parcurs decât o treime din antologie.

Caz insolit în literatura noastră: Ion Pop-criticul și-a scris singur un studiu aplicat, în toată puterea cuvântului, despre propria poezie, comentându-și pe larg, analitic, fiecare volum în parte, v. *Critică, auto-critică și confesiune*, apărut în „Vatra”, nr. 1/ 2019. Își justifică, în final, în termenii cei mai normali, demersul temerar: „Am simțit nevoia ca, într-un moment de bilanț, cu care am crezut că sunt dator față de generația mea, să încerc o asociere, o punte de comunicare, deopotrivă poetică și afectivă, plasată într-un context socio-cultural trăit împreună... Nu uit că am fost contemporan cu cel puțin vreo treizeci de poeți cu adevărat foarte valoroși din splendida generație *neomodernistă*, iar această conviețuire a însemnat foarte mult în biografia mea, umană și literară... Am sentimentul, recitindu-mă, că poezia mea a fost mereu obsedată, în jumătatea de secol de când o pun pe hârtie, de tensiunea dintre scris și trăit, dintre Bibliotecă, spațiu de lectură a altora, și întoarcerea spre propriile întrebări și neliniști, abia atenuate de un scepticism fundamental și de o precar salvatoare contemplație melancolică. Viața intrată în dialog cu textele și tot mai mult cu imediatul realităților agresive, afirmându-se cu dificultate și nesiguranță, printre convenții, formule, mituri, prinsă între spaima risipirii de sine și căutarea unor geometrii neconținut primejdute... Competiția adesea dramatică dintre biologie și filologie, dintre biografie și bibliografie, dintre realul brut și figurile lui imaginare, mi se pare că rămâne vie și astăzi... Până una-alta, trăind, citind și murind, scriem.”

TRAIE ALE ROGOJINĂ, UN PERSONAJ „CARE NU VREA SĂ-ȘI ÎNCARCE MEMORIA”

Constantin DRAM

CRITICA PROZEI

Într-un roman cu un titlu nu tocmai inspirat pentru ceea ce descoperim într-un text incitant, mai cu seamă prin modul inteligent în care alege să separe, totuși, aventura individuală a unui personaj insolit de ceea ce a însemnat drama Marelui Război (*Marele vîrtej*, Ex Ponto, Constanța, 2021), Ovidiu Mihalache, scriitor ce pare a ține de Dobrogea literară din zilele noastre, demonstrează o forță narativă ce ne amintește imediat de cel puțin doi mari prozatori ai provinciei dintre Dunăre și Marea cea Mare, Ovidiu Dunăreanu și Ioan Florin Stanciu.

Cu merite evidente, ca și cu unele stîngăcii inerente (mai cu seamă în planul arhitectonic al romanului, ca și în formulări neglijente ce țin, probabil, de viteza redacțională și de ambiția de a figura un construct de lume propusă, lume posibilă) autorul acestui roman merită însă să fie luat în seamă și urmărit cu atenție pentru tot ce va însemna parcurusul său scriitoricesc. Romanul amintit mai sus este o interesantă și provocatoare ficțiune *sui-generis*, ce poate fi apropiată de romanul istoric, așa cum îl înțelegem canonic, doar prin puține elemente, necesare determinării unei lumi specifice: evocarea apropierii trupelor de ocupație germano-bulgare de București (în 1916, când Mare Război cuprinsese lumea) și retragerea celor din Casa Regală, a guvernului, a Parlamentului, demnitarilor, a celor bogați și a populației care reușea acest lucru către Moldova, către Iași, oraș re-devenit, ad-hoc, capitală a unei țări sfîrtecate. De aici încolo însă, dincolo de inerente trimiteri punctuale spre actori ai unei drame istorice, naratorul este interesat de conturarea unei viziuni originale, în care se întîlnesc două linii de forță: pe de o parte sunt descrierile emblematice a mulțimilor în derivă, multe de foarte bună calitate scripturală („Care, căruțe, teleguțe pline cu plăpumi, oale de lut și oale de tinichea, mobilă mai scumpă, mese de

cafea, broderii și mătăsuri chinezești, orologii și ceasuri scumpe cu cuc, gramofone noi cumpărate în vară de la târgul din Brașov, paltoane și meloane din fetru englezesc, ghete cu scîrț aduse tocmai din Olanda, săcotei cu fasole și linte, oale și ceaune din tuci, dar ce nu mai cărau oamenii în toamna aia tîrzie și nenorocită care cuprinsese Bucureștii la aflarea veștilor de pe front. Vin nemții! Și-s dornici de răzbu-nare după trădarea lui Ferdinand pe care-l credeau de-al lor! Vin ungurii! Și așteaptă plata după insulta valahilor de a intra peste ei în Ardealul lor care-i al lor și al mării lor. Vin bulgarii! Cu sete de revanșă după ce le luasem Cadrilaterul acum vreo trei ani și vor mai mult decît atît. Că vor toată Dobrogea, dacă s-ar putea pînă la Sulina și mai sus...”); pe de altă parte, a două linie de forță e descrisă de evoluția unui personaj aparte, Traie ale Rogojină (cu tot cu numele său explicat pe parcurs, în roman, din perspectivă lingvistică regională), un „oltenaș” fără nicio stare, descurcăreț însă, intrat direct în mijlocul profitorilor istoriei și făcând o reușită figură de picaro naturalizat, combinat cu aceea clasicizată în literatura noastră de figură de „ciocoi”, *mai nou sau mai vechi*.

Vizînd o schemă narativă de succes, romanul se deschide cu un *Prolog* (*Grătar cu mici la Saint Tropez*), o secvență realizată mai degrabă în cod ludic („Nu ai putea crede dumneata, măi cititorule, că în aceste epoci relativ paralele pe care le trăim cu toții, epoci ale veridicității, ale causticității impregnate cu realisme, altele decît cele conservatoare, cuplate cu săptămînile sateliților care ne înconjoară fără ca nici noi să nu o știm, ai putea să ghicești locul, locația sau gîndurile care duc spre Saint Tropez. Și totuși...”); deși motivația presupune devoalarea finală a personajului de la început, după multe decenii, retras la un țărm turistic celebru: „Că Traian Le Ceriseaux *il est un necessaire pour la vie de Saint Tropez, bătrînul cu pălărie de paie este un fel de point nodale de la société tropesoise*...acest fost Traian Vișinescu ori

Traie ale Rogojină din povestea noastră!”

De aici pornește o narațiune alertă, vie, din care se poate întrevedea silueta unui personaj neconturat după toate regulile, uneori pierzându-se legături necesare susținerii unui construct ce vizează, cel puțin aparent, seriozitatea unui demers încă în cod clasic, așa cum o demonstrează, printre altele compartimentarea pe capitole numite tradițional și rezumând chestiuni ce țin de periplul unui personaj mereu grăbit, plin de inițiative, rapace, ca orice „om de lume nouă”, depășindu-l chiar și pe Dinu Păturică: *Care ne spune de unde și din ce provine domnul Traian Vișinescu, despre dragostea lui pentru penele de struț; mai aflăm și despre dedesupturile domnului ministru și a sa nevastă, Care ne arată amicitia dintre Moshe din Tîrgul Cucului și consilierul Traian Vișinescu, Care ne explică cum a trăit boierul Pleșcuță cu vacile lui și ne mai arată patriotismul ălor care doresc să salveze țara prin judecătorii de la București care acuză de înaltă trădare pe oricine s-a refugiat la Iași, Care ne arată cum a intrat sau poate a și ieșit Traian al nostru din viața țigăniei, Unde aflăm de 10 Mai și de prima slujbă oficială a lui Traian și tot așa în cele 19 capitole urmate de un firesc epilog ce relaționează cu amintitul, deja, Prolog.*

Spuneam de acele titluri care, în manieră sadoveniană, cumva, au atît valoare rezumativă, cît și o doză de limbaj publicitar, deoarece au rolul de a incita, de a provoca interesul pentru secvența narativă ce urmează. Cu toate acele elipse de care am mai spus și cu multe chestiuni suspendate (dintr-o foame textuală vizibilă și dominantă) romanul lui Ovidiu Mihalache reușește să îl facă viabil și de multe ori memorabil pe un personaj mai degrabă a-tipic, într-o galerie a personajelor din proza românească. Greu de trecut între anti-eroi, greu de lăsat doar în seria unor personaje picarești clasicizate, Traie (Traian Vișinescu/ (Le Ceriseaux dinspre amurgul vieții petrecute cu dichis la Saint Tropez) poate fi pe gustul multor categorii de lectori. Pentru început, personajul e un fel de „oltenaș” fără căpătîi, căutîndu-și un rost într-o lume cuprinsă dintr-odată de haosul războiului, un personaj care, ca un vrednic urmaș al tinerilor din romane balzaciene ajunși la Paris și știind să profite de protecția doamnelor din înalta societate, cu soți bine plasați între potențații vremii (și Eminescu spunea, la rîndu-i, că „Iar cărările vieții fiind grele și înguste./ Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste...” e) surprins el însuși/ implicit și naratorul și lectorul de vite-

za cu care se vor derula și comprima mai multe etape, aducîndu-l în miezul faptelor „necesare” pentru urcușul său arivist și nu numai. În acel București deja prins de febra abandonării de către cei care pot și își permit, vajnicul continuator al parvenirii cu orice preț, știe să intuiască șansa unică a vieții sale, o soție neglijată a unui ministru ce ilustrează imaginea „cio-coiului vechi”, în povestea tînrului arivist. Și personajul știe să își fructifice pînă la capăt șansa. De aici încolo, o poveste antrenantă, uneori prea grăbită, în care coexistă satira socială, descripții de foarte bună calitate, sarcasmul și ironia subțire, calitatea de a vedea și de a traduce acest fapt în cuvinte nimerite, suculența unor relatări, pitorescul scenelor și capacitatea de a le aduna pe toate într-un tot semnificativ.

Fiind însă un personaj mai degrabă a-tipic, cum am mai arătat, lipsesc, în bună parte, elemente de portretistică, de încadrare/ comparare a personajului. Dar există o explicație într-o intervenție de narator ce îl caracterizează lapidar și memorabil pe Traie (Traian), spunînd despre el că „e un personaj care nu vrea să-și încarce memoria”. Și, într-adevăr, insuficient definit și elaborat, personajul pare să-și ajungă, implicit poate fi convingător și pentru cititorii interesați de un roman post picaresc de calitate.

Iar Traie își urmează drumul „glorios”, fără probleme de conștiință și morală, în mijlocul unei lumi ce destrăma și din mijlocul căreia s-au ridicat marii profitori, deveniți apoi absolut onorabili. Un fel de rezultat a unor vectori ce s-au întîlnit pe parcursul unei narațiuni promițătoare pentru un posibil destin literar al autorului ne oferă rîndurile dinspre final, în care este întărită ascensiunea obscurului, săracului, neinstruitului ins, personajul neclar de la început de roman: „Pe peronul numărul unu sunt o groază de flori, miniștri, senatori, gazetari, fanfare, dar, mai ales, gură-cască. În mijlocul celor patruzeci sau cincizeci de bărbați de stat care vor merge *să se bată* pentru România, îl aflăm și pe consilierul principal Traian Vișinescu, dimpreună cu ofițerul francez Alphonse, proaspăt avansat la gradul de colonel și cu Legiunea de Onoare atîrnîndu-i șmecherește pe pieptul stîng. Că pieptul drept îi rezervat pentru altceva și altcineva”.

Un roman care arată reale disponibilități narative și, mai cu seamă, de ordin stilistic, ale unui autor de luat în seamă, deoarece, dincolo de posibile încadrări în contexte contemporane, Ovidiu Mihalache e un autor original, caracterizat de un limbaj pe măsură și de plăcerea reală a exploatarea artei povestirii.

MIRCEA CIUBOTARU, CĂRTURARUL „MISTERIOS”

Mihaela GRĂDINARIU

În parcursul devenirii, fiecare dintre noi are parte, la un moment dat, de întâlniri providențiale, care îi jalonează salutar traiectoria existențială, oferindu-i atât de necesarele modele. Dintr-un album de suflet, se detașează, pentru mine și pentru mulți alții, un om pentru care normalitatea este dată de muncă susținută, statornică, fără zăbavă, exigentă și onestă, într-o continuă întrecere cu timpul și cu sine însuși: profesorul Mircea Ciubotaru, o autentică personalitate, cu o deschidere culturală remarcabilă, dublată de o nefățarnică modestie.

Un portret (anevoie de schițat) trebuie să cuprindă măcar câteva repere ale unui traiect de viață cu valoare de exemplaritate, mai ales în vremurile acestea tulburi. Absolvent al prestigiosului Liceu Internat „C. Negruzzi” din Iași, definitivând în 1966 Facultatea de Filologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Mircea Ciubotaru a slujit catedra mai bine de două decenii la Liceul de cultură generală din Negrești Vasluiului, nepărăsindu-și nici o clipă, în tot acest timp, vocația de cercetător, bătând cu încăpățănare atât drumul arhivelor și bibliotecilor ieșene, cât și colbul cercetărilor laborioase pe teren. În 1974 devine licențiat al secției de Filosofie a Facultății de Istorie și Filosofie a aceleiași universități, iar dubla formație intelectuală, precum și pasiunea pentru studii individuale temeinice se vor constitui în temelia unei prodigioase activități ulterioare.

Din 1988, datorită profesorului Vasile Arvinte, vine ca cercetător la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”. Abia aici dă adevărata măsură a calităților sale intelectuale, publicând studii și articole ce reflectă preocupări de onomastică (antroponimie și toponimie), lexicografie, istoria limbii române, istorie socială și genealogie, coordonând impecabil valoroase proiecte de echipă și editând importante izvoare documentare. Nu putem ignora

contribuțiile esențiale la *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (1991, 1992), activitatea de redactor al *Dicționarul(ui) enciclopedic ilustrat* (editura Cartier, Chișinău, 1999, precum și scoaterea la iveală, după atente cercetări, a câtorva monografii zonale (Horlești, Ipatele, Vulturești, Gugești), modele atât pentru documentarea în teren și arhive, cât și pentru rigoarea științifică.

Doctor în Filologie din 1996 (*Oronimia și hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, apărută la Casa Editorială *Demiurg* din Iași în 2001), cercetătorul demonstrează, cu fiecare volum, spirit critic, rigurozitate științifică și o specială *erudiție atașantă* (Florin Faifer). Nu putem trece cu vederea nici impresionantele volume din seria *Catagrafiile Vistieriei Moldovei, 1820-1845*, nici distincțiile care îi onorează activitatea (pe scurt, peste 240 de studii și articole și 43 de volume în care îi regăsim semnătura ca autor unic, principal, coautor, colaborator și editor): Premiul „Timotei Cipariu” (1993) și Premiul „Ion Ionescu de la Brad” (2008) ale Academiei Române, și Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler (2004), categoria „Cercetare științifică”.

Profesor universitar dedicat, îndrumând generații de studenți, *Omul angajamentelor respectate* (Stelian Dumistrăcel), Mircea Ciubotaru va deveni membru în redacțiile unor publicații de specialitate (dintre care se cuvin amintite revista „Prutul” de la Huși și „Arhiva genealogică” ieșeană), de asemenea, membru al Colegiului Director al Institutului de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” și vicepreședinte al Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, coordonator al volumelor „Monumentul” (alături de Aurica Ichim, Lucian-Valeriu Lefter și Sorin Iftimi), cuprinzând lucrările Simpozionului Național „Monumentul – Tradiție și viitor”.

Caracteristică îi este și întoarcerea permanentă spre obârșii. Respectând memoria părinților, eminenții învățători Elena și Nicolae Gr. Ciubotaru, scoate la lumină manuscrisele acestora (remarcabil e volumul *Povestiri cu bunici și strămoși*, Iași, Editura KOLOS, 2010), și ctitorește la școala din Vulturești un captivant Muzeul școlar, unic în țară prin valoarea exponatelor adunate de-a lungul timpului.

Am considerat necesară această sumară schiță de portret (succintă, deoarece surprinde doar câteva aspecte, și nicidecum personalitatea complexă în întregul ei) ca ramă la prezentarea unui volum de excepție, rod al unei cercetări întinsă pe mai mulți ani. Apărută cu sprijinul financiar al Primăriei Municipiului Iași și al Muzeului Municipal „Regina Maria” din Iași, în condiții grafice excepționale, cu ilustrații și planșe full-color, monumentală lucrare „*Misterele*” *onomastice ale Iașilor* (vol. I-II, Editura Dark Publishing, București & Herlo Verlag UG, Heidelberg, 2021) adună, în aproape 800 de pagini, format academic, o minuțioasă analiză decursă nu doar în urma acumulării de informații (esențialmente necesare), ci, mai ales, ca rezultat al unui susținut efort de interpretare a multiplelor izvoare documentare.

Cartea se deschide cu *O cercetare necesară*, un cuvânt de clarificare și atenționare asupra a ceea ce autorul și-a propus, asupra metodelor de lucru, a surselor numeroase de informare (și dezinformare...), într-un stil tranșant și acroșant: *Gândul unui studiu specializat al toponimiei ieșene este vechi, având de optat între elaborarea unui dicționar structural complex, care presupunea o cercetare continuă, de câțiva ani, pentru care timpul și mijloacele nu apăreau nicicând ca disponibile, între alte preocupări, și o variantă selectivă și fără exigențe lexicografice constrângătoare, mai relaxat documentată și redactată. Când s-a conturat această a doua cale, am preferat prezentarea informațiilor și analiza lor într-o formă publicistică, atractivă stilistic și mai accesibilă unui public cititor divers decât în varianta academică a unor discuții etimologice specioase, care rămân, de regulă, ascunse în paginile unor publicații științifice, cu difuzare limitată. Tentația investigației documentare extinse, care conducea*

spre detalii, rămânând intactă, efortul decantării datelor esențiale a fost considerabil. Este de remarcă, de asemenea, că o parte din texte a fost publicată în „Cronica Veche” (iunie 2014 – mai 2019) și în „Expres Cultural” (septembrie 2019 – iunie 2020) și reluată, pentru o difuzare cât mai largă a informațiilor, în revista „Prutul” (2014 – 2020), însă lectorii sunt avertizați cu sinceritate de ceea ce îi așteaptă: *Cititorii nu trebuie să se aștepte la ceea ce această cercetare nu și-a propus: romanțare, elogii, ode și anecdote. Le pot găsi cu prisosință în cărțile de succes editorial garantat.*

După necesare incursiuni la obârșiile (etimologice, ortografice și ortoepice ale) târgului, pendulând între *Iașul*, *Iașiul*, *Iași* și *Iașii*, facem cunoștință cu „personajele” fascinante ale acestei cărți: târguri (târg în târg, după principiul Matrioștelor...), mahalale, cartiere, ulițe, fundacuri, stradele, piețe, poduri, chervăsării, feredeie, hudițe, trecători, râpe, iazuri, hanuri, cișmele, coaste, grădini, monumente, fântâni, *apăducul*, pasaje, biserici, șesuri, heleșteie, gârle, iarmarocuri, podgorii, toate luate la pas mărunț, și bogat însoțite de ilustrații în strânsă legătură cu locurile evocate, de planuri și detalii revelatorii.

Efortul cercetătorului, pe deplin conștient de obstacolele care-i stau în cale, se înscrie în seria deschizătorilor de drumuri, autorul demontând cu acuratețe științifică mistificările onomastice care bântuie încă imaginarul colectiv, ajutate din plin de o întreagă literatură de popularizare, cele referitoare la toponimele Copou, Podul Roș, Tătărași, Ciric, Bucium, Socola, Manta Roșie, și la multe altele, pe care cititorul le poate descoperi cu o reală încântare. Un exemplu concludent este și documentul care consemnează materialul solicitat de grădinarul din Copou în 1840: *copaci mari, câte 500 de frasini, plop, paltini, ulmi, giugastri și mastacani, precum și copaci mici, câte 1000 de clocotici, mălini, călini, săminceri, aluni și alte câteva specii.* Iar dintre flori, sunt amintite *trandafirii, trandafiri franțuzești, liliaci, garioare turcești, gherghine* și altele, inițial cumpărate, apoi cultivate în florăria proprie, din 1852.

Neîncostat în păguboase idei preconcepate, pe autor îl caracterizează foamea de informație, ceea ce îl conduce la noi teritorii de cucerit, aflate la

întretăierea unor axe culturale: *Puține sunt locurile care pot să concureze cu podul și cu necăjita sa copilă, puntea, în crearea de legende și închipuiri tulburătoare. Una dintre acestea e chiar povestea vorbei latinești pons, -tis, care, flexionată gramatical la acuzativ (pontem) și contorsionată istoric în vremuri barbare, a trebuit să se facă punte, când era nevoie și de luntre. S-a micșorat podul de teama dușmanilor, s-a ascuns prin păduri și stuțărișuri, ca punte sărmană, și s-a înțeles cu bătrânul și încetul drum de care (via carraria) să se adapteze și el la noile împrejurări, sub înfățișarea mlădioasă și sprintenă a cărării.*

Redutabil polemist, atunci când a fost cazul, Mircea Ciubotaru a disecat și amendat drastic derapajele științifice ori improvizațiile, cu armele ironiei și ale bunului simț, sprijinite, desigur, de certe dovezi științifice. Cu tenacitate și devotament față de adevăr, cu spirit de răspundere și bazat pe documentații exhaustive de arhivă, a desfășurat ani de zile o muncă uriașă, de identificare și verificare din mai multe surse a informațiilor.

Vastitatea câmpului de cercetare include, pe lângă evoluția istorică a procesului denominativ, recuperarea unor forme ale memoriei culturale, uneori pierdute în lupta dintre toponimia oficială și uzul popular: *Prețioase în zestrea toponimică a unei așezări sunt denumirile vechi cu bază lexicală, acelea care mărturisesc despre anumite realități fizico-geografice sau economice din trecut, unele dispărute.*

Insertiile savuroase scot textul din zona înghețului științificesc, pentru a facilita lectura, fără, însă, a se abate nici cu o iotă de la rigoarea științifică: *Un amic adevărat, nu un ragăm din stirpea nemurită de Iancu Nenea, îmi reproșă tocmai în zi de căldură mare că prea zăbovesc la capul podurilor ca țiganul, cerșind brudină de simpatie pentru dezlegarea misterele onomastice, că serialul bălțește ca apa Bahluiului, el voind să afle mai repede știri despre berării, cârciumi, cafenele, hanuri și oteluri, Blonde, Brunete & alte plăceri toponimice.*

Detaliile revelatorii însoțesc întotdeauna imaginea de ansamblu (de exemplu, năpastele abătute asupra orașului: pojar, arsură, foc, incendiu, inundații), orașul fiind văzut ca un organism viu,

frisonat câteodată de *Fantasme erotice și subterane*. Cartea constituie o contribuție esențială la configurarea unui tablou istoric al Iașilor, memorabil fiind și capitolul *Politică, administrație și toponimie ieșeană*. Liniile de forță ale celor două volume reunesec o multitudine de surse documentare inedite sau editate, surse cartografice, ghiduri, nomenclatoare, indicatoare, dicționare, publicații periodice, studii, articole și volume, surse narative, memorialistică și publicistică. Despre „*Misterele*” onomastice ale Iașilor se poate glosa cu asupră de măsură pagini întregi, însă preferăm să păstrăm intact misterul, invitând cititorii întru descifrare, mai ales că, tot în 2021, ca o completare a studiului de anvergură prezentat aici, a apărut, la Editura Doxologia, tomul *Grădini, piețe, case și locuri. Studii ieșene*, deschizând seria colecției Publicațiile Muzeului Municipal „Regina Maria”, desigur, purtând pe copertă aceeași semnătură.

Cercetător prin excelență, posesor al unui mecanism interior complex, *oleacă bolnav de exactități documentare și tablouri clare* (cum se autocaracterizează), Mircea Ciubotaru se vâdește a fi, o dată mai mult, un erudit dintr-o specie rară, un spirit dedicat activității de cercetare, cu vocația descoperirilor esențiale.

VICTOR MUNTEANU ȘI „IEȘIREA DIN TĂCERE”

Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE

Croită sever, antologia lui Victor Munteanu, *Cămașă suferită pe trup* (Editura Tracus Arte, 2021), esențializează – fără a modifica – profilul poetului, readucând în atenție un repertoriu de teme și motive, frecventate sânguincios de cel „condamnat la ființă”. Singur „în rafala realității”, izgonit de la ospățul divin, el, vizitând „magazia de umbre”, acuză, pe fundalul întomnării, singurătatea și înstrăinarea, râvnind sperata împăcare, ducându-și zilele „în cămașa de forță a imprevizibilului” (v. *Cuvinte împușcate de toamnă*). Dincolo de titlurile „frumos vorbitoare” ale volumelor anterioare, cum observa Cornel Ungureanu, Victor Munteanu, cu ființa „trasă pe roată”, simte toamna „în dreptul inimii”. Precum în această *Absență*, confirmând că „nesfârșit e cuvântul ce sapă tunelul în suflet” : „Dar a căzut asfințitul pe trăsăturile mele/ și ora exactă îmi bate singurătatea pe cruce.../ Iată, lipsa ta mi-a umplut cutia poștală./ lipsa ta friguroasă din care se hrănesc liliicii/ când paznicii își aduc aminte de păsări/ numărând geamuri triste și sparte...” (v. *Absență*).

Ar fi necesară, credem, o succintă recapitulare a traseului său poetic. Cu studii juridice la bază, intrând, în 1975, în câmpul publicistic (la „Pentru Patrie”) și debutând, cu poezie, la „Flacăra” păunesciană (1981) și în volum (colectiv, e drept) șase ani mai târziu, premiat de editura Cartea Românească (Prier, 1987), Victor Munteanu, orgolios și retractil, deopotrivă, ar merita o altă vizibilitate literară. Chiar dacă, în plan zonal, e implicat pe varii fronturi: a pus pe picioare *Viața băcăuană*, un săptămânal județean de atitudine, cultură și informație, coordonează Festivaluri-concurs de creație literară (*Avangarda*

XXII sau cel de Jurnalism pentru elevi și studenți), păstorește cenacluri, a înființat (președinte-fondator) Fundația Culturală „Georgeta și Mircea Cancicov” și asigură directoratul editurii, colaborează la numeroase publicații și e consilier la Direcția Județeană pentru Cultură Bacău. Fără a epuiza lista, e izbitoare această bogată activitate managerială, de o evidentă cronofagie. Așa încât, poezia, livrată parcimonios – am putea crede – s-ar simți „trădată”, exilată la periferia preocupărilor.

Când publica *Rănirea vederii* (2010), Victor Munteanu reunea, într-o ediție „revăzută și definitivă”, versurile adunate în *Vești la marginea aco-perișului* (1993) și *Locuință pentru un strigăt* (2004). Anevoie de spus dacă era vorba de o tăcere penitentă, de o „criză” prelungită ori, mai degrabă, de povara acelor pomenite obligații cronofage. Încât, fără puțința de a-i urmări traseul liric sincopat, ne întoarcem la acele poeme care anunțau, la intrarea în scenă, o voce sigură, încrezătoare în explozia luminii, dezvăluind tainele lumii: „Zorii au rupt cu dinții somnul orașului –/ ciorile desenează răcoarea în aer:/ Cum să nu fie lumina privirea dureroasă a minții?” (v. *Clipă*). Deși poetul însuși ne avertiza: „Căci mulți au orbit din pricina celor prea clare/ și-au pierit în strălucirea ei ucigașă!”. Totuși, să nu uităm că Victor Munteanu vine din orașul lui Bacovia unde „plouă atât de amarnic, încât apa îmi ia viața la vale” (v. *Aniversare*); nopțile sunt „grele ca plumbul” (v. *Rănirea vederii*), o „beznă ploioasă” îl împresoară, iar poetul, asistat de „scorpia de înger”, se simte „părăsit de cuvinte”: „Și-am luat stiloul –/ era o vinere calmă –/ și am desenat un

copil care, plângând,/ își ține și-acum sufletu-n palmă/ și tot întreabă drumeții/ fără să mă afle nicicând”. „Hăcuit de tăcere”, retușând „fotografia sinelui”, oferindu-ne „buruiana asta de inimă”, el absoarbe, într-o autoscopie nemiloasă, *miresmele singurătății*. Și denunță, tânguitor, o „lipsă friguroasă”: „În amintirea din care lipsești s-a făcut frig”. Sau, mai pe larg: „Singurătatea mă tace ca pe-o armă dusă la tâmplă,/ toamna strânge copiii și-i râde/ și-i plânge/ și-i zbenguie trist./ Sunt vraiste și nu mai încap în niciun fel de eu –/ la capătul luminii, ascunsă/ bufnița se hrănește c-un zeu” (v. *Simbătă cronică*). În fond, cu „sufletul țândări”, ne face părtași la spectacolul trecerii, aflând *cuvintele toamnei*. „Păsărarul” Victor Munteanu descoperă magia luminii și începutul ființei, refugiindu-se, printre „dâre de fum”, în spațiul copilăriei, reinventând-o, grădinărint „minciuna” pentru a se izbăvi de real, cu al său „lădoi de păcate”; și protejându-și, astfel, „mușcătura de suflet”, privirea rănită, „rana surâsului” etc., sub fulgerul vieții (o „mașinărie rece a timpului”).

Viața, „cât o pocnitură de bici” sau „un strigăt după ajutor”, capătă accente de smerenie. Și tine-rețea amanetată, definitiv pierdută și obsesia tăcerii nu pot împiedica, însă, *scrisul*, ca „locuință pentru un strigăt”. Evident, Victor Munteanu nu scrie „poezii județene”. Poet remarcabil, nemediatizat pe cât ar merita, el cercetează, fără vervă pamfletară, *ruina prezentului* și profește inevitabilul, stăruind, sperăm, în osârdia lirică, până când „noaptea îți va pune mâna la gură” (v. *Raportul final*). Sau, într-o încheiere mai potrivită, sub apăsarea întomnării: „doar pașii mă numără până la zid,/ pe-o ceață sfâșiată de-un strigăt...”

Iată că Victor Munteanu, ivind *Prizonierul tăcerii* (2016), s-a hotărât, infirmând titlul, să „spargă” tăcerea (autoimpusă!). Un *Cântec*, ascunzând un tâlc metafizic (ca mesaj al volumului), avertizează asupra răului iscat de „vorbele-n haită”, scăpând „din hotarele firii”: „Ferește-mă de răul pe care nu vreau să-l fac,/ de vorba scăpată din hotarele firii,/ de bătăliile pierdute între pereții numelui meu!// Pune frână cuvântului ce mă scoa-

te pe drum/ și mă izbește de oameni, de păsări, de umbre –/ cuvântul ce se furișează din străfundul sinelui/ ca un câine flămând.// Pune pază gurii din care ies vorbele-n haită/ să mă vândă la jumătate de preț.// Trage, Doamne, clopotul prin casa lăun-trului meu/ să se scuture sufletul de toată rugi-na!”.

De fapt, captivitatea poetului privește „lupta cu trecerea”. Toamna, aflăm, „i-a intrat în buletin” și, închis între hotarele ei, „conjugat” la timpul trecut, poetul-„purtător de umbră” așteaptă viitorul „la preț redus”: trecând, desigur, prin zile min-cinoase sub rafalele realității, ascultând „tăcerile toamnei”. Încropind un posibil bilanț, el vorbește despre bătăliile pierdute și avalanșa durerilor (nenumite), despre drumuri înfundate și „resturi de zile”, conchizând: „fiecare rămâne cu ce a făcut”. Refugiat „în miezul tăcerii”, neclintit și neîmpărțit, poetul își trăiește *interioritatea* („uni-mea”), bun de plată, cum zice, „la capătul zilei” (v. *Scadența*). Sau „la capătul lumii”, într-o „gară târzie”, înarmat doar cu tăcerea care, firește, îl apără, constatând că „vremea nu mai stă la chere-mul speranțelor”. Cu „viața în cui”, deghizat, navetist, trăind viețile altora, pornește într-o cău-tare fără istov, încercând *a se afla*: „Tot mai fără de capăt e drumul spre sinele meu/ și spre lăuntrul de-o mare tăcere./ Iată, în toamna scoasă din calendar/ locuiește un victor munteanu/ pe care n-am să-l cunosc niciodată!” (v. *Înteruperea zilei*). Intrând în cuvinte, refuzând cămașa trădării, ispi-tit de *drumul spre Cer* („mereu ocolit”), va rătăci „hămesit/ pe distanța dintre veșnicie și om!” (v. *La umbra crucii*). Însingurat, „sprijinit de margi-neia zilei”, înconjurat de „o tăcere păgână”, încearcă să se opună desacralizării lumii („nică-ieri n-a mai rămas ceva sfânt”; v. *Degenerație*), căindu-se: „În tăcerile toamnei nu mai locuiește niciun prieten.// Toți au plecat din albumul cu amintiri/ și din viața în care n-au trăit niciodată.// Numai eu am rămas așa, un fel de rugămintă/ și de cădere-n genuchi,/ încât niciun ecou nu-mi mai răspunde la strigăt.” (v. *Frunze căzute pe umăr*).

Cu sufletul „gol de cuvinte” (v. *Frig*), rătăceș-te printr-un oraș obosit, pustiu, asaltat de tristeți,

într-o toamnă „dezbrăcată de veșminte”. Incât, lângă un vers splendid, tonic („ziua de mâine se zbate în prunci”), se așează, inevitabil, o *Bacoviană*, apăsând unda deceptivă: „Pe străzile ude, grele de lună,/ s-a revărsat pustiu, umbra mă paște./ Pașii a gol îmi răsună,/ tăcerea pe case stă vraise”. Dar poetul are o soluție la îndemână și ne-o împărtășește: „Azi voi împărți tăcerea la vrăbii,/ gândurile vor naviga prin vinerea bătută în cuie/ și mă voi odihni la umbra unei idei” (v. *Singur*). E un bun prilej de a scotoci prin „cămărilor memoriei”, promițându-și: „Voi face curat prin tot ce am fost/ și prin ceea ce a rămas să mai fiu” (v. *Introspecție*). După un „drum poticnit”, sinele cumițit e gata de a vorbi, fie la Athos, fără a tulbura jertfa de sine a sihastrului (când potopul pare a fi coborât pe pământ), fie ascultând „pașii copilăriei”, presimțind – pe „cărarea din strigăt” – amenințarea insidioasă (v. *Nu mai e timp; Euharistică*). Întremătoare, oblojindu-i sfâșierile anxioase (surdinizate), poate fi o reîntoarcere în timp, în două poeme ample, reverberând nostalgic, epicizând amintirea lui Ion Târnăcop-Fântânaru’, turnat la DNA (v. *Săpătorul de fântâni*) sau soarta celor „fugiți din istoria satului”, invocând, sub pecete melancolică, salcâmul din Bălușești (v. *Ratarea întoarcerii*).

Căutând pacea lăuntrică, îmbrăcat în liniște, aflând „lumina din noi” (v. *Gând*), poetul a ajuns, se pare, la limanul împăcării cu sine, izbăvit de „colbul tristeții”: „S-a făcut târziu până la tâmpel/ și pe fereastră încet s-a făcut/ căușul palmelor astea se umple/ cu-n strigăt de cruce durut” (v. *Înaintată e vremea*). Și: „Tu, Cel Ce ți-ai prefăcut sângele-n vin,/ de colbul tristeții ființa mi-o scuturi” (v. *La umbra crucii*). Dar calea de urmat e sortită încercărilor și suferinței: „Doamne,/ în ce colț al sinelui meu Te-ai ascuns/ de nu Te văd decât prin durere?” (v. *Fără drept de apel*). În plus, poetul știe prea bine că „poemul desăvârșit” nu poate fi atins: „Poemul care să te vindece de moarte/ nu poate fi terminat niciodată.// Poezia e una cu Dumnezeu:/ la ea nu se poate ajunge/ fiindcă de acolo nu mai ai unde pleca!” (v. *Poemul desăvârșit*). Dacă „tot mai mulți își scriu poemele la lumina tăcerii”, cum nota undeva (v. *Fișă de*

observație), poeții fiind „doctoranzi în tăcere”, tăcerea – ajunsă o „a patra dimensiune” – rămâne „din ce în ce mai netălmăcită”. Neștiința, umirea, perpetua minunare exprimă, observa Simona Grazia-Dima (v. *Tăcerea stihială*, în „Ramuri”, nr. 9/2011), „un mod socratic-întrebător de a trăi”; adică o trăire dubitativă și o metafizică neostentativă, testând filonul religios ori aflând în satul de obârșie (Bălușești) un loc inițiat, reverberând cosmic.

Ieșind din prizonieratul tăcerii, înfrângându-și reticențele, Victor Munteanu confirmă, peste ani, acel debut strălucit, premiat de Cartea Românească. Ocolit, inexplicabil, la bursa literară, străin de șablonul generaționist (cu atâția autori interșanjabili), evitând solidarizările flotante sau flexările conjuncturale, Victor Munteanu înstrunează, în urzeala textuală, coarda gravitației. Neridată, poezia sa sumarizează, dincolo de orice acolade amicale, cu impuls caritabil, un cumul de angoase, vestind *întomnarea*; firesc, umbra melancoliei se întinde peste acest lirism care își reprimă, însă, confesia erotică, adeverindu-i, din plin, harul. Adică „merindea” cu care a pornit, cândva, la drum...

Știe, însă, că *Poemul desăvârșit* nu poate fi terminat nicicând. Și nici atins, întruchipând dumnezeirea. Deși „nedeșăvârșit”, e splendid și îl reproducem integral: „Nimeni n-a putut scrie poemul perfect/ care să vindece toate bolile.// Scrierea lui a început odată cu facerea Omului/ și continuă până-n ziua de azi/ și nimeni n-o poate sfârși:/ nici Îngerii și nici Sfinții Părinți,/ care sunt lumina vederii,/ un mers încontinuu e căutarea.// Poemul care să te vindece de moarte/ nu poate fi terminat niciodată.// Poezia e una cu Dumnezeu:/ la ea nu se poate ajunge/ fiindcă de acolo nu mai ai unde pleca!” (v. *Poemul desăvârșit*). Voind să spună *totul*, cu sufletul sfâșiat de neliniști, asaltat de întrebări, mlădiind o sintaxă personală, Victor Munteanu ne prilejuiește, prin antologia recentă, o reîntâlnire cu temele și motivele care l-au însoțit și încolțit de-a lungul traseului său liric, obligându-ne să-l redescoperim. Ca poet remarcabil, convins că, paradoxal, „tăcerea îl apără”.

DOI AUTORI ȘI NARAȚIUNILE LOR

Vasile SPIRIDON

PROZĂ

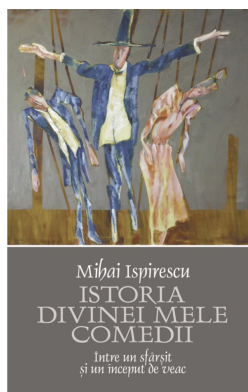
DAMIGEANA CU AMINTIRI

În prima sa tinerețe, atunci când făcea noi cunoștințe din lumea nefamiliară literaturii, Mihai Ispirescu era confundat uneori cu Petre Ispirescu. În zadar încerca să-i lămurească pe cei care se lăudau că i-au citit basmele în integralitatea lor că nu el le-a scris: i se reproșa că vrea să le strice onoarea de a-l fi cunoscut. De aceea, „impostorul” s-a gândit că ar fi bine să se apuce serios de scris, devenind dramaturgul care și-a publicat recent paginile de jurnal și de memorii sub titlul *Istoria divinei mele comedii. Între un sfârșit și un început de veac* (Ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2020). Sunt narate aici povești (ne)muritoare despre „Făt-Frumosul cotonogit, până una-alta, de zgripturoaica viață, mumă a hulpavilor, neobosiților zmei, cu care trebuia să mă bat zilnic pentru obținerea oricărui drept, inclusiv cel al iubirii Cosânzenelor moderne, extrem de alunecoase, zglobii, care își transferau foarte ușor grațiile în contul respectivilor balauri, mult mai ortomani decât mine, vâjâitori pe motociclete Java, le furau mințile – atâtea câte aveau și ele – fericindu-le cu oferte de meniuri, «friptane cu cartofi prăjiți», ca-n povești, țigări Kent și blugi americani.// Eu nici cal înaripat n-aveam dreptul să mai dețin, condamnat la mersul pe jos, încă din 11 iunie 1948, când avusese loc și naționalizarea trăsorii, și transformarea bidiviilor mei în Salam Victoria” (p. 77).

Mihai Ispirescu este mereu în căutarea unei filosofii proprii de viață, conturată din dorința de a trăi în acord cu el însuși, departe de abjecțiile lumii. Împlinirea aceasta nu o vede prin carieră,

ci printr-o viață dedicată iubirii, frumosului și libertății. Nu prea este mulțumit de ceea ce i-a ieșit și dă vina ba pe femeii (care l-au iubit și apoi l-au urât cu aceeași sinceritate), ba pe metabisulfitul vinurilor, sub semnul căruia sunt puse amintirile vieților trăite, auzite ori imaginate: „Eu cred că începi să te umpli de amintiri ca o damigeană. Dai pe afară. Și atunci, cum se clatină ceva, cât de cât, încep să iasă la iveală amintiri, cuvinte, întâmplări. Cel mai mic gest, obișnuit la o vârstă normală, care nu-ți spune nimic, acum, după 50, iată răscolește, îți ridică la suprafață[,] ca un mâl agitat, trecutul. Semn sigur că aluneci spre vârsta a treia. Că numărul pozelor depășește pagina albumului ce ți-a fost hărăzit” (p. 278). La 55 de ani, memorialistul pune punct aniversărilor și aventurilor, începând să răsfoiască albume cu amintiri, pentru că „timpul meu a mai rămas pe fundul paharelor și n-am mai făcut nimic cu el și din cauza atâtor contre” (p. 260). Se pregătea să intre pe poarta bătrâneții, mai devreme decât ar fi trebuit, cu aceeași strângere de inimă și mare derivă cu care intrase prima oară pe poarta școlii primare.

De atunci datează și primele jurnale ale elevului Ispirescu, care trecea pe niște caiete notele obținute și își descria profesorii, unii dintre ei fiind făcuți „pe puncte”, potrivit sistemului din cincizecimea stalinistă a secolului trecut. Dintre numeroasele întâmplări evocate, aș reține una petrecută atunci când precocul diarist a fost trimis cu colegii prin curțile oamenilor pentru a captura gândaci de Colorado. Nu le-a arătat nimeni cum arătau invadatorii imperialiști și e posibil ca nici profesorii să nu fi știut, dar așa se

primise sarcina patriotică. Urmarea a fost că s-au strâns borcane cu feluri de gândaci, de la cei de bucătărie, până la greieri și larve de cărăbuși. Agresorii capitaliști au fost surprinși tocmai când încercau să atace tufele de cartofi socialiști, însă trebuie să recunoaștem că și cartofii ne-au venit cândva tot de dincolo de Ocean.

Activitatea cultural-artistică din domeniul teatrului, impusă de șefi cretini și de canalii, îi amărăsc dramaturgului zilele, duse în numeroase deplasări, cu activiști, cu beții și cu materiale de agitație vizuală la fel de amețitoare. Pentru a începe o nouă etapă a vieții, el vrea mereu să dea foc amintirilor, dar realizează că trebuie să lase lucrurile să se rezolve de la sine. Până atunci, dă foc la propriu, de câteva ori, amintirilor (caiete, scrisori, fotografii) și alungă depresiile prin umor, considerând râsul a fi singura lui parte serioasă. Spirit paradoxal, evocator și autoironic, Mihai Ispirescu face parte din stirpea unor spumoși scriitori apropiați lui, precum Teodor Mazilu, Horia Lovinescu și Fănuș Neagu, cărora le schițează portrete remarcabile. Pasionatul de Cehov preamărește astfel binefacerile obolomovismului: „Lenea prelungește într-adevăr viața. O apără de roadere, de uzură. Nu-mi plac și nu cred în artiștii harnici. Toți pe cei care îi cunosc și i-am cunoscut nu sunt adevărați, nu sunt autentici, nu au fibra tragică a dumnezeirii ei” (p. 345).

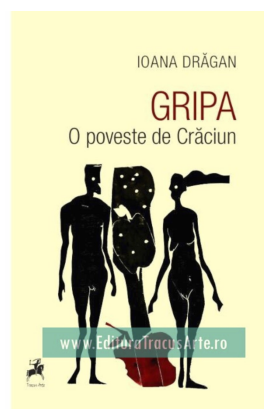
Penultima pagină a volumului *Istoria divinei mele comedii*. Între un sfârșit și un început de veac cuprinde o notă din 2019: „Un grup de savanți germani, doctori și biologi, declara că se află în stadiul de finalizare a unui vaccin al nemu-

ririi, un elixir al tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte” (p. 382). Cel ce s-a simțit mereu cu imunitatea scăzută în fața agresiunilor realității nu avea de unde să știe ce va urma. Căutarea unui alt fel de vaccin astăzi (al tinereții cu bătrânețe) justifică parcă motto-ul personal ales de reflexivul Mihai Ispirescu pentru pasionanta și spre final diluata sa carte: „Lumea se schimbă, dar rămâne la fel”.

ANALIZA MURPHOLOGICĂ

Alegând pentru microromanul *Gripa*. *O poveste de Crăciun* (Ed. Tracus Arte, 2021) drept nume pentru protagoniști Adam și Eva, Ioana Drăgan a avut în intenție să brodeze acțiunea în jurul mitului cuplului paradiziac. De altfel, în zilele de apogeu ale scurtei legături de dragoste, petrecută într-un cadru feeric de munte, cu ocazia Crăciunului, fata bătrână Eva primește de la curtenitorul Adam drept cadou o brățară de argint spiralată, cu două capete de șarpe care se înfruntă. Cum este și firesc pentru cineva în situația ei, Eva s-a gândit că a dat norocul năvală peste ea și că este posibil ca viața să-i fi potrivit de acum bine lucrurile, după o suită de eșecuri sentimentale.

Promițătoarea întâlnire sublunară a cuplului ce plutea pe un nor (stare pe care o trăia doar va) părea pusă sub semnul predestinării încă din momentul în care s-a făcut cunoștință. Norvegiano-irlandezul Adam Murphy intrase în cabinetul doctoriței Eva pentru eliberarea unei adevărinite precum că nu are gripă, în vederea

părăsirii României. Au zâmbit complice, pentru că aveau impresia că doar șarpele încolăcit pe pomul vieții lipsea din cadrul auroral. Și, cum se întâmplă la începutul unei noi idile venite pe neașteptate, Eva a presimțit că își va vedea visul de conjugalitate împlinit, mai mult spre marea liniștire a părinților și a prietenei Andra. Dar și această legătură s-a dovedit a fi trecătoare, doar speranța murind ultima. Rămasă însărcinată, în zilele sfinte ale Natalității, cea care până atunci nu voia să aibă copii începe să nutrească speranța că se va împărtăși din bucuriile maternității. Va urma să se nască, după toate probabilitățile, o fetiță, al cărei nume este deja ales: Speranța.

Pentru că tot s-a plecat de la onomastică în această intrigă bazată pe ideea predestinării, m-aș fi așteptat ca Ioana Drăgan să-și pigmenteze narațiunea și cu aspecte legate de numele de familie ales pentru Adam. Când am văzut că în cadrul acțiunii se întâmplă unele situații paradoxale, m-am gândit că autoarea nu i l-a pus întâmplător. Eva nu și-a cenzurat efuziunea legată de predestinarea prin nume și nu a făcut nicio analogie după citirea numelui complet de pe cartea de vizită oferită: Adam Murphy. Dacă ar fi fost o fată bătrână deșteaptă (iar cei apropiați îi spuneau că nu era), tocilărița din timpul studiilor s-ar fi apucat imediat să memoreze legile lui Murphy.

Astfel, dintre numeroasele maxime pline de pesimism, deși plăcute la lectură, prin umorul degajat, nu se putea să nu-i rețină atenția aceea inițială, care a pus bazele „murphologiei”: „Dacă ceva poate să meargă prost, va merge prost, în cea mai proastă secvență posibilă”. Desigur, a mers prost secvența cu Adam, așa cum îi merseseră toate secvențele de până atunci, dar poate că s-ar fi consolată și cu ideea că „e mai bine să ai un sfârșit rău decât rele fără sfârșit”. O doctoriță celibatară ca ea, pusă din această cauză în zilele de sărbătoare mereu de gardă, nu ar fi lăsat garda jos citind astfel de avertismente din maximele: „Întotdeauna găsești ușor ceea ce nu cauți. Iar ceea ce cauți găsești abia în ultimul loc în care poți căuta” și „Nu fii preocupat de evitarea tentațiilor, căci pe măsură ce îmbătrânești încep ele să

te evite pe tine”. Mă opresc aici, deoarece, oricum, lucrurile nu mai pot fi îndreptate pentru protagonistă, nici măcar din partea autoarei...

Asurzită de vocea cicălitoare a părinților, asemănătoare cu a unui dereglat ceasornic cu cuc, Evei nu-i rămăsese decât să se resemneze cu soarta unei noi domnișoare Cucu. Citez o scenă de familie ilustrativă: „– Eva, cuc! Singură cuc! Cucu! Cu-cu! Tăticu începuse să cânte în casă la concurență cu ceasul imbecil de pe perete. Unul mai răgușit ca altul./ Ceasul rău!” (p. 80) Cu riscul de a părea și eu ticăit, spun că Eva s-a lămurit asupra a ceea ce trebuia să facă chiar și fără să fi citit legea din murphologie potrivit căreia „un om cu un ceas știe cât e ora. Unul cu două ceasuri nu e niciodată sigur”. Finalul microromanului o arată schimbată în bine, în sensul că nu va mai asculta decât ticăitul unui singur ceas: acela interior. Nu va spune nimănui de legătura avută cu Adam Murphy și va crește singură copilul din flori, după cum i-a prezis o... florăreasă: „– E fată, ascultă ce-ți zic io, să te bucuri de ea, după sufletul tău! Nu te necăji, frumoaso! O s-o crești singură, da' când o să ajungi bătrână ca mine, n-o să fii niciodată singură! O s-o ai lângă tine cât o să trăiești! Țasta da noroc! Să fie într-un ceas bun!” (p. 110-111). Speră să fie în ceasu-i bun.

În condițiile în care s-ar fi dezvoltat trama narativă și în direcția la care m-am gândit, paginile nuvelei sau ale microromanului ar fi fost extinse până la dimensiunile unui roman ca atare. Dar aceasta nu înseamnă că, așa cum a apărut, narațiunea nu ar fi bine construită, pe ideea de poveste. Ca și la precedentele apariții editoriale, Ioana Drăgan probează cu Gripa. O poveste de Crăciun calitățile sale de prozatoare, stăpânind bine tehnica dialogului, a monologului interior și a stilului indirect liber. Scrierea nu este împărțită pe capitole, ci prin simple spațieri, și este lăsată să curgă într-un flux continuu, corul de voci ale personajelor interpretând o reușită partitură.

MACEDONSKI ȘI JUNIMEA

Antonio PATRAȘ

După afirmarea sa ca gazetar, șef de școală literară și dramaturg de promițător talent, tânărul Macedonski își dorea să fie recunoscut și ca poet, dacă nu superior, cel puțin compatibil cu Eminescu, care în perioada colaborării sale la *Timpul* publica în *Convorbiri literare*, revista grupării junimiste, celebrele sale *Satire* (1880-1881). În acest scop, junele poet începe să-l curteze pe Maiorescu, criticul cu cea mai mare autoritate în breasla literară, căruia îi solicită permisiunea de a-i dedica următorul său volum de versuri, al doilea după cel de debut, tipărit la un deceniu distanță. Politicos, criticul acceptă solicitarea vechiului adversar, așa că pe prima pagină a volumului *Poesii*, apărut în 1882, se putea citi următoarea dedicație:

„Cu multă stimă, autorul închină:
Domnului T. L. Maiorescu”.

Civilizat, cu toată antipatia resimțită pentru impenitentul adversar, criticul îl invită să citească în propriul său salon literar, pe care îl ținea în eleganta locuință bucureșteană unde se desfășurau ședințele Junimii după încheierea glorioasei perioade ieșene. Sperând într-o reconciliere ce i-ar fi adus beneficii, Macedonski își calcă pe inimă și citește în seara de 3/ 17 martie 1882, în salonul lui Maiorescu, *Noaptea de noemvrie* – poem remarcabil, de mare forță satirică și vizionară, al cărui final conține „versuri de neuitat, vrednice de un Alighieri”, după cum afirmă Călinescu, critic altminteri extrem de rezervat în elogii. Poemul stârnește entuziasmul lui B.P. Hasdeu, scriitor cu spirit satiric și cu un temperament la fel de înflăcărat, dar și celorlalți invitați, dintre care Maiorescu menționează în *Jurnal* numele lui Eminescu,

Alecsandri, George Barițiu, Aug. T. Laurian și Anghel Demetrescu.

Înșelat de buna primire făcută de Maiorescu, Macedonski aștepta cu înfrigurare o recenzie dacă nu elogioasă, măcar binevoitoare din partea criticului. Maiorescu însă nu era omul care să uite atacurile de odinioară ale poetului și, în loc de reacția favorabilă scontată, în „Convorbiri literare” apare o recenzie vădit răuvoitoare a lui Petre Th. Missir, căzută ca o lovitură de trăsnet asupra lui Macedonski. Rănit adânc în sensibilitatea lui de poet și de om naiv, care credea că-l poate înlănzi pe olimpiantul magistru junimist cu o pioasă reverență publică, Macedonski începe să-și piardă cumpătul și să atace pe junimiști cu furia tânărului trădat în cele mai delicate sentimente. Maiorescu va păstra tăcerea, așa cum făcea de obicei ca să-și pedepsească dușmanii, menționându-l pe talentatul autor al *Noptii de noemvrie* doar în 1886, în articolul *Poeți și critici*, într-o înșiruire menită a-l discredita complet, alături de poeți ca Gh. Sion, C.D. Aricescu sau Aron Densusianu.

Dar nu numai cu vechii dușmani se ceartă acum Macedonski, ci și cu scriitorii din generația de la 1848 care îi arătasera simpatie, cu Vasile Alecsandri și Gh. Sion, personalități marcante ale epocii. Pe Alecsandri îl atacă din cauză că, fiind membru al Academiei Române, a acceptat să fie premiat de prestigioasa instituție – lucru considerat imoral de tânărul poet, care nu pregetă să-l acuze în paginile „Literaturii” pe scriitorul venerat înainte ca un „maestru”. Relațiile cu Alecsandri se vor deteriora tot mai mult, Macedonski ajungând să pună în discuție în paginile revistei sale chiar valoarea literaturii lui Alecsandri, suspectate de

CRITICĂ

facilitate și de anacronism, principalul reproș referindu-se la inspirația de origine folclorică și la absența suferinței, acuzată de întreaga generație tânără, marcată de sensibilitatea romantică. Supărat, Alecsandri se va răzbuna portretizându-l caricatural pe Macedonski în piesa lui de teatru *Fântâna Blanduziei*, scrisă în 1883 și jucată pe scena Teatrului Național din București un an mai târziu, în care spectatorii puteau recunoaște cu ușurință pe tânărul șef de școală de la „Literatorul” în persoana lui Zoil, criticul meschin al lui Horațiu.

Atacul nu a fost deloc înțelept, mai ales că și Macedonski fusese premiat la rândul său de Academia Română cu medalia „Bene merenti”, clasa I, acordată până atunci doar lui Alecsandri. Liberalii, care controlau instituția, înțelegeau să ofere astfel tânărului poet o recompensă simbolică pentru angajamentul său publicistic în lupta politică împotriva conservatorilor. Grație lui V.A. Urechia, protectorul său, Macedonski va obține și alte beneficii, printre care funcția inspector al monumentelor istorice și de „comisar extraordinar al Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor”. Aceste „răsplăți” bugetare vor stârni supărarea confrăților, în paginile revistei conservatoare „*Timbul*”, Eminescu și Caragiale lansând o campanie vehementă împotriva „păturii bugetivore” a funcționarilor publici și a intelectualilor întreținuți de stat. Conflictul cu Eminescu începe să ia proporții, deși Macedonski recunoaște valoarea adversarului său („dacă cineva nu este astăzi în România macedonskist sau emineschist, nu atrage ușor atenția asupra-i”, afirmă el la un moment dat). Dar lupta aceasta gazetărească va avea un sfârșit trist pentru autorul *Noptii de noemvrie*, care nu se poate abține să nu lovească pe Eminescu într-un moment delicat, când acesta nu-i mai putea răspunde, fiind deja internat la un spital de boli nervoase. E vorba despre o epigramă publicată în „*Literatorul*” în vara anului 1883, de care Macedonski s-a dezis ulterior, dar care îl incriminează fără drept de apel. Iat-o: „Un X, pretins poet, acum/ S-a dus pe cel mai jalnic drum./ L-aș plânge, dacă-n balamuc/ Destinul său n-ar fi mai bun/ Căci până eri a fost năuc/ Și nu e azi decât nebun”.

Opinia publică reacționează prompt, condamnând reacția umorală, lipsită de compasiune a lui

Macedonski. Poetul este declarat „un om mort” moralmente, cititorii nu se mai abonează, în semn de protest, la revista pe care el o conduce, ziarele îi refuză dreptul la replică. Privind retrospectiv, efectul epigramei pare totuși disproporționat, făcându-ne să credem că nesărata glumă versificată n-a fost decât pretextul orchestrării unei execuții publice menite a tăia aripile tânărului ce îndrăznise să critice atât de tăios pe toată lumea. Iar antipatia față de Macedonski se va accentua tot mai mult în anii ce vor urma, pe fondul înălțării postume a statuii lui Eminescu, perceput ca întrupare a geniului național al românilor, martirizat de o societate ce n-a știut să îi recunoască valoarea. Cultul public al lui Eminescu va fi întreținut de o seamă de discipoli devotați, dintre care Alexandru Vlahuță va fi cel mai influent, pentru ca la începutul secolului al XX-lea Nicolae Iorga să preia ștafeta și să impună definitiv în conștiința publică mitul poetului național, sacrificat pe altarul iubirii de neam și de patrie. Era firesc așadar ca, odată cu înălțarea postumă a lui Eminescu, să se producă și o prăbușire similară a adversarului său.

În aceste momente grele din viața sa, Macedonski se vede părăsit și de prieteni și colaboratori apropiați, lovitura cea mai dureroasă primind-o din partea lui Duiliu Zamfirescu, cel ce pornise de altfel atacul asupra lui Eminescu, dar care se va reorienta mai apoi, profitabil, către cercul foștilor adversari de la Junimea. Turbat de această nouă trădare, la care nu se aștepta, Macedonski reacționează din nou excesiv, ca un îndrăgostit înșelat, publicând fragmente compromițătoare din corespondența intimă cu fostul amic. Gestul se întoarce însă împotriva sa, căci oamenii încep să îl ocolească, temându-se să nu pătească la fel, în cazul unei apropieri prea mari de pătimașul magistru.

Din acest moment începe, dacă putem spune așa, declinul lui Macedonski. Norocul lui s-a numit însă domnișoara Ana Rallet-Slătineanu, o tânără cu nume bun, de aristocrați, și cu avere frumușică, cu care se căsătorise pe 24 februarie 1883 și împreună cu care va părăsi țara un an mai târziu, pentru a se stabili în Franța. Profund afectat de ingratitudinea conaționalilor, Macedonski începe să viseze la posibilitatea afirmării sale planetare, ca scriitor de

limbă franceză. La Paris, unde va locui o vreme, zestrea junei sale soții se topește repede, înainte ca poetul să fi făcut vreo ispravă. Frecventează diverse cercuri literare, dar nu de prim plan, izbutind să publice versuri în reviste obscure, dintre care cea mai prestigioasă avea să devină în timp „La Walonie” din Liège, condusă de Albert Mockel, revistă considerată ulterior „unul din primele organe ale simbolismului francez” (cum afirmă Tudor Vianu în prefața ediției sale).

Înfrânt pentru moment în aspirațiile sale de glorie internațională, se va reîntoarce în țară un an mai târziu, când se vede nevoit să suspende apariția „Literaturului” din lipsă de mijloace financiare. Va trece însă cu echipa lui redacțională (Ștefan Velescu, Ioan Rădoi, Th.M. Stoenescu) la „Revista literară”, o publicație ce continuă de fapt vechiul „Literatur”. Traduce din Maurice Rollinat (*Năluca crimei*) și Charles Baudelaire (*Idilă macabră*), scriitori care vor influența mai apoi decisiv sensibilitatea epocii și creația literară a unor poeți simbolști români, precum Traian Demetrescu sau George Bacovia. Este epoca în care Macedonski începe să se simtă tot mai persecutat și să pozeze tot mai mult în victimă – ceea ce e cât se poate de înțeles, având în vedere lipsa tot mai acută de mijloace financiare, care-l obligă să recurgă la dese schimbări de domiciliu, la vânzarea obiectelor prețioase ale familiei și la fel de fel de alte expediente umilitoare. Povara întreținerii unei familii tot mai numeroase îl apasă tot mai mult, făcându-l să apeleze la milostenia oamenilor avuți și nobili, cărora le flata orgoliul, îndemnându-i la acte generoase de mecenat. Scrie versuri vindicative („Groapa mea are să strige către ceruri: răzbunare!”), revărsând într-un torent de blesteme toată otrava lui de *poète maudit*, pentru ca în același timp să celebreze „farmecele naturii și imaginile clasicismului”, după cum remarca Tudor Vianu, în versuri precum „clar azur și soare de-aur este inima mea toată” sau în splendidul ditiramb închinat frumuseții naturii și vieții din *Noapte de mai*.

Sunt ani în care structura sufletească a poetului capătă conturul definitiv și atât de caracteristic al unei sfâșieri tragice între aspirația către puritate și adâncirea în ură și în cele mai josnice patimi, între „mizantropie” și „avânt”, mărturisind coexistența

unui sentiment acut și permanent de fatalitate cu unul dinamic, de esență contrară, din care fășnește lumina vizionară a marilor transfigurări. De aceea, literatura macedonskiană va fi „o literatură a conflictelor și situațiilor fundamentale” (Adrian Marino), impregnată de „nostalgia idealității” chiar și atunci când rămâne captivă în orizontul opac al celor mai triviale sentimente.

Pierzând stima confrăților scriitori și a oamenilor de litere în general, Macedonski va căuta protecția nobililor, găsind în fiul de domn Grigore M. Sturdza nu doar un generos Mecena, ci și un partener strălucit de dialog intelectual, ce-i va inocula pasiunea pentru știință și pentru ezoterism. Nu întâmplător, volumul *Excelsior*, apărut în 1895, va fi închinat înaltului personaj („*Autorul, cu adâncă recunoștință, închină acest volum Măriei Sale, Principelui Gr.M. Sturdza*”), figură remarcabilă a inteligenței românești, care ar fi trebuit să moștenească de la tatăl său tronul Moldovei. Înainte de a-și aduna însă textele în volum, după reapariția „Literaturului” în 1890, Macedonski publicase *Idilele brutale*, un gen de poezie inspirat de filosofia nietzscheană a forței și a energiei vitale, care-și va da întreaga măsură artistică în proza macedonskiană de mai târziu și mai ales în romanul *Thalassa*, subintitulat „marea epopee”.

Poetul încearcă acum să se reafirme în viața publică, dar nu reușește s-o facă decât ca prinț al boemei bucureștene, în jurul căruia încep să roiască tot felul de ratați, dar și talente autentice, neomologate încă. Un foarte pitoresc „salon al refuzaților” se strânge ca atare în casa poetului, în care nu doar soția, ci și cei cinci copii ai săi (Alexis, Nikita, Pavel, Constantin și Anna) devin „discipoli fanatici de cenaclu”, celebrând într-un cerc închis apoteoza magistrului, după cum afirmă Călinescu, reconstituind cu minuție decorul halucinant, de tip decadent, în care se desfășurau vestitele întruniri literare.

Textul de față este o parte a versiunii în limba română a studiului *Alexandru Al. Macedonski – „poetul civilizațiilor”*, care va prefața prima antologie substanțială din opera lui Macedonski tradusă în limba italiană de Giovanni Magliocco, profesor la Universitatea din Bari, în curs de apariție la Editura Aracné, Roma.

COMENTARII CRITICE

CONVORBIRI LITERARE

ÎNTRUPĂRI ȘI COLMATĂRI POETICE

Emanuela ILIE

Între timp îți vezi de viața ta (Editura Junimea, Iași, 2020) este al doilea volum de versuri al Cristinei Hermeziu, cunoscuta jurnalistă născută și formată la Iași, dar stabilită în Franța începând din 2005. Am menționat detaliul biografic numai pentru a exclude, din start, posibilitatea de interpretare a opului într-o cheie strict *exilară*. Ce-i drept, la fel ca în *Parisul nu crede în lacrimi* (Editura Junimea, Iași, 2016), cele două operații complementare, de identificare grăbită și analiză punctuală a unor motive identitare specifice (de la condiția de exilat împărțit între geografii și culturi la efortul apropiării unui univers lingvistic nou sau hibridizarea discursivă), ar putea fi executate relativ ușor și pe unele dintre conținuturile ideo-poetice recente, deși ineficiența de fond a unei asemenea perspective coercitive este anunțată încă din primul poem: „(dacă aștepți destul de mult totul se întâmplă)// pe la nouă patrușcinci seara plămînii Parisului/ absorb precum fumul de țigară adînc toată ceața// lucrurile își arată muchiile clare/ splendoarea celor șase fațete// (nenăscute încă micile nefericiri au poziție de fetus)// atracția gravitațională funcționează perfect/ ceașca se sparge cioburile nu plutesc// (orice s-ar întâmpla/ lucrurile încremenesc în stupoarea de a fi)// ai pîndit toată ziua configurația milimetrică a lumii”. (dacă aștepți destul de mult totul se întâmplă)

E limpede că despre un altfel de exil este vorba și aici, și în restul cărții, în toate succesiunile poematice segmentate, dense, ce dau frecvent, într-adevăr, impresia fracturării, a scindării ori a situării perpetue, dar într-un interval de vacuum existențial care nu are legături evidente sau exclusive cu spațiul pe care subiectul poetic îl străbate, inclusiv pentru a-și lăsa în el urme palpabile: „apăs tălpile merg las urme// trag după mine/ golul// (mă urmează pretutindeni/ păstrînd distanța ca un cîine dojenit)/ din cînd în cînd arunc peste umăr/ o piatră un miez de pîine o vorbă// ascult căderea/ în/ gol// șuvoiul acela/ de sunet/ pur și concav// ca geamătul de orgă/ într-o catedrală.” (apăs tălpile merg las urme). Reprezentată metoni-

mic în acest text emblematic, aproximată oximoronic în altă parte, neantificarea devine, dintr-o amenințare spectrală, un fel de halo care, desigur, conturează și mai bine desenul ființei migratoare, ce pare a rătăci exclusiv prin medii septice, a căror forfotă zgomotoasă nu poate surdiniză iminența apocalipsei. Iat-o anunțată, bunăoară, într-un pastel urban cu referent parizian: „c'est beau l'amour/ strigaseră băieții din cité/ cu tricouri ronaldo// peste un timp/ cartierul va fi ras de pe fața pămîntului// fierul forjat al balcoanelor din dantelă/ dat la topit/ la pierre de taille/ clădită în cuburi ecologice// banca noastră/ tăiată cu bomfaiet/ picioarele retezate/ cu faul// peste sute de ani/ se vor descoperi/ rădăcinile ei/ pulsînd/ ca un neon defect/ în catacombele stinse/ ale orașului lumină.” (c'est beau l'amour). Sau într-un desen în tușe corozive, de o extracție expresionistă pe care cezura (auto)ironică o potențează, în loc să o dilueze: „(mă întreb ce mai aștepți)// într-o singură azi după iarna crîncenă/ cerul s-a jupuit/ a curs o făină aspră/ am măturat trei fărâșe// (e bun de îngurășămînt)// a rămas carnea lui albă udă/ întinsă deasupra lumii/ ca un prosop de baie/ peste trupul fierbinte// acum totul s-a limpezit/ totul e la vedere acum.” (mă întreb ce mai aștepți)

Ceea ce e cu adevărat *la vedere* în cartea de față ar putea fi aproximat, de bună seamă, cu ajutorul unei formule pe care o folosește, de altfel, autoarea însăși: „capacitatea de reziliență/ a oamenilor/ este indecentă// morții cu morții/ viii/ cu ce îngroapă de viu”. Într-o manieră sau alta, fiecare poem din *Între timp îți vezi de viața ta* amintește ori chiar își propune să probeze *capacitatea de reziliență* a ființei supuse, oricum, celor mai diverse forme de agresiune externă, dar încă apte a-și ridica în jur zidurile de protecție poetice obișnuite. Nu întotdeauna ele sunt impenetrabile, ni se recunoaște într-una din artele poetice explicite, articulate în jurul unei estetici a (crizei) memoriei: „la ce bun/ întreb/ la ce bun poezia// răspund orb// (ca la un examen/ pentru care n-am învățat/ nimic)// poezia/

arhivează/ o materie/ care n-a mai fost// pune/ timp/ între coastele// noastre/ subțiri// așează/ perne/ în jurul/ inimilor/ noastre/ nedumerite” (*la ce bun*). La aceeași miză macro-identitară esențială a actului estetic, comparabil cu predispoziția arhivistică, trimite și un text programatic implicit, ale cărui sensuri se rotunjesc în jurul unor analogii ingenioase – între figuri de canon (anamnetic) familial, dar și între gesturi aparent obișnuite, reiterate la distanță de mii de kilometri și decenii întregi. Departe de a reprezenta simple mărturii ale identității de gen, cusutul pe pînza de etamină românească și colmatarea pe geamul parizian sunt investite de Cristina Hermeziu cu o funcționalitate superioară, devenind forme de arhivare a memoriei, deopotrivă individuale și comunitare: „bunica a cusut un strugure indigo pe un pătrat/ de etamină albă/ punctul în cruce e bombat uniform/ pe dos e/ harta afriicii// (ziua și lumina scad împreună de dimineață/ e o scurgere pe undeva)// le beaujolais nouveau est arrivé țipă radioul/ cu baterii și energie de black friday/ în bucătărie e frig// umezesc lipesc/ mileul de geam/ colmatez” (*bunica a cusut un strugure indigo pe un pătrat*). În consecință, ele trebuie păstrate cu orice preț, mai ales într-un univers descentrat, haotic, pervertit, transformat într-o caricatură a postumanului ș.a.m.d.: „n-am mai scris// pe *alpha centauri*/ scrisul se pedepsește/ cu moartea// știi universul/ tot universul// e un mare/ selfie/ fără legendă” (*n-am mai scris*).

Unul dintre cele mai puternice, deși foarte scurte, poeme din carte apelează la același element de recuzită (aproape) muzeală pentru a anunța o altă temă de adîncime pe care o abordează temerar Cristina Hermeziu, și anume raportarea corpor(e)alității feminine la trupul poetic: „un săculeț brodat/ plin cu oase/ ascuțite ca niște pioleți// (a spus în timp ce-mi mîngîia pielea)” (*un săculeț brodat*). Nu doar aici, ci și în alte secvențe lirice (v., spre exemplu, primul distih din *tîrziu de tot* sau întregul *de-con-stru-ieș-te-ți frica*), se pot identifica aluzii ingenioase la debaterile aprinse, cu sau fără pretext foucauldian, pe marginea percepției corpului ca text, ca suprafață gravată și/ căci modelată de diferite discursuri, tehnologii ori practici ale puterii. În același timp, poeta se scrie – sau, dacă vrei, își scrie identitatea corporală! – într-o dicțiune de o intensitate care amintește, inevitabil, de *pactul somatografic* conceptualizat și exersat de Gheorghe Crăciun. Mai întotdeauna, stiletul transcrierii pare de antracit, iar gustul ei de cenușă: „într-

o zi din cer/ lumina a căzut scurt// (ca o lamă albă/ rămasă la ușă)// s-a văzut:/ inima mea are riduri/ uterul meu are riduri/ sîngele meu are riduri// ce înțelepciune/ și ce simplitate” (*într-o zi din cer*); „înmoi degetul în cenușă/ astup ridul/ din frunte// îmi ling buzele gust cenușă// frec sfîrcurile cu cenușă/ coapsele lungi// tăpile le badijonez// dezvoltată în palmă/ linia vieții// dîră de cenușă” (*înmoi degetul în cenușă*); „cînd fantasmezi și nu se întîmplă înseamnă/ că fantasmezi bine/ mă gîndesc trag de firul roșu// trag de firul roșu/ (se scurge tot sîngele grămadă/ pe podea)// un pulover destrămat” (*cînd fantasmezi și nu se întîmplă înseamnă*) etc. Doar uneori, corpor(e)alitatea de semn poetic înseamnă și recunoașterea unei frumuseți speciale, pe care aș numi-o chiar anizotropie: „n-am nevoie de documentele (tale)/ de călătorie/ (mesaje-coordonate-GPS-promisiuni-nimicuri)// ca să-mi port trupul/ strălucitoarea lui stalactită transparentă// cum ai împinge/ o roabă plină cu antracit lignit turbă/ gata de ars// cum ai împinge/ o drezină plină cu octaedre/ diamante brute/ gata de șlefuit” – *n-am nevoie de documentele (tale)*.

Deși la suprafața textelor sunt purtate și minereuri de tensiune metafizică ori de sursă postuman(istă), cele mai dense *întrupări* din cartea *Între timp îți vezi de viața ta* scot la iveală și probează indiscutabil frumusețea neliniștitoare a abatajului poetic prin care Cristina Hermeziu ne amintește, cu discreția obișnuită, un fapt esențial: acela că, pentru a supraviețui exilului interior, avem nevoie să ne (p)refacem cu adevărat și relația cu propriul corp.

MARCEL MUREȘEANU ÎNTR-O SUTĂ ȘI UNA DE POEZII

Cristina SCARLAT

PEȘTERA LUI PLATON ÎN RAMĂ MUNDANĂ

Poetul e ca olarul. Ca brutarul. Ca bijutierul. Încearcă să meșterească o materie în care respiră, care i-a atins sângele. Lutul. Aluatul. Aurul. Cuvintele. Fiecare încearcă să dea o formă perfect compatibilă cu suflul ființei sale, care să încapă în temeliile ei și pe meșterul care a migălit-o.

Poetul e însăși materia în care își contorsionează trăirile și încearcă să și le tălmăcească, în împletirea cu timpul, cu nașterea, cunoașterea. În aventura cunoașterii de sine.

Poetul e ca umbra. Flacăra cu care sunt pictate minunile din peșterile preistorice. Poveste el însuși, cu mii de pagini pe care le împărtășește lumii în speranța găsirii asemănătorilor, vorbitori ai aceleiași limbi.

Povestea poetică a lui Marcel Mureșeanu este „scrisă în oglinda imaginilor, a reveriei și a viziunilor, despre sine și despre realitatea care ne înconjoară [...], despre trecerea și pe-trecerea ființei prin clipe și timp” (Mircea Braga)¹. O poveste cu lumini și umbre. Cu lumini trecute în umbre. Cu dansuri de umbre și clipe amorțite în chihlimbar.

FUGIT IRREPARABILE TEMPUS

Pentru poetul Marcel Mureșeanu, timpul care curge e aproape material. O materie care atinge zvâcnirile artistului și i le modelează în forme pe care nu le poate controla, dar cărora încearcă să le dirijeze destinul în suflul propriei respirații, în împletirea lor în vârstele-i. Recuperarea prin reamintire, poetică, e un excurs dureros, forțând limitele prezentului: „Nimeresc uneori seara/ în

săli de așteptare strâmte,/ cu oxigenul pe terminate,/ ca într-un submarin avariata. [...]” („Cotidiană”, p. 19).

Etapele trecerii, vârstele, poartă cu ele tot bagajul unei existențe filtrate poetic: „Nu putea muri și nimeni nu-i știa leacul,/ numai bătrânul, săracul./ Ce te doare, soră veche?/ Sufletul meu nepereche./ Numai tu mă poți dezlega,/ nu pot muri fără voia ta./ Adă-mi apă din nouă izvoare,/ adă-mi pragul casei la picioare” („Pragul”, p. 25).

Artistul își asumă propriul destin, contorsionat: „Cel ce-a plecat nu sunt eu./ Neatinsă-i alba zăpadă./ Cine-ar putea lua de pe umărul meu/ chiar acest umăr și nimeni să nu-l vadă?// [...] Eu nu pot fugi de sângele meu/ și nu-mi pot crăpa trunchiul oaselor în care mă țin.// Cel ce-a plecat dintre voi nu sunt eu!/ Ci doar voi ați fugit de mine câte puțin” („Satul memoriei”, p. 36). Timpul lui e otrăvit de trecere, actul artistic e o formă de supraviețuire, de înrămare a clipei într-un șablon complex: „Atât de obosit mă simt acum/ după abia o oră petrecută/ ștergând podeaua paginii din față,/ încât îmi vine să strivesc cu dinții/ trupul secundeii pline de otravă.” („Însemnare mică”, p. 52). Viețuirea însăși e o supra-viețuire. O incantație al cărei efect nu se simte în spațiul peșterii mundane. Poetul își este prizonier sieși.

DESTIN CHRISTIC CITADIN

Poetul e un „Călător în insomnii” (1991), orașul îi preia stările. Sau invers: „Parcă nu se mai trezesc orașele/ parcă nu se culcă/ stau așa ca de sticlă/ bolesc, nu li se mișcă un fir de păr/ altădată căsca un cartier/ se întindea de-i trozneau

oasele [...] pe piciorul unei străzi cobora lumea/ [...] se făcea ziua după dorință [...]” („Taine prădate”, p. 57). Destinul poetului e christic, citadin. Cuiele timpului care curge dilată simțurile și le contorsionează: „Pereții acestui an sunt plini/ de urme de cuie/ ne pozăm lângă luna septembrie/ cu pălării mari de brusture/ se văd crăpăturile zidurilor/ iedera moartă –/ gușa întunecată a pivniței/ secunda surprinsă într-un/ lung oftat/ ne vedem pe noi și pe sora noastră mai mare,/ noaptea/ numai fotografia lipsește/ el se ascunde într-o cută a orei/ el desenează ciclopi” („Artist turnând în pahare”, p. 58). Giulgiul clipei care trece e ca giulgiul pietrei. Sau ca un chihlimbar care imortalizează mișcări de insectă în ape ca mierea, translucid: „am păstrat o lungă noapte de reculegere/ ce-mi mai rămâne?/ trecutul?/ pe el l-am îngropat în giulgiul pietrei/ ce voi pune sub aceste rânduri/ ce nu pot fi așezate direct pe pământ?/ o vocală oarbă se înconvoaie/ și mă recunoaște.” („Acum, după ce”, p.64). Poemul e chihlimbarul care amortește în mierea lui respirările poetului, forme materiale ale imaginației care încearcă să sculpeze un alt contur clipei.

MUNCH ȘI ZILE

Poetul citadin e asaltat, înăbușit, împins la colț. Orașul e o agora răsturnată, opacă, plânsul și cuvântul nu au ecou: „O singurătate a mulțimii/ se petrece pe marile întinderi de asfalt/ aud urlete ca niște zburătoare/ întinse-n benzină/ doar aburul ce iese din atâtea guri/ se face funie spre cer/ de unde rar, din ce în ce mai rar,/ se-aude un răspuns sau poate plânsul...” („Acolo șezum”, p. 59). Și plânsul... Funia spre cer poate fi cordonul ombilical, legătura cu esențele nevăzutului, sau poate fi funia spânzuratului: agățare disperată, țipătul citadin, înăbușit de aparențe. Munch și zile. La oraș.

CE SE POATE VEDEA PRINTR-O PRIVIGHETOARE

Căutarea și scenarizarea realului în imaginar continuă. Imaginația este pentru creator/ artist un instrument, așa cum bisturiul este pentru chirurg: pentru a elimina cangrene și a re poziționa corect

organe în granițele trupului sau pentru a remodela și resemantiza experiențe în spațiul memoriei. Dacă, de exemplu, nu aveți idee „Ce se poate vedea printr-o privighetoare”, vă spune poetul: „Mici vulcani noroioși/ la mari depărtări unii de alții/ nu se aud între ei/ peisajul e copt de zăduf mineral/ între viu și neviu – coada Pisicii din Soare/ prinsă ca un nerv de două vertebre/ ca între două comete nebune. [...]” (p. 60). Imaginația e forma de evadare din clipă, prin re-modelarea în imaginar a realității care sufocă sensibilitatea artistului.

NAȘTEREA CA AMORTIRE. ÎNDOIALĂ?

Nașterea, și ea, e un fel de ne - tinerețe, un – fel – de – moarte. Experiența vârstelor e marcantă, hiperbolică. E un *ibidem* al fătului din „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, numai că la Marcel Mureșeanu pruncul s-a lăsat ademenit de nașterea într-o viață care are alte viteze și alte repere și alte nuanțe decât cele pe care le va putea asimila viitorul adult: „Totul este o moarte veșnică,/ zicea puiul, în timp ce se naștea,/ ieșea din beznă/ cu ochii închiși să nu orbească/ totul este o moarte veșnică/ tremura el din rărunchi/ pătrunzând în aerul rărit/ împărțit acum la mai mult cu unul/ dădu cu ochii de genunchii mă-sii/ și lunecă printre ei/ în praful drumului/ totul este o veșnică moarte/ zicea el/ în timp ce se ștergea de nălucă,/ dar nu-ți poți da seama/ decât viu!” („Despre pierderea inocenței născându-te”, p. 71). Lumea, astfel, nu e decât un banchet de „Bucurii periculoase”: „Trăiesc într-o singurătate cu mine/ și într-o singurătate fără de mine/ veniți, dară, de scotociți/ înșiștrirea târzie nu-i o nesocotință/ geaba plângeți, geaba suspinați/ scântecele îngreșează/ fără de taină nu-i taină/ doar știți prea bine/ că mereu bem aceeași apă/ și că nesfârșită nu e/ decât lumea cea apucată/ a Formelor” (p. 77).

FACEREA ȘI DESFACEREA POEMELOR

Balansând între real și oniric, între imaginar și semnificația clipei, poetul filtrează o trăire în care

„[...] descifrările, semnificațiile, captate și prelucrate imaginar, depășesc autobiograficul, convocând viziunile în spasmul meditației asupra morții: nemaifiind al altora, nici chiar al propriului orizont, *martorul* se întoarce asupra lumii, căreia îi simte atât nenaturalitatea, cât și gesticulația desacralizării” (Mircea Braga)². Obosit, artistul continuă să pună diagnostice: „Iar m-am cântărit după acest lung poem:/ eram mai ușor!/ [...] dar deodată ceva nu mi-a plăcut:/ dezordinea cuvintelor sau lenea lor/ sau vopsea care curgea de pe ele/ la prima ploaie!/ [...] materia se întorcea în trup/ îmbolnăvindul- făcându-l să se târască” („După facere”, p. 89). Granițele poemului sunt ca țărmul mării, ca treptele scării, ca zidurile de cetate: un închis-deschis care minte iluzia libertății. O supapă de evadare din eu și din cotidian. Din eul cotidian. Și înscrierea clipei în convoiul mortuar al lui *a fost*.

TIMP DEFUNCT

Poetul e în aluatul cuvintelor ca olarul în lut: „În dimineața aceea ramele de pe pereți erau goale/ în sala ovală liniștea mormântală lăsa căldura soarelui/ să pună stăpânire pe timpul defunct./ [...] fără de noi, lucrurile se așezau/ în formele de calcar ale zilei/ și se-nchegau acolo/ în cea dintâi cutremurătoare rezervație/ de anti-memorie.” („Lucru nou”, p. 123).

Firul director al textelor reunite în paginile antologiei de față este timpul. Mircea Braga apreciază că, „de la amintirea care facilitează evocări și replasări auctoriale [...], până la tonalitățile grave care însoțesc *ultimul acord*, obsesia poetului pare a se strânge în cercul timpului, al neînțeleșului care se petrece. [...] durata devine succesiune, o ritmare a episoadelor în care fiecare dintre ele poate fi o limită”³.

Titlurile volumelor din care s-a făcut selecția textelor din antologia de față, ele însele, se constituie într-o imagine în oglindă a temelor și neliniștilor autorului lor, un excurs prin vârstele poetice ale artistului: *Pe adresa copilăriei* (1969), *Cel din urmă* (1974), *Amurgul furtunilor* (1983), *Călător în insomnii* (1991), *Hărțuire textuală sau*

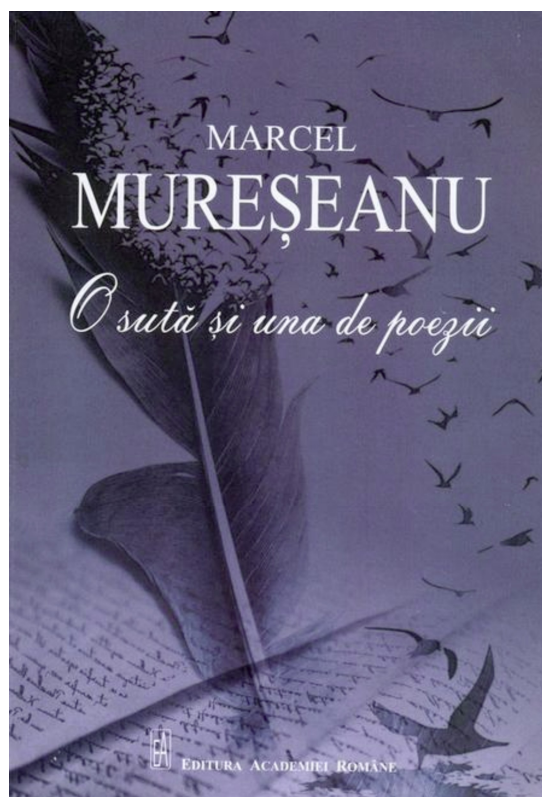
A doua față a crinului (2001), *Schimb de întuneric* (2003), *Totul e altfel* (2007), *Cele patru triburi ale sfârșitului* (2010), *Cu voia corbului* (2012), *Cartea cu vise* (2013), *Teama* (2016).

Antologia semnată de Marcel Mureșeanu e un *memento*, o sumă de emoții poetice filtrate în diverse tonalități, cu un *tempo* între *allegro* și *andante*, numitorul comun și firul director fiind timpul, curgerea, clipa: ce sunt, cum sunt, cum rămân în urmă, ce lasă pe trupul firav al cuvintelor pe care le respiră poetul, cum se reîntorc în lume, imortalizate în chihlimbarul eternității.

Marcel Mureșeanu, *O sută și una de poezii*, Antologie, studiu introductiv și selecția reperelor critice de Mircea Braga, Editura Academiei Române, București, 2019.

Note:

1. Mircea Braga, „Poezia – între clipă și durată”, în vol. Mircea Mureșeanu, *O sută și una de poezii*, ed. cit., p. 14.
2. *Idem*, p. 13.
3. *Idem*, p. 5.

UN VERITABIL COMPENDIU CRITIC

Ioan LASCU

Cunoscut mai degrabă ca poet – a publicat cel puțin zece cărți de versuri începând din 1981 – Toma Grigorie nu a neglijat nici activitatea critică, mai ales critica de întâmpinare, dar și cea de sinteză, sector în care se detașează volumele *Eseuri subsidiare la „Adio, Europa! de Ion D. Sîrbu* (1999) și *Metaforele teatrului sorescian* (2005). În anul 2020 scriitorul craiovean a găsit cu cale să dea la iveală un volum impunător, *Focurile lui Hefaistos* subintitulat *Cărți și scriitori clasici și contemporani* (Editura „Aius”, Craiova), materializare a eforturilor de a aduna laolaltă recenziile, cronicile, microstudiile publicate într-un răstimp îndelungat – nu aș spune chiar o viață de om – și a reușit, după propria mărturie, în proporție de 80 la sută. Metafora din titlu trimite către o poetică în general clasică în sensul că literatura este atât tehnică, meșteșug, cât și creație artistică, fiind în mod simbolic o întâlnire între Hefaistos, zeul focului și al meșteșugurilor, și Afrodita, zeița frumuseții, divinități care, după mitologia greacă, au fost chiar soț și soție. Să ne aducem aminte că unul din sensurile primare ale vocabulei *technē* însemna (și) „artă”. Scopul declarat este și acela de readucere în atenție a unor autori mai mult ori mai puțin cunoscuți, unii prezenți în actualitatea vie, alții mai mult sau mai puțin neglijăți:

„Sper ca această crestomație pe care o supun aprecierii cititorului să contribuie la relansarea unor autori din toate epocile literaturii noastre și să fie o modestă contribuție la completarea istoriei generale a literaturii române. Am așezat cartea sub paza zeului grec Hefaistos (la romani, Vulcan), zeul focului, întemeietorul artelor metalurgice, având-o ca primă soție pe Afrodita, zeița grației și a frumuseții, simbioza lor se consideră că stă la baza artei.” (*op. cit.*, *Cuvinte de început*, p. 6).

Când spune cu larghețe „autori din toate epocile literaturii noastre”, Toma Grigorie anticipează și compartimentarea cărții în trei capitole, primul înglobând

Relecturi din clasici, al doilea *Radiografii contemporane*, iar al treilea, *Din lumea teatrului*, cronici dramatice. Nu e greu de ghicit – am menționat doar practica unei critici de întâmpinare – că autorul a inclus cele mai multe materiale în capitolul II: în jur de optzeci, după care se clasează primul capitol și nu uităm că Toma Grigorie a fost activ ca profesor de limba și literatura română în învățământul preuniversitar (11 ani), dar mai cu seamă universitar (31 de ani la Facultatea de Litere a Universității din Craiova). În sfârșit, ultimul capitol dă în vileag preocupările de o mai discretă intermitență privind domeniul teatrului: existența unui volum cu 5 piese (*Coiful lui Hades*, 2013), unde se regăsesc, probabil, și două texte ce au intrat în repertoriul Teatrului Național „Marin Sorescu” din Craiova, *Ce mai taci, Gary* (dramatizare după *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* de Ion D. Sîrbu, 2010) și *Ferma de lebede* (spectacol lectură, 2016).

Să pătrundem mai întâi în cuprinsul primului capitol și să vedem care sunt clasicii, în număr de paisprezece, pe care Toma Grigorie ni-i supune atenției în douăzeci și două de secvențe istorico-critice. Autorul face o deosebire, fără o taxonomie clară, între „marii clasici și clasici ai literaturii române”. Să considerăm că marii clasici, conform tradiției istorico-critice, îi includ pe Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, Maiorescu. Lor le sunt afectate unsprezece comentarii critice. Urmează Macedonski, G. Călinescu, Nicolae Iorga, Heliade Rădulescu, Cioran (?!), Arghezi, Lucian Blaga, Constantin Brâncuși și Urmuz. O încadrare relativă, având în vedere că G. Călinescu, de pildă, poate fi alăturat „marilor clasici”, iar Constantin Brâncuși este scriitor mai degrabă accidental, prin aforisme și reflecții ce veneau din genialitatea simbolurilor și esențelor, proprie marelui sculptor. În cele din urmă, discuția riscă să devină oțioasă, mai interesant fiind

ROZA VÂNTURILOR

ceea ce Toma Grigorie afirmă, constată, legat de personalitatea și de opera lor. Eminescu este raportat la „canonul literar al epocii sale”, la publicistica politică și dramatică și la felul în care este azi prezent poetul național în conștiința culturală a românilor de peste Ocean. Cel puțin ultimele două teme sunt rar sau deloc abordate. Canonul literar eminescian în epocă se deduce din poezii precum *Epigonii* sau *Criticilor mei*. Toma Grigorie observă că ideile din *Epigonii* (1870) au fost anticipate în poeme precum *La Heliade* (1867) sau *Christ*, postumă ce figurează în manuscrisul *Marta* (1869). Cultul înaintașilor ce izvoră dintr-un indeniabil elan patriotic și din pasiune pentru trecut a stat la temelia canonului estetic al lui Mihai Eminescu. Un argument inedit al lui Toma Grigorie vine să completeze cele îndeobște cunoscute, majoritatea devenite de mult timp clișee critice:

„Spirit obiectiv, poetul își motivează lucid atitudinea sa lirică, și pentru că e conștient de limitele comprehensivității epocii: «*Predecesorii noștri credeau în ceea ce scriau, cum Shakespeare credea în fantomele sale: îndată ce conștiința vede că imaginile nu sunt decât un joc, atunci, după părerea mea, se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni. Comparațiunea din poezia mea cade în defavorul generațiunii noi, și cred cu drept*»”. (pp. 10-11).

Trecând peste publicistica politică în care autorul sesizează, ca atâția alții, regretabile asemănări frapante cu viața publică de astăzi, ajungem la publicistica dramatică, în ton cu gândirea epocii despre teatru, gen literar și spectacular căruia i se sublinia „funcția etică” și „rolul social al teatrului ca instituție” investită cu misiuni educative. Sunt apreciate, cu unele rezerve, piesele lui Vasile Alecsandri și Matei Millo, dar și ale lui V.A. Urechia, Pantazi Ghica, B.P. Hasdeu, apoi chiar cele semnate de Samson Bodnărescu și Al. Depărățeanu. Eminescu evalua critic nu numai piesele jucate dar și evoluțiile actorilor ce le interpretau. Cronicile dramatice eminesciene și-au probat utilitatea într-o vreme de consolidare instituțională, prin analiza repertoriilor, a jocului actoricesc, a funcției educative și a condițiilor materiale în care teatrele supraviețuiau. Cât despre cunoașterea operei lui Eminescu în America, Toma Grigorie are cuvinte elogioase față de volumul de traduceri al lui Adrian George Sahlean, întemeietor și prezident al *Global Arts Inc.*, societate ce promovează arta și cultura românească în Statele Unite. Criticul a fost cucerit de traducerea poemelor alcătuitoare ale volumului *Eternal Longing, Impossible Love (Eternul dor, imposibila iubire)* publicat în 2016 la Editura „Eikon”. Efortul este apreciabil, iar traduce-

rile izbutite în cea mai mare parte, totuși fără a se ridica la cvasi-perfecțiunea poemelor eminesciene transpuse în engleză de Corneliu M. Popescu, tânărul de numai 18 ani, victimă a cutremurului din 4 martie 1977.

Apropo de Titu Maiorescu suntem informați despre eforturile lui pedestre dar indispensabile pentru învățarea și folosirea unei limbi române corecte în textele scrise, indiferent de gen, într-o vreme când ortografia era încă nefixată iar direcțiile lingvistice latiniste și italianiste amenințau să submineze puritatea și unitatea limbii literare, în fază încă incipientă. „În domeniul limbii române ca limbă standard, dar în special ca limbă literară, sunt cunoscute principalele lui contribuții: *introducerea alfabetului latin prin înlocuirea celui chirilic; înlăturarea etimologismului din ortografia română; trecerea la ortografia fonetică; acceptarea fără exagerare a neologismelor; critica stricătorilor de limbă și corectarea greșelilor curente*.” (p. 34). Sunt enumerate principalele „lucrări” ale mentorului „Junimii” în vederea normării limbii române în vremuri încă labile sub aspect lingvistic: *Despre scrierea limbii române* (1866), *Limba română în jurnalele din Austria* (1868), și îndeosebi *Neologismele* (1881), *Beția de cuvinte* (1873) și *Oratori, retori și limbuți* (1902).

Creangă și Caragiale se bucură, și ei, de o tratare deosebită. *Amintiri din copilărie* este o operă considerată „roman” sau „epopee”, a cărei perenitate se susține, între altele, prin „întreaga zestre de naivitate, de inocență genuină, bine conservate până la vârsta maturității”. Spre deosebire de alți autori, marele povestitor nu inventează atmosfera copilăriei, ci o retrăiește, conferind autenticitate și farmec aparte celor rememorate. Este evocată, așa cum a remarcat Jean Boutière, „copilăria copilului universal”, dincolo de neoașismul și spiritul „poporan” atât de caracteristice sau datorită chiar și acestora. Toma Grigorie se apleacă și asupra epistolarului lui Ion Creangă, mai puțin bogat decât cel al lui Caragiale: „Puținele sale scrisori (vreo 30) vin să întregască imaginea și personalitatea omului, Ion Creangă [...]. S-a adresat familiei pentru unele nevoi existențiale și către prietenii scriitori pentru schimbul de idei și impresii social-politice dar și literare, printre altele”. (p. 44). I.L. Caragiale este abordat prin analiza „moftologiei”, a limbajului politic din publicistică și, cum spuneam, a epistolarului, memorabil de altminteri, apelându-se la remarci și idei extrase din cartea *I.L. Caragiale și caligrafia plăcerii* (2012) subintitulată *Despre eul din scrisori*, de Dan C. Mihăilescu. Cum Toma Grigorie reunește, îndeosebi în capitolul închinat clasicilor, recenzii și cronici despre

opere ale acestora, își întărește argumentația prin citarea de lucrări critice la zi ale unor autori din linia întâi.

Ioan Slavici, cel considerat de Titu Maiorescu „cel mai capabil scriitor al întregii *Junimi*”, este prezent în volum prin referințe la publicistică și memorialistică. Asemenea prietenului său din tinerețe, Mihai Eminescu, scriitorul născut la Șiria a dovedit certe aptitudini gazetărești și un puternic sentiment național. Doar că naționalismul său îi coopta și pe maghiari, ceea ce nu prea era pe placul altora, mai ales al ardelenilor. Toma Grigorie îl agreează pe Slavici pentru caracterul integru: „Nu sunt singurul care cred în principialitatea și moralitatea marelui scriitor”, cu toate că „Nu pot fi desigur exonerate total incongruențele ideologice ale lui determinate de condițiile istorice...” (p. 63). Cu finețe și abilitate sunt descifrate principiile estetice ale lui G. Călinescu. În finalul capitolului I Urmuz este prezentat ca fiind cel care a „patentat” absurdul în literatura europeană, după cum recunoaște și Eugen Ionescu, care și-l asumă drept predecesor, alături de alt mare clasic român – Ion Luca Caragiale. Tot Urmuz este socotit drept vestitor al avangardismului, apropiat de dadaism dar nu și de suprarealism, al cărui act de naștere a fost „semnat” în toamna lui 1924, pe câtă vreme Urmuz a plecat la cele veșnice în 1920. Surprinzător, printre clasici este inclus și Emil Cioran (*Un lov al filosofiei moraliste existențiale*), deși nu s-au scurs decât zece ani de la centenarul nașterii rășinăreanului convertit în parizian pe viață. Nu același loc îi este rezervat lui Șerban Cioculescu (1902-1988), prezentat în capitolul II, ca și Felix Aderca (1891-1962).

Odată cu ei am pătruns în capitolul secund, *Radiografii contemporane*, cel mai cuprinzător, fapt firesc având în vedere prestația criticii de întâmpinare. Numeroși scriitori de valoare recunoscută sunt aici tratați cu competența dobândită printr-un exercițiu critic îndelungat. Spațiul acordat cronicii noastre nu este suficient nici măcar pentru a-i enumera și a-i prezenta succint pe toți. Totuși, să invităm în fața frontului câțiva, realmente remarcabili: Paul Goma, Petre Pandrea, Virgil Mazilescu, Ion D. Sîrbu, Ion Mureșan, Gabriel Chifu, Dinu Flămând, Emil Brumaru, Nicolae Coande, Andrei Pleșu, Nicolae Prelipeanu, Șerban Foartă, Liviu Ioan Stoiciu, Matei Vișniec, Mariana Marin... Ion D. Sîrbu și Nicolae Coande se bucură de cel puțin două abordări. Petre Pandrea, de exemplu, este relevant prin arta portretului și prin volumul *Brâncuși. Amintiri și exegeze* (1967). „Într-un stil ritmat, eseistic și jurnalistic, geniul brâncușian este radiografiat în toată complexitatea nașterii și devenirii lui în

ecuația omenescului și a divinului îmbinate armonios, relevând totodată și demonicul din om, prin trimiterea la *Faust* al lui Goethe.” (p. 148). Poezia lui Virgil Mazilescu este apropiată de suprarealism prin câteva elemente precum absența punctuației, de altfel un argument superficial, „stilistica eschivei”, „debutul abrupt al poemelor”, „bruierea mesajului”. La Ion D. Sîrbu este studiată „confluența dintre realitate și ficțiune” în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, dar și biografismul operei, dincolo de simbolic și alegorizare, precum în *Adio, Europa!* sau *Lupul și Catedrala*, dar cu precădere în jurnal și în scrisori. Exilul interior este, de asemenea, o sursă de biografeme, cum de altfel s-a relevat în repetate rânduri. Nicolae Coande, „închizător de serie optzecistă” (deși cred că poetul nu e de acord cu o atare încadrare), este evidențiat mai cu seamă pentru antologiile *Persona* și *Vorbalago*, la un loc o intergală poetică ce aduce în prim plan o personalitate creatoare intransigentă, contestată și negatoare, necruțătoare, implicit justițiară față de toate bolile sociale de ieri și de azi: „...poetul își revarsă lehamitea și dezamăgirea față de o societate cavernoasă din interior în exterior, putridă până în măduva oaselor.” (p. 312). Șerban Foartă este pus sub lupă pentru că a publicat în 2012 un insolit volum de versuri, *Fotbaleto*, îmboldit de dimensiunile multiple ale celui mai popular sport: „politică, socială, culturală și nu în ultimul rând comercială.” Unde mai pui dimensiunea recreativă și cea de mare *business* a fotbalului?

Dacă articolele din primul capitol sunt marcate, fără a li se știrbi sensibil din valoare, de un greu de evitat didacticism prin prezentarea generală din *incipit*, radiografiile contemporane se disting prin suplețe, spirit pătrunzător și obiectivitate. Trecând peste câteva transcrieri greșite ale unor nume de scriitori străini, scăpate la corectură, să arătăm că nu partipriurile îl caracterizează pe Toma Grigorie, ci dorința de a citi și analiza cât mai multe cărți din literatura română clasică și contemporană. Așa cum remarcă și Ovidiu Pecican în scurta prezentare de pe coperta IV, Toma Grigorie se preumblă „de-a lungul și de-a latul literaturii române, de la clasici de odinioară la autori notorii ai contemporaneității și de la mari eroi ai scrisului autohton la literați de proximitate.”

Notă:

1. Jean Boutière este autorul cărții *La vie et l'œuvre de Ion Creangă (1837-1889)*.

SUB SEMNUL DATORIEI

Adrian JICU

Eusebiu Camilar este, astăzi, un autor prăfuit, condamnat la uitare. Dacă e să fim sinceri, nu-l mai citește aproape nimeni, iar interesul criticii se rezumă la fișe politicoase/plicticoase și la rânduri marginale în istoriile literare. Celebru cândva, el ilustrează cât de nedreaptă se dovedește uneori posteritatea. Nu-i singurul, firește, dar cazul său demonstrează, cu asupră de măsură, fragilitatea statutului de scriitor și cât de iluzorie poate fi gloria literară. Creșterea și descreșterea lui la bursa criticii se explică printr-un cumul de factori: colaborarea cu regimul comunist, desuetudinea unor dintre temele abordate, atitudinea moralizatoare, demonetizarea patriotismului etc.

*

Recentul volum semnat de Constantin Călin, *Eusebiu Camilar. Secvențe monografice* (Bacău, Editura „Babel”, 2021), se înscrie în categoria recuperărilor critice. E o intenție asumată liminar, dintr-un acut sentiment al datoriei, autorul subliniind că rostul acestei cărți este „de a readuce în atenție, într-un mod rezonabil, un scriitor nedreptățit: nedreptățit (hărțuit, boicotat, tiranizat) întâi, de zeloșii perioadei proletcultiste. Nedreptățit prin ceea ce i se pretindea ori i se imputa. I se ignora specificul talentului. A fost constrâns să-și facă autocritici și să se lepede de tematica veche și de ceea ce era propriu modului său de a scrie. A cedat presiunilor ideologice transformându-se în fruntaș al «literaturii noi». Au cedat și alții, numeroși, dar, după mine, care-s obișnuit să compar, el plătește mai mult. M-am întrebat, de această inechitate? A stat, cred, prea în față un timp, lucru pe care «confrații» nu l-au suportat, contrariere transmisă și unora dintre contemporanii noștri. Multora le era superior prin hărnicie și fecunditate. De altminteri, munca și călătoriile erau panaceul său, care îl vindeca de invidii și de șicane. Al doilea motiv pentru

care plătește exagerat, injust, e că n-a făcut parte din anumite grupări, ca să nu spun găști. Când simțea nevoia de liniște ori îl cuprindea exasperarea, lua ranița în spate și se ducea la Udești.”

*

Modest subintitulată „secvențe monografice”, cartea reunește o serie de articole și eseuri critice publicate de-a lungul anilor, din juxtapunerea cărora se poate contura o imagine fragmentară, dar credibilă, a lui Eusebiu Camilar. Conștient că nu mai poate amâna publicarea ei, Constantin Călin optează pentru această formulă flexibilă, încercând să se elibereze de „complexul Camilar”, care se manifestă printr-un puternic sentiment al datoriei față de consăteanul care i-a fost mentor și prieten, dar și printr-o explicabilă tentație de a-l omagia. În aceste condiții – mărturisește Călin – provocarea o constituie detașarea față de subiect și găsirea unui ton echilibrat, care să împace adevărul cu subiectivitatea: „În mod fatal, regăsirea de sine a scriitorului nu va fi niciodată completă. Moralitatea sa e fără cusur, însă literatura sa, în acest interval, are cusururi mai multe.”

Cum rezolvă autorul această problemă? Așa cum a făcut-o întotdeauna: cu spirit critic, recurgând la document și la mărturii credibile, care să dea greutate afirmațiilor sale. E o critică simpatetică, pe care a exersat-o vreme de decenii și pe care o aplică și acum, din convingerea că e nevoie să fii exigent și comprehensiv în abordarea unui asemenea scriitor. Scandalizat de ingratitudea contemporanilor, Constantin Călin reconstituie, cu migală, biografia lui Camilar, zăbovind asupra rădăcinilor sale bucovinene și asupra formației sale intelectuale. Spre deosebire de comentatorii anteriori, el insistă asupra dramei pe care a trăit-o Camilar, aspect tratat superficial sau neglijat pur și simplu de cei care au văzut în autorul lui *Cordun* un privi-

legiat, premiat și tradus, primit în Academia Română și omagiat adesea de către regim. Această viziune idilică este răsturnată prin conturarea unui portret moral care dezvăluie un ins singuratic, lipsit de simț practic. Strâns cu ușa, el a acceptat pactul cu diavolul, dar „n-a fost și n-a lăsat contemporanilor imaginea unui oportunist”. Nu-i de prisos în acest sens nici ipoteza potrivit căreia moartea prematură a lui Camilar (la nici 55 de ani) ar fi fost cauzată de o posibilă iradiere produsă cu ocazia unei vizite în R.D.G.

*

Analizându-i opera, Constantin Călin recurge la un determinism parțial, punând lirismul lui Camilar pe seama condițiilor materiale precare ale autorului și, mai ales, pe seama schimbării mediului, prin venirea în capitală. Plecarea în lume echivalează cu o ruptură, cu o dezvrăjire, prin contactul brutal cu lumpenproletariatul și cu mahalaua bucureșteană. Deși atitudinea față de oraș e mai degrabă ostilă, Camilar nu e un neosămănătorist târziu, cum s-au grăbit să-l eticheteze unii comentatori, cât mai degrabă un nostalgic care – arată Călin – se refugiază în rural și mit după un stagiul de poezie socială impusă de comandamentele proletcultismului.

Proza lui Camilar e comentată prin comparație cu cea sadoveniană. Neajunsul romanului *Cordun* este că tratează „cu precipitare, crispat, o experiență tragică”, spre deosebire de Sadoveanu, care „narează liniștit”, cu priceperea unui inițiat în tainele lumii. De altfel, Constantin Călin îl apropie pe primul Camilar (cel din *Cordunul*, *Prăpădul Slobodei* și *Avizuha*) de proza lui Rebreanu, prin viziunea apăsătoare, sumbră, asupra satului.

Alte pagini sunt dedicate jurnalului de călătorie în China, epigramelor, antologiilor de versuri sau moralistului, pe care le raportează în permanență la etica lui Camilar. O etică a muncii, din care scriitorul udeștean și-a făcut pavază și deviză. A vorbit despre ea adesea, invocând-o și în interviurile pe care le-a dat, subliniind preeminența efortului și a consecvenței asupra talentului și a inspirației. Din acest unghi, Camilar se profilează drept un truditor al condeiului, conștient că numai așa poate depăși dificultățile care i se ivesc în cale.

*

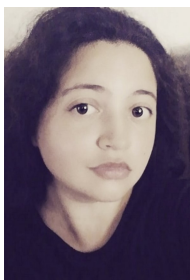
Constantin Călin recurge la metoda dosarului,

adunând o serie de informații și documente relevante pentru înțelegerea profilului moral și intelectual al autorului analizat. Portretul pe care i-l conturează pune în evidență nu doar cultul muncii, ci și solidaritatea (de extracție bucovineană), precum și o anume pedagogie care se insinuează în scrisul său, căpătând accente moralizator-patriotice. E un dosar care, totodată, supune examenului critic afirmații și mărturii tendențioase referitoare la Camilar. Pretențiile unor cunoscuți sau ale unor rude care au livrat tot felul de povești despre el sunt respinse tranșant, iar ipoteza potrivit căreia Camil Petrescu ar fi intervenit în manuscrisele sale este clasată din lipsă de dovezi. În ciuda fragmentarismului, secvențele monografice sunt întocmite cu probitate. Istoricul literar nu se dezmințe, refuzând să se lase furat de sugestii seducătoare.

Se cuvine remarcat și faptul că rațiunea e permanent subminată de sensibilitate. Sunt pagini scrise cu inima, mai ales la moartea lui Camilar, evocat în lumina unei afecțiuni nesmintite, în tonuri elegiace. Ele confirmă nu doar atașamentul față de cel omagiat, ci, în egală măsură, calitățile de prozator ale lui Constantin Călin, calități pe care le-am remarcat și în volumele sale anterioare. Un mic fragment este elocvent în acest sens: „Euforia s-a destrămat chiar a doua zi. Au reînceput durerile, din ce în ce mai cumplite: «Stau ca-ntr-o niște pietre de moară», și-ar fi comparat el chinul. În momentele calme, rășfoia albume de artă, contemplând splendoarea și îndurerarea trupului omenesc. Surorilor din Udești, venite să-l asiste, le ceru să rememoreze întâmplări legate de casa lor părintească, de mama lor, de ultimul cuvânt strigat în nălucirea stingerii... Muri la 27 august 1965, înainte de ivirea zorilor. Muri, așadar, vara, încât pentru foarte mulți, chiar dintre colegii de breaslă, cum se zice, moartea sa constitui un accident, o surpriză.”

*

Va reuși această monografie atipică să-l readucă pe Eusebiu Camilar în prim-plan? Înclin să cred că nu, din motive pe care le-am expus încă din startul acestei cronici. Plasat sub semnul datoriei, acest volum reprezintă însă o dublă reparație: critică și morală.

DOINA RUȘTI ȘI ISTORIA OCULTĂ A PATURILOR FERMECATE SCRISĂ ÎN LEMN DE ROȘCOV

Alexandra OLTEANU

Recentul roman al Doinei Ruști, *Paturi oculte* (Editura Litera, București, 2020), conține, într-o siluetă condensată, adevărata strălucire barocă a imaginației, devenită un sigiliu al artei narative cu care ne seduce fiecare volum al prozatoarei. Romanul, o piesă din excelenta colecție coordonată de autoarea Manuscrisului *fanariot*, intitulată „biblioteca de proză contemporană”, devine camera de rezonanță a unor voluptăți subtile, închise în cultul pentru simboluri rare și pline de sensuri. Doina Ruști ne apare încă o dată ca o iscoadă rafinată a cuvintelor mustoase ce alcătuiesc scenarii captivante, compatibile cu realitățile pe care le-am putea descoperi în cronici, în filosofia populară sau imaginarul românesc. Lumile ce prin viață în proza scriitoarei sunt consangvinite cu fibra spiritualității și a istoriei noastre, pe care erudiția fantastă le grefează în litere incandescente ale ficțiunii cu virtuți revelatorii.

În *Paturi oculte*, fantasticul nu îndeplinește rolul de recuzită alegorică, ci investește episoadele romanului cu funcția aversei căutări identitare. Obiectele magice, paturile mijlocesc revelațiile și transformările personajelor, în timp ce livrescul aluziv și estetismul stilizant dublează natura revelatorie a șirului de întâmplări cu dimensiunea de parabolă. Resurecția formulei romanului de senzație cadentat de elemente de proză istorică se realizează cu măiestrie și cu o complicitate matură, ce convertește eclecticismul arhitecturii narative într-o cartografiere ficțională ingenioasă a posibilității. Periplurile imaginative sporesc nota de iluzie a arbitrarității destinului unor protagoniști captați de jocul confuz al existenței. Micile episoade dispartate din viața personajelor sunt legate printr-un fir misterios, care le unește trecutul, prezentul și viitorul într-o manieră neașteptată.

Doina Ruști conturează o atmosferă seducătoare, adesea atât de familiară, iar alteori atât de îndepărtată sau improtabilă, glisând printre diferite epoci sau spații, pentru a arunca o altă lumină asupra unui prezent pe care nu îl mai putem numi comun.

În centrul poveștii se află Flori sau Florina, adolescența tipică, pasionată mai degrabă de tehnologia timpului său decât de farmecul vetust al cărților. Începutul romanului o plasează în deschiderea unei intense intrigi pseudo-polițiste. Adormind într-un pat atipic, pe care îl căutase multă vreme, în apartamentul unor străini, se trezește transfigurată, iar în camera alăturată descoperă un cadavru înconjurat de sânge, totul pe fundalul zgomotos al oamenilor care încearcă să pătrundă în acel spațiu. Flori realizează că victima îi este cunoscută. Naratorul pătrunde cu abilitate în mintea personajului și lansează câteva piste posibile pentru descifrarea misterului: cine a săvârșit crima și de ce? Cum a ajuns tânărul în acel apartament? Doina Ruști știe să înveșmânteze necunoscutul în solemnitate, pentru a distila ambiguitatea situației până la esența sa pură.

După acest prim capitol, povestea prezintă frânturi din viața adolescenței Flori, pentru a lămuri natura interacțiunilor sale cu acel obiect miraculos ce s-a transformat în obsesie, patul din lemn de roșcov. Prima întâlnire cu un asemenea pat se petrece în vara de după primul an de liceu și ajunge să îi marcheze întreaga adolescență și zorii maturității. De fiecare dată când dormea în patul fermecat, Florina observa schimbări notabile în propria fizionomie. În vis, hoinărea printr-o pădure de roșcovi magici și se întâlnea cu un bărbat cu înfățișare de eunuc care încerca disperat să

comunica cu ea într-o limbă necunoscută. Impresia că tot ceea ce trăise nu era doar un vis continuă să o urmărească pe Flori. După moartea mătușii care o găzduise în acea vacanță, tânăra află că patul a fost înstrăinat, iar tentativele sale de a-l recupera eșuează. Florina ajunge să urmeze cursurile facultății de litere din inerție, ca alibi pentru căutarea altor paturi de roșcov, a căror proximitate o anticipează și o simte mult mai accentuat decât pe cea a cărților.

Aerul alert al relatării evenimentelor se îmbină armonios cu pasajele reflexive ori descriptive, contracarând acumularea de episoade cu semnificațiile subtile ale metamorfozelor produse de acestea. Deși stilizată minuțios, atmosfera romanului respinge mereu orice artificiu, în apărarea unui subtext alegoric fin, impecabil insinuat: „Adeseori îi veneau în minte mișcările crengilor, și începea câte o poveste întortocheată, un drum lung prin pădure, unde întodeauna o aștepta o persoană incertă ori o întâmplare care-i dădea fiori, un obiect straniu, acel *ceva* care te scoate din mizeria omenească, făcându-te să fii mai mult decât ceilalți, să ai un teritoriu al tău, la care să vină lumea și să se uite printre gratii cu jind” (p. 32). Cheia misterului le este oferită personajelor, a căror configurație sufletească pare a fi construită pentru a completa alambicatul puzzle al rolului paturilor făcute din lemnul roșcovilor fermecați în istoria personală a oamenilor din timpuri și locuri diferite. Florina se îndrăgostește de Lev, și el student la litere, un librar de vocație care se privește ca un mediator al lumii ideilor. Pasionat de cărți vechi și rare, avid să le cunoască poveștile unice, și Lev se îndrăgostește de tânăra atipică, dar sentimentele îi sunt trezite de interesul comun pentru paturile fermecate. Toate întâlnirile, accidentale sau căutate, se produc sub influența imperceptibilă a foșnetului produs de frunzele roșcovilor magici, auzit de Flori de la distanță și intuit de Lev.

Întreaga simbolistică a paturilor făurite din lemn de roșcov, începând cu amorul și încheind cu moartea, se derulează precipitat în țesătura intrigii romanești, compusă din multiplele eveni-

mente care li se petrec personajelor. Paturile modelează din umbră destine, inițiază oamenii în tainele vieții și le afectează comportamentul sau sănătatea mintală. Flori detectează cu înfrigurarea locul în care se află fiecare pat, anticipând cu emoție momentul întâlnirii: „Pe o stradă de pr lângă Biserica Rusă foșneau ramuri de roșcovi, nu exista niciun dubiu. A tras în urechi fâșâiala, vocea castratului. Regăsirea îi tăia respirația, ca în acele momente îndepărtate când o aștepta pe Magda să vină din Spania. Nu știa sigur când avea să ajungă, stătea înfiptă în trotuar până când se vedeau în sfârșit farurile, botul autobuzului, și niște omuleți invizibili începeau să-i tropăie prin artere” (p. 63).

Lev descoperă un manuscris vechi ce elucidează apariția paturilor prin povestea arhitectului lor. Flori primește o copie a insolitului text și află istoria din spatele paturilor fermecate. Fiecare obiect ipostazia dorințele proprietarilor lor, care le comanau de la artizanul paturilor oculte, Valache, și de la soția acestuia, Pipica. Primul pat este unul de nuntă, pe care cei doi îl înnobilează cu propria pasiune. Cum veștile circulă cu rapiditate, toată aleasa societate a Bucureștilor secolului al XIX-lea aspiră să comande realizarea unui pat unic din lemn de roșcov, cu caracteristici neobișnuite, pe care Valache și Pipica să-l desăvârșească cu măiestria lor. Cei doi își aleg cu preocupare proiectele, preferând să dea curs celor pe care nu le pot refuza: „Și s-a și dus vestea, aproape tot Bucureștiul s-a perindat prin iatacul lor ca să vadă minunea de pat. Și cine-l vedea era cuprins de ardoare, voia să aibă, dacă nu patul ăla, măcar unul la fel. Și-au început rugămințile, iar gurile sclifosite au aruncat prin oraș prețuri, sume din ce în ce mai burtoase, ceea ce făcea ca orice pat, inexistent încă, să coste cât o pereche de robi, cât o trăsură” (p. 118). Viața, amorul, frica și moartea sunt încifrate în textura fină și solidă a lemnului de roșcov, iar primele povești trăite în paturile oculte se perpetuează cu fiecare nouă generație, din epocă în epocă, cu aceeași intensitate.

Paturile fermecate arhivează istoriile persona-

SAFO LA KREMLIN

Adrian G. ROMILA

Erosul din ultima plachetă a Mariei Pilchin (*Tu ești rusul cel bun*, Editura Prut, Chișinău, 2021) e organic, belicos, sfâșiat de energii contradictorii, dar fără a testa visceralități de paradă. Stilul ceremonios, de altfel, nu lasă loc exercițiilor de imagerie care să caute neapărat electrizarea cititorului prin cine știe ce flashuri tăioase. Trecut prin memoria genetică, prin istoria recurentă a cuplului și prin marea istorie locală (modernă în formă, poezia Mariei Pilchin nu s-a dezis niciodată de subtextul basarabean, afișat adesea cu ostentație), eroticul e o experiență alteritară formulată ritos, el caută să se lupte cu diferența, cu „ceilalți” și cu „celelalte”. Numai astfel discursul liric devine o veritabilă „xenologie”, iar feminitatea, desprinsă de o asumare prea intimistă, e defulată concentric în varii ipostaze, ca și cum ar avea nevoie de invocatele puteri militare ale Armatei Roșii, ale eroului revoluționar Ceapaev din propaganda sovietică sau ale vreunui vajnic „cavaler teuton”. Cu toții trebuie să asiste la „marea bătălie”, cu toții trebuie să dea o mână de ajutor la „zdrobirea dușmanului”.

În acest context, nopțile sunt barbare, vorbele sunt de gheață, iar nevasta e o rusoaică drapată într-o haină de blană care evocă atât depărtările reci ale Siberiei, cât și căldura unei parteneri sexuale răvășitoare („când între mine și el se dă marea bătălie/înțeleg că toate au fost inventate/ pentru această aprigă luptă/ca toate femeile casei mele/să asiste la zdrobirea dușmanului”; „picioarele mele foarfece albe/iți taie nopțile în franjuri/uneori mă sperie femeia/de treizeci de ani care/mă populează sălbatică/cadână dură nebună”). „Celălalt” e „rusul cel bun” – partenerul constant, iubitul, soțul, râvnitul, dar și alți potențiali amanți – străinul, colegul întru literatură, propriul sine devenit un misterios „altcineva” („de fiecare dată în oglindă mă privește/aceeași față dialogul e mut despre nimic/e doar o privire e perpetuul gest al lui narcis/și totuși

de fiecare dată în oglindă mă privește/o altă ființă una care îmi ascunde mereu ceva/care știe mai multe decât știu eu”). Relația cu „rusul cel bun” e surprinsă în micile gesturi domestice și în stările cotidiene, dar și-n opțiunile politice, în escapadele culturale și-n rătăcirile livrești, pentru a acumula elanul întoarcerii acasă și a răscumpăra, astfel, imaginea gesturi adulterine. După excursiile printre celebre personaje (Anna Karenina, Grișa Kostovski, Heraclit, Iisus), iubita/soția/amanta „rusului cel bun” redevine „cuminte neatinsă castă”, celebrând, după atâtea eludări ale rutinei amoroase, arhiva comună a spațiului conjugal („în dulapuri avem adunată viața noastră toată/amintirile stau pe rafturi și în sertare/și ne apropiem de ele ca la muzeu ca în arhivă/casa noastră cea de toate zilele”; „nu poți să știi ce va fi mâine/dar ziua de azi clipa în care copilul este aici/te face să trăiești întrupat/și os din osul nostru să calce/iarba acestei lumi/și firul ei să-și ridice capul/spre a-l privi cum trece”).

Veritabilă Safo descinsă între zidurile Kremlinului – de ce n-ar îmbrăca erosul și chipul luptei dintre Occidentul tolerant și veșnic neîncadrabila Rusie? („la moscova am fost safo/am venit aici cum vii la o femeie frumoasă/despre care ai auzit multe bune și rele/târfa cea sacră”) – „cadâna dură nebună”, poeta dezinhibată se reazăză spășită, la un moment dat, între lucrurile de-acasă. Fără „rusul cel bun”, sugerează ea într-un ultim poem, „moscova era pustie”, căci el e „mai mult decât un stat”, e „matușka rusie din patul meu”, e „ivan tzara”, „țarul căruia îi zic dada”. Pe ruinele fumegânde ale marilor războaie personale și culturale, îmbogățit fără consecințe notabile de experiența „celorlalți”, în placheta Mariei Pilchin erosul își linge propriile răni. „Rusul” nu mai e dușmanul, dimpotrivă, a devenit „cel bun”, reperul incontestabil al stabilității afective.

ACTUALITATEA LITERARĂ

CONVORBIRI LITERARE

le ale tuturor celor care ajung să doarmă în ele și transmit fragmente din acestea către cei cărora le este permis să le cunoască secretul. Prima experiență amoroasă a Florinei se consumă în patul de nuntă a lui Vlache și al Pipicăi, primul obiect de acest fel realizat de cei doi, iar Lev ajunge să fie rănit de o armă ascunsă într-un pat creat pentru un teozof misterios. Contrar informațiilor oferite de primul capitol, librarul nu moare, dar se apropie la limită de experiența morții. Scenografia romanescă elaborată de Doina Ruști este una compozită, iar arhitectura poveștii paturilor de roșcov deoalează subtil geneza încrucișărilor de destine care modelează figurația personajelor. Povestea de dragoste a tinerilor Lev și Flori poate căpăta concretețe doar după revelarea legăturii dintre o însemnare misterioasă descoperită de librar într-o evangheligă veche și apariția pădurii de roșcov din care au fost create paturile. Aici vocația indiscutabilă a prozatoarei este mai evidentă, în remarcabila inteligență artistică cu care dezleagă tainele presărate la fiecare pagină.

Rafinamentul excepțional al artei narative a Doinei Ruști este reprezentat, în mod paradoxal, de o simplitate foarte sugestivă a relatării, obținând o doză maximală de expresivitate: „Trecuseră sute de ani de când era pat și plutea în visele lui, când a auzit chemarea Povestitorului, fratele lui, care încă era un pat demodat și îngust. Deși te-ai fi așteptat să-l arunce careva la gunoi, acesta o dusese destul de bine, iar de peste optzeci de ani se afla într-o casă din Valea Stanciului” (p. 275-276). Numeroasele povești cuprinse în intriga romanului sunt prezentate în nota unui firesc căutat, chiar și atunci când se narează întâmplări fabuloase. Caracterul fantastic al multora dintre evenimente este augmentat de tăietura realistă și de precizia pe care o capătă piesele arhitecturii românești. În spatele acestui excelent roman ghicim și voluptatea autoarei pentru stilul erudit, purificat de artificiu prin eleganța catifelată a simplității. Fiecare cuvânt este îmbibat de densitatea semnificațiilor, iar expresiile se impregnează cu iluzia materialității

lumilor pe care le descriu. Curgerea poveștii este gradată în chip desăvârșit, prozatoarea oferind prin poveștile personajelor sale un set de bijuterii epice care pot funcționa și autonom.

Romanul *Paturi oculte* glisează stilistic între arta narațiunii incitante, parabola revelatoare și descrierea precisă, lipsită de cusur. Doina Ruști creează personaje care trăiesc deopotrivă în trecut, prezent și viitor, fiind transcrise de destin în liniile fine ale lemnului de roșcov care le trezește imboldul investigației și al descoperirii. Se naște o lume posibilă în care ciudățenia se contopește cu sublimul, realul cu visul, moartea cu viața, iar istoria cu ficțiunea. Atașamentul față de viață și încrederea în propriile capacități intelectuale poate transforma un om mort, pătruns în lumea de dincolo, în sursă de calamități naturale, moli-me cunoscute sau în izvor al tribulațiilor interioare pentru celelalte personaje. Fantezia e autoritatea supremă în cadrele narative ale acestui roman, asupra căruia planează amestecul tuturor posibilităților, concentrat în practici onirice sau oculte care traduc experiența universală. Subtextul realității este gândit astfel ca țesătura de ficțiuni paralele, însuflețite de ideea că dramele individuale mocnite pot fuziona într-un aliaj revelator de sensuri.

paturi oculte

DOINA RUȘTI

L I T E R A T U R A A Z I

CONVORBIRI LITERARE

PĂSĂRILE PE CER ȚIPĂ*

George VULTUREȘCU

O artă a paradoxaliilor în cod negru, de un ascetism automutilant dezvoltă fiecare carte a Angelei Marinescu: „îmi curge din ochi întuneric/ are și ochiul tehnica lui/ o absentă/ ce se întoarce/ o oboseală a frunzelor/ ce cad de pe ramuri toamna/ venele lor negre și verde închis/ sunt scumpe mărfuri/ mărfuri așezate pe pământ...” (p. 21). Textul se macerează în timp ce se scrie ca și cum n-ar avea și nu are importanță că există sau nu un „adrisant”, ca și cum îi este egal că poate comunica ceva, că putem sau nu decela ceea ce comunică: „începi o frază într-un fel și o sfârșești într-alt fel/ este o dexteritate pe care-o învățăm de mici/ când ne batem cu pumnii strânși...” (p. 25). Nu comunicarea, transmiterea unui sens („limbajul care travestește gândurile” din *Tractatus* al lui Wittgenstein) pare să fie scopul acestor versuri, ci *haosul din relația gândire-poezie*: „îmi place să fiu dincolo de margine – asta-i poezie/ de fapt nu știu ce spun/ nu știu de ce am scris cuvântul subpoezie/ parcă e mai interesant/ parcă e mai misterior/ mă stresează/ mă lovește/ e ceva” (p. 32). A „gândi” în / cu aceste versuri nu înseamnă poezie, ci este neputința de a percepe dacă ceea ce gândești poate duce la poezie, sau că doar așa este *în interiorul gândului care duce* la poezie. Această „neputință” („nu știu ce spun”) se divide, este în toate cuvintele cu care gândește/ se apropie de poezie încărcându-le cu un polen insolit, ca o brumă care le face „misterioase”. Ele sunt avide de un sens pe care nu l-ar putea suporta nicicând: pentru că *a afla ce este poezia ar anula toate cuvintele cu care o numește, o caută*.

E, aici, un prim punct în care acest discurs, fragmentat, ni-l apropie pe Artaud – a cărui „gândire” cere poeziei să se întrupeze și să se transforme, „în aceeași clipă expulzându-se parcă din propria mamă” (vezi: Alain Jouffroy, prefața „*Poarta deschisă*”, la vol. Antonin Artaud, *Ombilicul Limburilor*, Ed. Pandora – M, 2002, p. 7-15). Interferențele acestea sunt în poezia Angelei Marinescu precum „conflagrații hrănitoare de forțe cu chip nou” (*Scrisoare nouă Despre mine însumi*, p. 193). Iată intensitatea cu care se formează un poem nou unde sunt îndepărtate cuvintele care „nu spun ceva”: „sunt o femeie care vrea să-și extragă sânge din propriile poezii/ sângele să fie numai ale poeziilor ei/ să nu fie sânge încărcat de informații străine/ am versuri numai ale mele/ „miroase a

diamante”/ este versul meu și numai al meu...” (p. 38). E o capacitate dramatică aici de a putea transmite acea „stare de urgență a întregii ființe”, de a exercita scrierea *pe viu*, brutalitate prin brutalitate, rana prin rană, un scris capabil să obiectiveze o trăire directă, vie (*ultravie*, este un cuvânt cu care Ruxandra Cesereanu argumentează această profunzime – vezi art. „*Nonpoezie, postpoezie, subpoezie*”), care dă impresia de violență, dar, în fond, este doar o „floare carnivora” ce crește în melancoliile negre ale poezilor, doar ale acelor care au fost pe vârfuri de lavă și știu că frumusețea „este numai înăuntrul nostru/ înăuntrul înseamnă nebunie/ nebunia este singurul instrument care schimbă lumea...” (p. 38).

Cine rezistă acolo? Poeta numește această stază lăuntrică „anarhie” („străfundurile anarhiei”, p. 46), pentru că nu este interesată de coerență, de precis și de determinat, ci de depășirea limitelor ego-ului *care gândește că scrie scriind...* Este, această stază un limb în care totul e posibil: aici am putea cânta cu Jim Morrison „Am putea plănuși o crimă/ sau porni o religie” – *Îngeri și marinari*. Poeta noastră nu cântă, dar ne precizează: „curată nebunie dar nu incomprehensibilă dimpotrivă extrem de empatică pentru că a ucide este un act uman și amar/ ca umbra zic acum ca pelinul și ca otrava sa argintul/ trec printre voi cu frica bătrânei ce știe că moare și atunci se umilește...” (p. 44). Dacă ar cânta după versurile lui Morrison ar spune că „noua religie” pentru ea este *umilința* și de aceea deschide o poartă nouă în față: *a călătoriei* „pentru a îndepărta cârpa metalică a materiei” (p. 44), ca o probă a lui Ghilgameș de a căuta floarea vieții...

De fapt, partea a doua a cărții este intitulată „*Călătoria*” și te poți întreba, pe bună dreptate, dacă în fluxul acestui vertij depoetizant, care este textul poetei, poate avea o destinație, sau *spre ce cheamă această poezie?* Poți ieși dintr-un centru („incandescent lichiefiat de-a dreptul ucigaș în dorința lui de a se mișca singur” – p. 43), dintr-un vertij al spiralei? Mă gândesc, citind, la aceea experiență a „apropierii de ceea ce-i scapă unității”, de care vorbea Maurice Blanchot vizându-l pe Artaud: „experiența a ceea ce este lipsit de înțelegere, fără acord, fără drepturi, greșea și exteriorul, insesizabilul și neregulatul” (*Cartea care va să fie*, EST-Samuel Tastet

Editeur, 2005, p. 283).

Vertijul *călătoriei* este redat de poetă în versuri lungi, spirale, potentate de propria energie de propulsie, precum arcadele lui Eminescu ținând „din arc în arc”: unele au concentrația unor postulate, altele sunt *versuri – harpoane*. Poetei îi repugnă „bunul simț mediocru și inform” (p. 43) și de aceea nonconformismul lor, acru și petulant, este îndreptat spre o lume devenită amorfă, adunată în haitele politice și putrede ale creierilor unor descrierați” (p. 43) devenind o erupție vulcanică: „de fiară tânără ce face saltul mortal” spre beregata „fiarei celei mai singure și mai bolnave din turmă și care rămâne în urma turmei”. Unele versuri trec razant prin negrul clinic al lăuntruului nostru, altele doar licăresc, dar sugestia sonoră, ritmul lor pivotant, te atrag, în incantația repetării unor cuvinte și prin inversarea sensurilor („suav” este scris ca exprimând tinerețea, iar ca „vaus”, inversat, exprimă bătrânețea, p. 22), ca în descântece, și chiar dacă nu poți intra în euforia lor, a dansului lor narcotic, te fac să le urmezi precum călătorii urmează lămpașele în noapte: „suntem roșii ca focul ne chinuim să facem cu mâinile arse cuvinte dar cuvintele par și ele niște ghemuri metalice galofobice ce se strecoară între sferele ce dansează distorsionat...” (p. 44).

„Călătoria” Angelei Marinescu devine una a *coborârii în Infern*, prin smârcuri lăuntrice în care tronează un soare „roșu închis” care-ți abrutizează nervii și le distruge coerența, în imagini unice în literatura noastră, cu nimic mai prejos decât imaginea răscolitoare a Ochiului Fosforescent deschis în *Dare de seamă despre orbi* din pânțele viziunii lui Ernesto Sabato²: „...soarele se întinde pe cer până la orizont devine de un roșu intens și închis la culoare fără brațe și fără trup fără sex soarele este chiar sexul închis la culoare și roșu ca o flăcără peste creștetul nostru și ne acoperă cu o desăvârșire pe care am văzut-o când am fost la Suzdal și la Vladimir în Rusia cum își întindea trupul lui de fiară făcută din substanțe și exortație când se odihnea...” (p. 43-44).

A scrie la o asemenea „temperatură” înseamnă a ajunge într-un punct de *image-sunet* unde Eminescu auzea „muzica sferelor” – „sferele ce dansează distorsionat”, zice poeta adăugând o altă viziune de o rară măreție literară: „mă plimb prin războiul nevăzut al muzicii ce iese din sfera nopții atât de viscerală ca învierea ca învierea ca învierea ca saltul trupului nostru către virusurile roșii limitele sângeroase ale virusurilor contaminate fără sfârșit și fără început...” (p. 44). Aici, în acest nadir al viziunilor ei negre nu se poate birui decât cu armele scrisului: „nu se mai poate lupta decât cu scrisul și cu aceste cuvinte cuprinse de sfiala dură și stranie a armelor dintotdeauna” (p. 44). Aduag rapid, călinescian: asemenea versuri nu pot fi scrise decât de o mare poetă... Ultima secvență a „călătoriei” din acest volum e subintitulată „*reîntoarcerea cu*

gardenii în mâini” (pp.45-47). Tema „ultimei întoarceri exact ca în Ulise” îi dă posibilitatea poetei de a re-scrie, un alt plan, episodul homeric. Densitatea fluxului melopoetic – acel „dans” al „înțeleptului printre cuvinte” din *Cantos*-urile pisane –, amestecul de informații și tonuri, sunt topite într-o modulație lăuntrică de mare forță: e un *credo* umanist, un program al unei conștiințe la sfârșit de mileniu cu „viziunea de pe internet a substanțelor sintetice cu suprafață mare de absorbție impregnată cu rășina scrisului nostru nesaturată denaturată pertractată” (p.46).

Repetarea unor cuvinte are efect incantatoriu – te prind între sunurile lor (*versete-mesaje*) creând un veritabil vertij în care nu mai este alt timp decât cel care *a fost*, care *poate fi*, viitor și regresie amnezică: „golul ce nu e gol dar pare gol”; sau: „din fundul golului gândit ca o casă în care noi să ne așezăm odată și odată și niciodată”. Aici *casa* nu mai are onirismul de „scorbura” din *Zenobia*, ci primește înțelesurile unei atitudini critice, sociale, de *casă-patrie*, „compromisă”, dar singura societate „pe care o putem înțelege într-un singur sens: însingurare însoțire încețoșare opac cutremurat mizerie”. Poeta nu mai gândește în „registru fiziologic” (cum prevedea Al. Cistelean), nu mai consemnează doar convulsii, ci percepe drama ființei, drama umană, a unei *case-patrii* în care „ne-am îngropat între noi” (p. 46). E o viziune de apocalips: „ne îndreptăm spre casă cu pașii monotoni ai muribunzilor” (p. 45) – care îmbracă în negru vechea imagine eminesciană a „șirului de părinți” – ca un memento sub cerul impenetrabil în care doar „păsările țipă”. Inconfortabile, versurile nu mai par ale unei ființe ultragiutate, ci scrijelate de „sclavi” și „săraci” pe ziduri – e o scriere care se preface, purgându-se, în ornamente votive, precum pe vechile mănăstiri, unele exaltând un *spațiu celest* (al lemnului care „nu răsuflă, ci însuflă” iar „masa pe care scriu este sfântă și slabă o atingi și dispare”) iar altele un *spațiu negru al stingerii*: „într-o biserică/ o bătrână slabă se roagă cu/ ochii penetrând altarul atât de vulnerabil”.

Chiar dacă îngână o cantată a unei *iluminări* – „dru-mul spre casă face parte din ființa noastră palidă” – versurile nu sunt scrise pentru „sfîntenie”, precum litiile la creștini, ci primesc doar exemplaritatea unei arderi totale, în care text și autor rămân în martiriul rostirii cum rămâne Iisus pe cruce.

Note:

*. Ed. Casa de pariuri literare, Buc., 2021, volum publicat sub numele *Angela Marcovici*. Autoarea a mai semnat și cu numele *Basaraba Matei* iar în 2013 a semnat volumul *Intimitate* (Charmides, Bistrița) tot cu numele *Angela Marcovici*.

1. Cap. XXXVI-XXXVII, Ernesto Sabato, *Despre eroi și morminte*, Ed. Univers, Buc., 1997.

PROVERBELE DIN *DON QUIJOTE* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Dragoș COJOCARU

Plănuită cu ceva vreme în urmă, dar inițiată în preajma celui de-al patrulea centenar de comemorare a morții lui Miguel de Cervantes Saavedra, lucrarea lui Alin Titi Călin țintește, din capul locului, către piscuri: comparabil doar cu Dante, Shakespeare și Goethe prin valoarea operei și influența asupra canonului literar occidental modern, autorul romanului *Don Quijote* a produs cea mai tipărită carte profană din istorie, întrecută doar de Biblie ca număr de ediții și tiraje pe întregul mapamond. Firește, această expansiune planetară a rătăcitorului cavaler devenit nebun de prea multă lectură, alături de scutierul său necitit, dar vajnic vehiculator de orale înțelepciuni populare, s-a săvârșit în principal prin traduceri. Așa cum succesivele tălmăciri ale Bibliei au înlesnit lărgirea ariei geografice de perpetuare a Cuvântului divin într-o tendință universalizantă, diferitele eforturi de tălmăcire a operelor literare de referință scrise în diferite limbi, mai cu seamă a capodoperelor, au făcut loc unei discipline precum literatura universală, sintagmă la rigoare cosmologic exagerată, dar sugerând transcenderea hotarelor lingvistice, în așa fel încât, de la o națiune la alta și de la o civilizație la alta, spaniolul de rând poate intra în ideal contact cu vechea gândire hindusă, iar românul secolului al XXI-lea poate lectura aventurile Mesei Rotunde. Pe parcursul acestor exerciții de migăloasă reconstituire, ca printr-o lentă (dacă ni se îngăduie oximoronul) prestidigitație, trecând de la o lume la alta, fructul cunoașterii binelui și răului se concretizează într-un măr, gazela se aproximează într-o căprioară, marmota poate deveni iepure, iar lebăda își păstrează frumusețea odată cu denumirea dar, jupiterian vorbind, are nevoie de o precizare de sex... și așa mai departe, iar cititorul din alt continent se amăgește, benefic și instructiv, cu trăirea fantasmatică a unor realități ce, altminteri, nu-i stau la îndemână.

Din când în când, în culturile naționale întemeiate academic pe o normă lingvistică literară, se ivește necesitatea unor traduceri noi, mai ales ale capodoperelor literaturii universale, variantelor precedente reproșându-li-se felurite cusururi formale, ori caracterul învechit al expresiei, în dezacord, chipurile, cu expectativele și competențele cititorului actual. Într-o astfel de situație a

intrat și *Don Quijote*, și, până la momentul de față, avem la dispoziție – lăsând deoparte două încercări precedente ieșite din circulația curentă a lecturilor – alte (tot) două ediții de traducere integrală a romanului cervantin în limba română, singurele integrale la care s-a raportat domnul Alin Călin în teza sa de doctorat care a văzut recent lumina tiparului (cea dintâi, a lui Ion Frunzetti și Edgar Papu, cu prima ediție în 1957; cea de-a doua, a lui Sorin Mărculescu, tipărită începând cu 2004 — ambele cu mai multe apariții ulterioare, la diferite edituri importante la vremea lor). Astfel, pornind de la o ediție de referință a romanului în limba spaniolă (detaliile de ordin ortografic ale originalului propriu-zis de la începutul veacului al XVII-lea fiind irelevante pentru discursul domniei sale), doctorandul are în față două tălmăciri înfăptuite în epoci, cu viziuni, cu intenții și cu mijloace fundamentale diferite, când nu de-a dreptul antitetice. În principiu, conformismului placid, cu aer neaoș, de intonație sadoveniană trecută bonom și prin frazeologia franceză (intermediar, la acea vreme, adesea, incontornabil când se urmărea tălmăcirea grabnică a unor texte internaționale fundamentale în lipsa unor specialiști disponibili formați în culturile cu reprezentare lacunară), de cuminenie traductologică practică relaxată de Ion Frunzetti și Edgar Papu), i se opune, relativ recent, impetuoșitatea aventuroasă, neologistică și inventivă a lui Sorin Mărculescu, tălmăcitor călit în focurile transferului în limba română nu doar al ediției integrale de *Nuvela exemplare* ale lui Cervantes însuși, ci și al operelor filosofice complete ale unui baroc conceptist de talia lui Baltasar Gracián (autor despre care credem că, dacă nu i-a deșteptat, cel puțin i-a înțepit apetitul pentru jocurile de cuvinte de tot soiul, trimițându-l operativ către opțiuni mai puțin „ortodoxe” inclusiv în cazul unor nume proprii consacrate antonomastic, așa încât banditul Monipodio din *Rinconete și Cortadillo* devine, la Mărculescu, Manglipodio, iar calul Rocinante însuși ni se înfățișează sub nu comicul, ci cu adevărat jenantul nume Rușinante...). Vom adăuga însă imediat că ireverența avântată a lui Sorin Mărculescu față de orizontul de somnolență așteptare al cititorului domestic este, cel mai adesea, nu doar fermecătoare, ci și

susținută prin vioi și numeros argumentate note de subsol.

Această diversitate strategică și expresivă a celor două tălmăciri în limba română facea imposibilă o abordare a lor comparativă stilistică integrală, dată fiind și lungimea romanului *Don Quijote*. Astfel, se impunea căutarea unor zone de interes mărginite numeric și chiar a unor nuclee de relativă stabilitate în sistemele lingvistice spaniol și român, iar proverbele au apărut ca o soluție avantajoasă în acest sens. Analiza urma să aibă în vedere un repertoriu, totuși, limitat în bogăția lui, iar tălmăcirile oferite de cele două variante în limba română puteau fi observate, mai întâi, prin acuratețea echivalărilor propriu-zis paremiologice, și mai apoi, prin funcționalitatea lor dramatică și narativă din contextul literar original cervantin, respectiv în recompunerea literară a acestui context în variantele românești. Aceasta face Alin Titi Călin în cartea sa, pornind, cum se cuvine, de la o succintă argumentare și continuând cu expunerea atentă a premiselor de lucru, a actualității și oportunității temei de cercetare, precum și a obiectivelor propuse (urmând noi, cititorii, a vedea, împreună, dacă vor coincide cu rezultatele). Partea introductivă a demersului critic mai conține enumerarea grijulie a metodelor de lucru, o limpede anticipare a structurii lucrării și o prezentare concisă dar elocventă a stadiului actual al cercetărilor în privința temei abordate, avându-se în vedere atât paremiologia, cât și traductologia.

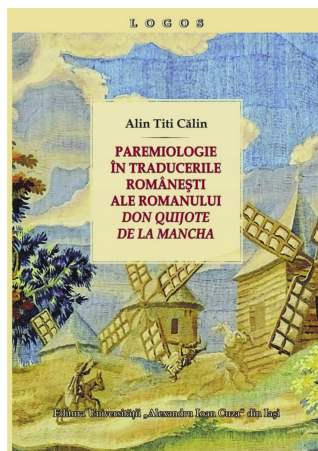
În următoarea secțiune a lucrării, secțiune dedicată preliminarilor teoretice, autorul nostru pune accentul pe aspectele paremiologice ale cercetării, întreprinzând un excurs prin origini, particularități și specii, descriind apoi, din perspectivă academică, aspecte relevante ale paremiologiei românești și, respectiv, ale celei spaniole, unitățile aforistice în literatură, pentru a ajunge la traducerea proverbelor și zicătorilor, cu o scurtă zăbovire asupra teoriei lui Eugen Coșeriu, pentru a încheia cu o trecere în revistă a principalelor strategii și tehnici de tălmăcire a proverbelor, toate fundamentate pe o serioasă și temeinic parcursă bibliografie.

Astfel, după ce a dovedit că și-a însușit și întrebuințează cum se cuvine terminologiile și metodologiile, cercetătorul trece la secțiunea principală a demersului său, aceea analitică și comparativă. Secțiunea se intitulează „Paremiologia în *Don Quijote de la Mancha*. Analiza contrastivă a traducerilor românești” și presupune selectarea și catalogarea, în vederea analizei, a unităților paremiologice prezente în roman după un criteriu tematic, respectiv în șapte mari categorii: religia, virtuți, valori și aspecte ale existenței, societatea, familia, opoziții și, în sfârșit, defecte și vicisitudini (după cum se știe, partea cea mai „cărnoasă”

existențial, cea mai spectaculoasă fenomenologic și, ca atare, cea mai productivă literar). La rândul lor, aceste clase suportă un număr variabil de subdiviziuni, rezultând un total de 29 de rubrici: nu le vom pomeni aici pe toate ci doar, ca observații, vom menționa că la categoria „Opoziții” figurează exclusiv două antiteze fundamentale (una morală: binele și răul; și una ontologică: viața și moartea), iar „dragostea” și „femeia” constituie două din cele trei componente ale rubricii despre „Familie” (cealaltă, prima în ordinea abordării, constituind-o, probabil pe bună dreptate, „căsătoria”); nu ne mai mirăm, așadar, că rubrica „Defecte și vicisitudini” nu mai prezintă nici o ulterioară subîmpărțire...

În sfârșit, după cum anticipam, analiza fiecărei unități paremiologice încadrabile în una sau alta din subdiviziunile mai sus menționate este realizată cu mîgală, pornindu-se de la originalul spaniol și, de aici, discutându-se formal și funcțional cele două corespondente în limba română și formulându-se o judecată de valoare ce implică superioritatea uneia sau alteia din variante. Cercetătorul operează competent și dezinvolt, în fraze limpezi și bine articulate, cu metalimbajul și metodele de lucru prezentate la începutul lucrării. Notele de subsol sunt pertinente, numeroase și bine întocmite, iar bibliografia este solidă și actualizată. Ca atare, cartea oferă o contribuție binevenită în cadrul lingvisticii și al hispanisticii din România. Până la publicarea acestei recenzii axate pe referatul doctoral al subsemnatului, autorul și cartea sa au primit Premiul pentru Debut al revistei „Convorbiri literare” și tot Premiul pentru Debut la Zilele Recoltei Editoriale, Iași, 9-11 septembrie 2021.

Alin Titi Călin, *Structuri paremiologice în traducerile românești ale romanului „Don Quijote de la Mancha”*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2021.

CHIPUL POETULUI (II)

Traian D. LAZĂR

Nicolae Turtureanu este adept al teoriei relativității, aplicând-o creator, nu doar fenomenelor fizicii, ci și celor literare. Într-un interviu, acordat lui Grigore Ilisei, referitor la anii când a fost custode al Muzeului *Mihai Codreanu / Vila Sonet*, a declarat că „muzeografierea” sa în fosta casă a reputatului sonetist „îți dă dimensiunea relativului, în ceea ce te privește și te estompează în privința orgoliului”.

În același sens, este relativizat debutul său poetic, (aproape) optzecistul susținând că data debutului este cea pe care o consideră el, poetul, reprezentativă. Era, acesta, răspunsul la o întrebare prin care încercam să dezleg dilema debutului său literar. Într-una dintre *Devenirile* sale, congenerul și consăteanul meu susține, cu autoironia care-l caracterizează, că a debutat la „Gazeta de Perete” a Școlii Elementare din Iacobenii (satul natal)... Ignorând această referință, Marian Popa, în *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, (p.246) scrie că Nicolae Turtureanu a debutat în 1960, în ziarul *Secera și ciocanul* din Pitești. Autorul articolului din *Dicționarul general al literaturii române*, (Editura Univers Enciclopedic, Vol S-T, București, 2007, susține că faptul s-a produs în revista „Iașul literar”, în 1962. Ion Pop, în *Dicționarul scriitorilor români*, volumul R-Z, București, 2002, coordonat de M. Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu, indică același an, dar plasează debutul în „Viața studentescă”. Dincolo de gluma cu „Gazeta de perete”, poetul consideră reprezentativă apariția în „Iașul literar”.

Încă dinaintea debutului, din credința că ești ceea ce denușești, Nicolae Turtă a decis să nu mai fie (prin nume!) un produs alimentar, ci o pasăre cântătoare și să semneze Turtureanu. Opțiunea s-a dovedit adecvată pentru viitorul poet căci după cum a scris, în *Cronica Veche*, Noemi Bomher: „În pseudonimul Turtureanu intră culoarea gri a păsării și chemarea de doină, cântec folcloric cu valoare inițiativă, pasăre a iubirii vensiene, existentă la Ienăchiță Văcărescu”.

După debut, poeziile sale încep să curgă către publicațiile literare, apariția unor consistente grupaje

în „Cronica”, în „Iașul literar”, în „Amfiteatru” fiind remarcată, printre primii, de Ștefan Augustin Doinaș, care le comentează în „Gazeta literară” și de Ion Caraion în *Lupta de clasă*, publicație de direcție ideologică a PCR. Ceea ce l-a determinat pe tânărul și neliniștitul poet să-i scrie lui Caraion și să-l întrebe, intrigat: De ce în „Lupta de clasă”?!? La care autorul *Duelului cu crinii* i-a răspuns sec: „De ce nu?” Târziu, când s-au întâlnit, Caraion s-a „justificat” prin faptul că, în anii '60, abia ieșit din închisorile comuniste, singura revistă în care avea voie să publice – pentru... reabilitare! – era *Lupta de clasă*. Mai norocos, Șt. Aug. Doinaș avea rubrică în *Gazeta literară/România literară* unde, într-un eseu despre *Situația poetică*, folosea ca argument „situațiile poetice” închipuite (și) de tânărul Turtureanu, observând că acestea erau „banale și extraordinare”, ceea ce le conferea profunzime și o latură de mister.

Debutul editorial al lui Nicolae Turtureanu s-a produs în 1971, la Editura Junimea, cu volumul *Punctul de sprijin*, pentru care a primit Premiul de debut la prima ediție a Festivalului Național de Poezie „George Bacovia”, Bacău, 1971. Comentând această primă apariție editorială, Laurențiu Ulici observă că poetul, aflat în *căutarea unui chip* (titlul unei poezii), era preocupat să se individualizeze din masa generației/promoției șaptezeciste, căreia îi aparținea. Generația șaptezecistă a profitat de scurta „deschidere” politică a PCR față de cultura românească interbelică și de cultura Europei Occidentale, fără însă a renunța total la controlul asupra creatorilor și instituțiilor de cultură. Propusă spre publicare cu titlul *Îngăduiți-mi să respir*, cărții i s-au adus obiecții și corecturi... politice: după îndelungi „tratative” cu editura, în fapt cu cenzura, titlul volumului a devenit *Punctul de sprijin* iar poezia titulară *Îngăduiți-mi să respir*, s-a transformat în *Declin în toamnă*.

Ion Pop, în *Dicționarul* M. Zăciu, distinge faptul că volumul „propunea un univers încă insuficient individualizat”, iar autorul folosea preponderent „limbajul

poetic consacrat”. Cartea trata „o diversitate de teme, de la reveria identificării cu strămoșii și elogiul Tării de Sus” la „ultimul galop al copilăriei”. Erau, acestea, „exerciții metaforizante”, executate „(...) cu destulă îndemânare în registrul predominant sentimental, nu lipsite de accente retorice”. Aceste aprecieri au fost reluate de Ion Pop în recenta lui carte, *Poezia neomodernistă românească* (Editura „Școala Ardeleană”, 2018), care se instituie ca o veritabilă panoramă critică (și teoretică) asupra liricii și autorilor care se pliază canonului neomodernist. Nicolae Turtureanu fiind comentat pe larg în Secțiunea *Baladiști, trubaduri, oficanți ai ritualului liric*.

Cu cel de al doilea volum, *Nocturne* (Junimea, 1975), personalitatea poetului apare mai pregnant individualizată, același Ion Pop observând că „este evident efortul de a impune o voce proprie”, ale cărei caracteristici sunt gândirea de tip magic/ mitic, atașamentul față de vechile valori culturale, disponibilitatea lirismului către ludic și ironie, către inovație și experiment, ascunderea autobiografismului în romanț și baladă.

Sursa acestei individualizări: natura sentimentală a poetului și stările generate de aceasta, „reveria calmă și senină”, „fantazarea manieristă”, „jocul ceremonios vag senzual”. Sentimentalitatea acută este mai mereu controlată, epurată de efuziuni, „în acord cu discreția și melancolia ce îi sunt caracteristice”. Autocontrolul impune un anume scepticism, autoironie, artificii menite a semnala distanțarea de sentimentalismul „funciar” și un nou spectacol verbal, în care nu mai dă frâu liber retoricii. Unele *Nocturne*, ca să folosim limbajul lui Nichita Stănescu, „își sprijină efortul semantic, pe efectele fonetice (pe melos)”, sunt poezii fonetice. (Vezi M. Coloșenco, *Viața și opera lui Nichita Stănescu*, Editura Premier, 2013, p. 61). Armonia lor sonoră l-a determinat pe un Nicu Alifantis, dar și pe alți compozitori, să le pună pe note. Este cazul poeziei *Romanț/Dar ce frumoasă despărțire*. Se poate spune, astfel, că Nicolae Turtureanu e (și) poet-textier, aflat pe același cd în compania lui Bacovia, Adrian Maniu, Ion Vinea ș.a. de același calibru. Și, cu toții, antecesorii ai lui Bob Dylan, laureatul Premiului Nobel din 2016...

Următorul volum al lui Nicolae Turtureanu, *Pentru cine exist* (Junimea, 1979) a adus noi semne ale individualizării creației sale prin accentuarea reflexivității, a laturii filosofice. Locul monologului îl ia dialogul între instanțe abstracte. Desigur instanța supremă de referință este Platon dar, la un moment dat poetul, nu

putem spune că a coborât cu picioarele pe pământ, însă a ieșit din peștera platonică pentru a vedea nu Ideile, ci Ființa. Încă din copilărie, cum mărturisea într-un interviu, și-a pus întrebarea: *Pentru cine exist?* Iar răspunsul a fost: *Nu poți exista pentru toți și e suficient ca o singură ființă să existe pentru tine*.

Pentru istoricul literar Ion Pop, *Pentru cine exist* marchează un fel de nou început al creației lui Nicolae Turtureanu, prin estomparea reveriei, înăsprirea tonului comunicării, alternarea atitudinii trubadurești și de romanț cu gravitatea și patetismul imprimat confesiunii. Poetul „are 1001 de vieți”, care s-au derulat, s-au tors de către ursitoare, în chip pașnic și nu și le-a imaginat decât pe o singură axă ce a dus de la sat la oraș, de la tematica rurală către cea citadină.

Volumul *Poezie deschisă* (Junimea, 1984) atestă accentuarea atitudinii/opțiunii poetului spre o comunicare directă, întru spulberarea conveniențelor, a interdicțiilor de tot soiul. Dacă la debut clama (în titlul cenzurat) *Îngăduiți-mi să respir*, acum, ca odinioară Arhimede, poetul le strigă contemporanilor *noli me tangere*, având conștiința absurdei „neînțelegeri”. Cartea e o antologie de autor în care sunt întrunite „toate ipostazele liricii” lui Nicolae Turtureanu. Criticul Liviu Leonte distinge aspirațiile „poetului vechi”, cum îl numise Laurențiu Ulici, de cele ale poetului nou, pe care le consideră mai valoroase. „Poetul vechi” prefera „poezia eminentemente lirică, sentimentală în ecou labișian, punând în pagină epică sentimente sau cultivând metafora frumoasă, o poezie delicată și blândă în care doar culoarea izbucnește uneori mai violent, o poezie a stării de reverie ce adună la un loc nostalgii rarefiate și proiecții impresioniste, chipuri din orizontul copilăriei și reflecții în singurătate”, scria Ulici. „Poetul nou” este orientat spre date ale vieții imediate. Eliberat de sentimentalism, el aduce la zi discursul poetic, caută și exprimă poezia cotidianului.

Și Ioan Holban (în „Cronica”, noiembrie 1986) este de părere că acest volum marchează o schimbare în atitudinea poetului. Până atunci, Turtureanu făcea parte din „categoria ludicilor, pentru că prima tentație a fost aceea a jocului poetic, și grav, dar și într-un anume fel, gratuit, cu miză sau fără”. *Poezie deschisă* „se definește prin ceea ce aș numi poezia ca stare de exasperare... în fața agresiunii realului. Masca ludicului cade pentru a descoperi *ascunsa rană* purtată ca un blazon, sub zodia unei existențe în răspăr cu normele impuse de o realitate exterioară al cărui atribut este agresivitatea”.

Că Nicolae Turtureanu era inițial un poet ludic o

afirmă și Marian Popa (*Istoria literaturii române de azi pe mâine*, p.246): „folosește poezia pentru a spune câte ceva despre orice, uneori frumos, simțit și cu umor”. Jocul poetic era menit să acopere gravitatea existenței. Începând cu *Poezie deschisă*, poetul în „stare de exasperare”, înlătură „masca ludicului” și poetizează fără menajamente existența.

Ludicul, autoironia, pentru mascarea gravității, au fost remarcate și de Liviu Leonte (în „Revista Română”, noiembrie 2001): „în paralel cu patetismul, inclusiv cu cel trecut în registrul stins, Nicolae Turtureanu a continuat să cultive cu predilecție gravitatea drapată în haine ironice și fanteziste. Sunt acestea arme de apărare când emoția riscă să explodeze, să altereze caracterul confesiv al lirismului”.

Recent, Anișoara-Violeta Cîra (vezi volumul *Drumul spre sens/ eseuri hermeneutice*, Editura MIRON, 2021) a dat o nouă interpretare versurilor lui Nicolae Turtureanu. Pentru hermeneuta timișoreană, avem de-a face cu „O poezie de profundă tristețe, ascunsă sub masca unui joc miraculos, prin intermediul căruia poetul menține legătura strânsă între el și cititor, pe care din dragoste, nu vrea nicidecum să-l întristeze. Versul clar, melodios, înmagazinează tristeți de neuitat, depășite doar aparent de ironie și autoironie”.

În *Ascunsa rană*, (Editura Helikon, 1996), poetul continuă pe calea comunicării deschise cu contemporanii, exprimând credința că „Numai cine nu moare nu strigă”.

Poezii din secolul trecut – Junimea, 2002 – este, după opinia lui Grigore Iliesi, „o carte-sumă”, o antologie, care cuprinde și o secțiune de inedite intitulată *Penultimele*. Nichita Danilov, comentând volumul, a observat că Nicolae Turtureanu rezonează cu Mihai Codreanu, în a cărui casă era, pe atunci „zeul lar”, muzeograf. Interpretând spusele lui Danilov, Nicolae Turtureanu a precizat că acesta „a surprins la modul, desigur, ușor ironic, ludic, această relație a mea cu sonetistul”. Cartea este însoțită de referințe critice semnate de Șt. Aug. Doinaș, Al. Piru, Ioan Holban, Liviu Antonesei, Al. Andriescu, Valentin Tașcu și mulți alții. Volumul a primit Premiul special al Festivalului Româno-Canadian de Poezie „Ronald Gasparic”.

Jurnal post-mortem (TipoMoldova, 2004), volum de proză poetică, apărut după moartea soției, a impresionat deopotrivă cititorii și comentatorii literari. „M-a tulburat cumplit cartea aceea, scrie Cătălin Ciobotari (*Flacăra Iașului*, 11 martie 2010), am resimțit-o ca pe

o durere de nerv, sensibilitatea aceea ascuțită și totuși difuză, așa ca o ceață de nostalgie în care se rătăcesc de-a valma oameni, gânduri, sentimente. ... Mă circula și astăzi, după atâția ani, fragmente, imagini, cuvinte”.

„Cartea cea mai originală, cea mai demnă de luat în seamă este *Jurnal Post-mortem*, (Tipo-Moldova, 2004), un impresionant „requiem” închinat soției decedată pretimpuriu, victima bolii secolului, cea dintâi și cea mai statornică iubire a poetului, amestec de proză memorialistică gen *love-story* alternând cu versurile cele mai frumoase ale lui N.T., mai emoționante prin totală autenticitate <...> Abia acum, dincoace de pragul maturității, trist, sfâșietor de trist în singurătatea lui tragică, poetul adevărat se abandonează total cântecului venit din adâncul cel mai adânc al firii <...> Fiorul elegiac este potențat de apele textului prozei care evocă tragedia iubitei moarte cu o putere neîntâlnită în poezia de dragoste de până acum. Nici urmă de ironia de altădată, de căutarea contrastelor cu orice preț, la mijloc stând viața de toate zilele cu marile ei drame de o gravă solemnitate, absolut naturală, grea de adevăr”. (Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Dacoromână, TDC, 2006, p. 856)

Poemele din emblematicul *Jurnal post-mortem* sunt reluate în *Atâta verde peste cerul alb* (Editura Tipo Moldova, 2006), cu un consistent adaos mărturisitor.

Eternitatea desigur, (AlfaEdit, 2011) este o antologie de autor, la care a adăugat poezii scrise în ultimii ani.

Nicolae Turtureanu s-a afirmat și ca un veritabil publicist și eseist. În primul rând pentru că, după cum au constatat strămoșii noștri latini, *primum vivere deinde philosophari*: poetul trebuie să-și asigure mijloacele de trai și apoi, ori concomitent, să filosofeze, să versifice. În al doilea rând, întrucât puțini, dacă nu cumva niciunul dintre poeții moderni și contemporani, nu-și pot agonisi din vânzarea creației poetice, toate cele necesare existenței, casă, masă și... nevastă! Dar asemenea justificări terestre, lipsite de lirism, grosolane de-a dreptul, nu pot fi invocate de un istoric (literar) ca mine, cu atât mai puțin de poetul Turtureanu, pentru a motiva prezența sa în... câmpul muncii. El spune că „e posibil ca, la un moment dat, izvorul poeziei să sece, sau să fie obturat și atunci răsare un alt izvor, epic, purtând la vale sclipirile prozei, ale eseisticii. E tot al nostru și acesta”.

Nicolae Turtureanu a lucrat ca redactor, timp de 5 ani la Radio Iași, încă 27 de ani la revista ieșeană

Cronica și alți 6 ani, până la pensionare, la Muzeul Național al Literaturii Române „Casa Pogor” Iași.

Ca redactor de emisiuni culturale la Radio Iași (1966-1971), Nicolae Turtureanu consideră că a avut constrângeri, dar a și învățat să le ocolească. Își amintește cu plăcere de numeroasele emisiuni literare și de istorie realizate, dar și de faptul că „Mai realizăm și niște frumoase reportaje descriptive și sentimentale pe deasupra realității. Emisiunile trebuiau să intre în orizontul de așteptare al ascultătorilor nu doar în cel al propagandistului de partid”. După cum mărturisește, lui i-a plăcut mai mult presa scrisă, decât cea audio-vizuală. De aceea, a și trecut la revista *Cronica*, unde, ca redactor principal, publicist comentator și redactor șef-adjunct (1971-1998), a făcut publicistică diversă, cronichete literare „la limita dintre un comentariu literar foarte grav, foarte serios și niște însemnări fulgurante, ironice sau dimpotrivă grave despre realitatea înconjurătoare”. Peste toate, și-a asumat și rolul de „cititor de manuscrise”, pe sub ochii, prin mintea și sufletul lui trecând textele multora dintre cei ce visau a deveni scriitori și pe care, în baza recomandării „selecționarului”, *Cronica* i-a publicat. Mulți dintre scriitorii optzeciști, sau nouămiiștii ajunși la maturitate după anul 2000, au debutat ori au publicat în *Cronica*, având girul lui Nicolae cronicarul.

Ca un bun gospodar, Turtureanu și-a adunat în volume *roadele publicisticii, eseisticii, memorialisticii sale: Cuvinte încrucișate* (Editura Cronica, 1996, Premiul „Lecțiile Istoriei” la Salonul de Carte Românească, Iași); *Mătrăguna dulce* (Editura Timpul, 2001); *Capăt de linie. Exerciții de neuitare* (Editura Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2010); *Trafic de influență* (DANAART 2011); *Cronice și... anacronice* (Junimea, Colecția „Memoria clepsidrei”, Iași, 2017).

Mătrăguna dulce, scrie Sebastian Drăgulănescu (*Revista Română*, 2002), „oferă o imagine sintetică a unei vieți întregi de gazetar și scriitor, cu fericiri și avataruri literare, în climatul provinciei ieșene, căutând să supraviețuiască și cultural comunismului, apoi de un deceniu încoace zvârcolirilor tranziției perpetue. Rămâne, nu în ultimul rând un profil de personalitate intelectuală, discretă, înțeleaptă, ludică, modestă glorișând „eminescian” în marginea lumii, departe de ambiții vane și gloriole, <privitor ca la teatru> cu un ochi lucid și critic, de o adevărată profundă seriozitate, dincolo de scuturile lui homo ludens”.

În schimb, *Capăt de linie. Exerciții de neuitare* e „istoria unei deveniri”, consideră Dorin Spineanu

((Flacăra Iașului, 11 martie 2010), întrucât autorul rememorează copilăria și întreg cursus honorum. Cartea conține pasaje de „o nostalgie copleșitoare”, proiectează o „atmosferă din litere negre pe fond alb”, având un impact notabil asupra cititorilor. Psihologul Adrian Neculau, în *Dacia literară*, 2010, relevă faptul că această carte atestă impactul pe care afecțiunea familială, dascălii stimulatori, maturizarea biologică, facultatea prestigioasă, mediile social-profesionale au avut-o asupra formării personalității poetului.

„Ca publicist, cred că nu mai este cazul să reamintesc că Turtureanu e printre cei mai buni pe care i-a avut în ultimele decenii Iașul, apreciază Cătălin Ciobotari (Flacăra Iașului, 11 martie 2010). Textele sale excavează laturile realității, biciuiesc, alintă, descriu. Poetul se preschimbă, naiba știe cum în chirurg: verbe bisturiu, adjective dezinfectante, diagnostic ferm. Iar când publicistul se retrage, rămâne memorialistul, cel ce propune și rezolvă <exerciții de neuitare>”.

În *Cronice și... anacronice*, Nicolae Turtureanu, drapat în mantia memorialistului și a comentatorului, ne dovedește că a rămas poetul adevărat pe care îl cunosc cititorii. Abundentă în prima parte a volumului, proza confesivă, evocatoare, generată de o acută sensibilitate, relevă potențialul liric al lui Nicolae Turtureanu. Autorul își poetizează proza prin lirismul termenilor uzitați și prin folosirea unor procedee specifice: rima interioară, intertextualitatea, artificii grafice cu efect asupra sensului cuvintelor, asocieri inedite de termeni”. (Traian D. Lazăr, în *Viața românească*, nr 10/2020).

Despre cărțile de publicistică și eseistică ale lui Nicolae Turtureanu au scris, între alții, Grigore Ilisei și Alexandru Călinescu. Grigore Ilisei a apreciat că publicistica lui Nicolae Turtureanu „cuprinde o anumită aciditate, e ironică și ludică, dar nu-i distructivă și verbul nu caută să distrugă, ci să zidească”. Întrucât Nicolae Turtureanu a recunoscut că a trimis și săgeți otrăvite, mai ales în publicistica de după 1989, Grigore Ilisei a replicat, referindu-se la volumul *Mătrăguna dulce*: „mătrăguna din care au mușcat cititorii săi nu e otrăvitoare, amară, ci dulce”.

În stilu-i caracteristic, Alexandru Călinescu, referindu-se la publicistica lui Nicolae Turtureanu, scrie că: „Textele sale publicistice au o tăietură impecabilă, fiecare cuvânt e la locul care trebuie, ironia e uneori devastatoare, diagnosticul precis și necruțător”.

Având în sine o fibră de *zoon politicon*, Nicolae Turtureanu s-a implicat mai puternic în publicistică

după 1989, impulsionat de speranța că „ceva se va mișca” prin ceea ce va scrie el. Îl enerva, mai ales, atitudinea de „așteptare la cotitură” a multor colegi și a unei mari părți a populației. Era, după cum am mai spus, obișnuita poziție de indiferență a românului față de sensul în care se mișcă Roata Istoriei, în care se mascau și calculele oportuniștilor blamați de Turtureanu, care atribuie, în mod eronat, majorității populației, o atitudine oportunistică. Simptomatică recunoaștere a viabilității demersului fie și prin faptul (neobișnuit) că, în 1986, când revista „Cronica” a împlinit două decenii de existență, Nicolae Turtureanu a fost onorat cu *Premiul UR, Asociația Scriitorilor din Iași, pentru afirmare publicistică în paginile revistei Cronica*.

Utilitariștii se pot întreba: *cui prodest* activitatea publicistică a unui poet? Tudor Arghezi, care și-a asigurat prin activitatea de gazetar, un timp îndelungat, mijloacele de existență, considera că jurnalismul e un lucru necesar și folositor pentru un scriitor, dacă știe să se oprească la timp. Turtureanu a practicat de obicei jurnalismul cultural și nu a rupt niciodată poezia de publicistică. De aceea, la semnalul de alertă, formulat de Rodica Lăzărescu, într-un interviu apărut în „Prosaeculum”: „nu vă e teamă că publicistul, încet-încet rupe tot mai mult din poet”, nu s-a arătat îngrijorat. „... În ceea ce mă privește, poetul și publicistul au coabitat benefic, s-au potențat reciproc. <...> Dincolo de reacții punctuale pe diverse teme, publicistica mea este (așa cum s-a remarcat) la limita prozei, deseori ficțiune curată”.

Volumul *Dublă cetățenie (treisprezece scrisori)*, Editura DANAART, 2009, confirmă aceste aprecieri ale autorului și sunt întărite de comentatori. Dumitru Augustin Doman, în *Cititorul de roman*, Pitești, 2010, scrie că *Dublă cetățenie* subintitulat „treisprezece scrisori” e un roman pseudoepistolar. „Cartea lui Nicolae Turtureanu este de un umor nebun, dând în umor negru, dar și în cinism adeseori, e parodică, dar și parabolică, șfichiindu-moravurile și năravurile românilor din trecut, dar mai ales pe cele ale contemporanilor. Cele treisprezece scrisori (norocoase) sunt și niște fabule/confabule ce pot fi citite în cheie”.

Constantin Dram (în *Convorbiri literare*, ianuarie 2010) a remarcat tentația stabilirii unei legături între textul ficțional și stările de fapt ale realității actuale precum și situația că „la nivel textual la fel de ușor se poate citi volumul și ca un roman și ca un ciclu de variațiuni eseistice și ca o formă mai ascunsă de memorialistică”. Constatăm astfel că Nicolae

Turtureanu se înscrie în tendința actuală a prozatorilor (pe care am semnalat-o în *Viața românească*, 2019) de a cultiva o nouă specie a prozei, suita literară.

Un loc aparte în bibliografia sa îl ocupă *Cartea Jijiei*.

Amestec inextricabil de geografie, istorie, mitologie, *Cartea Jijiei/ Povestea unui râu* (2012) este o antologie finalizată de Nicolae Turtureanu, după o idee (și-o consistentă contribuție) a regretatului psiho-sociolog Adrian Neculau. 27 de autori din arealul Jijiei spun povestea acestor locuri unde, s-ar crede – conform unui clișeu sadovenian – că „nu s-a întâmplat nimic”. Dimpotrivă, mărturisitorii probează, prin prestanța lor, că nu doar la Moldova, dar chiar pe Jijia „nasc oameni”... Adevărată arcă, lansată din Iacobenii nali ai autorului (și ai mei), *Cartea Jijiei* este o scriere unică în literatura noastră. „Este cartea la care țin cel mai mult, mărturisirea Nicolae, și de care sînt mîndru că am înfăptuit-o”.

* * *

Când generația șaptezecistă, din care face parte și Nicolae Turtureanu, își făcea intrarea pe câmpul literar, spațiul era ocupat de figuri emblematice precum Nichita Stănescu, Cezar Baltag etc, care își pusese deja amprenta asupra poeziei. Nu rămânea acestei generații decât să joace rolul de epigoni, ori să-și afirme propria individualitate. Natură sentimentală, dar competitivă, Nicolae Turtureanu s-a vrut o voce distinctă. Poezia sa a îmbinat gravitatea, pe care poetul mărturisește că „am avut-o de la natură” cu ironia „pe care am căpătat-o în timp”. Evoluând în această manieră contrapunctică, poetul se lasă și astăzi scris (după propria mărturisire) de poezia inspirată de muzele care l-au avut mereu în grații și nu l-au părăsit încă, îl posedă cu voluptate.

La împlinirea vârstei de 80 de ani, moment în care tot omul privește concomitent trecutul și viitorul, cum nu se poate mai potrivită mi se pare această judecată de valoare și de situație, emisă de Liviu Antonesei, în urmă cu un sfert de veac (*Timpul*, mai 1996): „Nicolae Turtureanu este un poet pe cât de discret, pe atât de profund, iar dacă această discreție nu-i va oferi lauri în ordinea clipei, va avea marele dar de a-i integra lirismul într-o ordine a duratei”.

PASĂREA CU ZBOR HIMERIC

Cristina CHIPRIAN

Pentru ce ar avea nevoie poetul să se reinventeze? Pentru a se cunoaște pe sine, pentru a deveni ceea ce trebuia să fie, dintru început. Adică pentru a ieși din sine și a se întoarce în sine. Este poezia un pariu al poetului cu sine? În mod evident, este un pariu din care câștigă poezia însăși. Astfel decurg lucrurile în cazul noului volum al lui Valeriu Stancu*, unde se reiterează trasee poetice și se recompun mituri.

Demersul poetului este unul de recunoaștere și reinvestire, peste vârste și teritorii lirice, pentru a spune mai bine ceea ce a mai încercat a spune. Resursele stilistice sunt extinse către arhaic, popular și atemporal, cuvintele se scriu și se aud de parcă ar fi fost re-turnate în forma lor ideală (așa cum „rimbaldă” este forma poetică a unui termen critic validat). Ceea ce fusese frumos devine sublim, ceea ce fusese respins, acum uluiește.

Volumul se deschide, ca în timpurile străvechi, prin invocarea divinității și prin iluminarea izvoarelor etimologice – lăsând cititorul să afle singur itinerariul, prin acceptarea vecinătăților rimate: văzduh, întorni-licorni. Pătrundem astfel pe un teritoriu magic, incantatoriu, unde imaginile se purifică iar gândirea se inițiază în Taină. Personaje, personalități și simboluri validează demersul poetic.

Pasărea cu zbor himeric revine la ceas de toamnă, corăbierul își reia cursul, iar traseul liric intersectează traiectorii bacoviene, donquijotești, homerice, orfeice, shakespeareiene sau creștine. De fiecare dată ni se revelează aventura neîncununată de trofeu, așa precum orice încercare a omului prins în propriul destin. Întoarcerea pare o răstălmăcire, o declarație de intenție sau o *epistolă pentru dezlegarea păcatelor*.

Îndrăzneala și iubirea pot părea a fi păcate, cu precădere dacă se opresc înainte de vreme („și-acum se mai poate/ iubirea de-atunci s-o-nțelegi”). Proiecția finalului, cu umbre și lumini, decupează structuri lingvistice rafinate: „ultima clipă de vară/

hoinărită prin colbul ceresc; ultima frunză, să cadă/ își mai caută loc pe pământ; menestrel înturnat în baladă (...)/ poate aripi de înger îmi cresc”.

Volumul se supune convenției amintirii, care se plasează în viitor, și nu în trecut. Este o convenție a realității acceptate, care ar putea fi totuși reevaluată. Fiecare clipă – inclusiv ultima – poate aduce o renaștere, iar amintirea este cea mai frumoasă speranță (se strecurau în noi povești/ pe care astăzi ți le-aș spune). Jocul cu timpul este un joc de-a moartea și nemurirea (și cât de frumos te-am rugat să nu pleci.../că drumul prin haos îl știm pe de rost). Jocul de-a Dumnezeu este un joc al eului cu sinele (de ce n-ar putea exista și un Dumnezeu / care să nu creadă în sine însuși?). Jocul de chemare este un joc de evaluare a lumii (vino din lumină, tainic și zoriu...vino din somn și vino din somnii...de arde ceru-n ochii-ți îngerii,/ jertfește-ți fericirile și vină!). Jocul poetic este un joc al inovației lexicale și al cutezanței metafizice.

Îndrăgostiții evadează către edenul original, fără patimă și păcat, în virtutea unei consubstanțialități de alcătuire și a unei convergențe de aspirații: croiam poteci de libertate – /mai știi, iubito – chiar prin rai; am pogorât din ceruri o icoană/ de vămi, de vremeire și de verbi; ca pe un joc te-am construit, frumoaso...; îți amintești? Sau poate ai uitat.../ cu chipul palid și încercănat...îți amintești cum te înfiorai/ când strai ți-au fost săruturile mele? Iubirea magică instaurează un legământ pentru neuitare.

Poemul îngerului modern evocă momente ale unei realități mitizate – copilăria, naivitatea, admirația și luxul extrapolat. Îngerul picotește, se înstrăinează, contrariază, execută acțiuni inoportune, periculoase. De fapt, îngerul spune minciuni și se înfurie, „cu demnitatea celestă grav rănită”. Îngerul va fi înlocuit, după abdicare, de Cosette, pisica, zisă Fifi. Terestrul abandonat speră în recuperarea visului cotidian întrerupt: prin nemărginirile cerului/ există

vreun oficiu/ de închiriat înger păzitori?

Poemul celor șapte zile de după moarte (*post festum*) prezintă, cu vagă ironie, concepte și simboluri ale culturii universale: în prima zi după moartea mea/ Dumnezeu se va odihni; acest eveniment anulează legăturile cauzale gând-realitate-creație-cuvânt și provoacă o cădere în desuetudine a tot ceea ce a fost creat, o pierdere de sens (ca un fel de Godot pe care nimeni nu-l mai așteaptă). A doua zi se construiește casa universală a poeziei, unde se vor grupa mari personalități „ce-și plutesc nedesăvârșirea/ și imaterialitatea. Ziua a treia aduce recunoașteri tardive din partea unor farisei, ziua a patra este aceea a tămâierii mormântului, ziua a cincea este aceea a moștenirii și a testamentelor, ziua a șasea este aceea a deschiderii porților, ziua a șaptea este aceea a manuscriselor. Iar numărătoarea ar mai putea continua, în absolut.

Secțiunea *Peceți din corn de inorog*, cu caracter baladic, răstălmăcește mitul licornului și pe acela al vânătorii, evidențiind rolul cântărețului care salvează simbolul, în detrimentul realității. Vocea lirică se atribuie atât feciorului de împărat cel cu multă chemare spre vânat, cât și menestrelului doritor de imaginar – ambii protagoniști vizând absolutul. Prințul „îndrăgostit de curcubeu” caută să prindă minunile lumii și, fiindu-i interzis miracolul, hoinărește prin țări străine; devenit bărbat, este tânăr și bogat.../de moartenset, de aceea își pregătește alaiul de vânătoare pentru a ucide „unicornul de neguri”. Parcursul este inițiat, prințul pornește „când soarta greu dormea/ privegheată de moire”.

Menestrelul de la castel preîntâmpină sacrificiul ființei fantastice, pe care o admira. Drumul său este tot o căutare, dar în calitate de cunoscător (sau poate o moarte/ de el mă desparte?). Ambele căutări sunt ascunse de noapte, se desfășoară în contextul limitat/nelimitat, cosmosul semnalizează prin stelele căzătoare. Prințul vizualizează „haturi de lumină”, menestrelul vizualizează „licornul de vis/ jocuri de iele” și rostește incantații despre setea și moartea care îl despart de inorog. Zorii apropie finalul, menestrelul ajunge primul și deșteaptă inorogul adormit, pentru ca acesta să se confrunte cu prințul vânător. Ucis în luptă de licorn, prințul se află simultan departe și aproape de cer.

Vocea lirică a menestrelului consfințește învecinarea sa cu miracolul, solicitând fantasticului animal un inel din cornul fabulos, care să-l vindece de pruncie și să-l îndrume spre lumină. *Perorația* exprimă

presupusa concluzie: Verbul, Taina și Singurătatea sunt nevindecate, nevindecabile, căutătorul și cântărețul evoluează paralel, în planuri speciale, cu aceeași finalitate incertă. Mai mult, cei doi ar urmări același ideal, dar perceput diferit. Balada modernă amintește de călătoria emirului macedonskian prin pustiu sau de vânătoarea mistrețului cu colți de argint a prințului lui Doinaș.

Dincolo de tragismul condiției asumate, de căutător și de cântăreț, **Valeriu Stancu** ironizează cu grație vârste și atitudini poetice, raportate la contextul social aflat într-o perpetuă tranziție. Confratele Leo Butnaru „făcea ochi dulci Avangardei”, versurile explodau în timpane, gândul se decolora, îngerul era numit întâmplare sau întâmplarea era numită înger. Poeții acceptau faptul că visele lor sunt rostuite de către alții. Apoi „mâncau rachiu cu pâine” și recitau poemul ascuns de Leo în laptop – pe când Leo era ocupat cu Avangarda. Iar unii dintre poeți beau apă de la robinet, impietatea ce se va resimți acut „în hăurile burții”.

Poezia recuperează astfel ceea ce „s-a fost pierdut” prin cuvintele, care își revendică forma, prin imaginarul, care își revendică semnificația, prin transcendența, care își revendică trăirea. Măcar aceasta, dar poate și altele, căci jocul se deschide astral.

Valeriu Stancu, *Duminici – leagăn de licorni*, Iași, Editura Cronedit, 2020.

CEL MAI EFICIENT MEDICAMENT, CEA MAI DULCE TORTURĂ

Irina LAZĂR

E greu să scrii despre Radu Țuculescu, un scriitor care a debutat înainte de '89, care deja e foarte cunoscut, tradus și discutat, comentat și apreciat. Un scriitor cu un fin simț al umorului, uneori cu o ironie spumoasă, un rafinat cunoscător al artei culinare, un gurmand și un om căruia îi place lumea, un veșnic îndrăgostit de frumusețe, atât în partea ei văzută cât mai ales în cea nevăzută. Pentru că da, pot adăuga la aceste insuficiente caracterizări faptul că Radu Țuculescu este un scriitor din categoria „lunaticilor” (cu sensul de selenar), adică romanele sale și, în general, proza sa (are și cărți de proză scurtă, nuvele) mustesc de poezie. Poate și din acest motiv îmi este apropiat. Din momentul în care am citit pentru prima oară o carte scrisă de el – s-a nimerit să fie *Umbra penei de găscă* (Editura Dacia, 1991), am intuit în scrierile sale fascinația spre inefabil, spre mister. În romanul *Măcelăria Kennedy* (Ed. Polirom, 2017) chiar se petrece acțiunea în localitatea Luna de Jos, o localitate de altminteri foarte reală. Radu Țuculescu este, de asemenea, un alchimist mereu în căutarea formulei aurului prin intermediul scrisului, alchimia fiind de altfel un motiv și o preocupare a sa constantă (a se vedea, de exemplu, Maraia, eroina principală din *Femeia de marțipan*, colecționara de lacrimi, dar și unul dintre motto-urile de la începutul cărții: *Cel mai eficient medicament este iubirea*, Paracelsus).

Într-o astfel de lume pătrundem și în cel mai recent roman al său, *Femeia de marțipan*, apărut la Editura Polirom într-un context mai puțin fericit, cel al pandemiei. Cu toate că nu a beneficiat de lansări în sensul clasic al cuvântului, având în vedere distanțarea socială, limitarea adunărilor, imposibilitatea de a călători, lucruri care au împiedicat o mare parte a activităților culturale să se desfășoare în sens normal, cartea s-a bucurat de un real succes în on-line. Și având în vedere adaptabilitatea lui Radu Țuculescu, aș putea spune că acest lucru a fost un avantaj și chiar un beneficiu pentru scriitor deoarece iată, literatura de calitate a făcut un nou salt pentru a se promova.

Despre *Femeia de marțipan*, scriitorul Paul Farkas scrie în revista *Apostrof* (nr. 3/2021, 370): *De zeci de ani, Radu Țuculescu ne-a obișnuit deja cu neobișnuitul.*

Și acest ultim roman, Femeia de marțipan, are doar un singur numitor comun cu celelalte romane scrise de-a lungul anilor – dulcele – atribuit într-o manieră fizică sau mai puțin fizică femeilor, eroinelor creionate și zămislite după calapoadele cele mai fanteziste ori realiste ale autorului. Însă romanul acesta apărut la finele lui 2020 la Polirom nu poate fi pus în oglindă cu niciunul din cele precedente, cel puțin pentru a găsi numitoare comune sau pentru a fi comparate. Eu, însă, sunt de părerea lui Raul Popescu care spune în cronica sa din *Viața românească* (nr. 3/ 2021) că în *Femeia de marțipan* putem să-l redescoperim pe autorul unor volume ca *Măcelăria Kennedy* sau *Uscătoria de partid – ultimul, un volum de flash fiction, sau de blitz proze, cum le-a numit autorul, scris într-o notă dulce-amară...*

Femeia de marțipan este fără îndoială un roman de dragoste, o dragoste a cărei poveste începe chiar din subteranul unei toalete publice și se extinde apoi în ciudate întorsături de situații, pe parcursul unei călătorii pline de condimente, gusturi și imagini carnavalesci, totul brodat pe o intrigă polițistă, având în vedere că în ultimul capitol intrăm în lumea stranie a unor crime ce au comun păpușile de marțipan... Dar să începem cu începutul.

Primul capitol, *Să-mi calc umbra!*, mi-a adus cumva aminte de atmosfera anilor 90. În toaleta publică unde s-a angajat tânărul Martin Breda, viitor detectiv criminalist, mișună o faună bogată și se pescuiește în ape tulburi. Se învârt pe acolo persoane care te invită să te înscrii în partide, femei abuzate de soți, vânzători ambulanți de medicamente, creatori de modă și boemi de toate categoriile. Organizarea paradei de modă din toaleta publică și protestul izbucnit spontan pe stradă, al celor care nu au mai avut loc la paradă și care la un moment dat nici nu mai știau de ce protestează, taxează un întreg comportament social de ocazie: *Și așa, din seninul unui cer de vară, într-o după-amiază călduroasă – parada începuse la ora 18.30 – se porni o manifestație în centrul orașului. Întâi câțiva oameni. Rapid s-au alăturat alți trecători, ieșiți de prin magazine ori din localuri. Apoi apărură, naiba știe cum, și pancarte cu lozinci incitante. Coloana protestatarilor*

devenea tot mai lungă și mai groasă în timp ce se rotea în jurul catedralei impunătoare. Un vierme uriaș care vocifera... (...) Peste câteva zile, Puiu Pașca mi-a destăinuit adevărul. Aveam bănuiele încă din seara paradei. – Băieții care au provocat manifestația sunt cunoștințe de-ale mele. Am făcut un pariu cu ei pe o sumă onorabilă... Vă sună cunoscut, nu? Nimic mai mult decât scena tragi-comică a unei manipulări „onorabile”. Repetate la schema macro, aceste lucruri devin universale, căci unde altundeva poți filozofa mai bine despre condiția umană, decât la o toaletă publică. *La budă nu există diferențe sociale, la budă toți sunt egali.* A se vedea și cartea cu care de altfel nu întâmplător își face intrarea Maraia în scenă, *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*, Erasmus din Rotterdam.

Expresia *Să-mi calc umbra*, folosită de personajul principal, Martin Breda, în diverse situații, hilare, comice, grotești, cu care se confruntă, e aceea a autodepășirii și cum poți să te autodepășești altfel decât prin dragoste? În capitolul al doilea, *Călătoria*, cei doi îndrăgostiți, Martin și Maraia (femeia de apă), întâlniți după 7 ani (cum altfel?) au parte de o de o călătorie multidimensională. O călătorie spirituală prin orașe de poveste, Viena, Praga, Amsterdam, Basel, unde se întâlnesc cu Iohann Strauss tatăl și fiul, Bohumil Hrabal, Kafka, Rembrandt, ca ghizi, o călătorie inițiatică, o călătorie de dragoste și de cunoaștere, o călătorie a simțurilor. Detalii pitorești, întâmplări amuzante și lucruri stranii te întâmpină pretutindeni. Detaliile și deliciale aparțin fiecărui cititor. Vreau doar să subliniez o particularitate comună și incitantă a scrisului lui Radu Țuculescu. Erotismul din romanele sale este o sărbătoare a simțurilor, nelipsind clasicele deja asocieri ale trupurilor și scenele erotice cu cele mai variate arome culinare și desfătări bahice, ca să exemplific cu numai două scurte pasaje: *M-am vîrît lângă Maraia cu mare grijă, să nu-i sparg trupul gol de porțelan. Adormise. Abia îi dibuiam respirația. Mirosea a lalele, a țipari afumați, a iaurt cu usturoi, a bere Amstel amestecată cu gin. A ienupăr și a fum albastru de țigară; (...) Aroma de lavandă fraterniza cu cea a strugurilor roșii striviți în teasc. Ne-am întors în camera noastră. Pe măsută ne aștepta o sticlă cu vin roșu și un coșuleț argintiu, în care se zăreau niște bile verzi. Maraia a luat una, a mirosit-o și a mușcat jumătate cu precauție. – Deliciu! Marțipan cu fistic! Vasul de croazieră cu care călătoresc din Amsterdam spre Basel Martin și Maraia este un bun prilej pentru a reîntregi laolaltă, într-o fină țesătură, personajele din primul capitol, unde poți recunoaște cu un pic de noroc persoane din viața reală a lui Radu Țuculescu, personaje pitorești din boema clujeană la*

care se adaugă de exemplu, un Bob obiectofilul, îndăgostit de o mașină de cusut! (Aici mi-am adus aminte, dacă tot e vorba de eros și obiecte, de un moment hazliu, cu unul dintre membrii de vază ai show-bizului românesc de după Revoluție, care a spus la un moment dat că în tinerețe era poreclit Ileana, după celebra mașină de cusut, creând momente hilare într-o emisiune TV).

În ultimul capitol, *Crime pe malul Rinului*, caracterizat și de antecesorii cronicari ca fiind miezul polițist al cărții, ne aflăm față în față cu două paradoxuri, des întâlnite de altfel în lumea criminalilor în serie. Se întâmplă ca omul cel mai insignifiant și inofensiv să ascundă mari și întunecate surprize, apoi relația tainică între dulce (eros) și moarte, personificată în cazul de față prin fiecare păpușă de marțipan lăsată de criminal lângă femeile pe care le ucide. Desigur că ne întrebăm cu toții și așteptăm să vedem cine comite aceste fapte. În același timp asistăm la o sondare a patologiei umane în fațetele ei extreme. Lumea toată se transformă într-un carnaval în care suntem puși cu toții să descifrăm sensurile propriilor existențe și eventual să ne învăluim suferințele în marțipan. Închei prin a cita din articolul profesorului și poetului israelian Moshe B. Itzhaki, dedicat tot *Femeii de marțipan* (Viața românească 7/2021): *romanul pare a fi o poveste simplă, dar pe fiecare pagină a cărții și în fiecare episod vom găsi legături umane complexe, simboluri și metafore, structuri profunde care împreună creează o simfonie plină de armonie sau câteodată lipsită de armonie, cu pasaje captivante între părțile simfoniei, dar care este dirijată cu multă măiestrie de autor. Și chiar mi se pare o idee foarte bună să-mi tatuez și eu un bazilisc, dar locul tatuuului va rămâne secret.*

Radu Țuculescu, *Femeia de marțipan*, Editura Polirom, 2020

DUPĂ 26 DE ANI

Gellu DORIAN

De 26 de ani am ținut rubrica de *Debuturi* în revista „Convorbiri literare”. Am fost invitat de noul redactor șef de atunci al revistei, Cassian Maria Spiridon, să „inventez” o rubrică. Și i-am propus rubrica *Pe același raft*, care avea două polițe: una pentru cărțile de *Plus*, despre care scriam de bine, cealaltă de *Minus*, în care așezam cărțile slabe, să nu le zic proaste, deși așa erau. De regulă scriam despre debutanți, asta era și cerința. Am mers așa pînă la finele anului 2001, mi se pare, după care am propus rubrica *Debuturi*, la care, lună de lună, am scris despre cartea unui debutant. Cum revista avea și are o apariție lunară, alegeam din noianul de debutanți editorial în poezie douăsprezece titluri, pe care le consideram meritorii, și scriam despre ele. Am recidivat și în accente mai dure, cum erau cele din rubrica *Minus*, dar mi-am zis, în timp, că cea mai cruntă amendă dată unei cărți proaste este să o ignori, să nu scrii despre ea. Evident că mi-au scăpat și cîteva cărți bine, dar asta fie pentru că nu am ajuns la ele, fie că mi-au ajuns în mînă foarte tîrziu, mult după debut, cînd autorul respectiv se afla la a doua sau la a treia carte. Este astfel în acest parcurs de douăzeci și șase de ani o mică istorie a debutului editorial în poezie de la noi. De altfel, am și editat pînă acum două cărți cu titlul *Cititorul de poezie*, iar pe o a treia o pregătesc cu poeții debutanți din ultimii patru ani. Dacă ar fi să fac o statistică, ar fi 312 poeți sau autori de cărți de poezie despre care am scris lună de lună. E mult, e puțin, nu știu. Știu însă că sunt oarecum la curent cu ceea ce înseamnă poezia celor care vin din urmă. Unii dintre ei sunt deja nume consacrate, acolo la locul lor sigur, chiar dacă dintre aceștia s-au ridicat și atitudini intransigente față de cei ce le-au premers într-ale poeziei. Dar asta este altă discuție.

Ceea ce este important este faptul că în toată

această hartă a unei mici istorii a poeziei debutanților cîteva reliefuri s-au distins, dintr-o prefigurare ce părea de cele mai multe ori icnită sau dezinvoltă, mai ales cînd se căutau paradigme declamate, așa cum a făcut Marius Ianuș, un poet care a promis la început și dezamăgește de la o carte la alta, prin atitudini ce nu țin de poezie, ci de cu totul alte preocupări. Nu le numesc aici.

Și peste aceste încercări de căutare a noii paradigme, de provocare a originalităților, de cele mai multe ori cu orice preț, cîteva poeți s-au impus ca nume distincte. Am scris, în această perioadă, de exemplu, despre debutantul Ioan Es. Pop. Și cine este acum Ioan Es. Pop. Evident, nu datorită faptului că eu am scris despre cartea lui de debut, ci datorită talentului și originalității poeziei sale, născută din mantaua încă neciuită (de acizii contestatarilor) a optzecismului. Și ca să-i înscriu în această serie de poeți impliniți, am scris despre poeți ca Dan Sociu, un lider nedeclarat, dar ales de critica literară, a poeziei douămiiste, despre Claudiu Komartin, cu un debut absolut remarcabil și o involuție evidentă în celelalte cărți, și el autoimpus ca lider al noilor promoții, chiar uneori un fel de guru, care, pentru a-și căpăta o imagine de șef de trib, a devenit justițiar și total împotriva așa-numiților de el expirați, depășiți, trecuți pe linia moartă a isotiei poeziei de la noi. Dar și despre poeți foarte serioși, precum Dan Coman sau Teodor Dună, ambii de o decență ce părea dubioasă printre congenerii lor. Or despre foarte talentatul Mălin Malaicu-Hondrari, ori despre discretul Florin Partene, despre incomoda și inconfortabila Elena Vlădăreanu sau despre Miruna Vlada (Troncotă), despre Andra Rotaru și Diana Geacăr, despre Vlad Moldovan și Ștefan Manasia, precum

DEBUTURI

chiar și despre Radu Vancu, căruia, la o ediție a Congresului Național de Poezie de la Botoșani, i s-a acordat premiul consacrat tinerilor, scriitor acum prolific și revoltat pe tot ce iese de sub manta scriitorilor de dinaintea lui, pe motiv că aceștia ar administra doar în folosul lor instituția oficială a scriitorilor români. Am scris și despre debutanți dispăruți de pe fața văzută a poeziei, cum ar fi Bogdan Perdivară sau Sebastian Siff, ori Ștefan Ivas, precum și despre poeți tineri foarte talentați dispăruți prematur dintre noi, acum deloc cunoscuți de confracții lor, cum ar fi Horațiu Ioan Lașcu, mult peste foarte mulți dintre cei ce se înghesuie în prima linie a poeziei ce vine, vine, vine, calcă totul în picioare. Am scris și despre foarte bunii poeți de dincolo de Prut, din ce în ce mai mulți și din ce în ce mai buni, cum ar fi Mugur Grosu sau Ion Buzu, Maria Pilchin sau Rodica Gotcă. Am scris și despre debutanții de peste Ocean, cum ar fi Liviu Georgescu, ultimul poet optzecist, editat abia în 2001. Și am amintit doar despre câțiva, pentru că, în realitate, sunt mai mulți, care promit și le așteptăm confirmarea, consacrarea.

Din păcate este din ce în ce mai greu să afli câte ceva despre ei, deoarece, în strategia lor de izolare sau de separare față de ceilalți, ori de constituire a unei noi lumi, numai a lor, au format un fel de federații, cu granițe stricte între generații, cu, de cele mai multe ori, păreri preconcepute, pe baza unor prejudecăți și a unor alte orientări, ce se vor rupe de o tradiție a poeziei românești, și chiar de o realitate evidentă pe care ei o ignoră, tradiție și realitate considerate de ei, nu de toți, depășite, neinteresante, fără prea mari șanse de a genera noi emulații. Și astfel, din cele mai multe cărți ale acestor debutanți, se pot vedea influențele de aiurea, din formule poetice facile, dar în vogă, ce țin fie de un gen muzical recent, cum ar fi rapp sau hip-hop, fie de o convertire a libajului poetic în stări artificiale, în nonbiografisme care să șocheze, ceea ce, evident, nu poate forma o nouă paradigmă poetică, deci nici o nouă tradiție sau direcție, chiar dacă inovația ar părea la îndemână. Aceasta se traduce prin căutarea originalității cu orice preț. Și de cele mai multe ori, în timp, prețul e mare, la fel de greu ca uitarea. Și dintr-o astfel de emulație, ca să nu o numesc epigonism de cerc, s-a născut un „nou loc comun”, nu

neapărat din șabloane uzate, ci din sintagme ce se calchiază pe stări și disponibilități poetice diferite, care, în final, ajung în același coș al deprecierilor rapide. Puțini dintre cei tineri au puterea să-și accepte o cale a lor, chiar dacă nu este întru totul originală, ci cu evidente influențe din mari poeți. Aceștia par a fi și cei mai talentați, par a se reinventa de la text la text, iar cei care au mai publicat și a doua sau a treia carte dovedesc această putere de a se reinventa. A se vedea Dan Sociu, Dan Coman sau Cosmin Perța.

Un alt aspect, pe lângă cel al autoizolării și al atitudinii reformatoare fără program, este și atitudinea ostentativă față de instituțiile care, pasămite, ar trebui să le sară în ajutor, în timp ce ei le dau în cap celor care le administrează. Asta dovedește o lipsă de tact, o lipsă de cunoaștere a unor angrenaje, care, prin existența și acceptarea lor, pot crea punți de dialog, de dezvoltare a unor relații, fie și contradictorii, din care se leagă pe viitor convivarea. Nu poți trăi tot timpul într-un divorț continuu, până o să constanți că, ajuns la vârsta celor pe care-i conști tu acum, ești și tu contestat de cei care vin și care, conform modeului, își au și ei lumea lor. Astfel de atitudini se văd și din felul cum se promovează, prin ce formule și prin ce mijloace, acuzându-i pe cei ce nu-i ajută fără ca ei să le ceară ajutorul. Se simte această atitudine și în poezia acestora, nu neapărat la debut, ci la a doua, la a treia carte sau, așa cum am spus, la recente apariții ale lui Marius Ianuș, care este supărat pe toată lumea că lui i se întâmplă ceea ce el a provocat cu de la sine putere.

Au fost 26 de ani așa cum au fost, rodnici, uneori cu parcele sterpe, deși bine cultivate, cu reliefuri ce pot asigura poeziei noastre piscuri de la înălțimea cărora se poate privi mai departe.

Notă: Începând cu primul număr al anului ce vine, voi scrie, la o rubrică pe care încă nu am numit-o, despre poezii laureați ai *Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia*.

EMIL BRUMARU, SCRISORI DIN „UNIVERSUL-INSULĂ”

Constantin COROIU

MOTTO:

*„Iar vântul zvârle-n geamuri grele plicuri;
Ci tu citești scrisori din roase plicuri”
Mihai Eminescu*

„Dacă în fiecare oraș m-ar aștepta câte o scrisoare, aș face înconjurul pământului pe jos”, mărturisea Emil Brumaru, părănd să exprime astfel și o frustrare, căci mai mult a trimis scrisori decât a primit. Fapt e că taciturnul, zgârcitul la vorbă Emil Brumaru are totuși plăcerea confesiunii dublată de un mare talent epistolar, pe care puțini scriitori români îl au. Eminescu însuși nu e nici pe departe un campion al genului. Comparativ cu alte culturi, a spus-o și G. Călinescu, a noastră este săracă din acest punct de vedere. Are dreptate „cerșetorul de cafea”, deși mi se pare prea sever, când îi scrie lui Florin Mugur: „Dar să ne gândim bine, avem noi vreo corespondență zguduitoare în literatura română? S-ar putea să-mi scape, dar parcă nu e. Vezi și tu, am început să-mi caut predecesori”. Cele care sunt – a lui Alecsandri sau ale altora – sunt redactate în franceză și, crede Emil Brumaru – „cad în afara literaturii române”.

Există mărturisiri pudice, șoptite, care îl pot stânjeni pe confident sau cel mult îl pot lăsa indiferent. Dar sunt și confesiuni, precum cele ale lui Emil Brumaru, nu doar sincere, ci și fruste, de tot libere ca limbaj și conținut, dar care tulbură profund sensibilitatea și spiritul. Firește, asta și pentru că, așa cum a remarcat critica, scrisorile lui sunt și literatură, în opinia lui Livius Ciocârlie: „o literatură omoloagă celei din poeme, îndatorată aceleiași poetici”. O literatură, aș adăuga, uneori suprarealistă, deopotrivă omoloagă celei lirice și

complementară acestora. Iată un exemplu:

„După cum știi, în Gogol, unui personaj îi dispare nasul. Tot așa, într-o bună zi, Reparației îi dispar cei trei sâni. Se întâlnește (tot ca în Gogol) cu ei pe stradă, să zicem, pe Cuza Vodă, cam pe lângă Poșta centrală. Uneori cu toți trei deodată, formând un colier cărnos, senzual, în aerul pur. Alteori, cu fiecare în parte, bine sfârscuit, rotund, apetisant. Mai rar, cam în zilele cu număr par, cu câte doi, al treilea venind totuși din urmă, la mare distanță. Scandal în urbea noastră. Cei trei sâni continuă să-și facă apariția prin cofetării, cinematografe, magazine cu aparate electrice, la policlinică etc.” Este multă literatură, inclusiv suprarealistă, în corespondența lui Brumaru. De aceea, tentația de a cita e irepresibilă: „Azi dimineață am scoborât din «fortăreață» ca să cumpăr un kilogram de castraveți murați. Caprele orașului săltau fericite pe trotuare, de neîmblânzit. La cafenea, la doamna Cosmos, o coadă enormă. Am renunțat, mai am câteva butoiașe pline, de rezervă, puse bine în peșteră. La farmacie am căutat ulei de urs polar pentru uns încheieturile mele bătrâne, dar nu am găsit. La librărie, nimic. La anticariat, nimic. Întorcându-mă spre «fortăreață», am observat o capră foarte încercănată care s-a uitat adânc în ochii mei de mare izolat și-a sărit mai departe, parcă îmbietor, spre barul de la Continental”.

Scrisorile lui Emil Brumaru sunt, neîndoios, ale unui „mare izolat” de bună voie, ale unui singuratic. O singurătate ameliorată însă de o neclintită solidaritate cu scriitorii, cu artiștii și

mai ales cu personajele celebre ale literaturii. Brumaru e bântuit de ceea ce Valery Larbaud numea „viciul nepedepsit al lecturii”. Pentru el, lectura e rugăciune, dar și un spațiu de refugiu, securizant, un mod de a rezista spaimei de boală, de bătrânețe și de moarte, de a supraviețui chiar și atunci când, cu o frumoasă metaforă a sa – „Cerul e închis pentru inventar”. Că înainte de a fi un poet de o originalitate incontestabilă, unul dintre cei pe care o literatură trebuie să și-i inventeze dacă nu-i are, Emil Brumaru este un mare cititor. corespondența sa o atestă cu asupra de măsură. Încât, parcurgând-o, mi-am evocat încă o dată ceea ce spunea Cioran: „Adevărul despre un autor e de căutat mai degrabă în corespondență decât în opera sa”. Poate că nu întâmplător lui Brumaru i-a fost hărăzit să trăiască și să scrie în orașul lui Ibrăileanu, acel superb „amant spiritual al Annei Karenina”, cum îl caracterizează chiar el atât de inspirat, acel Cititor (cu majusculă) pentru care lectura era un sacerdoțiu, iar literatura un mod de a suporta existența, dacă nu cumva singurul mod și singura rațiune de a trăi. Valeriu Cristea l-a portretizat memorabil pe Cititorul nocturn din Fundacul Buzdugan al Iașului de altădată. „A citi înseamnă a dori opera” – postula Roland Barthes și parcă atunci când a scris această propoziție i-a avut în vedere pe cititorii din spița unui Ibrăileanu și a unui Brumaru, pe asemenea bărbați care iubesc mai mult femei din cărți și dansează sfioși, dar peste măsură de fericiți la primul bal al Natașei Rostova... „Se spune: experiența vieții” – îi reamintea Brumaru lui Florin Mugur într-una din scrisori. „Dar dacă nu-ți ajută la nimic? Dacă n-ai nevoie de ea? De ce nu experiența lecturii? (vorba lui Raicu!). Viața, vrei, nu vrei, ți-o trăiești și e atât de plicticoasă uneori, are atâtea goluri, ani întregi de lăncezeală, bucurii destrămate, neîntregi, dureri penibile, neeroice. O carte bună, în schimb, e rotundă ca un măr”. Cititor și cunoscător de invidiat al marilor clasici universali – îndeosebi ruși și francezi – Emil Brumaru consideră că lectura literaturii române este o datorie intelectuală și morală primordială a literaturii autohtone: „Ce ne facem? Nu prea citim scriitori români. Uite ce listă pot înjgheba pentru o

lectură obligatorie: Ion Ghica, Alecsandri, C.A. Rosetti (Jurnalul meu), Dinicu Golescu etc. etc. Sunt o groază. Și toți au farmec, stângăcie, naivitate, un fel de alintare copilărească a limbii române. Neapărat, neapărat trebuie să-i citim”. Ajuns la vârsta de aproape 40 de ani, Brumaru constata jenat că nu citise încă „Ciocoi vechi și noi”. La un moment dat, cumpără ediția Bacovia (în seria „Scriitori români”), un poet pe care „nu-l poate consuma, în întregime, niciodată. Mereu rămâne ceva de descoperit”. Ceea ce i se întâmplă și cu Eminescu. Apropos, în volumul de Teatru al lui Eminescu găsește „lucruri geniale, scăpărând de frumusețe”, ca și în poemul „Memento mori”, pe care îl abordează pentru ca „să mă bag până în gât în poezie și de acolo să privesc în jur”. Nu mulți sunt cei, ca Emil Brumaru, care să-i fi citit, recitit și rețrăit cu arăta intensitate pe titanii ruși – Gogol, Turgheniev, pe acel „autor cu două pseudonime”, cum îi consideră el pe Tolstoi și Dostoievski (acesta, alintat cu respectuoasă familiaritate Dosto), dar mai ales pe Cehov: „M-aș înfunda iar într-un Cehov în 11 volume. Acolo uit tot, sunt cu trup și suflet alături de personaje”. Într-o scrisoare trimisă lui Lucian Raicu, un alt cititor de performanță și exeget fin al literaturii ruse, mărturisea: „Aș vrea să fiu limpede și pur, să vă pot scrie fericit despre Tom Sawyer și Huckleberry Finn, să-mi arunc sufletul în mari clipe luminoase, să văd iarăși printre cuvinte leăturile subțiri, proaspete, abia geluite ale gardurilor din copilărie, să vă fac să vă pară totul ușor, apropiat, simplu, la îndemâna celui mai leneș gest, să râd din toată inima de rouă și să vă arăt cu degetul cum fluturii se fut în aer! Dar mă întorc mereu, mereu la Dostoievski, la Cehov, la Gogol, la rușii ăștia mari și de necuprins, blestemat să nu mai înțeleg altceva. Dar pe ei îi înțeleg? Îmi scapă tot timpul, trebuie să-i iau iar și iar de la prima pagină; uneori arunc cartea, dar mă întorc cu aceeași poftă, sau scârbă, sau credință la dâșii. Ce s-a întâmplat? Unde-i chichirezul? M-aș tot duce în guberniile lor imaginare, pierdut, bând samovare-ntregi de ceai, iubind și urând adânc Nastasii și Grușence! Și ce-aș mai «țopăi» cu Lebedev!!”. O neliniște dulce și fecundă i-o

provoacă și alți titani ai literaturii universale. În 1978, Brumaru îi scria lui Florin Mugur: „Să pot citi și eu ceva care să-mi curgă ca untdelemnul pe rana sfântă. M-a apucat o nebunie: vreau să-i citesc pe Dante și pe Shakespeare. Dacă scăp viu după ăștia, mă pun pe citit numai cărți de povești!”. Și într-o altă epistolă către același partener de dialog: „Voi încerca să recitesc concomitent: Proust, Shakespeare, O mie și una de nopți. Vreau (sunt vreo 39 de volume în total!) să intru în vârsta de 40 de ani, am obsesia asta, cu sufletul plin de opere geniale”. Dar marile capodopere incită nu numai la lectură și relectură, nu doar acaparează, ci și stimulează, catalizează, provoacă chiar să fie rescrise ori să li se dea, așa-zicând, o replică în oglindă. Uneori, provocarea este atât de irezistibilă, încât îți poți rupe gâtul. Mihai Zamfir a riscat un roman-replică la cel al unui autor celebru, binecunoscutul „Lolita”. E de presupus că G.Călinescu l-ar fi felicitat pentru asta, poate chiar ignorând ușoara senzație de ridicol pe care ar fi resimțit-o. Oricum, experiența e lăudabilă prin temeritatea ei. Iar din această perspectivă, valoarea și ecoul aproape nul al cărții aproape că nu mai contează. Sigur, în alți termeni se pune problema în cazul unui poet de statura lui Emil Brumaru. A fost tentat, și el, de proiecte grandioase. Se confesa la un moment dat că îl bântuia gândul unei rescrieri a fermecătoarei „O mie și una de nopți”. N-am știință că ar fi marșat la o asemenea aventură. Cum să (re)scrii însă o operă, care, zicea Borges, este infinită?! La „o mie” de povestiri ai mai putea aspira; ce te faci însă când ajungi la „și una”, de unde începe infinitul?!...

Observam că acest poet și fin intelectual, acest izolat și singuratic incurabil este totodată solidar cu scriitorii români din generații diferite, pe care nu o dată îi caracterizează memorabil în epistolele către Lucian Raicu și Florin Mugur. De pildă, Marin Preda „place totdeauna (orice ar scrie) tocmai pentru că dă impresia de autentic, de ardere interioară. Pare că el nu pune un cuvânt pe hârtie fără ca acesta să nu-l fi durut, mai întâi, în carne”. M-a frapat o distincție privindu-i pe poeți: sunt poeți care scriu poezie și poeți care descriu

poezia. Nu importă numele celor cu care Brumaru își ilustrează afirmația, altminteri pentru cunoscători inițialele lor fiind lesne de decriptat. Interesează ideea la care subscriu fără ezitare. Ca, de altfel, și la altele, ca aceasta: „...un poet nu poate fi mai mare ca alt poet. Un poet poate fi mai mare doar decât el!”. Micile „răutăți” vizându-i pe unii confrăți sunt mai degrabă niște șarje prietenești sau măcar cordiale. De mai multe ori este pomenit în acest mod amical Mihai Ursachi, dar și alții mult mai însemnați ca, de pildă, Nichita Stănescu, căruia îi creionează, într-o scrisoare către Florin Mugur, un tandru portret: „Să-ți mai zic o răutate. Foarte mulți au avut nenorocul să-l cunoască pe Nichita. Este fascinant. Și eu, când l-am întâlnit, în sfârșit, în 1971, după ce luasem premiul US (altfel, nu l-aș fi căutat, din orgoliu, desigur) m-am îndrăgostit pe viață de el. (Și nu numai de el!!!). Și a început să-mi placă mai mult și opera. Nichita nu trebuie cunoscut. Personalitatea lui fermecătoare influențează, te împinge dulce la o acceptare a tot ce scrie, te momeste. Nichita e nada operei lui. După cum alții, prin prezența lor fizică, strică operei, Nichita, dimpotrivă, adaugă infinit acesteia. L-am văzut de curând la televizor laudându-l strepezit pe Ion Barbu. N-a spus nimic formidabil. Se vedea că nu-i convine situația. Dar ce față avea, ce șlefuită, de om atins de muzica sferelor!”.

În fine, Emil Brumaru prețuiește critica și pe critici. În scrisorile sale nu sunt puține referirile la critici – la clasicii Ibrăileanu și Călinescu, dar și la cei contemporani: Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Valeriu Cristea și, bineînțeles, Lucian Raicu. Lui Lucian Raicu îi destăinuia într-una din scrisori emoția și sentimentul de împlinire ce le încearcă atunci când știe că un text al său, cu atât mai mult unul confesiv, ajunge sub ochii unui critic în care crede. Aceeși emoție, de ce nu, îl poate încerca și pe autorul unui text despre Emil Brumaru ce urmează să fie citit de Emil Brumaru!

Un critic evoca ceea ce inspirat numea *universul-insulă* al lui Emil Brumaru, un univers în care lectura literaturii marilor scriitori ai lumii, cu deosebire titanii ruși, constituie pentru el un drog dumnezeiesc, un viciu devorator. Citesc într-o

epistolă a sa: „Pe puștoaice le zăpăcești cu Dostoievski, pe măritate, cu Cehov! Nu-i minunat?”. În linia spiritului său ludic, aş observa că el, cu poezia sa, dar şi cu insolita şi captivanta corespondenţă, le zăpăceşte şi pe puștoaice, şi pe doamnele măritate... În aceeaşi linie ludică, Brumaru ar fi putut menţiona în actele oficiale personale, la rubrica „profesia”, şocându-i pe birocrati: *Cititor*.

Afirmat şi consacrat ca oniric, Emil Brumaru, deşi un singuratec, făcea figură cu totul aparte în peisajul publicistic, în viaţa literară şi socială. Surprinzător, avea carismă şi era esenţialmente tonifiant, dincolo de aerul său hirsut şi parcă mereu plictisit. Un personaj eminamente antis-how, care însă, uimitor, trecea rampa. Autorii inteligenţi de interviuri şi realizatorii de programe radio sau TV ştiau că, avându-l ca invitat ori partener de dialog pe Brumaru, succesul era garantat. În fine, n-aş putea spune câţi, dar în orice caz foarte puţini dintre congenerii săi şi, în general, dintre scriitorii contemporani erau sau sunt atât de prizaţi de jurnalişti, de critici din generaţii diferite şi de cititorii de toate vârstele şi de ambe sexe, iubitori de poezie şi de „frumuseţi şi preţuri noi”, căci asta este poezia lui Brumaru, deschisă, fără idei preconcepute. Şi asta într-o vreme când poezia nu se mai citeşte şi nu se mai ascultă ca acum câteva decenii decât la întâlniri colegiale mai degrabă intime sau la unele festivaluri de o anvergură mai deosebită. Audienţa de care se bucura Emil Brumaru, una literalmente invidiabilă, nu se datoreşte, cum s-ar putea crede, doar erotismului pe care toată opera lui îl respiră şi îl proclamă artistic. Citindu-l, ai sentimentul că te afli la izvoarele poeziei. Iar acest sentiment e cu atât mai puternic resimţit de lectorul experimentat. Cunosc intelectuali rafinaţi, profesori, critici şi istorici literari, structural neaderenţi, dintr-un motiv sau altul, la literatura de tipul celei a lui Brumaru, care însă după ce au citit, de pildă, „Submarinul erotic”, se dau bătuţi şi recunosc că, erotizând, Brumaru transformă aproape tot ce atinge în poezie.

Cu totul remarcabilă este receptarea critică de

care s-a bucurat Emil Brumaru pe parcursul evoluţiei sale, deşi el nu avea abilitatea, pe care o au mulţi autori, de a şi-o gestiona. Referinţele critice grupate în capitolul final al volumului IV din ediţia operei sale apărută la Polirom compun o bibliografie prodigioasă. Nu a fost însă scutit nici el de comodele formule-şablon. Comentatorii, constata Al. Cistelean într-o cronică din 1979, s-au lăsat nu o dată înşelaţi de aparenta stereotipie a stilului său şi au căzut ei înşişi în stereotipie, încât „Emil Brumaru s-a consolat deja atât pentru încântarea, cât şi pentru condescendenţa cu care criticii, binedispuşi, l-au tratat, fixându-l de la bun început în raftul «minorilor sublimi»”. Venind mai aproape în timp, citez o caracterizare aparţinând unui învăţat şi fin analist, Tudorel Urian: „Scandaloasă pentru unii, adulată de alţii, dăătoare de dulci visări voluptuos-erotice, literatura lui Emil Brumaru se naşte dintr-un melanj «imposibil» între inocenţă şi trivialitate, plăcere a rostirii vorbelor mustoase şi timiditate la nivelul acţiunii, prozodie tradiţionalistă şi lexic menit să şocheze spiritele pudibonde, nostalgie şi grotesc, puritate adolescentină şi transformare a frumuseţii feminine în înfricoşătoare forme plan-turoase”. În ce mă priveşte, subscriu la o afirmaţie a lui Mircea Iorgulescu: „Emil Brumaru este un poet cu mult mai profund decât se crede în mod obişnuit”. Despre epistolierul Emil Brumaru la care m-am referit în acest „profil” şi care, observa Ioana Pârvulescu, este, ca şi publicistul sau diaristul, vezi „Jurnalul de la Dolhasca”, nimeni altcineva decât „poetul sub acoperire”, ce pot să spun mai mult decât că abia aştept ca în această iarnă pandemică, la un moment dat să-mi las toate interesele, cum zicea vecinul meu de pe strada Ralet, George Topîrceanu, şi să mă delectez din nou, recitind epistolele „cerşetorului de cafea”, ca şi cum aş fi unicul lor destinatar.

DOUĂ VORBE DESPRE BIBLIOTECA LUI PAUL GORE

Liviu PAPUC

CONVORBIRI RETROSPECTIVE

Rămas-am dator cu niște completări la profilul spiritual al lui Paul Gore (vezi nr. din iulie al *Convorbirilor literare*, în care pomeneam de o „proximă ocazie”) și nu este indicat să întârziem prea mult cu îndeplinirea promisiunii. Savantul de la Orhei se putea mândri cu o ascendență imediată (nu mai facem referire la vechimea nobiliară a familiei) destul de notabilă, mai ales în condițiile sociale ale provinciei aflate sub cnutul rusesc. De la bunicul său, Spiridon, avem câteva semnături pe cărțile rămase moștenire în biblioteca supraviețuitoare, din fericire, a tăvălugului bolșevic din timpul primului război mondial. Tatăl său, Gheorghe, căruia îi dedică Paul Gore și câteva rânduri de pioasă amintire și de corectă încadrare în epocă – vezi vol. *Plebiscitul în Basarabia și alte scrieri*, ediție de Mircea Platon – a fost un demn și vertical reprezentant al fragmentului de nobilime atașat neamului din care provenea, scriind și articole-studii referitoare la istoria nației și nu numai. În calitate de redactor al părții neoficiale a „gazetei oficiale a guvernatorului”, „Buletinul regional al Basarabiei”, el semnează, printre altele: *Obiceiurile de muntă la moldoveni*, *Despre averile mănăstirilor moldovenești în Basarabia*, *Școala și educația în Basarabia începând din Moldova*, *Șincai de Șinca*, *Claca*, *Pușkin și Negruzzi*, *Lupta de la Războieni*, *Despre raporturile dintre proprietarii de pământ și muncitorii de pământ și despre schimbarea proprietății în Basarabia*, probe ale extinsului palier de interes, care avea totuși focalizarea pe problematica românească.

Revenind asupra bibliotecii lui Pavel Gore, după parcurgerea a peste 300 de volume din impresionantul fond, suntem cucerți de impresia că tomurile boierului basarabean capătă atributele unor obiecte de cult. Marea majoritate a exemplarelor beneficiază de o elegantă legătură în piele, având imprimată pe cotor apostila: „P.G.”, însemn de proprietate, fie cu caractere chirilice, în prima parte a vieții, fie cu litere latine, mai ales după Unirea din 1918. O notă aparte o dă splendida legătură

în carton acoperit cu pluș verde, cu motive florale și zvastică, pe care este imprimat: „Rumînijsa”.

Toate volumele poartă unul sau mai multe semne de apartenență: ex libris etichetă sau șampilă, timbru sec sau imprimat în fum, semnături cu caractere chirilice sau latine, uneori cu data, locul achiziționării și prețul cărții. Pe unele exemplare figurează toate acestea, alături de care mai putem găsi ștampile ale punctelor de desfacere a cărților: ștampila ovală și cea rotundă a magazinului „Образование”, cea ovală a magazinului „N.O. Șaha”, ambele din Chișinău, aceea rotundă pe care scrie: „Mirovago sudiga Uceastka goroda Kișineva”; apoi din Sankt-Peterburg: ștampilă ovală a magazinului de literatură juridică „David Vissarionovici Cicinadze”, cea dreptunghiulară „Knigoved”, aceea ovală a librăriei „Mele i Co”; mai departe – ștampilă ovală a magazinului „S.V. Kojarovskij” din Odessa-Pasaj, tot ovală: „Knijnie magazinî I.A. Rozova v Odesse i Kieve”, ștampilă rotundă „Biblioteka Sudebnago Otdel. Bessarabsk. Gub. Zemsk. Upravî”, sau cea de proprietate: „Mihail Egorovici Feodosiu” (socrul lui P. Gore).

Revenind la semnături, acestea conturează o întreagă familie iubitoare de carte, de cultură: pe lângă Pavel (Paul) Gore, numeroase exemplare sunt revendicate de tatăl acestuia, Gheorghe, de bunicul Spiridon, de unchiul Vasile Gore, ba chiar și de fiul său Valeriu, care-și întocmește și el un exlibris juvenil. În total, luând în evidență și diferitele culori întrebuițate pentru o aceeași apostilă, ajungem, deocamdată, la 43 de variante de exlibris etichetă și șampilă.

O altă categorie de interes o constituie dedicațiile din partea autorilor, cu care a (au) avut ocazia să se întâlnească, de-a lungul timpului. De la banalele: „Dlui Pavel Gore” (Nicolae Smadu, pe cartea proprie *Privire generală asupra organizării și stării sanitare din Basarabia*, apărută în 1920), sau: „Dlui Pavel G. Gore, în semn de recunoștință, Autorul, 18/11 1922” (Iustin Ștefan Frățiman, pe *Studiu contributiv la istoricul Mitropoliei Proilavia*), la formulări mai ample, ce denotă o intimitate pronunțată: „În semn de deosebită dra-

goste și stimă prietenului meu P. Gore, Dr. Cazacu, 16 sept. 1926, Iași” (P. Cazacu, *La verità storica sulla questione della Bessarabia*), ori: „Natângului și din cale afară îndărăpnicului grecofil Pavăl arhon Goris în loc de ou roș la S. paști 1913 Apr. 14. G. Gonata” (pe cartea lui Th. D. Sperantia, *Ancedote populare*, vol. I). Alte însemnări fac trimitere la momente precise din existența familiei, cum ar fi aceea de pe *Gramatica română* (cursul inferior), a lui Gh. Ghibănescu, unde pe pagina de titlu figurează: „P. Gorie, Am primit de la autorul dl. Gheorghe Ghibănescu”, iar pe copertă: „Paulu Gorea, 1897 annul, Slănic”.

Volumul *Rumunija. Razkaz i o Bessarabii, Bukovinî, Moldavii i Valahii, c istoriceskimi ocerkami* poartă însemnarea, cu creionul: „Odessa, B Tipografii L. Nitce, 1868”, iar pe Cop. II completarea: „Vtoroi [...] u meniia iz biblioteki moego otța G.S. Gore. Exempliar etoi knighi podarena mnoju Rumânskoi Akademii Nauke. P. Gore”. Din altă parte, aflăm că *Repertoriul dramatic*, Tom. II, Iassi, 1863, al lui Vasile Alecsandri, a fost achiziționat de Gheorghe Gore la puțină vreme după apariție, și încă din capitala Basarabiei, de unde vedem că operele scriitorul nostru se bucurau de circulație: „Chișinău în 17 iulie 1867. Georges Goré”, dar și o dovadă a interesului boierului de peste Prut pentru mersul culturii române. Cât privește trăirile în spirit național, stau măturie note și sublinieri de pasaje pentru care un excelent exemplu se află pe ediția din 1894 de *Nuvele* a lui Mihai Eminescu (pe pag. de titlu: „P. Gorie, Iași, 1897 an”), aflată în coligat cu *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848* (completat cu cerneală: „de N. Bălcescu. Fragment din *Istoria Românilor*”), unde este subliniat cu creionul: „Astăzi este învedereat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împăraților și a despoților, ci numai dintr-o unire strânsă între toți românii”, alături de care completează: „Vorbe Sânte”.

Există și mai multe exemplare destinate unor instituții, dar al căror parcurs a fost deturnat, al cărei edificator exemplu poate fi: Egunov, A.N. (red.), *Zapiski bessarabskago statisticeskago komiteta*, Tom. III, Chișinău, 1868, 256 p. Pe pag. de titlu: „Societății Culturale a Românilor din Basarabia, de la președintele ei P. Gore. Chișinău 1917. P. Gore” (caractere latine). Tot acolo: „Paveli Gore, Kișinău, 1888 god” (chirilice). Sublinieri cu creion chimic și roșu passim, comentarii cu creion negru la p. 137-139. Tabel cu prenumerații.

Un *Dictionarium trilingue hoc est dictionum slavo-*

nicarum graecarum et latinorum thesaurus..., (Moscova, Tipografia imperială, 1704), este împodobit și cu semnătura marelui genealogist și heraldist Sever Zotta, bucovineanul de la Iași înfrățit cu basarabeanul de la Orhei și Chișinău, care oferă un „certificat” de valoare, cu creionul, pe fila de forsat: „Este o carte foarte rară și cu siguranță autorul ei este Spătarul N. Milescu. Mi s-a oferit acum câțiva ani, pentru un exemplar cu legătură originală în piele, 2.000 lei de către

Cuperman anticar Iași. Valorează, cred, 5.000-6.000 lei. Sever Zotta, Chișinău, 8 apr. 1928” (exemplarul mai produce și o șampilă cu textul: „Biblioteka Nikolaja Pavloviča Retvih”).

Un alt punct de atracție îl constituie un carnet existent acum în fondurile Bibliotecii ieșene (cota Ms I-65), din care desprindem o fațetă a preocupărilor tânărului „Paul Gorea, student în drept de la Universitatea Imperială din Moscova” – după cum apare într-un scris distinct pe mai multe file. Acesta face în 1897 o excursie la Slănic-Moldova (am văzut deja, mai sus, un ecou al acestui drum, pe cartea lui Gh. Ghibănescu), iar carnetul în cauză este una dintre măturile acestei deplasări (mai există și o fotografie reușită executată în stațiunea respectivă). În 43 de file mici (format 70 x 42 mm) se îngrămădesc informații despre stațiune (hoteluri existente, boli tratate), cunoștințe făcute (magistratul Vespasian Erbiceanu, prof. Beiu, cand. în drept la Paris Sion, poetul Rădulescu-Niger, ing. Gafencu, privat docent Culianu ș.a.), dar și ceva mult mai important: câteva producții literare românești traduse în limba rusă (din Al. Vlahuță – *Fericire și Pierdut*, din G. Coșbuc – *Noi vrem pământ*, din Carmen Sylva – *Jianu*). Pagini întregi sunt acoperite cu vocabularul român-rus folosit pentru fiecare piesă în parte. Notațiile din carnet sunt parțial în limba română, majoritatea în limba rusă, dar există și câteva rânduri de scrisoare care probează excelența cunoaștere a limbii franceze. Plus reușite schițe în peniță ale unor chipuri omenești.

Notesul lui Paul Gore este un punct de reper în devenirea unui tânăr boier basarabean și dovada unuia dintre primele demersuri de propagare a culturii române în limba lui Pușkin. Traducerile în rusește erau și o formă de propagandă, în rândurile boierimii parțial înstrăinate, a valorilor românești, de care nu era cazul să se rușineze nimeni. Iar alegerea poeziei *Noi vrem pământ* îl arată pe juristul în devenire atașat de eterna problemă a țaranului, mai cu seamă, am spune, în Basarabia, a cărei chiar marea Unire a fost oarecum condiționată de rezolvarea împroprietăririi.

ANTI-CARAGIALE: ALEGERI (UȘOR) PLICTICOASE ȘI (APROAPE) CORECTE LA 1871

Simion-Alexandru GAVRIȘ

Într-un număr al *Convorbirilor* de anul trecut am publicat un articol despre agitatele alegeri parlamentare din 1870¹. Mă voi opri acum asupra unui scrutin cu totul diferit, desfășurat la doar un an distanță și organizat tot de un guvern conservator – condus însă, de această dată, nu de Manolache Costache Epureanu, ci de Lascăr Catargiu.

Între momentul celor două chemări la urne, situația României se schimbase mult. Conflictul franco-prusac inflamasese la maximum pasiunile politice: domnia lui Carol I, prințul sosit din Prusia, a ajuns să fie pusă sub semnul întrebării de un segment important al preponderent francofilei elite politice românești. Un grup de radicali („roșii”) a încercat chiar, la 8/20 august 1870, înlăturarea prin forță a principelui. „Revoluția” a izbucnit doar la Ploiești și a fost înăbușită într-o singură zi. Totuși, fervoarea contestatară a „stângii” nu a scăzut în intensitate, în următoarele luni. La începutul lui decembrie, o majoritate ad-hoc formată în Camera Deputaților de reprezentanții mai multor grupări liberale (radicalii, așa-numiții fracționiști moldoveni, simpatizanții lui Mihai Kogălniceanu și apropiații lui Ion Ghica) a reușit să înlăture de la putere șubredul cabinet condus de Manolache Costache Epureanu. În locul său, a devenit prim-ministru Ion Ghica, un om politic cu multă experiență și în principiu, moderat, dar cu o susținere politică slabă, ceea ce îl făcea dependent de „roșii” și fracționiști.

Începutul anului 1871 a coincis cu apariția unor noi dificultăți. Henry Bethel Strousberg, reprezentantul companiei care se angajase să pună în funcțiune cea mai mare parte a căilor ferate române, și-a anunțat intrarea în incapacita-

te de plată. Cum insistențele lui Carol I jucaseră un rol deloc neglijabil în alegerea constructorului „drumurilor de fier”, agitația antidinastică a găsit un nou pretext de manifestare. Nici măcar victoria Prusiei în războiul împotriva Franței și proclamarea celui de-al doilea Imperiu German nu au calmat lucrurile. Fără a se arăta prea conștientă de riscurile la care era expusă România în eventualitatea în care curentul antigerman (și anticarilist) ar fi luat proporții, „stânga” a copleșit presa și tribuna Parlamentului cu dovezi de simpatie față de Franța învinsă și de antipatie față de Prusia, de familia sa regală și de „reprezentantul” său de la Dunărea de jos.

Apogeul crizei a venit la 10/22 martie, când colonia germană din București, care se adunase pentru a sărbători aniversarea recent proclamatului împărat Wilhelm I, a fost ținta unei violente demonstrații francofile. Reacția șovăielnică a lui Ion Ghica i-a dat lui Carol I prilejul de a trece la ofensivă. Principele l-a înlocuit pe Ghica prin Lascăr Catargiu – un lider conservator care păstrase o atitudine prudentă în timpul tulburărilor din ultimul an, reușind să rămână astfel necompromis. Acesta a format un guvern din mai mulți politicieni experimentați – cu toții foști miniștri și vechi parlamentari. După câteva zile de dezbateri aprinse, Adunarea Deputaților i-a dat noului cabinet un vot de neîncredere – fapt deloc surprinzător, având în vedere „dispozițiile” de care dăduse dovadă pe tot parcursul existenței ei. Lascăr Catargiu a tranșat atunci criza dizolvând Camera și convocând noi alegeri. Catargiu a lăsat totuși să funcționeze în continuare Senatul, care nu îi dăduse nici o dovadă de ostilitate².

Datele de desfășurare a alegerilor au fost fixa-

te la începutul lunii mai. Scrutinul a avut loc în conformitate cu sistemul electoral al Constituției din 1866, care împărțea alegătorii Camerei în patru colegii: primele două pentru proprietarii de moșii (cu un venit de minimum 300 și, respectiv, 100 de galbeni), cel de-al treilea pentru orășeni, iar cel de-al patrulea pentru țărani (care votau indirect, prin delegați). Miza alegerilor era una deosebit de importantă: instabilitatea politică din România atrăsese atenția puterii suzerane (Turcia), care amenința cu o intervenție militară. Influentul cancelar german Otto von Bismarck era, la rândul său, nemulțumit atât de sentimentele antiprusiene ale opiniei publice, cât și de neplăcuta „afacere” a căilor ferate. Atât pentru guvernul otoman, cât și pentru cel de la Berlin, victoria guvernului conservator reprezenta o garanție a stabilității și o precondiție a oricărei încrederi pe care ar mai fi putut-o arăta în autoritățile românești. Pe de altă parte, Lascăr Catargiu avea nevoie de un succes electoral cât mai categoric pentru a putea rezolva situația financiară (deficitul bugetar enorm lăsat de predecesorii săi) și pentru a găsi o soluție de finalizare în bune condiții a „drumurilor de fier”.

În campania electorală, guvernul a operat schimbări masive de prefecți, numind în fruntea județelor oameni pe a căror loialitate putea conta. Ministrul de Război, Ioan Emanoil Florescu, și cel al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Christian Tell, au adresat circulare militarilor și cadrelor didactice – două categorii cu un serios potențial de agitație politică – făcând apel la păstrarea ordinii. Principele Carol s-a implicat, de asemenea, în persoană ori prin intermendiul unor apropiați, în eforturile de convingere a alegătorilor. Șeful statului a făcut, în luna aprilie, o oportună călătorie prin Moldova, care i-a dat prilejul să interacționeze cu elita vechiului principat (și îndeosebi cu cea din Iași), cultivând, astfel, loialitatea acestuia față de guvernul său. Mareșalul palatului, George Filipescu, s-a aflat, pe de altă parte, în strâns contact cu conservatorii moldoveni, care îl informau despre atmosfera de peste Milcov și despre eforturile lor de convingere a

electorilor de aici.

În același timp, opoziția era demoralizată și lipsită de unitate. Deși liderii săi au iscălit, încă de la 18/30 martie, un manifest electoral prin care promiteau să acționeze în tandem, Mihail Kogălniceanu (unul dintre semnatari), negocia, se pare, în paralel, o colaborare cu guvernul. Liderii radicali, C.A. Rosetti și I.C. Brătianu, au adoptat, în același timp, o atitudine de totală indiferență față de competiția politică. Primul a anunțat, cu puțin timp înaintea alegerilor, că avea de gând să se stabilească în sudul Franței și să deschidă acolo un pension pentru băieți (!). Cel de-al doilea a refuzat să își depună candidatura pentru alegeri. Atitudinea liderilor a reverberat, după cum era și firesc, în rândul electoratului „roșu”, care a arătat cel mai mare dezinteres față de scrutin.

Alegerile s-au încheiat cu o victorie categorică a guvernului Lascăr Catargiu. În Cameră au intrat doar 14 sau 15 membri ai opoziției, pe lista cărora nu se regăseau C.A. Rosetti, I.C. Brătianu și fostul prim-ministru Ion Ghica (care candidase și pierduse în nu mai puțin de trei colegii electorale). Cei mai proeminenți liberali aleși erau, în aceste condiții, moldovenii Mihail Kogălniceanu și Nicolae Ionescu (liderul fracțiونیștilor). În schimb, lista aleșilor guvernamentali era aproape un *who's who* al conservatorismului românesc. Dintre numele mai importante, lipsea doar cel al prințului Grigore Mihail Sturdza, care exercita, însă, o considerabilă influență asupra mai multor aleși moldoveni și îndeosebi asupra membrilor grupării „Junimea” din Iași. Chiar înainte de alegeri, numeroși junimiști iscălisera astfel „petiția de la Iași” – o ambițioasă propunere de modificare a Constituției concepută de prințul Grigore³.

Guvernul a câștigat alegerile în aproape toate județele, nefiind învins decât la Roman, locul de origine al lui Nicolae Ionescu (unde gruparea sa a reușit să câștige trei locuri de deputat din cinci). Distribuția aleșilor pe regiuni arată că opoziția a obținut un rezultat ceva mai bun în Moldova decât în Valahia – fapt deloc surprinzător, având în vedere dezorganizarea radicalilor, principala gru-

pare liberală muntenească. Deși conservatorii au câștigat toate mandatele în principalele centre urbane, București și Iași, opoziția a fost ceva mai competitivă în orașe decât în mediul rural: peste jumătate dintre reprezentanții săi au fost aleși la colegiul al treilea. Ei au reușit să se impună în fața guvernului în trei orașe (Craiova, Roman și Bârlad), în care au câștigat nu mai puțin de șapte locuri de deputat (cam jumătate din total).

Principalele probleme întâmpinate de cabinet în alegeri nu au fost provocate de liberali, ci de proprii săi adepți. Din pricina lipsei de forță a opoziției, în mai multe județe au apărut dispute între candidați conservatori. În județul Vlașca (Giurgiu), doi competitori, unul susținut de guvern, iar altul de Apostol Arsachi, un notabil conservator local, fost ministru, au concurat pentru a reprezenta colegiul I. La Focșani a apărut o rivalitate între prefectul Nicolaide și deputatul G. Apostoleanu. În sfârșit, ministrul Finanțelor, Petre Mavrogheni, a blocat candidatura lui Titu Maiorescu la colegiul III Vaslui. Abia după intervenția „protectorului” lui Maiorescu, Grigore Mihail Sturdza, profesorul ieșean a fost ales la colegiul IV, nu în unul, ci în două județe (Argeș și Mehedinți). Dispute de acest fel aveau să apară pe întreaga durată a guvernării conservatoare, contribuind, în cele din urmă, la colapsul său din 1876.

Alegerile din 1871 au fost, pe de altă parte, spre deosebire de cele din 1870 și de cele care au urmat în 1875, foarte puțin violente. Relatările presei (inclusiv ale celei de opoziție) despre episoade de acest fel sunt destul de rare. Mai mult, într-un articol publicat după încheierea scrutinului, ziarul radical „Românul” a recunoscut, implicit, că rezultatele înregistrate corespundeau, cel puțin în linii mari, opțiunilor electoratului. Cu ironie amară, redactorii „roșii” scriau despre „voința națiunii, care, ca femeia din Molière, strigă celui ce vrea s-o scape de bătaie – „Ce treabă ai tu! Îmi place mie să mă bată”⁴.

Reacția externă la victoria guvernului a fost, după cum era de așteptat, favorabilă: Poarta Otomană, dar și corpul consular din București au

salutat-o fără rezerve. Pe plan intern, Lascăr Catargiu a devenit primul șef de guvern conservator de după 1866 care a reușit să câștige majoritatea în Camera Deputaților. El a căpătat astfel o legitimitate care avea să reziste, peste ani, numeroaselor provocări venite atât din partea liberalilor, cât și a conservatorilor sau junimiștilor. Succesul a avut, de asemenea, importante consecințe imediate. Cabinetul a primit sprijinul politic necesar pentru a rezolva criza financiară și problema căilor ferate – oportunitate de care a profitat în chiar primul an de guvernare. Deși nu lipsite de practici cel puțin problematice din punct de vedere constituțional (dintre care cea mai importantă rămâne intervenția lui Carol I în campania electorală), alegerile din 1871 au reflectat mult mai mult decât alte scrutine din epocă ideile „țării legale” (persoanelor cu drept de vot). Abilitatea guvernului, demoralizarea opoziției și, probabil, exasperarea electoratului în fața unei crize politice prea mult prelungite au contribuit la o atmosferă electorală atipică pentru România acelor ani, a cărei permanentizare ar fi amenințat să lipsească lumea literară de reușite pagini caragialești. Autorul *Schițelor* și al *Scrisorii pierdute* a fost însă „răzbunat” prin următoarele serii de alegeri, care au făcut repede uitată plicticoasa pace din 1871.

Note:

1. Simion-Alexandru Gavriș, *Alegeri la 1870*, în „Convorbiri literare”, nr. 3 (291), martie 2020, p. 139-140.
2. Pentru contextul anilor 1870-1871, vezi V. Russu și M. Timofte, *Semnificația instaurării guvernării conservatoare Lascăr Catargiu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol din Iași”, XVI, 1979, p. 359-384; Mihai Timofte, *România la 1870-1871: monarhie sau republică? Studiu de caz asupra scenei politice interne și a relațiilor internaționale*, Iași, 1996.
3. Simion-Alexandru Gavriș, *Când moldovenii au vrut să schimbe Constituția*, în „Convorbiri literare”, august 2019, nr. 8 (284), p. 133-136.
4. „Românul”, 20 iunie/2 iulie 1871, p. 517.

DIDO ȘI CEATA EI

Dragoș COJOCARU

Într-un articol publicat recent în revista „Poezia”, analizăm¹ prezența cenușii în *Divina Comedie* și felul în care pasajele care conțin acest termen au fost traduse în limba română de George Coșbuc și de Eta Boeriu (traducători abordați pe criteriul maximei circulații a variantelor respective în diacronia editorială și în oferta librăriilor și anticariatelor din țara noastră). La un moment dat, în *Inf.* V, 61-62, apare distihul faimos în care Dante își parafrazează maestrul²: „*L'altra è colei che s'ancise amorosa, / e ruppe fede al cener di Sicheo*”. Contextul narativ îl constituie cercul infernal unde își ispășesc vinovăția luxuriosii (*peccator carnali*, cum îi numește Dante). Cum aceștia sunt numeroși, Vergiliu procedează prin indicarea exemplară a câtorva dintre aceștia, celebri peste veacuri. Într-o astfel de enumerare, presărată cu amănunte distinctive, figurează bunăoară Semiramida și Cleopatra. Între ele, umbra călăuzitoare a anticului poet mantovan o plasează pe Dido, personaj esențial al *Eneidei*. Însă nu o numește ca atare, ci o înfățișează cum am văzut mai sus în original, în pasajul pe care îl putem tâlmăci cuvânt cu cuvânt: „Cealaltă este cea care s-a omorât din dragoste, / și a încălcat credința [jurată] cenușii lui Siheu”. Spre deosebire de Semiramida și de Cleopatra, Vergilius nu are nevoie să o numească pe Dido, întrucât pentru învățacelul său, ca pentru oricare cititor serios al *Eneidei*, datele menționate sunt suficiente: dacă, din prima încadrare, personajul este situat în rândurile femeilor care s-au ucis din dragoste, precizarea jurământului de credință față de cenușa lui Siheu, jurământ încălcat prin dragostea ce a legat-o de eroul titular al poemului, o identifică pe Dido în unicitatea ei remarcabilă. Pe de altă parte, toc-

mai pregnanța vergiliană a personajului îl determină pe Dante, în postura lui de narator al călătoriei, să numească, mai târziu pe firul fabuloasei relatări, întreaga mulțime a păcătoșilor concupiscenti prin sintagma „*la schiera ov'è Dido*” („ceata unde este Dido”, *Inf.* V, 85), confirmând astfel relevanța contextuală a reginei cartagineze, o relevanță convertită în privilegiu antonomastic. În cele ce urmează, vom parcurge soluțiile propuse de toți traducătorii integrali ai *Infernului* dantesc în limba română, rezumând considerațiile referitoare la George Coșbuc și la Eta Boeriu atunci când le va veni rândul în ordinea cronologică a publicațiilor.

Traducerea în proză semnată de Maria Chițiu în ultimul pătrar al veacului al XIX-lea ne întâmpină cu următoarea echivalare ireproșabilă (1883): „Cea-l-altă e acea ce se ucise înamorată, și călcă jurământul pre cenușia lui Siheu”. Ortografia vechii ediții nu afectează cursivitatea lecturii actuale.

În prima ediție versificată, însă în alexandrini, propusă de N. Gane în cele două ediții imediat succesive, pasajul apare tradus astfel în prima versiune (1906): „Ear ceealaltă care credința și-a călcat/ Cenușei lui Sicheo, de-amor s'a'njunghiat”; și astfel în cea de-a doua (1907): „Iar ceealaltă care credința și-a călcat/ Cenușei lui Sicheus, de-amor s'a'njunghiat”. Observăm efortul de actualizare ortografică în cazul conjuncției („ear” devine „iar”), precum și noua lectură latinizantă a lui „Sicheus” (în locul italianului „Sicheo”, preluat ca atare din originalul dantesc, în prima, mai grăbită lectură). Această laudabilă tendință rigoristi-

că l-ar fi purtat pe junimist, peste ani, la o grafie și mai exactă: „Sychaeus”. Dar nu a mai fost loc și vreme pentru o a treia ediție, nu doar „complect revăzută și corectată”, ci de-a dreptul ideală. Pe de altă parte, specificarea, în traducere, a modalității sinucigașe („înjunghiere” în loc de „ucidere”) introduce în evocare un gest de teatralitate romantică absent în originalul dantesc, dar conform cu, firește, mult mai amănunțita descriere vergiliană din *Eneida* (IV, 642 și urm.).

Ajungem astfel la George Coșbuc, care, pentru prima oară în terținele înălțuite de endecasilabi reconstituite ca atare în limba română, propune următoarea variantă a distihului: „Se-ucise-a doua din amor și-i ceea/ ce spuzei lui Sicheu perfidă-i fuse”. Din analiza efectuată în articolul menționat, reiau doar remarcă referitoare la corespondența etimologică justificatoare dintre „perfidia” lui Coșbuc și vocabula „*fede*” din originalul dantesc, unde aceasta este „încălcată”. Ambii termeni provin din latineasca *fides* („credință”). De asemenea, se cuvine să observăm prezența sintagmei „spuză”, reiterată coșbucian și cu alte prilejuri în locul danteștii „cenușă”, preluată aici direct din sursa vergiliană.³

A doua variantă integrală în proză a *Divinei Comedii* și, implicit, a *Infernului* în limba română i se datorează lui Alexandru Marcu. Pasajul care ne interesează este rezolvat în felul următor (1932): „Cealaltă e femeia ce’n dragostea-i nebună, [/ cu zile-a vrut să moară, călcând și jurământul [/ pe care îl făcuse cenușei lui Siheu”. Am intercalat, între parateze pătrate, *slash*-uri care marchează versurile (albe) mascate în proza lui Alexandru Marcu. Observăm că celor două endecasilaburi dantești le corespund trei alexandrini de câte paisprezece silabe. În această lăfăială metrică, traducătorul își permite câteva precizări: lexicale („femeia” în loc de „cea”); sintactico-morfologice („pe care îl făcuse”); pur logice („și”); precum și unele adaosuri personale („nebună”, „cu zile”, „a vrut”) – dintre care nici una nu alterează înțelesul textului-sursă. Marcu mai recurge la asemenea versuri mascate (bunăoară, atunci când traduce o parte din inscripția de pe poarta Infernului), dar nu a generalizat

acest procedeu la scara întregii opere. Se poate doar bănuși că ar fi încercat, fiind în cele din urmă nevoit să apeleze la mai confortabila „proză”. De asemenea, merită subliniată, în această versiune traductologică, prima grafiere pe deplin români-zată a numelui soțului defunct: „Siheu”.

Ion A. Țundrea propune o foarte interesantă, dar din păcate inegală versiune în terține înălțuite de endecasilabi a *Infernului* dantesc (1940). Cele două versuri asupra cărora reflectăm sună astfel în tălmăcirea sa: „A doua din iubire viața ’și curmă,/ Nu cum cenușii lui Sicheu jurase”. Finalul primul vers este paroxiton: *cúrmă* (cu verbul la prezent, confirmat de rima cu substantivul „urmă”, ultimul cuvânt din traducerea terținei). Această formulare la prezent nu se justifică faptic, întrucât Dido nu este pedepsită să își repete gestul sinucigaș în eternitate (sau, cel puțin, Dante nu ne indică acest lucru). Dar, chiar dacă lucrurile ar sta așa, atunci mai-mult-ca-perfectul „jurase” nu se mai justifică gramatical, ci ar fi fost nevoie de perfectul compus. Până la urmă, în încheștarea din mintea traducătorului, rima a prevalat asupra logicii elementare a discursului.

Despre varianta jenantă a Etei Boeriu (cum știm, tot în terține înălțuite de endecasilabi) scriam, în articolul menționat, că pare extrasă dintr-un telejurnal senzaționalist (1965): „Din dragoste cealaltă și-a curmat/ al vieții fir și și-a nșelat bărbatul”. Detașându-se net de logica discursului dantesc, unde personajul era definit prin stabilirea genului proxim (femeile care s-au sinucis din dragoste) și a diferenței specifice (mai bine zis, individualizante: cea care și-a încălcat jurământul față de cenușa lui Siheu), Eta Boeriu se complăce într-o primă încadrare a personajului în același gen proxim (pe care îl complică stilistic printr-o perifrază metaforică uzuală înnobilită printr-o banală inversiune: „și-a curmat al vieții fir”), după care procedează la o nouă încadrare a personajului, de această dată într-un gen care nu mai e nici măcar proxim, ci mai vast și, în orice caz, categorial diferit de primul (femeile care și-au înșelat bărbatul). Desigur, orice cititor al lui Dante este obișnuit să recurgă la notele de subsol, însă, în acest caz ilustru, nu ar fi fost nevoie. Este

singura traducere în limba română din care lipsesc atât Siheu și cenușa sa, cât și, pe cale de consecință, Dido însăși. Această manieră de răstălmăcire alandala a textului dantesc a fost asumată cu mândrie și de către alți traducători, mai cu seamă de George Buznea, sub trufașa și nu mai puțin deșartă, în ridicolul ei paradox, deviză a „dantizării” în limba română în conformitate cu unele obiceiuri poeticești autohtone. În cazul de față, notele de subsol ale edițiilor succesive trec cu vederea imprecizia descrierii din traducere și informează cititorii despre Dido și povestea ei raportându-se la narațiunea vergiliană prin intermediul originalului dantesc. Însă, odată stabilită identitatea personajului pe această cale, rămâne gravitatea faptului că, în varianta Etei Boeriu, locul adevărului legendar rostit de Vergilius despre personajul său este luat de o minciună, care nici măcar nu e una frumoasă. Dimpotrivă, e și cacofonică, și calomnioasă...

Nici măcar George Buznea, adept declarat al libertăților poetice practicate în actul traducerii, nu întrece tristul rezultat al Etei Boeriu. În tălmăcirea sa, realizată de asemenea în concordanță cu metrica dantescă originală, cele două versuri capătă următoarea înfățișare (1975): „A doua pat făcu cu altu-n vatra/ De scrumul lui Siheu nu încă rece”. Buznea ignoră aspectul categorial al sinuciderii amoroase pentru a dezvolta imagistic detaliul particularizant al trădării de către Dido a memoriei soțului defunct. În timp ce „scrumul” (pentru „cenușa” dantescă) reprezintă o opțiune terminologică practică nu o dată și de Eta Boeriu, menționarea litotică a detaliului termic ne duce cu gândul la „spuza” lui Coșbuc. Metafora „vetrei” transformate în „pat” (spațiu al concupiscentei de durată) e o născocire a traducătorului care îi ocupă suficiente silabe ca să nu mai lase loc nici sinuciderii (cum am văzut), nici jurământului încălcat (care, în *Eneida*, constituia miezul reproșului pe care și-l făcea personajul). Antropologic, formularea sugerează faptul improbabil că, în legendara colonie întemeiată de regina Dido, primii cartaginezi își ardeau morții în vatră, ori măcar le dădeau cenușa acolo. La fel de fantezistă, pornind de la nivelul fonetic și zburând

mai departe, e și cacofonia *făcu-cu*, din primul vers, prin care Buznea emulează cu oarece succes tripla şuierătură din versul al doilea al Etei Boeriu...

Giuseppe Cifarelli a muncit la traducerea poemului dantesc cu multe decenii înainte ca o variantă, reconstituită de Titus Pârvulescu adesea din foi de maculatură răzlețe, să vadă lumina tiparului (1992). Soluția sa pentru cele două versuri de care ne ocupăm sună în felul următor: „Cealaltă s-a ucis de-amor pustie/ călcând credința-n țărna lui Siheu”. Detaliul adăugat al „pustirii” nu e dăunător, întrucât respectă narațiunea poetică vergiliană a părăsirii Didonei de către Enea. Amănuntul modificat al „cenușii” devenită „țărna” înlocuiește practica incinerării prin aceea a îngropăciunii, dar nu afectează sensul fundamental al caracterului *post-mortem* al memoriei conjugale violate, ci mai degrabă adaptează ideea la sensibilitatea și la orizontul de așteptare al cititorului român.

Traducerea *Infernului* în versiunea lui Marian Papahagi a văzut lumina tiparului relativ recent (Humanitas, 2012), dar fragmente din această versiune au fost publicate anterior în revista „Apostrof” (1999): „Iubind, cealaltă n-a vrut să stea-n viață,/ și-a rupt credința sa către Sicheu”. Ediția de la Humanitas propune relectura nominală a soțului în varianta „Siheu”. Dincolo de acest amănunt, sinuciderea Didonei e înfățișată, litotic, ca un act volitiv, în timp ce verbul „a rupe” raportat la „credință” e calchiat după originalul italian („*ruppe fede*”). Lipsa „cenușii” nu e o pagubă în sine pentru cititorul avizat (care știe că soțul era mort), dar știrbește integralitatea reproducerii, în originalul dantesc, a textului referențial vergilian în tălmăcirea sa italiană.

Răzvan Codrescu pare să pornească de la modelul oferit de Papahagi, căruia îi astupă lacuna cenușii în timp ce se străduiește să povestească mai pe șleau (2006): „Iubind, cealaltă zilele și-a luat,/ trădându-și ea bărbatul mort, Siheu”. Aici sinuciderea este reformulată perifrastic, încălcarea jurământului de fidelitate este definită (în termeni juridici) ca un act de „trădare” și, în sfârșit, întâlnim din nou grafia „Siheu”. Reiterarea pro-

nominală personală a subiectului frazei („ea”) sună ca o împleticire produsă de acoperirea forțată a unei silabe, pe când neinspiratul gerunziu sugerează (în mod derutant) o echivalență, o coincidență sau chiar o identitate între actul sinuciderii și acela al trădării.

Pentru varianta românească în proză ritmată realizată de Cristian Bădiliță (2021), reperul analizei contrastive îl constituie versiunea lui Alexandru Marcu. Spre deosebire de înaintaș, Bădiliță menține juxtapunerea versurilor albe (în acest caz, a hexametrelor de paisprezece silabe): „[...] Iar cealaltă[/] se-aprinse de iubire și rupse legământul[/] pe care îl făcuse cenușii lui Sicheu”. Cel mai recent traducător al *Infernului* dantesc pare să folosească metaforic „aprinderea de iubire”, deși o lectură literală poate trimite și la rugul aprins pe care, în poemul vergilian, Dido se omoară aruncându-se în spada rămasă de la Enea. Oricum, formularea e, să zicem, abigvă. „Ruperea” legământului introduce – dincolo de recursul evident la originalul dantesc – o nouă ambiguitate, ea putând semnifica mai degrabă încetarea juridică a valabilității jurământului decât încălcarea sa păcătoasă (cum ar trebui să reiasă în mod limpede). În sfârșit, traducătorul preferă, din nou, grafia „Sicheu” pentru numele sărmanului soț decedat.

O retrospectivă finală ne determină să concluzionăm că, urmând criteriul fidelității față de original (aceasta însemnând: prezența tuturor elementelor lexicale și imagistice din pasajul textual dantesc, absența adaosurilor de aceeași natură, precum și organizarea discursului în terținele înălțuite de endecasilabi), versiunea lui George Coșbuc se dovedește a fi, și cu prilejul acestei analize, cea mai recomandabilă pentru cititorii de limbă română.

Note:

Poezie și cenușă în „Divina Comedie”, în „Poezia”, Nr. 4 (98), Iarna 2021, p. 164-170.

Vergilius, *Eneida*, IV, 552. Dante traduce versul cu fidelitate după original („*non servata fides cineri promissa Sychaeo*”), unde Dido însăși este cea care vorbește, reproșându-și încălcarea jurământului de credință depus față de soțul defunct și incinerat. În *Infernul* dantesc, personajul

Vergilius traduce versul poetului Vergilius, printr-un artificiu poetic, din limba latină în limba italiană.

Propuneam, în articolul menționat, și o confruntare cu traducerea, de către același Coșbuc, a versului referențial din *Eneida*: „Nu ți-am păstrat credința jurată, sărmăne Sicheu!” (Vergilius, *Eneida*, traducere de George Coșbuc, ediție critică îngrijită, note și prefață de Stella Petecel, Editura Univers, București, 1980). În această ediție, numărul ce corespunde acestui vers din Cartea a IV-a este 549.

Repere bibliografice:

Dante: *La Divina Commedia: Inferno*, a cura di Natalino Sapegno, Firenze, La Nuova Italia, 1993³;

Dante: *Divina Comedie*, în românește de Giuseppe Cifarelli, îngrijire de ediție, note și comentarii de Titus Părvulescu, Craiova, Editura Europa, 1993;

Dante: *Infernul*, traducțiune de pe original de Doamna Maria P. Chițiu, Craiova, Tipo-litografia Națională Rădian Samitca, 1883;

Dante: *Infernul*, traducere în versuri de N. Gane, Iași, Editura Librăriei Nouă Iliescu, Grossu & Comp., 1906; Ediția [a] II-a complet revăzută și corectată, Iași, Editura Librăriei Nouă Iliescu, Grossu & Comp., 1907;

Dante: *Infernul*, în românește de George Coșbuc, București, ESPLA, 1954;

Dante: *Infernul*, tradus [în proză] de Alexandru Marcu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1932;

Dante: *Infernul*, traducere de Ion A. Țundrea, Craiova, Casa Școalelor, 1945;

Dante: *Infernul*, în românește de Eta Boeriu, București, Editura Minerva, 1982;

Dante: *Infernul*, interpretare românească, note și un cuvânt înainte de George Buznea, București, Editura Univers, 1975;

Dante: *Divina Comedie – Infernul*, traducere din italiană și comentarii de Marian Papahagi, ediție [bilingvă] îngrijită introducere și completarea comentariilor de Mira Mocan, București, Editura Humanitas, 2019 [A se vedea și varianta fragmentară din „Apostrof”, anul X, nr. 1 (14), Cluj, 1999];

Dante: *Infernul*, text bilingv, cu noua versiune românească a lui Răzvan Codrescu, București, Editura Christiana, 2006;

Dante: *Divina Comedie – Infernul*, traducere [în proză ritmată] și note de Cristian Bădiliță, București, Editura Vremea, 2021.

POSTMODERNITATE ȘI REVELAȚIE (III)

Dan TOMULEȚ

După cum am văzut, postmodernitatea este o reacție critică la adresa pretențiilor raționalității moderne, raționalitate care a făcut din om scopul ultim al preocupărilor sale și a declarat, prin intermediul lui Francis Bacon, că ființa umană poate stăpâni natura, folosindu-se în scopul acesta de cunoașterea rațională a secretelor ei. Galilei a adăugat apoi la teza lui Bacon ideea obiectivității, respectiv, ideea că lumea este așa cum pare să fie, indiferent de prezența martorilor, o teză pe care Descartes o va completa, așezând în centrul acestei lumi obiective subiectul izolat. Folosindu-se de aceste elemente, modernitatea a înlocuit revelația cu facultățile raționale ale omului, considerate drept surse primare ale oricărei cunoașteri. S-a ajuns astfel la ideea unui sistem rațional al tuturor adevărilor și la teza unei lumi autonome și armonioase, pe care omul o poate înțelege integral și o poate folosi pentru fericirea lui personală și socială. Paradoxal, confrunțați cu aceste idei, teologii creștini moderni au renunțat treptat la accentul pus pe teologia revelată, așezând în locul ei teologia naturală, care-l înțelege pe Dumnezeu doar ca autor al sistemului lumii. În felul acesta a luat naștere deismul.

Edificiul raționalității moderne a fost însă contestat, iar cel dintâi care a făcut lucrul acesta a fost S. Kierkegaard. El a subliniat faptul esențial că rațiunea nu este decât o procedură, epistemologic stearpă în ea însăși, fiind obligată prin chiar natura ei procedurală să lucreze, în cele din urmă, cu datele credinței. Mult mai dură va fi însă critica nietzscheană, care, întemeindu-se pe teza voinței de putere, va scoate la lumină ascunzișurile intenționale ale oricărui sistem explicativ. Pentru că voința de putere, crede Nietzsche, explică

acțiunea umană, inclusiv cea cognitivă, Dumnezeu își pierde valoarea explicativă. Faptul acesta îi permite lui Nietzsche să afirme teza morții lui Dumnezeu și a descentrării întregii culturi și civilizații europene. El nu spulberă însă doar obiectivitatea lumii, ci și subiectul pentru care obiectivitatea există, insistând că ambele instanțe sunt niște constructe cognitive. Vedem astfel că, încă din fazele sale incipiente, postmodernismul a încercat să ne desprindă de lucruri și de sinele nostru, lăsându-ne doar în prezența cuvintelor. Totul este acum discurs și interpretare, gândirea fiind deschisă unor cadre conceptuale alternative.

Se afirmă adesea că Nietzsche a desființat transcendența și a eliminat ideea de adevăr, distrugând astfel unitatea și rostul tradițional al cunoașterii. Această constatare nu este, desigur, departe de adevăr, dar numai dacă reținem faptul că transcendența fusese deja subminată de către modernitate, prin alinierea transcendenței la imanență. Prin urmare, Nietzsche nu a făcut decât să constate o faptă deja realizată, după cum recunoaște el însuși. Nu Nietzsche l-a ucis pe Dumnezeu în inima europeanului, deși contribuția lui în sensul acesta e incontestabilă, ci europeanul l-a ucis pe Dumnezeu în propria sa inimă. Ideea fatală, care aparține modernității, dar nu numai ei, este ideea comensurabilității dintre Creator și creație, dintre transcendență și imanență, infinit și finitudine. Astfel, dacă transcendentul e comparabil cu imanența, el devine un aspect al imanenței, pierzându-și autonomia și primordialitatea. Dacă infinitul încapă în același orizont cu finitudinea, infinitul nu mai există. Iată, așadar, în ce constă deicidul comis de modernitate, pe care Nietzsche îl creditează totuși, fără să încerce să gândească o

modalitate alternativă de raportare a finitudinii la infinit, una care să respecte infinitudinea ca atare. Ulterior, postmodernismul propriu-zis va acceptat și el premisa imanentizării transcendenței și va declara spulberarea ontologică, epistemologică și axiologică a tuturor lucrurilor, fără să întrevadă nici el posibilitatea raportării normale a finitudinii la infinitate.

Această stare de lucruri transpune paradigmatic și cu mare limpezime în lingvistica lui Ferdinand de Saussure, care a fost folosită, într-un fel sau altul, de către principalii reprezentanți ai postmodernismului filosofic pentru a afirma incapacitatea gândirii de a contacta realitatea. Ideea saussureană centrală, fără de care postmodernismul își pierde și coerența pe care pare să o aibă, este cea a naturii pur sintactice a sensurilor limbii. Astfel, el descrie limba ca pe un „întreg în sine”¹ și ca pe „un sistem al cărui termenii sunt în întregime solidari și în care valoarea fiecărui termen rezultă exclusiv din prezența simultană a celorlalți”.² În felul acesta, el reduce aspectul semantic al sistemului limbii la structura acestuia. Altfel spus, sensul unui cuvânt nu este altceva decât negația sensurilor tuturor celorlalte cuvinte ale limbii, ceea ce înseamnă că niciun semn lingvistic nu posedă un conținut intrinsec pozitiv. Problema aferentă acestui punct de vedere stă în faptul că, dacă niciun cuvânt nu are un sens intrinsec al său, atunci toate cuvintele sunt, în principiu, interschimbabile, nu doar ca etichete verbale, ci și în profunzimea lor semantică, întrucât diferențierea în sine nu comportă aspecte semantice. Diferența e diferență și nimic altceva, dar pentru ca două lucruri să difere, ele trebuie să aibă deja naturi intrinseci diferite capabile să justifice diferențierea. Fără îndoială, sintaxa are funcții semantice clarificatoare, dar sub nicio formă ea nu are funcții semantice întemeietoare. Sintaxa nu instituie sensuri, ci doar clarifică sensuri. Pentru că nu s-a înțeles acest lucru, limba a fost considerată un sistem închis în sine, iar pentru că gândirea a fost limitată la latura ei discursivă, s-a impus ideea că și gândirea este închisă în sine, ceea ce înseamnă că ideea de revelație este lipsită de conținut. Această concluzie este însă falsă, pentru că por-

nește de la o premisă falsă și pentru că nu corespunde realității experienței omenești.

Michel Foucault, cel dintâi reprezentant remarcabil al postmodernismului filosofic, a criticat raționalitatea modernă pe temeiul faptului că ea constrânge gândirea să înghesuie realitatea într-un sistem artificial de omogenități conceptuale, părtinind astfel identitatea în defavoarea diversității și a alterității. În replică, el va pune accentul pe diversitate, în defavoarea asemănării și a identității. Desigur, este indiscutabil faptul că abordarea conceptuală comportă un aspect reduționist și că orice conceptualism păcătuiește, prin neglijarea acestui aspect. Nu trebuie totuși să uităm că și particularul aparține conceptualității, suferind de același neajunsuri. Mai mult, oricât de nominaliști ne-am dori să fim, rațiunea nu poate opera decât reduționist, eficiența și neajunsurile ei datorându-se în aceeași măsură acestui fapt. Abia o filosofie a vieții ne-ar putea ajuta împotriva unui astfel de reduționism, pentru că nu putem scăpa de reducția conceptuală, deplasându-ne dinspre universal către particular, ci numai trecând de la conceptualism la o filosofie a vieții, care îngăduie conceptului să funcționeze doar pe poziția de instrument al acesteia.

Foucault afirmă apoi că universalele folosite de raționalitate sunt supuse istoriei și că nu pot avea o valoare întemeietoare. Cu alte cuvinte, nu există concepte prime pe baza cărora să putem întemeia explicații definitive, iar lucrul acesta este cât se poate de limpede. Adevărul este însă că nici nu avem nevoie de ele, decât în cazul în care ne imaginăm că rostul singular al cunoașterii este întemeierea unor sisteme deductive ultime și irrevocabile. Raționalitatea discursivă este însă un domeniu al fluidității semantice, al formulării și reformulării. Așadar, Foucault are dreptate să constate această fluiditate, însă din ea nu decurge haosul prevăzut de el, decât în măsura în care ne lipsește puțința de a înțelege că dincolo de fluiditatea discursivă se află terenul mult mai încheat al vieții, pe care această fluiditate încearcă să-l surprindă. Dacă realitatea vieții ar lipsi, noima reformulărilor discursive ar dispărea și ne-am mulțumi cu simpla formulare. Într-un vid semantic,

poți afirma orice, fără consecințe. Nevoia reformulării indică însă existența unei nepotriviri care se cere rezolvată, iar această nepotrivire nu este între diversele niveluri de profunzime ale limbii sau între limbajele care se pot construi în interiorul ei, ci își are originea într-o insatisfacție a vieții. În ultimă instanță, nu reformulăm pentru că așa ne cere conceptualitatea, ci reformulăm pentru că așa ne cere viața, iar viața este sfera revelației. Revelația nu e discurs și conceptualitate, ci transformare și luminare a vieții, motiv pentru care problema postmodernismului stă în faptul că e lingvistic și, deci, conceptualist.

O altă teză susținută de Foucault este dezagregarea sinelui uman, invocând în sprijinul acestei idei teza marxistă a edificării sociale a eului. Ceea ce Foucault scapă însă din vedere, asemenea tuturor postmoderniștilor, este faptul că nici omul și nici lucrurile sau sensurile nu se limitează la suprafața existenței lor explicite, ci dispun și de o dimensiune a profunzimii. Lumea nu se reduce la formele sale, ci implică o realitate pre-formală, care se exprimă prin intermeiul formelor. Astfel, omul nu este reductibil la felul în care este făcut de societate, pentru că el trebuie să existe deja, înainte ca societatea să aibă ce fățui. Ceea ce îl împiedică pe Foucault să vadă acest lucru este apelul la teza saussureană menționată mai sus. Pe baza ei, el desființează antropologia și sensurile serioase, lăsând neatinsă doar diversitatea nesfârșită a interpretărilor. Este o mișcare destinată să elimine posibilitatea revelației, pe care se întemeiază seriozitatea oricărui discurs, revelația fiind înlocuită cu bavardajul fără sens al imanenței și cu voința de putere teoretizată de Nietzsche. Instinctul animal e declarat înlocuitorul înțelepciunii.

În concluzie, pentru Foucault, gândirea și discursul fac și desfac lumea. Orice ordine este o invenție dincolo de care nu se află nicio structură naturală, pretențiile la validitate ontologică fiind neîntemeiate. Iată, așadar, contestarea fățișă a revelației și înlocuirea ei cu singura alternativă logic rămasă: nihilismul. Adevărul este însă că diversitatea interpretărilor nu implică falsitatea lor, ci poate la fel de bine să fie o dovadă a com-

plexității adevărului. De ce trebuie întotdeauna să alegem extrema negativă, dacă nu dintr-o atracție morbidă față de propria anihilare? Postmodernismul poartă însă în mod evident semnele oboselii și chiar ale senilității spiritului.

Dacă Foucault a atacat iluzia modernă a cunoașterii obiective, scoțând în evidență raportul dintre cunoaștere și putere, Jacques Derrida va ataca logocentrismul modernității, adică, ideea că limba scrisă ar avea acces la semnificații extralingvistice, respectiv, la logos. El caută să desființeze ideea de adevăr scris. Logocentrismul, afirmă el, se întemeiază pe o metafizică a prezenței, adică, pe ideea că ar exista o realitate pe care limba o poate semnifica. Urmând aceeași teză saussuriană, Derrida susține și el că sensurile limbii nu sunt stabilite prin relația cu o realitate determinată. Din punct de vedere semantic, limba este un sistem auto-referențial, în care fiecare cuvânt dispune de nenumărate posibilități hermeneutice. El contestă revelația, atunci când afirmă că nu există un semnificat transcendent, la care limba să aibă acces; și chiar dacă un astfel de semnificat ar exista, el nu ar putea pătrunde în sistemul închis al diferențelor lingvistice. Desigur, aceste pretenții sunt exagerate, pentru că sensurile nu se constituie într-o manieră pur sintactică și pentru că mintea nu este o simplă mașinărie lingvistică auto-referențială. Ființa umană dispune de dimensiuni mai adânci, spirituale, la nivelul cărora receptează transformativ transcendența, aceasta fiind experiența care întemeiază discursivitatea și, în același timp, filiera prin care transcendentul pătrunde cauzal în discurs.

Fără să țină seama de aceste lucruri, Derrida insistă pe ideea naturii sintactice a sensurilor și construiește pe baza ei celebra sa teză a *diferanței* sau a semiozei nesfârșite. Cu alte cuvinte, dacă sensul unui cuvânt se constituie în exclusivitate prin relațiile sale cu alte cuvinte, ale căror sensuri sunt și ele explicate tot de cuvinte, niciodată nu vom ajunge la sensul ultim al vreunui cuvânt, acesta fiind în perpetuitate amânat. Semioza nesfârșită, consideră Derrida, dizolvă ideea de sens, acesta fiind redus la jocul simplu al unor diferențe lingvistice mereu provizorii. Adevărul este însă

că, în pofida acestei trimeri a cuvintelor la alte cuvinte, reușim totuși să ne înțelegem unii cu alții, în contextul realității în care trăim și care nu este esențial lingvistică; iar în măsura în care reușim lucrul acesta, demonstrăm că sensurile ne sunt accesibile și că ele au totuși o relevanță folositoare, în privința realității. Este adevărat că un fapt poate fi descris în mai multe feluri și că descrierile afectează modul în care este experimentat. Aceasta nu înseamnă totuși că faptul nu există și nici că el ar putea fi înlocuit cu descrierile sale. Pretențiile șocante nu se opresc aici. Derrida subscrie și el opiniei că subiectul uman nu este utilizatorul limbii, ci doar unul dintre sensurile care se construiesc în discurs, același lucru petrecându-se cu întreaga realitate considerată obiectivă, experiența obiectivității fiind o iluzie cauzată de jocul contextual al semnificațiilor. O iluzie a cui, dacă și subiectul este doar un sens oarecare?

E surprinzător cu câtă ușurință renunță la realitatea lucrurilor niște oameni care se bucură de liniștea și bunăstarea care le sunt oferite tocmai de ea. Dacă realitatea se constituie în limbă, să înțelegem atunci că războiul sau foametea ar trebui studiate de către lingviști, primind soluții din dicționar? Oare până unde poate merge inconștiența umană? Dacă realitatea se confundă cu reconstrucția ei discursivă, nu ar trebui să putem experimenta orice realitate pe care o putem formula? Iar dacă realitatea obiectivă este o iluzie, în raport cu ce autenticitate ontologică este ea o iluzie? Derrida contestă existența unor semnificații fixe, ceea ce este corect, dar adaugă nejustificat că, din această cauză, dispare noima gândirii, a rostirii și a scrierii. Mai mult, după ce deconstruiește posibilitatea sensului, el nu caută să introducă nimic nou, rolul intervenției sale fiind pur distructiv. El vrea să desființeze logoul culturii occidentale, mănând pur și simplu de spiritul morbid al suicidului cultural. El îl închide pe om în discursivitate, după care declară inconsistența ontologică a discursivității, ca și cum lucrul acesta nu ar fi fost cunoscut de când e lumea. Absurditatea poziției lui este consecința contestării contactului limbii și al cunoașterii cu realitatea, adică, urmarea contestării autenticității revelației.

Richard Rorty, un alt mare reprezentant al postmodernismului, s-a inspirat din pragmatismul lui John Dewey, în centrul filosofiei sale aflându-se ideea că mintea nu este o oglindă a realității, întrucât nu contactăm realitatea prin felul în care o vizualizăm, ci doar prin intermediul acțiunii. Astfel, o propoziție este adevărată doar în măsura în care ne permite să acționăm cu succes asupra naturii. Explicațiile, teoriile și modelele sunt simple structuri semantice utile. Pe temeiul acesta, Rorty afirmă că discursul se raportează la realitate doar într-un mod convențional. Am căzut de acord că, pentru a invoca o experiență, folosim anumite cuvinte și o anumită ordine a cuvintelor, însă lucrul acesta nu are nimic de-a face cu realitatea. Limba nu este nimic altceva decât un sistem convențional de semnale, menit să indice lucrurile folositoare, iar știința nu este decât un vocabular al utilității. Anularea sensurilor lingvistice și epistemice nu decurge însă din premisele pragmatice enunțate de Rorty, chiar dacă ar fi să le acceptăm, întrucât limba și cunoașterea păstrează totuși contactul cu realitatea prin intermediul utilității, aceasta fiind forma pe care revelația o îmbracă în pragmatism.

Rorty nu se mulțumește însă cu o simplă reîmpachetare a pragmatismului, ci caută să-i dea o turnură postmodernă. Astfel, el afirmă că sistemele credințelor noastre sunt istoric dependente și că niciun vocabular nu este mai apropiat de realitate decât altul, deoarece fiecare își are scopul său, iar valabilitatea unui vocabular se stabilește pe baza utilității lui pentru scopul vizat. Trebuie totuși să ținem seama de faptul că, cel puțin sub raportul utilității, sistemele de convingeri nu sunt istoric dependente, ceea ce înseamnă că există o realitate independentă de istoria culturii. În al doilea rând, pragmatismul nu ne permite să afirmăm că toate sistemele de idei sunt egale între ele, dat fiind faptul că gradul lor de utilitate poate fi diferit. Rorty continuă totuși să susțină că proprietățile lucrurilor depind de vocabularul folosit pentru a le descrie, ceea ce, din nou, nu este întru totul corect, din aceeași pricină a utilității. De asemenea, afirmația că nu există un vocabular care să includă toate vocabularele, deși este adevărată, scapă din

vedere faptul că un astfel de vocabular ar fi cu totul inutil, întrucât unitatea cunoașterii și a sensurilor rostirii este dată de același principiu al utilității.

În ciuda pragmatismului său, care nu permite derivarea unor concluzii nihilist-postmoderne, Rorty nu înțelege, asemenea altor postmoderniști, că omul și experiența lui nu sunt exclusiv lingvistice și nici că acest reducționism lingvistic este doar forma pe care intelectualismul o îmbracă în prezent. Pentru că nu înțelege lucrul acesta, el dizolvă eul într-o rețea de credințe și dorințe destinate acțiunii, din care lipsește centrul. Individul, afirmă el în continuare, se formează în interiorul narațiunilor sociale, ceea ce înseamnă că adevărul și raționalitatea au un temei care nu depășește conceptele specifice produse de societatea în care trăim. Ce se întâmplă însă, în astfel de condiții, cu cerința utilității? A încetat adevărul să mai fie pragmatic, cedând societății demnitatea originilor sale? Poate societatea să inventeze adevărul cum voiește ea? Fără îndoială că nu, iar motivul pragmatic al acestei concluzii este tocmai faptul că utilitatea întemeiază adevărul, iar societatea nu întemeiază utilitatea, decât în cazul constructelor sociale? Adevărul este însă că omul nu e produs de societate, ci doar prelucrat de ea, iar pentru ca societatea să-și poată exercita acțiunea formatoare, individul uman trebuie să existe deja, iar dacă există, el trebuie să fie ceva, înainte ca societatea să acționeze asupra lui. Prin urmare, gândirea lui Rorty conține un reducționism social ilicit al ființei umane.

Neglijând aceste lucruri, el afirmă în continuare că singura noastră sursă de călăuzire este conversația cu semenii. Dar dacă individul nu deține prin sine însuși niciun fel de înțelepciune, cum ar putea constitui o grupare de ignoranți o sursă de călăuzire? Iar dacă nimeni nu știe nimic pe cont propriu, care ar putea fi subiectul conversațiilor? Dorind să se alinieze spiritului timpului său, Rorty caută să întemeieze o comunitate a toleranței, capabilă să treacă de la confruntare la conversație, însă nu reușește să propună decât un gregarism antropologic lipsit de conținut și de direcție. El contestă existența unei

raționalități comună tuturor, dar afirmă rostul conversațiilor cu ceilalți, uitând să precizeze care ar putea fi noima acestor conversații. Oare nu se reduce totul la un bavardaj haotic? El dorește pluralism și toleranță, ceea ce este lăudabil, însă vrea să realizeze lucrul acesta prin sacrificarea ideii de adevăr, fapt care goleşte de sens orice proiect, pentru că numai adevărul poate justifica acțiunea. Constatăm astfel, în filosofia lui Rorty, o opoziție între recunoașterea sensului pragmatic al adevărului și relativismul social al adevărului. Tensiunea aceasta nu se poate rezolva decât dacă societatea poate inventa realitatea la care utilitatea are acces, ceea ce, desigur, nu se întâmplă.

În concluzie, trebuie să înțelegem că filosofia și cunoașterea în general nu pot exista în absența contactului cu realitatea, adică, în absența revelației unui dat venit de dincolo de ființa umană, și că postmodernismul, sub masca unei pretinse filosofii, practică de fapt o anti-filosofie de tip sofistic, nefiind altceva decât o formă contemporană a vechiului scepticism. Este cu totul ridicol faptul că o civilizație și o cultură cu pretenții, cum este cea europeană, se lasă disprețuită în această manieră de niște simpli sofști. Este adevărat că orice modalitate de gândire filosofică începe cu o justificare a posibilității filosofiei însăși, dar filosofia și posibilitatea ei țin de viziune, nu de eclipsarea gândirii, iar această viziune este inalterabil tributară revelației. Filosoful a fost și rămâne un om care vede, spre deosebire de sofist, care susține că ochii sunt dovada orbirii.

Note:

1. Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale* (Paris: Payot, 1949), p. 25.
2. Ibid., p. 159.

UN JURNAL FILOSOFIC

Ovidiu PECICAN

Un jurnal filosofic nu mai publicase nimeni în România până la acea dată (1944). Părea o erezie să aduci meditația speculativă din aulele academice în odaia proprie și să faci din ea o preocupare diaristică de zi cu zi. Ca mai târziu, peste decenii, în agendele lui, Noica nu reținea data înscrierii notațiilor sale. Nici nu aspira să pună în pagină mai mult decât niște gânduri răzlețe, rapsodice, stârnite de circumstanțe umile sau, în orice caz, discrete din viața cotidiană. Totuși, aceste gânduri sunt reluate, nu o dată, circumscriind un teren propriu de reflecție; dar și o modalitate stilistică înrudită cu arta barocă a fugii.

Jurnalul filosofic face parte din seria de ansambluri fragmentariste căreia îi aparțin și alte produse intelectuale ale colegilor săi de generație: volumul lui Mihail Sebastian, *Fragmente dintr-un carnet găsit* (1932), *Pe culmile disperării* (1934) de E. Cioran, *Nu* (1934) de E. Ionescu, eseurile lui Mircea Eliade din *Solilocvii* (1932) și *Oceanografie* (1936). Ele fuseseră prefațate de foiletoanele lui Mircea Eliade încă din 1928: *Itinerariu spiritual* și *Scrisori către un provincial* (la ultimele se deslușește decalcul, probabil ironic, pascalian, prin trimitere la *Provincialele* lui; au apărut în volum în 1932). Erau, în fond, la cei cu pretenții filosofice – Eliade, Cioran și Noica – ecouri ale lecturilor din Friedrich Nietzsche, dintre scrierile căruia destule erau alcătuite din frânturi socotite a fi convergente (*Dincolo de bine și rău*, 1886; *Genealogia moralei*, 1887; *Ecce homo*, 1888). În cazul eseurilor și articolelor lui Eliade, cele fără pretenții exhaustive și sistematice, un model eventual poate fi identificat printre marii

spanioli, poate Ortega y Gasset.

Pe de altă parte, în *Jurnal filosofic* apar prima oară marile teme ale reflecției de mai târziu ale lui Noica: școala de gândire și raportul maestru – discipol, meditația în prelungirea textului biblic (fratele risipitor), limba și civilizația tradițională românească etc.¹ De aceea, el merită să fie citit nu doar pentru frumusețea lui intrinsecă, ci și în raport cu restul moștenirii autorului: cărțile despre substanța filosofică a limbii române, cele despre fiind-ul românesc și maladiile lui; dar și ontologia, sau chiar logica noiciană.

La originea cărții *Spiritul românesc în cum-pătul vremii. Șase maladii ale spiritului* (1978) poate fi astfel, în mod surprinzător, așezat un fragment precum cel ce urmează: „O părere a lui Iacob Casanova, cel din *Memoriile*: «Am găsit întotdeauna excesul în minus cu mult mai primejdios decât cel în plus»”². De „excesul în minus” s-a și ocupat Noica, mai târziu, în *Șase maladii...*, lăsând pentru altă dată – de fapt, pentru niciodată – avatarii „excesului în plus”...

În alt loc se dezvăluie întreaga logică de mai târziu din *Anti-Goethe* (1951-1955), devenit ulterior, în versiunea incompletă recuperată de la Securitate și remaniată pentru a sta în picioare cu doar trei capitole, *Despărțirea de Goethe* (1977): „Am găsit un om de care mă pot despărți. Căci un om plin, bogat, valabil, e unul căruia printr-un cuvânt îi poți spune nespus de mult. Vă strângeți mâna, vă uitați unul în ochii altuia și s-a întâmplat ceva. E un pact între voi; «acum ne putem despărți». Căci orice v-ar despărți de acum înainte, sunteți doi oameni care s-au întâlnit”³. Gândul acesta trimite la unul dintre capitolele *Fenomenologiei spiritului* de

G.W.F. Hegel, unde autorul dezbate dialectica recunoașterii reciproce și, cum atrage atenția și Alexandre Kojève, și importanța acesteia în accederea la condiția de om⁴. În formularea lui Noica însă lucrurile apar dintr-o dată firești, calde, apropiate.

Și în raport cu notațiile din agende se situează *Jurnalul filosofic* ca un preambul. Acolo, obiceiul consemnării unor idei și gânduri, chiar sub o formă anecdotică uneori, stăruie. La fel cum a stăruit și în unele dintre scrierile de ultimă oră ale filosofului, risipite prin presa culturală a vremii. Este vorba despre ultimele antume: *Gânduri colocviale* (publicată inițial cu titlul: *Confesiuni literare: În științele omului nu e destul să ai „învrednicire”*, 1985), *Însemnări din „Element” – pagini de „jurnal filosofic”* (1987).

Survin, în destule locuri, meditații succinte pe seama unor lecturi filosofice: Platon, Aristotel, Spinoza, Simmel, Heidegger; dar și a altor autori, precum Paul Claudel, Huxley, Keyserling, Sofocle, Alecu Russo, B.P. Hasdeu, Vasile Pârvan, Barrès. Ele nu atestă atât un orizont intelectual specializat, larg și ambițios al semnatarului, cât dialogul lui lipsit de complexe cu autorități ale domeniului în care se dorea validat. Nu lipsesc din discuție nici compozitorii: Johann Sebastian Bach, W.A. Mozart, Richard Wagner, ceea ce atrage atenția asupra apetenței lui Noica pentru compozițiile textuale cu sugestii survenite dinspre muzică (am invocat mai sus arta fugii).

Unele dintre însemnări se referă la problemele actualității momentului. Față cu proiectul revoluției tinerilor interbelici, congenerul lor ia seama la faptul că, de fapt, proiectul revoluționar vizează o metanoia, o schimbare interioară⁵. O altă notație îi vizează pe criticii acerbi ai situației românești: Corneliu Zelea-Codreanu și Moța și Marin, pe de o parte, E. Cioran, pe de alta. Noica abstrage de la realitatea imediată, reflectând la tipul atitudinal, nu la exponenții lui direcți, drept care scrie: „În zilele

noastre s-ar întâmpla ceva istoric în viața României: au apărut cei dintâi care, crezând în neamul românesc, să se arate nemulțumiți de omul românesc. Crezând în neamul românesc. Căci altminteri, din occidentalism, au mai fost destui bonjuriști ai veacului al XX-lea.// Până acum toți, chiar bonjuriștii veacului al XIX-lea (afară de acest mare precursor bonjurișt: Cantemir) au crezut că tot ce ne trebuie e să fim puși în anumite condiții – de independență, libertate – spre a arăta ce putem. Dar nu e destul. Au trecut prea mulți ani de anonimat peste noi ca să cunoaștem de la sine căile faptei și ale personalizării.// Dar asta e românescul, îmi spune prietenul meu V.[ulcănescu?]. De ce să vrei altceva? Nu v-ați săturat de absurdul: «Croiește-ți altă soartă»?// Să vedem. Să vedem dacă e altă soartă. S-ar putea să fie aceeași, dar cu altă față. Cu fața dinspre lumină”⁶. Notația de față poate sluji de preambul oricărei investigații privind punctele de convergență ale operei lui Constantin Noica și cele rămase de la Mircea Vulcănescu. Ea ajută și la înțelegerea modului în care generația 27 a metabolizat moștenirea pașoptismului românesc.

Dincolo de aspectul mozaicat al volumului, *Jurnalul filosofic* al lui Noica rămâne însă, cum arată chiar el, cartea a două teme recurente: școala de gândire și fratele fiului risipitor. Ambele aveau să reverbereze peste ani în biografia gânditorului, căci el nu a abandonat nici ideea de a aduna în jurul său niște discipoli animați de aceeași pasiune pentru filosofare, nici de crezul că nu doar fiul risipitor, cel plecat de acasă și revenit într-un târziu ar merita atenție, ci și fiul celălalt, cel statornic, rămas acasă și remarcabil prin continuitatea efortului său constructiv (a se vedea cel puțin finalul celei de a doua interpretări a *Fenomenologiei spiritului* inclusă în *Povestiri despre om*). În pofida persecuțiilor politice și a închisorii politice pe care le-a avut de suportat, Constantin Noica nu a părăsit definitiv România, adoptând o atitudine similară celei profesate de Lucian Blaga.

Metoda fragmentaristă a autorului de însemnări intime a rămas să fie cultivată de Noica până în ultima clipă. Cum am amintit, *Gânduri colocviale* (1985) și *Însemnări din „Element” – pagini de „jurnal filosofic”* (1987) dovedesc o continuitate de preocupări în acest sens. Nu știm și nu se poate stabili dacă asemenea texte au fost publicate pentru a răspunde cu fragmente de atelier stabilite ad hoc sau au fost premeditate din vreme ca atare. Cert este însă că ele au apărut astfel, confirmând că formula fragmentaristă nu a fost, de fapt, părăsită de Noica definitiv. Ea nu a fost lăsată exclusiv pe seama tinereții, ba chiar ultimul text menționat sugera o continuitate peste decenii cu *Jurnalul filosofic* din 1944.

Relevant pentru un mod de a gândi și o anume unitate de vederi și de opțiuni procedurale este că nu doar Noica și-a continuat, în generația sa, jurnalul filosofic. Au făcut-o, fiecare în felul său, atât Mircea Eliade, cât și Cioran, în *Carnetele* sale postume. Lor li se poate adăuga, având o factură similară, și *Jurnalul* lui Mihail Sebastian. Și, tot așa, și *Jurnalul în fărâme* al lui E. Ionesco. Sau jurnalul lui Arșavir Aterian. Împreună, aceste scrieri constituie o constelație de consemnări autenticiste ale unei generații bogate în spirite luminate, în gânditori profunzi, în scriitori de valoare.

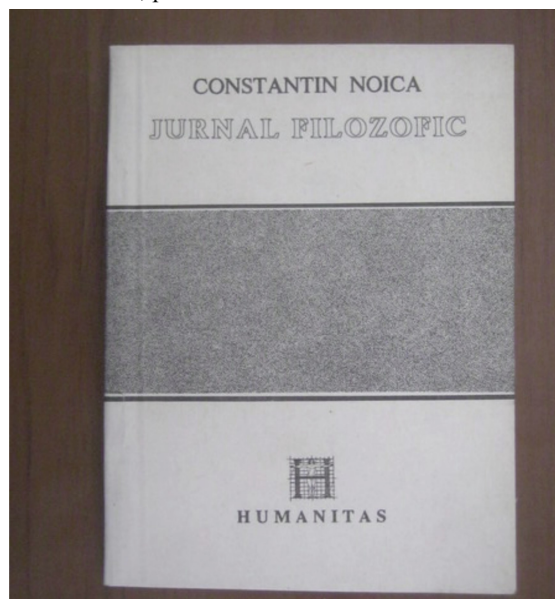
Jurnalul filosofic al lui Noica se remarcă, totuși, printr-o notă distinctă. Autorul socotește, pe urma vechilor greci (mai cu seamă a lui Socrate, protagonistul dialogurilor platonice) că filosofia poate pleca de la fapte de viață nemijlocite, de la banalitatea cotidiană. Noica este, probabil, primul dintre filosofi români care își inaugurează meditația pornind de la „fleacuri”, mici întâmplări anodine, remarci legate de un concert sau de o lectură (dar aceasta din urmă fără a o aprofunda eseistic sau printr-un studiu obstinat). Similar cu ceea ce face Noica este doar demersul lui Cioran din târziile sale *Caiete* (târzii pentru că postume, deși inaugurate încă în finalul anilor 1950). Un ecou al acestui tip de formulă de a filosofa se regăsește în paginile atribuite lui Mihai Farca (alias Mihi-bacsi), per-

sonaj memorabil din romanul *Bunavestire* al lui Nicolae Breban (1977).

Text și context, totul se dezvăluie mai bine acum, după atâtea decenii de la publicarea *Jurnalului filosofic*...

Note:

1. Constantin Noica, *Jurnal filosofic*, București, Ed. Humanitas, 1990, p. 124: „Revăd tot Jurnalul. Ce încheie el, în fond? Numai două lucruri, două mituri proprii: mitul Școlii și mitul Fratelui. Și poate că nu sunt nici măcar două, ci e unul singur. Căci sunt eu însumi Fratele, care caută, prin Școală, împăcarea cu lumea; cu fiii ce vin, cu fiii ce pleacă în lume...”
2. Ibidem, p. 100.
3. Ibidem, p. 63.
4. Alexandre Kojève, *Introducere în lectura lui Hegel*, Cluj-Napoca, Ed. Tact, 2018, p. 13-16.
5. Constantin Noica, *Jurnal filosofic*, ed. cit., p. 116: „Ce fericite sunt revoluțiile care știu contra cui luptă: contra tuturor celor cu ghete, sau tuturor celor cu trecut. Dar dincoace e ceva subtil și paralizant, e faptul de a avea din ce în ce mai aproape dușmanul – nu e străinul, nu ticălosul, nu e omul învechit, nu e omul cumsecade, nu e nici tovarășul tău – până nu vezi că se confundă cu tine. «Trebuie să devii altceva»”. Revoluția preconizată de tinerimea de extremă dreaptă interbelică nu s-ar fi îndreptat, așadar, nici împotriva bogaților („cei cu ghete”), nici contra bătrânilor („cei cu trecut”), ci ar fi vizat transformarea radicală, prin spiritualizare, a tinerilor care se pregăteau să o înfăptuiască.
6. Ibidem, p. 119-120.

JURNAL SPIRITUAL (PE SĂRITE) – 1997: UN AN APARTE (XVIII)

Magda CÂRNECI

Miercuri, 19 noiembrie

A trecut câteva zile de când am plecat din București spre Paris. Între timp, lucrurile s-au precipitat vertiginos. Vineri 14 noiembrie, am plecat cu o cursă de avion Malev, cu escală la Budapesta. În aeroportul din Budapesta, cum aveam o oră de așteptat, mi-am adus aminte că promisem de la Diana Kay, americanca de la Apollo, adresa ei scrisă pe o bucățică de hârtie, și m-am gândit s-o transcriu în agendă, ca să n-o pierd. Am transcris-o în liniște, gândindu-mă cu bucurie la Diana, și după ce tocmai terminasem, am simțit nevoia să ridic ochii și să privesc la o poartă de ambarcare din stânga mea, unde tocmai se anunțase plecarea unei curse. Ei bine, am avut uimirea să văd că pe acolo tocmai se precipita să treacă chiar Diana Kay, însoțită de un bărbat, un american după alură. Am zărit-o în ultimele clipe înainte să dispară după ușa de îmbarcare, dar sunt sigură că era ea, după alură, după păr, după profil, după tot. În plus, cursa care pleca era spre Milano, un loc unde există un Centru Gurdjieff activ, și probabil că Diana se întorcea din Rusia (cum îmi spusese înainte de plecare) și se îndrepta spre Milano, în călătoria ei de “visiting professor”. Am fost emoționată când mi-am dat seama de coincidența dintre adresa tocmai scrisă și vederea ei. Știam că nu e întâmplător.

La Paris am trăit zile tensionate și pline de treburi practice și administrative. Totuși de 2-3 ori am făcut exercițiile de meditație și am citit zilnic din „Teachings” de Robert, ceea ce mi-a făcut bine. Meditațiile au mers chiar excelent, m-am rugat mult și intens. Cum Anca îmi amintise la telefon că ziua de 21 noiembrie, stabilită pentru susținerea tezei mele, era sărbătoarea intrării Fecioarei în templu, am fost impresionată de coincidență și m-am rugat mult către Maria: Fecioara-Mama-Zeița-Principiul

feminin al Lumii și al Creației. Și am avut trăiri intense, lacrimi din belșug și semne lăuntrice delicate. La un moment dat mi-a ieșit pe gură o cerere care m-a uimit – *“să fiu primită în poporul Tău de femei sfinte, căci esența mea este pur feminină”*.

În cele câteva ori când am ieșit în oraș mânăta de treburi, am încercat să fac „self remembering”, mai ales în metrou. Și o dată am ajuns să-mi simt trupul ca pe un lucru inert pe care-l târam după mine. Era o senzație stranie, dar clară. Îmi simțeam spiritul ca închis într-un pachet de carne inertă, pe care trebuie s-o susțină, s-o impulsioneze. Ce e ciudat e că am avut aceeași senzație și față de oamenii din jurul meu, și că mi s-a părut că aș fi putut, sau că aș putea, în anumite condiții, să fiu în oricare dintre ei, sau că aș putea să fiu oricare din ei.

Joi, 20 noiembrie

Azi, cu o zi înainte de susținerea tezei, a trebuit să ies în oraș, să mă duc până la EHES pentru niște acte. Înainte de a pleca mă rugasem intens pentru ziua de mâine. Când să plec, am simțit nevoia să mă întorc din drum și să intru din nou în camera de haine, perfect întunecată, în care de obicei mă închid ca să meditez. Cum eram deja îmbrăcată, am rămas în picioare și am lăsat ușa deschisă în spatele meu. M-am mai rugat odată, tot intens. Și când i-am cerut ceva anume Zeiței-Fecioare – „La Paris am început, la Paris doresc să continui!” – am observat cum un umeraș cu o haină pe el, aflat în fața mea, începe să se miște ușor. Am devenit atentă și emoționată. Am repetat rugămintea mea de trei ori, și mi s-a părut că umerașul s-a mișcat de tot atâtea ori. Am plecat apoi de acasă într-o stare emoțională intensă.

Abia în metrou mi-am dat seama de starea mea, căci mă dureau oasele pieptului din cauza unui sen-

timent năvalnic și fără obiect. M-am observat și am încercat să compar acea trăire cu ceva cunoscut și am găsit că trăiam un fel de îndrăgostire fără subiect. Aveam un acut sentiment de iubire, dar pentru nimeni! Pur și simplu în sine. Era straniu și dulce în același timp, dar și chinuitor, căci cvasi dureros.

În această stare intensă, care mă făcea să fiu atentă la ceea ce e în jur, am observat că un domn în vârstă, cu părul alb și ochi albaștri apoși, stilat și cu o figură de englez, intră într-o stație pe ușa vagonului și se așază lângă mine. N-am dat mare importanță întâi, dar am observat apoi că domnul s-a ridicat puțin înaintea mea și a coborât la aceeași stație cu mine. Apoi a luat-o înainte și i-am pierdut urma. Dar când am ajuns pe peronul următor, căci schimbases liniile de metrou, l-am observat din nou în fața mea. Lucrul acesta m-a făcut iarăși atentă, căci mi s-a părut că e aidoma uneia din acele coincidențe stranii, trăite de mine la Paris acum doi ani. Cum eram la o oarecare distanță de el, când a venit trenul m-am grăbit și am intrat într-un vagon mai din față, dar am observat că și domnul respectiv a intrat în ultima clipă în același vagon cu mine și s-a așezat pe o altă banchetă, puțin în fața mea. Eram foarte atentă și-l observam cu coada ochiului. Domnul nu-mi dădea nicio atenție și probabil că nici nu mă observase. M-am hotărât să observ în continuare. Ei bine, ca și prima dată, domnul s-a ridicat înaintea mea în stația în care și eu voiam să cobor (am stat nemișcată până în ultima clipă, ca să mă conving că nu eu influențez lucrurile). A luat-o înaintea mea și a ieșit din metrou pe ușa prin care trebuia să ies și eu. A traversat strada prin același loc prin care și eu voiam s-o traversez și a luat-o înaintea mea pe aceeași stradă, fără să întorcă vreodată capul înapoi. Eu m-am oprit la un moment dat la magazinul pentru care venisem pe acea stradă și totul s-a terminat.

Am stat după aceea să reflectez asupra acestei întâmplări, care semăna mult cu cea trăită în 1995, în urma lecturii cărții lui Luc Benoist. Probabil că starea mea emoțională intensă m-a făcut să fiu atentă la una din multiplele coincidențe care ne țin viața și crează rețelele de influență și de acțiune prin care destinul nostru se împlinește. Aceasta fusese o coincidență minoră și totuși semnificativă, pentru că demonstra importanța stării afective puternice pentru puțința de a vedea înlănțuirile lumii, starea ei de

unitate, într-o armonie vastă, care nouă ni se pare că e fie doar întâmplare, fie doar mecanicitate, numai pentru că nu avem acces la un anumit nivel de ființă care să ne poată aduce să cuprindem această unitate: căci ca s-o cuprinzi/ percepi/ simți, trebuie să *fi* această unitate. Și nu poți fi astfel decât pe calea emoțională, mult mai vastă datorită energiei ei intense decât calea intelectuală (rațională, logică, restrictivă și unidirecțională prin chiar structura ei mentală).

Ori poate, cine știe, fără să vreau, starea mea afectivă intensă determinase într-un mod difuz ca domnul care se așezase lângă mine, și care părea că n-are nicio treabă anume, să se lase influențat subliminal și să aleagă un traseu identic cu al meu, numai pentru că, pe moment, vibrațiile mele emoționale intraseră în rezonanță cu vreo vibrație psihică a lui și îl determinaseră să ia aceeași cale cu mine, din pură „rezonanță”. În plus, e o dovadă că în starea de „self remembering” nu mai ești supus legii întâmplării în totalitate. Poate ar fi trebuit să-l urmăresc mai departe pe acel domn.

Sâmbătă, 22 noiembrie

Ieri, vineri, 21 noiembrie, a fost ziua susținerii tezei și totul a mers bine. Înainte cu o oră de susținerea tezei, am fost la cantina EHESS ca să-mi iau prânzul. Când m-am așezat la masă, cu tava cu felurile de mâncare în față, am început să reflectez la sărbătoarea Intrării Fecioarei în templu, sărbătoare esoterică, misterioasă. Când deodată am simțit că o mână de aer mă apasă brusc și hotărât pe creștet, ca să mă determine cumva, așa mi s-a părut, să mă inclin și să mulțumesc în sinea mea Forțelor Superioare care au grijă de mine. Am fost puțin șocată, dar m-am executat, căci mi-a adus aminte de o scenă asemănătoare petrecută la Mănăstirea Hurezi în august 1994.

Am luat calificativul „très honorablement avec félicitations”, dat în unanimitate, ceea ce echivalează, au ținut să precizeze membrii juriului, cu „magna cum laudae”. La final, eram epuizată și abia am rezistat fizic la obligatoriul „pot de thèse”, mica tratație pe care tot eu a trebuit s-o organizez. Iar azi, sâmbătă, când zac în casă frântă de oboseală până la limita răului fizic, am primit un telefon de la Smaranda B. care mi-a dat o veste proastă. Am de plătit aproape o mie de franci pentru telefonul pe

care nu l-am întrerupt când am plecat din Paris la sfârșitul lui iulie. Bineînțeles că voi plăti. Știu că totul se plătește în lumea asta și că poate există o legătură între această notă de plată picată din senin (căci eu credeam că reglasem lucrurile la France Telecom înainte de plecare) și terminarea tezei. E o legătură pe care am verificat-o de multe ori. E o lege cosmică, așa zice. Și e mai bine să dai tu însuși decât să ți se ia. Sau să plătești cu bani ceea ce e de o cu totul altă natură.

Ceea ce m-a uimit în legătură cu susținerea tezei a fost că nu aveam nici un sentiment față de ea. Absolut nici unul. Iar când a fost anunțat rezultatul, n-am avut nici cea mai mică bucurie. Mi-era indiferent. Știam că trebuise s-o fac și că am făcut-o. Mă observam chiar cu un fel de uimire, încercam să mă provoc să simt ceva, dar mi-era imposibil. Era ceva străin ființei mele profunde. Cum îi spuneam și Ancăi, nu această zi e cea mai importantă din viața mea (dar nu i-am mai spus că ziua cea mai importantă avusese deja loc, pe 21 iulie seara, anul acesta). Și la paharul de vin de după susținere, apoi acasă cu Anca, la un pahar de vorbă, eram inertă interior în legătură cu evenimentul care se terminase. De fapt, așa cum îmi dorisem și cum „cerusem” de fapt în rugăciunile mele, trăiam o stranie apatie.

Acum, Catherine D. îmi spune la telefon că directorul meu de teză Alain Besançon i-a mărturisit, când au plecat împreună de la susținere, că a fost impresionat și de teza mea și de faptul că m-am descurcat singură, fără nici cel mai mic ajutor din partea lui, de la început și până la sfârșit. Ceea ce e perfect adevărat. În fine, eu sunt cea care m-am înhămat la această „încercare de maturitate”, așa că eu a trebuit s-o duc singură până la capăt. Am și luat-o de fapt ca atare: ca o „probă” într-un parcurs inițiativ, pe care am reușit s-o duc până la capăt. Mă întreb acum ce va mai urma, căci șirul „încercărilor” nu s-a sfârșit. Lipsa de patimă la care am ajuns mă încurajează.

Duminică, 23 noiembrie

Îmi amintesc cu întârziere că, de cum am venit la Paris, am fost pe punctul de a răci. Era frig în casă în prima seară, nu aveam la mine ce trebuia, am pus pe mine un flanel de corp găsit într-un dulap și noaptea m-am zvârcolit și a început să-mi fie puțin rău - aveam înțepături stranie prin corp, care

ieșeau prin diverse zone din piele, și le vizualizam ca pe un „rău” care încearcă să iasă astfel din mine. Iar în zilele următoare starea de „semi boală” a persistat, dar cu un efect ciudat asupra mea: parcă nu mă atingeau, ca de obicei, în facultățile mele conștiente, în puțința funcționării mele intelectuale normale (ar fi fost și catastrofal pentru susținerea tezei). Parcă numai în învelișul trupesc avea loc „ceva” asemănător unei posibile răceli, dar la distanță de „eul” meu conștient. Și cumva lateral! La un moment dat, am observat cu uimire dar și cu detașare că aveam temperatură, dar cum lucrul ăsta nu mă împiedica să lucrez, am lăsat să treacă de la sine. Mă ocupam intens de teză, și în același timp observam din când în când starea laterală de „semi răceală” – care finalmente nu s-a mai declanșat.

Luni, 24 noiembrie

Am găsit în cartea „Self Remembering” următoarea notație: „Centrii superiori ai omului au un început umil. Când îi experimentezi pentru prima dată, ceea ce poate fi doar pentru cinci secunde, o prezență simplă, fără cuvinte, se ivește în mașina ta corporală” (p.124). Este exact ceea ce am trăit eu acum doi ani la Paris, după o vizită la Biserica Notre Dame de la Gare, când, după ce am stat o vreme în reculegere, m-am pomenit foarte prezentă la liturghie și curgându-mi râuri de lacrimi din ochi. Numai că, odată întoarsă acasă, starea de prezență simplă, fără cuvinte – eram intens acolo, în clipă – a durat incredibil de mult, și n-am înțeles-o. O suportam și nu știam ce mi se întâmplă. Abia acum înțeleg. Ori poate mi se pare că înțeleg. În orice caz, am trăit starea înainte de a găsi Școala gurdjievană – deci fără a fi eventual influențată de școală, ca o dovadă a autenticității ei.

Azi am revăzut biserica Notre Dame de la Gare. Era 11.30 dimineața, mă așteptam s-o găsesc închisă, dar ea era deschisă și goală. Cu o bucurie nespusă am înaintat în nava ei majestuoasă, luminată de sus de ferestre înalte prin care cobora un soare ieșit brusc dintre nori. Am luat faptul că nu era nimeni înăuntru ca pe un dar, m-am rugat cu fervoare. În altar, erau numai semne ale Fecioarei, ca și în conca altarului, și acest lucru m-a întărit într-o intuiție a mea că în această perioadă a tezei am fost ajutată de Ea. Am plecat de acolo luminată pe dinăuntru.

LUMEA: DRUMUL EI SPRE SABAT

Florin CRÎȘMĂREANU

De curând, la Editura Doxologia a fost publicat volumul *Lumea ca o zi de vineri. Din jurnalul unui preot misionar*. Autorul acestei cărți este părintele Ioan-Florin Florescu, stabilit din 2011 în Scoția. El este cunoscut publicului autohton prin mai multe ipostaze ale personalității sale (jurnalist, preot, redactor, cercetător, scriitor). În ultimii ani, a dobândit o anumită notorietate activitatea pe care o desfășoară pe blogul personal: „Jurnal scoțian” (<http://ioanflorin.wordpress.com>). Părintele Ioan-Florin este autorul volumelor : *În multe chipuri de Scripturi. Studii de traductologie biblică românească* (Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2015) și *Jurnal scoțian* (Iași, Polirom, 2017). De asemenea, a participat la proiectul de traducere în limba română a *Septuagintei* (2004-2011).

Cartea pe care o avem în vedere în rândurile de mai jos este deschisă de *Cuvântul însoțitor* semnat de Andrei Pleșu, care, împreună cu starețul Clement – căruia îi este atribuită și o spusă (p. 226), aleasă ca *motto* al acestei cărți: „cel mai greu nu este să-i iubești pe oameni, ci să-i suporti” –, reprezintă numele pe care părintele Ioan-Florin le invocă destul de frecvent, cu aleasă prețuire. În texte de mici dimensiuni, pestrițe la prima vedere dar bine încheiate – ușor de parcurs chiar și de către un cititor grăbit – sunt analizate, printre altele, distincții pe care nu le facem în mod curent precum cele dintre milă și milostenie, scuză și iertare, copil-fiu și altele. Lucrarea se încheie cu o Bibliografie generală și un Indice biblic.

Textele care alcătuiesc acest volum – ce trimite cu gândul la un covor multicolor – au fost publicate într-o primă variantă pe blogul părinte-

lui Ioan-Florin, amintit mai sus, între 2018 și 2021. Un prim contact am avut cu multe dintre acestea imediat după apariția loc în spațiul virtual. În general, ele sunt rezultatul unor experiențe personale, care pivotează în jurul învățăturilor creștine. Bun cunoscător al traducerilor Scripturii în limba română, părintele Ioan-Florin amendează, de câte ori are prilejul, tălmăcirile neîndemânaticе, uneori incorecte, care s-au strecurat în versiunea autorizată a Bibliei ortodoxe. Într-o lume care ne oferă zilnic din ce în ce mai multe „certitudini”, strădania sa este binevenită, „suflând un pic praful de pe traducerea sinodală” (p. 191).

Lumea ca o zi de vineri debutează cu un text despre drum. Îmi pare că nu este vorba doar despre un drum oarecare pe care autorul l-a făcut într-o anumită împrejurare, cu unele peripeții, ci este mai mult decât atât, e drumul pe care fiecare dintre noi îl parcurge. În fond, ce altceva sunt aceste drumuri decât propriile noastre vieți care se zbat într-un „mare ocean de taine”? Sau, cum frumos spune părintele Ioan-Florin la un moment dat, „o particulă de conștiință alunecând într-o coajă pe nesfârșitele ape primordiale ale creației” (p. 20). *In via* nu avem cum să fim altfel decât în trecere, „trecători”, cum ne transmite și o zicere din *Evangelia după Toma*: „Iisus a spus: Fiți trecători!”, amintită la un moment dat și de părintele Ioan-Florin. *In via*, lumea poate fi asemănată cu o zi de vineri; *in patria* vom avea parte de odihnă (sabatul). Cele două planuri pot fi mai bine înțelese dacă se are în vedere și perechea terminologică moștenită din gândirea clasică a vechilor greci, aceea dintre mișcare (κίνησις) și repaus (στάσις). Odihna

finală al sufletului este o temă frecvent întâlnită în literatura patristică, în textele maximiene cu precădere (*Ambiguum* 65; *Quaestiones ad Thalassium* 65; *Capita theologica et oeconomica* I, 35 et passim.). În scrierile sale, Sfântul Maxim Mărturisitorul a mers mai departe și ne-a vorbit despre „repausul într-una mișcător” (ἀεκίνητος στάσις) sau, în formulări asemănătoare, despre στάσις τοῦ τὸ κίνησις (*Ambiguum* 67; *Quaestiones ad Thalassium* 59; *Mystagogia* 5).

„Din Vinerea Mare, răstignirea Sa n-a mai încetat niciodată. Dar și aceasta s-a mai spus. O lume încremenită într-o zi de vineri, spre care privesc mereu ochii lui Iisus [...]. Lumea e ca o zi de vineri, dar asta a știut Domnul chiar de la facerea ei” (pp. 112-113). Cele spuse foarte frumos de părintele Ioan-Florin cred că pot fi completate în chip fericit cu învățătura Sfântului Maxim, potrivit căreia doar harul Domnului dăruiește cea de-a VIII-a zi, adică *existența veșnic bună* (*Quaestiones ad Thalassium* 64; *Capita theologica et oeconomica* I, 56). Așadar, prin această lume – fie ea și ca o zi de vineri – suntem doar trecători, către ziua de odihnă a sufletului, care reprezintă și scopul ființelor raționale.

În fața unui tablou alcătuit din mici exegeze la Evanghelii, diverse comentarii teologice și multe povestiri rezultate din experiențe cotidiene, am citit cu foarte mare interes explicațiile oferite de părintele Ioan-Florin cu privire la Duminica Floriilor, însă cel mai mult mi-a plăcut povestirea cu titlul „Un tango de neuitat” (pp. 158-163). În tot cazul, textele adunate între copertile cărții pe care o avem în vedere sunt atipice, vii și trezesc interesul cititorului. Nu cred că ne îndepărtăm foarte mult de adevăr când spunem că autorul este, uneori, asemeni unui pescar: diverși cititori pot fi prinși în plasa sa. Similar, „pescarul de oameni trebuie să se trudească mult ca să prindă oameni de vii, altfel, de va umbla după pradă, va trage în plasa lui numai mortăciuni” (p. 184).

Experiențele fiecăruia dintre noi sunt irepetabile, însă, chiar și așa, pot indica adeseori o cale, un drum pe care ar fi bine să-l urmăm. Cititorul atent va observa că fiecare poveste din cartea *Lumea ca o zi de vineri* este frumoasă în felul său și poartă cu sine un mesaj pentru cititor. Mă întreb însă dacă nu cumva textele scrise sub influența unei întâmplări, petrecute la un moment dat, nu-și pierd forța odată cu trecerea timpului și, mai ales, cu așternerea lor în scris. Fără nici o îndoială, este meritul părintelui Ioan-Florin că a reușit să surprindă atât de frumos în cuvinte unele întâmplări, experiențe, dar este greu uneori, din perspectiva cititorului, să te transpui într-un participant activ la astfel de evenimente și, prin urmare, să le înțelegi într-un mod adecvat. Evident, este vorba despre neputința cititorului, nu de talentul autorului. Nici nu știu cum ar putea face cineva altfel, de vreme ce scrisul ar trebui perceput doar ca un simplu „leac împotriva uitării” (în bună tradiție platoniciană – *Phaidros* 275 a –, Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește, la un moment dat, despre scris ca fiind un „leac împotriva uitării [λήθης φάρμακον] și ajutor al amintirii” – *Mystagogia*, ed. Boudignon 4, 14; trad. Stăniloae, 2000, p. 9).

În încheiere, nu-mi rămâne decât să vă invit la lectura acestei cărți. În rândurile de mai sus, nu am încercat altceva decât să vă stârnesc curiozitatea, iar de la părintele Ioan-Florin vom continua să așteptăm alte astfel de „leacuri”, care nu trebuie să vindece doar uitarea.

Ioan-Florin Florescu, *Lumea ca o zi de vineri*. Din *jurnalul unui preot misionar*, Iași, Doxologia, 2021, 238 p.

DESPRE PROGRESELE MINȚII OMENEȘTI

Bogdan Mihai MANDACHE

Marie-Jean-Antoine-Nicolas Caritat, marchiz de Condorcet (1743-1794) a fost om politic, economist, politolog, matematician și filosof francez. A fost inspector general al Monedei, numit de Turgot, controlor general al finanțelor, apoi Ministru al finanțelor, a fost un discipol al lui d'Alembert, căruia îi datorează primirea în Academia franceză, a fost un apropiat al enciclopediștilor în general și în particular al lui Voltaire. A participat activ la Revoluția franceză, de partea Girondinilor, a fost ales în Adunarea legislativă, în 1791, și în Convenția Națională din 1792. A elaborat proiectul unei Constituții și un ghid electoral care nu au fost pe placul Iacobinilor, căzând în dizgrația lui Robespierre, ceea ce avea să-i aducă emiterea unui mandat de arestare. Profitând de un răgaz între emiterea mandatului de arestare și arestarea efectivă, Condorcet s-a ascuns pentru câteva luni în casa doamnei Vernet. În cele cinci luni cât a stat ascuns, Condorcet a scris o carte recent tradusă în limba română: *Schița pentru un tablou istoric al progresele minții omenești*, traducere din limba franceză de Roxana Iordache, București, Editura Herald, colecția „Cogito”, 2021, 240 p. Până la această carte, Condorcet era cunoscut pentru studiile sale de matematică (*Essai sur le calcul intégral* sau *Essai d'analyse*) sau de științe politice (*Cinq Mémoires sur l'instruction publique*; *Opinion sur les émigrés*; *La République française aux hommes libres*). *Schița pentru un tablou istoric al progresele minții omenești omenești*, apărută postum, va deveni cea mai cunoscută operă a sa. La puțin timp după ce-și încheie scrierea, Condorcet părăsește „ascunzătoarea”, dar este arestat, două zile mai târziu fiind găsit mort în celula sa, în circumstanțe neclare până astăzi, crimă, sinucidere, boală. Când în 1989 s-a celebrat bicentenarul Revoluției franceze, în mod simbolic osemintele lui Condorcet au

fost transferate la Panteon; sicriul era gol, osemintele sale nefiind găsite vreodată.

Cartea lui Condorcet, *Schița pentru un tablou istoric al progresele minții*, exaltă cu generozitate și optimism Revoluția franceză, văzută ca punctul culminant al procesului de emancipare al umanității început cu Reforma și cu invenția tiparului. Condorcet nutrea o fermă convingere că umanitatea progresează în cunoaștere, dar deopotrivă în moravuri, în organizarea socială și politică, pentru că temele principale din *Schița* sunt prezente într-un manuscris scris în jurul anului 1780. Manuscrisul făcea trimitere la nouă etape din evoluția omenirii, *Schița* reluând aceeași schemă cu considerabila diferență că adaugă o a zecea perioadă care prevede dezvoltarea rațiunii în viitor, pentru că între 1789 și 1794 s-a produs un eveniment care va influența nu numai societatea franceză, ci și a altor popoare: Revoluția franceză. Să nu pierdem din vedere deceniile care au pregătit Revoluția. Secolul al XVIII-lea a fost unul al Enciclopediilor de ordin general destinate publicului larg, avid de cunoștințe accesibile în limba maternă. Dacă până atunci se răspândiseră enciclopedii și dicționare privind domenii particulare, secolul al XVIII-lea a fost unul al enciclopediilor care acopereau toate ramurile cunoașterii. Alegerea ordinii alfabetice în distribuirea subiectelor favoriza difuzarea cunoștințelor într-o manieră simplă, accesibilă. Recurgerea la planșe pentru a ilustra tema prezentată arată preocuparea pedagogică a autorilor. Mișcarea enciclopedică din secolul al XVIII-lea este marcată de *l'Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et métiers, par une société de gens de lettre*, în spațiul francofon, și de *Encyclopaedia Britannica*, în lumea anglofonă. *L'Encyclopédie ou Dictionnaire* cuprinde 17 volume de texte și 11 de planșe, și au apărut între anii 1751 și 1772, întreprindere colosală, coor-

donată de Denis Diderot. Apariția monumentalei enciclopedii a fost însoțită în toți anii de vicisitudini; papa Clement al XIII-lea nu putea accepta cu ușurință o lucrare amplă în care pe primul plan era rațiunea secularizată, impulsul spre cunoaștere și aflarea adevărului; au mai fost apoi ingerințele editorului Le Breton, căruia Denis Diderot îi reproșa masacrarea, deformarea unor articole din care au fost eliminate ideile care dădeau farmec, interes și noutate *Enciclopediei franceze*.

„*Enciclopedia* înseamnă înălțuire de cunoștințe. [...] într-adevăr, scopul unei Enciclopedii este acela de a aduna cunoștințe de pe tot cuprinsul pământului; de a expune sistemul lor general oamenilor din jurul nostru și de a le transmite oamenilor care vor veni după noi pentru ca truda veacurilor trecute să nu fi rămas nefolositoare veacurilor ce vor urma”, scrie Denis Diderot în deschiderea articolului „enciclopedie”. Din rândurile lui Diderot apare ideea de progres, cuvânt a cărui etimologie latină desemnează înaintarea. Teoria modernă a progresului exprimă, printr-o analogie între spațiu și timp, o mișcare a istoriei înainte. Progresul a fost un concept cheie al filosofiei Luminilor. Istoricii filosofiei văd unanim în Condorcet ultimul reprezentant al acestei construcții care ridică progresul la rangul de filosofie a istoriei, idee susținută cu precădere în cartea sa *Schița pentru un tablou istoric al progreselor minții omenești*. „De la epoca în care scrierea alfabetică a fost cunoscută în Grecia, istoria se leagă de secolul nostru, în starea actuală a speciei umane din țările cele mai luminate ale Europei, printr-o suită neîntreruptă de fapte și observații; iar tabloul înaintării și al progreselor minții omenești a devenit cu adevărat istoric. Filosofia nu mai are ce să ghicească, nu mai are ce combinații ipotetice să formeze; este de ajuns să adune, să ordoneze faptele, să arate adevărurile utile care se nasc din înălțuirea și din ansamblul lor”, scrie Condorcet spre finalul unui secol luminat, conturând un proiect care avea să fie unul dintre momentele puternice ale unei filosofii eclectice născută din opera lui Denis Diderot și d’Alembert.

Ideea de progres expusă de Condorcet era împotriva dogmatismului sistemelor abstracte, suspecte de o anumită conveniență cu superstițiile religioase și regimurile politice autoritare, eclectismul afirmând

necesitatea instaurării unei filosofii întemeiate pe observarea naturii, pe experiență, pe înțelegerea realului accesibil facultăților umane. În acest sens, Condorcet propune în *Schița* o filosofie concretă care, în măsura în care studiază faptele naturii și ale realității umane, poate și va putea, în lumina cunoașterii, să transforme câmpul practicii. A ameliora devenirea speciei implică deopotrivă a ști și a face, *Schița* expunând de la primele pagini o teorie a cunoașterii, el reluând unele idei ale empirismului răspândit în secolul Luminilor, pe urmele lui John Locke și Condillac, autori pentru care întreaga cunoaștere, la nivel de individ și de specie, începe cu senzația. Pentru Condorcet, senzația, element prim, este cauza pentru un obiect exterior; ea nu este o pură impresie subiectivă, este o realitate externă a cărei existență nu poate fi pusă la îndoială. Pornind de la senzații se dezvoltă operații din ce în ce mai complexe, spiritul compară senzațiile, le combină ajungând astfel la noi reprezentări. Teoria cunoașterii era inseparabilă în epocă de teoria semnelor, Condorcet acordând o funcție centrală limbajului, limbilor, tipurilor de scriitură. Semnele fac posibile combinații de senzații, dar și noi combinații, în procesul gândirii omul înțelegând, explicând, combinând, limbajul traducând procesele gândirii. Condorcet urmărește toate aceste procese privind epocile istorice: trecerea de la păstorit la agricultură, la inventarea alfabetului, la scindarea științelor la vechii greci, la restaurarea luminilor în vremea cruciadelor, la progresele științelor și inventarea tiparului, la desprinderea științelor și filosofiei de sub autoritatea clericală, la formarea Republicii franceze. Istoria speciei umane este cea a progresului în măsura în care caracteristica umanității este perfectibilitatea. Pe de altă parte, progresul istoric nu este continuu în sensul unei acumulări constante; pot interveni stagnări, erori care ne țin în loc, prejudecăți, rupturi, dar convingerea lui Condorcet este că istoria speciei nu cunoaște pași înapoi definitivi, chiar în momente contradictorii. Intoleranța Terorii, căreia i-a căzut victimă și Condorcet, nu pune la îndoială rațiunea și libertatea secolului Luminilor.

STANLEY H. BARKAN

Poet, eseist, scriitor, și editor, Stanley H. Barkan, a sărbătorit cei 50 de ani ai Editurii *Cross-Cultural Communications*, care, în 2020, înregistra un număr de 500 de cărți publicate, pe lângă multe volante cu texte tipărite, ilustrate, și producții audio-video în 60 de limbi (de la arabă la idiș). Pe lângă îndelungată și bogată colaborare cu *The Seventh Quarry Press*, din Swansea, Țara Galilor, editură condusă de poetul, scriitorul, dramaturgul, și editorul galez, Peter Thabit Jones, CCC (Cross-Cultural Communications) a organizat și a găzduit evenimente literare în Statele Unite, dar și în alte părți ca, de exemplu, Argentina, Bulgaria, Polonia, Puerto Rico, Sicilia, Țara Galilor; în Statele Unite, evenimentele au avut loc în diverse locații: International Center, Poets House, the Yale Club, și The Dag Hammerskjöld Auditorium of the United Nations. Opera poetică a lui Stanley Barkan este publicată în 29 de ediții, multe bilingve (armeană, bulgară, chineză, olandeză, farsi/persană, italiană, română, rusă, siciliană, spaniolă). În ultimii ani a publicat volumele: *Nemișcat ca o mătură*, tradus în spaniolă de Isaac Golemborg (2018), *Pîinea de secară*, în versiunea farsi/persană, semnată de poeta Sepideh Zamani (2019), ambele apărute la Editura Oyster Bay, NY: New Feral Press. În 2018, The Seventh Quarry Press i-a publicat volumul *Mai mult Mishpocheh*, ilustrat cu fotografii și câteva opere de artă, semnate de Bebe Barkan, soția autorului. În 2017, a primit Medalia Homer Europeană de Poezie și Artă. Stanley Barkan locuiește cu soția în Merrick, Long Island, loc în care locuiesc și fiul, fiica și cei cinci nepoți ai lui (http://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_H._Barkan). Publicația galeză, *The Seventh Quarry*, l-a ales pe Stanley H. Barkan *Poetul lunii noiembrie*, 2021.

Sheliach Mitzvah

În Ierusalim, am primit un dolar
ca să-l dau unui amărît de undeva, din New York,
Un mesaj binecuvîntat care, mi se spune, m-ar proteja:
„De omul care face o faptă bună nu se prinde răul.”
Și, ca pe un cărbune încins, l-am pus, așadar, în buzunar,
întrebîndu-mă cum am să-l trec prin punctul de control.
Ca pe o mărgică aducătoare de liniște, ca pe un cristal
tămăduitor,
l-am pipăit de-a lungul călătoriei lungi de la Tel Aviv la
New York.
Strălucea aprins și ardea în mașină, la întoarcere,
pe drumul spre casă, în Merrick, Long Island,
și toată noaptea dădea semne de amenințare că avea
să ardă cu limbi de foc.
Dimineața următoare am plecatu mașina la Manhattan,
am caut un om care era, într-adevăr, amărît,
am scos dolarul, i l-am lipit de palmă, bucuros că scap de el,
la fel ca vasul din povestea lui Stevenson, din “Spiritul
din sticlă.”
Pe cînd am dat să plec, am auzit un bubuit ca de tunet. –
M-am întors și am văzut foc – ieșeau flăcări
din mîna omului fără adăpost!
Toți cei ca el ardeau ca ologii și cerșetorii,
și amărîții din legenda lui Vlad Țepeș.
Tot New York-ul era cuprins de flăcări. Lumea, și
ea, sfîrșea în foc,
iar eu, eu eram înghețat, prefăcut într-un stilp de gheață.

(din *O Ierusalim*. (Cu fotografii complinitoare de Ron Agam). Cross-Cultural Communications, 1996)

Chreyn

lui Max Schwartz

Bunicului îi plăcea
hreanul alb,
chreyn,
pe chiftele din pește,
fiind ca brînză Limburger
de puternic,
îl întindea pe felia ovală
și mare de pîine de secară.
o acoperea cu un strat bogat de smîntînă dulce
luată de la suprafața canistrei cu lapte,
adusă în zori la băcănia
care zilnic deschidea dis-de-dimineață
Hreanul, la urma urmei, este o buruiiană
cu rădăcini în pămînt, putînd să fie
și strat vegetal pentru parcela ta.
Acesta poate să iasă prin nisip, asphalt – chiar și ciment.
Este puternic sub orice formă – fie el roșu sau alb.
Dar *chreyn* e bun pe carnea de vită, și pește,
și mai ales pe chiftelele din pește.
De mai trăia bunicul meu acum
puteai să-l întrebi...

(din *ABC-ul fructelor & legumelor* (cu lucrări de artă complinitoare, realizate de Mia Barkan Clarke. Sofia, Bulgaria: AnGoBoy, 2012)

Traduceri de Olimpia IACOB

CHARLES BAUDELAIRE

Puține lucruri nu s-au scris despre Baudelaire până acum, dar putem spune cu certitudine că Baudelaire este cel mai tradus poet în limba română! Venim în paginile *Convorbirilor literare* spre final de 2021, considerând că așa este de cuviință, pentru a sărbători și pe această cale poezia, la cei 200 de ani de la nașterea Poetului! Și la cei aproximativ 150 de când, tot în paginile *Convorbirilor...*, apăreau primele traduceri în română ale unor poeme (două mai exact, în 1870), sub semnătura lui Vasile Pogor. Punte peste timp, trăire întru poezie, dialog între generații, recunoștință exprimată față de toți cei care, de-a lungul timpului, au trudit la aducerea în limba română, într-o formă care a tins mereu spre perfecțiunea originalului, a celui mai cunoscut volum de poezie din literatura franceză și a lumii, *Les Fleurs du Mal*!

Cântec de toamnă

Și în curând ne-om duce spre reci ținuturi negre,
Adio!, veri de soare, prea scurte-ntotdeauna,
Aud deja cum cade cu sunete funebre
Izbindu-se de dale, lemnul tăiat acum.

Tot ce e iarnă-n mine se va întoarce iar;
Furie, ură, groază, viață la trudă condamnată,
Și, roșie ca un soare în iadul său polar,
Inima-mi se preschimbă în piatră înghețată.

Ascult și mă cutremur de-orice butuc ce cade
Și parc-aud în mine zidiri de eșafod
Un turn ce se prăvale-n asediu de cetate
Izbit în plin de dușman e sufletul meu tot.

Și, legănat de zvonul de lovitură seacă,
Îmi pare că s-ar bate cuie într-un sicriu.
Al cui o fi? – Ieri vară; azi toamnă dintr-o dată!
Zgomotu-acesta straniu îmi sună a pustiu.

Sinistra voce

Orice ființă – eu sau tu –
Poartă în suflet o povară,
Cumplită, veșnică-ndoială:
Dacă spui „Vreau!”, răspunde „Nu!”

Dacă trăiești uitând de rău,
Naiade de te-atrag cântând,
Vocea te-ntreabă: „Rostul tău?”

Orice în viață împlinești,
Artist de-ai fi, sau om de rând,
Vocea te-ntreabă: „Până când?”

Orice-ar gândi, orice-ar spera,
Nu are omul un moment
Să nu-i răsună în urechi
Teribilul avertisment.

Capacul

Oriunde-n lume-ar merge, pe uscat ori pe apă,
Sub un climat de gheață sau soare arzător,
De-i un cerșetor mizer, sau Cresus uimitor,
De-i slujitor lui Iisus, Cytherei iubitor,

Rătăcitor prin lume, ori de-i legat de casă,
Câtând a înțelege, mai greu sau mai ușor,
Oriunde ar fi omul, misterul îl apasă
Și spre înalt privește cu ochi tremurător.

În ‘nalturi, Cerul! Cerul, perete care-l strânge,
Tavan lucind amarnic pentr-o operă bufă
Unde-orice histrion sub tălpi strivește sânge;

Chin pentru ușuratec, pentru ermit nădejde,
Cerul! Capac sub care mocnit fierbe-n neștire,
Ca-ntr-un imens cazan, întreaga Omenire.

Despre Tasso în închisoare al lui Eugène Delacroix

Poetu-n închisoare, bolnav, răpus de rău,
Strivind sub tălpi lucrarea, un manuscris al său,
Măsoară cu privirea aprinsă de mânie
Treptele-nvolburii ce sufletu-i sfășie.

Rânjete amețitoare umplu-nchisoarea largă,
Și tot mai mult absurdul și straniul îl încearcă.
Îl chinuie-ndoiala și îl cuprinde teama
Ridicolă, absurdă, ce-a dat în juru-i iama.

Geniul acesta captiv într-un sălaș murdar,
Învăluit în larma din lumea de coșmar
A spectrelor scâlâmb ce peste tot roiesc,

Visătorul acesta scârbit de-al lui lumesc,
Iată emblema ta, suflet de vis pătruns,
Pe care îl sufocă Realul trist, îngust.

Traduceri de Liliana Cora FOȘALĂU

INTERNAȚIONALIZAREA STEPELOR

Marius CHELARU

„Am revenit în orașul meu, cunoscut pân-la
lacrimi, în toate,
Pân-la nervuri, până la ale copilului „maimuțe”
umflate.

Te-ai întors aici, așadar înghite cât mai multă
și repede
Untura de pește din fluviale felinare leningrădene.

Tu află urgent ziulică de decembrie, în care din nou
Grețos strop de păcură va fi amestecat în gălbenuș
de ou.

Petersburg! Mă auzi? Eu încă nu vreau, nu vreau
să mor,
Tu ai toate numerele mele de telefon neliniștitor.

Petersburg! Eu mai am încă multe, multe adrese
La care-oi găsi ale morților glasuri stinse, glasuri
funeste.

Eu locuiesc pe o scară neagră, și în tâmplă, de ori
o mie,
Mă lovește, rupt cu tot cu carne, zbârnâitul de
sonerie,

Cât durează noaptea aștept oaspeți scumpi să vină
pe cărărușă,
Noaptea-ntreagă mișcând cătușele lănișorului
de la ușă.

Osip Mandelștam, *Leningrad*, (XII.1930)

Despre traduceri ale lui Leo Butnaru din poezia spațiului ex-sovietic/ al Rusiei am scris de mai multe ori¹, și despre felul în care lucrează, amprenta personală, dar, mai ales, bogatul material informațional din aceste antologii² (cu atât mai mult cu cât unii dintre autori se regăsesc și

în aceste pagini, în contextul dat – de pildă, din *Orizont testamentar*, la care m-am mai referit cu alte ocazii, sunt Iosif Brodski, Ilya Ehrenburg, Osip Mandelștam ș.a; iar din *Panorama miniaturii poetice ruse*, un exemplu: Derjavin) pe care le alcătuiește și le oferă într-un ritm de remarcant cititorului de limbă română.

Și aici, ca și în alte astfel de antologii, Leo Butnaru subliniază „multietnicitatea poeziei ruse” („poetii ruși sunt considerați unii tătari, armeni, ciuvași, evrei, ucraineni, români, kazahi, estonieni, coreeni, carelo-finlandezi, bașkiri, udmurți etc., etc., etc.”), cu „o tradiție de secole”, amintind între „înaintemergători” pe Antioh Cantemir (1709-1744), „deschizătorul de drum pentru prozodia și stilistica poetică modernă rusă”, Aleksandr Pușkin (1799-1837), „fiul unui african”, Mihail Lermontov (1814-1841), „descendent dintr-o familie scoțiană, la origini trăgându-se de la cvasi-legendarul bard-proroc Thomas Learmonth (sec. XIII)”, Gavriil Derjavin (1743-1816), ale cărui origini sunt tătărești ș.a..

Leo Butnaru spune din primele pagini că, în timp ce elaborează „Panorama poeziei avangardei ruse”, semnalată și ea cititorilor noștri, dintre autori „cam fiecare al șaselea avusese descendență israelită”.

Așa se face că antologia aceasta este cu referire și la avangarda rusă și manifestările ei (despre care vorbește, din nou, Leo Butnaru în prefața sa), fiind, astfel, un fel de „parte”, din celelalte, și din „Panorama avangardei ruse”, dar cu precădere la acei poeți cu „descendență israelită”.

lită”, între care Osip Mandelștam (încă de la primele manifeste ale avangardismului rus, dar care a avut „unul din cele mai dramatice destine sub teroarea bolșevică”; asupra lui, de altfel, se insistă și în prefață), Boris Pasternak (și el suferind „privațiuni și teroare morală”) sau Iosif Brodski, „vlăstare din neamul biblic, iar ca vocație și incantație, metaforic „precizând”, din *Cântarea cântărilor*”.

Nu ne vom mai opri aici la drumurile sinuoase ale spectaculoasei avangardei ruse, multele manifeste (ale celor care se proclamau akmeiști/ adamiști, ego-futuriști, cubofuturiști, imagiști, expresioniști, intuitiviști, luciști, viitoriști, nicevoki/ nimicniciști, biocosmiști, lumeniști, formlibriști, emoționaliști ș.a. ș.a.), conținutului lor, felului în care le raportează Leo Butnaru la mișcările literare europene, parte dintre ele amintite și analizate succint și în prefața acestui volum, întrucât am făcut-o deja când am scris despre celelalte antologii amintite.

În aceasta, care începe cu Serghei Rafalovici (1875-1943) și se încheie cu Nadejda Mandelștam (1899-1990) cuprinde mai multe nume, unele foarte probabil dacă nu cu totul oricum mai puțin cunoscute publicului larg de limbă română (excepție făcând, poate doar Moldova de peste Prut), altele mai cunoscute, cum e cazul lui Ilya Ehrenburg (1891-1967) ori Marc Chagall, mai cunoscut pentru pictura sa. De pildă, citim din/ despre avangardiști asasinați sau care au murit în GULAG sau au suportat teroarea bolșevică: Benedikt Livșiț (1887-1939), Boris Kușner (1888-1937), Serghei Neldihen (1891-1942), Aleksandr Iaroslavski (1897-1930), Nikolai Erdman (1900-1970), Volf Erlih (1902-1937) la care se adaugă și Osip Mandelștam. Mai sunt antologați autori ca: Aleksandr Ghingher, Matvei Roizman, Filipp Vermel, Ilya Selvinski ș.a.

Este interesantă și această „sectorizare” a avangardei ruse, din mai multe puncte de vedere. Odată pentru felul în care scriu autorii din diferitele zone ale Rusiei (în acest context ar fi interesant și un alt volum asemănător, dar cu cei

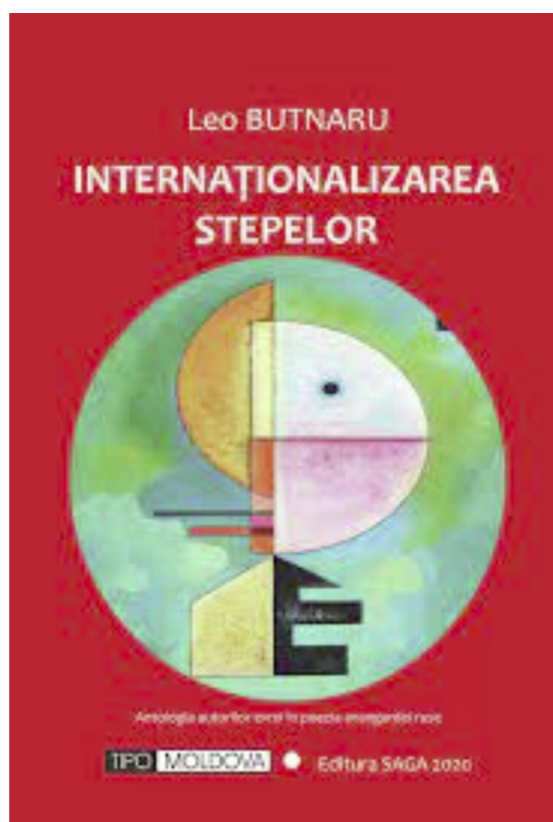
din spațiile asiatice/ extrem asiatice), felul în care se raportează nu doar la ideea de avangardă, ci și la poezie și la poezia rusă în general, ori, atât cât se poate distinge, apropierea de spațiile culturale de origine, apoi diversitatea estetică, a frazării poetice, construcției metaforei, a percepției asupra exilului (Serghei Rafalovici: „Exilul – o rețea de căi confuze-n beznă”; Samuil Kissin (Muni) (1885-1916): „sorocul exilului/ A expirat. Hertogul din nou mi-arată/ Mila sa. Și nu mai sunt fugarul dizgrațiat/ Și-n casă vă voi intra ca mândru cavaler”; Marc Chagall: „Două mii de ani durează exilul meu/ și doar câțiva ani are țara mea.”), privațiunile, închisoarea (Serghei Neldihen (1891-1942), care a și murit în închisoare: „Deja sunt mai subțire ca firul de păr, m-am îndoit, mă frânsei./ Aproape la fel eram, strecurându-mă printre grațiile închisorii./ Picioarele – fire extrem de subțiri, fire de praf, aur, aramă, lumină!/ O rază de lumină!”; sau, în alt poem: „Închisoare?! Oare știu cei liberi ce mult se înduioșează uneori inimile?! Știu ei oare ce chinuitor e uneori să fii om matur?! Demult nu am mai văzut astfel de vise, ca azi.../ Am uitat, uitat-am, am uitat definitiv, –/ Măine e chiar sărbătoarea bradului!”; Valentin Parnah (1891-1951): „Așteptăm./ Pe zidul închisorii, oriunde te uiți./ Cuvinte zgâriate cu cuțitul: „Noi/ Ar trebui să urlăm, dar suntem surdomuți!”) ș.a.. Sigur, vorbim despre toate acestea atât cât se poate vedea din selecție/ traducere, cum, de pildă, citim în poeme ale lui Marc Chagall, ca *Orașul îndepărtat*: „În firea mea tânjesc strânteale ulicioare/ dolmene cenușii – pe pante, unde dorm/ în amarul lumii evreii cuvioși”, sau *Unde-ar fi cea porumbiță*: „Privește un bătrân căzut cu fața la pământ/ strângând la piept siddurul³, e-ntreg plin de noroi/ din ochi curgându-i beznă...”. Sau, și în „tonul” avangardist, un poem al lui Roman Jakobson (1896-1982), din 1914, [TRANSMENTAL]: „Mzglăbjvuo yihian'dr'iu citlășcic hn fia sp scâpolza/ a Vtaab-dlcni t'iapara cacayzcidi evreiuț călimara” (despre care Leo Butnaru notează că a tradus „doar unele cuvinte

întregi și anumite... sugestii sonore ce ar putea avea „echivalențe” românești, în rest textele nefiind decât limbaj zaum⁴ transliterat.”)

Sau, interesant pentru noi și pentru că s-a născut în Moldova de peste Prut, ne oprim la Dovid Knut (1900 – 1955). David (Duvid, Dovid) Mironovici Fiksmán s-a născut în orașul Orhei, a copilărit la Chișinău (timp descris în volumul *Povestiri din Chișinău*), unde ai săi au venit în 1903, studiind la heder (școală religioasă începătoare la evrei), și școala semită de stat. Dar, din 1920, pleacă în Franța, și din 1949 în Israel. Iată cum descrie meleagurile de origine: „Eu, Dovid-Ari ben-Meir,/ Fiul lui Meir-Ce-Luminează-Întunericul,/ Născut la poalele dealului Ivanos,/ Pe meleagurile îmbelșugate de modesta mămăligă,/ Brânză de oi și cașcavaluri iuți,/ Pe plaiul codrilor, buhailor barosani,/ Vinurilor vesele și femeilor cu mândri *bronzosâni*,/ Unde, prin stepe și porumb roșcat,/ Mai trăiesc focuri fumegoase/ Și șatre de țigani.”

Așadar, și un alt fel de privire asupra „panoramei avangardei ruse”, în viziunea și traducerea lui Leo Butnaru. Remarcăm și faptul că, de data aceasta, fiecare autor se bucură de o prezentare îndeajuns de detaliată pentru a oferi cititorului punctele de reper necesare. Semnalăm și colaborarea dintre o editură ieșeană (care, de altfel, nu e prima dată când publică o carte a lui/ realizată de Leo Butnaru) și una din Israel la acest proiect interesant, semnat de un nume cunoscut al literaturii din Moldova de peste Prut.

Încheiem cu un fragment din poemul lui Dovid Knut, *Înmormântare la Chișinău*: „Țin minte sumbra seară chișinăuiană:/Noi ocoleam colina lui Inzov,/ Unde cândva locuise Pușkin. Jalnic deal,/ Pe care trăise bucălatul cinovnic scund –/ Celebru chefliu și fluieră-vânt –/ Cu arzători ochi arăpești/ Pe zglobia-i față deloc frumoasă./ După prăfoasa, posomorâta, moarta uliță Asiatică,/ În lungul zidurilor dure ale Azilului de Nașteri,/ Pe targă, pe bețe era purtat un evreu mort./ Sub neproaspătul lînțoliu de doliu”.

Leo Butnaru, *Internaționalizarea stepeilor. Antologia autorilor evrei în poezia avangardei ruse*, tehnă: Adrian Grauenfels, Imagini – Internet, Editura Tipo Moldova, Iași, Editura SAGA, Israel, 2020, 402 p.

Note:

1. Majoritatea le-am semnalat în „Convorbiri literare” și „Poezia”; amintesc: Ghennadi Ayghi, *Chipul vânt*, 2003 *Alunecări de vise*, versuri, 2004, *Mai pur decât sensul*, poeme esuri, 2005, Velimir Hlebnikov, *Ka – proză, teatru, esuri*, 2005, Aleksei Krucionăh, *Ironiada jertfei vesele*, 2006, Ian Satunovski, Osip Mandelștam, *Veacul meu, fiara mea*, 2016, Namjil Nimbuev, *Fir de nisip în imensitatea Asiei*, 2019 ș.a.
2. Am în vedere antologii ca: *Avangarda – Jertfa gula-gului*, Iași, 2011, *Orizont testamentar. Miniatura poetică rusă*, vol. I (A-K), vol. II (L-Z), 2006, *Panorama miniaturii poetice ruse (sec. XVIII-XXI) (A-L)*, vol. I – 1130 p., vol. II (M-Z), 2020.
3. Carte de rugăciuni (n. L.B.)
4. Un „joc” propus de avangardiști, de la „Zaumnaia gniga”, în loc de „Zaumnaia kniga”, din care Leo Butnaru ajunge la „variante românească ludică „Tartea” pentru „Cartea”.

CÂND FICTIUNEA EXPLICĂ LUMEA

Simona MODREANU

În așteptarea decernării marilor premii literare ale anului 2021, criticii de profesie, jurnaliștii culturali, librarii, dar și animatorii de bloguri și site-uri literare își fac propriile selecții, bazate și pe instrumentele sociologice de testare a preferințelor cititorilor, dar și pe propriile gusturi și capacități anticipative.

Un volum care a atras atenția în această vară a fost *Les filles de Monroe* (Fiicele lui Monroe), publicat de Seuil, al neobișnuitului scriitor care este Antoine Volodine. Să precizăm mai întâi că autorul nu este vreun rus aclimatizat în Hexagon, deși a studiat și predat limba rusă și a tradus în franceză o serie de texte din această limbă. Antoine Volodine este doar unul din cele patru heteronime folosite de un romancier francez (celelalte fiind Elli Kronauer, Manuela Draeger, Lutz Bassmann), născut la Chalon-sur-Saone (1950), crescut la Lyon și trăitor la... nu se știe, de fapt unde. La fel ca și numele său adevărat, sau natura relațiilor sale cu Rusia și China, acesta e unul din misterele de care se înconjoară scriitorul. Ceea ce nu-l împiedică, poate chiar dimpotrivă, să aibă un cerc mare de fani fideli, care pândesc apariția fiecărei noi publicații a acestui autor neobișnuit. De altfel, într-un interviu din 2017, scriitorul a încercat să răspundă principalelor nelămuriri ale cititorilor legate de utilizarea acestor heteronime: *Vom afla, la Manuela Draeger, o mai mare aplecare spre poveste și miraculos, la Elli Kronauer, un atașament pentru patrimoniul epic rus, la Lutz Bassmann o atracție spre povestirea scurtă, spre umorul de catastrofă, la Antoine Volodin, o tendință de a se apropia periculos uneori de autobiografie.*

Opera sa a fost recompensată cu numeroase distincții de-a lungul timpului, poate cea mai prețioasă fiind Premiul Medicis, decernat în 2014, pentru *Terminus radieux*. Scriitorul francez, original, iconoclast și – firește – controversat este deosebit de prolific, cu zeci de volume publicate din 1985 încoace, dintre care amintim: *Rituel du mepris* (1986), *Le Post-exotisme en dix lecons, lecons onze* (1998), *Des anges*

mineurs (1999), *Bardo or not Bardo* (2004), *Freres sorcieres* (2019). În orice caz, fie că seduce, fie că scandalizează, opera lui Antoine Volodine izbutește să-și atingă unul din scopuri, acela de a aduce sânge și culoare într-un peisaj literar francez tot mai tern și nesemnificativ.

Volodine nu este doar romancier, cu o predilecție pentru un fel de SF (spunem „un fel de”, pentru că scriitorul s-a delimitat dintru început de acest subgen literar) și pentru literatura utopic-distopică, postapocaliptică. De fapt, Volodine e cu totul inclassabil ca scriitor, mai cu seamă că se vrea a fi și un teoretician postmodern, edificându-și astfel, încă de la primele cărți, un edificiu romanesc polifonic pe care l-a numit „post-exotism”. Recuzându-și apartenența la vreun curent sau școală literară contemporană, autorul revendică un realism magic – deși „realism oniric cu accente politice” ar fi, probabil, mai potrivit; în orice caz, trimiterea e către etimologia sintagmei, care dă seama despre elementele magice, supranaturale, iraționale dominante într-o formă sau alta de artă, altfel, asemănările stilistice cu literatura sud-americană fiind inconsistente - și o literatură angajată, internaționalistă, mai exact o reflecție asupra marilor teme ale istoriei secolului trecut, îndeosebi genocidele și revoluțiile eșuate. „Post-exotismul” reprezenta inițial modul insolit ales de Volodine pentru a-și marca independența și refuzul oricărei afiliere, dar treptat, pe măsură ce scrierile s-au adunat și ideile s-au maturizat, termenul a ajuns să desemneze un proiect bine conturat, anume crearea „unei literaturi străine scrisă în franceză”, „o literatură despre altundeva și care se îndreaptă spre altundeva”.

Romanele sale se scaldă adesea în ruine și ambianță carcerală, cu personaje bânuite, amintind de unele capodopere ale literaturii de anticipație, dar și de Gogol, Cehov sau Dostoievski, cu efluvii distincte de Nou roman francez și cu mult umor. Un soi de sinistritie hazlie, dacă-i putem spune așa. Dar principala caracteristică ce-i singularizează textele este tocmai

această tușă aparține de magic și feeric, ce nu aduce cu aceea în mod tradițional legată de literatura onirică sau suprarealistă. Spațiile paralele și lumile stranie în care evadează, în minte, adesea după moarte, călătorind dintr-un vis în alt vis, personajele volodiene au o legătură directă cu tehnici și practici extrem-orientale, îndeosebi cu șamanismul și budismul, de care autorul pare foarte interesat, cum ar fi lumea Bardo a tibetaniilor.

Romanul *Fiicele lui Monroe*, al 45-lea din edificiul post-exotic nu e mai puțin surprinzător ca precedentele, explorând la rândul său o lume postapocaliptică și post-sovietică, creionând strălucit o narațiune fantezistă în jurul prăbușirii idealurilor revoluționare, de fapt, al năruirii tuturor iluziilor. Un vag iz de *Zbor deasupra unui cuib de cuci* plutește asupra acestei povestiri stranie, ce merge însă mult mai departe în descrierea unui azil psihiatric în care nimeni nu e teafăr, unde supraviețuiesc împreună morți vii și creaturi cu diverse patologii, organizați în mai multe facțiuni rivale. Unele personaje au drept misiune descoperirea unor tinere, fetele lui Monroe, trimise de un fost disident spre a răsturna sistemul, cu care urmează să comunice prin tehnici șamanice. Firul narativ nu e deloc ușor de urmărit, căci personajele se dedublează, iar timpul și spațiul se dilată și se contractă cinematic pe fond de ploaie nocturnă interminabilă.

Fata a rămas o clipă atârnată de cornișa care mergea de-a lungul etajului al treilea, apoi căzu și dispăru în întunericul lucios al străzii Dellwo. O chema Rausch. Rebecca Rausch. Cu treizeci de ani în urmă am iubit-o nebunește. Și apoi, a murit.

După scurta urmă neagră a căzături, nu s-a mai schimbat nimic în acel miez de noapte. Imaginea fără culoare era foarte clară, dar nu se întâmpla nimic. Plouase. Picături reci se adunau pe firele electrice care legau casele și, cu regularitate, se desprindeau pentru a se zdrobi mult mai jos, pe caldarâm sau în bălți, după o scurtă strălucire și, fără îndoială, o notă cristalină. Era o imagine fixă, dar nimic nu împiedică suprapunerea unei discrete benzi sonore. Ecouri rare după ploaie. În afară de asta, nici un sunet nu dădea viață decorului. Două felinare din trei erau stinse. Nicio lumină nu sclipea în spatele ferestrelor.

E mult haz strâmb și ușor cinic în această carte în care Volodine vorbește despre sfârșitul unei lumi care nu o duce prea bine. Parcă ne sună cunoscut...

Fir-ar! mormăi ea. Puteam să-mi rup o labă!

Ca mulți dintre noi, și ea aparținea unei specii inteligente, sau cel puțin unei specii suficient de inteligentă ca să gândească cu voce tare. În privința activității noastre intelectuale în momentele în care nu bodogănim, când nimic nu ne iese dintre buze, veterinarii și thanatologii se ceartă. Aceste ciondăneli aparțin unei alte epoci. În realitate, nici limbajul nici gândirea nu sunt necesare pentru a trăi sau a supraviețui.

În fine, cert e că, în ciuda aparențelor, cititorul nu se rătăcește în acest Absurdistan (concept foarte atrăgător pentru scriitorii ruși, de n-ar fi să-i evocăm decât pe Kurkov sau pe Shteyngart, „părintele” său literar), căci thrillerul acesta politico-fantastic te prinde și te ține, chiar când se schimbă complet locuri, timpuri, personaje, chiar când încremenește clipa. Sintaxa, ușor dezarticulată și ea, dar purtată de o limbă cuceritoare, reflectă perfect neverosimilul unui univers în care, din păcate, ne recunoaștem prea bine, dar întărește încă o dată încrederea în forța imaginarului și nevoia umană de poveste. Nu spunea și „guru” Yuval Harari, în felul lui, că lumea va dispărea când nu vom mai avea ce povesti?

Fiction & Cie

Antoine Volodine Les filles de Monroe

roman

La fille resta suspendue un instant à la corniche qui courait le long du troisième étage, puis elle tomba et disparut dans l'obscurité luisante de la rue Dellwo. Elle s'appelait Rausch. Rebecca Rausch. Trente ans plus tôt, je l'avais follement aimée.

Seuil

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

CONVORBIRI LITERARE

AUTENTIC?

Ioana COSTA

Imensa literatură a Antichității clasice greco-latine ne este cunoscută exclusiv prin intermedierea copiilor: i-am putea pune la îndoială autenticitatea? Da, într-o perspectivă rigidă, de vreme ce există certitudinea că orice copie este diferită de modelul său. Edițiile clasice, cu aparatul lor critic care adesea întrece în dimensiuni textul propriu-zis, înregistrează în subsolul paginii variantele din manuscrise, oferind lecturii punctul de vedere al editorului respectiv. Din citirea simultană a textului și a aparatului critic, pot rezulta noi propuneri de emendare, într-o încercare perpetuă, niciodată încheiată, de atingere a ceea ce va fi fost intenția autorului.

Privind dinspre clivajul – uneori abia perceptibil (dar niciodată irelevant), de literă sau doar fragment de literă – existent între original și copia manuscrisă, putem avea impresia că inscripțiile se află la adăpost de suspiciunea neautenticului, ca supraviețuire a textului antic fără nicio intermediere. Nuanțările sînt însă necesare, pentru a rămîne în buna tradiție a filologiei. Doar două exemple:

Senatus consultum de Bacchanalibus este, după cum dezvăluie chiar numele sub care e cunoscut, un decret al Senatului roman de interzicere a sărbătorii lui Bacchus (cu unele excepții, precis formulate). Decretul – o știm din surse multiple – datează din anul 186 î.H. Ne este cunoscut dintr-o tăbliță de bronz descoperită în Calabria și expusă în prezent la Viena, în Kunsthistorisches Museum. Plasîndu-ne din nou pe o poziție rigidă, ar trebui să constatăm că doar ultimele trei cuvinte sînt autentice, fiind adăugi-

rea meșteșugarului local care consemnează locul în care a incizat tăblița: *in agro Teurano*. Decretul în sine va fi ajuns aici prin intermedierea unei copii pe material perisabil, probabil doar una dintre copiile trimise în întreaga peninsulă. Adăugirea finală este semnificativă și din perspectiva fono-morfologică, pentru că se împarte de formele arhaice (arhaizante) de ablativ din corpul decretului.

Al doilea exemplu este (sau poate fi) din marginea epigrafiei: *Fibula Praenestina*, o bijuterie a cărei inscripție a fost mereu subiect de cercetare, discuții, controverse. În cei mai bine de o sută treizeci de ani scurși de la descoperirea ei, inscripția prenestină a fost așezată în punctul cel mai îndepărtat al mărturiilor de limbă latină (ca prim monument lingvistic), a fost suspectată ca fals, expulzată din tratate ca fals dovedit, reanalizată ca posibil document autentic, reintegrată în cercetări. Deceniile următoare poate vor aduce certitudinile care încă lipsesc.

DESPRE CREDINȚĂ, NĂDEJDE ȘI DRAGOSTE. AMPRENTA LUI DOSTOIEVSKI ÎN CĂLĂUZA (I)

Ala GĂINĂ

„O mare importanță au pentru mine acele tradiții din cultura rusă ce pleacă de la opera lui Dostoievski”¹

„Eu sunt, trebuie s-o spun, un om religios”²

Andrei Tarkovski

Majoritatea creștinilor care au vizionat cel puțin un film realizat de Andrei Tarkovski îl consideră pe acesta unul dintre cei mai mari regizori preocupați de spiritualitatea creștină.³ Jean-Pierre Maurel menționează despre Tarkovski că ar fi construit imagine cu imagine cea mai mare operă cinematografică creștină.⁴ Se observă atât în stil, cât și în abordarea tehnică a regizorului, acel fond ideatic specific creștinismului, pe care îl găsim și în opera dostoievskiană. Acest aspect „de tratare teologică a peliculei”⁵ este constatat și de Jacques Gerstenkorn și Sylvie Strudel. Andrei Tarkovski afirmă că orice operă de artă autentică încifrează mai mult decât a pus autorul ei în ea,⁶ deci acel Coautor joacă de fapt rolul esențial. Într-un interviu luat de Aldo Tassone referitor la filmul *Călăuza*, Andrei Tarkovski a fost întrebat în legătură cu întreruperea unor scene din film, la care regizorul a răspuns, fără nicio reținere, că nu poate răspunde cu exactitate la aceste detalii. Erau anumite aspecte pe care Tarkovski abia atunci încerca să le interpreteze,⁷ ceea ce explică într-un mod evident că, în alcătuirea filmului, s-a mai adăugat un Autor Invizibil, iar opera în sine a căpătat independență față de autorul ei vizibil. Andrei Tarkovski însuși mărturisește acest lucru: „Atunci când termin un film, și când, după mai mult sau mai puțin timp de luptă, de transpirație și de sânge, el este în sfârșit distribuit, eu încetez să mă gândesc la el. Este ca și cum filmul se detașează de

mine, pentru a-și începe propria viață, adultă, independentă. O viață asupra căreia eu nu mai am influență”.⁸ Prin urmare, având în vedere cele menționate mai sus, putem afirma că: arta este aproape religioasă în esența sa, conștiința sacră a unei înalte datorii spirituale. O artă golită de spiritualitate își poartă în sine propria tragedie.⁹

Dacă urmărim viața de zi cu zi a oamenilor, vom observa că aproape întotdeauna aceștia nu au capacitatea „să perceapă ca atare evidentele de dincolo de spunerea imediată, să deslușească graiul poetic, și vor afirmații despuiate, tranșante, dar care, culmea, nici ele nu vor ajunge să-i convingă, pentru că viermele neconținutei îndoieli este extrem de rezistent și de persistent”.¹⁰ Charles de Brantes l-a întrebat pe Tarkovski, în cadrul unui interviu, aproape exasperat, dacă este sau nu un cineast creștin.¹¹ Regizorul a răspuns indirect, făcând o punte de legătură cu ceea ce exprimă opera sa: „Ar putea fi ea rodul muncii unui necredincios? Eu cred că nu”.¹² Răspunsul trimite la tradiția creștin-ortodoxă și este o mărturie a credinței pe care o are regizorul.¹³

În concepția lui Dostoievski, pentru *mântuirea* omului este indispensabilă *suferința*, *nădejdea* și *căutarea*. Majoritatea personajelor sale (Raskolnikov, Mișkin, Alioșa, Dimitri Karamazov ș.a.) trec printr-o criză spirituală din care iese triumfătoare, în ei, „o nouă făptură”. Această criză ajută personajele să se regăsească, să își descopere Sinele. Tarkovski descrie această transformare în felul următor: „... este o încercare de a ne regăsi, de a dobândi o nouă

credință. Și cum ar putea fi altfel, când sufletul tânjește după armonie, iar viața este plină de dispu-te?”¹⁴ O mare parte a eroilor filmografiei tarkovskiene, inclusiv *Călăuza*, trece prin momente de acută dezamăgire și disperare atunci când propria credință este zdruncinată. Însă odată cu depășirea încercărilor își înțeleg mai bine menirea ce le-a fost hărăzită: menirea de a sluji umanității, de a se pune în slujba celor ce și-au pierdut credința și speranța. Jacques Gerstenkorn și Sylvie Strudel au evidențiat în opera lor¹⁵ că în ceea ce privește concepția construirii personajelor, Tarkovski este un moștenitor al lui Dostoevski.

Tarkovski și-a dorit prin *Călăuza* să-l facă pe om capabil să nădăjduiască, să se comporte în sensul mântuirii sale.¹⁶ Acesta este motivul pentru care *Călăuza* este și astăzi vizionat. Fără nădejde omul nu poate trăi cu adevărat, de aceea, opera lui Tarkovski, odată cu propunerea nădejzii, propune viața, chiar dacă uneori filmul întristează pe moment.¹⁷ Deci, Tarkovski crede că drumul spre fericire se face prin suferință. Artistul își asumă și suferința semenilor,¹⁸ este hărăzit să exprime adecvat idealurile și nădejdi-le. Regizorul considera că datoria artistului este de a-i mângâia pe ceilalți, de a-i întări în nădejde. Prin artă, artistul poate atinge adâncul sufletului omenesc și să îl lase pe om lipsit de apărare în fața binelui.¹⁹

„Nădejdea e o vedere cu inima, cu partea cea mai adâncă a spiritului nostru, deci e o convingere intimă, tainică, o stare de transparență a ființei noastre față de cele de dincolo de lumea noastră... În nădejde exprimăm o siguranță, care nu atârna numai de voința noastră, care nu are numai tăria pe care i-o dăm noi”.²⁰ Având în vedere afirmația Părintelui Dumitru Staniloae, nădejdea are la baza ei o credință foarte puternică. Însă, în lumea contemporană în care ne aflăm și pe care o cunoaștem, se observă mai mult partea opusă nădejzii, care se caracterizează, după cum afirmă Tarkovski, prin dorința de a obține o răsplată imediată.²¹ Există un conflict tot mai acut dintre spirit și materie, dintre dezvoltarea

tot mai avansată a tehnologiei și căderea spirituală a omului pe care Andrei Tarkovski l-a transpus în filmele sale: „Ceea ce repet în toate filmele mele este faptul că noi ne aflăm în punctul de ruptură dintre *forțele progresului* și *exigențele spirituale*. Și strig că ne îndreptăm spre catastrofă”.²² Andrei Tarkovski este preocupat de această mare îngrijorare transpusă în personajele sale care își pun problema ieșirii din situațiile socio-culturale care o generează.²³ Cel care nu crede că nădejdea vine dintr-o credință puternică în nemurire este nevoit să elimine Divinitatea din ecuația vieții sale, fiind precum un telefon deconectat.²⁴ Regizorul accentuează că omul trebuie mereu să fie cu gândul la moartea sa, orice are de făcut pe lumea aceasta să fie raportat la iminența acesteia.²⁵ Prin urmare, nu este important când se întâmplă inevitabilul, ci cum se întâmplă. Oamenii greșesc adesea prin frica de moarte, însă depășirea ei ar transforma lumea radical, evidențiază Tarkovski.²⁶

Tarkovski are intenția de a ne arăta prin filmele sale că: „ființa omenească trebuie să rămână o ființă umană chiar și atunci când se află în condiții inumane”.²⁷ La fel ca și personajele dostoevskiene, personajele lui Tarkovski se confruntă cu situații existențiale limită, ajung adesea în pragul deznădejzii, în situații când totul depinde de libera lor alegere, când trebuie să continue să fie fidele unui crez și să rămână ființe omenești, create după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, și asta într-o deplină smerenie. Eroul tarkovskian are idealuri nobile: *Călăuza* îi conduce pe oameni spre Camera Zonei pentru a le fi îndeplinite cele mai arzătoare dorințe ale acestora în căutarea de sine, pentru a-i duce acolo pe oamenii nefericiți și a le trezi credința. Prin aceasta se îndeplinește actul de credință,²⁸ ne spune Tarkovski.

Cele trei virtuți teologice, credința, nădejdea și dragostea,²⁹ se oglindesc profund în opera tarkovskiană. Regizorul le-a exprimat pe toate trei, apelând la mijloace artistice specifice, însă dintre toate trei, menționate anterior, Tarkovski pare să accentueze mai mult credința, probabil pentru

că de la aceasta pornește speranța și dragostea.

Bibliografie:

Chelet, Paskal, La foi est la seu le chose qui puisse sauver l' homme. Entretien exclusive avec Andrei Tarkovski, în „FC”, nr.2060 / 20 iunie 1986,

Christie, Ian, Against Interpretation: An interview with Andrei Tarkovski, în „Framework”, nr. 14, 1981.

De Baeque, Antoine, Andrei Tarkovski, „Cahiers du Cinéma”, Col. „Auteurs”, Éd. de l'Étoile/Cahiers du Cinéma, Paris, 1989

De Brantes, Charles, Le foi est la seule chose qui puisse sauver l'homme, în „FC”, nr.2060/20 iunie 1986

Edelhajt, Boleslaw, Andrei Tarkovski, „Cahiers du Cinéma”, nr. 39/ februarie 1987

Gerstenkorn, Jacques, Strudel, Sylvie, La quête de la foi ou Le dernier souffle de l'esprit, în vol. Andrei Tarkovski, col. „études cinématographiques”, nr. 135-138, Éd. Lettres Modernes Minard, Paris, 1987

Gilles, Alexandre, Tarkovski dans les flammes d'une nuit d'été, în „Télérama”, nr 1864/2 octombrie 1985,

Guibert, Herve, Nostalgia's Black Tone, în „Le Monde”, 12 mai 1983

Johnson, Thomas, A Glimmer at the Bottom of the Well?, în „Nouvelles Clés”, 21 octombrie 2003

Maurel, Jean-Pierre, L'art est une prière, în „France Catholique”, nr. 2039, 24 ianuarie 1986, p. 16

Mitchell, Tony, Tarkovsky in Italy, în „Sight and Sound”, Londra, vol. 52, nr. 1, iarna 1982/1983

Monticelli, Gabriella, Tarkovski: „En U.R.S.S., on ne tolère pas l'art», în „Le Figaro Magazine”, 21 iulie 1984

Shejko, Shimov și R., The Twentieth Century and the Artist, „Iskusstvo Kino”, nr. 4, 1989

Stăniloae, Dumitru, Teologia morală ortodoxă, vol.3, Ed. Institutul Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981

Tarkovski, Andrei, Blair, Kitty Hunter, Sculpting in time: Reflections on the Cinema, U.S.A., 1989

Tarkovski, Andrei, À propos du Sacrifice, în „DPR”, p.145, text apărut în Positif, nr. 303/mai 1986.

Tarkovski, Andrei, O Kinoobraze publicat în „Iskusstvo Kino”, Moscova, martie 1979

Tassone, Aldo, Entretien avec Andrei Tarkovski,

în „DPR”, p. 125-129, text apărut în Postif, nr. 247/octombrie 1981

Tassone, Aldo, Interview with Andrei Tarkovski (on Stalker), în „Positif”, nr. 247, octombrie 1981

Yankovski, Oleg, Tarkovski – a Truly Russian Artist, în „About Andrei Tarkovski”, Ed. Progress Publishers, Moscova, 1990

<http://www.romaniaculturala.ro/images/articole/Andrei%20Tarkovski%20in%20oglinda%20crestinismului%203.pdf>

Note:

1. „Of great significance to me are those traditions in Russian culture which have their beginnings in the work of Dostoievsky”, *Sculpting in time: Reflections on the Cinema*, Andrei A. Tarkovski and Kitty Hunter Blair, U.S.A., 1989, p.193.

2. Andrei Tarkovski, *À propos du Sacrifice*, în „DPR”, p.145, text apărut în Positif, nr. 303/mai 1986.

3. Părintele Dumitru Stăniloae, după vizionarea filmului *Călăuza* menționează că a fost profund impresionat de film, regăsind în el numeroase trimiteri și sugeri creștine.

4. Jean-Pierre Maurel, Jean-Pierre Maurel, *L'art est une prière*, în „France Catholique”, nr. 2039, 24 ianuarie 1986, p. 16

5. Jacques Gerstenkorn și Sylvie Strudel, *La quête de la foi ou Le dernier souffle de l'esprit*, în vol. *Andrei Tarkovski*, col. „études cinématographiques”, nr. 135-138, Éd. Lettres Modernes Minard, Paris, 1987, p. 96.

6. „Un film este mai bogat decât ceea ce ne dă direct, empiric. (Dacă, bineînțeles este un film adevărat). El se revelează mai bogat în gânduri și idei, pe care autorul său nu le-a pus cu bună știință. Filmul devine atunci ceva mai mult decât pelicula acoperită cu imagini și montată, mai mult decât povestirea, decât subiectul de la care s-a plecat. Este ca și cum filmul ar deveni independent de voința autorului lui, așadar ca și cum ar asimila viața însăși. Se detașează de autor și începe să își trăiască propria-i viață, schimbându-și forma și sensul în contact cu spectatorul” (din articolul *O Kinoobraze* publicat în „Iskusstvo Kino”, Moscova, martie 1979)

7. Aldo Tassone, *Entretien avec Andrei Tarkovski*, în „DPR”, p. 125-129, text apărut în Postif, nr. 247/octombrie 1981.

8. Andrei Tarkovski, op.cit., p. 157.

9. Ibidem.

10.<http://www.romaniaculturala.ro/images/articole/Andrei%20Tarkovski%20in%20oglinda%20crestinismului%203.pdf>

11. Întrebarea aceasta a fost dată de copilul Andrei,

aflându-se pe o plajă din Crimeea, marelui fizician sovietic Landau. După o pauză destul de lungă acesta a răspuns: „- Eu cred că da”, Andrei Tarkovski, *Sculpting in time*, p. 210.

12. Charles de Brantes, *Le foi est la seule chose qui puisse sauver l'homme*, în „FC”, nr.2060/20 iunie 1986, p.4.

13. Răspunsul pe care l-a dat Tarkovski seamănă într-o oarecare măsură cu cel dat de Hristos atunci când a fost întrebat de arhieru dacă El este Hristosul (Matei 26, 63-64) și denotă că regizorul cunoaște bine Sfânta Scriptură.

14. Andrei Tarkovski, *op. cit.*, p. 203.

15. *La quête de la foi ou Le dernier souffle de l'esprit*, vol. Andrei Tarkovski, col. “études cinématographiques”, nr. 135-138, Éd. Lettres Modernes Minard, Paris, 1986, p. 76.

16. „Amibiția mea este aceea de a face, pe cât posibil, ca filmele să-i ajute pe oameni să fie fericiți. Chiar dacă anumite filme îi fac pe spectatori să izbucnească în lacrimi, asta nu înseamnă că ele sunt rele sau deprimante”, *Recontre avec le publiclondonien, Propos d'Andrei Tarkovski*, în “DPR”, p. 56.

17. „Ceea ce îmi propun în măsura cea mai mare posibilă este să fac filme prin care să ajut oamenii să trăiască, chiar dacă ele câteodată pricinuesc nefericire”, Ian Christie, *Against Interpretation: An interview with Andrei Tarkovski*, în „Framework”, nr. 14, 1981.

18. „...el (n.a. A.Tarkovski) avea o nevoie interioară, firească de a primi și trăi durerile și suferințele noastre”, Oleg Yankovski, *Tarkovski – a Truly Russian Artist*, în *About Andrei Tarkovski*, Ed. Progress Publishers, Moscova, 1990, p. 220.

19. Ian Christie, *art. cit.*

20. Dumitru Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, vol.3, Ed. Institutul Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 145.

21. „Adevărul este că, în lumea contemporană, oamenii vor să fie plătiți pentru orice. Nu neapărat literal, cu bani. Dar o persoană care se comportă în chip moral vrea să fie recunoscută ca fiind o persoană morală. Aceasta este perspectiva omului modern, și cred că aceasta rezultă dintr-o pierdere a vieții spirituale”, Aldo Tassone, *Interview with Andrei Tarkovski (on Stalker)*, în „Positif”, nr. 247, octombrie 1981; interviul a fost luat la Roma, în iulie 1980)

22. Gabriella Monticelli, *Tarkovski: „En U.R.S.S., on ne tolère pas l'art”*, în „Le Figaro Magazine”, 21 iulie 1984, p. 69.

23. Tony Mitchell, *Tarkovsky in Italy*, în „Sight and Sound”, Londra, vol. 52, nr. 1, iarna 1982/1983

24. Thomas Johnson, *A Glimmer at the Bottom of*

the Well?, în „Nouvelles Clés”, 21 octombrie 2003.

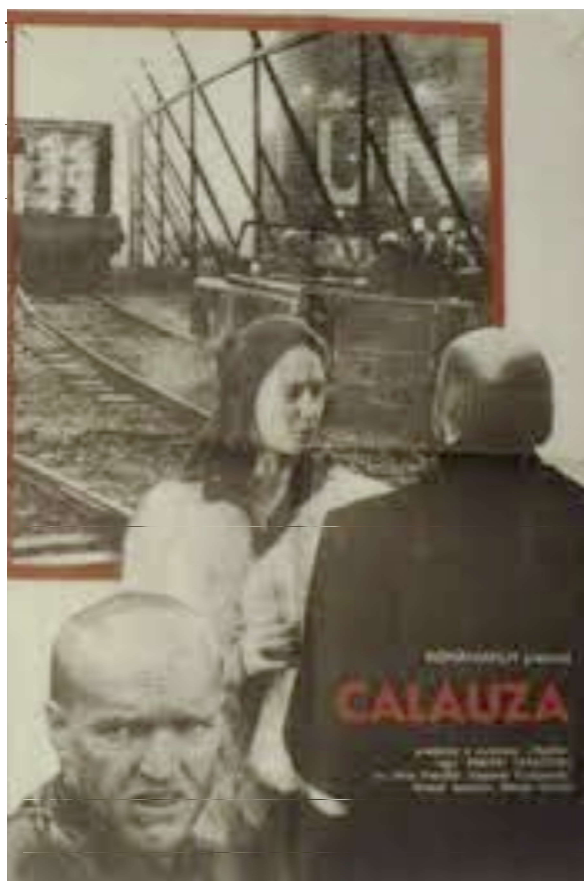
25. „Cine știe cât timp ne mai rămâne? Trebuie să trăim gândindu-ne că mâine putem să ne dăm sufletul lui Dumnezeu... Până la urmă, a muri sau a nu muri nu este o problemă, noi murim toți, împreună sau unii cu alții...” (Paskal Chelet, *La foi est la seu le chose qui puisse sauver l' home. Entretien exclusive avec Andrei Tarkovski*, în “FC”, nr.2060 / 20 iunie 1986, p. 5.)

26. Personajul Alezander (din *Sacrificiul*) îi spune fiului său: „Nu-ți fie frică. Moarte nu există. Există teamă de moarte și este o teamă înspăimântătoare. Ea-i împinge pe oameni să acționeze fără a fi necesar. Dar cum s-ar schimba toate dacă noi am înceta să mai avem teamă de moarte”.

27. I. Shimov și R. Shejko, *The Twentieth Century and the Artist*, „Iskusstvo Kino”, nr. 4, 1989, p. 136.

28. Tarkovsky, *op. cit.*, p. 181

29. „Acum dar rămân aceste trei: credința, nădejdea și dragostea...” (Sf. Apostol Pavel, I Corinteni 13, 13).

BÉLA BARTÓK, GEORGE ENESCU ȘI TRADIȚIA MUZICALĂ ROMÂNEASCĂ (I)

Alex VASILIU

În 2021 s-au împlinit 140 de ani de la nașterea lui Béla Bartók (25 martie) și George Enescu (19 august). Zonele geografice depărtate una față de cealaltă, net diferite din punctul de vedere al climatului spiritual în care li s-au format primele tipare de sensibilitate și cultură, Sănnicolau Mare și Liveni, dimensiuni-le complexe ale personalităților muzicale (Bartók – pianist, compozitor, etnomuzicolog, Enescu – violonist, pianist, compozitor, dirijor, profesor), valoarea excepțională a partiturilor reprezentând două concepții creatoare contrastante, în consecință locul la fel de diferit al celor doi autori în conștiința timpului lor și al nostru sunt elemente ce ar fi putut anima în anul aniversar 2021 o discuție interesantă. Ideile unei dezbatere pe tema asemănarilor și deosebirilor din relația Bartók-Enescu, argumentele în dublu sens merită exprimate obiectiv, cu temperanță și înțelegerea asigurate în urma cunoașterii biografiei, a creației lor.

Pe parcursul unui colocviu difuzat la Radio Trinitas în decembrie 2011, i-am adresat compozitorului, pianistului, dirijorului și profesorului Sabin Păutza următoarea întrebare:

În ce măsură se poate spune astăzi că filonul etno-cultural al unui compozitor poate însemna o cale spre receptarea lui de către publicul din alte zone geografice?

A doua parte a răspunsului său poate contraria ideile și convingerile multora:

Enesco a fost al francezilor. De ce să nu recunoaștem, Enescu a fost o mare personalitate, poate cel mai mare pianist pe care l-a avut Franța, l-a depășit pe Cortot!¹ Menuhin a recunoscut că Enescu a fost cea mai complexă personalitate pe care a cunoscut-o până la 75 de ani. Și totuși, noi nu-l apreciem pe Enescu pentru muzica lui românească. Fiindcă, în afară de Rapsodii..., este Georges Enesco! Enescu a compus muzică franceză, a studiat la Viena, la Paris, a fost compozitor francez. În creațiile lui sunt ecouri românești, dar ascultă-l pe Bartók și vei vedea

că este de 10 ori mai român decât Enescu. Bartók a știut tot ce s-a întâmplat pe plan muzical timp de mii de ani în Transilvania, a asimilat tot ce s-a putut asimila, nici un compozitor din lumea asta nu a știut și nu știe muzică românească mai mult decât Bartók, și vezi cum o folosește.²

Expusă concentrat, ferm, într-o discuție ce nu a avut ca temă elementele tehnic-estetice ale creației lui Béla Bartók și George Enescu, subiect imposibil de aprofundat într-o singură emisiune radiofonică, ideea lui Sabin Păutza se cuvine reluată acum, la dubla aniversare, în liniștea asigurată de prezența documentelor, a informațiilor detaliate despre viața și concepțiile creatoare proprii celor doi muzicieni, ascultându-le thnit opus-urile.

Genealogia familiei lui Béla Bartók poartă însemnele plurivalenței: tatăl a fost maghiar, mama aparținea etniei germane, a văzut lumina zilei în Slovacia de astăzi, a avut strămoși slavi. Nagyszentmiklós, unde s-a născut Bartók, localitate aflată în 1881 pe teritoriul Ungariei, Sănnicolaul Mare din România zilelor noastre, s-a dovedit întotdeauna, grație poziționării geografice de confluență, deschis iradierilor multiple de civilizație și cultură. Ascultate în copilărie, cântecele populare l-au impresionat pe Bartók, însă și-au dezvăluit mai târziu efectul în preocupările sale muzicale. George Enescu a avut înaintași români, a apărut în viață într-un teritoriu românesc și, noi știm încă din anii învățaturii în clasele primare, a fost impresionat de taraful Liveniului natal, ținutul Botoșaniului, a dorit mult o vioară adevărată, lăutarul Lae Chiorul i-a fost primul model în privința cântatului la acest instrument.

Scurtele perioade trăite de Bartók, după moartea timpurie a tatălui, în Vynohradiv și Bratislava de astăzi (ambele fiind în epocă parte din teritoriul Ungariei), au prilejuit așezarea primelor straturi de influențe asupra climatului său muzical. Retragera în 1904 la domeniul Gerlice (astăzi Grlica, în componența Slovaciei) pentru studiu la pian și compoziție a însem-

nat începutul deschiderii totale spre muzica tradițională sătească. Foarte rară dar creatoare pe dublul plan al componisticii, al cercetării etnografice, a fost situația în care, inițial, Bartók nu a înțeles textele cântecelor auzite de la țărani, dar a fost atras de melodii, de ritmuri, și le-a notat. A auzit-o în 1904 pe tânăra Dósa Lidi intonând câteva cântece, le-a trecut pe hârtie (melodie și text) iar în 1906 le-a publicat împreună cu Zoltán Kodály³ sub titlul *Magyar népdalok* (*Cântece populare maghiare*). Episodul Grlice-Dósa Lidi a fost un început ale cărui urmări epocale pentru studiul științific și creația muzicală cultă, academică (inclusiv cea proprie) Bartók, într-o primă fază, nu le-a intuit. Îi reproduc explicația:

[...] Mărturisesc cu sinceritate că până la vârsta de 23 de ani am crezut – așa cum mulți dintre Dumneavoastră cred, sau au crezut vreme îndelungată – că în lume există numai acest gen de cântec cult folclorizat. Atunci însă - în 1904 a început să mă plictisească acest material prea cunoscut. Am căzut pe gânduri: oare într-adevăr nu există pe lume mai multe cântece populare maghiare? Oare nu știu oamenii simpli de la sate cântece pe care noi, orășenii, nici nu le cunoaștem? Folosind o ocazie care mi s-a oferit întâmplător, am ascultat cu titlu de probă o fată de la țară. [...] Am notat după cântarea ei dintr-o dată vreo 5-6 cântece, melodii complet necunoscute și, ceea ce este mai important, melodii întrutotul deosebite de tipurile cunoscute ale cântecelor maghiare orășenești. Această primă experiență deschidea drumul spre posibilități nelimitate: am hotărât să pășesc pe acest drum, după o pregătire adecvată. [...] Chiar și în cele mai bune dintre publicațiile de folclor muzical apărute până atunci [...], cântecele orășenești și de la țară sunt amestecate într-o mare harababură, adeseori cu o notație ce pare defectuoasă de la prima vedere. Noi trei⁴, și alții pe urmele noastre, am pornit spre necunoscut – și am descoperit muzica satului maghiar.⁵

Încă din acel moment, Bartók a intuit diferența dintre cântecele lăutărești, foarte la modă datorită petrecerilor la care tarafurile de țigani erau nelipsite și datorită Rapsodiilor lui Franz (Ferencz) Liszt, mult influențat de folclorul acestora – diferențe ce opuneau repertoriului de succes la oraș, cântecele sătești caracteristice maghiarilor, secuilor, slovacilor. Nu trebuie omis curajul lui Bartók, în momentul evocat aici și mult timp după aceea, de a-și expune public prin colecțiile și studiile tipărite, prin compoziții, viziunea democratică asupra influenței muzicii sătești în elaborarea opus-urilor academice. A fost curaj pentru că în

secolul al XIX-lea și ani buni din secolul următor elita Budapestei agreea repertoriul romantic din Occidentul european, nu folclorul țărănesc. Interesul exclusiv al lui Bartók pentru tradiția muzicală sătească veche s-a dovedit permanent – aici reproduc numai un fragment din scrisoarea trimisă, din Beiuș la Budapesta, în ultima zi a anului 1911, Etelkái Freund:

[...] *De șapte zile frământ noroiul din Sîmbăta, Rogoz, Drăgești, Tăsad, Corbești și Cotiglet. Degeaba, din punctul de vedere al muzicii populare această parte a țării este cea mai interesantă. Aici totul este arhaic. De exemplu Cotiglet n-a avut niciodată nici școală și nici preot. Nu știe nimeni nici să scrie, nici să citească.* [...] ⁶

În privința atașamentului fanatic al lui Bartók pentru muzica tradițională, aici își au locul câteva fragmente epistolare. În 1920 îi scria din Berlin lui Ioan Bușția, profesor și dirijor român la Beiuș:

[...] *Am constatat cu bucurie că cei de aici mă stimulează mult. [...] Dar – cum bine știți – muzica populară cu greu mă lasă în Apus; degeaba totul, ea mă trage spre Răsărit.* ⁷

Altă probă despre natura profund științifică a gândirii lui Bartók pe plan etnografic este misiva din 20 februarie 1911, expediată lui I. Bușția:

Va trebui să se facă monografii muzicalo-folcloristice adică să se reunească într-un volum melodiile unei singure regiuni, dar care să fie în număr destul de mare pentru a putea reda caracterul muzical al regiunii respective. Va trebui să se înceapă de pildă cu colecția mea din Beiuș care ar putea să se numească astfel: „Muzică populară de pe cursul superior al Crișului Negru” (magy.⁸: „Fekete Körös”) sau ceva similar. Aceste 350 de melodii chiar dacă nu epuizează materia, întrucât acolo se vor mai putea face încă multe descoperiri, cel puțin reflectă caracterul acestei zone (care reprezintă un grai muzical regional). / Pentru început aceasta ar fi suficient; apoi, într-un an, s-ar putea proceda la fel, cu un alt volum (de exemplu, cu cele 250 de melodii ale moșilor de lângă Cîmpeni, sau chiar cu o mare colecție monografică a unui alt culegător). Materia acestui prim volum o voi aranja eu însumi pentru tipar; cred că ea va trebui clasată după caracter, utilizare etc a melodiilor. Eu voi face observațiile indispensabile care vor fi traduse la București și completate cu notele explicative cu privire la text. Îmi imaginez o ediție riguros științifică, fără acompaniament de pian (care nu servește la nimic, când se tipăresc sute de melodii).⁹

În altă scrisoare către același destinatar, Bartók

enumera cu nedisimulată mândrie revistele britanice, franceze, germane, americane și austriece care i-au dedicat în 1921 articole substanțiale sau numere întregi elogiindu-l, însă mărturisea:

[...] *chiar dacă m-ar numi pontiful principal al muzicii, nu m-ar ajuta, dacă aș fi separat în continuare de muzica țărănească.*¹⁰

Dimensiunea imperială a Ungariei de până în 1918 a avut un singur efect pozitiv asupra lui Béla Bartók în perspectiva timpului, asupra etnomuzicologiei și creației sale academice de recital, de concert. A sa și a altor compozitori. Interesându-se de tradiția muzicii mai mult sau mai puțin arhaice maghiare, Bartók a luat cunoștință în mod firesc de tradiția naționalităților Ungariei vechi. Astfel se explică prezența melodiilor românești din Transilvania, rămase atât de proaspete, de frumoase când le-a lăsat spațiu larg în lucrările pentru vioară și pian sau pentru orchestră, când le-a transfigurat, le-a comentat în limbaj simfonic. Exemple sunt *Schițe pentru pian opus 9b*, *Dansurile românești pentru pian* (1910), *Dansurile populare românești, Colindele românești pentru pian* (1915), *Dansurile populare românești pentru orchestră mică* (1917), *Trei dansuri din Transilvania pentru orchestră* (1931).

Cercetarea minuțioasă a cântecelor populare i-a fost înlesnită lui Bartók de existența primului aparat de înregistrare a sunetului, fonograful, datorită căruia le-a putut documenta prin păstrarea modului de cânt instrumental sau vocal al informatorului și prin posibilitatea transcrierii fidele pe portativ, cu textele aferente când a fost cazul. Culegerile de folclor, studiile, conferințele din Ungaria, Germania, România publicate în reviste de circulație, în volume, susținute sub cupole academice sau la posturile de radio din aceste țări au constituit prilejuri de promovare a valorilor muzicii tradiționale, inclusiv românești, cu argumente științifice, proprii domeniului teoretic aflat în primele decenii din secolul al XX-lea la ora începuturilor – etnomuzicologia. Exemplific aici prin culegerea din Țara Moșilor¹¹, din zona Bihorului, monografia bănățeană (pentru care a cules aproximativ 400 de cântece și dansuri), monografia de folclor muzical românesc din Maramureș¹², *textele Muzica populară și însemnătatea ei pentru compoziția modernă*¹³, *Melodien der Rumänischer colinde (464 melodien, mit einem enileit aufsatz)*¹⁴, schițele unor colinde din Cerbăl¹⁵ în pregătirea conferinței de la Radio Frankfurt pe Main¹⁶, *Scrieri mărunte despre muzica populară românească, adnotate și traduse de Const. Brăiloiu*¹⁷. Rigoarea științifică l-a caracterizat mereu

pe Béla Bartók în orice studiu etnomuzicologic, în orice revistă prestigioasă ar fi publicat. Și redacția *Convorbirilor Literare* i-a difuzat un comentariu în numerele 7-8 din anul 1914.¹⁸

Rigoarea, probitatea exemplare i-au impus recunoașterea unor neîmpliniri proprii din culegerea efectuată în Bihor. Am ales un fragment mai amplu din scrisoarea adresată la 18 decembrie 1913 compozitorului, dirijorului și folcloristului Dumitru Georgescu Kiriac. După ce s-a referit la sistemul de grupare al cântecelor populare maghiare și slovace, Bartók a precizat:

*În cazul cântecelor populare românești, lucrurile sunt puțin diferite. La slovaci, și în măsură mai mare la noi, limita între diferite categorii de cântece s-a șters puțin, în timp ce la români limitele categoriilor sunt încă intacte. În consecință, mai întâi trebuie separate melodiile aparținând unor categorii diferite (prin efectuarea acestei operațiuni se vor obține categoriile de colinde, de bocete, de cântece de nuntă, de arii de dans și de doine). După o asemenea separare, melodiile fiecăreia dintre categorii se împart în 3 grupe: melodii de două rânduri, melodii de trei rânduri și de patru rânduri. Aceasta din urmă cuprinde cea mai mare parte a melodiilor ce pot fi clasate după sunetele finale ale rândurilor; atât în colecția din Maramureș, cât și în cea din Banat. / Din nefericire eu am omis prima diviziune – în colinde, doine, bocete etc; aceasta este deficiența grupării în colecția din Bihor. Motivul e că pe vremea aceea, fiind începător în studiul colindelor românești, încă nu observasem marea importanță a diferenței dintre categoriile de colinde și de doine etc./ Această greșală am eliminat-o în colecția din Maramureș.*¹⁹

Vocația de cercetător științific a lui Béla Bartók s-a vădit și prin învățarea limbii române pentru a înțelege cât mai profund sensurile, metaforele textelor din cântecele vocale, spre a comunica ușor cu informatorii întâlniți în diferite zone românești, spre a stabili legături cu folcloriștii și toți muzicienii români cu care lua contact, spre a susține conferințele la Radio România. În urma deselor expediții folclorice a deprins mult din graiul arhaic reprezentativ teritoriilor românești pe care le-a cercetat din punct de vedere folcloric.

L-am amintit pe Dumitru Georgescu Kiriac – este cazul să menționez că Bartók a colaborat mult cu cei mai importanți folcloriști români: Ion Bîrlea, Octavian Beu, Tiberiu Brediceanu și, după a doua vizită în România, mai ales cu Constan-tin Brăiloiu. Aprecierea

de care se bucura Béla Bartók i-a prilejuit studiul minuțios în arhivele din București (1926, 1934), iar Brăiloiu, ca dovadă a prețuirii deosebite pentru etnomuzicologul Bartók, a contribuit după moartea acestuia (1945) la publicarea celor peste 2000 de melodii tradiționale românești în trei volume difuzate de editura olandeză Martinus Nijhoff (1967).

Toată activitatea intensă de culegere pe teren, de pregătire pentru tipar, de promovare prin articole, studii, conferințe în fața publicului și în fața microfonului a melodiilor (inclusiv românești) tradiționale de ascultare și de joc din perioada 1907-1934 a fost marcată în egală măsură de recitalurile și concertele susținute ca pianist în centre muzicale europene, în Statele Unite ale Americii, la București. Numai în anul 1924, Bartók a susținut câteva recitaluri în capitala română. Menționez mai întâi programul din 24 februarie când a interpretat la pian trei Sonate de Domenico Scarlatti, *cinci piese* de Claude Debussy, iar din creația *proprie patru opusuri academice, patru prelucrări pentru voce și pian ale unor cântece populare* (împreună cu Dudutz Agnes), *Rapsodia op. 1* (în tandem cu violoncelistul Rezik Karoly). La 19 octombrie, în organizarea Fundației culturale „Principele Carol” și la 20 octombrie 1924 sub auspiciile Societății Compozitorilor Români a susținut două recitaluri de pian, al doilea cuprinzând exclusiv creații proprii: *Cvartetul nr. 1* (în versiunea Cvartetului Reginei Maria), *Trei colinde românești* (împreună cu pianista Muza Germani-Ciomac), *Sonata pentru vioară și pian* (unul dintre momentele colaborării scenice cu George Enescu!) și *Piese proprii pentru pian* (interpret autorul). Dovadă a respectului de care se bucura Béla Bartók în tripla calitate de compozitor, pianist și etnomuzicolog, în manifestul de constituire a Societății Compozitorilor Români, distribuit la 7 decembrie 1924, se preciza:

*Societatea a întrunit în sânul ei pe compozitorii întregului neam, alături de cântăreții și instrumentiștii noștri cei mai de seamă. Societatea a dovedit prin concertul extraordinar dat în cinstea d-lui Béla Bartók că știe să mulțumească, fără a ține seama de prejudecăți, acelor care au bine meritat de la muzica română.*²⁰

Printre muzicienii importanți care au semnat manifestul i-am regăsit pe George Enescu, Tiberiu Brediceanu, George Enacovici și Ion Vidu.²¹

Concluzia primului capitol din însemnările despre Béla Bartók referitoare la activitatea sa prodigioasă, creatoare, prin care a contribuit fundamental la cristalizarea și dezvoltarea etnomuzicologiei românești,

luminează speranța că toate informațiile selectate, documentele reproduse argumentează adevărul că marele cântăreț, compozitor și interpret a cunoscut în profunzime tradiția muzicală românească (îndeosebi din zonele Banatului și Transilvaniei) conform celui mai riguros, mai științific mod de cercetare. Linia de demarcație limpede explicită a raportării muzicienilor geniali Béla Bartók și George Enescu la folclorul vechi, sătesc, argumentează afirmația hotărâtă, singulară în mediul românesc, a lui Sabin Păutza, pe care am reprodus-o la începutul însemnărilor de față. Este un adevăr ce nu obținează unghiul diferit, genial (repet cuvântul), autentic, rafinat, de raportare a lui Enescu la folclorul românesc, prin care a nutrit, a sporit singularitatea creației sale în context universal.

Note:

1. Alfred Cortot (1877-1962): profesor, unul dintre cei mai valoroși pianiști francezi din prima jumătate a secolului XX.
2. Radio Trinitas, emisiunea „Civilizația Muzicii”, realizator Alex Vasiliu, 10 decembrie 2011
3. 1882-1967, compozitor, etnomuzicolog, profesor, lingvist, filozof, prieten cu Béla Bartók.
4. Vikár Béla - Zoltan Kodály - Béla Bartók
5. Tallián Tibor – *Bartók-marginălia* (*Marginălia Bartók-kiene*). *Zenetudományi dolgozatok*, 1979 (*Lucrări de muzicologie* 1979) apud László Ferenc – *Bartók Béla. Studii, comunicări, eseuri*. București, 1985, pag. 16-17.
6. *Bartók Béla, Scrisori*, vol. I, Kriterion, București, 1976, pag. 91
7. idem, pag. 134
8. „În limba maghiară”
9. *Bartók Béla, Scrisori*, vol. II, Kriterion, București, 1977, pag. 15
10. *Béla Bartók, Scrisori*, vol. I, Kriterion, București, 1976, pag. 139
11. ... predată de Bartók la 11 februarie 1911 Academiei Române, care a publicat-o în 1913.
12. *Völkemusik der rumänien von Maramureș von Béla Bartók, mit einer bildtafel*. Drei Masken Verlag, München, 1923
13. *Revista Fundațiilor Regale*, an I, nr. 6, iunie 1934
14. *Colinde românești (464 de melodii cu text introductiv)*. Universal Edition A.G. Wien, 1935
15. Localitate aflată la 518 kilometri de Hunedoara.
16. 22 ianuarie 1933
17. București, 1937
18. *Observări despre muzica populară românească*.
19. László Ferenc, *Bartók Béla – Studii, comunicări, eseuri*. Kriterion, București, 1985, pag. 75
20. idem, Reproducerea nr. 37-38 ale Manifestului.
21. Idem, reproducerea facsimilului nr. 38

La centenar: O privire asupra prozei române, ediție îngrijită de Ana Parteni, cuvînt de deschidere: Cassian Maria Spiridon, Editura Timpul, Iași, 2020, 146 p.

Sâmbătă, 12 mai 2018, la „Casa cu absidă”, în cadrul FIE („Festivalului Internațional al Educației”), sub semnul revistei *Convorbiri literare*, al filialei Iași a USR și al revistei „Poezia” a avut loc colocviul „La centenar: O privire asupra poeziei române”, moderat de Cassian

Maria Spiridon. Din păcate, pandemia a făcut ca al doilea colocviu din serie să se desfășoare în cu totul alte condiții, online, sâmbătă, 19 septembrie 2020. În cuvântul său de deschidere Cassian Maria Spiridon a subliniat și acest fapt, amintind și tematica viitoarelor colocvii, anume: dramaturgia, eseu, critica românească la centenar, toate decalate din cauza pandemiei.

La acest colocviu au fost invitați 25 dintre colegii noștri, dar au putut participa 17, iar, *intervențiile acestora au fost adunate în această carte, așezate în ordinea alfabetică a numelor lor (după cuvântul înainte al lui Cassian Maria Spiridon, fiecare autor beneficiind de o prezentare biobibliografică)*, astfel: Marius Chelaru – *Pagini despre proza minorității din România*, Dragoș Cojocaru – *Memorialistica artiștilor lirici români*, Ioana Diaconescu – *Note asupra romanului românesc de după „tezele” din iulie 1971 ale lui Nicolae Ceaușescu. Literatură de atitudine*, Mircea A. Diaconu – *La Centenar: Fragmente despre Bucovina*, Gellu Dorian – *Un veac de proză română cu puțini cititori în țară*, Ioan Holban – *B, D, P*, Emanuela Ilie – *Proza confesională feminină publicată în ultimele trei decenii. Privire generală*, Cristian Livescu – *Un secol în care eroul arhetipal al prozei este revoltatul*, Emilian Marcu – *Tendențe ale prozei românești contemporane*, Marius Manta – *Detenție, opresiune, maladiv în societatea și proza românească*, Alexandra Olteanu – *Geografia insurgenței în proza lui Gellu Naum*, Liviu Papuc – *La centenar...*, Antonio Patraș – *Ion D. Sîrbu, romancier al condiției umane*, Mircea Platon – *La*

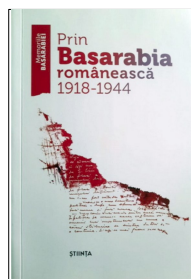
centenar: Proza „generației tranșelor”, Adrian Dinu Rachieru – *Romanul și mercurialul politic*, Nicolae Sava – *1918-2018 – o sută de prozatori la debutul lor publicistic*, Vasile Spiridon – *De gura lumii – o perspectivă „DINDĂRĂT” în romanul ION de Liviu Rebreanu*, Cassian Maria Spiridon – *Condiția scriitorului*.

Sunt subiecte variate care, credem, vor atrage atenția cititorilor acestui volum, lansat tot online, din păcate, pe 12 noiembrie 2021, în cadrul festivităților de premiere a autorilor din Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor.

Prin Basarabia românească. 1918-1944, antologie de Olga Iordache și Liviu Papuc, Introducere (*Mărturie despre anevoioasa revenire la matcă*) de Ion Țurcanu, Editura Știința, Chișinău, 2021, 478 p.

Am semnalat de mai multe ori diverse antologii de texte despre Bucovina sau/și Basarabia, ale unor autori mai mult sau mai puțin cunoscuți care au trăit odinioară, alcătuite de Liviu Papuc. De data aceasta, în colaborare cu Olga Iordache, și publicată la o editură din Moldova de peste Prut, Știința, în colecția „Memoriile Basarabiei”, oferă cititorilor o selecție de astfel de texte despre această parte a țării în perioada mult prea scurtă în care a făcut parte din România, adică 1918-1940. În perioada de după impunerea regimului comunist în România, până în 1990 informațiile despre această perioadă au fost obturate și, din păcate, așa au și rămas în bună parte și astăzi deși, cum scrie Ion Țurcanu, s-au mai publicat lucrări istorice pe această temă. Schimbările petrecute în Moldova de peste Prut în această perioadă au fost semnificative, cu atât mai mult cu cât până atunci regiunea fusese foarte puțin cunoscută în țară. Până atunci, scriu antologatorii în *Notă asupra ediției*, „provincia fusese prea puțin văzută”, „ea rămânând o prezență românească doar prin cele câteva figuri de marcă – scriitori îndeobște – care păstrau contactul cu națiunea”.

Semnatarii textelor sunt mai cunoscuți (de pildă: Ioan Petrovici, I. Agârbiceanu, Nichifor Crainic,

Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Al. Marghiloman, Ion Petrovici, Nicolae Iorga, Leca Morariu, Pamfil Șeicaru ș.a.) sau poate astăzi mai puțin în prezență în memoria colectivă, din diverse motive azi (Ovid Țopa, cpt. Aurel I. Gheorghiu, V. Plăvan, C.R. Munteanu, Sanda Ulubeanu, Virgil Huzum, Eugen Herovanu, I. Teodorescu, Luca, Grigore Cazacliu, Elena Dobroșinschi, Vlad Zamfir, Eugen Darzeu ș.a.). Sunt tot felul de descrieri a locurilor, a unor situații de fapt, a felului în care au înțeles cei care au scris textele că vedeau oamenii locului lucrurile ș.a.

Câteva exemple: Em. De Martonne, în *Lucruri văzute în Basarabia* scrie cum la încercarea de a se introduce limba română, în unele școli, „chiar și elevii au refuzat să urmeze orele”, pentru că „ideea că doar rusa este limbă savantă și literară intrase adânc în creierile acestora tinere”. G. Vâlsan, *Basarabia* (1924): „mai interesantă este cultura rusească. Cât timp s-a nădăjdut cucerirea restului Moldovei și Munteniei s-a arătat oarecare solitudine pentru legislația, obiceiurile, instituțiile religioase și limba moldovenească. Îndată ce s-a văzut că principatele au viață rezistentă și că o revendicare viitoare e imposibilă, a urmat represiunea brutală și batjocorirea oricărei manifestări naționale, chiar inofensive. Câștigarea, prin situații, a unei mari părți din boieri, rusificarea, prin școli, a păturii orășenești, împiedicarea oricărui avânt de cultură superioară românească, părăsirea în întuneric deplin a țărânimii – care până de curând nu știa carte decât în proporție de 10% - acesta e rezultatul activității culturale rusești”.

Textele selectate („din periodice – reviste de cultură, almanahuri, ziare – de pe tot cuprinsul României”, dar și „din unele cărți”) de antologatori creionează o imagine interesantă a epocii și regiunii, dar și, cred, așa cum își doresc Liviu Papuc și Olga Iordache, remarcând că „trecutul nostru este studiat, de cele mai multe ori, cam în fugă, în linii generale, extrăgându-se concluzii simpliste”) pot incita cititorul la lectură, dar și la „o analiză mai nuanțată”.

Concluzionând, o carte care merită atenție, selecție de texte care reflectă o imagine asupra Moldovei de peste Prut (numită și azi, după o minciună a rușilor, în întregul ei „Basarabia”, deși, cum scrie și Liviu Rebreanu într-un text antologat aici,

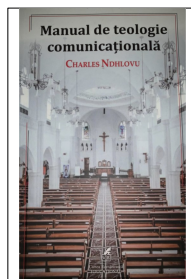
doar o parte, de „la miazăzi”, purta acest nume) dar și, în context, fie și prin câteva tușe sumare, a României din acele vremuri. Și, după atâtea drumuri peste Prut, sunt, totuși, în acord cu Ion Țurcanu când scrie: „Deși au existat obstacole, neajunsuri și greșeli, minunea s-a săvârșit: în sufletul Basarabiei a fost cultivat, într-un termen destul de redus, acel dram de spirit românesc care avea să o salveze pentru totdeauna de îndelungată înstrăinare”.

Charles Ndhlovu, *Manual de teologie comunicatională*, traducere din limba engleză de: Cristina Irimia, Cartea Românească Educațional, Iași, 2021, 298 p.

Nu demult semnalăm o altă carte a lui Charles Ndhlovu (născut în 1981, în Malawi), anume *Papa Francisc. Metafora discursului papal*, versiunea română fiind semnată de aceeași traducătoare, Cristina Irimia, apărută la aceeași editură ieșeană, Cartea Românească Educațional. Spuneam atunci că felul în care comunicăm/ transmitem ce dorim către ceilalți a devenit tot mai mult o preocupare, ajungându-se și la specializări nebănuite altădată în această direcție, și că nici „Biserica”, generic zicând, nu a rămas nepăsătoare la acest subiect, și au apărut, la temă, diverse studii/ articole/ cărți. Una dintre acestea este și acest *Manual de teologie comunicatională*, care este, am putea spune, cumva „complementară” din punct de vedere teoretic, al metodei aplicate, cărții despre *Papa Francisc* și analizării discursului papal.

Dintru început, autorul notează că teologia comunicatională pornește de la ideea că „teologia poate fi studiată sau abordată și din perspectivă comunicatională”, nu doar din una Cristologică, Mariologică, Dogmatică, Biblică, Scripturală, Morală ș.a. În același timp, afirmă și că sunt mai multe „domenii tematice” care pot fi „plasate sub umbrela” teologiei comunicatională, pe care le abordează în această carte, sperând că, astfel, ar putea oferi „cheia pentru înțelegerea diverselor teologii”, analizând și diversele teorii comunicatională existente azi, „în ideea „extinderii și aplicării lor în același mod”.

Cartea este structurată în 45 de capitole, plecând

de la o privire de ansamblu asupra teologiei comunicaționale, evoluție, trăsături, definirea comunicării (inclusiv dificultatea de a ajunge în acest sens la un acord unanim acceptat), clasificări, diversele procese/ teorii din domeniul comunicării (cu raportarea lor la Cuvântul lui Dumnezeu, comunicarea de sine a lui Dumnezeu sub diverse aspecte – plecând de la faptul că „Prin Iisus, comunicarea de sine Absolută a lui Dumnezeu se produce irevocabil și total” și, chiar „dacă această comunicare de Sine este liberă din partea lui Dumnezeu dar și din partea oamenilor, Iisus este evenimentul și punctul în care comunicarea de Sine a lui Dumnezeu devine ireversibilă, absolută, totală și irevocabilă”, ș.a.) și modele ale bisericii din această perspectivă ș.a.

Dacă analizând *Metafora discursului papal*, modul de comunicare al papei Francisc are în vedere, mai ales, metodologia elaborată de George Lakoff, apoi de Mark Johnson (conform cărora „conceptele metaforice pot fi extinse mult peste obișnuita interpretare literară a gândirii și exprimării în domeniile pe care le numim figurative, poetice, colorate, sau a ceea ce ne-am obișnuit să definim drept gândire și limbaj figurativ”), dar și de alții, ca Robert A. Harris, după care metafora „compară două lucruri diferite exprimând unul din ele cu mijloacele celui de-al doilea”, aici analizează distinct, uneori în capitole separate, și altele, între care cele ale lui Denis McQuail, Sven Windhal, F.X. Dance ș.a. ș.a.

Sunt multe alte aspecte discutate de autor, între care, de pildă, cel despre limba latină ca „lingua ecclesiae”. În argumentația sa, Charles Ndhlovu spune că, deși „fiecare dintre noi are dreptul la limba sa maternă”, și, citând pe Karl Rahner, „Biserica cu adevărat activă în misiunea ei” este aceea care „vorbește multele limbi ale multor popoare”, nu avem motive să renunțăm la limba latină „comună în comunicarea internațională în Biserică”. Asta ținând cont că azi limba latină este acum „a doua limbă de comunicare internațională între oameni”, după limba maternă a fiecăruia. Motivul real al menținerii latinei „ca limbă liturgică”, de pildă, scrie autorul, citând și din Rahner, „se referă la unitatea limbilor de închinare”, chiar când vorbim de oameni cu formații lingvistice diverse, fiind, totodată, și „limbaj universal administrativ de comunicare pentru Biserică” ș.a.

Am lecturat această carte a Charles Ndhlovu, care pune la dispoziția cititorului un bagaj informațional de interes la temă, și gândind că în ziua de astăzi, poate mai mult ca oricând până acum, este nevoie de strategii de comunicare bine aplicate, de înțelegerea a ce înseamnă comunicarea în general, cu aplicabilitate la mesajul religios în special. În societatea noastră credința își are locul ei, iar nevoia de comunicare corectă și eficientă din partea Bisericii este necesară.

Coord: **Sorin Bocancea**, *Covid-19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei*, Editura Junimea, Iași, 2020, 684 p.

Din nefericire, Covid-19 este unul din cele mai discutate „subiecte” de ceva vreme și, deși ne confruntăm de acum de atâta timp, cu acest virus, apar încă multe întrebări, iar unele dintre „răspunsurile” care păreau altă dată certitudini se schimbă pe parcurs sau își pierd substanța.

În acest op masiv (apărut sub semicentenarului editurii ieșene Junimea, la care apare, își serbează semicentenarul) coordonat de Sorin Bocancea sunt foarte multe detalii, informații despre ce este acest virus, cum se manifestă, felul în care acționează cei „din linia I”, care erau, la data scrierii cărții, metodele de a lupta cu el, rezultate, statistici, cum acționează și reacționează autoritățile, populația, cei atinși de maladie, cei care încă nu au fost atinși, măsuri vs drepturile omului (aspecte din ce în ce mai discutate și azi), credință și pandemie, avalanșa știrilor, corecte și false, și gestionarea lor de către diverse structuri, efectele în populație, populație, cum sunt afectate viața individuală, socială, economică, cum reacționează statele și care este relația cu cetățenii altor state, schimbările multiple pe plan mondial pe care le-au generat/produs și virusul și reacțiile la acesta din partea statelor, efecte/ consecințe geostrategice ș.a. ș.a., ș.a.

Lucrarea este împărțită astfel: Partea I: Mesaje din linia întâi, Partea a II-a: Individul și guvernarea în pandemie, Partea a III-a: Viața religioasă. Între biologie și teologie, Partea a V-a, Comunicarea de la informare la infodemie, Partea a VI-a: Modele ale gestionării pandemiei, Partea a VII-a: Condițiile

relansării solidarității europene, Partea a VIII-a: reasezările geopolitice post - covid-19, și, în final, o prezentare a autorilor. Semnează în această carte multe nume cunoscute (din lipsă de spațiu, nu îi putem aminti, cum ar meritam, pe toți autorii celor 57 de contribuții), din diverse domenii de expertiză/ activitate, ceea ce oferă garanția unei lecturi interesante, fiind vorba de abordări din diverse perspective, care surprind fețele nebănuite la început ale acestei pandemii care a afectat profund, spun, cu temei, autorii, întreaga planetă.

O lectură de interes, și retrospectiv, dar și cu multe aspecte care persistă și azi sau chiar au fost amplificate, în această perioadă în care covid-19 încă face victime. Pe de o parte, oferă multe informații, pe de alta poate ajuta cititorul să aibă o imagine cât mai amplă și mai veridică a ce înseamnă de fapt această pandemie, inclusiv la nivel de acțiune/ reacțiune personală, dar și a analizei felului în care au răspuns autoritățile și/ sau sistemul sanitar, în primul rând, care sunt efectele ei, și la ce am putea să ne așteptăm pe viitor pe plan medical/ social/ economic/ geostrategic.

Ioan Popoiu, *Călătorie spre centrul ființei*, Aius, Craiova, 2021, 102 p.

Este primul volum al lui Ioan Popoiu pe care l-am citit, prima întâlnire de acest fel cu poezia sa. Debutul său literar a fost în „Convorbiri literare”, în 1987, iar cel editorial cu volumul *Vifor eretic*, 2008. A mai publicat și alte volume, dintre care amintim acum *Întoarcerea fiarei*, apărut la PIM, în 2020.

În ce privește acest volum, cred că îl putem considera, cum îi e și titlul, o „călătorie” prin interogații/ mărturisiri în haină de vers „spre centrul ființei” în general (de exemplu în poeme ca: *Această anestezie*, *Suntem nefericiți*, *Ars antipoetica*), dar și spre al propriei ființe, în particular (*Singur în mijlocul universului*, *Suferim de ceva pe ascuns* *Cerul s-a închis pentru noi*), deși nu putem zăgăzui/ limita tematica sa doar la aceasta, nici în poemele amintite, nici în întreg volumul. Unele poeme sunt ca o „mărturisire de credință” („cunoașterea mi-a fost iubirea destinul suferința/ drumul acesta presărat cu spini și puțini trandafiri”), altele reflectă felul în care vede lumea în general (în care „nimic nu e bun sau rău/ decât ce gândul singur hotărăște”), față cu atâtea și atâtea întrebări ale vre-

murilor actuale („trăim ca și când am fi prizonieri în existență”; „acest imens paradox o lume plină de măști/ așa arată lumea noastră/ lumea în care Dumnezeu este mort/ morți sunt toți zeii altarul e gol bisericile pustii”) și pe sine ca parte a acesteia („uneori am impresia că nu mă cunosc nu știu cine sunt/ mă privesc surprins în oglindă mă simt străin).

Este un volum al unui om care înțelege că are mai multe întrebări decât răspunsuri. Răspunsuri pe care are dorința să le caute, însă știe că adesea „despre partea de abis și necunoscut din ființa noastră/ filosofia și știința nu știu nu pot să ne spună nimic”. Dar, totuși, își spune că, dincolo de credință (care are o amprentă bine conturată în versurile sale), dincolo de ce credem că putem înțelege sau nu („trăim tăcem nu știm ce se petrece cu noi”), „sunt adevăruri care ne guvernează viața/ la care ne raportăm neștiut”. Sunt poeme și despre dorința de a înțelege și a se înțelege, despre suferință, condiția umană, viața terestră și cea care ține de credință, bine și rău, relativizarea acestora în lumea de azi, spiritual și material ș.a. Astfel, Ioan Popoiu, din aceste pagini, îmi apare ca un poet interiorizat, înclinat spre metafizic, spiritual, credință (este teolog de formație), dar care se apropie și de real în haina sa concretă, așa cum se vede prin propria înțelegere. Poate și de aceea mi s-a părut (și analizând unele sintagme folosite de autor: *coșmar*, *prăbușiri*, *singurătate* ș.a., dar și altele ca *lume tainică*, *prea omeneasca iubire*, ori referințele *livrești/ istorice* ș.a. și *motourile*, *felul* în care sunt alese) că îl „văd” cumva între două oglinzi, una care vrea să cheme, să absoarbă întunericul, hăurile tenebroase atât ale lumii cât și ale sufletului insului, și o alta care parcă reflectă peste cealaltă din preaplinul luminii primit dinspre spiritual.

Sunt câteva gânduri despre cele ce m-au interesat la lectura unei prime cărți de versuri ale lui Ioan Popoiu, dar care mă determină să aștept să văd cum va arăta un eventual viitor demers de acest fel al său.

Marius CHELARU

LUMEA CA O RANĂ DESCHISĂ

Ioan HOLBAN

În peste douăzeci de cărți, tipărite începând cu anul 1999, până azi, de la debutul cu poemele din *Ard visele în nopți de Sînziene*, până la, recent, romanul *Autopsia mirărilor* (Editura Opera Magna, 2020) și „eseul mărturisire” *Anomaliile singurătății* (Editura 24:ore, 2021), Maria-Elena Cușnir a explorat aproape toate formele literare: poezie, proză scurtă, roman, memorialistică, publicistică topită într-o proză de idei, note de călătorie, identificându-se, peste tot, *filtrul lirismului* prin care trece realul în poezie și proză, într-un fel foarte explicit, pentru că, iată, un volum de versuri din 2004 se numea *Nordul mirărilor*, iar romanul apărut de curînd, *Autopsia mirărilor*, unde segmentele epice se leagă prin poeme care *rezumă* ceea ce a fost, dar și *proiectează* ceea ce va urma: „Muguri gingași se leagă în treaptă de/ rouă;/ Adierea ecoului, treaptă cu treaptă/ Se cuibărește în inima visului;/ Mîngiere din lumina poveștii./ Te-ntrebi de ce în vis cîntecul e fără-ntristare./ Acolo, clipa copilăriei trăiește între cărări/ Fără-nceput și fără sfîrșit./ Sălaș, în ochiul păsării: vis nocturn./ Magia visului – «Anotimpurile» lui Vivaldi/ Plînsul ninsorii – singurătate în ore tîrzii/ Petale albe spintecă cîntecul primăverii./ Îmbrățișări prelungi – fata morgana în/ zăpușeala verii./ În toamnă ajungi precum teiul fără frunze/ fără vrajă;/ La capătul visului ești tu/ Cel alungat de vocea adîncă a destinului” (*Visul*). Acest *poem-punte* între două capitole romanești, *Lumina_curgătoare a sufletului* și *Noaptea amintirilor*, exprimă, în fond, *visul* protagoniștilor, Viana și David, în expresia lirică a Mariei-Elena Cușnir, doi *muguri gingași* care se leagă în picuri de rouă, crescînd în lumina unei duioase povești de dragoste care traversează vremea omului și timpul de deasupra sa, de la plînsul ninsorii și cîntecul primăverii, pînă la zăpușeala verii și teiul „fără vrajă” al toamnei. Filtrul liric potențează intriga romanului și definește profilul personajelor; Maria-Elena Cușnir își găsește și într-un foarte inspirat *motto* din Kafka: „Între multe alte lucruri, tu erai pentru mine și o fereastră prin care puteai privi străzile, singur, n-aș fi putut”: un alt fel de a fixa ceea ce se cheamă *suflete-pereche*, utopia lui Unu, în care realul e perceput totdeauna prin ochiul *Celuilalt*, ființa interioară și nu, ca în atîtea alte paradigme literare, adversarul, dușmanul, alteritatea.

Autopsia mirărilor este o carte despre iubire, „bine-

cuvîntarea vieții”, cum îi spune autoarea, (re)confirmînd faptul că, la început, a fost dragostea, dar nu oamenii: Cuvîntul, adică, iubirea lui Dumnezeu pentru creația sa și iubirea Fiului care aduce, pentru oameni, în viața sa pămîntească, o religie a iubirii; Viana ajunge, *prin dragostea pentru David*, la o concluzie fără echivoc („Știa că cea mai mare binecuvîntare a vieții e iubirea. Ea îți dă puterea să mergi înainte, îți dă înțelepciunea pe care n-o cîștigi decît prin caznă, îți dă credința că, viața e un miracol”), la fel cum David, îndreptîndu-se spre o întîlnire cu sufletul-pereche, le sugerează colegilor cîntători un provocator subiect de meditație: „Credeți că iubirea poate salva sufletul de spaima existențială?”. Povestea de dragoste dintre Viana, medic dedicat, „în prima linie” și David care lucrează la un „grandis proiect” ce viza fizica cuantică se întîlnesc la Librăria „Cărturești”, unindu-i, înainte de sentimente, pasiunea pentru lectura cărților care „ascund cele mai mari averi, sunt o adiere de primăvară în harababura vieții”. *Pasiunea și datoria* sînt trăsăturile definitorii ale profilului Viane a cărei viață profesională e surprinsă într-un stop-cadru din 7 ianuarie 2020, în lumea surpată de pe holurile spitalului: „Viana solicitase să fie de gardă, așa înțelegea ea că este de ajutor semenilor. Unii sunt pe punctul de a-și pierde viața, de ce să nu le vină în ajutor? Chiar dacă unii nu mai au nicio speranță, simțea că trebuie să fie alături de cei aflați pe drumul nefericirii. Fu șocată cînd deschise ușa secției. Zeci de bolnavi, în picioare, pe scaune, rezemați de pereți. Oare ce așteptau? Se dădeau rețete, farmaciile erau asaltate. În fiecare dintre bolnavi vedea cîte o umbră a vinovăției că s-au născut, că au venit pe lume pentru a fi alungați din ea. Cîte suflete disperate sau resemnate? Două asistente și doi medici consultau acei nefericiți. Pentru cîți lipsa de speranță echivalează cu renunțarea? Medicina a făcut progrese uimitoare, dar... e atît de neputincioasă în fața atîtor cazuri. Fiecare muritor visează la o viață fără suferință. Cine hotărăște pentru cine e drum de scăpare și pentru cine nu există? Oricine caută un sens existențial. Cînd el dispăre, de ce te mai agăți? Fiecare își așteaptă sentința sau motivarea ei. Protestele nu ajută cu nimic. Farsele destinului? Viana simți că spațiul Ambulatoriului s-a golit de aer”. David lucrează cu speranța de a finaliza „un grandios proiect comun ce

viza fizica cuantică”; doi specialiști împliniți profesional, căutând același echilibru în orizontul unei povești de dragoste, al unirii pînă la identificare, conform *motto*-ului din Kafka, al unei *geneze reciproce* pentru a se regăsi în Unu: „Cît își dorea ca Viana să fie acum lângă el – spune monologul său interior, David – și împreună să treacă pe lângă toți oamenii nepăsători la suferințele altora! Doar ei doi ascunși în scorbura unui stejar uriaș, departe de vacarmul aglomerărilor urbane, de răutatea și invidia pe care doar Atotputernicul le-ar putea curma; să se contopească într-o scînteie ce s-ar proiecta în cer”. Împreună, (re)descoperă lumea din jur: secretul longevității cuplului, pe care Viana îl regăsește lângă părinții săi, Miana și Mihai, portretul-robot al unei generații, tinerii în oglinda „bătrînilor” părinți ai Vianeii („Sentimentele de prietenie adevărată au dispărut. Trăiesc într-o altă lume, virtuală. Am urmărit în pauze sau în excursii discuțiile lor. De fapt, nu spun nimic. Nu știu dacă ei pot trăi un sentiment de vinovăție, de compasiune, dacă fac distincție între bine și rău. Rareori lasă să le cadă masca de pe chip. Mi-ar plăcea să-i văd că vorbesc nestingheriți, că-și fac griji, că se bucură să ajungă pe culmea unui deal sau munte, că lumina argintie a lunii răspîndește magie. Mă gîndeam într-una din zile dacă adolescentul mai știe să cuprindă fața iubitei și să-i atingă obrazul ca o mîngiere. Sexul este alimentat prin filme de cea mai joasă calitate, prin reviste sau Facebook. Efectul distrugător se vede la tot pasul: divorțuri, violențe casnice. Nouă nu ne-a fost greu să rămînem împreună, viața nu e doar lapte și miere. După atîția ani îl privesc pe Mihai cu surprindere și-mi dau seama că el este în fiecare colțișor al ființei mele. E în fiecare colțișor al casei, al grădinii, al respirației mele”) și a Vianeii înseși („Cred că majoritatea tinerilor se mint singuri, întorcînd spatele acelor ceasornicelor sau poate eu sunt mult depășită, o conservatoare înrăită ce m-am lăsat împinsă spre ceea ce te face să simți miracolul vieții, să înțelegi lumina cerului în nopțile întunecate”), într-o epocă a escaladării violențelor de tot felul, a problematicei credinței, cînd se confundă libertatea cu ateismul, cu pledoarii (aproape) patetice pentru iubire, toleranță, patriotism („Să nu plecați într-o țară străină. Aici n-o să vă pierdeți. Clipele vieții trec ca o părere, toate speranțele se risipesc, inima e vie doar la rădăcini. Plecarea nu e decît amăgire, minciună. Cîte lucruri nu sunt de descoperit în această frumoasă țară a noastră”, spune un bolnav de pe patul de suferință, medicului care îl îngrijește), găsind forța supraviețuirii în însoțirea, în gînd, cu Dumnezeu („Oare ești de neînfrînt cînd pășești alături de Dumnezeu?”, se întreabă, retoric, Viana în seara unei zile de mari încercări ale medicului) și în căldura pătrunzătoare a căminului, a familiei: „Îi plăcea, mai ales, simbăta sau duminică,

ca, cînd erau toți ai casei, să înregistreze fiecare detaliu ascuns al discuțiilor cînd rîdeau în jurul mesei; trăia atunci senzația unei legături de nezdruccinat, deasupra tuturor nimicurilor”, consemnează Viana în monologul său interior, regăsind spațiul ființial între rădăcinile neamului: „Legătura cu cei dragi, părinți, surori, frați e partea luminoasă și curată a copilăriei, a vieții”.

Aceasta e partea *luminoasă* a lumii Mariei-Elena Cușnir; în *Anomaliile singurătății*, se află partea *întunecată* a acesteia. Printre foarte rarele mărturii din/ despre pandemie, „eseul mărturisire” al Mariei-Elena Cușnir figurează formula unui jurnal intim ale cărui notații încep la 15 martie 2020, la Suceava, „focarul numărul 1 al țării”. Autoarea se refugiază în „casa de vacanță de la Virfu-Dealului, între Păltinoasa și Cacica”, pentru a se proteja pe sine și familia, dar și pentru a obține *efectul de distanță* care să-i permită *analiza*, radiografia unei stări interioare, dar și sociale: la Virfu-Dealului este *raiul* de lângă *iad*: „Nu e o condamnare să te retragi într-un paradis între două dealuri, cu iaz cu pești, cu nuferi, străjuț de tei, castani, brazi, larice, cu grădină cu meri, peri, vișini, pruni, nuci, cu zmeuriș, mure, coacăze verzi, roșii și negre, cu trandafiri de toate culorile, cu doi brazi argintii falnici, cu zeci de copaci de tuia, cu cireși japonezi, cu tufe de liliac în jurul unei case de lemn etajate, cu multă lumină, pereții de la parter fiind din geamuri”. Casa de vacanță e *spațiul securizant*, cel de-al doilea spațiu *ființial*, departe de lumea ca o rană deschisă, unde se aude „respirația pămîntului atunci cînd plantezi sau smulgi buruiana sau parfumul dulce-amăruș adus de foșnetul vîntului”. De la distanța izolării în casa de vacanță, Maria-Elena Cușnir face un tablou corect, crud, dar adevărat, al (i)realității imediate, pictat în culorile *fauve* ale unor întrebări, neliniști, sentințe, spaima, sentiment al eșecului, într-un *timp al vidului*, al anxietății, al datelor adevărate și false (“Nu cred în cifrele date de media de la noi. Cum să cred, dacă aud că în satele din jurul Sucevei zilnic sunt decese (cauzate de Covid), dar nedeclarate. Inconștientă care te face să te gîndești la absurditatea timpului nostru”, scrie, cu dreptate, ca o voce singulară, Maria-Elena Cușnir) și, deopotrivă, al neliniștilor despre ce va fi *după* (“Vom fi capabili să punem ordine în viața noastră după atîta neliniște și haos?”) într-o vreme a manipulărilor grosolane venind dinspre mass media, „un demon ce-ți răstoarnă viața asemenea unui dezastru”, măsluind, adesea, denaturînd, mințind, semănînd incertitudine și spaima, propagînd mereu frica, ademenind publicul pentru a-l manipula.

În *Anomaliile singurătății*, Maria-Elena Cușnir face un inventar tragic al *pierderilor* care fracturează condiția umană de aici și acum („Altruismul, sacrificiul de sine cad treptat sub semnul îndoielii”; „Viața ta e

luată în stăpânire de alții”; „Cunoștințe de-o viață își ocolesc prietenii sau, când îi întâlnesc, îi întreabă dacă distanța dintre ei e corectă” etc.) și, deopotrivă, al efectelor virusului („Lipsa de contact cu lumea te secătuieste. Te simți lipsit de rost, trăiești sentimentul pierzaniei”; „Aceste luni au creat un gol în jurul tău; punți, noduri, legături se vor reface anevoie. Unele vor fi imposibil de regăsit”, „Nimeni nu știe cine va scăpa” etc.). Explorarea acestei realități întunecate, fie și de la distanța care desparte raiul de la Vîrfu-Dealului de iadul de la Suceava, lasă câteva formulări memorabile („Viața fără vise echivalează cu o lungă agonie”; „Intensitatea

trăirii nu poate fi dată decît de valoarea pe care o dăm noi înșine timpului”). Soluția? Iată: „În aceste 365 de zile am înțeles că nu ne putem bizui decît pe dragostea de viață”. *Anomaliile singurătății* dă seama despre o *realitate acoperită cu smoală*, cum se spune (și) în poemul-punte *Căutare*. Partea luminată a lumii și partea întunecată a acesteia reprezintă temele dominante ale literaturii Mariei-Elena Cușnir, o eminesciană „foaie-n două fețe”, sperînd că seninul înaltului de la Vîrfu-Dealului va străpunge carapacea de smoală a vremii virusului.

„EFULGURAȚIILE” LUI TEOFIL RĂCHIȚEANU

Ion BUZAȘI

Absolvent al Filologiei clujene, poet din generația '60 a liricii românești postbelice, muzeograf la Castelul Ciucea, la Muzeul Memorial „Octavian Goga”, aflat sub oblăduirea soției poetului, Doamna Veturia Goga – despre acest episod din viața sa a publicat un lung interviu autobiografic acordat lui Marin Iancu – apoi profesor de limba și literatura română în satul său Răchițele din Munții de Apus, de unde și-a luat numele literar, acestea sunt reperele biografice ale poetului.

După câteva cărți de poezie, s-a statornicit în cultivarea unei specii lirice inedite, pe care cred că și-o poate adjudeca, *efulgurația* fiind, într-un fel creatorul ei. Manualele de teorie literară nu consemnează această specie literară, dar *Dicționarul Universal al Limbii Române* ne ajută la o definiție aproximativă, pe cât poate fi definită poezia: strălucire, iluminare, sclipire, străfulgerare (variantă înv.: *efulgurațiune*). *Efulgurația* ar fi așadar o „scânteie poetică”, un vers ce strălucește într-un catren, căci *efulgurațiile* lui Teofil Răchițeanu sunt orânduite câte patru versuri, dintre care unul, devine și titlul catrenului.

Este cel de al cincilea volum de „efulgurații”, care se adaugă la celelalte volume de versuri, așa încât scriitorul care a scris versuri încă din liceu crede potrivit să așeze ca motto al noului său volum de „efulgurații”, stihurile din postuma eminesciană: „Cu gândiri și cu imagini/ Înnegrit-am multe pagini/ Și-ale cărții și-ale vieții/ Chiar din anii tinereții.”

Despre efulgurațiile lui au făcut aprecieri elogioase Mircea Borcilă, Mircea Vaida Voievod, care-i și prefătează primul volum din 2000, și V. Fanache, care în ciuda fragmentarismului catrenelor, ele constituie „o singură și copleșitoare poemă alcătuită dintr-o suită de stări existențiale, profund legate între ele, ca un imens cântec despre viață și despre moarte și despre fericirile și mai ales

nefericirile pământenilor.”

Antologia recentă cuprinde trei cicluri. Primul cu gânduri despre poezie și despre poet (cu un titlu ce cuprinde o frumoasă definiție metaforică: *Un strop din Dumnezeu – Poetul*): „O fărâșă doar din Tine/ Este biet sufletul meu/ Dar decât lumile toate/ La un loc, Doamne, mai greu”. Poetul este văzut mai ales un răstignit pe crucea cuvintelor: „Un strop din Dumnezeu poetul./ El, cât trăiește, pătimește./ La fiecare cuvânt e-o cruce/ Pe care ființa-și răstignește...”

În al doilea ciclu *Cu doru și dragostea* (mi-aduc aminte că unul din volumele anterioare de efulgurații purta chiar acest titlu), cuprinde evident poezii de dragoste ce stau sub puternica înrăurire a doinelor populare pe această temă. De reținut ideea prezentă în lirica populară și la toți poeții care au cântat iubirea, a puterii transfiguratoare a sentimentului de dragoste, cu un stih memorabil: „Când iubești te înzeiești/ Și frumos ești ca o floare/ Ce o crește Dumnezeu/ În grădina lui sub soare...”. O temă obsedantă a poeziei lui Teofil Răchițeanu este Avram Iancu, personalitate emblematică a Apusenilor și figură de un sacru tragism a istoriei noastre. Lui îi este închinat cel de al treilea ciclu, în care este predominant bocetul ce ia proporții cosmice: „Cât îi soarele de soare/ Moartea Iancului îl doare./ Căci pe-o măgură bătrână/ Stă și nu vrea să apună”.

Închidem acest florilegiu liric, urmăriți de întrebarea pe care poetul și-o adresează sieși și nouă cititorilor: „Mă întreb, și cu mine o poți face și dumneata, cetitorule: e sau nu e aici Poesia. Răspunsul: poate da, poate nu. Căci la urma urmei, nu cred că cineva de pe această planetă știe ce e cu adevărat Poesia”. La răspunsul dubitativ al poetului, dăm un răspuns mai aproape de *da*: da, la unele catrene sunt efulgurații poetice, ce seamănă cu poemele într-un singur vers – risipind prin ecoul pe care-l trezesc în sufletul cititorului vibrații lirice.

UN „SOLDAT” AL LUMINII

Andrei HERA

Ajuns la a noua ediție, volumul lui Cristian Harnău, *Armata Luminii* (editura PIM, Iași, 2021), cu drepturi de autor asupra sintagmei-titlu încă din 24 martie 2012 (cum, grijuliu, ne informează autorul, oferind alte numeroase detalii și avertismente), se vrea un semnal de alarmă. Și o recapitulare a traseului său, implicat fiind în subterana efervescentă revoluționară ieșeană (refuzând, apoi, Certificatul), dar și în Mișcarea de Eliberare Națională din Basarabia, ca unionist entuziast, luptător vizionar pentru acest „Proiect de Țară”, împotmolit, din păcate. El debutase la 52 de ani, mai exact în martie 2012 cu un volum care cuprindea, aflăm, opera sa poetică, izvodită între 1972-2012: *Sunete împotriva Materiei*. Absența ecourilor critice nu l-a demobilizat. Dl. Harnău a scris și a publicat cu hărnicie, conjugând poemele tematice cu cele militante, având preocupări de politolog și de antologator, interesat de *Biblia Românilor* (*Cum trebuie să unim Basarabia?*) și de propriile-i poeme, în selecție severă (*Cele mai frumoase poeme*, chiar și în ediție bilingvă, 2015). *Armata Luminii* s-a bucurat de numeroase reeditări și completări, alături de un volum autobiografic (*Cine este Cristian Harnău?*, 2020) sau de un altul, dedicat *Prezentului poetic al României* (2021). Așadar, zece proiecte editoriale distincte, însumând 17 volume de autor! Deși intens preocupat de promovarea cărților sale (cum precizează în *Notă asupra ediției*), ieșeanul Cristian Harnău nu ezită a risipi energie în varii proiecte, militând pentru redeșteptarea conștiinței naționale (vezi, de pildă, *Basarabia Tour*), cu scop educativ, susținând conferințe publice (precum *Armata Luminii și Oamenii*, dezvăluind teribila încheștare între Forțele pozitive și cele negative). În fond, volumul *Armata Luminii* pe această axă este construit, cu speranța că Forțele Întunericului, cu vibrații joase și valori mici, pot fi anihilate prin „soldații Armatei Luminii”, prin „lupte atemporale”, mișcându-se într-un spectru de frecvențe extrem de înalte. Precizări pe care autorul le transferă de la o ediție la alta, cu binevenite completări, asigurându-ne că, în stilu-i nemetaforic, aduce, relevând Legi, prețioase detalii ale luptei fantastice dintre Bine și Rău, în care fiecare locuitor al Planetei (ca Vector de

Forță) este implicat! Deși purtate oriunde, invizibile, bătăliile sunt vitale și inevitabile pentru salvarea Speciei.

Nădăjduind că va fi tot mai cunoscut, deși, actualmente, se simte „ignorat și discriminat” (cum zice), Cristian Harnău se bate pentru acest proiect editorial. Iar în *Cuvântul înainte la ediția a 9-a* ne reamintește că volumul găzduiește 213 Poeme și 170 de note explicative, cartea fiind, prin adevărurile poematice prevăzute și rostite, de mare importanță în apriga încheștare la care asistăm, Armata Întunericului atacând Rasa Umană.

Totuși, discutând *Varianta polarității*, autorul ține să ne avertizeze că „scopul inițial” nu a fost unul belicos: „Așadar, scopul inițial/ pentru care *Lumina* și *Întunericul* / au fost create/ a fost unul de echilibrare,/ și nu de confruntare!” De aici pornind, în desfășurătorul său tematic, Cristian Harnău va trece în revistă „cauzele primordiale” ale războiului, legile lui, armele (ale Luminii și Întunericului), lupta de idei și „strigătele de luptă”, plus Raportul de Front. Durând „punți de lumină” ne previne asupra Misiunii Oamenilor, deschide un „front propriu” și cere „audiențe la Cer”. E de semnalat și apetitul polemic al autorului, fie denunțând „demonii veniți din Noapte” (introducând, ne explică, Energia malefică în omenire), fie, concret, dezavuând „Noua Energie”, teză dezvoltată de Dumitru Ioan Branc în cursul său practic, propunând *Iubirea necondiționată*. Ca „luptător pentru Lumină”, risipind cortina Întunericului, „soldatul” Cristian Harnău respectă niscaiva condiții (pregătindu-și „armura interioară”, de pildă), cerând „Fapte de Lumină”. Din păcate, tezismul sufocă lirismul și pledoaria sa, prin versuri chinuite, riscă să nu afle „sămânța de lumină”. Chiar dacă Liviu Apetroaie lauda „stilistica poemelor” și descoperea acolo o *ingenuitate* (reală), pierdută în Lumea de Azi. Deși fără ecouri metafizice și rezonanță vibrațională, Cristian Harnău, neaprofundând fizica cuantică, înțelege instinctiv că „în centrul misterului lumii se află lumina”.

Gheorghe Mihai Bârlea, *Sigilii de sare*, editura Limes, Florești, Cluj-Napoca, 2019, 108 p cu notă biobibliografică. Prefață semnată de Ana Bantoș, Postfață semnată de Mircea Petean și un cuvânt de însoțire, pe coperta a patra, semnat de Ana Blandiana.

Prin poemele din această carte, *Sigilii de sare*, Gheorghe Mihai Bârlea demonstrează un fapt de necontestat și anume acela că ne aflăm în fața unui poet autentic, un poet care știe ce este poezia și valoarea cuvântului. Poemele acestea sunt încărcate de sensuri și de înțelesuri profunde iar prin simplitatea cuvântului poți ajunge la sentimente înălțătoare și mai ales la acela al iubirii. El știe să-și transmită către cititor sentimentele și trăirile în dulcele grai românesc, adăugând la sensurile imnelor biblice imnele ierbii din Maramureș, redând lumii starea de inefabil. Poate, *cu Floarea Darurilor mă voi întâlni/ în marea până la inimă urcând;/ algele de sare într-o dimineață de brumă/ pe trupul meu se va topi;/ atunci, mamă, vei îngâna/ chipul meu adumbrit...* În fond poemele din această carte sunt niște adevărate cânturi murmurate, cânturi pornite de la Cântarea Cântărilor, în care se regăsește și aici ne include și pe noi, cititorii. Cartea începe cu cu poemul *Te bucură*, în care există îndemnul: *Bucură-te de frumusețea lumii,/ crede că ești în rai/ și toate darurile sunt și pentru tine;/.../ vei auzi tunete și fulgere/ dar nu te teme,/ vei fi învingător;/.../ încât te va străbate gândul/ că viața ta este fără sfârșit, știind că toate darurile Divinității sunt pentru tine, Cititorule. Sigiliile de sare au în accepțiunea poetului, cel puțin două sensuri, și anume, soliditatea dar și maleabilitatea, și prin unul și prin celălalt, sarea contribuie la perpetuare. Ceea ce pentru unii este piatră și opreliște,/ pentru mine este privești;/ câtă bucurie cuprind ochii,/ mișcare sunt toate,/ se înnoiesc de floare în valuri...* Despre o continuă înnoire vorbesc poemele lui Gheorghe Mihai Bârlea pentru că: *ce am semănat a înspicat,/ ce-am gândit a rodit,/ ce-am crezut a înviat*. Calmitatea și optimismul sunt, în fiecare poem fără a fi chestiuni programatice sau impuse ci doar trăiri autentice, trăiri încărcate de sens, asemenea unui copac încărcat de roade. *Gheorghe Mihai Bârlea optează* – spune Ana Bantoș, *pentru schimbarea percepției asupra lumii cotidiene, reconsiderarea vieții de zi cu zi*. Mircea Petean decodează în aceste sigilii de sare, o morală profund creștină; el gândește cu inima, iar inima lui ochi care aud și urechi

care văd... Poezia sa fiind o poezie tonică și stenică. *Oricât de căptușite îi sunt abisurile,/ iubirea țâșnește din trup ca un fulger./ După îndelungi rătăcirii omești,/ de te atinge,/ nu în genunchi, nu temător;/ nici înfrânt ci, ca un soldat/ salvat din tranșeele morții,/ iubește-l pe cel ce iubire ți-a dat!* Acest poem este în fond crezul său liric dar și moral după care își construiește întreaga sa carte, îndemnându-și cititorul: *iubește-l pe cel ce iubire ți-a dat*. Cu siguranță că o astfel de poezie lirico-morală este un bun și necesar, un adevărat panaceu în această avalanșă de... nonconformisme care bântuie și poezia dar și umanitatea cu diferite eschibiționisme care numai morale nu sunt. Gheorghe Mihai Bârlea, prin această nouă carte de poeme, *Sigilii de sare*, este un nume de referință în poezia românească actuală, un poet moral și etic, dominat de geniul locului din care își trage rădăcinile: Maramureș.

Doina Focșa, *De ieri... De azi...*, editura Lucas, Brăila, 2019, 144 p.

Deși această carte semnată de Doina Focșa este una cu un caracter aproape personal, autobiografic, totuși după lectură se poate observa că multe dintre întâmplările descrise în paginile acestei cărți pot fi luate drept chestiuni da mare caracter național, demonstrând scene și trăiri profund patriotice, de un autentic românism pe care autoarea, alături de mulți români născuți între Prut și Nistru, le-au trăit și le trăiesc. Sunt scene dramatice surprinse cu mult talent de autoare, ceea care a contribuit, prin entuziasmul de care a dat dovadă, la impunerea limbii române și a grafiei latine în unele localități din Republica Moldova (Cahul). *Am simțit că am putut să-mi revărs sufletul*, spune autoarea, *și inima, înșiruind aceste gânduri în rânduri*. Printre rândurile acestei cărți se pot descoperi gândurile care au bântuit-o, mai ales în anii 90, dar și idealurile înaintașilor, pe care a sperat și a luptat să se realizeze. Tatăl ei îi spunea și își sfătuia copii astfel: *Marea mea dorință este să știu că unul dintre voi va ajunge în România*. Autoarea spune că din păcate tatăl ei a plecat la cele veșnice fără să mai afle că dorința lui i-a fost îndeplinită, ba chiar și mai mult, că fiica lui a devenit cetățeană română și s-a stabilit la Brăila. Într-un anume fel îndeplinind și ceea ce a realizat poetul Grigore Vieru, cel care spunea: *Oamenii au ajuns pe Lună. Pentru mine cea mai arzătoare dorință a fost să ajung*

în România! În cele șase capitole ale cărții, Doina Focșa face ample referiri sentimentale la locul nașterii ei, satul Frumușica, la anii copilăriei în capitolul al doilea definit drept...Leagănul copilăriei, cu o incursiune în... Memoria timpului. La Cahul, la Cahulul meu e mai dulce soarele spune autoarea, pentru că acolo și-a făcut primii și cei mai buni prieteni, acolo și-a început activitatea profesională dar și cea de activist voluntar la Astra pentru graiul românesc și grafia latină. Un alt capitol al cărții se referă la noua sa casă, La mine, la Brăila unde își continuă activitatea de dactil pentru limba și literatura română. Scriitori, jurnaliști, oameni de afaceri sau simpli trăitori pe plaiurile Moldovei și-au exprimat atașamentul față de personalitatea și de activitatea didactică și socială a Doinei Focșa, prin cuvinte, mai mult decât măgulitoare, conturându-i un profil moral deosebit. Doina Focșa este un glas autentic de luptător pentru cauza românismului în Republica Moldova, pentru unirea celor două părți ale României mari și autentice, în pofida unui curent nu tocmai favorabil acestei uniri. *Viața mea a luat o altă întorsătură. Mai ales, când LIMBA NOASTRĂ ROMÂNĂ și-a îmbrăcat haina ei adevărată – alfabetul latin – spune Doina Focșa. Nu aveam manuale. În ziarul FLUX, editat de frontul Popular, se tipărea o pagină în limba română. Tot în FLUX apărea pe bucăți ABECDARUL. Frumușică (un sat din Moldova) era pe vremea aceea în raionul Comrat. Mă duceam la Comrat și cumpăram toate ziarele FLUX din toate chioșcurile. Decupam până seara târziu foile și făceam câte un miniabecedar pentru o săptămână. În FLUX mai era și altă informație, pe care găgăuzii nu o înghițeau. Au încetat să mai comande ziarul. Eu eram abonată la FLUX. Dar ce puteam face doar cu un ziar?* Am extras câteva rânduri din jurnalul Doinei Focșa pentru a demonstra celor care au o părere greșită despre lupta pentru limba română în republica Moldova că totul s-a făcut cu pasiune, cu dăruire, cu risc și cu puțină nebunie. O nebunie în numele unirii cu România.

Gheorghe Dobre, *Sărind din piatră în piatră*, editura Helis, Slobozia, 84 p. Cuvânt de însoțire pe coperta a patra semnată de Dan Elias.

Cartea-program liric semnată de Gheorghe Dobre și intitulată, aproape ludic *Sărind din piatră în piatră*, ne pune prin cele trei capitole, două de Trofee și cel de-al treilea purtând chiar titlul cărții, într-o mare dilemă. Să prețuiesc mai mult poemele în proză, poeme care sunt niște trimiteri la E.A. Poe, sau cele în vers alb?

Am avut bucuria să descopăr în cele două modalități de scriere poetică un poet deosebit, un poet cu mari posibilități lirice, dezinhbat de automatisme și de locuri comune. Prin fiecare poem în proză, Gheorghe Dobre pregătește intonarea unui poem în vers alb: mână suspendată undeva,/ pe la mijlocul gestului,/ amurgul ruginiu al singurătății,/ tonomatul iluziilor/ și eu/ privind-o-n tăcere - poem cu trimitere metafizică sau ca atunci când are revelația că eul liric s-a îmbătat și a adormit pe Alea Castanilor, Alea care era de fapt culuarul dintre cele șase paturi dintr-un dormitor comun: șters ca un huruit îndepărtat,/ apendicele unei stări trezite de un film/.../ dispărând într-o zi/ în cotidian. Această stare de înstrăinarea de sine, de rupere de o așa zis stare de normalitate, îl cuprinde și îl angustează tot mai insistent pe Gheorghe Dobre pentru că lui îi priesc, poeticește vorbind, spațiile închise, enclavizate, concentrate în starea de vis, ca într-un film din care dacă te trezești ratezi cu bună știință gura preaplinului/ și îți pierzi sensul creației. Verdele, culoarea preferată a poetului de câmpie, se aude trâmbițând atunci când, de departe, vin cocorii, ca semn al unei reînnoiri generoase: Îmi place, spune el, să cred despre cocori că sunt singurii executori ce pot deschide sigiliul de sub care, în fiecare primăvară țâșnește viața. Și chiar despre viață, despre eterna reînnoire, vorbesc multe dintre poemele din această carte, și mai ales sunt o adevărată pledoarie pentru viață, poemele din această carte *Sărind din piatră în piatră* de Gheorghe Dobre: Aici s-a născut un om/ În patul ăsta a visat/ El a sărutat în fiecare primăvară primul miel/ El a arat acest pământ/ El a iubit acest pământ... Și toate acestea în numele vieții vestite de venirea cocorilor. Imaginați-vă cum strângeți de pe jos două-trei frunze, pline încă de suc dimineții ucigașe, spune Dan Elitis, în Cuvântul său critic de pe coperta a patra, să rupeți ca dintr-o pâine, un colț de tristețe, desfaceți pâstaia unei nopți necoapte să scoateți luna și presurați peste ele praful și pulberea ultimei iubiri. Apoi, zdrobiți-le pe toate într-un mojar de nuc până ce se pot auzi scântecele lemnului ademenit cu iluzia unei alte vieți. O să iasă o alifie tocmai bună de întins peste gândurile noastre obosite. Multe dintre poemele în vers alb din cel de-al treilea ciclu al cărții, *Sărind din piatră în piatră*, se situează în lumea fantasticului, în lumea unei irealități pentru că așa cum spune și motto-ul aplicat, puțini sunt, printre oameni,

cei care ating malul celălalt; restul, mulțimea, doar aleargă de colo-colo pe malul acesta (Dhasmmapada) și chiar așa se întâmplă când citim aceste poeme ale lui Gheorghe Dobre. Deși avem toți în mână cartea de poeme, puțini sunt cei care reușesc să dezlege tainele și sensurile acestor poezii. În Pământ necunoscut putem citi: Mergi/ lovind cu inima/ de marginea acestui cuțit/ și râzi/ râzi cu inconștiența orbului/ plecat în munți. În munții cunoașterii spre descoperirea tainelor metaforelor, Mergi/ ducându-ți coloana vertebrală/ în palme/ e ca pine și sarea/ cu care-ți întâmpini prietenii/ rugându-i să rupă. Un adevărat cântec de fata/ morgana de câmpie, acea dropie misterioasă este poezia pe care o scrie Gheorghe Dobre încercând să respire cu fața spre viscolul cuvintelor pentru dragostea părăsită/ rostogolită de crivă/ Peste Bărăgan atunci când sufletul indescifrabil este ca un lup rățacit. Este cu adevărat o poezie a ludicului cu care ne întemeiem existența, sărind din piață în piatră, din poem în poem.

Viorel Patrașcu, *Imensitatea clipei*, editura 24 de ore, Iași, 2021, 182 p. Prefață semnată de Marius Chelaru.

Ce frapază în primul rând la poezia scrisă și publicată de Viorel Patrașcu, în această nouă carte a sa intitulată sugestiv *Imensitatea clipei* este sinceritatea, firescul și naturalețea cu care își întâmpină cititorul în drumul său spre căutarea poeziei autentice. Există un anume histrionism în scrisul lui Viorel Patrașcu, un anume mod cu totul special de a reda emoțional stările primare în formă aproape nudă a gândurilor poetice, un mod firesc de a-și cânta poezia. Chiar de la primul poem din această carte se poate observa modul tranșant de a trata redarea lirică: *În amurg când luna încă/ N-a purces pe calea ei/ Soarele pe frunzi de stâncă/ Arde-n focul dragostei*. Pentru el: *Luna-i de mister brăzdară și Pare-nvinsă de confuzii*. Apelând cu succes la recuzita romantică, Viorel Patrașcu ne crează acea stare de eternă îndoială, de spunere față de cuvântul scris și mai ales cel transmis în chip de poezie. Iată încă o probă de sinceritate dar și de simplitate a modului de a scrie poezie într-un poem al său, și astfel de realizări sunt destul de multe în această carte: *Ți-s ochii verzi cantinsele câmpii/ Scăldate-n zori de roua cristalină*. Talent nativ, Viorel Patrașcu își trăiește cu maximă intensitate șirul de emoții, din varii domenii, pe care le redă în formă poetică. Pierderea mamei este un adevărat

vulcan izbucnit în viața sa și această durere profundă o va transmite, mai târziu, în versuri emoționante: *Clipe grele peste mine/ Au căzut din cerul gri/ Am simțit că jalea vine/ nimeni n-o poate opri sau Mi-e trupul obosit și sufletul amar/ În inimă pier temple fără vină/ Viața asta-mi pare un anost coșmar/ Ce-mi îngreunează calea spre lumină*, sunt versuri de un profund romantism, romantism care bântuie în aproape fiecare dintre poeziile din această carte. Temele care îl frământă pe Viorel Patrașcu sunt diverse. De la vremurile pe care le trăim, cu situația economică-politică/socială/ copii plecați, ajungând unii chiar în situația de a-și uita rădăcinile, părinții și mormintele strămoșilor, alții să se roage să fie mai bine (și) să se întoarcă/ spune *Marius Chelaru*, în prefața scrisă la această carte, prefață intitulată *Despre căutarea de sine și căutarea drumului spre poezie*. Și chiar despre căutarea de sine, despre drumul spre poezie este cartea lui Viorel Patrașcu, cel care a trecut printr-o multitudine de stări ale vieții, dar cel mai mult în căutarea copilului/ copilăriei, a părinților, a satului natal, cu toate ale sale. Viorel Patrașcu se va descoperi pe sine ca poet și își va descoperi chiar poezia pe care o duce cu sine ca pe o dureros de dulce povară. El poartă în desaga sa de poet o avalanșă de metafore, simple, cel mai adesea, pe care este dispus să le trimită cititorilor cu multă nonșalanță. Din această nonșalanță se simte și naturalețea și firescul cu care își scrie poeziile. El este robul primelor sentimente pe care le notează cu acribie. Poezia simplității și sincerității poate fi considerată poezia sa și nu este deloc puțin lucru în această lume care tocmai de simplitate și sinceritate fuge să pară cât mai... deosebit. El își cântă, își laudă și își plânge, cu sentimente simplr și sincere, fiecare trăire!

Angela Stoian Mihai, *Zbor întârziat*, editura PIM, Iași, 2020, 138 p., prefață de Doina Guriță, și *Răsărit îngenunchiat*, editura Detectiv literar, București, 2021, 124 p. Prefață de Vera Crăciun.

Cu o poezie a emoțiilor firești, naturale, dar fără a fi neapărat niște obsesii, debutează în poezie Angela Stoian Mihai prin volumul *Zbor întârziat*, titlu care într-un anume fel justifică acest debut târziu. Să fie timiditate, neîncredere sau pur și simplu un respect deosebit față de actul publicării unei cărți? Despre responsabilitatea în fața colii scrise și tipărite sub formă de carte? Cred că este câte ceva din toate. Încă din titlul primei cărți se poate decoda starea de spirit prin care se

exprimă liric Angela Stoian Mihai, pentru că ea spune: *Ce sunt eu?/ Doar un trup viu/ cu toate alarmele/ Date la maxim/* și cred că această autodefinire, această oglindă de apă și vânt, în fața căreia își privește sufletul nu poate fi altceva decât poezie. Debutul ei se datorează unei maturități care o ajută să-și exprime gândurile și să le transforme din forma brută în inspirate versuri. Culegând lacrimi, privind în adâncuri, spune Vera Crăciun, în prefața la cartea *Răsărit înge-nuncheat*, identificându-se adeseori cu stările de amăgire, de iubire, de credință și cu lumina binecuvântată, poeta Angela Stoian Mihai aduce mărturii de o profundă simțire poetică, un conținut emotiv, dens de idei metaforice. Pentru că este o poezie sinceră ea se adresează în primul rând sufletului, ca o discretă confesiune prin muzicalitatea sinceră și simplă care să aibă darul să-l înnobileze pe cititor. În poemele sale se vorbește despre taina jertfirii: Am întins mâna spre lumină/ am primit în dar/ nemărginirea/ atât cât să se reverse/ în râuri secaste/ de dor/ spune într-un poem al său, intitulat *Am întins mâna spre lumină* conștientând că moartea este cât un fir de iarbă care o curtează pentru că se simte singur pe malul ochiului indecis, tăindu-i calea. În toate poemele Angelei Stoian Mihai se pot vedea reverberațiile unor întâmplări trăite și devenite amintiri. Doina Guriță remarcă în prefața la volumul de debut *Zbor întârziat*, legătura indestructibilă a poetei cu El, Creatorul: *Mă închin Dumnezeului nostru,/ în fiecare/ clipă trăită-n omenire,/ însemn pe marea de gânduri/ cu litere scrise de mână/ un vis avar/ de necunoscut,/ vis ce se impune inimii/ adăugând anilor speranță...* adăugând: *Creație divină a Celui ce Ești,/ Tu cuprinzi/ Întinsul, cerul, necuprinsul./* (Celui ce Ești). Și pentru Doina Guriță această carte *Zbor întârziat* este o carte specială, o bucurie pentru cititor și o mare realizare pentru autoare. Poemele Angelei Stoian Mihai se înșiruie pe acest șirag liric, ca niște perle care dau strălucire sufletului uman în general și a autoarei în mod special. Cele două cărți pe care le publică Angela Stoian Mihai sunt rodul unor trăiri puternice încărcate de emoție.

Cornelia Vîju, *Interviuri cu scriitori dunăreni*, editura PIM, 2021, 132 p. În loc de prefață se intitulează textul Georgetei Istrate, jurnalist.

Autoarea acestei cărți de interviuri nu se află la prima aventură editorială pentru că a mai publicat volume de poezii, de eseuri, de povești dar și de interviuri: *Interviu cu un aviator Marian Covache*, *Interviuri cu femei-politician brăilene* și *Interviu cu oameni de*

suces. Această nouă carte de interviuri adună între copertile sale gândurile, confesiunile și mărturisirile unor scriitori din zona Brăila și Galați cum ar fi: Lucia Pătrașcu, Dumitru Anghel, Georgeta Muscă-Oană, Dan Bistricean, Vasile Mandric, Valentina Balaban și Sterian Vicol (am citat în ordinea

situării celor intervievați în cuprinsul cărții). Trebuie să mărturisesc faptul că am citit totdeauna, cu mare interes astfel de cărți, pentru că am descoperit multe, foarte multe lucruri interesante despre scriitori, despre relațiile lor cu semenii, despre începuturile lor literare și alte amănunte interesante. În interviul luat Luciei Pătrașcu se remarcă lecția de sinceritate, dar și de bucurie a unei copilării, fără nici un fel de belșuguri materiale, ba s-ar putea spune că a avut o copilărie plină de privațiuni, într-un oraș apăsător de războiului care tocmai se terminase, dar și dominat de efectele secetei din anii 1946-1947. Despre debutul ei ca scriitor aflăm că s-a produs la vârsta de 67 de ani, deci foarte târziu, dar a recuperat publicând destul de multe cărți de diverse genuri. Despre Dumitru Anghel autoarea acestei cărți spune că este un neobosit ziditor al cuvântului scris, și pot confirma acest lucru pentru că sunt unul dintre cei care cunosc cărțile criticului și istoricului literar și muzical brăilean. Un amestec de noblețe și extremă emoție surprinde Cornelia Vîju la Georgeta Muscă-Oană. Despre Vasile Mandric autoarea ne spune că este cel mai bun autor de sonete al Brăilei (și pot depune mărturie despre această apreciere), iar Valentina Balaban se află, în viziunea Corneliei Vîju, dincolo de fereastra de cristal a poeziei. Sterian Vicol este descoperit pe treapta cea mai înaltă a valorilor scriitoricești pentru că el are un pronunțat statut de scriitor extrem de activ în lumea literară și publică tot mai multe cărți de poezie și proză foarte bine primite de critica literară. În finalul acestui interviu dar și al cărții descoperim un mesaj transmis cititorilor: Să vă iubiți părinții, prietenii, să iubiți oamenii în general! Pentru că din iubire va ieși cel mai frumos imn al vieții. Cu alte cuvinte, fără dragoste între oameni nu se poate realiza nimic. În toate interviurile din această carte se pot regăsi, într-un fel sau în altul acest îndemn la iubire și prețuire a semenului pentru că fără iubire nu putem fi decât niște sărmane animale inferioare condiției umane.

Emilian MARCU

ZILELE CONVORBIRI LITERARE, EDIȚIA A XXV-A LA REVISTA CULTURALĂ TRINITAS! (III)

Teodora STANCIU

Un ultim episod din desfășurarea Zilelor „Convorbiri literare” – 15-16 iulie 2021, ediția a XXV-a, pe care dorim să-l prezentăm la „Revista Culturală Trinitas” de astăzi l-a constituit momentul acordării premiilor „Convorbiri literare” și a titlului de Cetățean de onoare al Municipiului Iași. Ceremonia s-a desfășurat în primăria sală „Vasile Pogor” a Primăriei Iașilor.

Propunerile pentru onorantul titlu de „Cetățean de onoare al Municipiului Iași” au fost făcute de Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor din România, condusă de Cassian Maria Spiridon. Consiliul Municipal, reprezentat de primarul Mihai Chirica – atașat de mișcarea culturală ieșeană – a acordat distincția amintită celor șase scriitori și universitari aleși: Elvira Sorohan, Ioana Diaconescu, Eugen Munteanu, Ștefan Afloroaei, Ioan Holban, Mircea Radu Iacoban. Pe unii dintre domniile lor i-ați ascultat în emisiunile noastre anterioare. Astăzi, vă invităm să urmăriți mai întâi o secvență din cuvântul doamnei Elvira Sorohan, distinsa doamnă a criticii și istoriei literare ieșene.

Elvira Sorohan: Nu prea este vreme de discursuri și nici vremuri pentru discurs. Ascultând invitația de astăzi, mă gândeam că, în vremuri ca acestea, așa de tulburi, când cultura este lăsată undeva pe un loc, să zicem, secund, dar nici măcar atât, poate, mai există instituții care se gândesc să răsplătească oameni de cultură care au contribuit, cu puteri și grade diferite, la prestigiul culturii ieșene și, implicit, la prestigiul culturii românești. O vorbă foarte veche spune că o cinstire se acordă unor oameni care au demnitatea să o primească. Cred că toți cei șase intelectuali care sunt astăzi onorați cu distincția de „Cetățean de Onoare al Municipiului Iași” sunt, într-adevăr, personalități care, cu puteri și în grade diferite, au contribuit cu ceva la prestigiul culturii Iașului, oraș cu o tradiție atât de veche. Nici nu mai vorbim despre asta. Interesant este că toți acești șase intelectuali lucrează în domenii complementare, dar toți sunt umaniști. Un profesor de filosofie, nu îndrăznesc să spun filosof, nici dumneavoastră nu vă autointitulați așa, domeniul filosofiei, poezia, lingvistica, literatura originală, roman, teatru, scenarii de film, și, nu în cele din urmă, noi doi, domnule Holban, suntem oameni care am făcut critică și istorie a literaturii române. Deci domenii complementare evi-

dent. În momentul în care am fost anunțată că voi primi această distincție, am avut o stare de recul. Și doamna care este secretara Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor știe foarte bine asta. Dar când am stat și am examinat, m-am întrebat, eu făcându-mi procesul activității mele de foarte mulți ani, dacă voi spune câte decenii sunt de activitate profesională la nivel universitar: aproape 50 de ani, 70 de ani de viață în orașul nostru, am zis că trebuie să văd dacă am meritat sau nu. Și m-am gândit că, sigur, la examenul pe care singură mi-l fac, nu voi ieși foarte bine. Dar dacă dinafară am fost văzută ca având merite pentru asta, atunci va trebui să primesc. Și am primit. Și, într-un fel m-am pregătit sufletește, gândind că a primi această distincție înseamnă și o foarte mare responsabilitate, nu numai onoare, ci responsabilitate. Pentru că, de aici mai departe, toți cei care sunt astăzi distinși vor trebui să facă ceva în plus. Încât onoare este pentru instituția care a propus, onoare pentru instituția care a aprobat, Consiliul municipiului, în frunte cu domnul primar. Nu îmi rămâne decât, în numele meu și măcar al celor doi care se ocupă de istoria literaturii, să mulțumesc și să promit că voi încerca să lucrez și să-mi susțin onoarea și demnitatea exact în aceiași termeni ca și până acum.

Ioana Diaconescu, poeta, prozatoarea, cercetătoarea în arhivele CNSAS, a ținut să pună în relief valoarea literaturii române contemporane și a culturii ieșene, în general, recompunând lanțul generațiilor care au precedat-o.

Ioana Diaconescu: Ascultând discursul doamnei profesor Sorohan, eu mi-am amintit de mai îndepărtatele și mai recente intervenții literare ale domniei sale, promovând, cu multă generozitate, literatura contemporană de bună calitate. Dumneaei nu numai că a scris o cronică literară despre un autor important, ci a făcut serii și, în felul acesta, a imprimat numele acestui autor, care a căpătat noi valențe în actualitate. Am ținut să spun acest lucru pentru că eu socotesc că un scriitor, indiferent de valențele, de pregătirea sa, indiferent că este poet, critic literar, istoric literar, dramaturg, are această datorie de a promova literatura contemporană. Noi trebuie să ne ridicăm între noi și să ne promovăm în contemporaneitatea care este, după părerea mea, de mare valoare. Aici, la Iași în special, unde eu am popo-

sit de câțiva ani, prin bunătatea și invitația președintelui Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor, Cassian Maria Spiridon, am înțeles că se face, într-adevăr, cultură. Dar este normal, atâta timp cât aceasta este tradiția Iașului. Am să vă mai mărturisesc că, dacă doamna Sorohan a primit cu un recul această veste de a fi investită cu această onoare, eu am primit-o cu uimire și cu o nespusă emoție, pentru că mi-aș fi dorit ca toate rudele mele, care au fost apropiate, din Moldova, să fi trăit și să fi apucat să vadă acest moment. Le-ar fi bucurat, desigur, și, în memoria lor, eu primesc o onoare și le dedic această investitură. Apoi aș vrea să vă spun că, de fapt, eu nu am plecat din Iași niciodată. S-ar putea naște întrebarea: ce caută Ioana Diaconescu de la București să fie cetățean al Iașului? Ioana Diaconescu, din întâmplare la București, este dintotdeauna cetățean al Iașului, pentru că aici, în Iași, am copilărit, după ce bunicul meu, făcând pentru mine o mică grădină de trandafiri, pentru ca eu să am unde să scriu, m-a învățat că trebuie să merg mai departe și să fiu întotdeauna de partea lucrurilor frumoase. De aceea nu am lăsat din brațe buchetul de trandafiri. S-ar putea să nu fi avut un discurs foarte bun, este foarte emoționat, dar vă asigur că este foarte sincer.

Academicianul și profesorul universitar Ștefan Afloroaei, unul dintre reprezentanții de vârf ai gândirii românești actuale, aduce un omagiu Iașilor care-i onorează pe toți intelectualii cu istoria, cultura și spiritualitatea lui.

Ștefan Afloroaei: Este un moment cu totul aparte și o mare cinste care mi se face – eu așa o simt, probabil și ceilalți colegi care primesc acest titlu. Într-o privință este, oarecum, copleșitor să ți se spună, la un moment dat, că ai fost onorat cu acest titlu. Spun asta întrucât puterile noastre sunt limitate și fiecare dintre noi face atât cât poate, dar cred că mult mai mult noi primim din partea acestui oraș. Cel care ne onorează pe noi toți și zi de zi este chiar orașul Iași. Cu istoria lui, cu resursele inepuizabile, cultural și spiritual, ne onorează pe noi toți, pe fiecare în parte și pe toți împreună. Mi se pare mult mai important lucrul acesta. Trăind în acest oraș, acest lucru îl simt. Încât vă mulțumesc pentru această cinste deosebită.

Același sentiment de mândrie pentru statutul de ieșean l-a mărturisit Mircea Radu Iacoban.

Mircea Radu Iacoban: Vreau să vă spun doar că iubesc nemăsurat această minunăție de oraș care este Iașul, gândindu-mă și la ce a fost, la Iașul de odinioară,

și la Iașul de astăzi, și la Iașul de mâine. Totdeauna când îmi va fi pusă o anume întrebare, voi avea același răspuns: „Eu sunt mândru că sunt ieșean!”. Asta vreau să vă spun. Vă mulțumesc tuturor!

Un autentic cărturar al Iașilor – profesorul universitar Eugen Munteanu s-a simțit onorat de titlul de „Cetățean de onoare” al orașului și pentru că, pe lista celor care l-au primit s-au aflat Eugeniu Coșeriu – marele filosof al limbajului, și Paul Miron, profesorul de la Freiburg.

Eugen Munteanu: Stimate domnule primar, stimate domnule Cassian Maria Spiridon, președintele Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor, doamnelor și domnilor colegi, câteodată ne auto-plagiem. Fac și eu acest lucru, în acest moment, fiindcă, în urmă cu câteva săptămâni, am menționat un principiu al retoricii antice, formulat de Quintilian: brevită. Ca să fii convingător, trebuie să fii scurt. Dar noi suntem lungi în discursuri, crezând că suntem și convingători. Vreau, mai întâi, să mulțumesc Consiliului municipal care a votat și numele meu în lista atâtor personalități ieșene. Apoi, membrilor conducerii Uniunii Scriitorilor din Iași care au făcut această propunere. Și vreau să-mi exprim un sentiment de perplexitate: acela de a fi adoptat de cel mai important oraș al României. Vreau să vă spun că mulți dintre dumneavoastră aveți prieteni în Cluj sau Timișoara și ați trăit un sentiment vreodată să vedeți unul dintre ei plimbându-se prin Copou în lacrimi. Numai cu aceste prilejuri ne dăm seama că suntem concitadini cu practic cei care au creat cultura românească, de la Dosoftei până la Maiorescu, Sadoveanu, Creangă, Kogălniceanu. Dacă facem o comparație, o balanță cu restul românității, vedem că ea se înclină foarte mult spre Iași. Prin urmare, a fi cetățeanul, pur și simplu cetățeanul acestui oraș, este o onoare în sine. A fi și adoptat, cum este cazul meu, fiindcă eu am venit la 18 ani și am rămas aici, este cu atât mai onorabil. Iar acum să te trezești declarat, și formal, de onoare este, firește, ceva asupra căruia merită să reflectezi.

Sigur că un oraș, când îți dă acest titlu, declară că te onorează în calitate de individ. Ca să meriți această onoare, firește că tu însuși trebuie să onorezi acel oraș. Și eu presupun că modestele mele contribuții filologice au condus la această concluzie, dar nu o justifică, la drept vorbind, dacă m-aș compara, de exemplu, cu un poet uriaș cum e Mihai Ursachi, care nu a fost cetățean de onoare.

În fine, aș vrea să închei, menționând câteva din motivele pentru care sunt oarecum fericit. Un asemenea prilej îți dă ocazia să suporti mai ușor afronturile

contemporanilor, neîmplinirile, jignirile, înjurăturile și așa mai departe. Îți dă prilejul să te simți cumva olimpian. Pentru mine un alt motiv este acela că poate e ceva special în ceea ce mă privește: sunt pe o listă foarte restrânsă, cum spunea domnul primar, dar pe această listă se află trei dintre profesorii mei: doamna Sorohan, *ici présente*, după cum o cunoaștem cu toții, de o veșnicie; primul cetățean de onoare al Iașiului, Eugeniu Coșeriu, în 1992; Paul Miron, de asemenea, profesor al meu. Prin urmare, pe lângă faptul că sunt alături de trei din profesorii mei, sunt și alături de una din elevele mele, Elena Moșu. Am avut această șansă să fiu profesor ei de română. Prin urmare, să fiu alături și de elevi și de profesori, nemaivorbind de colegii mei de generație: Ioan Holban și Ștefan Afloroaei, cu care ne cunoaștem de când eram studenți. Prin urmare este un sentiment foarte confortabil acesta. Așa încât mie nu îmi rămâne decât să încerc să închei, repetând ideea doamnei Elvira Sorohan: vom încerca, în continuare, să onorăm această distincție prin ceea ce vom face, cât ne țin puterile!

Inserăm, în această ediție a „Revistei Culturale Trinitas” și două intervenții din alt moment al Zilelor „Convorbiri literare”, dedicat celor 25 de ediții ale manifestării. Îl ascultăm pe Valeriu Stancu.

Valeriu Stancu: Câteva cuvinte, acum, la ediția de un sfert de veac a Zilelor „Convorbiri”. Pentru că sunt foarte multe amănunte, pe care dumneavoastră, poate, n-aveți cum să le știți. Prima ediție și foarte, foarte multe din schimbările pe care le-a adus Cassian s-au născut – și asta vă pot spune cu certitudine, pentru că am asistat – prin gări, prin trenuri. Au fost foarte mulți ani în care mergeam împreună la București. Așa erau vremurile. Făceam parte din consiliul de conducere al Uniunii Scriitorilor. Eram mereu în tren. Și îmi amintesc că, din această cauză, pe la șase și jumătate, într-o dimineață, în București, noi doi, umblând spre o cafea, ne întâlnim cu Nicolae Manolescu. Nu-i venea să creadă. La ora șase și jumătate, noi umblam împreună prin București. N-au fost numai amintiri de acest gen. Altădată, plecam patru de la Iași. Ioan Holban și Lucian Vasiliu dormeau într-o cușetă, noi doi, Cassian și cu mine, în altă cușetă. Pe la 4 și jumătate dimineață, ne sună o prietenă comună, care fusese foarte apropiată de Cezar Ivănescu. Ea nu era în țară, și ne spune: vedeți că moare Cezar, pe un hol, la Spitalul Județean din Bacău. Noi nu știam ce să facem. Ne luase așa, ca din oală. L-am sunat pe Varujan Vosganian, era ministru pe vremea aceea. A trimis un elicopter. L-a luat pe Cezar, dar când a aterizat la Filantropia, Cezar s-a stins.

Oricum, legat de Zilele „Convorbiri” aș parafrasa un titlu faimos și aș spune că sunt aceleași glasuri, aceleași încăperi, pentru că acest spațiu a aparținut scriitorilor și la ediția întâi, și a însoțit Zilele „Convorbiri”. Și foarte mulți dintre dumneavoastră cred că ați participat la toate edițiile, ați fost aici de la început. Chiar și tinerii din redacție, care acum sunt vârful de lance al „Convorbirilor” erau, când am pornit la drum. Îmi amintesc și de schimbarea formatului. Eram în gară, încercam să bem o cafea. Cassian a scos din veșnica lui geantă niște schițe, niște foi de hârtie. Uite, Val, ce spui? Am de gând să schimb formatul revistei. Ne-am uitat pe ele. Într-adevăr o gândise foarte bine. Dovadă este că a rămas de atâta vreme formatul acesta. E vorba nu doar de prietenia între doi scriitori. Era o apropiere și între reviste. De multe ori mă sfătuia cu Cassian, pentru că și eu păstoream, pe atunci, „Cronica”. Și, pentru că el a evocat Parisul, vreau să trec și eu într-o notă ludică și să evoc o singură întâmplare. Eram în Mexic, foarte mulți scriitori, la întâlnirea poezilor lumii latine. Scriitorii, toți aveau licori inspiratoare, începuseră să se laude, fiecare cu ce adusesse, de la whisky până la Bourbon. Eu eram singurul neutru, nefiind consumator de băuturi cu tărie. Nici măcar un degetar de bere n-am băut. Așa că eu am fost cel care, lucid poate, am spus: „Hai să nu ne mai lăudăm, ci să facem un juriu și să vedem ce este cu băuturile astea, cu care toți vă lăudați.” Am făcut un juriu. Președintele juriului a fost președintele Academiei din Canada, scriitorul Jean Royer (care a plecat anul trecut între noi). Știți cine a câștigat concursul? Pălinca aceea cu schinduc, adusă de Cassian. Au fost 11 membri ai juriului. Țin minte ca și acum. Am făcut o gălăgie imensă, în hotel. Pe la 3 dimineața a venit șeful pazei cu 2 însoțitori. S-au uitat, au văzut, probabil, că se consumă numai alcool și a trimis, din partea casei, niște cărucioare cu Pepsi pus la gheață. Noi am crezut că ne vor da afară. Toți scriitorii ne-am mirat și atunci Jean Royer a simțit nevoia să facă un laudatio. Și când a început să vorbească despre țuca lui Cassian, până la urmă nu m-am mai abținut și i-am spus: „Jean, tu parles en connaisseur, toi!”. Și de atunci, nu numai că i-a rămas numele Jean Le Connaisseur, Jean Cunoscătorul, dar el însuși, când îi scria lui Cassian sau altor prieteni din România, semna Jean Le Connaisseur.

Gellu Dorian, artizanul manifestărilor de la Botoșani, din fiecare 15 ianuarie, legate de Premiul Național „Mihai Eminescu”, a fost prezent la Iași, în zilele de 15-16 iulie 2021. Urmărim o secvență din

cuvântul domniei sale.

Gelu Dorian: Istoriile sunt de două feluri. Istoria literară poate fi și ea de două feluri: una scrisă și alta adevărată. Eu cred că am fost la toate edițiile Zilelor „Convorbiri literare”. Am o rubrică, în revista „Convorbiri”, neîntreruptă de 26 de ani. Am și amintiri frumoase, și neplăcute legate de această rubrică. La început ea s-a numit „Pe același raft, plus și minus”. Țin minte că am scris despre un poet ieșean la rubrica minus și, fiind în curte la Casa Pogor, m-a fugărit cu o pompă de bicicletă. Nu m-a prins, evident, că eram mai iute de picior. M-am salvat deci. Amintiri de felul ăsta am eu de la Zilele „Convorbiri literare”. Riscurile meseriei! Ce să mai spun? Îl felicit pe Cassian și toată echipa din redacția revistei „Convorbiri literare” pentru aceste realizări! Și sper să fim și la jubileu împreună, mai tineri, mai riguroși!

În ultima parte a „revistei Culturale de astăzi, vă propunem două dialoguri, înregistrate la Iași, la Zilele „Convorbiri literare” cu doi dintre premiații revistei: Theodor Codreanu și Adrian Jicu.

Theodor Codreanu a fost încununat cu prestigiosul premiu „Titu Maiorescu” pentru critică literară al revistei „Convorbiri literare”.

Teodora Stanciu: Stimate domnule profesor Theodor Codreanu, mai întâi permiteți-ne să vă felicităm pentru premiul acesta atât de important, „Titu Maiorescu”, premiul de critică literară, pe care l-ați primit la Zilele „Convorbiri literare”.

Theodor Codreanu: Da, într-adevăr, a fost și pentru mine o surpriză cu totul aparte. Și zic că acest premiu încununează, într-un fel, anii mulți de colaborare la revista „Convorbiri literare”. Eu, practic, am debutat în proză și în critica literară la noua serie a „Convorbirilor literare”, din 1970, când, la inițiativa unor intelectuali din Iași, revista „Iașul literar” s-a transformat în „Convorbiri literare”. Așadar, acest parcurs – de la 1970 până astăzi – cred că simbolizează un nou salt în destinul revistei „Convorbiri literare”, când – sunt convins – a ajuns la o treaptă comparabilă cu aceea a primei apariții de la 1867. Eu cred că nu există scriitor important al contemporaneității care să nu fi trecut, într-un anumit fel, și pe la „Convorbiri literare”. Și asta dovedește că noua epocă a „Convorbirilor literare” a devenit o instituție națională culturală, ca și pe vremea junimiștilor.

Teodora Stanciu: Domnule profesor Theodor Codreanu, răspunsul dumneavoastră s-a constituit, de

fapt, într-un elogiu pentru revista „Convorbiri literare”, care, într-adevăr, a ajuns la acest stadiu foarte frumos. Acum, vă rugăm să ne spuneți, în calitatea dumneavoastră de critic și istoric literar, ce reprezintă aceste nume mari: Titu Maiorescu, Lovinescu, Călinescu și așa mai departe, pentru literatura română? Cum marchează ele, cum jalonează ele scrisul românesc?

Theodor Codreanu: Aceste nume înseamnă existența culturii noastre. Spiritualitatea românească prin ei dovedește că s-a înălțat de multă vreme la nivelul celor mai importante momente ale culturii europene dintotdeauna. Mi-aduc aminte că, prin spiritul convorbirist, prin Eminescu, românismul a rezistat în exilul românesc. Dacă ne gândim la anii '50, când în țară treceam prin preolecultism, în străinătate, prin Mircea Eliade, prin Emil Cioran, prin alții, se întâmpla o minune, și anume „rezistența prin cultură”. Mircea Eliade este cel mai important doctrinar ca să zic așa al conceptului de „rezistență prin cultură”. Și faptul acesta a făcut ca exilul românesc de atunci să supraviețuiască. Și mi-aduc aminte că, în momentul când s-a făcut schimbarea din 1989, Vintilă Horia năzuia să se întoarcă, cu Eminescu de mână, în țară. Din păcate, timpul nu i-a mai permis să se bucure de această schimbare. Dar conceptul de „rezistență prin cultură” din exil a trecut, în mod firesc, și la generațiile de după anii '50. Când a apărut, ca prin minune, această nouă generație numită 60, care a răsturnat conceptul de prolecultism și mișcarea aceasta a devenit ireversibilă. Chiar și atunci când Nicolae Ceaușescu voia să se întoarcă la perioada culturală anterioară.

Teodora Stanciu: Și la realismul socialist!

Theodor Codreanu: Sigur că da. Așadar, în acest reviriment al culturii românești, Iașul a înțeles că este într-adevăr capitala culturală a spiritualității noastre și tot ce s-a făcut în aceste ultime decenii la Iași arată cu asupra de măsură că spiritul eminescian și junimist au răzbătut și au refăcut marea noastră tradiție. Așa cum s-a întâmplat prin Iorga, prin Lovinescu, prin Călinescu, prin atâția corifei de mărime națională și internațională, în răstimpul acestor vremuri.

Teodora Stanciu: Ne gândim adesea și noi, domnule profesor Theodor Codreanu, atât cât putem cu forțele noastre, ce minune extraordinară, într-o națiune, că are aceste spirite. Sunt alte națiuni, vorba lui Eminescu, dintr-un text de la 1870, care nu se bucură de aceste spirite mari, nu au atâtea. Ce facem însă noi, mai ales cei din actualitate, spre a șterge colbul uitării, cum se spune, pentru mulți dintre ei?

Theodor Codreanu: Din păcate, în ultimele două

decenii, ca să zic așa, a pătruns, în spațiul cultural european, o mentalitate care are rădăcini într-un neomarxism cultural. Mi-aduc aminte că, în anii proletcultismului, când Ungaria era în primejdie de a deveni un stâlp al mentalității bolșevice și când, la conducerea ministerului culturii și învățământului, era o mare personalitate, György Lukács, el își punea atunci întrebarea cine ne va scăpa de cultura occidentală. Goya are o celebră gravură „Somnul rațiunii naște monștri”. S-a crezut, totuși, că este vorba de eliminarea rațiunii din asemenea situație. Vintilă Horia, însă, este cel care a tradus corect, cunoscător fiind al limbii spaniole, că nu este vorba de dispariția rațiunii, ci de visul rațiunii care naște monștri. E cu totul altceva, pentru că rațiunea, visând, a intrat în zona utopiilor. Și asta este marea primejdie a celor care cred că numai prin rațiune și nu și prin sentiment se poate realiza armonia unei lumi. Și astăzi sunt spirite care cred că numai prin rațiune putem să ducem mai departe această bogăție inestimabilă care este europenismul, care este cultura europeană. Așadar, noi suntem bucuroși că trăim un moment de răscruce, ca să zic așa, și că o instituție culturală precum revista „Convorbiri literare” este un sprijin în a nu rătăci pe căile unui raționalism utopic.

Teodora Stanciu: Așa este, domnule profesor, aceste mari reviste, de fapt, au coagulat, în jurul lor, energii creatoare care, în felul acesta, au putut crește, s-au putut afirma, au putut fi confirmate. Rolul revistelor este uriaș, dar al revistelor bune, nu-i așa?

Theodor Codreanu: Exact! În momentul de față, în puzderia de reviste care apar peste tot, cu elemente de confuzie, cu un regionalism sau cu pretenții de avangardă europeană, sunt câteva reviste care rezistă acestor tentații și în primele rânduri consider că trebuie să fie „Convorbiri literare”. De asemenea, la București este revista „Contemporanul”, premiată și aici, la Zilele „Convorbiri literare”, care, alături de alte publicații, întrețin feroarea aceasta de echilibru, de armonie între spiritul românesc și cel universal, european. Basarab Nicolescu vorbește în contemporaneitate de ceea ce el numește postmodernism, care are o legătură organică atât cu spiritul națiunilor, cât și cu universalismul, de care nu era străin nici Eminescu, nici „Convorbirile literare”.

Teodora Stanciu: Ce doriți revistei „Convorbiri literare”?

Theodor Codreanu: Îi doresc, în primul rând, să nu plece de la Iași, cum s-a întâmplat în alte vremuri, și îi doresc să răzbată în atmosfera unei Româнії care să fie un echilibru, o armonie între spiritualitatea noastră străveche ortodoxă și spiritul universal al europenității

occidentale. Un sociolog contemporan, Constantin Schifirneț vorbește de două tipuri de modernitate: modernitatea organică, cea care vine din Occident, și modernitatea tendențială, specifică spațiului răsăritean, care a trebuit să se sincronizeze, în cursul vremurilor, cu ce s-a făurit în Europa Occidentală. Și în acest conclave intră conceptul de „canon occidental”, pe care Harold Bloom îl identifica în apariția uriașului din Anglia, Shakespeare. Ei bine, Eminescu al nostru este un asemenea Shakespeare. Admirația lui Eminescu pentru geniala grilă a nordului, cum o numea, arată câtă intuiție de universalitate zăcea în românul mare Eminescu.

Adrian Jicu, tânărul critic de întâmpinare de la Bacău, a fost distins cu premiul pentru critică.

Teodora Stanciu: Stimate domnule Adrian Jicu, e un moment foarte important pentru dumneavoastră și cred că onorant, nu-i așa?, acest premiu pe care îl primiți din partea „Convorbirilor”.

Adrian Jicu: Fără îndoială că așa este. În primul rând este un moment surprinzător, un moment pe care nici cu gândul nu l-am gândit. Am fost, sigur, luat prin surprindere de acest premiu, pentru că, în definitiv, nu îmi făceam prea multe iluzii. Eu asta știu, asta fac, scriu cronică literară de vreo 20 de ani. Faptul că redacția revistei „Convorbiri literare” s-a gândit la mine și, uite, că e și un moment în care se împlinesc 25 de ani de la apariția seriei noi, postdecembriste, sigur, nu face decât să mă onoreze și să îmi dea chiar un imbold, un impuls, de care aveam nevoie. Pentru că, mărturisesc, am fost și eu încercat de gândul de a renunța. Nu sunt primul, nu sunt ultimul, nu sunt singurul. Ba chiar e o modă printre universitari. Sunt mulți și sunt nume importante care au renunțat la cronică literară, la scrisul la reviste, orientându-se către cercetarea academică, sigur, care e cotate, e pe puncte, e cu reprezentare internațională, îți asigură o carieră academică. Eu am rămas, am rămas în zona asta a cronicii literare, nici nu îndrăznesc să spun a criticii literare, pentru că îmi place, pentru că mă regăsesc, pentru că asta fac cu bucurie și cred că mi-a intrat cumva în sânge. Cred că a devenit un fel de reflex, ca să nu spun chiar o a doua natură.

Teodora Stanciu: Cred că în cazul dumneavoastră, ca și al mai multora dintre cronicarii de întâmpinare sau cei care comentează în general literatura, există și o doză de generozitate. Pentru că, în fond, scriitorii își alcătuiesc construcțiile tocmai pentru a fi luate în seamă de critica literară. Și apoi cum să aflăm noi, cititorii, care este relieful unei literaturi la un moment dat,

dacă n-ați scris dumneavoastră, criticii.

Adrian Jicu: Da, e generos ceea ce spuneți dumneavoastră. În definitiv, nici ei nu își mai fac prea multe iluzii cum că ar conta foarte mult cuvântul nostru. Cronica de astăzi e departe de ceea ce a fost odinioară. Acuma nu vreau să devenim nostalgici. Nici nu mai poate fi ce a fost, nici nu e normal să fie ceea ce a fost. Până la urmă, fiecare își alege drumul. Sigur că într-un fel ar fi mai pragmatic. Cronica e cronofagă, presupune o risipă de energie, de timp. De multe ori m-am gândit și eu dacă nu cumva, scriind lunar două-trei texte, nu neglijez celelalte proiecte și mă tem că așa este. Dar, ca întotdeauna, un ochi râde, un ochi plânge. Ceva se câștigă, ceva se pierde. Așa că încerc să le duc pe amândouă și activitatea la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, și colaborările la câteva dintre revistele de astăzi

Teodora Stanciu: Această reliefare a trăsăturilor poate pozitive, poate negative ale scriitorilor de astăzi este foarte necesară, în privința direcției pe care literatura română o are la un moment dat. Sigur că nu numai dumneavoastră sunteți acela care o dați, sunt și colegii dumneavoastră. Dar, apropo de cronicile care sunt într-adevăr cronofage, eu cred că, până la urmă, pe suprafața aceasta, dumneavoastră vă puteți alcătui o viziune de istoric literar.

Adrian Jicu: Da, nu e exclus. Într-un fel, trag nădejde că așa va fi, la un moment dat. Acuma cred însă că

e mult spus că se mai poate trasa astăzi o direcție într-o revistă de cultură sau prin câteva cronici. Dar, pe de altă parte, eu zic că e un act încă necesar, acela de a da măcar așa un punct de vedere despre literatură, fără pretenția de a alcătui ierarhii, de a stabili direcții, orientări și așa mai departe. Cred că epoca asta a apus. Nu știu dacă se mai poate vorbi astăzi despre cronicari de direcție, în sensul în care vorbeam în secolul XIX, în interbelic și chiar în perioada comunistă. Nu, astăzi e o lume atomizată, fragmentată. Internetul pune umărul din plin la acest fenomen. Eu văd mai degrabă cronicile mele ca niște mici insule, care pot sau nu să conteze pentru cineva. Dar, câtă vreme mai sunt cititori, continui să fac lucrul ăsta.

Teodora Stanciu: Cu responsabilitate, pentru că asta contează, nu-i așa?

Adrian Jicu: Eu sper să fie așa cum spuneți, dar asta nu o pot afirma eu, ci doar cititorii.

Teodora Stanciu: Vă felicităm încă o dată și vă dorim spor la scris, de acum încolo.

Adrian Jicu: Mulțumesc mult!

Secvențele au fost difuzate la „Revista Culturală Trinitas”, în zilele de 24 și 31 august 2021.

PREMII ACORDATE DE COMITETUL DE CONDUCERE AL FILIALEI IAȘI A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

Premiul pentru debut „Traian Olteanu” – Cătălin Partenie
Premiul „Nicolae Labiș” – Mihai Babei
Premiul „Lucian Alecsa” – Vlad Scutelnicu
Premiul „L.M. Arcade” – Mircea M. Pop
Premiul „Ionel Teodoreanu” – Lucia Gabriela Munteanu
Premiul „Ioanid Romanescu” – Mihaela Grădinaru
Premiul „Mihai Ursachi” – Indira Spătaru
Premiul „Cezar Ivănescu” – Angela Baci
Premiul „Corneliu Ștefanache” – Petre Rău
Premiul „Stelian Baboi” – Nicolae Busuioc
Premiul „Păstorel Teodoreanu” – Vasile Larco
Cartea Reprezentanței Galați – Mihaela Albu
Cartea Reprezentanței Vaslui – Daniela Oatu
Cartea Reprezentanței Suceava – Doru Mihai Mateiciuc
Cartea Reprezentanței Botoșani – Vasile Iftime
Cartea Reprezentanței Neamț – Cezar Țucu
Premiul de Excelență: Marcel Miron,
Simion Bogdănescu, Teodor Damian
Premiul Opera Omnia: Christian W. Schenk

CALENDAR IANUARIE

Vasile Larco – 01.01.1947
Dana Diaconu – 04.01.1948
Florica Dura – 06.01.1960
Luminița Mihai – 07.01.1968
Michael Friedrich
(Grădinaru Fr.Mihail) – 09.01.1969
Vasile Zetu – 17.01.1949
Constantin Pricop – 20.01.1949
Cezar Tucu – 21.01.1951
Aurel Andrei – 22.01.1949
Indira Spătaru – 24.01.1971
Constantin Parascan – 26.01.1944
Liviu Apetroaie – 28.01.1974
Ana Vrăjitoru – 29.01.1946

IN MEMORIAM

VIORICA S. CONSTANTINESCU

Livia IACOB

*Când vântul bate, vine spre sicomor,
Când tu alergi și vii la mine...
(Cântarea inimii fericite)*

Despre profesorii care sunt mereu acolo, printre cele mai frumoase amintiri ale studenției, nu se poate vorbi niciodată la timpul trecut. Cu atât mai mult cu cât lumina lăuntrică din scrierile lor reușește cumva să treacă, printr-o subtilă și difuză disipare, în noi, mărturisitorii și moștenitorii unor gânduri, acțiuni și proiecte pe care, la final de drum, le-am primit în dar parcă pentru a ne onora propria viață. Pentru mine cel puțin, Viorica S. Constantinescu, comparatistul, teoreticianul literar și traducătorul român, profesorul distins și rafinat al Facultății de Litere de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, evocând prin tot ce făcea tiparele de gândire și comportament occidentale, Vio, cum îi spuneau apropiații, rămâne alături cu o povață, cu o vorbă bună, cu o glumă inspirată, dar întotdeauna cu degetul arătător ridicat, atenționându-mă parcă să nu dau prea mare importanță dispariției fizice, fiindcă o voi găsi întotdeauna acolo unde și-a dorit să o aflăm pentru totdeauna, adică în cărțile sale.

Acestea sunt dovada vie a faptului că doamna profesor Viorica S. Constantinescu a fost, în adevăratul sens al cuvântului, un devot al literaturii universale și al comparatismului literar, pe care le-a slujit cu pasiune încă de pe băncile amfiteatrelor, până în clipa în care, luându-și la revedere la studenții și doctoranzii Domniei sale, a continuat să le cultive cu obstinație și inspirație din intimitatea propriei case, al cărei aer auster, de schivnic, nu lăsa prea mult loc interpretărilor. O simplă evocare a acestora ne arată cât de variate i-au fost preocupările, cât de ambițioase țintele, cât de „încununate” de piedici, dar și de sublimare eforturile. De la *Arta grădinii* (Ed. Meridiane, București, 1992) și până la *Evreul stereotip. Schiță de istorie culturală* (Ed. Eminescu, București, 1996), *Exotismul în literatura română din secolul XIX* (Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1998), *Cultura poetică* (Editura Junimea, Iași, 1999) sau *Dicționarul de personaje biblice și reprezentarea*

lor în arte (Editura Hasefer, București, 2002), urmat de *Dicționarul de personaje biblice și reprezentarea lor în arte (Noul testament)* (Ed. Universitas XXI, Iași 2005) și *Omul biblic* (Institutul european, 2012), volum a cărui coordonare o semnează, alături de doctoranzi și colegi, orizontul de cercetare s-a modificat constant doar pentru a reveni, mereu, în punctul de plecare, același cu care Goethe ne-a familiarizat dând naștere termenului de *Weltliteratur* și invocând literatura universală ca pe un domeniu al interdisciplinarității, dar mai ales al toleranței între națiuni, literaturi, forme și arhetipuri culturale. A făcut aceasta și în calitate de șef al Catedrei de Literatură comparată și Estetică de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, ca director al Centrului de cercetare interdisciplinară de Literatură comparată și Antropologie culturală și director al publicațiilor catedrei, *Acta Iassyensia Comparationis* și *Studii eminescologice* sau din ipostaza de traducător al operei Teresei de Avila, *Poesias/Poezii. 31 de poeme mistice* (ediție bilingvă, traducere din limba spaniolă, Institutul European, 1996) sau al integralei *Poveștilor Fraților Grimm* (traducere din limba germană, Polirom, 1998). A fost distinsă, pentru activitatea literară și științifică desfășurată de-a lungul vremii, cu numeroase premii, dintre care amintim Premiul „Dumitru Stăniloae”, acordat de Uniunea Scriitorilor din România, filiala Iași, în anul 2014.

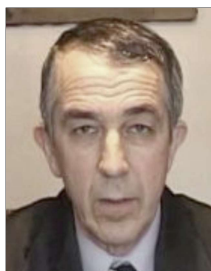
Odinioară, studenții erau cucerți de privirea senină și de zâmbetul melancolic pe care profesorul le afișa, în ciuda inerentelor necazuri ale existenței, pentru a-i încuraja să se descopere prin lectură; acum, o pot cunoaște sau regăsi în sutele de pagini pe care volumele ei le cuprind. Voi evoca și eu, pentru o imagine de ansamblu, doar câteva lucrări de care mă simt apropiată fiindcă am avut privilegiul să colaborez, într-un fel sau altul, cu Domnia sa pentru a le vedea încheiate. *Omul biblic. Schiță tipologică* reprezintă o trecere în revistă a principalelor tipuri umane care pot fi întâlnite în *Biblie*, anume patriarhul, regele, preotul, războinicul, profetul, femeia. Cu un accent pe dimensiunea antropologică, dar și pe imaginarul vetero- și nou testamentar, fiecare catego-

rie a fost exemplificata astfel încât să ilustreze atât trăsăturile tipului, cât și particularitățile comportamentale determinate de circumstanțele sociale, politice și culturale în care evoluează și se definesc personalitățile evocate. Apoi, efortul cultural de a așeza vechile producții literare ale Indiei și, o dată cu ele, pe Kālidāsa în volume care să fie oferite publicului românesc a ținut pasul cu încercările europenilor de a și le apropria pe calea influențelor literare directe sau a traducerilor prin *Norul mesager* (Institutul european, 2014), poem tradus de Viorica S. Constantinescu și care ar reprezenta, în opinia conaționalilor, o producție literară de tinerețe, alături de fragmentul *Nunta zeului Shiva cu Parvati*, care ar face parte din *Nașterea lui Kūmara*, ce conține șaptesprezece cânturi dintre care exegeții i le atribuie lui Kālidāsa doar pe primele opt. Aici, comparatistul urmărește modul în care inserția episoadelor mitologice construiește și deconstruiește textul și ar fi putut juca un rol esențial în a le modifica europenilor percepția asupra unor probleme suficient de delicate, cum ar fi comportamentul conjugal al soților... Dificultățile întâmpinate în cercetare, de cu totul alt ordin decât antecesorii săi, nu au constituit o piedică: Viorica S. Constantinescu a reușit să surmonteze dificultatea în transmiterea mesajului acestei opere, provenind din distanța ce se instalează între momentul lecturii și cel al producerii propriu-zise a textului, continuând cu obstrucționarea perspectivei cititorului asupra a ceea ce înseamnă supraetajarea tipurilor de narațiune/dramă/poezie în text și încheind prin neadecvarea semnificației operei rezultate prin traducere la semnificația truvabilă în original. Profesorul nostru nu a acceptat nicicând ideea că, într-o lume a multiculturalismului și a toleranței religioase care se văd actualmente cumplit palmuite chiar în propria lor casă, pledoaria pentru dragoste, bine, adevăr și frumos – în sensul platonician cu care opera lui Kālidāsa rezzonează – pare a semăna tot mai mult cu zgomotul de fond dintr-o curte a surzilor.

Dimpotrivă, privind în oglinda netrucată și stranie în care se dezvăluie secolele „de aur” ale unor literaturi funciarmente diferite, a întrezărit și lăsat moștenire un adevăr limpede cu care poate opera comparatismul. În efortul de a atinge (ideatic și formal) capodopera, artistul-somet al unei epoci, cum este cu prisosință și Kālidāsa, cel căruia regele îi cunoaște și îi apreciază producțiile literare, devine neînseriabil. Cu alte cuvinte, el nu mai poate fi clasat

într-o categorie fixă, în canoanele epocii sau în limitele stricte ale vreunui curent literar, ci își conține propria metanoia. Așa cum se întâmplă și cu necunoscutul producător al textului *Cântarea inimii fericite. Poezie egipteană de dragoste din Regatul Nou* (sec. XV-XI î. Hr.), o bijuterie lingvistică și culturală a cărei translare în limba română o datorăm aceleiași voințe de fier a cercetătorului Viorica S. Constantinescu, pentru care cămașa de forță a literelor nu a constituit nicicând o corvoadă, ci singura modalitate de existență posibilă. Pasiunea constantă cu care s-a apropiat de lirica de dragoste, arătând că aceasta s-a născut cu mult înainte de cultura orală sau scrisă a marilor imperii antice orientale, în triburile ancestrale și că textele poeziei orale, consemnate pe ostraca sau papirusuri, funcționau ca niște răvașe de iubire, a condus-o către stabilirea, descrierea și analiza unor subtile rețele subterane ale circulației marilor teme, metafore și forme poetice, de care cititorii epocii noastre se pot bucura acum grație prelucrării după versiunea egiptologului german Siegfried Schott, apărute la Editura Opera Magna în 2014.

Înclinația spre prelucrarea textelor ne aduce mai aproape de scriitorul „reprimat”, cum îi plăcea să-și spună, care este Viorica S. Constantinescu, și pe care îl putem regăsi plin de umor, savoare și farmec ironic în recentul roman *Viața lui Julien Templierul. Fantezie medievală*. Amintindu-ne, cu voalată nostalgie, că omenirea „se desparte de trecutul ei răzând”, acesta așază medievalitatea pe raftul cel mai vizibil al postmodernismului. Regi, cruciați, călugări, templieri, negustori, pelerini populează paginile îndulcite de autoironie, în căutarea acelui adevăr pe care hagiografiile de odinioară îl considerau de la sine înțeles, anume că sufletul omului este „un porumbel ce și-a pierdut perechea/ este șoimul ce dorește mâna/ pe care să se așeze,/ este ciuta/ ce vine să mănânce din mâna sihastrului”... Pentru toate acestea, dar și pentru altele, pe care astăzi le voi fi trecut în tăcere, mă simt cumva dator să mărturisesc și eu că, înainte de toate, cea care mi-a fost profesor și mentor mi-a predat, asemeni lui Zorbas, o urieșească lecție: să iubesc viața și să nu mă tem de moarte. *Ad usum Delphini!*

ÎNAPOI, LA GRĂDINIȚĂ

Ioan DĂNILĂ

Nevoia de totalitate

A vorbi despre învățământ și a nesocoti prima verigă a acestuia (ciclul preșcolar) înseamnă a pierde din vedere întregul actului educațional care, mai nou, include și nivelul antepreșcolar (de la naștere, la 3 ani). Este aici nu o remarcă în chip de curiozitate, ci un prilej de a sublinia că de fapt construcția personalității începe cu... începutul vieții noastre.

De când?

De multă vreme. Un discipol al pedagogului elvețian J.H. Pestalozzi, Fr. Fröbel, a înființat în 1837, în Germania, prima „grădină de copii”, pornind de la constatarea că există „o tendință naturală către activitate la copii, care se manifestă de timpuriu”. A realizat și o tratare teoretică a opțiunii sale, numind această treaptă „primul învățământ” și accentuând asupra formei de activitate specifice: jocul. Ideea a pătruns și în țările române, mai întâi ca promisiune (Mihail Kogălniceanu, în 1860, anunța la Iași proiectul înființării grădiniilor de copii), apoi ca descriere a acestor „instituții premergătoare școlii primare” (Gheorghe Asachi, 1862). Titu Maiorescu, ministru al Instrucțiunii, gândește un proiect de lege în acest sens, iar Vasile Conta, conducător și el al numitului minister, înaintează Parlamentului un proiect similar, menit a îmbunătăți *Legea instrucțiunii*, din 1864. El cere înființarea grădiniilor de copii, pentru cei cu vârste între 4 și 10 ani, cu activități „după metodele acestui fel de școală”. Autor și de cărți didactice închinete ciclului primar, Ion Creangă critica introducerea în grădiniile de copii a jocurilor traduse din lucrări germane, cerându-le pe acelea „cu care sunt deprinși a se desfăta copiii noștri de români”. În 1881 se întemeiază Societatea Română pentru Grădini de Copii, pentru ca în primăvara aceluiași

an (la 23 aprilie) să ia ființă prima grădină de copii, în Capitală, în localul Școlii Normale de Băieți din strada Sfânta Ecaterina¹⁾.

Legislația de azi

Sistemul de învățământ din România se deschide cu „învățământul preșcolar”, care înainte de 1989 avea „scopul de a contribui la stimularea gândirii și inteligenței copiilor [...], la însușirea unor cunoștințe necesare pregătirii pentru școală”²⁾. Din 2011, „sistemul de învățământ preuniversitar” începe cu „a) educația timpurie (0-6 ani), formată din nivelul antepreșcolar (0-3 ani) și învățământul preșcolar (3-6 ani), care cuprinde grupa mică, grupa mijlocie și grupa mare”³⁾. Conținutul acestui ciclu de învățământ face parte din curriculumul național, ca „ansamblu coerent al planurilor-cadru de învățământ și al programelor școlare din învățământul preuniversitar”⁴⁾.

Lege – plan de învățământ – programe

Să începem cu prezentul. Se numește *Curriculum pentru educația timpurie* (2019) și este anexă la Ordinul ministrului Educației Naționale nr. 4694/02.08.2019. Se întâlnește în grădinițele din România, cu aplicarea, printre altele, a *Recomandării Consiliului Uniunii Europene privind sisteme de înaltă calitate de educație și îngrijire a copiilor preșcolari* (mai 2018). Abordarea este una concentrică, învățământul preprimar, cum i s-a mai spus, fiind invocat în efortul „de consolidare a achizițiilor dobândite în etapele anterioare”⁵⁾. Așadar, grădiniței i se recunoaște meritul de a fi contribuit cu primele cunoștințe, priceperi și deprinderi în tabloul școlarului de mai târziu, pe care învățătorul este obligat să le reactualizeze în numeroase ocazii didactice. Programa din 2019 aduce și o noutate: „Momentul povești-

lor”, de 10-15 minute/zi, menit a-l apropia pe copil de textul tipărit și de universul tematic înmagazinat în acesta. Este „moment obligatoriu”, ca parte a proiectului național *Să citim pentru mileniul III*. Programa impune și o prelucrare a textului citit de educatoare, prin întrebări adresate preșcolarului, urmate de solicitarea de a relata conținutul celor audiate. Totul este cuprins în sensurile celor cinci domenii de dezvoltare, care alcătuiesc premisele competențelor. „Dezvoltarea limbajului și a comunicării”, domeniul „filologic”, ocupă locul al patrulea între cele cinci, deși autorii programei recunosc că acesta „însoțește dezvoltarea în fiecare dintre celelalte domenii”⁶⁾.

Atac la adresa limbii române

Anexa nr. 4 a programei citate conține *Fișa pentru aprecierea progresului individual al copilului, înainte de intrarea în învățământul primar*. În numele domeniului „Dezvoltarea limbajului, a comunicării și a premiselor citirii și scrierii”, viitorul școlar trebuie să etaleze următorii „indicatori comportamentali”:

„Povestește un eveniment sau o poveste cunoscută, respectând succesiunea evenimentelor.

Utilizează în vorbire acordul de gen, număr, persoană, timp.

Utilizează în vorbire propoziții dezvoltate și fraze.

Stă și ascultă, în momente de lectură, fără să deranjeze[;] rămâne până la finalul ei.

Recunoaște litere mari/mici de tipar și le pune în corespondență cu sunetul asociat.

Înțelege conceptul de scriere pentru comunicarea unei informații, a unui mesaj (etichetează lucrările, scrie scurte mesaje de felicitare etc.).

Alt comportament particular copilului: ...”⁷⁾

După cum se vede, competențele care i se cer viitorului școlar mic, apt de integrare în clasa pregătitoare, privesc domeniul literaturii pentru copii, al scrierii funcționale, sintaxa, fără să intereseze ceea ce este primordial pentru învățământul preșcolar: nivelul fonetic, urmat de cel lexical. O simplă menționare nu e suficientă: „La finalul perioadei preșcolare, copilul [...] pronunță corect sunetele specifice limbii române” (p. 22). Ceva

mai clar era precizat în 2008: „distinge sunetele ce compun cuvintele și le pronunță corect; recunoaște, numește sau marchează grafic sunetul inițial, final sau median din cuvântul pronunțat oral”.

Soluție de avarie

Am stat de vorbă, de doi ani, cu educatoarele deținătoare de experiență didactică notabilă, care mi-au mărturisit că programa din 2019 este în cel mai bun caz orientativă, dacă nu chiar inutilizabilă. „Dacă nu ești foarte bine pregătit profesional și nu ai prins vremurile când o programă era cu adevărat un suport pentru proiectarea demersului didactic, riști să nu faci ceea ce trebuie pentru ca micuțul din fața ta să intre cu bine în circuitul claselor primare”, mi-a relatat una dintre ele. „Așa cum arată această programă – spunea altcineva –, dă impresia că oferă o uriașă libertate și că îți stimulează imaginația, când de fapt este o sumă de generalități, traduse probabil dintr-o limbă de circulație internațională, care nu duc spre ceva concret.” „Eu o păstrez numai ca ghid orientativ, pentru a nu intra în conflict cu superiorii mei, și răspund la cerința despre întocmirea fișelor de evaluare. M-am întors însă la vechea programă, din care am scos partea de ideologie și am reactivat conținutul pentru aproape toate domeniile de dezvoltare”, ne-a precizat o a treia profesoară pentru învățământul preșcolar. „Programa din 2019 vrea să aplice curentul actual în reformă, punând mai presus de toate scopul formativ-educativ și sacrificând învățarea. Dar știința nu e niciodată depășită. De ce nu se respectă adevărul că fonetica și vocabularul sunt dominante la grădiniță? La matematică, numerația nu poate fi predată înaintea capitolului despre mulțimi. A rezultat un ghiveci cam ca acela din 2008, când programa avea totuși câteva repere. O educatoare fără experiență este total rătăcită, așa că apelează la programa din 1987 (dacă o găsește)” (M. M., fostă inspectoare pentru învățământul preșcolar, metodistă a Casei Corpului Didactic decenii la rând, autoare de lucrări în domeniu, între care „Proiectarea didactică în grădiniță”).

Numărul de pagini al respectivelor programe spune multe: 359 (în 1963), 432 (fără anexe, în 1987), 122 (în 2008), 38 (în 2019). De asemenea, menționarea autorilor: colectiv, în 1963 (educațoare, metodiste, inspectoare, cadre universitare; timp de doi ani, a fost experimentată în toate grădinițele din țară); idem, în 1987; anonim, în 2008 și 2019.

Ce e cu programa veche

Am căutat și noi respectivul document („Cartea educatoarei”, editată de Institutul de Științe Pedagogice în 1962, urmată de „Programa activității instructiv-educative din grădinițele de copii”, sub egida Ministerului Învățământului, 1963), dar ne-am dus prea departe, iar disciplina se numea... „Cunoașterea mediului înconjurător și dezvoltarea vorbirii”. Mai aproape de noi, și fără îndoială cea mai bună, este *Programa activităților instructiv-educative în grădinița de copii și în cadrul Organizației „Șoimii patriei”*, aprobată de ministerul de resort cu nr. 39068/1987. Aceasta era *Biblia* despre care vorbeau educatoarele amintite mai sus, cu precizarea că lesne au ignorat pasajele ideologizate, păstrând miezul informativ (lingvistic, literar, dar mai ales metodic). Sursa calității este în precizarea din deschidere: „Programa a fost dezbătută și au contribuit la îmbunătățirea conținutului acesteia colective de educatoare coordonate de inspectoarele pentru învățământul preșcolar din județele Hunedoara, Olt, Bacău, Cluj, Iași, Constanța, Timiș, Mehedinți, Arad, Argeș, Bihor, Brăila, Dâmbovița, Maramureș și municipiul București”⁸⁾. Scopul acestui nivel de învățământ: de a asigura, „îndeosebi la grupa mare, însușirea unor cunoștințe și deprinderi necesare copiilor pentru o mai bună integrare în clasa I, în activitatea de învățare de tip școlar”⁹⁾. Dezvoltarea limbajului și a comunicării orale este ilustrată de 12 obiective, dintre care 5 sunt destinate foneticii, pentru că scopul prim al învățării oricărei limbi este formarea și dezvoltarea auzului fonematic la preșcolar. După descrierea conținuturilor în programa din 1987 se poate aplica rapid instrumentul fundamental al educatoarei și apoi al

învățătorului: metoda fonetică, analitico-sintetică (propoziție, cuvinte, silabe, sunete – analiza – și invers, pentru sinteză)¹⁰⁾. Programa din 2019 este inutilizabilă sub acest aspect.

Măcar o concluzie

În contextul globalizării, considerăm că nu ni se impune o directivă sau alta în materie de educație. Dacă totuși o facem e o dovadă de exces de zel. Ne putem întoarce către valorile autohtone, pentru că „rolul școlii este acela de a ne ajuta să ne construim și să perpetuăm un «acasă» definit în termenii noștri”¹¹⁾. Cândva și acum, educatoarea este definită clar: „Rostul ei în modelarea personalității umane este esențial, iar istoria învățământului românesc în ansamblu confirmă această responsabilitate și înregistrează argumente solide pentru sporirea ei”¹²⁾.

1) Apud Elena Ungureanu, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Iași, Editura PIM, 2009

2) *Legea educației și învățământului*, nr. 28/1978, Capitolul al II-lea, Secțiunea I, *Învățământul preșcolar*, [București], 1979, p. 10.

3) *Legea educației naționale*, nr. 1/2011, [București], 2011, p. 10.

4) *Ibidem*, p. 32.

5) D. Potolea, S. Toma, A. Borza (coord.), *Coordonate ale unui nou cadru de referință al curriculumului național*, București, C.N.E.E., 2012, p. 12, apud *Curriculum pentru educația timpurie* (2019), Ministerul Educației Naționale, [București], 2019, p. 2.

6) *Curriculum pentru educația timpurie*, op. cit., p. 17.

7) *Ibidem*, p. 38.

8) Ministerul Educației și Învățământului, *Programa activităților instructiv-educative în grădinița de copii și în cadrul Organizației „Șoimii patriei”*, [București], 1987, p. 4.

9) *Ibidem*, p. 8.

10) Ministerul Educației a aprobat în anul 1995 tipărirea la Editura Didactică și Pedagogică – R.A. a unui „Preabecedar” (autori: Ioan Surdu, Ioan Dănilă, Siminica Șova), pentru utilizarea metodei fonetice, analitico-sintetice la grupele mare și pregătitoare.

11) Mircea Platon, *Deșcolarizarea României*, București, Editura „Ideea europeană”, 2020, p. 448.

12) Ioan Dănilă, în *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, op. cit., p. 15.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA – FILIALA IAȘI

Ana PARTENI

Premiile Anuale ale Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România, 12 noiembrie 2021

Juriul pentru acordarea Premiilor USR – Filiala Iași, pentru cărțile apărute în anul 2020, format din: Theodor Codreanu, președinte, Gellu Dorian, Mircea A. Diaconu a stabilit acordarea următoarelor premii:

DEBUT

Daniela Andronache, *Cireșe în pârg*, Editura Timpul.
PUBLICISTICĂ ȘI ESEU

Magda Ursache, *Ridică-te, Gyr; ridică-te, Crainic!*, Editura Eikon. Magda Ursache s-a născut la București, la 20 decembrie 1943. A absolvit Colegiul „B.P. Hasdeu” din Buzău și Facultatea de filologie a Universității „A.I. Cuza” din Iași, cu diplomă de merit, în 1967. A lucrat în redacția revistei *Cronica* (redactor, Secția Poezie) și la Universitatea „A.I. Cuza” (asistent la Catedra de limba română). Este membră a Uniunii Scriitorilor din România. „Magda Ursache este unul dintre cei mai straluciti și mai originali polemisti din cultura română actuală, dincolo, dar în consonanță, cu forța stilistică a romancierei. Mai trebuie precizat că Magda Ursache a impus o formulă publicistică personală, alta decât a inconfundabilului Luca Pițu, dar la fel de eficientă”. (*Theodor Codreanu*)

TRADUCERE

Neculai Amălinei, *Matsuo Basho – Hokku Aki*, Editura PIM. Neculai Amălinei (n. 1951), inginer, traducător, redactor, editor executiv și director de publicație, preocupat de inginerie lingvistică și cultura japoneză. Este editor executiv al lucrării *Kanji în 60 de texte*, publicată de Editura Business Print cu asistență financiară oferită de Japan Foundation, Urawa, Japonia. Matsuo Basho, *Hokku – Aki = Toamna* este un volum de spirit japonez concentrat în mici pastile de înțelepciune numite haiku. Bashō Matsuo a fost un poet japonez renumit pentru perfecționarea formei poetice haiku. Este o nouă traducere de mare finețe din limba japoneză cu care ne-a obișnuit deja domnul Neculai Amălinei.

CRITICĂ

Vasile Spiridon, *Hexagonale*, Editura Eikon. Vasile Spiridon a debutat publicistic în „S.L.A.S.T.”, nr. 26/01.07.1989, cu eseu critic *Heliotropul soarelui negru la Eminescu și Nerval*. Editorial a debutat cu volumul de eseuri critice *Cuprinderi*, 1993. „În *Hexagonale*, spiritul ludic ajută autorul să gliseze cu entuziasm de la un subiect, fabulos prin promisiunile unor bucurii intelectuale, spre altul. Sobrietatea însă permite sondarea unor teme grave, depășind stratul epidemic al corectitudinii politice, al modelor și modelelor intelectuale contemporane, al presiunilor

sociale de o natură mai acută în Vest. Contextualizând, coborând pe firul istoriei, trecând totul prin lumina culturii, Vasile Spiridon traduce pentru cititorul interesat realități imediate. Frumusețea acestui demers constă în discursul echilibrat” (Andrea H. Hedeș).

Emanuela Ilie, *Corpuri, exiluri, terapii*, Editura Cartea Românească Educațional. Emanuela Ilie este critic literar și cunoscut didactician al limbii și literaturii române. Despre volumul *Corpuri, exiluri, terapii*, criticul literar Antonio Patraș menționează: „Deși pornește de la presupuzițiile teoretice ale studiilor de gen, Emanuela Ilie nu face caz de propria identitate feminină decât pentru a vorbi mai convingător și mai din adânc despre psihologia creației și despre legăturile profunde dintre suflet și corp, deslușind atent traumele produse de splendida iluzie că scriitorul nu-i doar o biată ființă trecătoare”.

PROZĂ

Ioan Țicalo, *Vremuri maștere*, Biblioteca Miorița. Ioan Țicalo a debutat publicistic cu un articol în *România literară*, din 14 iunie 1990. Debutul editorial cu volumul *În Poiana lui Ioan*, proză scurtă, are loc în anul 2002. Cartea *Vremuri maștere* este o istorie în detaliu, axată pe viețile țăranilor din comuna Râșca, județul Suceava, pornind din anii războiului, apoi urmând cu deceniul obsedant al marilor răsturnări de regim și destine, continuând cu anii României Populare, ai Republicii Socialiste și ai Revoluției din 1989.

POEZIE

Vasile Tudor, *același altcumva*, Editura ROCART. Vasile Tudor a publicat în anul 2011 primul volum de poezie *Pietre curgătoare*, iar apoi a continuat să publice, el fiind inclus și în două antologii de poezie ale Grupului de la Durău. „Numindu-și volumul de-acum *același altcumva*, ai sentimentul că Vasile Tudor se revendică de la presocratici, poate de la Heraclit ...*același altcumva* e radiografia unei absențe”, apreciază criticul Mircea A. Diaconu.

Marius Chelaru, *Sat părăsit*, Editura Timpul. Marius Chelaru este critic literar, eseist, poet, prozator, traducător. „Cu toate aceste peregrinări în zone atât de îndepărtate de Țară, Marius Chelaru a rămas «legat» de spațiul matricial a românimii – satul. Evidența în acest sens o dă substanța poeziilor din *Sat părăsit*, volum editat la „Timpul” ieșean în 2020. Drama existențială a satului românesc, în general a micilor așezări rurale, vibrează profund sub armura lirică. Revederea satului nu mai poate fi făcută fizico-geografic, ci doar prin amintirile personale. Întoarcerea fiului la locul de baștină produce refacerea întregului din așchiile memoriei, pe care autorul o execută cu migală artistică.

Dificultatea efortului poetului e similară cu a sculptorului care încearcă refacerea statuii din cioburile de după un cutremur”, apreciază Lina Codreanu.

GALA SRIITORUL ANULUI 2021

Vineri, 5 noiembrie 2021, în sala Chopin - Palas Mall, a avut loc cea de-a VI-a ediție a GALEI SRIITORUL ANULUI, manifestare organizată de Primăria Municipiului Iași, prin Casa de Cultură „Mihai Ursachi” a Municipiului Iași, în parteneriat cu Uniunea Scriitorilor din România. „Față de alte evenimente de anvergură, precum olimpiade și mari competiții, care s-au amânat ori anulat, manifestările «Scriitorul Lunii – Scriitorul Anului» au continuat fără întrerupere și în anii pandemiei”, a precizat primarul municipiului Iași, Mihai Chirica.

Juriul din acest an format din: Nicolae Manolescu, președinte, Ioan Holban, Mircea Mihăieș, Irina Petraș, Vasile Spiridon, Răzvan Voncu, Mihai Zamfir, membri, a desemnat în fiecare lună, din noiembrie 2020 până în octombrie 2021, *Scriitorul lunii*: Scriitorul lunii noiembrie 2020: Mihaela Mancaș, autoarea volumului „Metafora afectivității în poezia românească”, Editura Universității din București; Scriitorul lunii decembrie 2020: George Volceanov, autorul volumului *Întoarcerea la Marele Will sau Reconsiderarea canonului shakespearean*, Editura Tracus Arte; Scriitorul lunii ianuarie 2021: Mihók Tamás, pentru activitatea remarcabilă de editor la Cartea Românească și pentru volumul său de poezie *Biocharia. Ritual ecolatru*, Editura FrACTalia; Scriitorul lunii februarie 2021: Andreea Răsuceanu, pentru romanul *Vântul, duhul, suflarea*, Editura Polirom, Iași; Scriitorul lunii martie 2021: Mircea Anghelescu, pentru împlinirea vârstei rotunde de 80 de ani, pentru cariera sa strălucită de critic, istoric literar și profesor, ca și pentru volumul *Literatura în context*, Editura Spandugino, București; Scriitorul lunii aprilie 2021: Nichita Danilov, pentru volumele *Om din eprubetă*, Editura Polirom, Iași, și *De la Caragiale la Urmuz sau realitatea în formă de conservă*, Editura Tracus Arte, București; Scriitorul lunii mai 2021: Vida Gábor, pentru versiunea în limba română a romanului *Povestea unei bălbăieli*, apărută la Editura Cartea Românească; Scriitorul lunii iunie 2021: Călin Vlasie, pentru volumul de poezie *Micile întâmplări*, Editura Cartea Românească; Scriitorul lunii iulie 2021: Cristina Chevereșan, pentru volumul *Mansardă la Veneția*, Editura Humanitas; Scriitorul lunii august 2021: Marta Petreu, pentru volumul *Blaga, între legionari și comuniști*, Editura Polirom; Scriitorul lunii septembrie 2021: Daniel Cristea-Enache, pentru volumul *Linia de contur; II*, Editura Spandugino; Scriitorul lunii octombrie 2021: Cornel Nistea, pentru proiectele literare de importanță națională pe care le coordonează, în calitate sa de președinte al Filialei Alba-Hunedoara. În data de 5 noiembrie 2021, juriul a ales Scriitorul anului, în acest an titlul revenind, ex aequo, scriitorilor Marta Petreu și Daniel

Cristea Enache.

Reamintim că Premiul Scriitorul Anului a fost decernat unor personalități recunoscute ale literaturii române contemporane: Mircea Mihăieș (2016), Gabriel Chifu (2017), Horia-Roman Patapievici (2018), Gabriela Adameșteanu(2019), Mihai Zamfir (2020).

*

Vineri, 5 noiembrie 2021, la inițiativa Ateneului Național din Iași, a avut loc dezvelirea plăcii comemorative a poetului Mihai Ursachi, amplasată în fața imobilului din Strada Sărăriei, imobil în care acesta a locuit în ultimii patru ani de viață. La eveniment au fost prezenți scriitorii Adrian Popescu, Nicolae Prelipceanu, Gabriel Chifu, Cassian Maria Spiridon, Adi Cristi, Daniel Corbu. «Magistrul», așa cum îi spunea majoritatea scriitorilor, este considerat unul dintre cei mai importanți poeți români contemporani, o mare personalitate a Iașului.

*

Joi, 4 noiembrie 2021, la Muzeul Municipal „Regina Maria” a avut loc o seară de poezie. Au susținut scurte recitaluri poeți importanți ai literaturii române: Gabriel Chifu, Adi Cristi, Cassian Maria Spiridon, Adrian Popescu, Nicolae Prelipceanu, Horia Gârbea, Andrei Novac, Nichita Danilov, Marta Petreu, Mihok Tamas, Călin Vlasie.

Din viața filialei

La data de 4 octombrie 2014, au loc alegeri. Cassian Marian Spiridon a fost ales în unanimitate el fiind de altfel și singurul candidat la președinția Filialei Iași aUSR. În Comitetul de Conducere au fost aleși: Marius Chelaru, Gellu Dorian, Adi Cristi, Lucian Vasiliu. Poetul Lucian Vasiliu se transferă la Filiala Poezie București, locul în comitet revenindu-i astfel criticului Ioan Holban.

În Consiliul USR au fost aleși: Cassian Marian Spiridon și Gellu Dorian.

În perioada 2014-2018, au fost validate 39 de dosare de primire în USR.

2014: Ștefan Afloroaei, Dumitru Brădățan, Vasile Burlui, Livia Ciupercă, Petru Frăsilă, Nicu Gavriluță, Paul Gorban, Livia Iacob, Magda Jeanrenaud, Val Mănescu, Mircea Oprea, Laurențiu Orășanu, Adrian Poruciu.

2015: Ilinca Bernea, Sabina Fînar, Ernest Hușanu, Elena Roxana Patraș, Gheorghe Vicol.

2016: Constantin Bostan, Marcel Miron, Ovidiu Morar, Teodor Parapiru, Cătălin Mihai Ștefan, Vasile Tudor, Ana Vrăjitoru.

2017: Neculai Amălinei, Mugurel Andronic, Gabriela Chiran, George Luca, Rodica Popel.

2018: Stere Bucovală, Gabriel Chiriac, Florin Marius Crișmăreanu, Florentin Dumitrache, Emanuel Grosu, Gică Manole, Doru Mihai Mateiciuc, Lucia Munteanu, Dorian Obreja.

comPRESA REVISTELOR

Valentin TALPALARU

Zăpadă trosnind sub ciubote, cer cristalin, harapnice, vin fiert și focul clasic sau duduul caloriferelor. Da de unde! Moș Crăciun abia a obținut patalamaua verde și noroc cu testul renilor care a ieșit negativ! De fapt, la ce să aștept darurile de sărbători, când știu că sunt aceleași: revistele literare mai proaspete – mă rog, cât pot ele fi... Mînăm pînă la **Viața Românească** și vă invităm să nu ocoliți grupajul de versuri al Norei Iuga, din care cităm: „imens vine un soare înot/în fiecare pauză de masă la televizor/ o văd pe fata lui Solling Stone/ că-ncepe să curgă ca înghețata pe băț/ ca picătura de apă suind obeliscu'n desmăt”. (*Anabasis*). Un amplu și seducător eseu al lui Ion Mircea: *Cunoaștere îndrăgostită și dragoste cunosătoare* ne poartă printr-o doctă evaluare a relației iubire – conștiință, pentru că, scrie Ion Mircea: „(...) iubirea e în drept să fie enumerată printre categoriile cardinale ale conștiinței, și din perspectiva posibilelor aplicații teoretice în această ordine de idei, ar fi o abordare greșită să vedem în iubire doar o abatere de la normă și nu norma însăși”. La limita didacticului (în sensul organizării și limpezimii materialului), cu confesiunea în bandulieră, Constantin Trandafir pune firimiturile de pâine pe drumul care duce către *Vasile Alecsandri, întemeietorul*. Rege al poeziei sau al prozei? Sau de ce nu, la acea vreme, strălucind ca dramaturg, rege al teatrului? Oricum un eseu care ne împropătează memoria și ne poate îndemna la o re-lectură. Popasuri internaționale cu Omar Lara în Chile sau în Peru cu Julio Ortega dar și un rămas bun al lui Nicolae Prelipceanu la plecarea în lumea teatrului celest a lui Pino. Din **Ramuri**, alegem subiectiv, ca de obicei, câteva invitații la lectură, girate de Carmen Teodora Făgețeanu care ne propune romanul autobiografic al Simonei Sora, *Caietul albastru* sau de Gabriel Nedelea care ne avertizează să reluăm lectura cărții lui N. Davidescu: *Pagini de critică și publicistică literară*. Gabriela Gheorghisor ne invită să regăsim în romanul *Tobit* al lui Ștefan Agopian „geografia literară a Craiovei”. Și ne dă și trei repere din opera sa: „biserica («Sfântul Spiridon»), sediul puterii politice și administrative din Oltenia (Casa Băniei), locul ospitalității și comerțului (Hanul Hurezi)”. Interesantă și provocatoare ancheta revistei: *Cultura înaltă – cultura populară*. Răspund la anchetă Dragoș Paul Aligică, Codrin Liviu Cușțitaru, Otilia Hedeșan, Ion Bogdan Lefter, Nicolae

Panea, Daniela Petroșel. Nu ne despărțim de revistă fără a cita din aforismele și meditațiile lui Gheorghe Grigurcu: „A trăit toată viața în inconfort, în improvizații, în provizorat. Acum scrie dobîndind simțămîntul consolator că nici n-ar fi putut trăi altminteri.” Urcăm spre Satu Mare la o întâlnire cu **Poesis**. Unde George Vulturescu face o reverență dublă, acordîndu-și pixelii întru slăvirea – pre drept cuvînt – a Ioanei Crăciunescu: „Zăludă, vrăjitoare, preoteasă, paparudă, cerșetoare de rouă, prințesă, păpușă, din toate câte puțin, sau cât mai mult, ea însăși sperîndu-se că ar putea fi și una și alta, nemulțumindu-se cu ceea ce este, căutându-se și ascunzându-se prin cei de aproape, prin care se «reacordează» cu sine” (...). Și varianta dedicată Norei Iuga: „La unii poeți se poate vorbi despre «etape», despre influențe generaționiste – la Nora Iuga materia «octogenară» – «nonagenară» conține, în nuce, clipa, jerbele ei, nu anii și fumul lor prelung peste șesuri”. *Do ut des* spune latinul. Iată că și George Vulturescu are parte de o cronică substanțială semnată de Teodora Elena Winberger la antologia sa *O sută și una poezii*, apărută în acest an la Editura Academiei. Dintre „răsfațații” rubricii de poezie, cităm din grupajul semnat de Nicolae Nistor: „Sunt prima poveste/ de la facerea lumii/ dintr-un glob minune./ Mama mă simțea în palme,/ iar eu o ciupeam de foame,/ ea povestea ce voi vedea,/ eu înotam în apa botezului/ până adormeam.../ Când mama a strigat,/ Dumnezeu ne-a dat/întîlnire cu viața.” (*Întîlnirea cu viața*) Dinspre Pitești adie aroma... unui nou număr din **Cafeneaua literară**, așa că ne oprim la curțile lui Virgil Diaconu pentru câteva sugestii de lectură. Bunăoară cronica lui Gheorghe Grigurcu la noua carte de poeme: *Om cu vâslă pe umăr* a lui Dinu Flămând, apărută mai an la Editura Tracus Arte și premiată la Cluj. Din *Generația socialismului: Generația '60*, Jean Dumitrașcu îl scoate la tablă pe Anghel Dumbrăveanu, copios comentat prin textele sale lirice dedicate epocii. Nu este omisă nici perioada în care, după 1970, opera sa nu mai este în atenția criticii literare ba, mai mult, ocolită de antologatori. Virgil Diaconu ni-l recomandă pe Nicolae Silade, așa că, nu putem decît să întărim recomandarea, citînd din grupajul de versuri: „Întotdeauna am preferat acele locuri discrete din cafenele, baruri, restaurante,/ Un apartament la marginea orașului sau chiar o colibă la marginea pădurii de alun,/ Masa din colț la terasa

de sub Jysk sau banca de lemn din fast-foodul de lângă Spartan./ Foișorul de la marginea Parcului «George Enescu» sau locul de joacă pentru copii.// Am ales întotdeauna ungherele, colțurile ascunse sub un fum de țigară./ Marginea marginii, unde nu te vede nimeni, dar de unde să îi poți vedea pe toți.” (Preferințe). La capitolul *Arte poetice*, Virgil Diaconu face o inteligentă și inspirată asociere între *Ecclesiastul* biblic și *Epopoea lui Ghilgamesh*. Din Teleorman primim un nou număr din *Caligraf*, revistă care a ajuns la al 233-lea număr, dovadă nobila încăpăținare de a valorifica resursele locale și de a-și apropia colaboratori de calitate. Aflăm din paginile ei că Ștefan Mitroi este noul laureat al Concursului național de creație literară „Vasile Voiculescu” iar poeții bucureșteni încoronați la turnirul literar de la Nessebar, Bulgaria. Stan V. Cristea scrie aplicat despre reeditarea studiului monografic al lui Ioan Holban despre *Hortensia Papadat – Bengescu. Scriitoarea în fața oglinzii*, reeditat de Cartea Românească Educațional. Iată că și Mihail Gălățanu se „dedulcește” la antologie, dovadă *Corpul de glorie* apărută mai an la Junimea, comentată de Ana Dobre. Nu putem ocoli nici poemele lui Nicolae Dan Fruntelată, la care vă poftim: „Până mai ieri m-am gândit la viață/ ca la o corabie uriașă care ne poartă pe toți/ peste mări și oceane, până dincolo de timp/ ca un cămiloi obosit care traversează/saharele ființei și ale neființei./ Azi mă gândesc la mine/ și la locul meu

sărac în această lume/ ca la un dar pe care nu l-am știut folosi”. (Prima scrisoare). În fine, un ultim popas la **Caiete Silvane**, de unde aflăm că Ioan Matiuț s-a antologat și el la Tracus Arte cu *contraatacul de panică*. „O caracteristică a poeziilor lui Ioan Matiuț este de a lăsa impresia că sunt scrise ...«dintr-o privire». Adică, asemenea haiku-ului, surprind o clipă esențială din existența lumii”, conchide exegetul Viorel Mureșan. Iată și un ieșean, Florin Lăzărescu cu proaspătul său roman: *Noaptea plec, noaptea mă-ntorc*, proaspăt apărut la Polirom, comentat, adjucecat, admirat de Carmen Ardelean. O avalanșă de produse editoriale, dovada unei vieți culturale alerte, „garda critică” cu Menuț maximinian, Viorel Gh. Tăutan, Flavius Lucăcel, Imelda Chința mereu atentă la noutăți și, mai ales, la scriitorii Sălajului. Nu lipsește poezia sub semnăturile Luciei Bibarț, Silviei Bodea Sălăjan, Adinei Nicula, Florentin Nicolae Streche, Gabriel Dragnea, Vasile Dan Marchiș, Mirunei Moldoveanu, Mihaelei Gudană. Cităm, aleatoriu, din versurile Silviei Bodea Sălăjan: „ceasul a încremenit/ vântul s-a oprit la fereastra închisă/ și copacul nu-și mai scutură frunzele/ sub povara ploii de primăvară// cuvântul nu era decât un oftat/ pornit/ dintr-o inimă de fiară rănită/ și punea lacăt peste cea din urmă lumină” (*Vita brevis*). Pe final, mulți ani, truditori dumneavoastră la revistele literare, leac cultural mai important decât vă imaginați!

IN MEMORIAM CARMEN VERONICA STEICIUC

Poeta **Carmen Veronica Steiciuc** trece în veșnicie luni, 1 noiembrie 2021. Născută la data de 25 octombrie 1968, Carmen Veronica Steiciuc a debutat cu poeme în *Pagini Bucovinene* nr. 7, 1988.

Poetă, prozatoare, publicistă a devenit membră a Uniunii Scriitorilor din România în anul 2006. Este deținătoare a peste 50 de premii la concursuri naționale și internaționale de poezie. În iunie 2009 a fost rezident literar la Villa scriitoarei Marguerite Yourcenar, Centrul departamental de rezidență a scriitorilor europeni din Saint-Jans-Cappel, Departamentul de Nord, Franța, în urma unui concurs desfășurat la Paris în 2008. În martie 2014 a primit rezidența artistică oferită de La Napoule Art Foundation la Chateau de la Napoule, Mandelieu, Franța, în urma unui concurs desfășurat în Statele Unite ale Americii în noiembrie 2013. Director general al Teatrului Municipal „Matei Vișniec” din Suceava, președinte al Societății Scriitorilor Bucovineni și director al revistei *Bucovina literară*, Carmen Veronica Steiciuc a organizat peste 400 de evenimente teatrale, turnee, festivaluri naționale și internaționale de literatură și teatru.

Cărți publicate (selectiv): *Culoarea neprevăzută a orei*, Centrul de Studii Românești, Iași, 1995; *The essence of a dream*, Editura Cuvântul Nostru, Suceava, 2003; *Poeme de religii diferite*, Editura Augusta, Timișoara, 2004; *Cu o pereche de aripi noi*, Editura Augusta, Timișoara, 2005; *Cu o pereche de aripi noi / Avec une paire d'ailes nouvelles*, ediție bilingvă româno – franceză, traducere Florina Liliana Mihalovici, Editura Augusta, Timișoara, 2008; *Vitrina cu dimineți circulare / La vitrine aux matins circulaires*, ediție bilingvă româno-franceză, traducere Florina Liliana Mihalovici, Editura Paralela 45, Pitești, 2010; *Incertitudini în formă de aripă*, Colecția *Opera Omnia*, Editura TipoMoldova, Iași, 2011, *Iahtul cu prieteni imaginari*, Editura Tracus Arte, 2019.

A colaborat cu poeme, articole, interviuri la publicațiile: *Familia*, *Vatra*, *Tribuna*, *Ateneu*, *Flacăra*, *Luceafărul*, *Caiete botoșăne*, *Pagini bucovinene*, *Bucovina Literară*, *Zona literară*, *Ethos*, *Septentrion*, *Zburătorul*, *Cuvântul Libertății*, *Orizont*, *Arboroasa*, *Crai Nou*, *Origini-Romanian Roots*, *Caietele internaționale de poezie / Cahiers internationaux de poésie*, *Di nuovo insieme* – RO.AS.IT, *In Memoriam*, *Dacia Literară*, *Convorbiri Literare* etc.

Prin trecerea în veșnicie, Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor din România a pierdut o voce importantă a poeziei române contemporane.

CURIER DE AMBE SEXE

Nicolae SAVA

„Bună ziua! Aș dori să public în revista Convorbiri literare! Mă numesc Lucian Andrei Roșca, elev în clasa a 12 a la colegiul național „Gheorghe Roșca Codreanu”, Bârlad, am vârsta de 18 ani. Mulțumesc! – Lucian, ești încă la început. Ceea ce am primit de la tine nu este publicabil. Textele trimise, cu iz patriotic, sună fals. Îți lipsesc, se vede, și lecturile din poezia contemporană. Stilul în care scrii este din secolul trecut: „Tremură gorunii toți,/ Iancu să vină din morți!/ Sună goarna-n țări moldave,/ ‘Nvie Ștefan din ceasloave!/ De la Mănăstirea Dealu,/ Sar’ pe cal Mihai Viteazu’/ Și-i unește pe români/ Din Giurgiu pân’ la Cozmâni./ Cuza vine din Bârlad/ Și înalță tricolor/ Din Chișinău la Arad!/ Imnu-l cântă toți în cor!/ Ferdinand și cu Maria/ De la Argeș ies grăbiți!/ În Balcic o inim’ bate/ Pentru fiii ei iubiți!/ Și Blaga-i la sărbătoare: „Dodoloață să trăiască,/ Țara-mi, România Mare,/ Tot mai mult să înflorească!” – Lucian, te sfătuiesc să te întorci în bibliotecă. Revino la Curier peste câțva timp, după ce vei fi parcurs cu lectura cel puțin câteva sute de volume de poezie contemporană. Încă un sfat: încearcă să scrii despre ceea ce te doare la cei 18 ani ai tăi, o vîrstă atât de frumoasă, pentru că subiectele de istorie nu te prind.

„Numele meu este Ionescu Florin, am 21 de ani și sunt student în anul 3 la Facultatea de Finanțe, Asigurări, Bănci și Burse de Valori, cu predare în limba engleză, din cadrul Universității ASE București. Pe lângă studiul științelor economice, am dezvoltat o pasiune pentru literatură și filozofie, în special pentru filozofia lui Emil Cioran, care m-a și împins, de altfel, înspre a-mi așterne pe hârtie gândurile, dezvoltând tema existenței pe un cadru sentimental puternic. Am scris numeroase texte, sub forma eseurilor, însă, fiind la început de drum, aș fi onorat dacă aș primi părerea unor oameni inițiați din cadrul redacției dumneavoastră. Dorința mea este de a reuși să public. Totodată, printre pasiunile mele se regăsește și muzica. Cânt la chitară încă de la vârsta de 12 ani, cu o vizibilă

predilecție a stilului către perioada anilor 60-70, datorită profunzimii sonore și a versurilor. Cu stimă, Florin Ionescu” – Florin, la vârsta ta e de înțeles să ai pasiuni în mai multe domenii, dar trebuie să te oprești doar la unul, fie muzica, fie literatura, fie filozofia. Textele trimise nu sunt scrise rău, au un oarecare lirism, dar rămân la nivelul încercărilor, ele rămânând neîncadrabile în niciunul din genuri, poezie, proză, filozofie. Fraze de genul „Dorim ca viața să ne fie o necurmată dramă, ridicată deasupra unor postamente ale clișeeleor, din ale căror gheare să evadăm în observațiile exterioare ale celorlalți, să fim priviți în gloria eroismului ca extrași din propria mizerie, însă decăzuți până la inexistență” îndepărtează cititorul. Or, „evadări” de felul acesta sunt multe în textele tale, totul părând un un fel de moară care macină în gol. Un bun exemplu de text mai cizelat este chiar primul din grupaj, acel „Apus de toamnă în nordul Dobrogei”. L-am ales și pentru faptul că este cel mai scurt: „Privind însângerrările eterice cum își sting iluzia într-un balsam crepuscular, cum totul devine o tristă eliberare în beția tăcută anserării; ascultând foșnetul legănat al pomilor, cântul melancolic al pescărușilor; simțind vântul rece cum răzbate, solitar, din aleanul mării... un farmec de sfârșit mă învăluie și-mi suspendă inima în contemplatiile acestui peisaj. E ca și cum tăcerea lumii ar compune, sub apus de soare, o dulce simfonie a căderii în mormânt – nocturnă. Iar sufletul, rămas înmărmurit, și-acordă simțurile, parcă, în ceremonia funerară a încă unei zile...” – Te mai aștept la Curier peste un timp, atunci când te vei fi oprit la unul din genuri. Textul citat este cel mai aproape de poezie.

„Bună seara! Am retrimis niște versuri, dintre care câteva sunt noi pentru „Curier de ambe sexe”. Mi-aș dori o părere din partea dumneavoastră cu privire la ocupația mea literară. Accept orice critică, sfat, sugestie. Mulțumesc anticipat! O seară bună vă doresc! Cristina Ungureanu” – Cristina, „ocupația ta literară” este, deocamdată, în fază

incipientă. E mai mult o dorință. Nu mai rețin ce ți-am reproșat în răspunsul dat anterior dar, cu siguranță, ai revenit mult prea repede și fără să reperi, probabil, ceva. Îți lipsesc și ție lecturile din poezia românească de azi. Cu naivități și locuri comune nu poți stârni emoții cititorului. Ar trebui să lucrezi mai mult pe text, să elimini toată vorbăria care îți parazitează puținele idei care se întrezăresc printre preamulele cuvinte: „Am în suflet o narcisă galbenă/ ce stropeste cu lumină/ și-mi pătează sufletul/ cu zâmbet./ Când noaptea răsare la geam/ Și privighetorile tac/ Simt că tu ești tot ce am/ Chiar de ești o amintire./ Mă duc la fereastră/ Și văd tramvaie cum se duc/ Și eu le zâmbesc păstrând tăcerea/ Privind focul lumânărilor ce curge pe etajera/ Și miile de clipe ce s-au dus/ Mă gândesc la fericire/ Unde s-a ascuns?/ Cu ce să te ud, floare frumoasă?/ Să revii la viață/ Ori vrei să te mângâi cu drag/ Ce vrei să-ți fac?/ Să vii iar la mine-n prag./ Ți-e dor și ție de mine, omul trecut?/ Ori care-i problema/ De-n suflet n-ai m-ai (!!!) apărut/ Te-ai speriat de mine că plângeam/ Ori de clipele pe care doar lenevind le petreceam?/ Nu te-am uitat/ Și vreau din nou să învii/ Pe același vechi trotuar/ Unde mi se părea că viața trece...dar nu în zadar.” Încearcă să-ți concentrezi ideile în cât mai puține cuvinte și revino peste un timp.

„Numele meu este Iancu Decebal și am 45 de ani. Vă trimit un text care descrie o întâmplare reală petrecută cu câteva decenii în urmă, într-o minunată vacanță de vară. Este pentru prima dată când scriu la o revistă literară și de aceea sper să beneficiaz de o oarecare clemență din partea dumneavoastră. Numai cu gânduri bune, Iancu Decebal” – Nu este nevoie de clemență, pentru că povestirea „Ruble” nu e scrisă rău. Subiectul prozei este, însă, cam „subțirel” – un cap spart din

greșeală la un joc cu pietricele și cam atât – din care cauză nu o publicăm. Dar vă mai așteptăm la Curier și cu alte proze. Mai consistente.

„Bună ziua, mă numesc Bianca Bândilă, îmi fac studiile la nivel de licență în Cluj, dar vin din județul Mureș. Vă trimit un text în proză, scris de mine. Înțeleg că nu se prea potrivește cu revista și e destul de lung, așa că nu caut neapărat publicarea, mai mult aș vrea să îmi spuneți dacă vedeți un cât de mic talent literar. Scriu mult și aș vrea să știu dacă și prost. Vă mulțumesc.” – Am citit cu interes ceea ce ne-ai trimis. Ai talent. Din păcate, faci o adevărată teorie în jurul acestei sintagme, Ultima Suflare, pe pagini întregi riscând să-ți pierzi cititorii: „Ultima Suflare îți dă nevoi pe care după aceea ți le îndeplinește. E ca și cum foamea îți e potolită pentru prima dată în scurta ta existență, iar abia atunci îți dai seama că într-adevăr îți era foame. Acoperă tot ce e uman la tine, te transformă în tot, iar în jurul tău e nimic. Sau poate faci parte din nimicul acesta, dar ești mai mult decât o negare a ceva, ești tot. Dar șederea în uterul paradisiac e limitată. Cât ești acolo temporalitatea se schimbă, existența nu mai durează, doar e. Și apoi se duce. Puf! Revii cu o zdruncinătură la ceea ce este de fapt al tău, la tot ce nu mai contează, nu după ce ai simțit cealaltă parte. Când ești afară îți dai seama cât a durat de fapt, pentru că nu ține mai mult decât opt sau zece secunde, anterior m-am dumirit și cu privire la asta”. Textul e interesant, creezi o anume tensiune prin redarea aceluia accident cu două victime. Păcat că e prea lung. În concluzie: nu scrii prost deloc.

Curierul de ambe sexe este al cititorilor care doresc să se afirme în literatură. Cei care au îndrăzneala să ne convingă că au ceva de spus, cu talent pentru asta, trebuie să ne trimită câteva texte (poezie, proză, teatru, eseu critic), scrise citet, lizibil, cu respectarea normelor gramaticale clasice, pe suport de hârtie sau electronic (obligatoriu cu diacritice – TEXTELE FĂRĂ DIACRITICE NU SE PUBLICĂ!) și să aștepte un răspuns, care nu va întârzia foarte mult. Ne interesează și câteva date despre autor. Cei ale căror texte ne vor convinge prin originalitate, concizie și, mai ales, talent literar, vor intra în atenția noastră, promovându-i la „Antologia curierului”.

Manuscrisele se pot trimite pe adresa poștală, la sediul redacției, sau pe două e-mail-uri, nicu_sava@yahoo.com sau convlit95@yahoo.com. Toate scrisorile își vor afla răspuns doar în paginile revistei.